

280.2

1-61

255

200

223 4J

ՍՐԲԱԶԱՆ

ՊԵՏՄՈՒԹՒՒՆ

009

64333

2004

1684-ԱԿ

1715

ՍՐԲԱԶԱՆ

սփ

ՊԵՏՄՈՒԹԻՒՆ

280.0

F-61

ՅՕՐԻՆՈՒԱԾ

ՏՆ. Հ. ՄԻՆԱՍԱՅ Վ. ԲԺՇԿԵԱՆ

ԱՌԱՋՆՈՐԴԻ Ի ՏԱԻՐԻԱ

Ի ՄԻՆԻՍԿԵԱՆ ՈՒՍՏԵՆ

56061
19061

Ի ՎԵՆԵՏԻԿ

Ի ՏՊԵՐԵՆԻ ՍՐԲՈՅՆ ՂԱԶԱՐՈՒ

4838

28(09)

ՅԻՇԱՏԱԿ

ԶԱՐԺԻՆ ԲԺՇԿԵԱՆՑ

ԱՂԱ ՄԱՆՈՒԿԻ, ՅՈՎՍԷՓԱՅ,

ԵՒ ՅՈՎԱԿԻՄԱՅ-ՀԻՒՄՐԻՒԶ

Ս Ր Բ Ե Չ Ե Ն

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Գ Ի Ր Ք Չ Ո Ր Ր Ո Ր Դ

ՔԱՀԱՆ ԱՅԱՊԵՏՔ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

ՔՐԻՍՏՈՍԻ

1520. ՔՐԻՍՏՈՍ եկեալ քահանայապետ հանդերձելոյն բարեաց իւրով արեամբն եմուտ միանգամ ՚ի սրբութիւնն առ ՚ի քաւութիւն մեղաց և ՚ի փրկութիւն հոգւոց ըստ սահմանելոյ ՚ի յաւիտենից ¹ : Որ և յետ կատարելոյ զփրկագործ անօրէնութեան խորհուրդ ըստ գրոց և յետ հաստատելոյ ՚ի վերայ առաքելոց զեկեղեցի իւր, վերացաւ յերկինս առ Հայր՝ թողլով յաշխարհի փոխանորդ իւր քահանայապետ եկեղեցւոյ զառաքելապետն Պետրոս և յետ նորա զյաջորդս մինչև ցայսօր ժամանակի (1576) : Արդ զկնի պատմական ճառին եկեղեցւոյ ժամ է ՚ի կարգիս բուռն հարկանել զպատմութենէ վարուց նոցա՝ սկսեալ ՚ի Պետրոսէ մինչև ցներկայ քահանայապետ Հռովմայ. հանեալ ՚ի գաւազանագրոց անտի յաջորդութեան քահանայապետաց ըստ վկայութեան արանց սրբոց և երևելի վարդապետաց ահանատեսից :

ԱՌԱՋԻՆ ԴԱՐ

Ա

ՊԵՏՐՈՍ ԱՌԱՔԵԱԼ

ԱՅ՝ Տեառն 45, և Կայսերոս-Ռեան Կղզիէայ 3 :

1321. ՊԵՏՐՈՍ առաքեալ գաղիլեացի առաջին քահանայապետ 'ի վերայ ընդհանուր քրիստոնէից, յառաջագոյն Սիմոն կոչեցեալ որդի Յովնանու՝ ընտրեցաւ 'ի Քրիստոսէ և կացուցաւ վէմ՝ հաստատութեան ամենայն եկեղեցեաց ըստ սրբոյ Լուսաւորչին մերոյ ¹ : Որ և այնուհետեւ կոչեցաւ Պետրոս, լինելով երեսփոխան Քրիստոսի, հովուել զհօտիւր առաքելական քարոզութեամբ : Որով զառաջինն դարձոյց 'ի հաւատաւ զհաղարաւորս յԵրուսաղէմ. ուր ձեռնադրեալ զորդարն Յակովբոս եգ եպիսկոպոս այնր եկեղեցւոյ : Անտիանցեալ յԱնտիոք Ասորւոց յամի 38, անդհաստատեաց յայնժամ զաթոռ իւր ամսեօթն՝ անուն եդեալ հաւատացելոց Քրիստոնեայ ² : Եւ խնամ տարեալ և այլոց եկեղեցեաց՝ ել յայցելութիւն եկեղեցւոյն Երուսաղէմի. ուրանոր և հրամանաւ Հերովդի Ագրիպայ արկաւ 'ի բանա (633) : Սակայն 'ի ձեռն հրեշտակի տեսան զերծեալ անտի էանց 'ի Հռովմ, և քարոզեալ հզօր վարդապետութեամբ և նշա-

¹ Ագաթան. 340 : Եսէէիոս, Ժաման. յախ 44 : Կիպրիանոս Ռոմէ 71 :

² Գրիգ. Ժ. 26 : Մեծն Գրիգոր, գիրք 5 և 7-րդը. 2 և 40 :

նօք գարձոյց զբաղուած յամին 44¹ : Ապա 'ի հեաւեալ ամի զկնի եօթնամեայ իշխանութեան զԵւոդիոս կարգեալ եպիսկոպոս եկեղեցւոյն Անտիոքայ (636) փոխադրեաց զքահանայապետական ամթոռ իւր 'ի Հռովմ^ա միաւանդ զամենայն ժամանակս իւր ըստ սրբոյն Իննովկենարիոսի² :

Յամի տեառն 51 Կղոդիոս կայսր հրովարտակաւ իւրով հալածական արար զՀրեայս 'ի Հռովմոյ, ընդ նոսրին և զՊետրոս . որոյ ելեալ յԵրուսաղէմ գումարեաց զժողով առաքելոց (646) : Սաւրոյն յետ հինգ ամաց 'ի մեռանել Կղոդեայ գարձաւ անգրէն յամթոռ իւր 'ի Հռովմ^ա : Անդ 'ի ձեռն մեծամեծ հրաշից և առաքելական քարոզութեանց ծաւալեաց զլոյս աւետարանին գարձուցանելով 'ի հաւատս զանթիւ բազմութիւն : Լուեալ Ներոնի թէ ոչ միայն 'ի Հռովմ^ա, այլ և 'ի բազում տեղիս մերժեալ հեթանոսաց զկուռո՝ դառնան 'ի քրիստոնէութիւն, առ դառնութեան սրտին սկիզբն արար սոսկալի հալածանաց, կոտորելով անխնայ զյոշովս 'ի հաւատացելոց վասն 'ի Քրիստոս հաւատոց : Անդ 'ի նոյն հալածանս կատարեցաւ և ինքն Պետրոս մահուամբ խաչի գլխի վայր՝ յետ առաջնորդելոյ եկեղեցւոյն ամս քսան և հինգ : Ընդ նմին գլխատեցաւ յաւուր յայնմիկ և Պօղոս յամի ծննդեան փրկչին 69, և 'ի հասարակ ամի 66³ : Պետրոս թաղեցաւ

1 Թէոդորէոս Լուգլ ատ հռ. 4Լ. 4. Էր. 14. 44. 3 :

2 Թէոդ. 18 : Պօղոս Որոսիոս, Գիրք 7. պատմ. 4Լ. 4. Բարեմիոս յամի 39. 44. 51 : Գրք 7. 14. 7. 8. ԺԲ. 4. 7. ԺԷ. 6. 20 :

3 Ի հետեւ հասարակ Լուսիան Քրիստոսի էրո-

ի վատիկան, ուր յետոյ շինեցաւ մեծահռչակ տաճար. և Պօղոս ՚ի Ճանապարհին Ոստեայ, ուր կառուցաւ այլ տաճար հոյակապ: Զորոց ոչ միայն վարդապետք եկեղեցւոյ, այլ և արտաքին սլամմիչք վիպագրեցին¹:

Բ

Ս. ԼԻՆՈՍ

Ա. Տ. 69, և կայսերաւեան Ներոնի 13:

1322. Լինոս ծննդեամբ ՚ի վոլադերայէ Դոսքանայ աշակերտ Պետրոսի վիմին յաջորդեաց զինի կատարման նորա յաթոռ քահանայապետութեան հռովմայ ըստ Եւսեբեայ և

զինի երից ամաց ծննդեան. նորին աղագոս ամ ծնունդեան յառաջէ քան զհասարակ ամն երեք ամօք: Ըսաբոյ կարգեցաք զԺամանակագրական պարամութան իրիւնն յերկուս գիրս. առյն օրինակ կարգեմք և յայս շորրորդ գիրս մինչև զամ քառան 275 ըսա կարգաւորաւեան ժամանակագրաց:

1 Յիշէ Տակիտոս պարմիւ զայս առաջին հաւածոմն. գիրք 15. գլ. ի: Տերպոռլ. Ըսապ. գլ. Է: Իսի Ս. Օգոս. անէ. «Եկեղեցին քանիցս հաւածեցաւ. ՚ի Ներոնէ յամի ծն. 67. ՚ի Դոմեպիանոսէ ՚ի 97. ՚ի Տրայիանոսէ ՚ի 110. յԱնպոնինոսէ ՚ի 165. ՚ի Սեւերոսէ ՚ի 205. ՚ի Մաքսիմիանոսէ ՚ի 238. ՚ի Դեկոսէ ՚ի 253. ՚ի վաղերիանոսէ ՚ի 260. յՈրելիանոսէ ՚ի 275. ՚ի Դիոնիսիանոսէ և ՚ի Մաքսիմիանոսէ ՚ի 287. Գիրք 18. յառ. քաղաքին ա. գլ. ԺԷ: Այլ է զոր արարին Մաքսիմիանոս Գաղերիոս, Մաքսիմիանոս, Լիկիանոս յամի 305=325: Եւս և Յուլիանոս ուրացող ՚ի 364.

այլոց ¹, զոր և յիշէ Պօղոս ընդ Կղօզեայ՝ որ
համարի հայր Լինոսի: Արդ քահանայապետս
այս 'ի նախնեաց ձայնեալ այր մեծարու յաղ-
նուական զարմէ՝ յառաջագոյն կարգեալ էր
օգնական Պետրոսի յառաջնորդութիւն եկե-
ղեցւոյ. և իբրեւ ընտրեցաւ քահանայապետ՝
պանծալի հանգիստացաւ 'ի դառն հալածման
անդ զօրացուցանելով զհաւատացեալս: Երկիցս
որար ձեռնադրութիւն 'ի միջոցի մետաքսանա-
մեայ քահանայապետութեան իւրոյ, ձեռնա-
դրեաց հնգետասան եպիսկոպոսունս և ութու-
տասն երիցունս. զորս առաքեաց 'ի հոգաբար-
ձութիւն եկեղեցեաց յայլևայլ դաւառս. և
ինքն միայլէր միանգամայն աստուածաճրաջ
սքանչելեօք: Ապա յաւուրս Ալեսպատիանոսի
կայսեր նահատակեցաւ 'ի ձեռն Ստտուրնինո-
սի, յետ բժշկելոյ զգուստր նորա 'ի դիւահա-
րութենէ, յինն կաղանդացն հոկո. ² յամի ծն-
ծօ. կացեալ 'ի հայրապետութեան իւրում ամս
11, ամիսս 2, և աւուրս 23 ³:

Արիոսեանս, Պափէրամարոս և այլք (730): Լա-
պանփիոս, Կամ Լափիոս յղ. Տահ. հալած. առաք. .
գլ. Բ: Բարոնիոս. յամս 57: Սամոնէլ երէց յամս 12:

1 Պափմոնիւն էիւղ. գիրք 3. գլ. Բ. Ժամանա-
կագիր. յամի Աբրահ. սթ Բ: Են որք ասոք Կարգեն
զԿղէմէս (1324): Բ Տիմոթ. գլ. Գ. 21: Բարոն-
յամս 69: Կոփէղէր. 'ի սահման. առաք. . գիրք 7.
գլ. ԽԷ:

2 Կաղանդ. առ նախնի հռովմայեցիս նշանակե-
ամսագլուխ. որ է ասել ինն առ-բք. յառաջ Գան
զամիսն հոկտեմբեր:

3 Եսեբ. պափմ. էիւղ. գիրք 3. գլ. Բ. Բա-
լիոս յամս 67. 78: Առ Տերտուղ. եր. 655: Ե-
րանոս գիրք 3:

Գ

Ս. ԿՂԵԴՈՍ

Ա. Տ. 80, և Կայսերական Վեպագրականութի 10:

1323. Կղեգոս Հռովմայեցի որդի Եմիլիանոս, աշակերտեալ ձեռնադրեցաւ եպիսկոպոս 'ի Պետրոսէ. ապա յետ կառարման Լինոսի յաջորդեալ յաթոռ քահանայապետութեան վարեաց զիշխանութիւն իւր ամս երկոտասան, ամիսս եօթն, և աւուրս երկու: Սա եղև առաջին. որ 'ի կիր էած 'ի կոնգակս զայս բան «Ողջոյն և օրհնութիւն առաքելական» . որպէս է տեսանել յամենայն նամակս քահանայապետացն Հռովմայ: Որ և բաժանեաց զՀռովմ 'ի քսան և հինգ ժողովրդապետութիւնս՝ կարգեալ նոցա զերիցունս 'ի հոգաբարձութիւն: Հուսկ յետոյ պատկեցաւ մարտիրոսական մահուամբ 'ի հալածանս Դոմեախանոսի յամի ծն. 93:

Դ

Ս. ԿՂԵՄԷՍ

Ա. Տ. 93, և Կայսերական Ղափագրականութի 10:

1324. Կղեմէս Հռովմայեցի որդի Փաւստինոսի յիշեալ 'ի Պօղոսէ իբրև վաստակակից իւր՝ և կաց չորրորդ քահանայապետ, զոր ոմանք

1 Տերաբուլ. Գռլ. Է: Եսէբ. Ժամ. աղէ. Պաթմ. էի. Գիւրթ 3. Գլ. Ժէ: Բաբուն. յամն 80: Բաի. 89:

կարող են անմիջապէս զկնի սրբոյն Պետրոսի . զի թէպէտ նա ինքն առաքելապէտն կարգեալ էր զնա յաջորդ իւր , այլ նա առ կարի խոնարհութեան հրաժարեալ յայնմանէ՝ տեղի եա լի նոսի (1322) : Սակայն անդադար վաստակէր 'ի քարոզութեան աւետարանին ընդ առաքելոց , չորչորակից լինելով Պօղոսի և վաստակակից . որով ընտրեցաւ քահանայապետ և պանծալի գտաւ 'ի կառավարութեան՝ ծաղկեցուցեալ ղեկեղեցին ամս ինն , զամիսս և զաւուրս վեց , դարձուցանելով զբազումս 'ի ճշմարտութիւն , և ապա մատնեցաւ 'ի ձեռս հեթանոսաց 'ի հալածանս Տրայիանոսի . զոր գանիւք և բերանօք տանջեալ աքսորեցին 'ի Վերսոնէս Դաւրիոյ : Անդ եգիտ զբազմութիւն քրիստոնէից դատապարտելոց վասն 'ի Վրիստոս հաւատոց 'ի կոփել զվիմաւոր սէնեակս և այրս 'ի քահանաաւաքաղաքն Ինքիրմանու , սրում՝ ահանաաես իսկ եղաք : Անդանօր սուրբն Կղեմէս ոչ միայն զօրացոյց զաքսորեալս , այլ և սքանչելի վարդապետութեամբ ծաւալեաց զլոյս աւետարանին ընդ թերակղզին Խրիմի հանգերձ հրաշագործութեամբք , մինչև երևել նմա հրեշտակի տեսան և զօրացուցանել : Եւ 'ի բարձր ժայռի անդ ջուր քաղցր բլլսեցոյց յաւուր միւսմ՝ երբ 'ի կարօտութեան էին : Կմին իրի աբբօնի ոստիկանք կալեալ զնա կապեցին ընդ պարանոցն խարիսիս նաւու և արկին 'ի ծովանոր յամի 102 . յինն կաղանդաց դեկտ.¹ : Մարմին սրբոյն յետոյ գտաւ սքանչելեօք . զի ջուրն տե-

1 Փիւլիպ . 4Լ . 7 . 3 : Ոսկեբ . յառաջաբ . 30 .
Բղթ . Գրիգ . Եպիֆան հերթ . Իէ . 6 : Բարսն . յաթ . 93 :
Սուրբ հերակիմոս . յԼ . Երևելի արանդ . ԳԼ . Ժէ :
Պատմ . Անոյ . 456 :

զի տուեալ ամ ըստ ամէ՝ երևէր ցամաքն . և եզև
 ուխտառեզի հաւատացելոց այն վայր հանդերձ
 հրաշիւք : Յաւուրս սորա առաւել պայծառա-
 ցաւ հաւատ քրիստոնէից . մինչև հանդիսապէս
 պաշտել նոցա զկիւրակէս և զայլ եկեղեցական
 կարգս , նա և զպահս քառասնորդաց և չորից
 եղանակաց , և առնել խուղումն հերաց կղերի-
 կոսաց , 'ի գործ ածեալ և զեպիսկոպոսական
 միթր և զօրհնեալ ջուր և զայլ առաքելական
 աւանդութիւնս :

ԴԻՊԹ ԱՌԱՋՆՈՅ ԴԱՄՈՒՆ

Ա՛. Ժն .

սքէ առնն

- 1 . Գալուստ մագուց յերկրպագութիւն
 փրկչին :
- 5 . Խաւարումն արևու ըստմասնեայ 'ի 28
 մարտի :
- 6 . Արքեղայոս յետ թագաւորելոյ փոխա-
 նակ հերովդի՝ արտասահման լինի 'ի
 Գաղղիա :
- 7 . Երկրորդ աշխարհագիր :
- 15 . Տիրեր գահակից լինի Օգոստեայ , որ յետ
 երկուց ամաց մեռանի :
- 18 . Վաղերիոս դատաւոր կացեալ հրեա-
 տանի , սաէպ փովոփէ զքահանայա-
 պետս հրէից :
- 32 . Քարողութիւն Յովհաննու 1500 ամօք
 զկնի մովսիսեան օրինագրութեան :
- 35 . Յակովբոս եղբայր տեառն ձեռնագրի
 առաջին եպիսկոպոս Երուսաղէմի :
- 59 . Ադգէ կարգեալ 'ի հայս եպիսկոպոս 'ի
 Թագէոսէ՝ նահատակի անդ :

42. Մատթէոս գրէ զաւետարանն յԵրուսաղէմ եբրայեցերէն :
50. Մարկոս գրէ զաւետարանն հրամանաւ Պետրոսի յԱղէքսանդրիա 'ի լեզու եգիպտացի :
51. Թագէոս և Սանդուխտ նահատակին 'ի Հայս :
52. Ղուկաս գրէ զաւետարանն հրամանաւ Պօղոսի յԱնտիոք 'ի լեզու ասորի :
53. Բարդղղոմէոս նահատակի 'ի Հայս 'ի Սանաարկոյ արքայէ :
60. Պօղոս կապի յԵրուսաղէմ, և ապա նաւէ 'ի Հռովմ :
64. Մարկոս նահատակի, և յաջորդէ զնա Անանիոս եպիսկոպոս, և սմա յաջորդէ Աբեղիոս :
65. Յակովբոս եղբայր տեառն նահատակի որում յաջորդէ Շմաւոն յաթու Երուսաղէմի :
72. Անդրէաս նահատակի յԱքայիա: Իգնատիոս յաջորդէ յաթու Անտիոքոյ զկնի Եւսեբիոսի :
73. Տիմոս առնու զԵրուսաղէմ, և կորուսանէ զՀրեայս :
98. Յովհաննէս աքսորեալ 'ի Պատմոս կղզի գրէ զՅայանութիւնն :
100. Յովհաննէս գրէ զաւետարանն յԵփեսոս 'ի լեզու յոյն զկնի գարձին յաթու իւր :

Զայսու ժամանակու յեա Աբգարու Թագաւորէ որդի նորա Անանէ յԵդեսիա . ապա Սանատրուկ 'ի Մծբին, ապա Երուանդ Բ յԱրմաւիր և յԵրուանդաշատ . և ապա որդի Սանատրուկոյ Արտաշէս Բ յԱրտաշատ քաղաք :

ԵՐԿՐՈՐԴ ԴԱՐ

Ե

Ս. ԱՆԱԿՂԵՏՈՍ

Ա. Տ. 103, և Խայսերոս-Բեան Տրայիանոսի 4:

1325. **Ս. ԱՆԱԿՂԵՏՈՍ** աթենացի ազգաւ յոյն յաջորդէ յաթոռ քահանայապետութեան հռովմայ զկնի սրբոյն Կղեմայ. որ ջան եղ. քաջութեամբ և խմաստութեամբ առաջնորդէլ եկեղեցւոյ Քրիստոսի՝ բարեզարդեալ վայելչապէս ՚ի դառն ժամանակի հալածանաց: Սա եղև առաջին, որ կառոյց զեկեղեցի ՚ի Վատիկան ՚ի վերայ գերեզմանի սրբոյն Պետրոսի, որ յետոյ շինեալ նորոգ և գեղղզարդեալ մեծագործութեամբ եղև աշխարհաքարոզ տաճար հրաշալի յանուն սրբոյն Պետրոսի: Ուրանօր հաւաքեալ ամենայն քրիստոնէից հազարդէին ՚ի միասին ըստ հրամանի սրբոյն: Որ և հաստատեաց կոնդակաւ, զի եպիսկոպոսունք ձեռնադրեսցին յերից եպիսկոպոսաց, և կղերիկոսք խուզեսցեն զհերս: Սա յետ բաղմարդիւն ճգանաց և ազգի ազգի մեծագործութեանց ՚ի պայծառութիւն եկեղեցւոյ, ըմբռնեալ ՚ի հալածանս Տրայիանոսի զկնի դառն չարչարանաց պսակեցաւ մարտիրոսական մահուամբ յերեքն իգոսաց՝ յուլիսի յամին 112, կացեալ ՚ի

1 Իդուսոս առ նախնի հռովմայեցիս նշանակէն զհնգեփաստաներսրդ օրն մարտի, յուլիսի, և հոկտեմբերի. իսկ զայլոց ամսոց զերեքփաստաներսրդ օրն ցոռանէն:

քահանայապետական իշխանութեան ամս ինն
ամիսս երիս և աւուրս տասն ¹ :

2

Ս. ԵՒԱՐԻՍՏՈՍ

Ա. Տ. 112, և Խայեբուլեան Տրայիտնոսի 13 :

1326. Եւարիստոս բեթղէհէմացի յաղգէ
Հրէից յաջորդեաց յաթոռ քահանայապե-
տութեան Հռովմայ և ղեկավարեաց ղեկեղե-
ցին իմաստութեամբ զամս ինն և զամիսս երիս:
Սա հաստատեալ զառաքելական աւանդու-
թիւնս՝ կանոնադրեաց զնաւակատիս կամ զնուի-
րադործութիւնս եկեղեցեաց, սլատուիրեաց
զխորհուրդ ամուսնութեան կատարել յեկե-
ղեցւոջ հանդերձ ծանուցմամբ: Օրինադրեաց
ևս, զի եօթն սարկաւադունք կարգեսցին առ-
ընթեր եպիսկոպոսին՝ ի քարոզելն առ ժողո-
վուրդն: Իսկ զքաղաքն Հռովմ բաժանեաց ի
զանազան վիճակս, յորս շինեցան ապա յիշա-
տակարանք մարտիրոսաց կամ վկայարանք. յո-
րոց հոյակապ շինուածք կոչեցան Պալէլիֆայս
ինքն արքունի տունք կամ տաճարք, ի սլատու-
արքային երկնի և երկրի, և բաշխեցան յաւադ ա-
ռաջնորդս: Այսպէս յետ փառաւորելոյ ղեկե-
ղեցին Քրիստոսի սուրբն Եւարիստոս փառաւո-
րեցաւ վկայական մահուամբ ի հալածանս անդ
Տրայիանոսի յեօթն կաղանդաց նոյ. 121. յո-
րում աւուր լինի և յիշատակ նորա յեկեղե-
ցւոջ ² :

1 Ս. Օգոս. ՚ի սղ. ԽԴ. 23: Պեպրոս Մարգրոս.
Գիրք 3: Բարոն. յախ 106. 112:

2 Եսսէբ. պապ. Էկեղ. Գիրք 3. ԳԼ. ԼԴ: Ժու.

Է

Ս. ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ Ա.

Ա. Տ. 121, և Խայտերուհեան Ադրխանութի 2 :

1327. Աղեքսանդր հռովմայեցի որդի Աղեքսանդրի՝ յաջորդեաց զԵւաքիստոս յաթոռքահանայապետութեան հռովմայ յամի 121, յիդոսս նոյեմբերի : Բազում իմաստութեամբ և բարեկարգութեամբ կառավարեաց զեկեղեցին զամս տամս : Հաստատեաց կոնդակաւ ընդայլ կարգաց և զխառնումն ջրոյ՝ ի բաժակ պատարագին յառաքելական աւանդութենէ, և դարձեալ օրհնելոյ զժուր հանդերձ աղիւ և վարել զայն յեկեղեցւոյ և ի տունս : Սմա ընծայի սովորութիւն սրբազործելոյ զհազորդութիւնն ի բազարջ անօսր և մանր բոլորածն, որ պէս ցարդ վարէ եկեղեցին : Յետ այնորիկ տեսեալ հեթանոսաց զդերազանց իմաստութիւն և կարգադրութիւնս սրբոյն՝ կալան զնա և ջանահար եղեն դարձուցանել ի հաւատոց : Վասն որոյ զինի յերկար բանտարգելութեան՝ դառն տանջանօք նահատակեցին զնա վասն ի Բրիստոս հաւատոց յամի 132, ի հինգն նոնայց՝ մայիսի 2 :

Տան . սՃԺ : Բաւոն յաժն 112 . և Ժան . Վայ. հո. 7. օգոսպոս : Բանա, Գիրք 1. Իբ. պապ. ԳԼ. Ի 3 :

1 Նմանայ առ նախնի հռովմայեցիս նշանակեն զվեցերորդ օրն Տարաթի, Տայիսի, յուլիսի և հոկտեմբերի . Իսկ յայլ աժեսս զլորրորդ օրն յեպ հաղանդարն :

2 Եստեբ. պապ. Եկեղ. Գիրք 4. ԳԼ. Դ. Եբ. 94 :

Ը

Ս. ՔՍԵՍՏՈՍ Ա

Ա. Տ. 152, և Իսյսէրուսէեան ԱԴՐԻԱՆՈՍԻ 15 :

1528. Քսեստոս հռովմայեցի յաջորդեաց յաթող քահանայապետութեան հռովմայ, և բարեկարգութեամբ վարեաց զիշխանութիւնն ամս տասն : Սա կանոնադրեաց՝ զի բաց յեկեղեցականաց ոչ ոք համարձակեացի հսել 'ի սրբազոն անօթս. իսկ եպիսկոպոսունք հաստատեցին 'ի վիճակս միայն կոնդակաւ առաքել լահան աթողոյն : Են որք ասեն՝ թէ սա ինքն սահմանեաց ասել 'ի սպտարագի զերեքսրբեան երգն և Սուրբ սուրբ սուրբ ։ Այլ Բարոնիս ասէ՝ թէ յառաջագոյն սահմանեալ էր երգն այն 'ի սրբոյն Յակովբայ : Յետ այնորիկ տեսեալ հեթանոսաց զիմաստուն ընթացս հովուապետութեան Քսեստոսի՝ կալան զնա և մասնեցին տանջանաց, և նահատակեցաւ քաջութեամբ վասն 'ի Քրիստոս հաւատոց յամին 142 ' :

Բարոն, յաճ 121. 152 : Բալ. 225 : Աւ Աւ լաբրիպոսի. յշ. Իր. Էլ. 42. Իլ :

1 Աւագ. սահմանադր. գիրք 8. 42. ԺԷ : Բարոն. յաճ 142 : Եւսէբ. պատմ. Էլիէշ. 42. Է. յաճան. Կճլ : Բան. գիրք 2. յշ. պատմ. 42. Ժ. 5.

Թ

Ս. ՏԵՂԵՍՓՈՐՈՍ

Ա. Տ. 142, և Կայսերական Աթոնի
Պիոսի 3 :

1329. Տեղեւորորոս ազգաւ յոյն, անապատական և այր առաքելաշնորհ յաջորդեաց յաթու քահանայապետութեան, և եկաց ի նշմին ամս մետասան, ամիսս ութ և աւուրս ութ ուտան : Սա հաստատեաց կոնգակաւ զառ ի յառաքելոց եգեալ քառասնորդական սրահս յամենայն տեղիս միօրինակ պահել, նա և սահմանեաց ի սկիզբն սրատարագին երգել յարարողութեան լատինացւոց զհրեշտակական երգն «Փառք ի բարձունս Աստուծոյ» : Ապա զինի բազում ուղղութեանց կալան զնա հեթանոսք, որ և յետ բազում տանջանաց սլոակեցաւ մարտիրոսական մահուամբ, զոր նահատակութեան սորա որոշակի ոչ գտաք առ հնախօսս, ըստ ամանց յերկուս յուլ. 154¹ :

1 Եսեք. Ժամ. յամ. 135. էր. 712 : Ս. Երանան. գիրք 3. գլ. 4 : Բաբոնիոս յամ. 136. 142 : Բաի. 152 :

Ժ

Ս. ՀԻՒԳԵՆՈՍ

Ա. Տ. 154, և Կոյնէր-Բէտն Անպոնիէնոյ 15:

1530. Հիւգենոս աթենացի յոյն իմաստասէր՝ ընտրեցաւ յաթոռ քահանայապետութեւն հռովմայ, և կացեալ յիշխանութեան սրբութեամբ և իմաստութեամբ, զկնի չորից ամաց փոխեցաւ առ տէր: Սա կարգադրեաց զեկեղեցական աստիճանս՝ որոշելով զկղերիկոսս յայլեալ սաշտօն. կարգեաց նա և զմի կնքահայր և զմի կնքամայր վասն բառնալոյ զերեւոյն ի մկրտութեան և ընթերակայ լինելոյ քահանային: Առ սովաւ Աղենաթինոս և Աերզոն աղանդապետք չորքան ի հռովմ սերմանել զազանգս իւրեանց. այլ փութով մերժեցան ի սրբոյ հայրապետէն (759): Սակայն հետևողք նոցա այնչափ աղմուկս յարուցին ի մէջ հաւատացելոց, մինչև դրգռեալ կայսրն ընդդէմ իւրումն հեղութեան հալածեաց զքրիստոնէայս, այլ ցածոյց զնա ի բարկութենէն սուրբն Յուստինոս՝ ընծայելով նմին զգիրս Զատագովութեան, որով արգարացուցանէ զհաւատս քրիստոնէից և զհաւատացեալս¹:

1 Եւէբ. պապ. Էֆէզ. գիրք 4. 4Լ. Ժ. Ս. Կիպ. Բուղլ 7/4: Ս. Երանոս գիրք 1. 4Լ. Է. Յոաննէն. Բւանդինոս ի Ժան. Անաստ. գրադ. հապ. 2. Էր. 107: Բարոն. յաճ. 154. 158: Բալ. 156:

ԺԱ

Ս . ՊԻՈՍ Ա

Ա . Տ . 158 , և Էպսեբոսեան Անգուստինոսի 19 :

1331 . Պիոս ագուիլացի որդի Հռուփինոսի ,
ընտրեալ և հաստատեալ ի Հիւգենոսէ յաջոր
գեաց յաթոռ քահանայապետութեան Հռով
մայ յետ նորա , առաջնորդեալ եկեղեցւոյ ամս
ինն և ամիսս վեց պակաս երեք աւուրբք . իսկ
Եւսեբիոս գնէ զամս հնգետասան ¹ : Այս
քահանայապետ կոնգաղաւ հաստատեաց պա
հէլ միօրինակ յամենայն տեղիս զառաքելա
կան աւանդութիւնս վասն կատարելոյ զոսն
զատկին ի կիւրակէի , և վասն մկրտելոյ զգար
ձեալս ի հրէական կամ ի կերինթեան աղան
գից : Յամի 164 , յեօթներորդ ամի քահա
նայապետութեան իւրոյ չորիցս հալածանս
յարուցին Մարկոս Արեղիոս , Անտոնինոս , և
Լուկիոս . որոց սուրբն Յուսափինոս ընծայեաց
զերկրորդ գիրս Զատագովութեան քրիստո
նէից , այլ ինչ ոչ շահեցաւ . և ինքն մարաի
րոսական մահուամբ պատկեցաւ , որպէս և
Պիոս սուրբ հայրապետ զնոյն նահատակու
թիւն նահատակեցաւ ² :

1 Եւսեբ . պատմ . էկ . և Ժամ . աճԺԴ :

2 Երանոս . գիրք 3 . ԳԼ . Գ . և Գիրք 5 . ԳԼ . ԻԳ :
Սուրբ . Գիրք 5 . ԳԼ . ԻԽ : Բարոն . 158 = 167 :
Բալ . 165 :

ԺԲ

Ս. ԱՆԻԿՏՈՍ Ա

Ա. Տ. 167, և Կայսերաձեան Մարտի Աւրե-
շիւի Կաթ Որեշիւի 5 :

1332. Անիկտոս ազգաւ ասորի ընտրեցաւ
յաթոռ քահանայապետութեւն Հռովմայ, և կա-
ռաւարեաց զեկեղեցին տառ ութ : Սա անդրէն
հաստատեաց զառաքելական աւանդութիւնս
խուզելոյ զհերս կղերիկոսաց և կատարելոյ զտօն
զատկին 'ի կիւրակէի որ զինի հասարակածին
ընդդէմ Չորեքտասանեան աղանդաւորաց, որք
այնդէին թէ 'ի չորեքտասանն լուսնի ընդ Հրէից
պարտ է առնել զատիկ (775). որ և ասէր ու-
սեալ զայն աւանդութիւն յառաքելոց անտի 'ի
Պետրոսէ և 'ի Յովհաննէ : Առ հայրապետոս այս
եկն յայցելութի 'ի ծերութեւն իւրում Պօղիկար-
սոս սուրբ եպիսկոպոս Զմիւռնիոյ աշակերտ
Յովհաննու աւետարանչին. որ յետ դարձուցա-
նելոյ զբաղումս 'ի հաւատոս և պատուասիրելոյ
յԱնիկտոսէ՝ դարձաւ յաթոռ իւր. ուր և նա
հատակեցաւ յութ կաղանդացն ասլը . 169 :
Նոյնպէս և սուրբն Անիկտոս փառաւոր նահա-
տակութեամբ պսակեցաւ 'ի հնգեւտասանն կա-
ղանդաց մայ. 175 : Սա ընդ Պօղիկարսոսի ա-
րար Ժողով 'ի Հռովմ (1158). յորում սահ-
մանեցաւ զխորհուրդ չարչարանաց Քրիստոսի
կատարել յուրբանութեւն և զյարութեանն 'ի կիւ-
րակէի անխափան :

1 Եւս. պատմ. եկ. գիրք 5. գլ. 17. 17. Ժա-
ման. 437 : Բարոն. յաթ 167 : Բալ. 173 :

անդադար գրգռելն զգառաւորս 'ի վրէժխնդ-
րութիւն գից տանջել զսուրբս, մանաւանդ
զքահանայապետս, որպէս արարին և ընդհայ-
րապետն Սովետեր ¹ :

ԺԴ

Ս. ԵԼԵԻԹԵՐԻՈՍ

Ա. Տ. 179, և Խոյեհոմէան Մ. Արեւիկի 17 :

1334. Ելեւթերիոս որդի Աբոնատոսի ազգաւ
յոյն նիկոպօլեցի նոտաւ յաթոռ քահանայա-
պետութեան Հռովմայ, և եկաց յառաջնորդու-
թիւն եկեղեցւոյն ամս հնդեոսացն և աւուրս
քոան և երիս. որոյ յիշատակ դնի 'ի վկայա-
բանութեան Հռովմայ յեօթն կաղանդաց յու-
նիսի : Սա օրինագրեաց, զի քրիստոնեայք մի
խտրեսցեն զուտելիս, զորս հաստատեաց Աս-
տուած 'ի պէտս մարդկան : Պայծառացոյց զսուրբ
հաւատս 'ի բազում տեղիս 'ի ձեռն հզօր քա-
րոզաց և քաջ վարդապետաց : Արար ընդու-
նելութիւն մեծ սրբոյն Երանոսի եկաւորեւոյ
առ նա սակս կարևոր գործոց եկեղեցւոյն Լիո-
նի. որում ապա կարգեցաւ նա եպիսկոպոս
յԵլեւթերիոսէ : Առ այնու ժամանակօք լու-
սաւորեալ Լուկիոսի արքային Անդղիոյ խնդ-
րեաց զիմաստուն վարդապետս 'ի սուրբ հայ-
րապետէն, և նա առաքեաց զՓոկասիոս և զԴա-
միանոս, որք կործանեալ զկուռս՝ հաստատեցին
զքրիստոնէութիւն 'ի Բրիտանիա ² :

1 Եսս. Ժամ. Խճ : Բաբոն. յաթն 175, 179 :
Բաի. 177 :

2 Հերանիոս յղ. երեւելի աբանդ. ԳԼ. ԼԷ. ԻԷ :

ԺԵ

Ս. ՎԻԿՏՈՐ Ա

Ս. Տ. 194, և Կայսերական Կոնգրեսի 13 :

1335. Վիկտոր կամ Բեկտոր ամերիկեցի որդի Փեշիբսի՝ յաջորդեալ յաթոռ քահանայապետութեան Հռովմայ խաղաղացոյց զաղմուկ շփոթի Չորեքտասանեան աղանդաւորաց . և անդրէն կանոնադրեաց 'ի Ժողովի իւրում, զոր արար 'ի Հռովմ 'ի 198 հանգերձ վճռով կատարել ամենայն քրիստոնէից զօն զատկի 'ի կիւրակէի զկնի գիշերահաւասարին մարտի ըստ աւանդութեան Յովհաննու աւետարան չին . զոր և ապա հաստատեաց Ժողովն Նիկիոյ (910) : Մերժեաց նա և զԹեոփն , որ յանդիմանեալ վասն ուրանալոյն զՔրիստոս 'ի հալածանա , ասէր թէ ես զմարդ ուրացոյ և ոչ զԱստուած : Այս սուրբ հայրապետ արար և զայլ Ժողովս ընդդէմ Թեոդոնի , Երիւմնի , Արտեմոնի , և Վաղենտեայ (1158) : Այլ զկնի բաղմապատիկ բարեկարգութեան և ուղղութեան , ևս և յետ տեսանելոյ զարքայն Սկովաիոյ հանգերձ Ժողովըդեամբք դարձեալ 'ի քրիստոնէութիւն՝ ապա նահատակեցաւ յեօթն կաղանդացն օգոստ . 203 . կացեալ 'ի հայրապետութեան ամս ինն , և աւուրս յիսուսն և ութ :

Եւս . պատմ . էկ . գիրք 15 . գլ . 7 : Երանոս ընդդէմ հերժ . գիրք 3 . գլ . 7 : Ալեքսանդրոս 'ի պատմ . Բրիտ . յաճ . 183 : Բաիլոս յաճ . 192 :

1 Եւսէբ . պատմ . էկեղ . գիրք 5 . գլ . 15 . 16 .

ԴԷՊՔ ԵՐԿՐՈՐԴԻ ԴԱՐՈՒՆ

Ա. Տ.

103. Յովհաննէս աւետարանիչ վախճանի յԵփեսոս. որում յաջորդէ աշակերտ իւր Պապիաս հերապօլտեցի: Յայնժամ լինէին աստուածանշանք բազումք 'ի Հռովմ և ընդ անդերս ըստ Եւսեբեայ:
105. Կերդոն եպիսկոպոս նստի յԱղեքսանդրիա:
106. Պօղիկարպոս զմիւսնեցւոց նահանգին եպիսկոպոս հաստատի 'ի Յովհաննէս աւետարանչէ:
111. Շմաւոն աղգական Քրիստոսի եպիսկոպոս Երուսաղէմի նահատակի. զոր յաջորդեաց Յոստոս: Նոյնպէս նահատակեցաւ Իգնատիոս եպիսկոպոս Անտիոքայ, արկեալ առաջի դադանաց 'ի Հռովմ. զոր յաջորդեաց Կուսնեւրոս:
112. Աղեքսանդրիոյ եպիսկոպոս կարգի Պիատոս, և Ոնեսիմոս եպիսկոպոս քարկոծի յԵփեսոս:
113. Յետ Յոստոսի նստաւ յԵրուսաղէմ եպիսկոպոս Զակքէոս. յետ որոյ Տովբիաս, ապա Բենիամին. ապա Յովհաննէս, ապա Մատաթիա, և ապա Փիլիսոպոս. ընդ ամենայն ինն:

ԻԴ: Նիկիէի Դ. Գիրք 5. ԳԼ. ԼԵ. ԼԷ: Սուրբ Հեգլոն. ԴԶ. Էրեւնի աբանդ. ԳԼ. ԼԴ: Բարոն. Դաճ
194=203: Բաժ. 201:

- 123 . Յոսատու նստի եպիսկոպոս յԱղէքսանդրիա :
- 127 . Յեւ փիլիպպեայ հաստատի յԵրուսաղէմ՝ եպիսկոպոս Ենիկոս , յեւ որոյ Յոսատու , յեւ որոյ Ղէւի , ապա Եփրեմ , ապա Յովսէփ , և ապա Յուդա . սորա ամենեքեան յաղգէ Հրէից :
- 131 . Ակիւղաս սոնտացի թարգմանէ զաստուածաշունչն 'ի յոյն :
- 134 . Աղէքսանդրիոյ եպիսկոպոս եկաց Եւմենէս :
- 136 . Երուսաղէմի եպիսկոպոս կարգի Մարկոս Ա . յաղգէ հեթանոսաց :
- 145 . Անտիոքայ եպիսկոպոս Երոջն : Յուստինոս փիլիսոփայ դառնայ 'ի հաւատու Քրիստոսի . որ 'ի 170 նահատակի :
- 158 . Կեղադիոն նստի եպիսկոպոս յԱղէքսանդրիա :
- 163 . Երուսաղէմի եպիսկոպոս եկաց Կասիանոս , ապա Պորփիրոս , ապա Մաքսիմինոս , ապա Յուլիանոս , ապա Գայիանոս , ապա Սիմաքոս , ապա Գայիոս . ապա Յուլիանոս , և ապա Ապիոն . ընդ ամենայն քսան և հինգ :
- 172 . Աղէքսանդրիոյ եպիսկոպոս եղև Ադրիսկինոս : Ի նմին Ժամանակի Սիմաքոս թարգմանէ զաստուածաշունչն 'ի յոյն :
- 174 . Անտիոքայ եպիսկոպոս եկաց Թէոփիլոս : Եւ Ապոլինարոս հերասօլսեցւոյ եպիսկոպոս եղև :
- 177 . Անտիոքայ եւ թմերորդ եպիսկոպոս նստի Մաքսիմոս :
- 181 . Աղէքսանդրիոյ տասներորդ եպիսկոպոս Յուլիանոս :
- 183 . Երուսաղէմի քսաներորդ վեցերորդ ե

պիսկոպոս նստի Մաքսիմոս, և յետ
 նորա մի ըստ միօջէ Անտոնինոս, Վա-
 ղէս, Դուղեբխանոս, Կարկէոս, Դիոս,
 Գերմանիոն, Գորգիանոս, Կարկէոս
 վերստին. ընդ ամենայն հաշուին երե-
 սուն և չորք :

195 • Աղեքսանդրիոյ մեաասաներորդ եպիսկո-
 պոս Դեմեարիոս. և Անտիոքայ ութե-
 րորդ եպիսկոպոս Սրապիոն :

197 • Երուսաղէմի երեսներորդ հինգերորդ ե-
 պիսկոպոս Կարկէոս : Եւ Կեսարացւոց
 եկեղեցւոյն եպիսկոպոս Պօղիկրատէս
 և Բաբիղոս :

Ի սմին Ժամանակի Թէոդօսիոն Թարգմանէ
 զաստուածաշունչն 'ի յոյն լեզու : Ի հայո յետ
 Արտաշէսի Բ Թադաւորէ Արտաւաղդ Բ .
 տպա Տիրան Ա. տպա Տիգրան Գ. և տպա Վա-
 ղարշ, որ յետ երկից ամաց փոխէ զաթուռն 'ի
 Վաղարշապատ :

Ե Ր Ր Ո Ր Դ Դ Ա Ր

ԺԶ

Ս. ԶԵՓԻՒՌԻՆՈՍ

Ա. Տ. 203, և Կայսերական Սեկրետի 9 :

1336. Օ ԶԵՓԻՒՌԻՆՈՍ ՀԱՌՎԱՅԵՑԻ ՈՐԴԻ
 ԱՐԸՆԳՈՒՄԻ՝ ԸՆԱՐԵՑԱԼ յԱՋՈՐԴՎ ԻԿԱՌՐԻ՝ Ի ՎԵՑ
 ԻԿՈՍԱՅՆ ՕԴՈՍՈՒ. 203. և ԿԱՌԱՎԱՐԵՄԱԸ ՂԵԿԵ-
 ՂԵՑԻՆ ԲԱՐԵԿԱՐԴՈՒԹԵԱՄԲ ԱՄԱ ՈՒԹԼՈՒՄԱՆ և
 ԱՆՈՒՐԱ ՈՒԹԼՈՒՄԱՆ՝ ԴԵՐԱՀԱՇԱԿ ՀԱՆԳԻՍԱՑԱԼ
 ԸՆԴ ԱԻԵՂԵՐԱ : ՔԱՆՂԻ յԱՆՈՒՐԱ ՍՈՐԱ ՍԵՆԵ-
 ՐՈՍ ԿԱՅՍՐ յԱՐՈՅՑ ՀՆԴԻՑԱ ԴԱՐՆ ՀԱՂԱԾԱՆԱ ԱՆ-
 ՀՆԱՐԻՆ ՆԵՂԵԼՈՎ ՂԵԿԵՂԵՑԻՆ : ԵՆ յԱՂՎԻԷ ՀԵՐ-
 ՃՈՒԱԾՈՅՆ ԹՈՒՆԵՐ ԵԹԷ ԿԱՌԱՐԱԾԻ ՈՇԽԱՐՀԻԱ
 ԱՆՈՒՐԲ ԻՅԵՆ : ՍԱԿՈՅՆ ՔԱՀԱՆԱՅԱՍԵԱՆ ՍՈՒՐՐ
 ԱՐԻԱԿԱՆ ՀՈԳԼՈՎ ԴԻՄԱԳՐԱԼ ԱՄԵՆԵՑՈՒՆ՝ ՄԵՐ-
 ՓԵՏԱՅ ՂԱՂԱՆԴԱՆՐԱ, և ՍԱՀՄԱՆԵՏԱՅ ՔԱՂՈՒՄ
 ԿԱՆՈՆԱ՝ Ի ՀԱՍՏԱՌԱԹԼԻՆՆ ՈՒՂՂԱՓԻԱՈ ՀԱՆԱ-
 ՍՈՅ, ՈՐԲ ԱԿԱՀԻՆ ՄԻՆԶԼ ԾԱՅԺՄ : ՈՐԱԿԵՍ ԱՅՆ ՂԻ
 ՃԵԱՆԱԴՐՈՒԹԻՆՆ ՀԱՆԳԻՍԱՍԵՍ ԼԻՅԻ յԵԿԵ-
 ՂԵՑԵՈՂ. Ի ԱԿԱՌԱՐԱԳԵԼ ԵԱԽԻՍԿՈՍՈՍԱՅ ՄԵՐՃ
 ԳԱՅԻՆ ՔԱՀԱՆԱՅ, ԵԱԽԻՍԿՈՍՈՍ ՈՐ ԵԹԷ յԻՆԶ-
 ԼԻՅԷ յԱՆՑԱՆԱ ԱՆԿԵՐ, ՄԻ ԼՈՒԾՅԻ ԱՌԱՆՑ ԻՆ-
 ԽԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵԿԵՂԵՑԵՈՅ. ՎԻԱՅՈՒԵՂԷՆ ԱՆՕԹԲ ՄԻ՝
 Ի ՎԱՐ ԱՐԿԵՐԻՆ՝ Ի ՍՈՒՐԲ ՍԱԿԱՍՈ. ԳՈՆԷ՝ Ի ՂԱՌ-
 ԿԻՆ ՀԱՂՈՐԴԵՍՑԻՆ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՆԱՌԱՊԵՏԱԼՔ և
 ԱՅԼՆ : ԱՅԼ ՄԻՆԶԳԵՈ ՆՈՂԱՅ ՕՐԻՆԱԿ ՀԱՍ-
 ՏԱՌԱԹԵՐ ՂԵԿԵՂԵՑԻՆ ՈՂՋԱՄԻՄ ՎԱՐԴԱՍԵԱՌ-
 ՈՒԹԵԱՄԲ՝ ԵՀԱՍ ՆՄԱ ՎԱԽԱԾԱՆ ԿԵՆԱՅ և ՎՈՒ-

խեցաւ առ տէր յեօթն կաղանդացն սեպտ .
221 ¹ :

ԺԷ

Ս . ԿԱԼԻՍՏՈՍ Ա

Ա . Տ . 221 : և խոյսերուէեան ԷԼԻՊԻՄԱՆԻ 2 :

1337 . Կալիստոս հռովմայեցի որդի Դոմի-
տոսի՝ յաջորդեաց յաթոռ քահանայապետու-
թեան 'ի միւսում աւուր կաղանդիցն սեպտ .
յամին 221 . և կառավարեաց զեկեղեցին բա-
րեկարգութեամբ ամս հինգ, ամիս մի, և աւուրս
երկոտասան : Որ և տահմանեաց բաց 'ի քա-
ռասնորդական սահոց ծոմապահս չորիցս 'ի
տարւոջ 'ի սկիզբն քառեակ եղանակաց վասն
չորենոյ, դինւոյ և ձիթոյ . որպէս և առա-
քեալք աւանդեալ էին ըստ մտդարէութեան
Զաքարիայ : Կանոնադրեաց զաստիճանս ազ-
գականութեան ստիս ամուսնացելոց : Կառոյց
զեկեղեցի յանուն Առտուածամօրն յայնկոյս
Տիրերեայ Սուրբ Մարիամ կոչեցեալ : Նա և
չինեաց մեծ դամբարան առ ճանապարհին Աղ-
պիայ, ուրանօր բաղում քահանայապետք և մար-
տիրոսք հանդչին . որ գոչով երևելի շինուած՝
ցորդ կոչի Դամբարան Կալիստոսի, որպէս և
յաճախ յիշի 'ի վարս լաւին սրբոց : Այլ հուսկ
յետոյ սուրբ հայրապետն ըմբռնեալ 'ի հեթանո-
սաց՝ կրեաց զանազան տանջանս վասն սուրբ հա-
ւատոյ . բայց այն ինչ արիական հոգւով վկայէր
Ճմարտութեան՝ հարին զնա բրօք, և անսուաղ

1 Եսեբ. պատմ. էկ. 41ր+5. 4Լ. ԷԸ. 41ր+6.
4Լ. ա. և Է : Բարոն. յմի 215 : Բաի. 219 :

արկին 'ի բանա : Յեա այնորիկ տեսեալ զհաս-
տատութիւն կամոց նորա , արկին ապա 'ի
պատուհանէ 'ի վայր , և հեղձուցեալ 'ի գբի
փառաւոր մահուամբ լուսապսակ նահապա-
կեցին աւուրբ յառաջ քան զիգոսս հոկտեմբ .
յամին 226¹ :

ԺԸ

Ս . ՈՒՐԲԱՆՈՍ Ա

Ա . Տ . 226 , և իայսերութեան Աշխատարի 3 :

1338 . Ուրբանոս հռոմայեցի որդի Պոնդիա-
նոսի յաջորդեաց յաթոռ քահանայապետու-
թեան յեօթն կաղանգացն նոյեմբ . 226 , և
զեկավարեաց զեկեղեցին ամս վեց , ամիսս
եօթն և աւուրս չորս : Յաւուրս սորա բազումք
'ի հեթանոսաց դարձան 'ի քրիստոնէութիւն ,
և արիացեալ յուսով հեղին զարիւնս պանծա-
լի նահատակութեամբ : Որպիսի էր սուրբ
կոյսն Չիչիլիա և խօսնայր իւր Աղղերիանոս ,
նա և եղբայր նորա Տիբուրափոս . ևս և Մաքսի-
մոս սենեկապետ կայսեր . զորս ոչ միայն մկր-
տեալ սուրբ հայրապետն լուսաւորեաց ճշմար-
տութեամբ աւետարանին , այլ և զօրացոյց զնո-
սա 'ի նահատակութիւն վասն Քրիստոսի . իսկ
զտուն Չիչիլիայ սրբեաց յեկեղեցի : Սա եղև
առաջին , որ զոսկեղէն և զարծաթեղէն անօթս
հանդերձ պատուական ակամբք եմոյծ 'ի
սպաս պաշտաման տեսուն յեկեղեցւոյ : Կա

¹ Զատ . 4Լ . Ե . 19 : Բարուն . յաֆ 226 : Բաի .
224 : Եւսեբ . Ժաժ . ասի Ե : Պօղոս Արիւնիոս . Գիւրգ
3 . 4Լ . Ժա :

և կանոնադրեաց, զի 'ի արոց հաւատացեւոց հաստատեացի եկամուտ 'ի պէտս աղքատաց, պաշտօնէից, և նորոգութեան եկեղեցեաց: Այլ յետ բազում դեղեցիկ կարգաց կալանաւորեալ 'ի հեթանոսաց վասն 'ի Քրիստոս հաւատոց՝ նահատակեցաւ գլխատմամբ յուր կալանգացն յունիսի. 233¹:

ԺԹ

Ս. ՊՈՆՏԻԱՆՈՍ

Ա. Տ. 233, և Խայսէրոս-Բէան Աղեքսանդրի 10:

1339. Պոնտիանոս հռովմայեցի որդի Պաղբուրնոսի՝ ընտրեցաւ յաջորդ սրբոյն Ուրբանոսի յաթու քահանայապետութեան հռովմայ յառաջ քան զութերորդօրն կաղ. յուլ. 233. և կառավարեաց զեկեղեցին արիաբար ամաչորս, ամիսա չորս, և աւուրս քսանեհինգ: Զսա կալեալ Աղեքսանդրի կայսեր 'ի սաղրելոյ անօրէն իշխանաց՝ վասն քրիստոնէական հաւատոյ աքսորեաց ընդ Հիպպոլիտոսի քահանային 'ի կղզին Պուգգիննա առ Սարգենեաւ: Սակայն կայսրն անդէն առ նմին պատուհասակոծ լեալ բարձաւ 'ի կենաց. ապա յաջորդեաց զնա Մաքսիմիանոս, որ գոլով թշնամութեամբ ընդ զարմին Աղեքսանդրի, յորս յոլովք քրիստոնէայք էին, յարոյց ապա սաստիկ հալածանս ընդդէմ առաջնորդաց եկեղեցւոյ, զի բարձցին քարոզքն սուրբ հաւատոյ: Եւ զկնի նահատակելոյ նորա զբազումս՝ հրամայեաց գանակոծ

1 Ե-սէբ. ԺաՄ. սճլ: Բռնա, Գիրք 1. Իբ. պաթ. ԳԼ. ԻԷ. 2: Բաբոն. յաճ 226, 232: Բաի. 231:

առնել և զսուրբն Պոնտիանոս . և փոխեցաւ նա առ Քրիստոս նաՀատակութեամբ յերեք տասան կաղանդացն դեկտ . 237 . զորոյ զմարմին բերեալ 'ի Հռովմամփոփեցին 'ի գամբարանի սրբոյն Վալիստոսի ¹ :

Ի

Ս. ԱՆԹԵՐՈՍ

Ա. Տ. 237 , և Էսյսէրուսէան Մատիթիսոսի ¹ :

1340 . Անթերոս որդի Հռոմուլոսի ազգաւ յոյն՝ յաջորդեաց յաթոռ քահանայապետութեան Հռովմայ յերեքն նոնայց դեկտ . 237 . և զկնի միոյ ամսոյ յերեքն նոն . յունվ . 238 . փոխեցաւ առ աէր . քանզի կալեալ զնա անօրէն Մաքսիմիւսոսի դատաւորին վասն քրիստոսական հաւատոյ նաՀատակեաց : Սա օրինադրեաց , զի նօտարք զգուշութեամբ հաւաքեացնն զամենայն գործս մարտիրոսաց և դրեսցեն զվկայաբանութիւնս նոցա . զորս առաջնորդք հաւատարմութեամբ պահեսցեն յեկեղեցւոյ , զի մի անհաւաք խարդախեսցեն . որպէս և սուրբն Վղեմէս զառաջինն կանոնադրեալ էր զայն : Առ սովաւ սուրբն Վիպրիանոս երևելի ճարտարաբան յԱփրիկէ դարձաւ 'ի Քրիստոս և յետ սակաւուց ընտրեցաւ եպիսկոպոս Վարթագինեայ ² :

¹ Եսէբ . պապ . Էկեղ . Գիր + 6 . ԳԼ . ԻԸ . Բարն . յաճ 237 : Բոնա , Գիր + 2 . ԳԼ . Է :

² Եսէբ . պապ . Էկեղ . Գիր + 6 . ԳԼ . ԻՃ : Բարն . յաճ 237 . 238 :

ԻԱ

Ս . ՓԱԽԻԱՆՈՍ

Ա . Տ . 238 , և Կայսերական Մատենադարան 2 :

1542 . Փաւխանոս հռոմայեցի որդի Փա-
րիոսի՝ ընտրեցաւ յաթոռ քահանայապետու-
թեան հռովմայ յեօթնեւտասն կաղանդացն
փետր . 258 , յաւէտ իմն սքանչելեօք : Քան-
զի 'ի Ժողովի անդ աւագ եկեղեցականաց և
Ժողովրդոց երևեցաւ աղաւնի մի , որ ըստ օրի-
նակի իջման հոգւոյն օրբոյ հեզիկ շարժմամբ
էջ և հանգեաւ 'ի վերայ գլխոյ մեծի հայրա-
պետին : Եւ եկաց նա յառաջնորդութեան
եկեղեցւոյ գեղեցիկ կարգօք և զարմանալի
հսկողութեամբ հնգետատան ամս , և աւուրս
չորս : Եհան բազում կոնդակս և վճիռս սակս
եկեղեցական բարեկարգութեանց . որով և
ծաւալեաց զլոյս աւետարանին ընդ բազում
աշխարհս . հաստատեաց զկանոնս Աթրիկեան Ժո-
ղովոյն ընդգէմ՝ աղանդաւորաց . դատապար-
տեաց զՍրբգինէս 'ի Ժողովն հռովմայ : Սահմա-
նեաց , զի սուրբ մեռոնն օրհնեացի յեպիսկոպո-
սաց ամ ըստ ամէ յաւագ հինգ շաբաթի : Զեօթն
նօտարս կարգեալս 'ի սրբոյն Վղեմայ 'ի գրեւ
զվարս նահատակաց ձեռնադրեաց կիսասար-
կաւագս , որպէս զի լաւ ևս հոգ տարցեն պաշ-
տաման իւրեանց և եկամտից եկեղեցեաց : Վար-
դեաց նա և 'ի վերայ հռովմայ զեօթն ստրկա-
ւագունս խնամակալս աղքատաց ըստ եօթն
վիճակաց քաղաքին . որ ըստ քաղաքական կար-
գի 'ի 14 վիճակս որոշի ըստ բաժանման կայսեր
Օգոստեայ : Արար բազում շինութիւնս 'ի

վկայարանս սրբոց 'ի հաստատութիւնն աստուածապաշտութեան : Այլ հուսկ յետոյ պերճապսակ նահատակեցաւ 'ի հալածանս Դեկոսի վասն տնուան Քրիստոսի յերեքսասան կաղանգացն փեար . 253 ¹ :

ԻԲ

Ս . ԿՈՒՌՆԵԼԻՈՍ

Ա . Տ . 254 , և Կայսերութեան Դեյոսի 2 :

1342 . Չկնի նահատակութեան սրբոյն Փաւլանոսի ոչ փութով ընարեցաւ յաջորդ նորասակս դառնութեան ժամանակին յերեսաց հալածանաց անդութն Դեկոսի : Այսան որոյ առաքելական աթոռն կառավարէր իբր ամիսս վեշտասան 'ի ձեռն ուխտին եկեղեցւոյ , և կոնգակքն յանուն երիցանց և սարկաւազաց գրէին , որպէս յայտ է 'ի կոնգակէն որ առ սուրբն Կիպրիանոս : Ի նմին ժամանակի բազումք սահեցան 'ի հաւատոց և ապա դարձան անդրէն 'ի հաւատոս , յորմէ ծագեցաւ և հակառակութիւն , մինչև ստիպեցաւ ուխտն Հռովմայ առնել մասնաւոր ժողով վասն նոյս (1159) : Շատք ևս նահատակեցան փառաւոր վկայութեամբ և ճոխացան հրաշագործութեամբք 'ի սրայծառութիւն սուրբ եկեղեցւոյ : Չև ևս գաղարեալ խաղառխռովութեանցս՝ ընտրեցաւ քահանայապետ Հռովմայ 'ի բազմամբոխ ժողովի անդ հաւանութեամբ և վկայու-

1 Եսեբ : Կիպրիանոս . Բռաղբ 55 , ևս և Բռաղբ 3 : Ուրախ գիրք 7 . ԳԼ . Իս : Սուրբ Հերոն . յԵ . պայ . աբ . ԳԼ . ԺԴ : Բաի . յոմ 251 :

Թեամբ ամենեցուն սուրբն Կուռնելիոս Հռովմայեցի որդի Կատոնի այր մեծահամբաւ սրբութեամբ և իմաստութեամբ : Որոյ անգէն գումարեալ ժողով 'ի Հռովմ' 'ի վաթսուն եւսիսկոսկոսաց, յերկցանց և 'ի սարկաւագաց, նշովեաց զՆովատիանոս երէց ընդ Նովատոսի աղանդապետի (784) . և բարեկարգեաց զեկեղեցին և զուխտն միանգամայն : Իսկ զխոստովանողս, որք առահի անկեալ էին 'ի հաւատոց և անդրէն 'ի զեղջեկեալք, ընկալաւ 'ի հաղորդութիւն հանդերձ վճռով : Սակս որոյ արարապա զայլ ժողով 'ի Հռովմ' 'ի հաստատութիւն հաւատացելոց . յորում հաստատեցաւ վճիռ ժողովոյն Կարթագինեայ, և նշովեցաւ դարձեալ Նովատիանոս : Այս քահանայապետ տեղափոխեաց զմարմինս սրբոց առաքելոցն Պետրոսի և Պօղոսի 'ի դամբարանաց, որպէս դնի 'ի գաւաղանագիրս քահանայապետաց : Զօրացոյց զեկեղեցին և զվկայս 'ի հալածման անդ . և ինքն քաջութեամբ, սրբութեամբ և փառաւոր վկայութեամբ նահատակեցաւ յութութեան կաղանգաց հոկտ . յամին 255, չե ևս լրացեալ կրկին ամաց քահանայապետութեան իւրոյ ¹ :

1 Կիպրի . Լուղի 4, 14, 22, 29, 31, և 52 : Ս . Իսիդորոս «Կանխի գիրք» 8 . գլ . 4 : Եւսեբ . պատմ . եկ . գիրք 6 . գլ . 14 : Բարսե . յաթ 253 . 255 .

ԻԳ

Ս • ՂՈՒԿԻՈՍ Ա

Ա • Տ • 255, և Կայսերական Գաղղոսի
և Վալեսիանոսի 2 :

1343 • Ղուկիոս հռովմայեցի որդի Պորփիրոսի յետ նահատակութեան սրբոյն Կուռնելիոսի ընտրեցաւ յաջորդ նորին յերեքտասան կաղանքացն նոյեմբ. 255 . և եկաց յիշխանութեանն զամ մի , ամիսս չորս , և աւուրս երկուսուսան : Սուրբն Կիսրիանոս յիշէ զսորա քահանայապետական արժանապատուութիւն և զգարձն յաքսորանաց : Պատմէ ևս թէ զիարդ վայելեցաւ իմաստութեամբ , միանգամայն զինեալ արիապէս ընդդէմ Նովատեան հերետիկոսաց , զի էր նա լի հոգւով սրբով , արի և զօրաւոր , որ և յետ բազում ուղղութեանց մատնեցաւ ՚ի տանջանս անհաւատից , և արիաքար սրտակեցաւ վկայական մահուամբ ՚ի չորսն նոնայդ մարտի 257 : Գրի ՚ի դաւազանագիրս քահանայապետաց՝ թէ սուրբ Ղուկիոս սահմանագրեաց՝ զի երկու քահանայք և երեք սարկաւագունք անսական մերձ գտցին եպիսկոպոսին ՚ի զգուշութիւն առ ՚ի լինելոյ վկայ վարուց և գործոց նորա ընդդէմ չարախօսաց ¹ :

¹ Կիսր . Բազիլ 58 . և 67 : Հերոն . յշ . երեւելի աբ , ԳԼ ԿԷ : Բաբոն . յաժն 255 . 257 : Բաի . 253 :

ԻԳ

Ս . ՍՏԵՓԱՆՈՍ Ա

Ա . Տ . 257 , և Իսթերն-Իեան Գաղղսի
և Վալուսիանոսի 4 :

13/4 . Ստեփանոս հռովմայեցի որդի Յու-
լիոսի կամ Յովբիոսի , որ առ քահանայապե-
տութեամբ սրբոյն Կուռնէլիոսի և Ղուկիոսի
կարգեալ էր նախասարկաւադ նոցա , ընտրե-
ցաւ յաջորդՊետրոսի և փոխանորդՔրիստոսի 'ի
հինգ իդուսացն մարտի 257 . և վարեաց զիշխա-
նութիւն իւր ամենայն բարեկարգութեամբ
և արիական հոգւով ամս երիս , ամիսս երիս
և աւուրս քսաններկու : Սա օրինադրեաց , որ
պէս դնի 'ի գաւազանագիրս քահանայապե-
տաց , զիքահանայք և պաշտօնեայք եկեղեցա-
կան զգեստուքն պաշտեսցեն միայն յեկեղեցւոջ
առաջի սեղանոյ և ոչ բնաւ արտաքոյ : Գրեաց
զանազան կոնդակս յայլ և այլ եկեղեցիս՝ հաս-
տատեալ զուղղափառս և զգուշացուցեալ զնո-
սա յերեսաց հեթանոսաց և աղանդաւորաց :
Նոյնպէս հաստատեաց զեկեղեցին Ափրիկոյ 'ի
ձեռն իմաստաւից կոնդակաց իւրոց ըստ վկայ-
ութեան Դիոնեօիոսի աղեքսանդրացւոյ 1 :

Արար և ժողով 'ի հռովմ ընդդէմ Կար-
թագինեցւոց հեռուողաց Կրկնակնուհիք հեր-
ձուածոյն , որք ընդ Կիպրիանոսի վրիպմամբ
անվաւեր համարէին զմկրտութիւն հերետի-
կոսաց անխարդախ պահողաց զձև և զնիւթ :

1 Եւսեբ . գիր+ 7 . 4Լ . Է :

Զոր մերժեաց զօրաւոր բանիւք, և սահմանեաց
հաստատութեամբ, թէ ձե և կարգ մկրտու-
թեան սահմանեալ 'ի Քրիստոսէ երբ կատարի
'ի վերայ երեխայից՝ լինի մկրտութիւն Քրիս-
տոսի, թէ և մկրտողն իցէ հերեաիկոս կամ հեր-
ձուածող: Յամին 259 արևելեան աթոռք միա-
բանեցան 'ի կարծիս, և եղև խաղաղութիւն .
յոյր սակս Ստեփանոս հայրապետ գրեաց
թուղթ առ Կիպրիանոս, որպէս պատմէ Եւ-
սեբիոս: Հուսկ յետոյ 'ի հալածման Վաղե-
րիանոսի այն ինչ ժողովեալ հայրապետին զուխտ
եկեղեցւոյն սրտապնդէր և մկրտէր զերեխայս՝
ձեռնադրելով զարժանաւորս և բժշկելով զախ-
տաժէտս, անդ հասեալ հեթանոսաց բռնու-
թեամբ ամին զնա 'ի մեհեան կոոյ խնկել զից-
այլ ընդ աղօթել սրբոյն փշթեցան կուռքն, և ա-
մենեքեան փախեան անտի: Ապա եկեալ նո-
րա 'ի վկայարան մի՝ 'ի մատուցանելն անդ զպա-
տարագ, խորտակեալ դահճաց զգրունս վկայա-
րանին՝ գլխատեցին զմեծ քահանայապետն Ստե-
փանոս հրամանաւ կայսեր՝ ի չորս նոնայց օգոստ-
յամին 260 ¹:

1 Եւսեբ. պատմ. եկեղ. գիրք 7. 41. 4: Կիպր. Բռնակ 67: Օգոստ. գիրք 5. 32. Ֆր. Շնտրէմ Դո-
նատ. 41. 15: Աշէտ. Եւստակ. պատմ. եկ. Դաւ 4.
Վիճ. 12: Բարսն. յաճ. 257 = 260: Յայսմ, հոյ.
նոյ. 3: Յոյն. Լա. օգոս. 2:

ԻԵ

Ս. ՔՍԵՍՏՈՍ Բ

Ա. Տ. 260. և կայսերական վարչերի մասին 6:

1345. Քսեստոս Բ ամենայն յաջորդեաց զսուրբն Ստեփանոս յուլթ կաղանդացն սեպտ. յամին 260, և կառավարեաց զեկեղեցին ամիսս մեծառան և առուրս երկօրասան և ելթ: Քան զի կայսրն Վաղերիանոս կալեալ ստիպէր զնա յուրացուլ իւն. բայց սրբոյն քաջութեամբ անարգեալ զկուռս՝ խոստովան եղև զԲրիսաոս Աստուած. վասն որոյ և մատնեցաւ ի տան ջանս: Յայնժամ նախասարկուադ իւր սուրբն Լաւրենտիոս տոչորէր ի սրտի մեծաւ արամուլութեամբ վասն ոչ լինելոյ հաղորդակից չարչարանաց սուրբ հայրապետին յետ այնչափ սպասաւորելոյ նմա ի սուրբ խորհուրդս: Այլ նորա մխիթարեալ զնա՝ մարգարէացաւ թէ յետ երկից առուրց և նա ինքն հանդերձեալ է պսակիլ մարտիրոսական մահուամբ: Քանզի իբրև գլխատեցաւ սուրբն Քսեստոս՝ յուլթ իդոսացն օգոստ. 261, զմարմինն նորա ամփոփեաց Լաւրենտիոս, որով և մատնեալ ի տանջանս կատարեցաւ խորովելով ի վերայ հրացեալ կասկարայի արուլութեամբ քաջութեամբ հանդերձ ի նախատինս հեթանոսաց և անհաւատից: Հայրապետս այս յաղագս մեծի արիութեանն կոչեցաւ ի սրբոյն Պանտիոսէ՝ քաջալաւ և խաղաղաբար քահանայապետ և ամենեւրանեալ մարտիրոս. զորոյ զմարմինն փոխադրեցին ի դամբարան սրբոյն Պետրոսի և Պօղոսի ի ջերմ

աստուածապաշտութիւնն հաւատացելոց : Սա
գումարեաց 'ի հռովմ ժողով, յորում գատա-
պարտեցան Սաբէլ, Նովատոս և Վաղենտի-
նոս ¹ :

ԻԶ

Ս. ԴԻՈՆԵՍԻՈՍ

Ա. Տ. 261, և Կայսերութեան Վաղերիանոսի
և Գաղէէնոսի 7 :

1346 . Դիոնեսիոս ազգաւ յոյն , այր
եքանչեղի և իմաստուն ձայնեալ 'ի Դիոնեսիո-
սէ աղեքսանդրացոյ՝ նստաւ յաթոռ քա-
հանայապետութեան յետ կատարման Քսեն-
տոսի աւուրբ յառաջ քան զիգոս սեպտեմբերի
յամին 261 . որ առ Սաււիանոսիւ կարգեալ
էր երէց հռովմայ : Սա ըստ հին սովորութեան
ձեռնադրեցաւ 'ի Մաքսիմոսէ եպիսկոպոսէ Ոս-
տիայ . որպէս վկայէ և սուրբն Օգոստինոս :
Յամենայն տեղիս զօրացոյց զսուրբ հաւատս
գրելով զանազան կոնդակս և մխիթարելով զե-
կեղեցիս հոգենորոգ վարդապետութեամբ :
Բայց մասնաւորապէս զօրացոյց զեկեղեցին Կե-
սսորիայ : Օրինադրեաց հաւատացելոց ազա-
տել զաքսորեալս և զգերեալս վասն 'ի Քրիս-
տոս հաւատոց : Որոշեաց զվիճակս եկեղեցեաց
կարգելով զթեմական երկցունս : Գումարեաց
ժողով 'ի հռովմ և գատապարտեաց զՍաբէլ
և զայլ հերետիկոսս (782) : Եւ բերել թուղթ

1 Ի վարս սրբոյն Կիւ . 4Լ . ԺԷ : Եւսեբ . պատմ .
եկ . գիրք 7 . 4Լ . Է . Է : Յայսմ հայ . օգոս . 12 :
Յն . 10 . Լք . 6 և 10 :

ուղղափառական 'ի Դիոնեսիոսէ աղէքսան-
գրացւոյ, որ ամբաստանեալ էր վասն գնեւոյ
զգանազանութիւն էութեան յԱստուած. և
քննեալ զուղիղ միտս նորա՝ արդարացոյց 'ի ժո-
ղովի անդ: Հուսկ յետոյ նահատակեցաւ 'ի
հալածանս Որեղիանոսի յեօթն կաղանգացն
յուսկ. 272, զեկամարեալ զեկեղեցին վայել-
չապէս ամս մեռատան, ամիսս երկուս, և աւուրս
չորեքտասան 'ի:

ԻԷ

Ս. ՓԵՂԻՖՍ Ա

Ա. Տ. 272, և խոսեցաւ ինն Որեղիանոսի 2:

1347. Փեղեքսորգի Կոստանդեայ յաջոր-
դեաց զսուրբն Դիոնեսիոս 'ի վերջին աւուր
272 տարւոյն, և եկաց յառաջնորդութեան
եկեղեցւոյ ամս ինն և ամիսս հինգ: Սա
աշխատ եղև ցրել զաղանդս Սաբէլի և Պօղոսի
սամոստացւոյ. և յամենայն տեղիս հաստա-
տեաց զուղղափառ հաւատս 'ի ձեռն զօրաւոր
կոնգակաց, որպէս բերաւ և 'ի ժողովն Բաղկե-
դոնի գերազանց հատուած մի կոնգակին գրե-
ւոյ առ Մաքսիմոս Աղէքսանդրիոյ ընդգէմ Սա-
բէլի և Պօղոսի սամոստացւոյ: Սահմանեաց
կանգնել սեղան 'ի վերայ գերեզմանաց սրբոց
կամ նշխարաց մարտիրոսաց, և հրամայեաց
անդ մատուցանել առ Աստուած զսպասարադն

1 Եսէբ. պաթ. Եիէշ. Գիւր. 7. ԳԼ. Է: Ս. Հի-
ւար. Գիւր. 4: Բարոն. յաթ. 261: Ս. Բարոն. 70:
Ս. Ամենա 'ի Բարոն. յաթ. 26. Գիւր. 13. Եր.
252. հաթ. 1. Տասն 1: Բար. յաթ. 244:

'ի պատիւ և 'ի յիշատակ սրբոց . որպէս յիշէ
և սուրբն Աթանաս ¹ : Ապա 'ի դառն հալած-
ման անդ Որեղիանոսի երջանիկ գտեալ ար-
գեամբք ըստ անուանն՝ նահատակեցաւ յերեք
կաղանգացն յունիսի յամին 275 ² :

ԻԸ

Ս . ԵՒՏԻՔԻԱՆՈՍ

Ա . Տ . 275 , և Իսյսէրուսէան Որեղիանոսի 5 :

1348 . Եւտիքիանոս լուսացի որդի Մարտի-
նոսի՝ ընտրեցաւ քահանայապետ հռովմայ ա-
ւուրբ յառաջ քան զնոնայս յունիսի 275 . և
կառավարեաց զեկեղեցին ամս ութ, ամիսս հինգ
և աւուրս երիս : Սա օրինագրեաց 'ի հաստա-
տութիւն քառասնորդական պահոց գնել զբակ-
լայ 'ի խորան և օրհնել, նոյնպէս օրհնել և զխա-
ղող . ըստ որում գնի 'ի գաւաղանագիրս քա-
հանայապետաց : Ի նոյն գիրս որպէս և 'ի
վկայաբանութեան հռովմայ 'ի վեցն իդոսաց
դեկտ . պատմի՝ թէ հայրապետս այս ձեռօք իւ-
րովք ամփոփեաց զերիս հարիւր քառասուն և եր-
կունահատակս, և պատուիրեաց զի պաշտօնեայք
զմարմինս մարտիրոսաց մի թաղեացեն առանց ու-
րարի կամ ծիրանագոյն պարեգօտի . որք և վասն
այնորիկ յեկեղեցական երգս ծիրանաղգեացք
ձայնեցան : Զարմանալի շրջահայեցութեամբ
գլխահար եղև Ժանտ աղանգաւորաց, մանա-
ւանդ Մանիքեցւոց, զորս նանքացոյց զօրա-
ւոր վճռովք իւրովք : Այլ հուսկ յետոյ նա-

1 Աս. Բանայի գիրք 1 . յշ . պատ. գլ . Ժ. 5 :

2 Եսսէր . պատմ . եկ . գիրք 7 . գլ . Լ : Բարսե-
յա. 272 = 275 : Բաի . 274 :

հատակեցաւ առ Նումերիանոսիւ 'ի վեցն իդոսաց գեկտ . յամին 283 . զորոյ զմարմինն փոխադրեցին 'ի հայրենիա իւր 'ի Լունա ¹ :

ԻԹ

Ս . ԳԱՅԻՈՍ

Ա . Տ . 283 , եւ խոյնէրուէան կարէնոսի
եւ Նումերիանոսի ¹ :

1549 . Գայիոս ծնեալ 'ի Սաղոնա Գաղմատոյ որդի Գայիոսի մերձաւոր ազգականի Գիոկղեաթիանոսի կայսեր՝ ընտրեցաւ յաթողքահանայապետութեան հռովմայ յեօթն և տասն կաղանդացն յունիլ . 283 . և կառավարեաց զեկեղեցին ամս երկոտասան , ամիսս չորս , և աւուրս հինգ : Մեծապէս փայլէին 'ի նմա խոհականութիւն և առաքինի բարեկարգութիւն . որ և ըստ հին աւանդութեան որոշեալ եօթն աստիճանս կղերիկոսաց՝ հրամայեաց զի առանց փոքր աստիճանաց մի ոք 'ի բարձրագոյն կարգս քահանայութեան և եպիսկոպոսութեան 'ի վեր ելցէ . որպէս դնի 'ի գործս սրբոյն Սեբաստիանոսի ² : Որ և յետ յոլովադունից առաքելական գործոց և բաղմապիսի ուղղութեանց և բարեկարգութեանց փոխեցաւ առ տէր 'ի տասն կաղանդաց մայ . 256 ³ :

¹ Բլանգինոս 'ի Ժան . Անաս . հփ . 2 . Վ . 2 . էրէս 244 : Բարոն . յաթն 275 : Բաի . 274 :

² Գլ . ԺԷ . առ Բուլլան . յոնիլ . 20 : Բարոն . յաթն 282 = 296 :

³ Ես . պապ . էի . Գէրգ . 7 . Գլ . ԼԷ : Բան . Գէրգ 1 . յլ . պապ . Գլ . ԷԷ . 16 . 17 : Բաի . յաթն 275 :

Լ

Ս . ՄԱՐԿԵՂԻԱՆՈՍ

Ա . Տ . 296 , և Էպիսկոպոսական Դիոկղետիանոսի
և Մաքսիմիանոսի 13 :

1350 . Մարկեղիանոս հռովմայեցի որդի Պրոյեկտոսի յաջորդեաց զսուրբն Գայիոս յաթոռ հայրապետութեն ի հինգ նոն . մայ . 296 . և եկաց քահանայապետ ամս եօթն , ամիսս մետասան , և աւուրս քսան և երիս : Առ որով Դիոկղետիանոս յարոյց դժնգակ հալածանս ընդդէմ քրիստոնէից . և ի հրատառակէլ հայտերական հրովարտական սկսան կոտորել զանհամար հաւատացեալս , քանդել զկէղեցիս և այրել զկայարանս (731) : Յայնժամ յառաջ մատուցեալ Մարկեղիանոսի զօրացուցանէր քաղցր բանիւք զքաջ նահատակս , և զէդէոնն դեբանեան , որոյ զօրագլուխ էր սուրբն Մաւրիկիոս :

Առասպելախառն բանք են աղանդաւորաց զօրոյ հայրապետէս , որպէս եթէ յայլոյ միտս եղեալ նորա յերկիւղէ մահու բռնադատեալ իցէ խունկ արկանել առաջի կռոց : Զայն լուեալ՝ անդէն գումարեցան ի ժողով երեք հարիւր եպիսկոպոսունք քննել զգառ նորա : Յայս ժողով Սինովեօիոյ կոչեցեալ չոքաւ Մարկեղիանոս , և յայտնեաց զլիպանս իւր հանդերձ զզմամբ սրտի և ապաշխարութեամբ . և անդէն զօրացեալ հոգւով ել ասրա յատեան Դիոկղետիանոսի արիարար , անարգեաց զկուռս նորա , միանգամայն և զյանցանս իւր (1265) , համարձակ խոտաովանելով զՔրիստոս Աս .

տուած : Յայնժամ մատնեալ զնա դառն տան,
 ջանայ՝ նահատակեցին ի վեց կալ. մայ. 304:
 Սակայն սուրբն Օգոստինոս հաստատէ՝ թէ ա-
 ղանդաւորք հնարեցին զայսպիսի յանցանս՝ ի վե-
 րայ սրբոյ հայրապետին ¹ :

Ա. Տ. ԴԷՊԲ ԵՐՐՈՐԴԻ ԴԱՐՈՒՆ

203. Տերտուղիանոս և Հիսպոլիտէս Եպիս-
 կոպոս ծաղկին :
205. Լեւոնիդէս Եպիսկոպոս հայր Որոգինի
 և սուրբն Երանոս նահատակին :
213. Սուրբ Կղեմէս աղեքսանդրացի ծաղկի :
215. Անտիոքայ իններորդ Եպիսկոպոս Եկաց
 Ասկղեպիադէս :
218. Որոգինէս ծաղկի :
219. Երուսաղէմի երեսներորդ վեցերորդ Ե-
 պիսկոպոս նստի յետ՝ Լարկէոսի Աղեք-
 սանդրոս :
220. Անտիոքոյ տասներորդ Եպիսկոպոս Փի-
 լիպպոս :
224. Ալիքիկանոս կատարէ զժամանակագրու-
 թիւն իւր :
230. Անտիոքայ մեասասներորդ Եպիսկոպոս
 Զերեննոս :
237. Թալմուտ Հրէից յօրինի :
237. Աղեքսանդրիոյ Եպիսկոպոս Երկոստա-
 ներորդ՝ Եկաց Հերակլէս :
238. Սուրբ Գրիգոր սքանչելագործ աշակերտ
 Որոգինեայ ծաղկի :

1 Բարոն. և Բաի. յաճ. 296. 304 : Լաի-
 քանք. յշ. Ռեռ. հալ. 41. ԺԷ : Որոս. Գիւր+ 7 .
 41. ԻԷ. ԻԷ : Եսսեի. պապ. Էի. Գիւր+ 8 . 41. Է :
 Լաիքեի. յշ. Ժառ. Ասպո-Ժոյ. Գիւր+ 4. 5. 2 .
 41. ԺԴ. 8 :

- 244 . Դարձ սրբոյն Կիարիանոսի :
- 252 . Աղէքսանդրիոյ երեքտասաներորդ եպիսկոպոս նստի Դիսնեսիոս ճարտարաբան :
- 256 . Երուսաղէմի երեսներորդ եօթներորդ եպիսկոպոս եկաց Մաղբանոս :
- 257 . Անտիոքայ երկոտասաներորդ եպիսկոպոս Բաբելաս նահատակի, և յաջորդէ զնա Բաբիանոս :
- 259 . Յետ նորա չորեքտասաներորդ եպիսկոպոս Դեմետրիոս :
- 260 . Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ ծնանի :
- 265 . Անտիոքայ եպիսկոպոս Պօղոս սամոստացի (785) . որ մերժեալ յաղաքապահանգոյն , յաջորդէ Դոմնաս վեշտասաներորդ եպիսկոպոս :
- 269 . Աղէքսանդրիոյ չորեքտասաներորդ եպիսկոպոս Մաքսիմոս :
- 269 . Երուսաղէմի երեսներորդ ութներորդ եպիսկոպոս Հիմենոս :
- 274 . Սուրբ Անտոն ճգնաւոր գնայ յանապատ :
- 280 . Սուրբ Վրթանէս ծնանի . և զկնի երկուց ամաց սուրբն Արիստակէս :
- 285 . Անտիոքայ եպիսկոպոս եօթնւատասներորդ՝ Կիւրոս :
- 289 . Լուսաւորիչ չարչարի :
- 289 . Աղէքսանդրիոյ հնգետասաներորդ եպիսկոպոս Թէոփնաս :
- Զայնու ժամանակաւ 'ի հայաստան թագաւորեաց յետ Վաղարշայ Խոսրով Ա մեծ , և սպան զնա Անակ՝ հայր Լուսաւորչին , յետ թագաւորելոյն ամն քառասուն : Ապա որդի նորա Տրդատ փախուցեալ 'ի հռովմ , յեաքսան և եօթն տմաց թագաւորէ 'ի հայս :

ԶՈՐՐՈՐԴ ԴԱՐ

ԼԱ

Ս. ՄԱՐԿԵՂՈՍ Ա

Ա. Տ. 304, և Կոյսերոս-Ռէան Աստուծոյ
և Գաղէիի 1 :

1351. Ս. ՄԱՐԿԵՂՈՍ Հռովմայեցի որդի Բե-
նեդիկտոսի յաջորդեաց յաթոռ քահանայա-
պետութեան Հռովմայ 'ի մետասան կաղան-
դացն գեկտ. 304. և եկաց յառաջնորդութեան
եկեղեցւոյ անհնարին վշտօք ամա չորս և ա-
ւուրս յիսուն և հինգ: Գրի 'ի գաւազանագիրս
քահանայապետաց՝ թէ սա հաստատեաց 'ի
Հռովմ քսան և հինգ ժողովրդապետութիւնս
և պաշտօնեայս առ 'ի պաշտել զխորհուրդս ե-
կեղեցւոյ, և միանգամայն սպաս տանել դամ-
բարանաց մարտիրոսաց և խոստովանողաց նա-
հատակելոց 'ի հեթանոսաց յանուն տեառն.
նա և օրինադրեաց ևս խստիւ պահել զկարգս
ապաշխարութեան: Ուր գերապանծ հռչակէ
Դամասոս զհրահանգս սորա յապաշխարու-
թիւն. և յաւելու ասել՝ թէ սակս այնորիկ
աքսորեցաւ 'ի Մաքսենտիոսէ. զոր ապա կա-
լանաւորեալ 'ի կապանս՝ ստիպէին զի ուրացի
շքրիստոս և զօհեացէ կռոց: Այլ 'ի մերժել
սրբոյն զանօրէն հրամանն՝ դատաւարտեցաւ
'ի հրապարակական ախոռն սպասաւորել 'ի
ծառայութիւն անասնոց: Ուր յեա տանելոյ
վշտաց յանարդ աշխատանս զարմանալի համ-
բերութեամբ ամիսս ինն, ապա կղերիկոսք գի-
շերայն զերծուցին զնա անտի. զոր ժողովեաց

ի տուն իւր հիւրընկալութեամբ տիկին ոմն բարեսէր Լուգինա անուն, և զպալատ իւր հանգերձ ամենայն ընչիւք ընծայեաց Աստուծոյ, և ետ սրբել զայն յեկեղեցի յանուն սրբոյն Մարկեղոսի : Իբրեւ լուաւ անօրէնն Մաքսենաիոս բռնաւոր զայս ամենայն՝ անդէն և անդ կարգեաց փեկեղեցին յախոռ, և զսուրբ հայրապետն ծառայեգ ի նմին : Ուրանօր մեծաւ համբերութեամբ տարաւ դառն վշտաց, մինչև վաանդեալ յապահանութենէ օգոյ և ի գարւ շահոտութենէ տեղւոյն՝ կատարեցաւ յօթն և տասն կաղանդացն փեար . 309 ¹ :

ԼԲ

Ս . ԵՒՍԵԲԻՈՍ

Ա . Տ . 309 , և Կայսերական Պէթին
Կոստանդինոսի 4 :

1352 . Եւսեբիոս բժիշկ կամ որդի բժշկի ազգաւ յոյն՝ յաջորդեաց յաթոռ քահանայապետութեան Հռովմայ, և եկաց ի նմին հալածանօք հանդերձ և ի թաղստի՝ զամս երկուս, ամիսս եօթն և աւուրս վեշտասան : Սա հաստատեաց ոչ միայն զվճիռս Ստեփանոսի հայրապետին (1344), այլ և զկանոնս Կուռնելիոսի և Ղուկիոսի քահանայապետացն սակս ապաշխարութեան սահելոց . որով շահեցաւ զմոլորեալս խոհական քաղցրութեամբ : Մինչ զի Արնօբիոս երեւելի ճարտասան մերժեալ զկուռս՝ դարձաւ ի Քրիստոս և հրատարակեաց զգերապանծ Լատագովութիւն իւր ի

1 Եւսեբ . Ժաման . Պէթ : Բարսն . ի Վիսյաբ . 400 . Ժէ Էէս . և յառ 304 : Բաի . 308 :

սաշապանութիւն քրիստոնէից : Այս քահանայապետ մեծաւ արթնութեամբն 'ի ձեռն բողում աշխատութեանց 'ի հալածման անդամբիծ և անարատ սահնաց զհօտ իւր 'ի բարեկարգութեան : Այլ ինքն հուսկ յետոյ մտնեալ յանհաւատից 'ի տանջանս վասն 'ի Քրիստոս հաւատոց՝ փոխեցաւ առ տէր 'ի վեց կալանդացն հոկտ. 311 ¹ :

ԼԳ.

Ս . ՄԵԼԻՔԻԱԴԻՍ

Ա . Տ . 311 , եւ խոյսէրութեան Ռեծին
Կոստանդիանոսի 6 :

1353 . Մեղքիագէս կամ Միլափագէս ասորիկեցի երէց եկեղեցւոյն հռովմայ ընտրեցու յաջորդ սրբոյն Նւսեբեայ զկնի եօթն աւուրց մահուան նորա 'ի հինգ նոն . հոկտ. 311 . և կառավարեաց զեկեղեցին խմատութեամբ ամս երկուս , ամիսս երկուս , և աւուրս եօթն :

Առ սովաւ մեծն Կոստանդիանոս զօրութեամբ սրբոյ խաչին յալթեալ Մաքսենիոսի բռնաւորին՝ հրատարակեաց յարեմուտս հրովարտակ ազատութեան քրիստոնէից 'ի հարստահարութեանց և 'ի հալածանաց հեթանոսաց : Այլ տակաւին հաւատացեալք յարեւելս տագնապէին ընդ բռնակալութեամբ Լիկիանոսի . զոր զկնի ամաց ինչ խորտակեալ Կոստանդիանոսի՝ խաղաղացոյց զեկեղեցին Քրիստոսի յամենայն վայրս հռովմեական տէրութեան : Ա.

1 Եւսեբ . Ժամ . սյրդ : Ս . Կիպր . Բուղբ վերջին 67 : Բարոն . եւ Բալ . յամ 309 = 311 :

սլա տեսեալ նորա զյաջողութիւն տեառն՝ փառաւորեաց զի կէզեցւոյ գլուխն զյաջորդ սրբոյն Պետրոսի զՄեքիագէս. զի ընծայեաց նմա զսրբունական պաշտօն Լատերանու հանդերձ պարտուպտաշաճ թոշակօք և բացարձակ տէրութեամբ, որպէս զի քահանայապետք ըստ ծայրագոյն վիճակին փառաւորապէս վարեցեն զիշխանութիւն իւրեանց՝ ի պաշտօն անդ: Ըստ որոյ պատուեաց ի բազում տեղիս և զայլ հայրապետս՝ գրելով առ նոսա որպէս և առ պատն Մեքիագէս նամակս յարգութեան, նա և ազատելով զկղերս ի ծանրութեանց հարկաց: Յայսպիսում բարեպառեհ ժամանակի ամբարտաւանն Դոնատոս Էպիսկոպոս ընդ Դոնատեանց գլուխ ամբառնայր յԱլիքիէ ընդգէմ ճշմարտութեան (788): Նորին աղապաւսուրբն Մեքիագէս գումարեաց ժողով ի հրաովմ յամին 313, և դատաւարեաց զնա. յորում անպարտ կացուցաւ Կեկիլիանոս (1160): Եւ յետ բազում բարեկարգութեանց սակապաշտաման սրբոյ պատարագին և ծումապահութեան, ապա փոխեցաւ առ տէր ի չորս իդոսացն գեկտ. 313¹:

1 Եսէբ. պապմ. էի. գիրք 10. 41. Է: Ոպպա-
պոս գիրք 1: Օգոս. ի համառ. համբ. ընդ Դոն.
41. ԺԵ. 34. նաև Ռուզլ 36, և 105: Սամուէլ
Էրէյ. Ժաման. յամն յԺմ: Բարոն. և Բալ. յամն
311=313:

ԼԴ

Ս • ՍԵՂԲԵՍՏՐՈՍ Ա

Ա. Տ. 314. և Կոյսեր-Ռեան Դեծին Կոստանդին
նստի 9 :

1354. Սեղբեստրոս Հռովմայեցի որդի Հռու-
փինոսի այր պերճապայծառ լի տատուածային
խմաստութեամբ՝ ընտրեցաւ յաթող սրբոյն Պե-
տրոսի զկնի Մեղքիագէսի միով աւուրք յառաջ
քան լկաղանդոս փետրվարի, և ձեռնադրեցաւ
փառօք յաւուր կիւրակէի. յորմէ սովորութիւն
եղև ձեռնադրելոյ զպապս 'ի հանդիսաւոր տո-
նի: Այս սուրբ հայրապետ արար բազում քա-
րեկարդութիւնս յեկեղեցւոյ, և կրեաց հալա-
ծանս ոչ սակաւ վասն անուանն Քրիստոսի: Ա-
պա լուսաւորեաց զմեծն Կոստանդիանոս լու-
սով աւետարանին՝ բժշկելով զնա ըստ հոգւոյ
և ըստ մարմնոյ: Նոյնպէս մկրտեալ զբազմու-
թիւն աւագանւոյն՝ եղև լուսաւորիչ Հռովմայ-
եցւոց երևելի նշանօք. մինչև համբաւ մեծի սրբ-
բութեան նորա և խմաստութեան տարածեալ
ընդ աշխարհս հեռաւորս՝ ձգեաց և զսուրբ Լու-
սաւորիչն մեր 'ի տեսութիւն երանելոյն. յորմէ
ընկալեալ նորա զընդարձակ իշխանութիւն պատ-
րիարքական յարեւս՝ գարձաւ 'ի հայաստան՝:

Սա եհան յոլով վճիռս վասն օրհնելոյ ե-
պիսկոպոսաց և եթ զմեռոն, և գրոշմելոյ քա-
հանայից զգագաթն կամ զճակատ մկրտելոց
այլովքն հանգերձ: Նոյնպէս օրինադրեաց սար-
կաւագաց կրել յահեակ ուսն զուրար, և զմար-
մնակալն առնել կտաւի:

Յետ հաստատելոյ զկանոնս ժողովոյն Արեւատայ դումարելոյ յերկերիւր եպիսկոպոսաց ընդդէմ Գոնատեանց յամի 315, արար ժողով 'ի հռովմեօթանասուն և հինգ եպիսկոպոսաց յանդիման Կոստանդիանոսի և հեղինեայ. յորում պարտեցան հրեայք վիճաբանութեամբ և հրաշիւք (1160): Ապա արար և զայլ ժողով 'ի նուաճումն աղանդաւորաց, և սակս բարեկարգութեան: Իսկ 'ի յառնել աղանդոյն Արիոսի՝ հրաման արար դործակցութեամբ մեծին Կոստանդիանոսի դումարել զառաջին տիեզերական ժողով 'նիկիոյ ընդդէմ աղանդապետին. ուր նախագահ էին դեսպանք իւր (910): Ապա հաստատեաց 'ի հռովմ մասնաւոր ժողովով զամենայն կանոնս և զվճիռս 'նիկիոյ¹: Եւ յետ կառավարելոյ զեկեղեցին քաջութեամբ և խմաբոսութեամբ ամս քսան և մի և ամիսս մատասան՝ լի արգեամբք հանգեաւ 'ի Քրիստոս միով աւուրք յառաջ քան զկաղանդացն յունւ. յամին 335: Յետ այնորիկ 'ի ժամանակս Գրիգորի Թ. քահանայապետի կարգեցաւ հրամանաւ նորա փառաւոր տօնախմբութիւն սրբոյն Սեղբեստորոսի յընդհանուր եկեղեցւոյ²:

1 Ըօք Բարոնիոսի այս սուրբ ժողով յաւել 'ի խառտ հօրն ընդդէմ Արիոսի զյաւելումս «Որպէս էր 'ի սիլվանէ և այծի և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից, ամենայն. յամն 325. 335: Յարդ տաւ Լափինս այսպէս 'ի կիբ ածի Փառտ հօրն:

2 Եւս. պապմ. եկ. Գիբ + 4. ԳԼ. Է. Է. Է. Ա. ճալարիոս յղ. եկեղ. պաշտ. Գիբ + 1. ԳԼ. Ի. Է. Սա. ճաւել երեց յամն յիբ: Յայսմ. Հ = Յ. յոսնւ. 2: Բախ. յամն 315. 335:

ԼԵ

Ս. ՄԱՐԿՈՍ

Ա. Տ. 336, և Կայսերական Բեթին

Կոստանդինոսի 31:

1355. Մարկոս Հռովմայեցի որդի Պրիսկոսի
 'ի Հնդկաստան կազանդացն փետ. յամին 336,
 նստաւ յաթոռ քահանայապետութեան Հռով-
 մայ, և եկաց 'ի նմին ամիսս ութ և աւուրս
 ութուտան: Սա առ մեծագոյն կատարելու
 թեանցն արդէն ընտրեալ էր 'ի սրբոյն Սեղբես-
 տրոսէ լինել յաջորդ նորա: Եւ սահմանեաց
 երդել 'ի սուրբ պատարագի զկնի աւետարա-
 նին զհանգանակն 'Նիկիոյ փոխանակ առաքելա-
 կան հանգանակին: Նոյն ինքն հաստատեաց
 կրել Մետրապօլից զհայրապետական զարդն
 Պալիոս. զի նախ շնորհեաց եպիսկոպոսին Ոս-
 տիայ, որոյ էր ձեռնադրել զպապս ընկերակ-
 ցութեամբ կրկին եպիսկոպոսաց (1346): Ասի
 ևս թէ այս զարդ նախ 'ի մեծէն Կոստանդիա-
 նոսէ պարգևեցաւ սրբոյն Սեղբեստրոսի պա-
 տուոյ ազագաւ. ապա շնորհեցաւ հայրապետաց
 'ի նշան կատարեալ իրաւասութեան՝ կանոնա-
 դրութեամբ սրբոյ հայրապետին Մարկոսի. որ
 'ի նմին ամի քահանայապետութեան 'ի նոն.
 հոկտ. փոխեցաւ առ Քրիստոս ¹:

1 Թէոդորէոս. պապ. էիէշ. 41րդ 2. 4Լ. ԺԷ:
 Օգոստին. Լոուշի 53: Հերան. Ժաման. յաֆ. 335:
 Հոռ. 4. 41րդ Ժ. 4Լ. 22: Բարսն. և Բաի. յաֆ.
 336:

ԼԶ

Ս. ՅՈՒԼԻՈՍ Ա

Ա. Տ. 336. և Կոյսէր-Բէան ՔԺԿ

Կոստանդնուսի 31 :

1356. Յուլիոս հռովմայեցի որդի հռուս-
տիկեայ յաջորդեաց զսուրբն Մարկոս յառաջ
քան զեօթներորդ օր կաղանդացն նոյեմ. 336.
և եկաց 'ի հայրապետութեան ամս հնգետա-
սան, ամիսս հինգ, և աւուրս եօթնևտասն : Այն-
չափ էր սորա արիական գիմադրութիւն ընդ-
գէմ աղանդաւորաց, զի որչափ և զօրացան Ա-
րիանոսը 'ի ձեռն իշխանաւորաց՝ միշտ գլխա-
հար եղեալ նոցա զօրաւոր բանիւք և քաջու-
թեամբ նկուն արար զնոսա : Զքաջումս յարե-
լեան եպիսկոպոսաց որք հարստահարեալք յա-
ղանդաւորաց անտի գիմէին առ նա, արիաբար
սղաշտպանէր 'ի ջատագովութիւնն իկիլական հա-
ւտոյ : Գրեաց զանազան կոնդակս առ գլխա-
ւոր եկեղեցիս՝ հաստատուն կալ 'ի սուրբ հա-
ւտոս յերեսաց խռովորարացն : Ապա կոչեաց
և զսուրբն Աթանաս 'ի հռովմ զզրպարտեալն
'ի հակառակորդաց անտի. և գումարեալ ժո-
ղով 'ի յիսուն եպիսկոպոսաց յամին 341, արդա-
րացոյց զանպարտելի ակոյեանն ընդգէմ Արիա-
նիտաց, որ և եկաց 'ի հռովմ իբր ամս երիս : Այլ
սորիկ աղագաւ եղև ժողովն Սարգիկեայ յամին
347 ընդգէմ նոյն աղանդաւորաց, և Աթանաս
դարձաւ յաթոս իւր (1161) : Այլ սուրբն Յու-
լիոս միով աւուրբ յառաջ քան զիդոսս ասորի-
ւ 352 փոխեցաւ առ տէր 1 :

1 Սուրբ. պատմ. եկեղ. գիրք 2. գլ. Ի. 85 :
Զոսիմ. գիրք 3. գլ. Ը և Ժ : Բարսիմ. յաթն 352 :
Ճոռնիկ. հայ. ձեռք Աթան :

ԼԵ

ԼԻՐԵՐԻՈՍ

Ա. Տ. 352, և Խոյնէրու-Քէտն Կոստանդէայ 16:

1357. Լիբերիոս Հռովմայեցի որդի Օդոստեայ ընտրեցաւ յաջորդ սրբոյն Յուլիոսի յուլիոս. մայ. 352. այլ բազում դժուարութեամբ յանձն էառ զայն ծայրագոյն իշխանութիւն: Եբր զի յաւուրս Կոստանդէայ որդւոյ մեծին Կոստանդիանոսի զօրացեալ Արիանիտայ աղմուկեցին զէկեղեցիս՝ յարուցանելով Հալածանս ընդդէմ ուղղափառաց: Եւ Լիբերիոս Հայրասուեալ ի սկզբան անդ քաջ ակոյեան եկաց ընդդէմնոցա և նկուռն արար զնոսա. և իբրեւ նոքա ի ձեռն կայսեր վարեալ զսուրբն Աթանաս յաթուոյ իւրմէ Հալածական արարին յանապատս տմա հինգ, սա ինքն միշտ սղաշտպան եկաց սուրբ Հաւատոյ և անմեղութեաննորա: Նորին աղադաւ Հրամանաւ կայսեր աքսորեցաւ և ինքն Լիբերիոս ի Թրակիա տմա երկուս. և ընտրեաց կայսրն ի տեղի նորա զՓելլիքս զոմն ի ստրկաւագաց նորա. բայց ուխտն Հռովմոյ ոչ ընկալաւ զնա առ ժամն: Լիբերիոս ընկճեալ յերկուղէ մահու ակարացաւ մարդկօրէն յառաջին արութենէ: Եւ կայսեր կարծեցեալ զնա ի կողմն իւր՝ Հակառակ Աթանասի ատորագրելովն, զերծոյց զնա յաքսորանաց անտի: Այլ նա ընդդառնալն յաթոռ իւր՝ անդէն զգեցաւ զառաջին ոգի արութեան՝ մոռացեալ զմարդկային տկարութիւն. եւ իբրեւ աշտարակ հզօր ընդդէմ աղանդաւորաց, ամբացոյց զսուրբ Հաւատս Նիկիոյ, և մերժեալ զվճիռս և զժողովակս Արիանոսաց

և Կիսարխանոսոյ՝ պաշտպան եկաց անմեղու-
թեան որբոյն Աթանասի : Նմին իրի դարձեալ
սրտմտեալ կայսեր տքտրեաց զնա յաթոռոյ իւր-
մէ . որ զարմանալի համբերութեամբ առանձնա-
յաւ յարձակալայրո գամբարանաց մինչև յվախ-
ճան կենաց իւրոց 'ի հինգ իդոսաց սեպտ . 367 .
կացեալ 'ի քահանայապետութեան ընդ ամե-
նայն ամս հնդետասան , ամիսս չորս և օր մի :
Զսա բաց 'ի սրբոյն Ամբրոսիոսէ , Բարսղէ և Ե-
պիփանէ՝ գրուատեցին և Սիրիկիոս և Թէոդորե-
սոս՝ կոչելով զնա նախորդ արժանի մեծասպանծ
յիշատակի , փառաւոր նահատակ ճշմարտու-
թեան և ամենաժառանգ բիւրազդի դովու-
թեանց : Որ և կառոյց զհոյակապ եկեղեցին
Աստուածածնի կոչեցեալ Տէրուհի Յէան 'ի յի-
շատակ հրաշալի ձեան՝ որ եկն 'ի Հռովմայամառ-
նամիջն 'ի տեղւոջն ուր եկեղեցին այն կառու-
յաւ :

ԼԸ

Ս . ՓԵԼԻՔՍ Բ

Ա . Տ . 355 . և կայսերանէան Կոստանդէայ 19 :

1358 . Զկնի արաստահմանութեան մեծին
Լիբերիոսի յամին 355 ընտրեցաւ Փելիքս սար-
կաւագ ընդ նորա . զոր ոչ ընկալաւ զառաջինն
յեկեղեցւոջ ուխտն Հռովմայ ըստ վերագոյն
ասացելոցս (1357) տարապարտ կասկածանօք
կարծեցեալ թէ իցէ 'ի կողմն Կիսարխանոսաց :
Սակայն յետ մերժելոյ նորա զանիրաւութիւն

1 ի Լըլ . առ հիմերիոս 4Լ . ան : Թէոդ . պապ .
էկեւ . 4Իր + 2 . 4Լ . Ժէ : Բարոն . և Բաէ . յաժ
352 = 359 .

կայսեր և յայնի առնելոյ զուղղափառութիւն
իւր, գասեցաւ 'ի կարգս քահանայապետաց .
որպէս հատուածէ և սուրբն հերոնիմոս ' : ԸՆԺ
Լիբերիոս զկնի երկից ամաց տքորանաց իւրոց
իբրև գարձաւ , ժողովուրդն ընկալաւ զնա մե-
ծաշուք փառօք իբրև զիւրեանց օրինաւոր հայ-
րապետ՝ այսպէս գոչելով միահամուռ . Մի Աս-
տուած , մի հաւատ և մի քահանայապետ : Փե-
ղիքս որ յայնժամ նստէր 'ի մայր եկեղեցի Յու-
լեան յայնկոյս Տիբերեայ , առանձնացաւ յայլ
քաղաք . և յետ ոչ բազմաց յաւուրս Յուլիանոսի
մարտիրոսական մահուամբ պատկեցաւ 'ի տասն
կաղանգացն գեկ . 365 . կացեալ 'ի հայրապե-
տութեան ամս տասն . զոր և յիշատակէ եկեղե-
ցին ² :

८३

Ս. ԴԱՄԵՍՈՍ

Ա. Տ. 367, և հայտնաբերված վաղեմագիտակցություն
և վաղեմագիտակցություն 4:

1359. Գամատոս սպանիացի որդի Անտոնիոսի՝ զկնի մահուան փելիքսի յաջորդեաց յաթոռ քահանայապետութեան Հռովմայ յեօթն և տասն կաղանգացն հոկոս. 367 : Որ գտլով այրերևելի զարդարեալ բաղմոսպիսի առաքինութեամբք և առաքելական նախանձու, ղեկավարեաց ղեկեղեցին ամենայն բարեկարգու-

[illegible]

2. Ընկալաբ. հա. Կիւն. օգոստոսի: Ս-ի. Գիւր+
2. ԳԼ. Ը: Բաբուն. յաժն 357, Լ 367: Ս+ԵԼԿԵԴԵԼ
Կոս Ի հն. Էի. հապ. 1. Չիճ. 2. ԳԼ. Ը:

Թեամբ ամս եօթնւտասն, ամիսս երկու, և աւուրս քսանիւկեց : Սակայն 'ի սկիզբն քահանայապետութեան իւրոյ վիշտս բազումս կրեաց. քանզի միաբանեալ ոմանց ընդդէմնորա առատելութեան զՍէրասնոս ոմն սարկաւազ եգիին քահանայապետ 'ի ծածուկ 'ի սիկինեան եկեղեցւոյ. յորմէ ծագեցան բազում շփոթութիւնք : Իսկ իմաստուն քահանայապետն Գամատոս, 'ի սրբոյն Հերոնիմոսէ կոչեցեալ Անարատ վարդապետ անարատ եկեղեցւոյ, արիական համբերութեամբ տարաւ անիրաւ զրպարաութեանց. որով և յաղթեաց հակառակորդաց անմեղութեամբ իւրով : Եւ հուսկ յետոյ առանց մնասելոյ զոք ցածոյց զսիրտ ամենեցուն. ուղղեաց զանուղղայս, և բազում խոհեմութեամբ խաղաղացոյց զեկեղեցին՝ նուաճեալ 'ի ձեռն զօրուոր կոնդակաց իւրոյ զքահանայս և զկրօնաւորս ընդ կարգօք և ընդ կանոնօք : Յազագս որոյ արար զանազան ժողովս 'ի հռովմ և դատաստարաւայ զԱրիանիտս և զԱպողինար ընդ աշակերտի նորա Տիմոթեայ, նա և զՄակեդոն, հաստատելով զհամագոյութիւն սրբոյ Երրորդութեան և զստուածութիւն Հոգւոյն սրբոյ : Ապա հրաման արար արևելեան եպիսկոպոսաց գումարել հրամանաւ իւրով զերկրորդ տիեզերական ժողով Աստանգինուպօլսոյ ընդդէմ Մակեդոնի (911) : Եւ յետբազմապատիկ արիական առաքինութեանց լի արդեամբք փոխեցաւ առ տէր յերիս իդոսացն դեկ. 384 յաւուրս մեծին Թէոդոսի ¹ :

1 Թէոդոր. պապ. էկ. գիրք 2. գլ. ԺԷ : Սիւրաբ. գիրք 4. գլ. ԻԸ : Հերոն. յշ. երեւելի ար. գլ. 34 և 35 : Բարսե. և Բախ. յոմ. 367 : Պապ. հայ. գիրք 2. գլ. ԽԷ :

Խ

Ս. ՍԻՐԻԿԻՈՍ

Ա. Տ. 385, և Էպսեբուսեան վաղէնաբնութի Բ 10,
և Թէոդոսի 6 :

1360. Սիրիկիոս հռոմայեցի որդի Գիբուրտոսի միով աւուրբ յառաջ քան զիգոսս յունվարի 385 յաջորդեաց զսուրբն Դամասոս. և եկաց 'ի հայրապետութեանն իմաստութեամբ ամա երեք տասն և աւուրս քառասուն: Սա 'ի սկզբան անդգրեաց հաշակաւոր նամակառ Հիմերիոս եպիսկոպոս տարագոնացի, որ պարունակէ հնգետասն դուխս բանից վարդապետականաց. որովք հասառաւ զվճիռս նախորդաց իւրոց ընդգէմ Կրկնականութիւն հերձուածողաց. հրամայէ զերեւոյս մկրտել 'ի հանդիսաւ որ աօնս զատկի և հոգեդաշտեան՝ երբ չիք հարկաւորութիւն: Պատուիրէ քահանայից և սարկաւագաց լինել անկին և սրբակրօն ըստ աւանդութեան առաքելոց՝ այլովքն հանգերձ: Գումարեաց կրկին ժողովս 'ի հռովմ և դատասարտեաց զՅովն նիանոս միայնակեաց զուրացող կուսութեան Աստուածամօրն (802), զՄանիքեցիս տարագիր արար 'ի հռովմայ հանգերձ նղովիւք. և զգարձեալս յուղղափառ հաւատս հայրաբար ընկալեալ՝ պատուիրեաց առաջնարել 'ի վանս մինչև ցմահ, և յայնժամ միայն ընդունել ըզհաղորդութիւն: Եւ յեա բարեկարգելոյ զեկեղեցին Ափրիկոյ զլրդովեալն յերեսաց Դոնատեանց՝ փոխեցաւ առ տէր յուր ի հաղանդացն

մարտի 398. զորոյ անուն անցոյց 'ի վկայա-
բանութեան Հռովմայ Բենեդիկտոս ԺԴ ¹:

ԽԱ

Ս. ԱՆԱՍՏԱՍ Ա

Ա. Տ. 398, և Կայսերական Արխիեպիսկոպ
և Ունիթի 4:

1361. Անաստաս Հռովմայեցի որդի Մաքսի-
մոսի այր երևելի և զօրաւոր յաջորդեաց յաթոռ
քահանայապետութեան Հռովմայ միովաւուրք
յառաջ քան զեդոսս մարտի 398. և եկաց յիշ-
խանութեան աստուածային նախանձու և ա-
ռաքելահան ոգւով զամն չորս և զաւուրս քա-
ռասուն և երիս: Այնչափ էր սորա փոյլթ և արթ-
նութիւն 'ի վերայ հօտին, զի ոչ միայն զջուկս
աղանդաւորաց Մանիքեցւոց, Պելագեանց և Ա-
րիանիտաց զօրացելոց յիտալիա և յԱփրիկէ նը-
կուն արար, այլ և զկեղծաւորեալ Զատագովս
Որոգինեայ ընդ Հռուփինոսի միայնակեցի դա-
տապարտեաց: Հաստատեաց և զվճիռս ընդդէմ
Կրկնականոնք աղանդաւորաց, որպէս խնդրեալ
էին ափրիկեցի եպիսկոպոսունք 'ի Ժողովն Կար-
թագինեայ: Եհան և հրաման՝ զի քահանայք
յոտին կացեալ ամենայն տկնածութեամբ ըն-
թերցցին զաւետարանն իբրև 'ի բերանոյ Աս-
տուծոյ: Եւ կացեալ նորա 'ի հայրապետու-

1 Բարոն. և Բալ. յամ. 385: Զոսիմոս 'ի Լուղնե
առ հիւսիսոս գլ. 7: Վկայաբ. հո. առ Բարոն.
'ի Ժ յոսնվ: Ոպապոս գիրք. 2: Ամբրոս. Լուղն
19: Լամբերտինոս. յշ, Ժառ. Ապոստոյ. գիրք 4.
Տ. 2. գլ. Է:

Թեանն ամբիժ վարուք, Ճոխ վարդապետու-
թեամբ, և յընտանի մտերմութեան ընդ Ամ-
բրոսիոսի, Հերոնիմոսի, Օգոստինոսի և Ոսկե-
բերանի, փոխեցաւ յատուեացս առ Քրիստոս 'ի
հինգ կաղանդացն մայիսի յամին 402¹:

Ա. Տ. ԴԵՊԲ. ՉՈՐՐՈՐԴԻ ԴԱՐՈՒՆ

304. Հռիփսիմեան սուրբ կուսանք նահատա-
կին, և սուրբ Լուսաւորիչն ելանէ 'ի վե-
րապէն:
304. Երուսաղէմի երեսներորդ իններորդ ե-
պիսկոպոս նստաւ Զաբդաս և ապա հեր-
մոն՝ քառասներորդ:
305. Առաջին աստուածածանօթութիւն Հայ-
ոյ 'ի հնդեառասներորդ ամին Տրդատայ,
և սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ նստի յա-
թոռ սուրբ առաքելոյն Թադէոսի:
307. Անտիոքայ եկեղեցւոյն իննևտասներորդ
եպիսկոպոս Տիանոս:
308. Աղեքսանդրիոյ վեչտասաներորդ եպիս-
կոպոս Պետրոս:
311. Կոստանդիանոս աեսլեամբ նշանի խաչին
հաւատայ 'ի Քրիստոս:
316. Պետրոս հայրապետ Աղեքսանդրիոյ նա-
հատակի, յաջորդէ զաթոռն Աբիւղաս
եօթնևտասներորդ եպիսկոպոս:
320. Աղեքսանդրիոյ ութևտասներորդ եպիս-
կոպոս Աղեքսանդր:
321. Արիստակէս կրսեր օրդի Լուսաւորչի ձեռ-
նադրի: Կոստանդիանոս պատուիրէ պա-

1 Ողբաբ. Գիրք Բ. 3: Հերոն. Բռաշլի 130: Ս.
Իննվիէն. Բռաշլի առ Անիսիմոս եպիս: Առ Լաբ.
4տ. 4. եր. 1701: Բարսն. և Բաի. յաթն 398.

հել զկիւրակէս յամենայն տէրութեան
իւրում :

322 . Տրդատ և Լուսաւորիչ գնան 'ի հռովմ'
(1354) :

326 . Սուրբ Յակոբ ՄԺԺնայ հայրապետ ծաղկի :

327 . Գիւտ սրբոյ խաչին 'ի հէզինեայ :

334 . Սուրբ Լուսաւորիչ ճգնէր յայրս Մա-
նեայ , և երբեմն երևէր հաստատել զուխ-
արն . այլ յետ դարձին Արիստակէայ 'ի
Նիկիոյ ոչ ևս երևեցաւ . և յաջորդեաց
զնա Արիստակէս :

336 . Լուսաւորիչ վախճանեցաւ , և թաղեցին
հովիւք . այլ յետ բազմաց յայտնեցան 'ի իւր-
խարք 'նորա Գառնիկայ ճգնաւորին :

337 . Սուրբ Աթանաս աքսորի : Եւ Կոստան-
դիանոս մկրտեալ յԵւսեբիոսէ եպիսկո-
պոսէ 'Նիկոմիդեայ' մեռանի :

342 . Արքեղայոս վասն կշտամբելոյ 'ի սրբոյն Ա-
րիստակէայ' 'նահատակէ զնա , և յաջոր-
դէ վրթանէս :

346 . Տրդատ դեղակուր եղեալ 'ի զօրաց իւրոց
վախճանի : Գրիգորիս հայրապետ որդի
վրթանէսի 'նահատակի յԱղուանս :

351 . Լուսաւորիչ խաչ երևի յերկինս 'ի վերայ
Երուսաղէմի :

353 . Կիւրեղ Երուսաղէմի հայրապետ ծաղկի :

358 . Սուրբ վրթանէս վախճանի , և յաջոր-
դէ որդի 'նորա Յուսիկ :

360 . Սուրբ Անտոն ճգնաւոր վախճանի :

364 . Սուրբ Յուսիկ 'նահատակի 'ի Տիրանայ , և
յաջորդէ փառներսէ :

369 . Մեծն Ներսէս թողն Յուսկայ յաջորդէ
յաթոս սուրբ Լուսաւորչին :

371 . Գրիգոր աստուածաբան , Բարսեղ և Գրի-
գոր Նիւսոյի ծաղկին :

375. Սուրբ Աթանաս վախճանի :
 377. Եպիփան և Եփրեմ ծաղկին :
 379. Սուրբն Ամբրոսիոս և Խաղ. Էպիսկոպոս
 ծաղկին :
 381. Մեծն Ներսէս աքսորի :
 385. Սուրբն Հերոնիմոս ծաղկի :
 391. Սուրբ Օգոստինոս մկրտի յԱմբրոսիոսէ :
 399. Սուրբ Մեսրոպ և Ոսկերեբան ծաղկին :
 Զայնու ժամանակաւ յետ Թագաւորելոյ Տէր-
 դատայ ամս յիսու՛ն և վեց 'ի Հայս , Թագաւո-
 րեաց որդի նորա Խոսրով Բ. փոխեալ զաթոռն
 յԱրտաշատ , և անտի 'ի Դուին : Ապա Տիրան ,
 ապա Արշակ Բ. , ապա Պապ , ապա Վարազդատ :
 Յետ որոյ Արշակ Գ. և Վաղարշակ որդիք Պապայ ,
 մին 'ի բաժնին Պարսից և միւսն 'ի բաժնին Յու-
 նաց : Ապա Խոսրով Գ. , և ապա Վռամշապուհ :

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴԻԱՐ

ԽԲ

Ս. ԻՆՆՈՎԿԵՆՏԻՈՍ Ա.

Ա. Տ. 402, և Կայսերական Արխիեպիսկոպոսի և
Ունիթիոնի 8:

1362. **ԻՆՆՈՎԿԵՆՏԻՈՍ** ալքանխացի որդի ին-
նովկեննախոսի այր հաչակելի իմաստութեամբ
և խոհականութեամբ՝ ընտրեցաւ արժանաւոր
յաջորդ սրբոյն Պետրոսի, և հաւանութեամբ ուխ-
տին հռովմայ և իշխանաց ձեռնադրեցաւ պատ-
'ի հնգետասան կաղանդացն յունիսի 402: Սա
եկաց պաշտպան սրբոյն Յովհաննոս Ոսկեբերա-
նին երկիցս յանիրաւի դատապարտելոյ 'ի հա-
կառակորդաց և արտասահմանելոյ յաթուոյն
Կոստանդինուպոլսոյ: Որոյ ընդ բողոքել առ-
սուրբ քահանայապետն, արձակեաց զնա 'ի դա-
տապարտութենէ և դարձոյց զնա յաթու իւր,
նուաճեալ և զհակառակորդ եպիսկոպոսունս,
և նոքա արգարացուցեալ զարդարն՝ հազիւ մար-
թացան հաղորդել ընդ եկեղեցւոյն: Եւ յոր-
ժամ Ալարիկոս արքայն Գլծաց ոտնակոխ առ-
նէր զԽաալիս, իննովկեննախոս չոքաւ 'ի հա-
վեննա առ կայսրն Ոնորիոս՝ ելի հնարս գտանել:
Այլ բարբարոսն մտեալ 'ի հռովմ քանդեաց
զբաղում տեղիս բաց 'ի յեկեղեցեաց, զոր հաչ-
տեցայց պատն ընդ կայսեր:

Յետ խաղաղութեան հռովմայ ձեռն էարկ
հայրապետն պատուհասել զՊեղադեան, զնո-
վատեան և զԿեղեհատեան աղանդաւորս: Մաք-

րեաց զհօան 'ի բազում տեղիս . և հաստատեալ զվճիռս երկրորդ ժողովոյն Կարթագինեայ և Միդեւիդեայ, եհան և կոնգակս հաստատութեան վարդապետութեան եկեղեցւոյ, բառնալով զանկարգութիւնս սարգեալս յանուղղայից: Եւ այսպէս փառաւորեալ 'ի սաշտամանն փոխեցաւ առ տէր 'ի հինգ կաղանդացն օդոս . 317. յետ ղեկավարելոյ ղեկեղեցին սրբութեամբ և խմաստութեամբ ամս հնգեաւորան, ամիսս երկու և աւուրս տասն ¹:

ԽԳ.

Ս. ԶՈՍԻՄՈՍ

Ա. Տ. 417. և Խայեբեբեան Ուորիտի 23.
և Թեոդոսի Բ 10:

1363. Զոսիմոս ազգաւ յոյն որդի Աբրահամու ընտրեցաւ յաթոռ քահանայապետութեան հռովմայ 'ի չորեքտասան կաղանդացն սեպտ. 417. և եկաց 'ի հայրապետութեան զամ մի, ամիսս չորս, և աւուրս եօթն: Առ սա դիմեաց խորամանկու թեամբ Պեղագիոս և աշակերտ նորա Կեղեստիոս . այլ 'ի յայտնել նենգութեան նոցա՝ դատապարտեցան 'ի ժողովն Կարթագինոյ: Եւ սուրբ հայրապետն գուն գործեաց ոչ միայն զաղանդ նոցա բառնալ, այլ և ջնջել զյիշատակս նոցա յերկրէ: Զօրացոյց նա զուղղափառ եպիսկոպոսունս սլապական վճռովք և կոնգա-

1 Թեոդոս. պատմ. էկեղ. գիրք 5. գլ. ԻԳ: Օգոս. յշ. ԺԴ. 4. Պրոպեր. Ըրտեմ Կալուստի գլ. Է. 3: Պաւլատ. յՈւիեբ. հապ. 13. եր. 9: Բարոն. և Բալի. յաթ 402 = 417:

կօք. պատուիրեաց կրել սարկոււագաց յահեակ
ուս իւրեանց զուրար բեհեղեայ: Թոյլ եա և ժո-
ղովրդապետաց օրհնել յիւրեանց եկեղեցիս զատ-
կական մամեղէնս, զոր միայն 'ի մայր եկեղեցիս
օրհնէին և վառէին ցայնժամ: Այսպէս խնամ
ստարեալ մեծի հայրապետին ամենայն արթնու-
թեամբ կարևորաց պաշտաման իւրոյ՝ փոխեցաւ
առ տէր յեօթն կաղանգացն յունվ. 418¹:

ԽԻ

Ս. ՎՈՆԻՓԱԿԻՈՍ Ա.

Ա. Տ. 418, և Կայսերական Ուրբի 24, և
Թեոդոր Բ 11:

1364. Չկնի Չոսիմոսի յաջորդեաց յաթու-
քահանայապետութեան Վոնիփակիոս երէց հը-
ռովմալցի որդի հոգունատսի երիցու, այլ պա-
տուաւոր լի իմաստութեամբ և զարգարեալ վա-
րուք սրբութեան. զոր ընտրեցին երիցունք հը-
ռովմայ 'ի հինգ կաղանգացն յունվ. 418. Սա-
կայն սարկուագունք և ոմանք 'ի քահանայից
տհաճեալ ընդ ընտրութիւնն կամեցան գնել
զայլ քահանայապետ զԵղաղիոս ոմն նախա-
սարկաւագ՝ ձեռնաուութեամբ Սիմաքոսի քա-
ղաքապետին. որոյ յօգեալ բազմապատիկ պա-
տիր բանս՝ ջանայր յիւրեանց կողմն օրսալ և ըզ-
կայսրն Ոսորիոս, որ չէր յայնժամ 'ի հռովմ.
մինչև գնալ պատլին առ կայսրն և ծանուցանել
զճշմարտութիւնն: Իբրև 'ի վեր ել չարութիւն

1 Օգոս. 418. 2. յլ. 412. 3. 412. 4. 10.
Թեոդ. պափ. Էկ. 418. 5. 41. 6. 244.
Բագն. յախ 418:

նոցա, կայսրն հաստատութեամբ ընկալաւ զՎո-
նիփակիոս իբրեւ օրինաւոր յաջորդ սրբոյն Պետ-
րոսի. ըստ որում և քաղաքն ամենայն յայն-
ժամ գոչեւոյ միաձայն անուանէր զնա օրինա-
ւոր գլուխ եկեղեցւոյ:

Բայց նա ընդ հաստատիլն յետ դառնալոյ
յաթոս իւր նոյն հետայն ջան եղ խաղաղել զա-
մենեւեան զօրմանալի խմսատութեամբ, զի մի՛
հերձուած ինչ ծագեացի 'ի Ժողովրդեան: Ա-
պա հաւանեցոյց և զկայսրն՝ արգելա դնել զի մի՛
ոք առ փառասիրութեան յաստիճան առաջ-
նորդութեան բարձրանալ Ժպրհեացի 'ի ձեռն
իշխանաց: Նոյնպէս և ինքն կանոնադրեաց, զի
միայն ընտրեալն յուխաէ եկեղեցւոյ ըստ սահ-
մանադրութեան ընկալեալ լիցի յառաջնորդու-
թիւն: Եւ ան զօրաւոր կոնգաղ ընդդէմ ու-
րացողաց զնորհա Աստուծոյ. զորս նկուն արար
և հրովարտակաւ բարեպաշտ կայսերաց, ստի-
պեալ և զսուրբն Օգոստինոս գրել գիրս ընդ-
դէմ Պեղագեանց: Հրաման եհան զի մի՛ հաւա-
տաւոր կուսանք և կանայք մերձեցին 'ի սրբա-
զան իրս կամ խնկեացեն յեկեղեցւոյ և կամ
սպասաւորեցեն 'ի տաճարի: Այսպէս գեղեցիկ
կարգօք և օրինադրութեամբ կառավարեալ զե-
կեղեցին զկնի դարձին յաթոս իւր ամս չորս, ա-
միսսինն, և աւուրս ութ ետասն, փոխեցաւ նովին
սրբութեամբ առ Քրիստոս յութ կաղանդացն
նայեմ. 423¹:

1 Սուրբ. 418: 7. 41. Ժ. 283: Բարս. .
և Բաղ. յաթ. 418: Պրոսպեր ընդդէմ Կաղաթ. 41.
Ժ. 362:

ԽԵ

Ս. ԿԵՂԵՍՏԻԱՆՈՍ Ա

Ա. Տ. 423, և Կոնստանդնուպոլիս Թեոֆիլ Բ 16:

1565. Կեղեստիանոս սարկաւադ Հառվմայեցի որդի Պրիակոսի՝ ընարեցաւ յաջորդ սրբոյն Պետրոսի յերիս նոնայցն նոյեմ. 423, և կառավարեաց զեկեղեցին իմաստութեամբ ամս ութ, ամիսս հինգ, և աւուրս երիս: Սա ամենայն զօրութեամբ գուն գործեաց մերժել զՆովատեան հերետիկոսս՝ որ զօրացեալ էին 'ի Հառվմ և յԽտալիս: Հաստատեաց անդրէն զկանոնս ժողովոց և զվճիռս քահանայապետաց նախորդաց իւրոց (784): Առ ժամանակօք հայրապետիս պայծառացաւ հաւատ Քրիստոսի 'ի Սկովտիա, ուր տառքեցաւ 'ի նմանէ Պալլատիոս առաջին եպիսկոպոս: Նոյնպէս և 'ի բազում տեղիս առաքեաց զիմաստուն քարոզիչս. որովք բազումք դարձան 'ի սուրբ հաւատս, և յամենայն տեղիս զօրացաւ ուղղափառութիւնն: Յայնժամ դըլուիս ամբարձ անօրէն պատրիարքն Կոստանդինուպօլսոյ Նեստոր ընդդէմ մարդեղութեան Բանին, որում Կլիսահար կացոյց քահանայապետն զսուրբն Կիւրեղ աղեքսանդրացի, դուսարելով ժողով Սղեքսանդրիա և 'ի Հառվմ (1166): Գրեաց առ նա և թուղթ՝ տալով զաւուրս 10 վասն ապաշխարելոյ. այլ ընդ ըմբոստանալ աղանդապետին՝ դատապարտեաց զնա: Ապա հռչակեաց գումարել զտիեզերական ժողովն Եփեսոսի՝ և հաստատեաց զվճիռս ժողովոյն իշխանութեամբ իւրով, և դաւանելով 'ի Քրիստոս զմի անձն աստուածային և զերկու բնութիւնս:

Օրէնսեդ եկեղեցականաց սաղմոսեւ զկցորդս հա-
րիւր և յիսուն սաղմոսաց յառաջ քան զընթեր-
ցուածս պատարագին : Ապա յետ այսր ամենայնի
փոխեցաւ առ տէր յուր ի գոսացն ապր . 432 :

ԽԶ

Ս. ՔՍԵՍՏՈՍ Դ

Ա. Տ. 432 , և Կայսերական Թէոքրի Բ. 25 ,
և Վաշէնքիանի 8 :

1366. Քսեստոս երէց հռովմայեցի որդի Քսես-
տոսի յաջորդեաց 'ի քահանայապետութեան
զկնի սրբոյն Կեղեցականոսի 'ի վեց կաղանդացն
մայիսի 432 , և եկաց յառաջնորդութեան ե-
կեղեցւոյ ամենայն արթնութեամբ ամս եօթն ,
ամիսս մետաքան , և աւուրս երկու : Սա 'ի ժա-
մանակէ անտի Զոսիմոսի քահանայապետին
եկաց հղօր ախոյեան ընդդէմ Պեղագեանց՝ հրա-
տարակելով ամենեցուն զվճիռս դատապարտու-
թեաննոցա : Ընդ նստէն յաթոռ քահանայապե-
տութեան հանդարտեցոյց զհօտ իւր՝ գուն գոր-
ծեալ բնաջինջառնել զաղանդաւորս : Զտաջինն
հաստատեաց զվճիռս սրբոյ Ժողովոյն Եփեսոսի
դատապարտեալ զՆեստոր 'ի Ժողովն հռովմայ .
զոր մերժեալէգին 'ի տեղինորա զՄաքսիմիանոս
պատրիարկ : Դատապարտեաց և զՅուլիանոս ե-
պիսկոպոս Պեղագեան : Եւ յայլում Ժողովի
անդ հռովմայ դատապարտեցաւ Բասոս զրպար-

1 Օգոս . Թոմ 209 . 261 : Ս-իւրաք . Գիրք 7 . ԳԼ
ԺԹ : Պրոպէր . Ընդդէմ Կալաք . ԳԼ . ԻԹ . Եր . 363 :
Բռնա . Գիրք 2 . ԳԼ . Գ : Բարոն . և Բաի . Եր 423 :
Ամաւրիոն . Գիրք 3 . Եր . ԵԻ . Կալաք . ԳԼ . Ե :

տիչ սրբոյ Հայրապետին (1166) : Արար խաղաղութիւն 'ի մէջ Կիւրղի աղէքսանդրացոյ և Յովհաննու անտիոքացոյ : Եւ այսպէս յարեւելս և յարեմուտս գեղեցիկ կարգօք փոռաւորեալ զուղղափառս և զօրացուցեալ զսուրբս՝ փոխեցաւ առ Քրիստոս 'ի հինգ կաղանդացն ասպիւղի 440 :

ԽԵ

Ս . ԼԵՒՈՆ Ա ՄԵԾ

Ա . Տ . 440 , և Կայսերական Թէոքրատի Բ 33 ,
և Վաղէնսփանոսի 16 :

1367 . Զկնի մահուան սրբոյն Քսէստոսի աւուրս քառասուն մնաց եկեղեցին Հռովմայ առանց քահանայապետի . զի ուխտն սպասեալ մնայր գալստեան մեծի նախասարկաւագին Լեւոնի գեղերեւոյ 'ի Գաղղիա վասն հաստատելոյ զբարեկամութիւն 'ի մէջ Այեգինոսի և Աղբինոսի : Որոյ ընդ ժամանեւն 'ի Հռովմ՝ բերկրութեամբ սրտի համօրէն քաղաքացեաց ընտրեցաւ արժանաւոր յաջորդ սրբոյն Պետրոսի . և վասն մեծի իմաստութեանն և առաքինութեան մականուանեցաւ Մեծ , որպէս վկայեն երևելիքն 'ի սրբոյ և մեծապանծ գործք իւր :

Սա ըստ եռանդուն հսկողութեան հոգւոյն աշխատեղև յոյժ անհետ առնել զՄանիքեցիս , զՊեղապեանս և զՊրիսկիղեանս : Նոյնպէս և ջատաղով կացեալ Ճշմարտութեան՝ գատապար-

1 Օգոս . Բոաղլի 194 . ԳԼ . Թ : Լէւոն 'ի Բանն 82 . ԳԼ . Գ : Պրոսպ . 'ի Ժաման . յաթն 439 . Եր . 747 :
Կիւրեղ . Բոաղլի առ Ալեքիոս . առ Լաբ . հաթ . 3 .
Ժողով . Եր 1129 : Բաբ . յաթն 440 :

տեաց զԵւտիքէս և զկուսակից նորա զԴէոսկո-
րոս: Զորս 'ի սկզբան անդ կամեցաւ յուղղու-
թիւն ածել ուղղափառ վարդապետութեամբ
իւրով. այլ յըմբոստանալ նոցա՝ ետ գումարել 'ի
Քաղկեդոն տիեզերական ժողով (913): Ուր
առաքեաց 'ի ձեռն հրեշտակաց իւրոց և զսահ-
մանս հաւատոյ կամ զտումար ընդդէմ Եւտի-
քեայ. զոր իբրև ընթերցան հարգ ժողովոյն, ըն-
կալան օրալէս բան Պետրոսի խօսեցեալ բերանով
լեւոնի: Յետ այնորիկ հաստատեաց զվճիռս և
զկանոնս ժողովոյն և յիւրում ժողովի: Գումա-
րեաց 'ի հռովմ ութիցս ժողով ընդդէմ Ծա-
ծուկ Մանիքեցւոց, ընդդէմ Իլարիոնի եպիսկո-
պոսին Արեւատայ, և 'ի պատճառս եպիսկոպո-
սաց Սիկիլիոյ վասնողաց զինչս եկեղեցեաց, և վասն
մերժելոյ զԵւտիքականս և հաստատելոյ զուղ-
ղափառ հաւատս (1167): Սահմանադրեաց կա-
նոնս վասն կատարելոյ զխորհուրդ մկրտութեան
'ի հանդիսաւոր աւուրս զատկի և հոգեգալըս-
տեան, և վասն խորհրդական խոստովանութեան
առնելոյ յառանձնութե. զի ցայն վայր հրասպա-
րակաւ ևս խոստովանէին: Եդ զօրէնս հանդիսա-
պէս ձեռնադրելոյ ղքահանայս 'ի ներկայու-
թեան բաղմամբոյս ժողովորդեան: Արար և զայլ
բաղում ուղղութիւնս և զարմանալի կարգա-
դրութիւնս, եղեալ մի 'ի մեծամեծ և 'ի սքանչե-
լի հայրապետացն սրբոց՝ որ միանգամ երևեցան
յաշխարհի: Եւ յետ կալոյ նորա 'ի հայրապետու-
թեան ամս քսան և աւուրս քսանևութ՝ փո-
խեցաւ առ Քրիստոս նովին սրբութեամբ և ա-
ռաքինի վարուք յերեք իդոսացն ապրիլի 461: :

1 Պր... 'ի Ժաման. եր. 748: Բաբոն. և Բաի.
յաի 440=461: Պէտրոսիոս. հար. 4. Գիւր. 1. Գլ.

ԽԸ

Ս. ԻԼԱՐԻՈՍ

Ա. Տ. 461, և Կայսերոս-Ռեան Լեւոնի 5.
և Սեւերոսի I:

1368. Իշարիոս սարգենիացի որդի Կրիսպի-
նոսի ընտրեցաւ յաջորդ սրբոյն Լեւոնի միով ա-
ւուրք յառաջ քան զիդոսս նոյեմբերի 461.
որ գոլով նախասարկաւագ եկեղեցւոյն Հռովմայ
առաքեցաւ դեսսպան 'ի մեծէն Լեւոնէ յերկրորդ
ժողովն Եփեսոսի: Ապա իբրեւ ձեռնադրեցաւ
քահանայապետ, մեծաւ քաջութեամբ անա-
րատ պահեաց զհօտ իւր յասպականչաց անտի,
կառավարեալ զեկեղեցին իմաստութեամբ ամս-
հինգ, ամիսս ինն և աւուրս քսան և ինն: Սորա
գերազանցութիւն հոգւոյ անտի յայտ է, զի
զարմանալի արութեամբ ընդդէմ զինեցաւ ամե-
նայն աղանդաւորաց ժամանակին, որք յայլ
և այլ կողմանս աշխարհի 'ի ձեռն իշխանաց և
տէրութեանց զօրացեալ էին, մանաւանդ յարե-
ւելս և յԱլիւրիկէ: Զորս նկուն արար սա ինքն 'ի
ձեռն զօրաւոր կոնդակաց և վճռոց: Նա և հաս-
տատեաց զկանոնս ընդհանուր ժողովոց, ընդ-
բանիւ արարեալ և զԵւախիքեանս: Գումարեալ
'ի Հռովմ ժողով 'ի յիսուն և երկու եպիսկո-
պոսաց՝ սահմանեաց կանոնս սակս վարդապետու-
թեան եկեղեցւոյ, և արգել՝ զի մի՛ եպիսկոպոս որք

ԺԴ. 66: Գեննադիոս յշ. Էրեւելի. ար. 41. 4:
Բռնա. յշ. պարս. 41ր+ 2. 41. ԺԴ: Սուրբ Գրիգոր.
41ր+ 1. Բռնալ 10. և 25. և 41ր+ 6. Բռնալ 2:
Տոմար Լեւոնի հայ: Պարս. հայ. 41ր+ 3. 41. ԺԵ:

ինքնակամ՝ ընտրեսցէ զոք 'ի յաջորդ իւր : Եւ այսպիսի գեղեցիկ կարգադրութեամբ խնամ կաշաւ հոգալ նա և զհօտ իւր յայլ և այլ վայրա : Այն ինչ գնացեալ մեծի հայրապետին 'ի Քալիարի մայրաքաղաք կղզւոյն Սարգենիայ՝ կանխեաց առ նա օրհանն . որով և վճարեաց զցանկալի կեանս իւր սրբութեամբ 'ի չորս իդոսացն սեպտեմբերի 467¹ :

ԽԹ

Ս . ՍԻՄՊԼԻԿԻՈՍ

Ա . Տ . 467 , և Կայսերութեան Լէւոնի 12 ,

և Անիէփոսի 1 :

1369 . Սիմպլիկիոս տիրութեան յորդիկաստինոսի յաջորդեաց յաթոռ քահանայապետութեան հռովմայ յերկոտասան կաղանդացն հոկտեմբերի 467 , և եկաց յառաջնորդութեան եկեղեցւոյն յալէկոծեալ ժամանակի անդ ամենայն խոհեմութեամբ և քաջութեամբ ամս հնգետասան , ամիսս հինգ և աւուրս ութ : Սա ինքն բազումս աշխատեղև 'ի մերժել զՊետրոս Կնափոս յաթոռոյն Անտիոքայ և զՊետրոս Մանգոս յԱղեքսանդրիոյ . թող զայլս , որք էին յԵւաղիքականաց : Յանդիմանեաց զԶենոն կայսր , որ զԵւաղիքականս կամէր միացուցանել ընդ ուղղափառաց իբրև 'ի մի եկեղեցի : Գտանին սորա ութևատասն իմաստարից նամակք գրեալք առ զանազան անձինս : Մինչև ցայն վայր զխորհուրդ կարգին կատարէին 'ի գեկանմբերի . Սիմպլիկիոս

1 Բարսե . յաճ 449 . և 461 : Աճալ . Գիւր 2 . յԷէլ . Դաշա . ԳԼ . 1 . Կապ . 14 :

ձեռնադրեաց 'ի փետրվարի : Եւայսպէս գեղեցիկ արթնու թեամբ փարեալ զպաշտօն հովուականութեան իւրոյ՝ փոխեցաւ առ Քրիստոս 'ի կողանդս մարտի 483¹ :

Ծ

Ս. ՓԵԼՒԻՔՍ Գ

Ա. Տ. 483, և Իսյսէրէմէան Զէնոփ 10 :

1370. Փեղքս հռովմայեցի որդի Փեղքսի երիցու ընտրեցաւ յաջորդ սրբոյն Պետրոսի յո թիգոսացն մարտի 483, և կառավարեաց զեկեղեցին որպէս քաջ հովիւ ամս ու թ. ամիսս մեծաասան և աւուրս եօթնուտասն : Որ 'ի սկզբան անդ ջան եդ ուղղել զմիտս կայսեր Զենոնի մոլորեւոյ յԵւտիքականաց . նմին իրի եհան նոր վճիռս ընդդէմ հրովարտակի նորա , սպառնալով նմա զահեղ բանադրանս . առաքեաց և հրեշտակս առ Ակակիոս եպիսկոպոս Կոստանդինուպօլսոյ : Այլ իբրեւ արգելան նոքա 'ի բանաի 'ի պաշտօնէից կայսեր՝ դատասպարտեաց զԱկակիոս իբրեւ ձեռնառու Պետրոսի Կնափոսի աստուածաշարժար հերետիկոսի (815) : Արար և կարգադրութիւնս սակս վիճակաց շեղեալ եպիսկոպոսացն մոլորեւոյ . զոմանս մերժեաց յիշխանութենէ , և զայլս ուղղեաց հայրաբար :

Այնչափ էր սորա հոգ 'ի վերայ հօտին , զի ոչ միայն յամենայն տեղիս զօրացուցանէր զնոսա , այլ և գումարեաց զանազան ժողովս 'ի

1 'Նիկէէոս . 'ի պապ . էի : Թէոդ . Գիւր . 2 . էր . 566 : Կեղաս . Թ . Թոռլի 9 . Գլ . Իէ : Բաբոն . և Բաի . յաֆ 467 :

Հռովմէ և եհան վճիռս վասն կապղուրելոյ զգայ-
 թակղեալս յերեսաց Արիանիտաց և վասն դատա-
 պարտութեան Պետրոսի Մոնգոսի (1168) : Ուր
 կորդեցաւ և օրինակ ապաշխարութեան վասն
 սահելոցն յԱփրիկէ 'ի հալածման հուներիկոսի
 արքային Վանդալաց, որ ոգւով Արիոսի ապակա-
 նեալ չարչարեաց զսուրբա, նա և 'ի Մաւրիտանիա
 եհատ զէզուս բնակչաց ողջոյն քաղաքի միոյ
 սակս խոստովանելոյ նոցա զՔրիստոս Աստուած,
 սակայն և ինքն նոյնօրինակ մահուամբ Արիոսի
 սատակեցաւ : Յաղաքս որոյ գրեաց նամակ սուր-
 բն Փելիքս առ Զենոն օգնել հաւատացելոյ, և
 ինքն անդադար էր 'ի հաստատել զնոսա 'ի հա-
 ւատս : Բայց 'ի հինգ կաղանդացն մարտի 492
 զերծեալ 'ի կապանաց մարմնոյ վերասլացաւ յեր-
 կինս երջանիկն անուամբ և իրօք ¹ : Տես և 'ի
 կարգս մասնաւոր ժողովոյ :

ԺԱ

Ս. ԳԵԼԱՍԻՈՍ Ա

Ա. Տ. 492, և Կայսերութեան Անաստասայ 2 :

1371. Գելասիոս հռովմայեցի որդի Վաղե-
 րիոսի յաջորդեաց յաթոռ քահանայապետու-
 թեան հռովմայ 'ի վեցն նոնայց մարտի 492, և
 զեկալարեաց զեկեղեցին առաքելական նա-
 խանձու և խմաստութեամբ ամս չորս, ամիսս
 ութ և աւուրս քսան, զոր ոմանք համարեցան
 ըննել ափրիկեցի որդի Վաղերիոսի եպիսկոպո-

1 Թովմասին, յղ. հին և նոր էփեղեց. վարդ. 5.
 2. Գիր+ 2. ԳԼ. ԺԷ. 2 : Մեծն Գրիգոր. Կրտմ. ԳԼ.
 ԺԷ : Բարսն. և Բախ. յաթ. 485 :

սին հիբբոնացւոց . այլ ժամանակն ոչ համու-
ձայնի : Այս քահանայապետ արար ժողով 'ի
հռովմ յեօթանասուն եպիսկոպոսաց , և սահ-
մանեալ նախ որոշեաց զկանոնական սուրբ գիրս
յերկբայականաց , զորս զգուշացոյց չլերծանել
անխտիր : Երկրորդ հաստատեաց զչորս տիեզե-
րական ժողովս լինել միապէս ընդունելի և սուրբ :
Երրորդ կանոնադրեաց զվարդապետական դը-
րութիւն նախնի հարց սրբոց լինել պաշտելի
յեկեղեցւոջ ըստ որում ուղղափառական :

Դարձեալ գումարեաց զայլ ժողով , յորում
արձակեաց զհրեշտակս Փեղբսի զնղովեալն վն
հաղորդելոյ ընդ Ակակիոսի 'ի Կոստանդինու-
պօլիս (1370) : Ոչ ընկալաւ 'ի հաղորդակցութիւն
զԵփիմիոս պատրիարդ Կոստանդինուպօլսոյ սա-
կրս ոչ ջնջելոյ նորա զանուն Ակակիոսի 'ի դակտի-
կոնէն կամ 'ի դասակարգութենէ յիշատակարա-
նին : Գրեաց և նամակ առ Անաստաս կայսր չլի-
նել ձեռնտու Եւտիքականաց , այլ հալածել
զնոսա իբրև ասպականիչս : Նոյնպէս մերժեաց
զՄանիքեցիս որք իբրև ուղղափառ կեղծաւո-
րէին . նկուն արար և զՊեղագեանս , որք զօրա-
ցեալ էին 'ի Դաղմատիա : Կանոնս հաստատեաց
վասն մատակարարելոյ զխորհուրդս մկրտու-
թեան , պատարագի և ձեռնադրութեան : Գը-
տանին սորա բազում վճիռք և նամակք : Բայց
սակայն 'ի մետասան կաղանդացն դեկտեմբերի
496 թողեալ զանցաւոր իշխանութիւնն՝ փոխե-
ցաւ յանանցն ¹ :

1 Բաբոն . յահ 492 : Յովն . սահլ . 'ի վարս մե-
ծին Գրիգ . գիւր . 2 . գլ . թէ . Խ . Խ . Բողլ . 9 . Գլ .
Է . 11 . առ Լաբ . հոպ 4 :

ԾԲ

Ս. ԱՆԱՍՏԱՍ Բ

Ա. Տ. 496. և Կայսերական Առաքատայ 6 :

1372. Անաստաս հռովմայեցի որդի Պետրոսի այր առաքելաշնորհ ընտրեցաւ յաջորդ սրբոյն Գեղասիոսի 'ի չորս կաղանգացն դեկտ. 496. որ նախանձու կրօնասիրութեան ըստանաւորիւր շաւղաց նախորդաց իւրոց առաջնորդեաց եկեղեցւոյ զամ մի, զամիսս մեծասան և զաւուրս իննեւտան : Սա գրեաց նամակ առ Անաստաս կայսր 'ի նպատտ ուղղափառ հաւատոյ : Ապա գրեաց և թուղթ խնդակցութեան առ Կղոդոմէոս արքայ Գաղղիոյ. որ այն ինչ հաւատացեալ 'ի Քրիստոս՝ խափանեաց զպաշտօն կռոց, այլ և ընդ իշխանաւորաց և ընդ սոսկականաց բազմաց մկրտեցաւ 'ի սրբոյն Հռեմիկիոսէ արքեպիսկոպոսէն Հռեմայ, և օծաւ՝ որպէս պաա մի՝ հրաշալի իւղով, զոր երեւեալ հրեշտակին մատոյց եպիսկոպոսին 'ի հանգիսի անդ առ 'ի հաստատութի սուրբ հաւատոյ ընդդէմ այլափառաց. որով յայնժամ պանծալի հանգիսացաւ ողջամիտ կրօն : Իսկ սուրբ հայրապետն Անաստաս ոչ յերկարեալ 'ի կեանս, առաքինական վարուք փոխեցաւ առ տէր 'ի վեշտասան կաղանգացն դեկ. յամին 498 :

1 Բարսե. յաշ. 496: Առաք. Բարսե. 1. 2. արք. 1. 4. Եր. 1282:

ԾԳ

Ս. ՍԻՒՄԱՔՈՍ

Ա. Տ. 498, և Կայսերական Անաստասյ 8:

1373. Սիւմաքոս սարգենիացի որդի Փորաու- նատոսի ականաւոր նախասարկաւագ՝ յաջորդեաց օրինաւոր ընտրութեամբ զԱնաստասյապ յաթոռ քահանայապետութեան Հռովմայ ի տասն կաղանդացն դեկ. 498: Ուր յայնժամ փութացեալ սինկղիտոսին անուղիղ մտօք անդէն հաստատեաց հակապապ զոմն Լաւրենտիոս աւագերէց ծանօթ Անաստասայ Կայսեր որոյ որսացեալ զնա ի կողմն իւր՝ ետ ստորագրել յանիրաւ հրովարտակին իւրումանուանելոյ Հէնդիք: Յորմէ ծագեցաւ աղմուկ մեծ և գայթակղութիւն. սակայն ուխտան Հռովմայ միշտ ընկալաւ զՍիւմաքոս և զնա գիտաց օրինաւոր գլուխ եկեղեցւոյ:

Այս սուրբ հայրապետ կրեաց անհնարին վիշտս յերեսաց հակառակորդաց իւրոց. մինչև ծանր ծանր յանցանս բարդեալ ի վերայ՝ զըպարտեցին զարգարն առաջի աղանդաւոր արքային Խտալիոյ Թէոդորիկոսի: Սորին վտան գումարեցան ի Հռովմ զանազան ժողովք. ի ժողովն եօթանասուն և երկու եպիսկոպոսաց սահմանեցան հինգ գլուխք բանից սակս կարգադրութեան և պատուոյ եպիսկոպոսաց: Ի ժողովն հարիւր և հնգետասան եպիսկոպոսաց արդարացաւ Սիւմաքոս ի զըպարտութենէն, և ի ժողովն եօթանասուն և վեց եպիսկոպոսաց կանոնք եդան խաղաղել զհռովութիւնս հակառակորդացն որս: Իսկ ի ժողովն վաթսուն և հինգ եպիս-

կոպոսաց հաստաաւեցաւ ընտրութիւն Սիւմաքոսի, և նշովեցաւ Անաստաս կայսր. և եդան տասն գլուխք բանից ցրիչք օրինաց Ոգովաբրեայ արքային ընդդէմ եկեղեցական ազատութեան : Ի Ժողովն երկերիւր ութուտասն եպիսկոպոսաց նկուն արար Սիւմաքոս զհերձուածողս՝ որք ընդ նախընթաց Ժողովն թշնամանէին. և ի Ժողովն հարիւր և երեք եպիսկոպոսաց նշովեցան որք յափշտակէին զինչս եկեղեցւոյ :

Այսպէս արիասիրտ հովուապետն քաջութեամբ կառավարեաց զեկեղեցին ամս հնգետասան, ամիսս եօթն և աւուրս քսանեւեօթն : Արար բազում ուղղութիւնս, մինչև դառնալ ի կռապաշտութենէ՝ ի սուրբ հաւատս Աղամանգարոսի արքային Սարակինոսաց. սոյնօրինակ դարձաւ յուղղափառութիւն և Սիգիսմունդոս արիւսական արքայ Պուրկոնտացւոց : Եւ հասեալ ի վախճան կենաց երանելի հայրապետն Սիւմաքոս փոխեցաւ առ Քրիստոս ի չորեքտասան կաղանդացն օգոս. 514¹ : Տես և ի կարգս մօռնաւոր Ժողովոց (1170):

ԴԵՊԲ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴԻ ԴԱՐՈՒՆ

Ա. Տ.

401. Պապ արքայ Հայոց սպան զսուրբն Ներսէս զեղով մահու ըստ Ժամօնականադրութեան Սամուէլի :

411. Յովհան Ոսկեբերան նստի պատրիարգ ի Կոստանդինուպօլիս :

1 Թէոդոր. վերծ. պապմ. եկ. գիրք 2. եր. 560: Բարուն. և Բալ. յաթն 498: Նիկեիոս. գիրք 16. Ժ. 15. եր. 710: Սիմ. առ Լաբ. հապ. 4. Ժող. եր. 1336:

412. Թագաւորք Յունաց և Պարսից յերկուս
բաժանեցին զաշխարհս հայոց, 'ի մասն
Պարսից և 'ի մասն Յունաց:
417. Սուրբ Սահակ որդի մեծին Ներսէսի յա-
ջորդէ յաթոռ կաթողիկոսութեան:
420. Սուրբ Հերոնիմոս վախճանի:
424. Գիւտ գրոյն հայոց 'ի ձեռն սրբոյն Մես-
րովպայ. թարգմանութիւն սուրբ գրոց
և սկիզբն դպրութեան 'ի հայս:
426. Եղնիկ, Կորիւն և այլ աշակերտք թարգ-
մանչաց ծաղկին:
428. Աքսորանք սրբոյն Սահակայ:
430. Սուրբ Օգոստինոս վախճանի:
432. Դարձ սրբոյն Սահակայ յաքսորանաց:
434. Աշակերտք թարգմանչաց առաքին յու-
սումն հեղինացոց:
440. Վախճանի սուրբ Սահակ. և Մեսրովպ
տեղակալէ:
441. Սուրբ Յովսէփ կաթողիկոս յաջորդէ զնա
յաթոռ Լուսաւորչի:
443. Մովսէս խորենացի և այլք ծաղկին:
444. Վախճանի սուրբ Կիւրեղ աղեքսանդ-
րացի:
453. Մեղիտէ կաթողիկոս յաջորդէ զՅովսէփ
ըստ սահմանադրութեան:
454. Սուրբ Ղեւոնդեանք կատարին 'ի Պարսս:
457. Մովսէս կաթողիկոս յաջորդէ զՄեղիտէ:
465. Գիւտ կաթողիկոս յաջորդէ զՄովսէս:
466. Դաւիթ անյաղթ, Մամբրէ և ընկերք նո-
րա ծաղկին:
473. Քրիստափոր կաթողիկոս յաջորդէ զԳիւտ:
480. Յովհանն մանդակունի յաջորդէ զՔրիս-
տափոր 'ի կաթողիկոսութեան:
486. Ղազար փարսեցի ծաղկի:
489. Գիւտ նշխարաց սրբոյն Գրիգորիսի:

499. Երանեւին Գառնիկ գառնէ զմարմին Լուսաւորչին, և հանդուցանեն 'ի Թորդան :
 Զայնու ժամանակաւ յետ վաւաճապհոյ Թա-
 փաւորէ 'ի հայաստան խոսրով վերստին . ապա
 Շապուհ պարսիկ . ապա Արտաշէր , որ զկնի վեց
 ամաց անկեալ 'ի Թափաւորութենէ՝ բարձաւ
 Թափաւորութիւն Արշակունեաց , և տիրեցին
 մարզպանք յամի 428 : Վէհ Մինրչապուհ պար-
 սիկ նստաւ 'ի հայա առաջին մարզպան , առ յ-
 րով զօրավարէր քաջն Վարդան : Ապա Վասակ
 սիւնի մարզպան . ապա Աթորմիզդ պարսիկ . ա-
 պա Արվինատա պարսիկ . ապա Սահակ բագ-
 րատունի . ապա Շապուհ պարսիկ : Ապա Նի-
 խոր , Անգեկան , և ապա մեծն Վահան մամիկո-
 նեան եղբորորդի քաջին Վարդանայ . որ անպա-
 տելի քաջութեամբ իւրով տիրեալ աշխարհին՝
 նորոգեաց և զազգն և զաշխարհն , բարեկարգու-
 թեամբ ճոխացուցեալ :

ՎԵՑԵՐՈՐԴԻԱՐ

ԾԴ

Ս. ՈՐԾԻՋԴԻՍ

Ա. Տ. 514, և Կայսերական Անաստասայ 24 :

1374. ՈՐԾԻՋԴԻՍ կամականիացի որդի Յուստոսի յաջորդեացարժանապէս յաթոռ քահանայապետութեան հռովմայ յեօթնկաղանդացի օգոստոսի 514, և եկաց առաջնորդ եկեղեցւոյ ամենայն բարեկարգութեամբ ամս ինն, և աւուրս մեծասան : Սա ինքն ոգւով չափ զհետեղև բառնալ զվէճ հակառակութեան Յունաց 'ի մեջ արեւելեան և արեւմտեան եկեղեցեաց վասն բանի Ակակիոսի (1370) : Նմին իրի զկնի Անաստասայ յաջորդեալ Յուստիանոսի կայսեր, իբրև առաքեաց դեսպանս առ սուրբ քահանայապետն Որմիզդէս գլուխ Ճանաչելով զնա ընդհանուր եկեղեցւոյ, նա անդրէն հրեշտակս արձակեալ առ կայսրն յորդոր մատոյց մերժել զհերձուածողս, մանաւանդ զԵւաիքականս՝ որ զօրացեալ էին յաւուրս Անաստասայ կայսեր : Եւ վասն այսորիկ ժողով գումարեալ 'ի հռովմ' սահմանեցաւ, զի ջնջեցեն Յոյնք 'ի դաքդիկոնէն զանուանս Ակակայ, Եւսիմեայ, և Մակեդոնի հերձուածող պատրիարգաց, ևս և զկայսերացն Լեւոնի և Անաստասայ (1171) : Այս վճիռ 'ի ձեռն դեսպանաց ծանուցաւ Յուստիանոսի և 'ի գործ եղաւ : Բաց յայնմանէ մեծ հայրապետն սահմանադրեաց կղերիկոսաց ասել զսաղմոսեր, գութիւնս, զծածուկ Մանիքեցիս 'ի յայտ բե,

րեալ առաքեաց յաքսորս, և զաղանդալից գիրս նոցա հրապարակաւ այրեաց առաջի դրան սրբոյն Յովհաննու լատերանեան : Գտանին նորա բազում նամակք հոգեւիցք գրեալք առ զանազան եպիսկոպոսունս և իշխանս :

Հիշեցիմս արքայ Վանդալաց յաջորդեալ զճայր իւր յԱփրիկէ՝ եբարձ զհալածանս հօր իւրոյ և պայծառացոյց զուղղափառ եկեղեցիս : Ընդ այն ժամանակս Կղոզովէոս արքայ Գաղղիոյ առաքեաց զանգին դոհար մի հանդերձ բազում ոսկեղէն և արծաթեղէն զարդուք առ սուրբ հայրապետն : Նոյնպէս Յուստիանոս կայսր առաքեաց առ նա յընծայ հպատակութեան զոսկի սրսակ և զաւետարան ականակուռ ոսկի ծածկոցիւ, նա և զոսկի սկուտեղքսան լիպրայ ծանրութեամբ ընդ այլոց ականակապ զարդուց : Ըստ սմին օրինակի և արքայն թէոգորիկոս ետ 'ի զարդ եկեղեցւոյ սրբոյն Պետրոսի արծաթ լիպրայս հազար և յիսուն և մի : Եւ ինքն սուրբն Որմիզդէս ետ յօրինել 'ի վերայ խորանի սրբոյն Յովհաննու լատերանեան պսակ մի արծաթի չքնաղ և ծանրագին՝ հանդերձ վեց դեղեցիկ անօթովք և 'ի տաճարի սրբոյն Պօղոսի եգ զայլ փառաւոր զարդս : Եւ յուր իդոսացն օգոստոսի 523 փոխեցաւ առ տէր 1 :

1 Վարդն . 'ի քար . հաս . 6 և 8 : Բարոն . յաճ . 514 . 519 : Բնա . գիր + 2 . յշ . քապ . 41 . 7 . 4 :

ԾԵ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Ա

Ա. Տ. 523, և իայսէրու-թեան Յոսափանոսի 6 :

1375. Յովհաննէս գոսքանացի որդի Կոստանդեայ յաջորդեաց զսուրբն Որմիզդէս յիգոսսօգոստոսի, յամին 523, և եկաց սքանչելի քաղաքաւարութեամբ յաթոռ Հռովմայ՝ մինչև ցրմահ իւր. որ և ըստ նմանութեան սրբոյն Կղեմայ հայրապետի աքսորելոյ՝ ի Տաւրիա (1324), արտասահմանեալ ի Հռովմայ փոխեցաւ յաշխարհէ : Քանզի Թէոդորիկոս արիստեան արքայ Խաւիւոյ բռնադատեալ զսուրբն էած ի Հռովմեննա, և ընդ գեսպանաց իւրոց առաքեաց ի Կոստանդինուպօլիս առ Յուստիանոս կայսր. որ պէս զի տացէ նմա յետս դարձուցանել զհրովարտակս ընդդէմ Արիանիտաց, պահելով զնոսա ազատս յաղանդ իւրեանց և յանձնելով նոցա ղեկեղեցիս, զոր առեալ էին ի նոցանէ :

Այլ իբրև եհաս սուրբ քահանայապետն ի Կոստանդինուպօլիս, Յոյնք քանզի չէին տեսեալ ցայն վայր զհայրապետ ոք Հռովմայ, մեծաւ փառօք ելին ընդ առաջ նորա, և մեծաւ շքով մովմին ի քաղաքն. որ ընդ մտանելն երաց սքանչելեօք զաջս կուրի ուրումն : Եւ ի տօնի զատկին մեծահանգէս շքով մատոյց պատարագ ի մայր եկեղեցին լատին արարողութեամբ : Անդ կայսրն ի ծունր իջեալ խորին խոնարհութեամբ ընկալաւ ի ձեռանէ նորա զթագ կայսերական : Իսկ Թէոդորիկոս իբրև լուաւ ի գեսպանաց իւրոց՝ եթէ քահանայապետն ինչ ոչ յիշեաց զոր ինքն կամէր, առ դառ-

նութեան սրտին եհան հրովարտակ հալածա-
նաց յիտալիա ընդդէմ ուղղափառաց : Ընդ որ
չհանգուրժեալ սրբոյ հայրապետին՝ դարձաւ
յարեմուտս առ ՚ի խնամել զհօտ իւր : Այլ ան-
օրէն արքայն ետ բերել զնա ՚ի հռավեննա և
արկ ՚ի բանագասն նեղութեամբ . մինչև վտան-
դեալ սրբոյն առ վշտաց՝ ննջեաց վկայական մա-
հուամբ խոստովանութեան ՚ի վեց կաղանդացն
յունիսի յամին 526 . կացեալ յիշխանութեան
ամս երկուս, ամիսս ինն և աւուրս չորեքսասան՝ :

Ծ.Զ

Ս . ՓԵԼԻԻՔՍ Դ

Ա. Տ. 526 , և Իսայէր-Աւետի Զուսպիանոֆ 9 :

1376. Փեղիքս սամացի որդի Կաստորի ընտրե-
ցաւ յաջորդ սրբոյն Յովհաննու յաւէտ ձեռն-
առութեամբ արքային Թէոդորիկոսի , որ ընդ
իշխանութեամբ իւրով կամէր գրաւել զեկե-
ղեցական իրաւունս ընտրելոյ զպապս : Նմին
իրի ուխտն հռովմայ ոչ ընկալաւ զփեղիքս առ
Ժամն . բայց յետ բազում քննութեանց և հաւա-
նութեան ամենեցուն և զինի վաթսուն և երկու
աւուրց ՚ի նոյն իսկ ուխտէն ընկալեալ և հաս-
տատեալ ձեռնադրեցաւ քահանայապետ յինն
կաղանդացն օգոս . յամին 526 : Որոյ կալեալ
զլաւիղս նախորդաց իւրոց սրբոց հայրապետաց
անստերիւր վարդապետութեամբ և առաքելա-
կան նախանձու կառավարեաց զեկեղեցին ամս

1 Մարիէշ . ՚ի Ժաման . յառ 525 : Անաստաս
Գրողէս ՚ի վարս սրբոյն Յովհ . եր . 94 : Թէոֆ . ՚ի
Ժամ . եր . 116 :

չորս, ամիսս երկու, և աւուրս ութուտասն: Սա հաստատեալ զսահմանս և զկանոնս նախորդաց իւրոց ՚ի ձեռն զօրաւոր նամակաց, առաքեաց զճառս սրբոյն Օգոստինոսի որ յազագս շնորհաց, առ Աեսաթրիոս եպիսկոպոս Արեւատայ, որ խնդրէր օգնել նմա ընդդէմ Ախապեղապեանց: Կանոնագրեաց ևս թէ չէ պարս, զի առանց քննութեան և ընտրութեան ելլէ որ յաշխարհականութենէ յեկեղեցական յաստիճան. և վճռեաց ևս՝ զի թէ որ զիրաւունս և զգատս սեփականեալս առաքելական աթոռոյն արհամարհեցէ՝ լուծցի: Արար բազում շինութիւնս, պատուեաց զնահատակս, և առատաձեռնեաց կարօտելոց: Այսպէս գեղեցիկ կարգօք և արդարութեամբ կատարեալ զընթացս կենաց փոխեցաւ առ Քրիստոս ՚ի չորս իդոսացն հոկա. յամին 530¹:

ԺԷ

ՎՈՆԻՓԱԿԻՈՍ Բ

Ա. Տ. 530, և խոսերումեան Յոսափինիանոսի 1:

1377. Վոնիփակիոս հռովմայեցի որդի Սիգիլփորդեայ յաջորդեաց յաթոռ քահանայապետութեան հռովմայ յեօթնևտասն կաղանդացննոյեմ. յամին 530: Որում ՚ի սկզբան անդանհաւան գտան ոմանք ՚ի հերձեւոց, և եգին զոմն Դիոսկորոս. այլ յետ սակաւուց վախճանեալ նորա բարձաւ հերձուածն: Սա վերջեւ հակառակութեան Ախապեղապեանց՝ հա-

1 Նորիսիս. 41րդ 2. պապ. պեղագ. 41. 147: Բան. 41. 147. 3: Բարոն. և Բախ. յաթ. 526 = 530:

ւանեալ ժողովոյն Արաւսիկոյ Բ, որ եղև 'ի Գաղ-
ղիա ընդ գէմաղանդոյ նոցա (1033): Յետ այ-
նորիկ գումարեաց ժողով 'ի Հռովմ' և ընտրեաց
զՎիգիլիոս սարկաւազ յաջորդ իւր առ 'ի խա-
փանել զընտրութիւն արքային Գլթաց, որք կա-
մէին յափշտակել զիրաւունս եկեղեցւոյ: Սա-
կայն տեսեալ թէ սպարականոն է ընտրութիւնն
այն, նանրացոյց զվճիռն, զի մի 'ի կենդանութե
սրապին ընտրեոցի յաջորդ: Գրեաց և նամակ առ
Կեսարիոս: Բայց հաղիւ մի ամ անցեալ զկնի
ընտրութեանն՝ փոխեցաւ առ տէր յեօթնևտասն
կաղանդաց նոյ. յամին 531¹:

ԾԸ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Բ

Ա. Տ. 531. և խոյսերսւնէան Յոսափինիանոսի 6:

1378. Յովհաննէս Հռովմայեցի որդի Պրոյ-
եկտայ մականուանեալ Մէրքուրիոս աշսինքն
Փայլածու, յաջորդեաց զՎոնիփակիոս 'ի կատա-
րած գեկա. յամին 531: Որ զառաջինն ընդգէմ
զինեցաւ սիմոնականութեան յաճախելոյ յըն-
տրութիւնս եպիսկոպոսաց, և սրատուհասեաց ըզ-
նոյն իսկ զապականիչ սիմոնականս աշխարհա-
կան բռնութեամբ Աթալարիկոսի արքային Ի-
տալիոյ. զորս ոչ երկիւղ տեսաւ և ոչ եկեղեցա-
կան սրտիժք ուղղէին: Գրեաց կոնգակ առ
Յուսափինիանոս կայսր և գումարեաց ժողով 'ի
Հռովմ, յորում սահմանեցաւ ընդգէմ Ակե-
մեաեանց, թէ մարթ է ասել զմին յերրորդու-

1 Բարոն. յամին 530: 'Եւրիոս. 417. 2. պապ.
դէւագ. 4Լ. իՔ. էր. 531. հապ. 1:

Թեանէ չարչարեալ 'ի մարմնի (1173) . զոր Որմիղդ կասկածեալ Թէ մուրական իցէ , մերժեալ էր ընդդէմ սկիւթացի միանձանց : Յովհաննէս յետ առաջնորդելոյ եկեղեցւոյն զամսերկուս , ամիսս չորս և աւուրս քսանեմէց , նընջեաց 'ի վեց կաղանդացն յունիսի յամին 535 :

ԾԹ

Ս. ԱԳԱՊԵՏՈՍ Ա

Ա. Տ. 535 , և հայաւերոմեան Յոսափինիանոսի ց :

1379 . Ագապետոս հռովմայեցի որդի Գորդիանոսի երիցու նախասարկաւագ եկեղեցւոյն հռովմայ և տեղեակ ամենայն սահմանադրու Թեանց՝ ձեռնադրեցաւ քահանայապետ յաթոռ սրբոյն Պետրոսի յերեք նոնայց յունիսի յամին 535 , և եկաց իմաստու Թեամբ յառաջնորդու Թեան եկեղեցւոյ ամիսս տասն , և աւուրս ինն և տասն : Սա հաստատեալ զվճիռս Վոնիփակիոսի , խստիւ ընդդէմ եկաց աղանդաւորաց ըստ օրինակի նախորդաց իւրոց : Եւ վասն օգտի եկեղեցւոյ և 'ի խնդրոյ արքային Իսաւրիոյ Թեոդոտոսի չոքաւ առ Յուստինիանոս կայսր Վոստանդինուպօլսոյ : Իբրեւ եհաս յԵլլադա , բժշկեաց զայր մի կաղ և համբ , հաղորդելով զնա սուրբ խորհրդոյն . և 'ի մտանելն 'ի Թագաւորեալ քաղաքն ընդ դուռն Ոսկի կոչեցեալ՝ եբաց զաչս ուրումն կուրի :

Անթիմոս եպիսկոպոս Տրապիզոնի զգածեալ

1 Լիբերապոս 'ի Ժամագիւրս ԴԷ Խ. առ Լաբ . հապ . 5 : Բարոն . և Բաի . յամն 532 = 535 : Յոսափին . 'ի ԼԶ . առ Ժահան . առ Լաբ . հապ . 4 :

եւտիքական ազանդիւ՝ յափշտակեալ էր յայն-
 ժամ զպատրիարքութիւնն Կոստանդինուպօլսոյ
 նպատիւք թագուհւոյն : Յանդիմանեաց զնա
 սուրբ հայրապետն Ագապետոս . և կայսրն սպառ-
 նացաւ սրբոյն տառքել յաքսորս . բայց նա եւ
 պատասխանիարիաբար . Կարծէի , ապէլինել յար-
 քունիս ուղղափառ . կայսեր , բայց գտանեմ զիս
 հանդէպ ուրումն Դիոկղետիանոսի . ոչ երկըն-
 չիմ 'ի սպառնալեացդ , արա զոր կարես : Ապա
 ծանոյց նմա զհանգամանս Աթիմոսի . և հաւա-
 նեցուցեալ զկայսրն՝ ընկէց զպատրիարքն յաթո-
 ւոյ , ձեռնադրեալ 'ի տեղի նորա զՄինաս զայր
 ողջամիտ և առաքինի՝ յարքունական եկեղեցւոյ
 սրբոյն Մարիամու : Բայց յետ տակաւուց խո-
 թացեալ մեծի քահանայապետին փոխեցաւ առ
 Աստուած 'ի Կոստանդինուպօլսի 'ի տասն կա-
 ղանդացն մայիսի . յամին 536 . և թաղեցաւ փա-
 ռօք մեծաւ 'ի տաճարի սրբոց առաքելոց . և ա-
 պա փոխադրեալ 'ի հռովմ եգաւ 'ի դամբա-
 րանի սրբոյն Պետրոսի :

Կ

Ս. ՍԻՆԱՅԻՆՈՍ

Ա. Տ. 536 , և Կայսերական Եռապիւնիանոսի 10 :

1380 . Իբրեւ լու եղև 'ի հռովմ փոխումն
 սրբոյն Ագապետոսի , ընտրեցաւ յաթոս յա-
 ջորդութեան նորա Սիլվերիոս կիսաառկաւագ-
 կամպանիացի յամսեանն յունիսի 536 . որ ամ մի

1 Յայմ . հայ . յուլ . 9 . 10 . Յոյն . յուլ . 5 . Լաթ .
 յուլ . 21 . և 28 : Լեֆեբրար . 'ի Ժամ . 4 . 1 . 15 : Բա-
 բոն . յաֆ . 536 :

հազիւ եկաց 'ի քահանայապետութեան հալածանօք հանդերձ : Քանզի Բելիսարիոս զօրապետ Յուստինիանոսի յաղթական գտեալ յիտալիա ընդգէմ Գլթաց՝ էառ 'ի նոցանէ զՀռովմ. յայնժամ Թէոփորա կայսրուհին պաշտպան Անթիմոսի (1379) բռնադատեաց զՍիլվերիոս հաստատել զնա անդրէն յաթոռ պատրիարքութեան Կոստանդինուպօլսոյ : Այլնորա անպարտելի քաջութեամբ ընդգէմ կացեալ անիրաւ խնդրոյն՝ մերժեաց զնա . իսկ նա միացեալ ընդ ոմանս՝ յերկրեաց բարուրանս 'ի վերայ սըրբոյն , և յօրինեաց նամակ 'ի գլխաց Սիլվերիոսի . որով յուցանէր թէ նա իցէ 'ի կողմն Գլթաց, և կամի մատնել զՀռովմ 'ի ձեռս նոցա : Այսու պատճառանօք հրաման արար Բելիսարիոսի աքսորել զնա 'ի Պատարա , և գնել 'ի տեղի նորա զԱլիգիլիոս սարկաւադ Ագապետոսի , որի ժամանակէ անտի Անիմիակիոսի նշանակեալ էր (1377) : Յայնժամ եպիսկոպոսն Պատարայ գնացեալ առ կայսրն պատմեաց նմա զանցս Սիլվերիոսի քահանայապետին : Հրաման արար կայսրն գարձուցանել զնա 'ի Հռովմ և քննել թէ նորա իցէ գրեալ զայն նամակ առ Գուլթա : Սակայն կայսրուհին հաստատեալ զբարուրանս իւր՝ աքսորեաց զսուրբն յանմարդաբնակ կղզին Գաղմարիա . ուր անոռաղ վճարեաց զկեանս վկայական մահուամբ յերկոտասան կաղանդացն յուլիսի յամին 540¹ : Մեծ եղև յայնժամ միսթարութիւն սրբազանին , երբ լուաւ զյայտնիլ սուրբ դասաառակին Քսիյեգեսիա (631) :

1 Բաբոն . և Բաի . յաճ 536 = 540 : Աւ Լաբ . հաբ . 5 . Ժող . էր . 407 : Անաս . էր . 102 : Լի . Բերս . 41 . ԻԲ : Բուլ . 20 յունիս :

ԿԱ

ՎԻԳԻԼԻՈՍ

Ա. Տ. 540, և Խոյսէրոսիէան Յոսեփինիանոսի 14:

1381. Վիգիլիոս Հռովմայեցի որդի Յովհաննու զկնի մահուան Սիլվերիոսի օրինաւոր ընտրութեամբ հաստատեցաւ քահանայապետ 'ի 540 ամին հանգերձ հաւանութեամբ ուխտին Հռովմայ և իշխանաւորաց : Որ թէպէտ բանիւ Բելիսարիոսի կարգեալ էր արդէն պապ, բայց խիթացեալ զի մի հերձուած ինչ ծագեացի ընտրութեամբ այլոյ ուրուք, հաւանեցան ամենեքին միակամ ընդունել զնա և հաստատել ըստ սահմանադրութեան : Եւ նորա անդէն զայլ ոգի զգեցեալ գուն գործեաց շիջուցանել զհերձուածս, ողջամիտ վարդապետութեամբ մերժեալ զամենայն անիրաւ առաջարկութիս կայսրուհւոյն. և նշովեաց զԱնթիմոս և զայլ ազանդաւորս ընդ կայսրուհւոյն. և ապա գնացեալ 'ի Կոստանդինուպօլիս՝ հաստատեաց զՄինաս պատրիարկ յաթոռ իւր, և զսահմանս Ժողովոյն Քաղկեդոնի զօրացոյց : Ուրանօր ընկալեալ զնա ամենեցուն շքով և հիւրամեծարութեամբ պաշտեցին : Բայց նորա ձեռն 'ի գործ արարեալ հաւանութեամբ կայսեր դումարեաց զընդհանուր Ժողով ընդդէմ Երից գլխոց (914), և բարեկարգեալ զեկեղեցին և նկուն արար զԵւտիքականս : Նմին իրի զգորեալ Թագուհւոյն յօգեաց 'ի վերայ նորա բարութեան, և ետ աքսորել զնա պատճառանօք ոչ հաստատելոյն առ Ժամն զսահմանս ընդդէմ Երից գլխոց, զոր ապա իբրև հաստատեաց՝ դարձ եղև նմա յաքսորանաց : Այլի

Հասանել նորա՝ ի Սիկիլիա խոթացաւ հիւանդութեամբ քարի . որով և մեռաւ իսկ : Այլ մարմինն նորա փոխադրեալ ի Հռովմ¹ թաղեցաւ ի ի Ճանապարհին Սալարիայ յամի 555, ի վերտասներորդ ամի օրինաւոր յաջորդութեան իւրոյ : Սորա երեխն ութուտասն նամակք գրեալք առ զսնազան անձինս² :

ԿԲ

ՊԵՂԱԳԻՈՍ Ա

Ա. Տ. 555, և Կայսերութեան Յաստիստանի 29:

1382. Պեղագիտս որդի Յովհաննու Վիգարեանի, սարկաւադ եկեղեցւոյն Հռովմայ, և նուիրակ քահանայապետացն Ագապետոսի, Սիլվերիոսի և Վիգիլիոսի առ կայսրն՝ ընտրեցաւ յաջորդ քահանայապետութեան Հռովմայ յերեք իգոսացն ապրիլի յամին 555, հանդերձ հաւանութեամբ կայսեր, և ձեռնադրեալ յեպիսկոպոսոսաց Ոստիայ, Պերուզիայ և Փլորենտիոյ ըստ սովորութեան՝ կառավարեաց զեկեղեցին խոհեմութեամբ և քաջութեամբ ամս չորս, ամիսս տասն և աւուրս ութիւ տասն : Քահանայապետս այս աշխատ եղև յոյժ բարեկարգել զեկեղեցին և միաբանել զեպիսկոպոսունս աբեմաից և Ալբիկոյ, որք ի պատճառս հինգերորդ ժողովոյն շփոթեալ էին : Նմին իրի հաստատելով զայն ժողով և բացաարելով զուղլափառ սահմանս նորա՝ հաստատեաց նա և զմիտս ամենեցուն յողջամիտ վարդապետութեան : Ա.

1 Ս. Գրիգոր . Գիրք 2 . Բաւալ 51 : Բարն . և Բաի . յաֆ 540 . 555 : Վիլիգոր . ի Ժաման . եր . 330 :

ապքեաց 'ի Գաղղիա առ Գիլգեբերտոս արքայ զսահմանս ուղղափառութեան այնր ժողովոյ՝ արկեալ ընդ նշովիւք զօտարացեալս 'ի վարդապետութենէ նամակի արքոյն Լեւոնի և ժողովոյն Քաղկեդոնի : Եւ հասեալ 'ի վախճան կենաց իւրոց՝ փոխեցաւ յաստեացս 'ի չորս նոնայց մարտի յամին 560 : Սորա վեշտսսան նամակք յածին առ մեօք ¹ :

ԿԳ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Գ

Ա. Տ. 560, և Իսայէր-Աբեան Յոսափինիանոսի 33 :

1383. Յովհաննէս հռովմայեցի կատելնոս առ նուանեալորդի Անաստասայ՝ յաջորդեաց յաթողքահանայապետութեան 'ի հնգետասան կաղանդացն օգոս. յամին 560, և առաջնորդեաց եկեղեցւոյ իսահկանութեամբ 'ի վրդովեալ ժամանակին ամս երկոտասան, ամիսս մետասան և աւուրս քսանևմեց : Առ սովաւ եղև մասնաւոր ժողով 'ի Լուգդոն վասն բարեկարգութեան : յորում երկու եպիսկոպոսունք անկեալք յիշխանութենէ իբրև բողոքեցին առ նա՝ լուաւ զգատ նոցա, և յարդարանալ նոցա դարձոյց զնոսա յաթողս իւրեանց : Հաստատեաց և զհինգերորդ ընդհանուր ժողովն, և զօրացոյց զուղղափառս ընդգէմ արիոսեան աղանդոյ Լոնգօքարտացւոց, որք աիւրեցին յիտալիա զկնի մեկնելոյ անտի 'Ներսէսի սլատրկի հայկազնոյ, զոր վշտացոյց յանիրաւի կայսրն Յուստինոս Բ : Բայց հայրապետն Յով-

1 Բաբոն. և Բաի. յամի 556. 559: Նորիս. յշ. Ժ. Դ. Է. Ա. Լ. Բ. Կապ. 5. Ժ. Է. Էր. 803:

հաննէս փուլթաղեալ եհաս առ Ներսէս պատ-
րիկ 'ի Նէապօլիս . և ամոք բանիւք քաղցրա-
ցոյց զսիրտ նորա դառնալ 'ի հռովմ և խաղա-
ղել զԻտալիա : Եւ նա եկեալ ազատ կացոյց
յարշաւանաց նոցա զհռովմ և զհռովեննա , և
մեռաւ 'ի հռովմ 'ի 572, ըստ Պետաւենայ : Նոյն
պէս և քահանայապետն այնուհետեւ ոչ յեր-
կարեալ 'ի կեանս՝ փոխեցաւ առ տէր յերեք ի-
դոսացն յուլիսի յամին 573 ¹ :

ԿԴ

ԲԵՆԵԴԻԿՏՈՍ Ա

Ա . Տ . 574, և Խոյսերոմեան Յոսափինսի Բ 9 :

1384. Բենեդիկտոս հռովմայեցի որդի Վո-
նիփակիոսի ընտրեցաւ քահանայապետ հռով-
մայ յերեք նոնայց յուլիսի յամին 574. այլ ոչ
կարաց վայելել 'ի խաղաղութեան յերեսաց ան-
ընդհատ խռովութեան Լոնգոբարտացւոց , որք
'ի նմին ժամանակի վեր 'ի վայր տապալէին զԻ-
տալիա : Սակայն և այնպէս քաջութեամբ կա-
ռավարեաց զեկեղեցին՝ անարատ պահեալ զնա
յաղանդաւորաց . և ըստ օրինակինախորդաց իւ-
րոց հաստատեաց զհինգերորդ ընդհանուր ժո-
ղովն առ 'ի յուզղել զմիտս ամենեցուն : Տե-
սեալ նորա զգերազանցութիւն մտաց և զկատա-
րելութիւն հոգւոյ Կրիգորի կրօնաւորի առն
սրբոյ՝ բարձրացոյց յեկեղեցական աստիճան , մին

¹ Եւսեբի . պապ . էկեղ . գիրք 5 . գլ . ԺԷ . էր .
455 : Պօղոս . սարկ . յշ . գոր . Լոնգոբ . գիրք 1 . գլ .
Բ : Պապ . հայ . գիրք 3 . գլ . ԽԳ . յաթն 568 : Բաի .
յաթն 572 :

չէ յետոյ ընեւ նմա քահանայապետ (1386) :
Եւ ինքն Բենեդիկտոս կատարեալ փառօք ըղ-
պաշտօն հովուապետութեան հայրական խնա-
մօք ընդ ամս չորս և աւուրս քառասունևութ ,
փոխեցաւ առ աէր յերեք կաղանդացն օգոս .
յամին 578 : Սա կոչեցաւ յոմանց Բոնոզոս ¹ :

ԿԵ

ՊԵՂԱԳԻՈՍ Բ

Ա . Տ . 578 , և Իւյեբու-թեան Տիբերեայ ¹ :

1385 . Պեղագիոս հռովմայեցի որդի վինի-
կիլտեայ յաջորդեաց յաթու քահանայապե-
տութեան հռովմայ միով աւուրք յառաջ քան
ղկաղանգս գեկտեմբերի յամին 578 . և եկաց
յիշխանութեանն առաքելական նախանձու ամս
մետաքսան , ամիսս երկու և աւուրս տասն : Յընտ-
րութիւն նորա չեղև ձեռնամուխ աշխարհական
պետութիւն , այնու զի Լոնդոնարտացիք 'ի պա-
շարման ունեին զհռովմ և յաղարտ վարէին զի-
տալիա : Բայց և այնպէս սուրբն Գրիգոր իբրև
նուիրոսկ պապին չոքաւ 'ի Կոստանդինուպօլիս
առ կայսրն վասն հաստատութեան : Առ սովաւ
եղև մասնաւոր ժողով 'ի Գրատիա վասն փոխա-
դրելոյ զաթոռն Ագուիլայ 'ի Գրատիա (1073) ,
յորում գտաւ հրեշտակ սրապին Լաւրենտիոս
երէց : Անդ բան եղև յաղագս հինգերորդ ընդ-
հանսւր ժողովոյ ընդգէմ Եղից գլխոց : Զան
ևդ Պեղագիոս ուղղել զմիտս օմանց յեպիսկո-
պոսացն Իտալիոյ և վենետիկոյ գայթակղելոյ

¹ Եւստիւ . Գիւր . 5 . ԳԼ . ԺԷ : Նիկեէ . Գիւր . 17 .
ԳԼ . ԼԷ : Բարոն . յամն 573 :

վասն այնր ժողովոյ : Սարկաւագաց Սիկիլիոյ պա-
տուէր ետ անկին վարել զսրբազան պաշտօն ըստ
նախկին սովորութեան արեւմտեայց :

Առ այնու ժամանակօք Պաւարիացիք դար-
ձան յուղղափառ հաւատս : Նոյնպէս և Սպա-
նիացիք երբեմն ապականեալք արիոսեան աղան-
դով դարձան յուղղափառութիւն յետ մահուան
Երմենեկիլոսի արքային . զորն հատակեաց հայր
իւր արիոսեան՝ վասն ընդունելոյ նորա զուղղա-
փառ հաւատս : Այլ եղբայր նորա հռեքարե-
տոս աղգովին ընկալաւ զուղղափառութիւն . ո-
րով մխիթարեցաւ յոյժ քահանայապետն Պե-
ղագիոս : Սորա այնչափ էր դուրս առ աղքատս
և առ տնանկա , մինչև լիացուցանել կարևորօք
զաղքատանոցս և զհիւանդանոցս : Տարածեցաւ
յայնժամ ժանտախտիմն յիտալիա , որ փռնեա-
լով մահացուցանէր զախտացեալս . յորմէ սովո-
րութիւն եմուտ , ասեն , յաշխարհ ողջունել բա-
րեմաղթութեամբ զփռնգացողս : Պեղագիոս
հայրապետ ըմբռնեալ ՚ի նոյն ժանտախտէ հան-
գեաւ ՚ի տէր ՚ի վեց իդոսացն փետր . յամին 590 :

1 Անաս . Գրապ . ՚ի Վարսնորա . Էբ . 114 : Բա-
րան . յամն 577 : Ս . Գրիգ . Գիրք 9 . Բաւշ 68 . և
70 : Լաւրովի . Թովմաս . յշ . Վարդ . 4ին և նոր է .
իւշ . 3 . 1 . Գիրք 2 . ԳԼ . 14 . 2 : Պարթ . Հայ . Գիրք
3 . ԳԼ . 100 :

42

Ս. ԳՐԻԳՈՐ Ա ՄԵԾ

Ա. Տ. 590. և հայտնի է Սօրկայ հայտնի 9 :

1386. Գրիգոր Հռովմայեցի մականուանեալ Մեծ վան գերազանցութեան անձին՝ էր 'ի ցեղէ սրբոյն Փելիքսի Գ (1370), և որդի Գորգիանիսի կամ Յորգանիսի պատրկի, այր զգօն և կատարեալ առաքինութեամբ. զոր 'ի մատաղ հասակի Յուսափնոս կայսր կացոյց սինկղիտոս և վերահացու քաղաքին : Այլ նորա հրաժարեալ կրօնաւորեցաւ 'ի վանս սրբոյն Անդրէի, զոր շինեալն էր 'ի տան հօր իւրոյ : Իսկ պապն Բենեդիկտոս Ա առեալ զնա առ իւր ձեռնագրեաց սարկաւազ (1384) . և Պեղադիոս պապ առաքեաց զնա 'ի Կոստանդինուպօլիս նուիրակութեամբ, որ բազում ինչ տարաւ 'ի գլուխ յաւուրս Տիբերեայ և Մօրկայ : Եւ 'ի դառնալ իւրում անդրէն առանձնացաւ 'ի վանս . ուր երևեցաւ նմա հրեշտակ տեառն 'ի կերպարանս աղքատի և հառ երկցս 'ի նմանէ զողորմութիւն : Այլ զինի մահուան Պեղադիոսի օծաւ քահանայապետ յաթոռ սրբոյն Պետրոսի յերեք նոնայց սեպտեմբերի յամին 590 . թէպէտ բազում գժուարութեամբ և ստիպմամբ ուխտին յանձն հառ զայն ծայրագոյն պաշտօն :

Արար բազում ուղղութիւնս. զարգարեաց ըզպաշտամունս եկեղեցւոյն Հռովմայ, և եղև լուսաւորիչ Անդղիկացւոց, գարձուցանելով զնոսս 'ի հեթանոսութենէ 'ի հաւատս-Քրիստոսի 'ի ձեռն աշակերտաց իւրոց : Գումարեաց 'ի Հռովմ զանազան ժողովս առ 'ի միաբանել 'ի սուրբ հա-

ւատս զհերձուածողս, և բարեկարգել զմիան-
ձուհս՝ ազատ կացուցեալ զինչս նոցա և զնոսա,
հաստատեսց զկրօնս սրբոյն Բենեգիկտոսի ար-
բային, յորմէ կարգէ ասի լինել և ինքն. նա և
գատապարտեաց զԱնդրէաս միանձն յոյն հե-
րետիկոս և խանգարիչ գրոց:

Գրեաց բազում ճառս, մեկնութիւնս և նա-
մակս լիս աստուածային իմաստիւք, և համա-
րեցաւ ՚ի կարգս երևելի վարդապետաց եկեղե-
ցւոյ (886): Գրեաց կոնդակս և առ արևելեան
պատրիարքունս՝ բացատրելով նոցա զուշամիտ
վարդապետութիւն հաւատոյ և հաստատելով
զընդհանուր ժողովս: Թոյլ ետ Սպանիացւոց
միով ընկղմամբ մկրտել զերեսայս. նոյնպէս
թոյլ ետ երիցանց Սարգենիոյ մատակարարել
զխորհուրդ գրողմին: Յանդիմանեաց զՅովհան-
նէս պատրիարք Աստանդինուպօլսոյ, զի զանձն
իւր անուանէր Տիեզերական հայրապետ. և ՚ի
յուզղղութիւն նորա եղ ՚ի սկիզբն կոնդակի իւ-
րոյ «Գրիգոր ծառայ ծառայից Աստուծոյ», զոր
ցարդ վարեն քահանայապետք: Օրինագրեաց
սահէլ զտօն սրբոց առաքելոցն Պետրոսի և Պօ-
ղոսի:

Հրաման արար հոգալ զորքս և զայրիս. և զի
սեղանակից էին նմա երկոտասան աղքատք, յա-
ւուր միում գտեալ զնոսա երեքտասան՝ ծա-
նեաւ զի մին հրեշտակ Աստուծոյ էր: Ընտրեաց
ինքեան խորհրդական զգիտնական կղերիկոսս և
զսրբասէր կրօնաւորս, ընդ որս կենակցէր խո-
նարհ կերպարանօք: Որ ըստ ասելոյ սրբոյն Խ-
դէլփոնսոսի՝ ոչ ՚ի միանձնութենէ սպական գտաւ
՚ի պալատան, և ոչ ՚ի քահանայապետական տես-
չութենէ վերջացաւ յեկեղեցւոյ: Փայլեցաւ
սրբութեամբ մեծին Անտոնի, ճոռ ոմութեամբ
Ախարիանոսի, և իմաստութեամբ Օգոստինոսի:

միանգամայն ասել զերազանցեաց զամենեքումք
ամենայն առաքինութեամբք. և տեսաւ 'ի վե-
րայ գլխոյ նորա հոգին սուրբ 'ի նմանութիւն
աղաւնոյ : Այսպէս որանչէլի սրբութեամբ կե-
ցեալ նորա 'ի հայրապետութեան ամսերեքտա-
սան, ամիսս վեց և աւուրս տասն, ժոխեցաւ առ
Քրիստոս 'ի չորս իդոսացն մարտի յամին 604 :

ԴԵՊՔ ՎԵՑԵՐՈՐԴԻ ԴԱՐՈՒՆ

Ա. Տ.

502. Մուշէ կաթողիկոս նստի յաթոռ սուրբ
Լուսաւորչին :
505. Բոյեւիոս բանաստեղծ փիլիսոփայ և աս-
տուածաբան ծաղկի :
510. Սահակ Բ. կաթողիկոս յաջորդէ յաթոռն,
և Վահան մամիկոնեան վախճանի :
515. Քրիստափոր Բ. նստի կաթողիկոս :
521. Ղևոնդ կաթողիկոս յաջորդէ :
523. Սուրբ Բենեդիկտոս արքայ ծաղկի յԻ-
տալիա :
524. Ներսէս Բ. նստի կաթողիկոս :
533. Յովհաննէս Բ. յաջորդէ զՆերսէս :
539. Յայտնութիւն դաստառակին Քրիստոսի :
551. Մովսէս Բ. նստի կաթողիկոս :

1 Իդէլէ. փռլէփ. յշ. հափենագ. էլ. գլ. 50 :
Սուրբ Աւետիքոս յշ. գռլ. Իսահակեան. գլ. 17.
հփ. 13 : Յով. սարկ. յշ. վար. սրբոյն Գրիգ.
գիրք 1. գլ. 17. Բարսե. և Բակ. յաֆ. 581 = 604.
Սուրբ Պետրոս Դափան. պիփառ. 4. էր. 26 : Միկ-
րուգոս գլ. Ժէ. հափ. 18 : Սիլիսոս. գիրք 1. յշ.
Բագ. Իփալ. յաֆ. 601 : Յայմ. հայ. հարփ. 13.
Յոյն. Լափ. 12 :

557. Այա սփիա տաճար շինի՛ի Յուստինիա-
նոսէ :

581. Վրթանէս լինի տեղապահ յաթու կա-
թողիկոսութեան :

587. Հռէքարտոս Ա ուղղափառ թագաւոր
Սպանիոյ :

594. Աբրահամ Ա նստի կաթողիկոս :

597. Դարձ Անգղիացւոց ՚ի հաւատոս :

Զայնու ժամանակաւ տիրէին ՚ի Հայաստան
մարդպանք ՚ի կողմանէ Պարսկց : Զկնի մարդ-
պանութեան Վահանայ մամիկոնենի ամս քը-
տանև վէց՝ եղբայր նորա Վարդ պայազատեաց .
այլ զկնի չորից ամաց անկեալ յիշխանութենէ,
նստաւ Բուրդան պարսիկ . ապա Մժէժ գնու-
նի . ապա Դենշապուհ պարսիկ . ապա Վչնասպ
Վահրամ . ապա Վարադգատտ պարսիկ . ապա Սու-
րէն պարսիկ : Յետոյ Վարդան Բ մամիկոնեան .
ապա Միհրան պարսիկ , և ապա Սմբատ բազ-
մայազմ ՚ի 593 :

Ե Օ Թ Ն Ե Ր Ո Ր Դ Դ Ա Ր

ԿԷ

ՍԱԲՈՒՆԻԱՆՈՍ

Ա. Տ. 604, և Կայսերական Փոխստ. 3:

1387. Սարինիանոս վոլադերրացի օրդի Բա-
նոսի լեալ սարկաւադ մեծին Գրիգորի և նուի-
րակ առ Կայսեր Մօրկայ՝ ընտրեցաւ յաթոռ
քահանայապետութեան Հռովմայ յիգոսս սեպ.
յամին 604, և եկաց յիշխանութեանն տարի մի,
ամիսս հինգ և աւուրս ինն. նմին իրի ոչ ժամա-
նեաց սահմանադրել ինչ 'ի լաւագունից: Սա-
կայն են որք ասեն՝ թէ սա եմոյծ յեկեղեցւոջ
զսովորութիւն գործածութեան զանգակի: Ան-
հիմն բանք են որ ասին զսմանէ՝ թէ առ ընչասի-
բութեան ոչ միայն ոչ պաշտեցաւ յուխտէ ե-
կեղեցւոյ, այլ և երկցս և չորիցս 'ի տեսչեան
գիշերոյ յանդիմանեցաւ 'ի սուրբ նախօրգէն իւր-
մէ 'ի մեծէն Գրիգորէ: Եւ մեռաւ նա յուր
կազանդացն մարտի յամին 606¹:

1 Բաղւոմէ 'ի հնախոսաց զայս պատմութեան յան-
դիմանութեան անհարապա դասին. զի լիք 'ի վարս
մեծին Գրիգորի այսպիսի ինչ, և ոչ իսկ յարճարի
այնպիսում գործ և մեծարու անյին լինել ընչասեր,
որ լիք իարօք իւրի. ըստ որում ցոյցանէ Բաբեղոս-
գիտ առ Բաղլանդ. 'ի վարս սրբոյ ճայ. եր. 182:
Բարոն. յաթ. 604: Անաստ. գրաւ. և Պօղ. սարկ.
յղ. 407. լոնդ. 417. 4. 41. 2: Նիկեի. իաղղիս.
417. 18. պաթ. էկ. 41. Ժ. Բալ. 605:

ԿԸ

ՎՈՆԻՓԱԿԻՈՍ Գ.

Ա. Տ. 607, և հայտնի է մեծ փոխան 6:

1388. Վոնիփակիոս Հռովմայեցի որդի Յովհաննու Կատավգոսի՝ սարկաւադ եկեղեցւոյն Հռովմայ և նուիրակ առաքեալ 'ի սրբոյն Գրիգորէ առ կայսրն Մօրիկ՝ ընտրեցաւ յաթոս սրբոյն Պետրոսի 'ի մետասան կաղանդաց մարտի յամին 607. և եկաց առաջնորդ եկեղեցւոյ զամիս ութ և աւուրս քսաններկու: Սորա կրկին եղեն երևելի գործք. մի՝ զի գումարեալ 'ի Հռովմ ժողով եօթանասուն և երկու եպիսկոպոսաց՝ վճռեաց ընդ նոյնիք, զի ընտրութիւն պապին լիցի յետ երկց աւուրց թաղման նախորդին: Եւ միւս ևս՝ զի այնչափ դերասպանծ հանդիսացաւ գովելի արդեամբք յաչս կայսեր փոխաւու, մինչև եհան հրովարտակ՝ թէ քահանայապետն Հռովմայ իցէ գլուխ ընդհանուր եկեղեցւոյ և ունի ծայրագոյն իշխանութիւն 'ի վերայ ամենայն քրիստոնէից: Սակայն ոչ յերկարեալ հայրապետին 'ի կեանս՝ կատարեաց զընթացս անցաւոր կենացս առաքինի վարուք և փոխեցաւ առ Քրիստոս 'ի չորս իդոսացն նոյ. յամին 607:

1 Բարոն. յամին 607: Պօղոս սարգիս. 41րդ 4. ԳԵ ԼԷ:

ԿԹ

Ս. ՎՈՆԻՓԱԿԻՈՍ Դ

Ա. Տ. 608, և Կայսերական Փոխստան 7:

1389. Վոնիփակիոս վաղերիացի որդի Յովհաննու բժշկի ընտրեալ յաթոռ քահանայապետութեան հռովմայ, եկաց ամս վեց, ամիսս ութ, և աւուրս երկոտասան: Սա թոյլտուութեամբ կայսեր փոկասու զԲանթէոն զամենադից կռատունն՝ շինեալ յԱգրիպպայ՝ սրբեաց ՚ի տաճար Աստուածածնին և համօրէն մարտիրոսաց. որ այժմ կոչի վասն ձեռնն «Ռաբ Մարիամ Ռոդոն» այսինքն Բողորչի, կամ «Ռաբ Մարիամ» վայս. և կարգեաց զտարևոր յիշատակ նոցա ՚ի սկիզբն նոյնմբերի: Երկու դու մարեաց և սանձեաց զորս առ նախանձու տակին՝ թէ կրօնաւորք որովհետև մեռեալ են աշխարհի և կենդանի յԱստուած՝ չեն ընդունակ առաջնորդական վիճակի և մատակարարելոյ զխորհուրդս ապաշխարութեան և մկրտութեան, և ոչ իսկ ունեւոյ զիշխանութիւն արձակման ՚ի ձեռն քահանայական պաշտաման: Բայց մեծ հայրապետն Վոնիփակիոս յետ գեղեցիկ կարգադրութեանց թողեալ զաշխարհ փոխեցաւ առ տէր ՚ի նոնայս մայ. յամին 615¹:

1 Ռաբիոն Օփոս. Գիրք 3. ԳԼ. 212: Բարոն. յաթն 607: Պօղոս «Ռաբի. Գիրք 4. ԳԼ. 12:

Հ

Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱՏՈՒՐ Ա

Ա. Տ. 615, և Կայսերական Հեյուէէ 6:

1390. Աստուածատուր հռովմայեցի որդի Ստեփանոսի՝ լեալ կիսասարկաւագ առաքինի և բարեկիրթ՝ ընտրեցաւ քահանայապետ յաթոռ սրբոյն Պեարոսի՝ ի չորեքտասան կալանդացն նոյեմբ. յամին 615, և փառաւորապէս ձեռնադրեալ ղեկավարեաց ղեկեղեցին իմաստութեամբ և սրբութեամբ ամս երիս և աւուրս քսան: Չամանէ բազմապատիկ դովութիւնք գրին՝ ի գաւազանագիրս քահանայապետաց. ղի բարերար էր ամենեցուն և սիրելի ուխտին համօրէն, և այնքան բարեգութ առ աղքատս և առ հիւանդս, ղի ի ճարակել անդ ելեփանդական ախտին՝ անձամբ խնամարկէր զախտաթէտս. մինչև տարափոխեալ ի նա հիւանդութեանն այնորիկ՝ զըկեաց զսուրբ հայրապետն ի կենաց ի սուգ ամենեցուն. որոյ երջանիկ կատարած եղև ի հինգ իդոսացն նոյ. 618:

1 Բարս. և Բալ. յաճ. 614 = 617: Ա. Ա. ասք. ի Վր. Սքէթ. 4. էր. 227:

45

ዲ.ቦ.ኤ.ቲ.ቁ.ሂ.ካ.ቲ.ቦ.ሀ. ኑ

Ա. Տ. 619, Լ Խոյսեր-սեփեմ Զերալի 10:

1391. Վռնիփակիրոսնէ ապօլսեցի որդի Յով-
հաննու ընտրեցաւ յաթոռ քահանայապետու-
թեան ՚ի տասն կաղանդացն յունվ. յամին 619,
և առաջնորդեաց եկեղեցւոյն ամս հինգ և ամիսս
տասն: Սա նորոգեաց զսահմանադրութիւն նախ-
նեաց սակս ապարտան լինելոյ ՚ի տաճար տեառն,
Միանգամայն հաստատեալ զվճիռս առաջին քա-
հանայապետաց. և պատուէր ետ մեծաւ իշխա-
նութեամբն քրիստոնեայ թագաւորաց ազա-
տել զԵրուսաղէմ, և զսուրբ խաչն Քրիստոսի ՚ի
դերութենէ Խոսրովու Պարսից արքային: Եւ
ինքն յառաջ քան զմեծաստան կաղանդացն նոյ,
փոխեցաւ առ տէր յամին 625¹:

ۛۛ

ՌԵՈՐԻՏՈՍ Է

U. S. 625, ከ ታምቲና-ፊት፡ ሄትና-ታምቲ 16:

1392. Ոնորիոս կամայանիացի որդի Պետրոս
նեայ հիւպատոսի ընտրեցաւ քահանայապետ
'ի վեց կաղանդացն նոյ . յամին 625. և բազում
խոհականութեամբ և առաքելական նախանձու
կառավարեաց զեկեղեցին՝ շահելով զհերձեալ
եպիսկոպոսուհն : Գրեաց և առ Եամինոս ար.

1 Բաբուն. և Բաղ. յաֆ 625: Ա. Լաբ. 4ադ. 5.
Ժաշ. Էր. 1660: Բեկաբ. Դիսոս յշ. 4ադ. 5. Գիւր
4. Գի. 5:

քայ Անգղիացւոց նամակ յորդորանաց հաստա-
տուն կալ'ի սուրբ հաւատոս ուղղափառութեան:
Յանդիմանեաց զՍկովաիացիս վասն տօնելոյ
նոցա զգտաիկն 'ի չորեքտասանն լուսնի յաւուր
կիւրակէի ընդդէմ կանոնաց Նիկիոյ (910):
Աշխատ եղև բազումս և հաստատեաց յաթոռ
իւր զուղղափառ արքայն Լոնգօբարտացւոց զԱ
գալվալդոս, մերժելով զբռնաւոր արքայն Ա
րիսվալդոս արիոսեան աղանդաւոր: Նոյնպէս
մերժեաց զՓորտունատոս պատրիարք Գրատիոյ
վասն լինելոյն հերձուածող և մատնիչ հասա-
րակապետութեան, եզեալ 'ի տեղի նորա զսար-
կաւագն բարեկիրթ: Ոչ սակաւ շինութիւնս
արար 'ի հռովմ. զարդարեաց և շքեղացոյց զբա-
զում տեղիս:

Այլ հակառակ մեծամեծ արդեանց իւրոց
նսեմացաւ փառաւոր անուն նորա 'ի զրպարտ-
չաց ոմանց. իբր զի կարի քաղցրութեամբ վա-
րեցեալ նորա ընդ Սերգիոսի պատրիարքին Կոս-
տանդինուպօլսոյ՝ որ պարագլուխ էր Միակա-
մադաւանից, և Ոնորիոս անտեղեակ նորա մեղ-
մեխ խորհրդոցն, համբաւեցին զնա կուսակից
հերձուածոյն այնորիկ, կամակորեալ ըստ խե-
լաց իւրեանց զբանս թղթոյ նորա, զոր գրեալ
էր ուղիղ մտօք առ նոյն ինքն Սերգիոս (1394).
այլ բազումք յերևելի մատենագրաց արդարա-
ցուցանեն զնա զօրաւոր պատճառօք: Եւ յետ
վարելոյ նորա զպաշտօն քահանայապետութեան
ամս երկուտասան, ամիսս մետասան և աւուրս
վեջտասան, փոխեցաւ աստի 'ի չորս իդոսացն
հոկտ. յամին 638¹:

1 Բարն. և Բաի. յամն 626=638: Սաբբ
Մաթաիմոս կրօն, Կապան, առ Բելար. 'ի Գիւր. Է-
կէզ. Տաթէն. Էր. 240: Ս. Լէոն Բ. Թաղլի 2.
առ Լաբ. 44. 6:

ՀԳ

ՍԵՒԵՐԻՆՈՍ

Ա . Տ . 640 , և Իսպերանթեան Հերաիւի 31 :

1593. Սեւերինոս հռովմայեցի որդի Աբիենոսի՝ այր առաքինի և ողորմած առ աղքատս՝ ընտրեցաւ յաջորդ Ոնորիոսի . այլ յերկարեցաւ օծութիւնն վասն անհաւան գտանելոյ կայսեր Հերակլի ընդ ընտրութիւնն, մինչև դարձան դեսպանք՝ ի Կոստանդինուպօլսոյ՝ ի հինգ կաղանդացն յունիսի յամին 640 . որք սակս ընդունելոյ ըղհաւանութիւն Հերակլի գնացեալ էին անդր : Քանզի Հերակլ յետ բազում յաղթութեանց ընդդէմ Պարսից և տիրելոյ Երուսաղէմի և աղաւտելոյ զսուրբ խաչն (1591), շեղեցաւ ի մոլորական կարծիս Միակամագուռանից . և հանեալ հրովարտակ՝ անուանեալ Իսթէփս՝ իբր միաբանիչ ամենեցուն յեկեղեցւոջ՝ ջանայր տալ ստորագրել ամենայն եպիսկոպոսաց : Նոյնօրինակ վարեցաւ և ընդ Սեւերինոսի , որպէս զի նախ ըստորագրեսցէ հրովարտակին , և ապա ընկալցի զօծումն քահանայապետութեան : Բայց յետ ձեռնագրութեան նորա իբրև գեսպանքն մատուցին նմա զայն մոլորական հրովարտակ , զահի հարաւ . և անդէն Ժողովեալ զուխտ իւր՝ գատապարտեաց զայն ի Ժողովի : Յորմէ գառնացեալ կայսեր և ոստիկանաց՝ յափշտակեցին զգանձս եկեղեցւոյն Լատերանու , և աւուր աւուր այնչափ տագնապ հալածանաց հասուցին նմա , մինչև վտանգեալ՝ և հաս կատարածի կենաց ի նմին ամի ի կաղանդսն օգոստոսի , կացեալ յաթոս

քահանայապետութեան զաւուրս վաթսուն և չորս ¹ :

ՀԴ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Դ

Ա. Տ. 640, և խոսէրսէան հերակէ 31:

1394. Յովհաննէս դաղմատացի որդի վե-
նանդոսի ուսումնականի յաջորդեաց յաթող
քահանայապետութեան միով աւուրք յառաջ
քան զծնունդ տեառն 'ի 640: Այլ յառաջ
քան զօծումն ձեռնադրութեան յառաջարկիլ
նմա նամակաց գրելոց առ Սեւերինոս և առ
ինքն յեպիսկոպոսաց և յերիցանց Սկովտիոյ՝
ես զպատասխանին, և դատապարտեալ մեր-
ժեսց զքնակիչս նահանգին այնորիկ, որք կատա-
րէին զտօն զաակի ընդ Հրէից (775): Զորս և
խրատեալ զգուշացոյց հեռի կալ 'ի մոլորութենէ
Պեղադեսնց (808): Եւ 'ի հեռեալ ամի գու-
մարեալ ժողով 'ի Հռովմ՝ դատապարտեաց ըզ-
մոլորութիւն Միակամադաւանից, համանգա-
մայն և զմոլորութիւնս Էթէէս հրովարտակին
Հերակէայ: Հաստատեաց ևս՝ թէ նամակ Ոնո-
րիոսի դտանի ըստ մտաց վարդապետութեան ե-
կեղեցւոյ, բայց Միակամադաւանք կամակո-
րէին: Գրեաց նամակ և առ Կոստանդին կայսր
որդի Հերակլի՝ յորդորելով զնա պատառել ըզ-
հրովարտակն հօր իւրոյ: Այլ նա կարճօրեաց
եղեալ, որդի նորա Կոստանդյետ թագաւորե-
լոյ ընդ նորա՝ հրով դատեցաւ զայն: Իսկ քա-

1 Պէպատ. հաթ. 4. անթ. վարդ. գիրք 1. յշ.
Ֆարդէշ. գլ. ԺԸ. 5: Ա. Լ. Բ. հաթ. 6. էբ. 195:
Բարոն. յաթ. 639:

Հանայապետն Յովհաննէս օրինադրեաց կոնդա-
կաւ իւրով, զի ըստ հին աւանդութեան կար-
գեսցին կրօնաւորք ընդ քահանայս և ընդ ե-
րիցունս, և ձեռնադրութեամբ ելցեն յաստիճան
Ժողովրդապետութեան. որով շիջոյց զհակա-
ռակութիւնս յոյն կղերիկոսաց և միանձանց :
Հաւաքեալ զդանձաեկեղեցեաց՝ ազատեաց այ-
նու զգրեալս 'ի բարբարոսաց յիստորիա և 'ի
Դաղմատիա : Այլ 'ի հինգ իդոսացն 642 փո-
խեցաւ առ տէր, կացեալ յիշխանութեան իւ-
րում աարի մի, ամիսս ինն և աւուրս ութու-
տասն ¹ :

ՀԵ

ԹԵՈԴՈՐՈՍ Ա

Ա. Տ. 642, և Խայսերութեան Կաթանդի Բ 2 :

1395. Թէոդորոս երուսաղէմացի յոյն որ-
դի Թէոդորոսի եպիսկոպոսի յաջորդեաց զՅով-
հաննէս Դ յառաջ քան զաւուրս ութ կաղան-
դացն գեկ. յամին 642, և առաքելական նա-
խանձու բարեկարգեաց զեկեղեցին ամս վեց,
ամիսս հինգ և աւուրս ութուտասն : Որ և աշ-
խատ եղև ոչ սակաւ ջնջել զյիշատակ հրովար-
տակին Հերակլի և զաղանդ Միսիականաւա-
նից : Նմին իրի գումարեաց Ժողով 'ի Հռովմ՝
ընդգէմ աղանդաւորացն այնոցիկ. գրեաց Ժո-
ղովական նամակս առ Պօղոս պատրիարք Կոս-
տանդինուպօլսոյ՝ քննել զգործս նախորդին իւ-
րոյ Պիւռոսի, զոր մերժեալ էին յաթոռոյ, և
'ի գալն 'ի զեղջ՝ անգրէն գարձուցեալ : Այլ իբ-

¹ Լաբ. 4աբ. 5. Ժող. էբ. 1717: Բախ. յաթ.
590. 639: Բաբուն. յաթ. 690:

րև կրկին շրջեցաւ 'ի նոյն մոլորութիւն' թէոգորոս պապ դատապարտեաց զնա . ընդ նմին և զՊօղոս պատրիարգ , որոյ յորդորմամբ կայսրն Կոստանդ հրատարակեալ էր զԹԻՒՒՆ կամ Տիպանուանեալ հրովարտակն միաբանելոյ զուղղափառսնդ Միակամագաւանից՝ առանց որոշելոյ զՃմարտութիւն 'ի մոլորութեանէ : Զկնի այնորիկ իբրև լուեղև մեծի քահանայապետին յառաջադիմութիւն Սարակինոսաց և աւեր քրիստոնէից յԱսիա և յԱփրիկէ , առ ցաւոց սրտին փոխեցաւ յաստեացս յերեք իգոսացն մայիսի յամին 649¹ :

ՀԶ

Ս. ՄԱՐՏԻՆՈՍ Ա.

Ա. Տ. 649 , և Կայսերական Կոստանդի Բ 9 :

1396 . Մարտինոս դոսքանացի որդի Փաբրիստսի այր առաքինի՝ եկաց քահանայապետ Հռովմայ յերեք նոնայց յուլիսի յամին 549 , և եկաց յիշխանութեան իւրում արիական ոգւով ամս վեց , ամիսս երկուս և աւուրս երկու տասան : Որոյ վառեալ նախանձու ճմարտութեան ընդդէմ զինեցաւ Միակամագաւանից . նմին իրի գումարեաց 'ի լատերանեան տաճարի Ժողով հարիւր և հինգ եպիսկոպոսաց . յորում դատապարտեաց զաղանդ Միակամագաւանից և զառաջնորդս նոցա զԿիւրոս , զՍերդիոս , զՊօղոս և զՊիււռոս , ևս և զհրովարտական հերակ-

1 Թեոփան . 'ի Ժաման . եր . 219 : Առ հաբարանսի . հաբ . 5 . Ժող . եր . 1538 . և հաբ . 3 . եր . 823 : Բաի . յաթ 641 = 649 :

լի և Կոստանդի (1393), եղեալ և քսան նշովս :
Ընդ որ ցասուցեալ կայսեր Կոստանդի՝ հրա-
ման արար կուսակալին Խտալիոյ սպանանել ըզ-
Մարտինոս : Այլ իբրև մերձեցաւ ոստիկանն
առ սուրբն՝ կուրացաւ առ ժամայն : Ապա հրա-
ման եղև աքսորել զնա 'ի կղզին Նաքսոս . ուր
զամ մի ողջոյն կրեաց բազում՝ վիշտս հանդերձ
հիւանդութեամբ :

Անտի ածեալ զնա 'ի Թագաւորեալ քաղաքն
փակեցին 'ի բանտի, և ստիպէին կատարել զկամս
կայսեր՝ հաւանելով հրովարտակին . այլ նա ան-
ընկճելի քաջասրտութեամբ իբրև մերժեաց
զամենայն սպառնալիս բռնաւորաց , բարդեցին
'ի վերոյ նորա զքալարտութիւնս , և դատապար-
տեալ մատնեցին 'ի ձեռս դահճաց . որք մերկա-
ցուցեալ ընդ քարչ ածին զնա ընդ փողոցս Կոս-
տանդինուպօլսոյ անհնարին նախատանօք . և ա-
պա արկեալ 'ի շղթայս եգին 'ի բանտ տանջա-
նաց : Ուրանօր տեսեալ անգութ Յունաց Թէ
անբերելի վիշտք ոչ զօրեն ընկճել զսիրտ արինա-
հատակին , առաքեցին զնա յաքսորս 'ի Քերսո-
նէս Տաւրիոյ ըստ նմանութեան օրբոյն Կղեմայ
(1324) : Անդ առ մեծի հոգոց վասն հաշածա-
նաց եկեղեցւոյ՝ վտանգեալ 'ի մահ՝ վկայեաց 'ի
վեշտասան կաղանդացն հոկտ . յամին 655¹ :

1 Ա. 1. Բ. Կաթ. 6. Ժող. եր. 65 : Բարոն .
յաճ 649. 652 :

ՀԷ

Ս. ԵՒԳԵՆԻՈՍ Ա

Ա. Տ. 654, և Խայսէր-Բէան Կոստանդի Բ. 14:

1397. Եւգինէոս Հռովմայեցի կղերիկոս 'ի մանկութենէ, որդի Հռովմիկիմանոսի ընտրեցաւ քահանայապետ իբրեւ տեղապահ սրբոյն Մարտինոսի 'ի վեց իգոսացի սեպ. յամին 654: Քանզի զկնի արտասահմանութեաննորա 'ի Յուդաստան 'ի 654, գահերէցն ընդ նախասարկաւագին և ընդ պոխմիկուռին վարէր զպաշտօննորա ըստ սահմանադրութեան եկեղեցւոյ, որպէս գրէ և սուրբ Մարտինոս 'ի նամակի իւրում: Բայց անզուգական առաքինութիւնք Եւգինէոսի և խոհեմութիւն և խոնարհութիւն նորա ետուն ընտրել զնա առաջնորդ 'ի կենդանութեան պապին. որ և բազում քաղցրութեամբ բարեկարգեաց զեկեղեցին աւն երկուս, ամիսս ութ և աւուրս քսան և չորս: Իսկ զկնի մահուան Մարտինոսի օծեալ Հայրապետ՝ առաջնորդեաց զամ մի, ամիսս ութ և աւուրս Հնգեաասան: Սա օրինադրեաց եպիսկոպոսաց ունեւ արգելանս սակա ուղղելոյ զյանցաւոր կղերիկոսս և զսպելոյ զստահակս: Հեղ էր և առառասիրտ 'ի տուրս աղքատաց. և որպէս Բարոնիոս ասէ, եկաց նա յաջորդ ոչ միայն աթոռոյ սրբոյն Մարտինոսի, այլ և սրբութեան նորա: Եւ 'ի վեց նոնայց յունիսի 'ի 657, թողեալ ըզկեանս անցաւոր՝ ժառանգեաց զերկնից թագաւորութիւնն:

1 Երմոնդոս Մարտէն. յշ. 4. էկ. Ժիւից. 41րդ
1. 42. Է. յօդ. 3: Բարոն. և Բալ. յաթ. 655:
Եւ 'ի Ժան. վիայ. 7. նոն. յունիս. 657:

ՀԸ

Ս. ՎԻՏԱՂԻԱՆՈՍ

Ա. Տ. 657, և Խոսեփոփեան Կոստանդի Բ 17:

1398. Վիտաղիանոս ծնեալ՝ի Կամպանիա յԱնաստասիոսէ Պոնտրատիոսէ՝ յաջորդեաց զԵւգինէոս յաթոռ քահանայապետութեան յերեք իդոսացն օգոս. յամին 657, և առաջնորդեաց ամս չորեքտասան, ամիսս վեց և աւուրս եօթն. և տասն: Որ ըստ պատմութեան Անաստասայ զամենայն եկեղեցական կարգս և կանոնս հաստատեալ՝ պահեաց ՚ի գեղեցիկ բարեկարգութեան: Գրեաց կոնդակս առ կայսրն Կոստանդ և առ որդի նորա Կոստանդին, ցուցեալ զծայրագոյն իշխանութիւն իւր ՚ի վերայ ամենայն բրիտանից: Զան եդ քեցել կարի իմն խոհականօրէն զԿոստանդին ՚ի Միակամոգաւանից: Արար ժողով ՚ի Հռովմ, յորում ցրեաց զվճիռ ժողովոյն Կրետայ՝ արձակեալ զՅովհաննէս ըտրիսացի. իսկ Կոստանդ յղեաց ՚ի ձեռն նոյն պատգամաւորաց առ քահանայապետն յրեծայ զաւետարան ականակապ: Ի գալկայսեր ՚ի Հռովմ ել նա ընդ առաջ նորա հանդերձ ուխտիւն, և մեծապանծ միառօք ընկալաւ զնա: Այլ նորա ապերախտ գտեալ՝ եբարձ զպատուականս ՚ի զարդուց և զարձանս քաղաքին: Բայց ոտըբ հայրապետն անդադար զհետ լինէր շինուածոց և ուղղութեանց: Ընդ բանիւ արար զեպիսկոպոսն Հռավեննայ վասն ըմբոսաութեանն: Սա ինքն եմոյծ յեկեղեցական պաշտամունս զերգեհոն՝ ոչ միայն յիտաղիա, այլ և ՚ի Գաղղլիա և ՚ի Բրիտանիա ՚ի ձեռն երաժշալին Յովհաննու

Հռովմայեցւոյ : Եւ 'ի վեց կաղանդացն փետր՝
յամին 672 փոխեցաւ առ Քրիստոս ¹ :

ՀԹ

ԱՍՏՈՒԱԾԱՏՈՒՐ Բ

Ա. Տ. 672, և կայսերական կոստանդէայ 5 :

1399 . Աստուածատուր կրօնաւոր Հռովմայեցի որդի Յովնիւնիանոսի ձեռնադրեցաւ քահանայապետ 'ի տասն կաղանդացն մայ . յամին 672, և առաջնորդեաց խոհական կառավարութեամբ ամս չորս , ամիսս երկուս և աւուրս հինգ : Սա նմանեալ նախորդին՝ 'ի վար էարկ զամենայն միջոցս դարձուցանելոյ զանուղղայս և զանհաւատս 'ի ճշմարտութիւն : Սքանչելի էր դուծ նորա առ աղքատս , և քաղցրութիւն առ ամենեւին : Օրինադրեաց իրաւունս ընտրելոյ և կարգելոյ ըզդուքսն վենետկոյ իշխանութեամբ առաքելական դահին : Այլ 'ի վեց կաղանդացն յուլիսի 'ի 676 , փոխեցաւ առ Քրիստոս ² :

¹ Աւ Լուդովիկոսի Կրեսու . գիրք 3 : Բնա յլ . սալ . գլ . Ժէ . 2 : Ի վարս սրբոյն Գրիգ . ա . գիրք 2 . գլ . Ը . եր . 48 : Բարոն . և Բաի . յաճ 655 = 669 :

² Պեպրոս Յոսափինիանոս . գիրք 1 . գործ . վէնեք . եր . 6 : Բարոն . յաճ 669 , և 676 :

2

ԴՈՆՈՍ

Ա. Տ. 676, և Կայսերական Կոստանդնույ 9:

1400. Դոնոս հռովմայեցի օրդի Մաւրիկոսի ընտրեցաւ քահանայապետ 'ի կաղանդանոյ. յամին 676: Որ փոյթ կալաւ հնազանդեցուցանել զարքեպիսկոպոս եկեղեցւոյն հաւվենայ. որոյ նախորդ ընդվզեալ էր յառաքելական գահէն առ Վիտաղիանոսիւ (1398): Սա ինքն տեսեալ զգեղեցիկ յօժարութիւն կայսեր Կոստանդեայ՝ գուն գործեաց բառնալ զտարածայնութիւն Յունաց և մաքրել զարևելեան եկեղեցին 'ի խմորոյ Միակամադաւանից, կոչելով զամենեւեան 'ի մի միաբանութիւն ուղղափառ վարդապետութեան եկեղեցւոյ: Գրեցան վասն այնր և նամակք 'ի պատրաստութիւն ընդհանուր ժողովոյ: Այլ յառաջ քան զգործագրութիւնն կարևոր՝ եհաս վախճան կենաց քահանայապետին յերեք իդոսացն ապրիլի յամին 678, յետ կալոյ յիշխանութեանն զամ մի, ամիսս հինգ և աւուրս տասն ¹:

1 Բարոն. յաճ 676: Հերոնիմ. հառապէոս պապ. հաւաքէն. Գիրք 4. եր. 208: Թէոփան. 'ի Ժաման. եր. 238:

ԶԱ

Ս. ԱՂԱԹՈՆ

Ա. Տ. 678, և Խոյսեր-Բէտան Կոստանդէայ 11:

1401. Ազաթոն միանձն սիկիլիացի յետ մահուան Դոնոսի հրաւիրեալ յառաքինակեաց մենատանէ իւրմէ ընարեցաւ յուխտէն հռովմայ քահանայապետ եկեղեցւոյ Քրիստոսի յառաջ քան զօրն հինգերորդ կաղանդայն յուլ. 678: Որոյ տեսեալ զերկալաւակութիւն Յունաց և զաղմուկ արեւելեան եկեղեցւոյ ձգեալ 'ի քառասուն տմաց հետէ 'ի պաաճառս Միակամադաւանից՝ ջանահար եղև բառնալ զայն: Հմին իրի հաւանեցուցեալ զկայսրն հնարեցաւ հրատարակել զընդհանուր ժողով 'ի Կոստանդինուպօլիս: Բայց նախ 'ի հռովմ գումարեալ ժողով 'ի հարիւր քսան և հինգ եպիսկոպոսաց՝ դատապարտեաց զՄիակամադաւանս, ուր և որոշեցան հրեշտակք գնալ յընդհանուր ժողով 'ի Թագաւորեալ քաղաքն (1178): Եհան կրկին կոնդակս յանուն ժողովոյ և զսահմանս ուղղափառ հաւատոյ ընդգէմ մոլորութեան Միակամադաւանից: Հաստատեաց ապա և զսահման ընդհանուր ժողովոյն Կոստանդինուպօլսոյ Գ. և խաղաղացոյց զեկեղեցին Յունաց հանգերձ բարեկարգութեամբ (915):

Ի տորա և այլ գործ երևելի. իբրև զի ընդայն ժամանակս յընտրութեան պապին աթոռն հռովմայ գումարս ինչ գրամոյց իբրև տուրս առաքէր առ կայսրն վասն հաւանութեան նորա ընդ ընտրութիւնն: Զայս ծանրութիւն եբարձ կայսրն 'ի խնդրոյ սուրբ հայրապետին: Այսպէս անդի

մագարձ կամօք հլու գտանէին նմա իշխանաւորք ամենայն՝ ակնածեալ յառաքինական ջանից նորա, որ արդարեւ գերապանծ հռչակեցաւ ՚ի արքութեան վարուց և յարիսկան խոհակա նութեան, և եղև սիրելի ամենեցուն: Բայց ոչ յերկարեալ ՚ի կեանս՝ եթող զաշխարհ ան յաւոր և վերացաւ ՚ի դասս երանելեաց ՚ի չորս իգոսացն յունիւ. յամին 682, կացեալ յիշխա նութեան ամս երիս, ամիսս վեց, և աւուրս չոր եքտասան¹:

ԶԲ

Ս. ԼԵՒՈՆ Բ

Ա. Տ. 682, և իայներ-նէտն Կոստանդեայ 15:

1402. Լեւոն սիկիլիացի որդի Պօղոսի այր ճարտարաբան և բանիբուն, և հմուտ աստուածային գրոց և մեկնութեանց և տեղեակ զանազան լեզուաց, եկեղեցական կարգաց և երաժշտութեան, ձեռնագրեցաւ քահանայապետ հըռովմայ յերից եպիսկոպոսաց՝ Ոստիայ (1346), Պորտուայ և Վեղիգերայ ՚ի վելշտասան կաղանքացն սեպ. յամին 682. և եկաց իշխանութեան եկեղեցւոյ ամիսս տասն և աւուրս եօթնևտասն: Սա հաստատեաց դարձեալ զընդհանուր ժողովն Կոստանդինուպօլսոյ Գ (915), և թարգմանեալ զսահմանսն ՚ի յոյն լեզուէ ՚ի լատին՝ առաքեաց զօրինակս առ ամենայն քրիստոնեայս և

1 Փոպ. ՚ի գիրս յշ. Ժող. 170: Պօղոս սարկ. յշ. Գործ. Լեւ. Գիրք 6. ԳԼ. 7: Պեթրոս Մարկոսեան գիրք 8. յշ. համայն. 4. և իայն, ԳԼ. 10: Անաս. էր. 140: Բարոն. և Բալ. յամն 682=684:

առ եպիսկոպոսունս Սպանիոյ, ուղղեալ և շահեալ զմիտս ամենեցուն: Ետ հանել հրաման կայսեր Վոստանդեայ, զի ըստ հինսովորութեան եպիսկոպոսունք հռովենայ ձեռնադրեսցին 'ի հռովմ: Յօրինեաց զանազան երգս և հոգեշահ մեղեգիս երգել յեկեղեցւոջ: Այնչափ էր աղքատսիրութիւն նորա և կարեկցութիւն առ կարօտեալս, մինչև կենդանւոյն պաշտելի լինել ամենեցուն: Նովին առաքինութեամբ և սրբութեամբ փոխեցաւ առ տէր 'ի հինգ նոնայց յուլիսի 683: Սորա գտանին վեց նամակք: Տօնախմբութիւն նորա կատարի 'ի 28 նոյն ամսոյ¹:

ԶԳ

Ս. ԲԵՆԵԴԻԿՏՈՍ Բ

Ա. Տ. 684, և Խայնէրոսէան Կաթանդէայ 17:

1403. Բենեդիկտոս հռովմայեցի երէց՝ որդի Յովհաննու՝ այր իմաստուն՝ ընտրեցաւ պապայլ չև ևս ձեռնադրեալ քահանայապետ՝ գրեաց նամակ առ Պետրոս նօտար առաքեալ 'ի Լէւոնէ Բ 'ի Սպանիա հանդերձ կանոնօք վեցերորդ ընդհանուր ժողովոյն, պատուիրելով նմա բարւոք 'ի գլուխ հանել զգործն յանձնեալ նմա, և հաւանեցուցեալ զեպիսկոպոսունս հաստատել զճմարտութիւն այնց կանոնաց: Եւ ապա օծաւ ըստ սահմանադրութեան յաջորդ սրբոյն Պետրոսի 'ի վեց կաղանդացն յուլիսի յամին 684:

¹ Անաստ. Գրառ. 'ի Վարս Լէւոնի Բ. եր. 143: Բարոն. յաթ. 682: Սիգիբերտոս. յշ. Վաթենաֆր. էի. 41. ԺԸ:

և փոյթ կալաւ բարեղարգել զհօտ իւր և զեկեղեցի, և հաստատել զմիտս ամենեցուն յուղղափառութիւն: Յայնմ ժամանակի ընկալաւ զնամակս Սպանիացւոց և Տոլետայ չորեքտասաներորդ ժողովոյն եղելոյ վասն հաստատութեան վեցերորդ ընդհանուր ժողովոյ (1294):

Այնչափ էր սորա յարգ յաջս կայսեր Կոստանդեայ և մեծամեծաց, մինչև կայսրն ինքնին հրաժարեցաւ յիրաւանց անտի հաւանելոյ ընդ ընտրութիւն պապին (1393), և առ մեծի սիրոյն ըստ սովորութեան ժամանակին հատեալ զհերս գլխոյ որդւոց իւրոց Յուստինիանոսի և Հերակլի՝ առաքեացաւ պապն՝ ի նշան անթերի հպատակութեան, իբր որդեգրելով նմա զորդիս իւր: Այլ ի նոնայս մայիսի յամին 685 լքեալ զանցաւոր կեանս՝ փափաքեաց ժառանգել զանանցն՝ և փոխեցաւ առ տէր, կացեալ յառաջնորդութեան ամիսս տասն և աւուրս երկոտասան:

ՁԴ

ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ Ե

Ա. Տ. 685, և Կայսերական Յուսպինիանոսի Բ 1:

1404. Յովհաննէս անտիրքացի ազգաւ ասորի որդի Կիւրակոսի մին ի հրեշտակաց սրբոյն Աղաթոնի յընդհանուր ժողովն Կոստանդինուպոլսոյ՝ ձեռնադրեցաւ քահանայապետ հռովմայ ի տասն կաղանդացն օգոս. յամին 685 յե-

1 Առ Լաբ. հապ. 6. Ժող. էր. 1278: Բար. և յամն 685: Բեւարմն. գիրք 2. յլ. 404ան. հռով. 41. ԺԷ: Բաղ. յամն 684: Թովմասին. յլ. ԺԻ. հին և նոր էկեղ. 5. 2. գիրք 2. 41. ԺԷ. 10:

րից եպիսկոպոսաց անտի ըստ նմանութեան նախորդին (1402) : Սա թէպէտ այր իմաստուն էր և խոհական և բարեսէր, որպէս երևերն, որ և բարւոք վարեաց զպաշտօն իւր դեսպանութեան 'ի թագաւորեալ քաղաքն ոչ սակաւ ժամանակս, սակայն 'ի քահանայապետութեան իւրում ոչինչ արժանի յիշատակաց եհաս նմա գործ գործել 'ի պատճառս երկարատե հիւանդութեանն . և հասեալ 'ի վախճան կենաց իւրոց՝ փոխեցաւ 'ի կաղանդան օգոստոսի յամին 686, կացեալ յիշխանութեան իւրում զամբի և աւուրս ինն :

ՁԵ

ԿՈՆՈՆ

Ա. Տ. 686, և Կայսերական Յուսպինիանոսի Բ 2:

1405. Չկնի մահուան Յովհաննու Ե յապաղեաց ընտրութիւն նորոյ քահանայապետի 'ի պատճառս տարաձայնութեան երկուց կողմանց. քանզի ուխտն Հռովմայ հաւանէր ընտրել զՊետրոս աւագերէց, իսկ դատաւորք և իշխանազունք՝ զԹէոփորոս քահանայ : Իբրև անորոշելի մնայր վէճն՝ շտապեցաւ ուխտն եկեղեցւոյ հնարս խաղաղութեան գտանել. զի փոխեալ զմիտս՝ հաստատեցին ընտրել 'ի քահանայապետութիւն զԿոնոն երէց զայրն առաքելաշնորհ ցանկալի ամենեցուն և պատկառելի յազգս իմաստութեանն, բարեպաշտութեան և

1 Անաստ. 'ի վարս նորա . եր. 145: Բէնիոս առ Լաբ. հապ. 6. Ժող. եր. 1286: Բարսե. և Բաթ. յամն 686:

տիօցն կատարելութեան : Յայսմ ընտրութեան
միաբանեցան ամենայն եկեղեցականք, և ուխ-
տեցին նմա հնազանդութիւն իբրև գլխոյ ընդ-
հանուր եկեղեցւոյ . որում խոնարհեցան նոյն-
հետոյն առանց դժուարութեան և հակառակ
կողմանքն : Ապա միակամ հաւանութեամբ եր-
կաքանչւր կողմանց ծանուցին զայն Թէոդորոս
ի կուսակալին խաղիոյ 'ի ձեռն սլաողամառո-
րաց, որպէս սովորութիւն էր ժամանակին : Արդ-
կոնոն թրակացի 'ի մանկութենէ վարժեալ 'ի
Սիկիլիա և եղեալ երէց եկեղեցւոյն Հռովմայ՝
ձեռնադրեցաւ յայնժամ սլապ յաթու քա-
հանայապետութեան յերկոտառան կաղանդացն
նոյ . յամին 686 . և կառավարեաց զեկեղեցին
ամիսս մետասան : Սորա անպայման ցնծութիւն
այն եղև, զի ետես ջնջեալ և բարձեալ զանօրէն
կռապաշտութիւնն 'ի Փրանկոնիոյ, ուրանօր
թագաւորեաց յայնժամ քրիստոնէութիւն : Եւ
ինքն կարի վաանդեալ 'ի ցաւոց՝ մոխեցաւ յա-
տեացս 'ի մետասան կաղանդացն հօկ . յամին
687¹ :

22

Ս. ՍԱՐԳԻՍ Ա

Ա. Տ. 687. և իայնբոմբեան Յուսպինիանոսի Բ 3 :

1406. Սարգիս անտիոքացի որդի Տիբերեոյ
կրթեալ 'ի Սիկիլիա՝ օծաւ քահանայապետ Հռ-
ովմայ յութութառան կաղանդացն յունվ. յա-
մին 687, և զեկավարեաց զեկեղեցին խոհեմաւ

1 Անաստ. 'ի վարս սուրբն եր. 147 : Թովմաս .
Տ. 3. գիրք 2. գլ. ԺԷ : Բարսե. 686 : Մաքէլէն-
նիոս . յիշատ. 'ի իարգ հո. գլ. ԺԷ . 2 :

Թեամբ և սրբութեամբ ամս երեքտասան, ամիսս ութ և աւուրս քսաններև: Ընտրութեամբ սորա 'ի գահ առաքելական՝ վախճան էառ հակառակութիւնն ծագեալ 'ի մէջ Թէոդորոսի աւագերիցոս և Պապաղէսի նախասարկուագին սակս յաջորդելոյ յաթու քահանայտաւտութեան. քանզի ուխտն եկեղեցւոյ և իշխանազունք միահամուռ մերժեալ զնոսա՝ հաստատեցին զՍարգիս: Որ և սահմանադրեաց զկանոն հնգետասաներորդ ժողովոյն Տոլեաոյ 'ի Սպանիա. յորում բացատրեցին եպիսկոպոսունք՝ թէ յինչ միտս դրեալ էին առ Բենեդիկտոս Բ զայն բան. «Կամքն ծնանի զկամս յԱստուած»։ Ըստ որում հրամայեալ էր նա մեկին բացատրել զայն:

Բազում խոհականութեամբ շահեցաւ զեկեղեցին Ագուիլայ զօցտեալն երբեմն 'ի պատճառս երկ Գլխոց (824). որով բարձաւ հերձուածն Խտրիոյ: Նոյնպէս ջան եդ յամենայն տեղիս տարածել զուղղափառ հաւատս՝ յօգեալ զբազումս 'ի մի միաբանութիւն սիրոյ: Օրինագրեաց ինչ ինչ և յեկեղեցական պաշտամունս Լատինացւոց, ասել քահանայից և ժողովրդոց՝ ի բեկանել հացին 'ի պատարագի. «Գառն Աստուծոյ որ բառնաս զմեզս աշխարհի, ողորմեաց մեզ»։ և երգել ամ ըստ ամէ գովասանութիւնս զոր լիթանիա անուանեն 'ի տօնի աւետման, ծննդեան և ննջման Աստուածածնին, ևս և սրբոյն Սիմէոնի: Նա ինքն մկրտեաց զԿադովաղոս արքայ Անգլ-Սաքսոնիոյ, որ յայն սակս եկեալ էր 'ի հռովմ. և կոչեցաւ Պետրոս. այլ յետ սակաւուց մեռաւ ուրախութեամբ և թաղեցաւ 'ի տաճար սրբոյն Պետրոսի:

Ի նմին ժամանակի պատրիարզն Կոստանդինուպօլսոյ միակամադաւան՝ 'ի թագաւորեալ

քաղաքն ժողով գումարեաց Տրուղեան ձայնեալ, յորում յաւելին կանոնս ինչ 'ի լրումն կարգադրութեան, զորով զանց արարեալ էին ընդհանուր ժողովքն հինգերորդ և վեցերորդ. վասն որոյկոչի հինգվեցեան: Զոր հաստատեալ կայսեր՝ խնդրեաց զի և Սարգիս քահանայապետ հաստատեացէ իբրեւ ընդհանրական (1307): Այլ նա դատապարտեալ նդովեաց զայն ժողով Յունաց: Յորմէ դառնացեալ կայսեր՝ առաքեաց զգորապետ իւր զԶաքարիա 'ի հռովմ, զի կալանաւորեալ զՍարգիս ածցէ 'ի Կոստանդինուպօլիս: Այլ ժողովուրդք հռովմայ, ուր չունէր կայսրն զօրութիւն, ընդդէմ կացեալ՝ յետս դարձուցին անարգանօք զԶաքարիա: Իսկ կայսրն պատուհասեցաւ չարաչար:

Սակայն մեծահաշակ սրբութիւն քահանայապետին Սարգսի ոչ ազատեցաւ 'ի նախանձուէ անօրէն զնպարտողաց, որպէս թէ զաւակ ունեւ նմա յազգայնոյն: Այլ իբրեւ հաւաքեաց նա զբազմութիւն մարդկան 'ի մի վայր, և ետ բերել զաղայն ութօրեայ, և հարց նմա զհայր իւր. և մանկիկն անդէն սքանչելապէս բարբառեալեցոյց զօտար ոմն. որով արդարացաւ անմեղն յամօթ բանասարկութիւն և չարախօսացն: Նովին սրբութեամբ լցեալ զաւուրս կենաց իւրոց՝ փոխեցաւ առ պատկիչն սրբոց Քրիստոս յեօթն իդոսացն սեպտ. յամին 701. զոր պատուէ եկեղեցին 'ի վկայաբանութեան 'ի հինգ իդոսաց նոյն ամսոյ, յորում աւուր ամփոփեցաւ մարմին նորա¹:

1 Բարսե. յաթ. 687: Պէպրոս Մարի. 41ր. 5. յշ. հոմոթ. 41. ԺԷ: Պօղոս սարի. յշ. Գործ. 154. 41ր. 6. 41. ԺԸ: Անաստ. Գրեալ. 'ի վարս սորա. էր. 154: Վալտէրիդոս Սփրաբ. յշ. իր. էիէշ. 41. 1Բ:

ԴԷՊՔ ԵՕԹՆԵՐՈՐԴԻ ԴԱՐՈՒՆ

Ա. Տ.

600. Յովհան Գ յաջորդէ յաթոռ Լուսաւոր-
չին զկնի Աբրահամու կաթողիկոսի :
604. Եօթն խոտաճարակք կատարին :
610. Յովհան ողորմած պատրիարք նստի յԱ-
ղէքսանդրիա :
614. Պարսիկք առնուն զԵրուսաղէմ և գերեն
զնաչն Քրիստոսի :
617. Կոմիտաս կաթողիկոս յաջորդեալ՝ շինէ
զվկայարան հռիփսիմեայ. ապա և զԷջ-
միածին նորոգէ :
622. Մուհամմէտ Ա ամիրապետ բարձրանայ,
յորմէ սկսանի թուական հազարա-
ցւոյ :
625. Քրիստափոր Գ նստի կաթողիկոս :
628. Եզը կաթողիկոս յաջորդէ զՔրիստափոր :
629. Դարձ սրբոյ Խաչին յԵրուսաղէմ :
630. Եզը շինէ զվկայարան Գայիանեանց :
633. Խաչն ածի 'ի Կոստանդինուպօլիս :
640. Ներսէս Գ կաթողիկոս առաջնորդէ :
649. Յովհաննէս շինի տեղապահ, և առնէ զԺո-
ղովակ Մանազկերտոյ :
661. Անաստաս կաթողիկոս կարգի :
662. Անանիա շիրակացի ծաղկի ընդ աշակեր-
տացն :
667. Խորայէլ կաթողիկոս նստի :
677. Սահակ Գ յաջորդէ 'ի կաթողիկոսու-
թեան, և ապա գերի 'ի Դամասկոս :
697. Սկիզբն տէրութեան Վենետկեցւոյ :
Զայնու ժամանակաւ զկնի բազմալիթն
Սմբատայ նստի մարզպան 'ի հայս Դաւիթ սա-
հառունի : Ապա տիրէ 'ի հայս Վարադաբերոյ բա-

գրատունի . ապա Դաւիթ վերստին . յետ որոյ
Թէոփորոս ուշտունի զօրավար . ապա Վարադաի-
րոյ վերստին . ապա Սմբատ . ապա Համազասպ
մամիկոնեան . յետոյ Գրիգոր մամիկոնեան .
ապա Աշոտ բիւրատեան . ապա Ներսէհ կամ
սարական : Այնուհետեւ Հագարացիք տիրեալ
Հայոց՝ Աբղլայ առաջին ոտտիկան եկաց , և
յետ նորա Սմբատ բիւրատեան յամի 695 :

ՈՒԹԵՐՈՐԴԻԱՐ

ԶԵ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Զ

Ա. Տ. 701, և Խոյսերո-Ռեան Տիբեբեայ Գ 4:

1407. **Յ** ՈՎՀԱՆՆԷՍ ազգաւ յոյն՝ ոչ յետբազմաց ձեռնադրեցաւ քահանայապետ յաթոռսրբոյն Պետրոսի՝ ի հինգ կաղ. նոյ. յամին 701, և խաղաղութեամբ վարեաց զիշխանութիւն իւր ամս երիս, ամիսս երկու և աւուրս երկոտասան: Իբրեւ լու եղև ընտրութիւն սորա ի Թագաւորեալ քաղաքին՝ կայսրն Տիբեր փութանակի առաքեաց զԹէոփիլակոսս պատրիկ և կուսակալ ի հռովմ՝ առ ի աշխատ առնել զնա պատճառանօք իմն քննութեան: Սակայն որպէս առ Սարգսիւ զփորձ առեալ էին, նոյն օրինակ և այժմ՝ զօրք հռովմայ ընդ աւագորերոյ վառեցան բորբոքեցան պաշտպանել զհայրապետ իւրեանց. և անշուշտ չարիս հասուցանէին կուսակալին, եթէ հրաման պապին չսանձէր զնոսա:

Առ այնու Ժամանակօք Յուստինիանոս պլնչատ կայսր, որ զամս տանն կայր յաքսորս ի Քերսոնէս, ձեռնտուութեամբ արքային Բուլղարաց գարձաւ ի Կոստանդինուպօլիս, և սպան զՏիբեր և զՂեւոնդիոս, բրեալ և զաչս Կալլի-նիկոսի պատրիարքի տեղւոյն: Իսկ քահանայապետն Յովհաննէս հասեալ ի կատարած կենաց՝ փոխեցաւ ի հինգ իգոսացն յուսկ. 707¹:

1 Բարան. յամն 701: Բախ. 705:

ԶԸ

ՅՈՎՀԱՆՆԻՍ Է

Ա. Տ. 705, և Կայսերական Յուսուֆիյանսի Բ. 1:

1408. Յովհաննէս ազգաւ յոյն որդի Պղա-
տոնի՝ նստաւ յաթոռ քահանայապետութեան
Հռովմայ 'ի կաղանդսն մարտի յամին 705, և
եկաց 'ի հայրապետութեան ամս երկուս, ա-
միսս եօթն և աւուրս եօթնևտասն: Աւսա Յուս-
տինիանոս Բ. առաքեաց 'ի ձեռն հրեշտակաց իւ-
րոց զսահմանս և զկանոնս Տրուղեան ժողովոյն.
որպէս զի քննեալ՝ զոր միանգամ գտցէ համա-
ձայն ողջամիտ վարդապետութեան՝ հաստատես-
ցէ, և զոր արտաքոյ գտանէ ուղղախոհ սահ-
մանաց՝ մերժեցէ: Յոյր սակս գումարեցաւ ժո-
ղով 'ի Հռովմ ըստ խնդրոյ կայսեր: Բայց Յով-
հաննէս երկուցեալ՝ զի մի՛ այնու առիթ տայցէ
կայսեր գրգռելոյ, զանց արար զայնու. նմին իրի
և չեղև ձեռնհաս թողուլ յաշխարհի գործ իմն
արժանի յիշատակաց՝ ըստ պանծալի գործոց
նախորդաց իւրոց: Որ և 'ի վեշտասան կաղան-
դացն նոյ. 707, կատարեաց զընթացս կենաց իւ-
րոց¹:

1 Բաբոն. յամն 705: Պօղոս սահլ. յշ. 408. Լսնգ.
Գիրք 6. ԳԼ. ԻԷ: Թովմասին. յշ. ԺԽ. 4ին և նոր
էիել. Ժ. 3. Գիրք 1. ԳԼ. ԼԷ. 17:

ԶԹ

ՍԻՍԻՆՆԻՈՍ

Ա. Տ. 708, և Կայսերական Յոսեփ-
Զիմերմանի Բ. 4:

1409. Սիսիննիոս յասորի աղգէ որդի Յովհաննու՝ ձեռնադրեցաւ քահանայապետ յաթոռ Հռովմայ 'ի հնգեաասան կաղանդացն փետր . յամին 708 : Որ այն ինչ խորհէր նորոգել զսարիսպս քաղաքին, ընդ նմին և զառճարս, տիրեաց նմա ախտ յօգացաւութեան, զի չկարէր շարժիլ անդւոջէ 'ի տեղի : Որով և կնքեաց զկեանս իւր յեօթն փետր . կացեալ յիշխանութեան իւրում աւուրս քսան և եթ :

Դ

ԿՈՍՏԱՆԴԻՆ Ա

Ա. Տ. 708, և Կայսերական Յոսեփ-
Զիմերմանի Բ. 4:

1410. Կոստանդին ասորի աղգաւ որդի Յովհաննու՝ ընտրեցաւ յաթոռ քահանայապետութեան Հռովմայ յութ կաղանդացն ասորի յամին 708, և եկաց առաջնորդ եկեղեցւոյ գեղեցիկ կարգօք ամս եօթն և աւուրս հնգեաասան : Ի միտ առեալ յայնժամ կայսրն Յուստինիանոս՝ թէ 'ի պատճառս խրոխտանալոյ իւրոյ ընդդէմ գլխոյն եկեղեցւոյ պատահեցին նմա

1 Բարոն . և Բախ . յամի 708 :

ձախորդութիւնք, խնդրեաց թախանձանօք,
 զի պապն անցեալ 'ի Կոստանդինուպօլիս ուղղե-
 ցէ զսիրտս ամենեցուն և բարձցէ զհերձուածն
 յունական: Յօժարութեամբ ընկալաւ քահա-
 նայապետն զխնդրուածս նորա, և 'ի չորս նոնայց
 հօկոս յամի 710 նաւարկեալ ել 'ի Ճանապարհ:
 Եւ ուր և հանգիպէր, մեծաւ փառօք ընկալեալ
 պաշտէին զնա, մինչև մերձեցաւ 'ի թագաւո-
 րեալ քաղաքն: Զայն լուեալ Տիբերեայ որդւոյ
 Յուստինիանոսի, և Կիւրոսի պատրիարքին՝ ընդ-
 առաջ ելին նմա հանդերձ բազմութեամբ աւա-
 գանւոյն և սոսկականաց, և արքայակերսոյ շքով
 տարեալ ագուցին զնա 'ի քաղաք անդր: Եւ
 զի 'ի Նիկիա էր կայսրն, հարկ եղև նովին փառօք
 գնալ առ նա. որ իբրև ետես զքահանայապետն,
 յառաջ անցեալ թագ 'ի գլուխ՝ անկաւ յոտս
 նորա և երկիր եսպոք նմա: Իսկ յառաջիկայ կիւ-
 րակէին քահանայապետն պատարագեաց հանգի-
 սիւ, և կայսրն հաղորդեցաւ խորհրդոյն 'ի ձե-
 ռանէ նորա: Ապա յեա երկց ամսոց գլխաւո-
 րեալ քահանայապետին զամենայն կարևորս, և
 հաստատեալ զսէր և զխաղաղութիւն 'ի մէջ ա-
 մենեցուն՝ նոյնօրինակ շքով դարձաւ 'ի Հռովմ:
 Սակայն այս խաղաղութիւն չեղև երկարատև.
 վասն զի Փիլիպպիկոս Արդանէս սալստական
 բռնացեալ՝ սպան զկայսրն և զորդի նորա Տիբեր,
 և յինքն տարաւ զկայսերութիւնն:

Յետ այսորիկ զօրացեալ Յովհաննու միականա-
 դաւան պատրիարքի ընդ բազմամբոս եպիսկոպո-
 սաց ժողով գումարեաց, որք և նզովեցին զվեցե-
 րորդ ընդհանրական ժողովն (915): Եւ իբրև ա-
 ռաքեաց կայսրն առ Կոստանդին պապ զսահմանս
 ժողովոյն իւրեանց՝ զի հաստատեսցէ, նա անդէն
 դատաստորտեաց զայն և զժողովակ նոցա: Այլ
 իբրև նստաւ Անաստաս Բ կայսր՝ առաքեաց առ

քահանայապետն համակ ուղղամիտ. դաւանու-
թեան. զոր ընկալաւ նա հաճութեամբ, և յղեաց
'ի Կոստանդինուպօլիս զՄիքայէլ երէց պատ-
գամաւոր՝ զի հաշտեցուցէ զեպիսկոպոսունս,
որք վրիպեալ երբեմն միաբան գտան յայնմ ժո-
ղովի. իսկ պապին հասեալ վախճան կենացն յետ
գեղեցիկ բարեկարգութեանց փոխեցաւ առ տէր
'ի վեց իդոսացն ապրիլի յամին 715¹:

ՂԱ

Ս. ԳՐԻԴՈՐ Բ

Ա. Տ. 715, և Կայսերութեան Անաստասյ Բ 3:

1411. Գրիգոր հռովմայեցի որդի Մարկեղիոսի
ստրկաւագ. եկեղեցւոյն հռովմայ և գիւանա-
պետ մեծանուն և հմուտ եկեղեցական կարգաց
և կանոնաց, և սրբութեամբ նշանաւոր, ընտրեցաւ
քահանայապետ յաթոռ սրբոյն Պետրոսի հա-
ւանութեամբ ամենեցուն 'ի չորեքտասան կա-
ղանդացն յունիսի 715: Զառաջինն խորհուրդ
'ի մօի եգնորոգէլ զպարիսպս քաղաքին. որում
խոչընդոտն եղեն Լոնգոբարտացիք յափշտակե-
լով զաւանն Կոսմանոն: Այլ նորա զամենայն
փոյթ յանձին կալեալ թափեաց զայն 'ի ձեռաց
նոցա օգնութեամբ Նէաստօլսեցւոց: Յետ այնու-
րիկաշխատեղևբառնալ զանգղիական հերձուա-
ծըն հարիւր և յիսուն ամաց, յորմէ հետէ յա-
մառեալ էին Սկովիացիք և Բրիտանիացիք առ-

1 Անաստ. 'ի Վարդգէի Բ. էր. 163: Բարսն. յամն 710: Բաի. 714: Քրիստիան. Լուպուս. 'ի Վիճ. 4ր. 3. էր. 172: Բանվիան. Ժան. աս Պապ. էր. 83:

նեւ զգաօրին 'ի կիւրակէի' չորեքտասանն լուսնի (1394) :

Երկոցս գումարեաց ժողով 'ի Հռովմ'. նախ ընդդէմ անարժան ամուսնութեանց, յորում արդեւ ևս՝ զի մի կանայք երկցանց և սարկաւագաց սօսակեսցին ընդ այլոց : Երկրորդ արդեւ Կորբիանոսի եպիսկոպոսին հրաժարեւ 'ի սաշտամանէն, զոր նա խնդրէր : Երրորդ ընդդէմ Պատկերամարտից, որոյ ազագաւ զամս հինգ ջանաց ուղղել զսիրտ Լէւոնի կայսեր խաւրացւոյ մոլորելոյ յազանդ սպակերամարտութեան ¹ :

1 Լէւոնտ այդ որ ցածազգի ոք էր 'ի Գասառէն Իսահրիոյ խոռան Ասիոյ, յառաւ միում միւլտեոսն արեւալ տառապելն ուսել հաց, պատահեցին նմա երկու իսխարդք 'ի Հրէից, որք Գաւաղեցին նմա լիւնել հայսր՝ եկել մօցել 'ի զօրս : Եւ նա Բանիւս նոցա մտեալ 'ի զինուորոսն և յառաջեալ՝ եղև զօրապետ և 'ի մահոսան Փիլիպպիոսի հայսր (1410) Գնացեալ 'ի Բագատրեալ քաղաքն զօրացաւ յոյժ, և նստաւ հայսր : Իսկ նախասացեալ Հրէայքն լուեալ զան՝ լռութեամբ նստ յողջոյն և հասարակեցին զնա 'ի մուր կարծիս՝ թէ պատուել զպատիւն և զանդրիս կռապաշտութեան ե ընդդէմ նոյ : Այլ նա ուրի մէր Եհան զԲանն 'ի Ժամոսն և զի մարտ Դնել ընդ Սաբաղինոսաց, որք պաշարեցին զԿոստանդինուպօլիս ընդ ցամաք և ընդ ծով հարիւրաւոր նաւառք և Յոնաց հաւաքաւորսն հետեւեալ որ և 'ի ըրի տնչել մայր, այրեցին զնա ախոսմբ նոցա : Սակայն զիսի ուրիս մամ ինն ահաց Ժամ Գրեալ յայտնեաց զմուրդոսն իւր ընդդէմ սուրբ պատիւերաց : Զոր լուեալ սրբոյն Գրիգորի պատիւն՝ առաքեաց առ նա Դեոպանս ուղղել զսիրտ նորա և այլ հայսրն աքսորեաց զնոսա, և ջան եղապանանել զպատիւն : Այլանաւառեալ զգրապետ մեծի մարտադարանին՝ յորում էին երեսուն հազար երեսելի մարտիկ, զամենեկն հրկիւ

Այլ իբրև 'ի դերև ելին ջանք նորա, ցաւադին նշովիւք դատապարտեաց զնա ընդ աղանդոյն: Եւ առ 'ի սուրբ պահել զիտաւացիս յաղանդոյ անտի՝ արգելս եղ չհաղորդակցել և ոչ իսկ կալ ընդ հպատակութեամբ կայսեր մոլորեւոյ. որով և նկուն եղեն հերձաւածող իշխանք: Եւ օրէնս եղ 'ի զգուշութիւն յապա եկելոց, զի եթէ որ յաճախ խրատեալ և կամակորեացէ և չեկեացէ յուղղութիւն, մերժեսցի: Նկուն արար և զլոնգորարտացիս 'ի ձեռն Փրանդաց. մինչև զգնես և զոսկի պատկաւ արկանեւառ ռոսքահայ. ապետին և խաչարժաթիս ձօնել օրբոյն Պետրոսի:

Յեկեղեցական բարեկարգութիւնս զոր արար հայրապետս այս՝ սահմանեաց և 'ի քառասնորդականն հինգ ծոմապահս և տօնս: Եւ Վոնիփակիոս ոմն եպիսկոպոս առաքեալ 'ի նմանէ 'ի Գերմանիա առ 'ի քարոզել զաւետարանն, որ հարցանէր 'ի նմանէ եթէ տղայն 'ի մանկական տիա նուիրեալ 'ի ծնողաց 'ի հոգևոր կարգ՝ յարբունս հասեալ կարիցէ՞ ելանել անտի և մտանել 'ի կարգ աշխարհի, ոչ ետ թոյլ, այլ պատուիրեաց տյնսկիսեացն սանձ դնել ցանկութեան: Եւ կացեալ օրբոյն Գրիգորի 'ի հայրապետութեան ամս հնգետասան, ամիսս ութ և աւուրս քսանեւ չորս, փոխեցաւ առ Քրիստոս յերեք իդոսացն փետր. յամին 731: Իսկ տօն ծննդեան սորա գնի 'ի վկայաբանութեան հռովմայ յիդոսսնոյն ամսոյ՝:

արար՝ 'ի միտիւր դարձուցեալ և զանգիւս մաքեանս: Նահապալեաց զսուրբն Գերմանոս պապրիարք. Էհապ և զԲազումի Յովհաննոս դամասկացոյ: Նմին իբի պապն մերժեաց զկայսրն Լեւոն և զամենայն աղանդաւոր իշխանս, որք անլուղ գրասէին էկեղեցոյ:

1 Բարուն. յաճ. 714: Սոկիէիոս. գիրք Գ. յշ. Լեւգ. Իսաւ. յաճ. 726. Էր. 102: Միկրուգոռ յշ. էկեղ. պահ. գլ. Ծ: Պետրոս. հպ. 5. գիրք 15. գլ. Ժա:

ՂԲ

Ս. ԳՐԻԳՈՐ Գ

Ա. Տ. 731, և խոյսերու-թեան Լեւոնի խառ-
րացոյ 15:

1412. Գրիգոր աղգաւ ասորի որդի Յովհան-
նու զկնի հինգ աւուրց մահուան նախորդին օ-
ծաւ քահանայապետ 'ի հնգեառասան կաղան-
դայն ապր. յամին 731: Որ ըստ արիական արթ-
նութեան իւրոյ եկաց պաշտօնան սրբազան պատ-
կերաց. գրեաց զօրաւոր կոնդակս առ կայսրն
Լեւոն, զի 'ի բաց կացցէ 'ի չար աղանդոյ անտի,
և նշովեաց ևս զՊատկերամարտս: Այլ սրտմը-
տեալ անօրէն կայսերն՝ գրաւեաց յարքունիս ըզ-
վաղեմի ժառանգութիւնս եկեղեցոյն Հռով-
մոյ 'ի Սիկիլիա և 'ի Վաղաբրիա: Սակայն սուրբ
հայրապետն ոչ դադարէր գլխահար լինել աղան-
դոյն այնորիկ ոչ միայն դրով և վճռով, այլ և ար-
դեամբք. քանզի վայելչացոյց 'ի մի կողմն տաճա-
րի սրբոյն Պետրոսի զպատկերս փրկչին և առա-
քելոց. և 'ի միւս կողմն զպատկերս Աստուածա-
մօր և սրբոց կուսանաց. կառոյց և հանգստա-
րան, յոր հաւաքեաց զնշխարս սրբոց 'ի պաշտօն:

Հրեշտակս առաքեաց կոնդակօք հանդերձ առ
արքայն Գաղղիոյ Վարդուս Մարտեւոս հայր Պի-
պինի յօգնութիւն կոչելով զնա ոչ միայն ընդ-
դէմ Լոնդորարտացւոց դրդաւելոց 'ի կայսերէ և
յափշտակողաց զինչս եկեղեցւոյ սրբոյն Պետրոսի
'ի կուսակալութեան հռավիննայն 'ի զքսութեան
Հռովմայ, այլ և ընդդէմ նմին խիս կայսեր Յու-
նաց, հաստատեալ միանգամայն դաշինս ընդ
Վարդուսի արքայի, որում շնորհեաց և զպատիւ

պատրկութեան պաշտպան լինելոյ եկեղեցւոյ :
Եւ զօրացեալ յամենայնի առաջին եղև, որ զկու-
սակալութիւն Հռաովեննայ արար ինքնիշխան
պետութիւն :

Յայնմ ժամանակի արքայն Անգղիոյ շարժեալ
ի բարեպաշտութենէ՝ օրինագրեաց ժողովրդեան
իւրում, զի իւրաքանչիւր տուն ամ ըստ ամէ-
տացէ դէնար մի արծաթոյ, կոչելով զայն տուրք
Պետրոսի, և առաքեսցեն առ քահանայապետն
ի նշան ծայրագոյն հպատակութեան գլխոյ ե-
կեղեցւոյ . որք և զայն սովորութիւն պահեցին
մինչև ցբաժանումն իւրեանց (1541) : Այլ քաջ
հովիւն յետ կառավարելոյ զեկեղեցին իմաստու-
թեամբ և արութեամբ զամս տասն, ամիսս ութ,
և աւուրս տասն, նովին սրբութեամբ հանգեալ
ի տէր՝ ի չորս կալանդացն դեկ. յամին 741¹ :

ՂԳ

Ս. ԶԱԲԱՐԻԱ

Ա. Տ. 741, և խոսէրոսիւնան Կոստանդնուպոլսոյ
Կապրոնիմոսի 1 :

1413. Զաքարիա աղագաւ յոյն որդի Պողոթ-
րոնի այբ սուրբ և իմաստուն յաջորդեաց զսուրբն
Գրիգոր Գ աւուրր յառաջ քան զկալանդա-
դեկ. յամին 741 . որ իսկ և իսկ գուն դործեաց
ոչ միայն բարեկարգել զեկեղեցականս, այլ և
հաստատուն և անարատ պահել զուխտ իւր ընդ
ամենայն իտալիա : Հռչակելի են նորա մեծա-

1 Թէոփան . ի Ժաման . եր . 273 : Բռնա . Գիրք 2 .
յլ . պապ . Գլ . Ժա . 2 : Առ Լաբբէոսի . հապ . 6 . Ժող .
էր . 1475 : Բարոն . և Բաի . յաթ . 731 :

մեծ արարք . զի գումարեաց զանազան ժողովս վասն բարեկարգութեան, ևս և ընդդէմ Ադէլ բերտոսի և Կղեմայ աղանդաւորաց (826) : Եւ հան վճիռս և զօրաւոր կոնդակս 'ի հաստատութիւն ուղղափառութեան : Ընդդէմ զինեցաւ առաւել գերագոյն իշխանութեամբն քան զինուք՝ Լոնդոնաւորացւոց միւսեւոց յիտալիա, և նկուն արար զնոսա իսպառ : Այնպէս նուաճեաց Ղուխտարանդոս արքայ նոցա, որ սլաւրաստէր 'ի մարտ, մինչև զամենայն աւանս յափրջտակեալս յառաջնոց և զժառանգութիւնս եկեղեցւոյն յետս դարձուցանել առ պապն, և զամենայն քաղաքս 'ի նախկին կարգ ածել, հսկատակեալ արդարութեան և խաղաղութեան :

Այլ որ մեծն է՝ ընկճեալ մեծի պապին զհռաքիսիոս յաջորդ արքային Լուխտարանդոսի և 'ի զեղջ բերեալ՝ ուղղեաց, այնպէս զի հրաժարեալ նորա 'ի թագէն միանձնացաւ 'ի կասինեան վանս ընդ կանոնօք սրբոյն Բենեդիկտոսի՝ շինեալ յիւրմէ առ երի Կասինայ . զնոյն արար և թագուհին Թեոփա ընդ դստեր իւրում՝ հռատրուգայ մտեալ 'ի մենաստան կուսանաց : Զայն մենաստան Կասինայ Զաքարիա պապ ազատ արարեալ շնորհեաց բազում առանձնաշնորհութիւնս : Նոյնօրինակ զանարի արքայն Փրանգաց զԲիլդերիկոս Գ. զյեախնն ցեղին Մերովինեան՝ արաւ լածեալ 'ի թագաւորութենէ առաքեաց 'ի վանս . և զՊիպին զհայր մեծին Կարոլոսի ընդ նորա փոխանորդեալ, երգմամբ հաւատարմութեան հսկատակ կացոյց նմա զՓրանգոս . որ և օծաւ յետոյ թագաւոր 'ի ձեռն Ստեփանոսի Բ հայրապետին (1414) : Սուրբն Վոնիփակիոս եպիսկոպոս ինդիր եհարց յայնժամ 'ի պապէն սակս մկրտութեան, և ետ նմա զկարևոր լուծմունս, և վասն հարկաւորութեան զձև մկրտութեանն

Հատացոյց բանիւս, «Մկրտեմ զքեզ յանուն Հօր
և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ» : Թարգմանեաց 'ի
լատինէ 'ի յոյն զգիրս տրամախոսութեան սրբոյն
Գրիգորի մեծի : Եւ յետ գեղեցիկ կարգաց և
հանդիսից լաւութեան փոխեցաւ առ տէրսուրն
Զաքարիա միով աւուրբ յառաջ քան զիգոսս
մարտի յամին 752, կացեալ յաթոռ հայրապե-
տութեան տմն տաան, ամիսս երիս և աւուրս
չորեքտասան, և 'ի նոյն իգոսս թաղեցաւ մարմին
նորա փառօք, և առ օրին անցուցին զանուն նորա
'ի վկայաբանութեան հռովմայ¹ :

ՂԴ

ՍՏԵՓԱՆՈՍ Բ

Ա. Տ. 752, և Իսյսէրուէեան Կոստ. Կոպրո-
նիմոսի 12 :

1414. Ստեփանոս Բ կամ ըստ ոմանց Գ. հռով-
մայեցի որդի Կոստանդեայ տարիաւագ եկեղե-
ցւոյն հռովմայ՝ ձեռնադրեցաւ յաջորդ սրբոյն
Պետրոսի յեօթն կաղանդացն ասորիլի յամին
752, յետ մահուան Ստեփանոսի Բ պապին
վախճանելոյ 'ի միջոցի երից աւուրց ընտրու-
թեան յախտէ կաթօւածոց զկնի Զաքարիայ.
որոյ վասն ոչ դասի նա 'ի կարգս քահանայա-
պետաց : Արդ հայրապետս այս մեծաւ արթնու-
թեամբ եկաց անսասան յերեսաց ծանր խռո-

1 Սահբ Գրիգոր Է, Գիրք 8. Բողոք 21. առ
Լաբ. 4աք. 10. Ժող. Էր. 270 : Բեւարմիոս Գիրք
2. յշ. 4ա4. Հո. 4. ԺԷ : Յովհան. սահ. 'ի վարս
սրբոյն Գրիգ. Գիրք 4. ԳԼ. 4Է : Փոքիոս. 'ի Տափե-
նադ. 252. Էր. 1399 : Բաբոն. և Բալ. յաֆ. 741 :

վուծեանց ժամանակին . քանզի Աստուծոս արքայ Լոնգոբարտացւոց յարեմուտս կործանէր զխաւիս՝ յափշտակելով զժառանգութիւնս եկեղեցւոյն Հռովմայ, և Կոստանդին Կոստանդնուպոլս յարեւելս վեր ՚ի վայր առնէր զուղղափառս ՚ի սլաւոնառս պատկերամարտ աղանդոյն : Աշխատեղև Ստեփանոս շահել քաղցրութեամբ զերկոսին . առաքեաց և առ կայսրն զդեսպանս՝ թողուլ զմոլորութիւնն զայն և հասանել յօգնութիւն յարեմուտս ընդդէմ թշնամեաց :

Այլ իբրև անյոյս եղև ՚ի նոցանէ, չու արար գնալ ՚ի Գաղղիա հանդիսաւոր թափօրիւ Սրբութեան ըստ հին սովորութեան, մինչև եհաս առ արքայն Պիպին (1413), որ մեծապանծ փառօք ընկալաւ զնա և մեծարեալ կատարեաց զոր միանգամ խնդրեալ էր նորա : Ապա յետ հաստատելոյ զուխան Գաղղիոյ և բարեկարգելոյ զեկեղեցիս ընդ առաջնորդաց էօծ հանդիսապէս զՊիպին արքայ և զորդիս արքայազունս՝ անուանեալ զնա և զյաջորդս նորա պաշտպան առաքելական գահին : Ուր նորոգեցան և դաշինք Գրիգորի Գ ընդ Կարոլոսի Մարտելլոսի (1412) :

Ապա խաղացին զօրօք յԽաւիս, և Աստուծոս նկուէն եղեալ՝ զիջաւ կամաց պապին և Պիպինի, և դաշն եղ մնալ հաւատարիմ : Սակայն ընդ հեռանալ արքային անդրէն գլուխ ամբարձ ընդդէմ քահանայապետին՝ դրժելով դաշանց : Նմին իրի անդրէն դրեալ նորա կոնդակս առ Պիպին հրաւիրեաց դալ ՚ի վրէժխնդրութիւն անօրինին : Եւ նորա հասեալ յԽաւիս՝ վանեաց զթշնամին, և տիրեալ ամենայն տեղեաց՝ շնորհեաց առաքելական գահին դաշամբք հաստատութեան, ընդարձակեալ զիշխանութիւն սպապին կուսակալութեամբ հռովմենայ և զքսութեամբ Փերարայ ընդ քաղաքացն Փավենցիայ, Փորսնի, Կուս-

նեղեայ Ավսինայի, Անքոնայ, Հումանայ, և Բոնոնիայ :

Իսկ կայսրն Կոստրոնիմոս՝ ժողով գումարեաց յարևելս յերեքհարիւր երեսունհուր եպիսկոպոսաց՝ կոչելով զայն եօթներորդ ընդհանուր ժողով . յորում երգուան նոքա ՚ի սուրբ խորհուրդն՝ մերժել զսպասկերս իբրև գործս կուսպաշտութեան : Բայց արի հօտապեան Սաեփանոս ընդդէմ՝ զինեալ աղանդաւորացն այնոցիկ առաքելական վճռովք և զօրաւոր կոնդակօք՝ ջրեաց զամենայն արարս նոցա, և նղովեաց ըզժողովն զայն և զԿոստրոնիմոս և զամենայն սպասկերամորտս : Այսպէս գերազանցեալ մեծի քահանայապետին Սաեփանոսի ՚ի կրօնասիրութեան և յայլ առաքելութիւնս, և անձնատուր լեալ անխնայ ՚ի ծանր աշխատութիւնս ՚ի սէր եկեղե-

1 Կոստանդին Կոստրոնիմոս յաջորդեալ զհայր իւր Լէւոն (1411) լար եւս քան զնա պապիւրամարդ Գրատարով եւ մերժեցաւ յիշխանութենէն յԱրքայապետաց կայսերէ : Այլ անդէն զօրացեալ յաւարի եւս զհաւաքին զօրաց իւրոց, եւ եհան զաւս Արքայապետաց եւ երկու որդւոց նորա : Իսկ զպապիւրագին Անաստաս իսկապէից Արքայապետաց շաքարացաւ զընդոցանել ընդ հաւաքին հեծոցեալ յէշ երես ընդդէմ : Սա վասն այնր կուէցաւ Կոստրոնիմոս, զի ՚ի Ռիքաութեան անդադրեալ զեաց զաւազանն սուրբ իբր զի Κόπρος աշխարհ : Զսմանէ այսպէս գրէ Սահմանել երեց . «Կոստանդին որդի Լէւոնի կուէցաւ Կառալիւնոս, այսինքն Լերիս ժողով . զի զօրին Տաճկաց Բնակեալ էին առ ափն Ալիս գետոյ . իսկ նա հրամայեաց Լերիս ժողովել եւս հանել ՚ի գետն . եւ նոցա քեռեալ ահաբեկ եղին, իսրժեալս անլիւ վեալ զօրացն, եւ գալսեան ՚ի նմանէ : Պապի ՚ի մեծ առաւ զինի միմեանց հինգ առիւծս պաշտելու որոց : Ժաման . յոմն լիւն :

ցւոյ, փոխեցաւ առ տէր յուծ կալանդացն մայր
խի յամին 757, կացեալ 'ի հայրապետութեան
ամս հինգ և աւուրս քսանեօնն : Սորա գտանին
առ մեօք հինգ նամակք և սահմանք ինչ ¹ :

ՂԵ

Ս. ՊՕՂՈՍ Ա

Ա. Տ. 757, և խոյսէրուհեան Կողբոնիմոսի 17:

1415. Պօղոս եղբայր Ստեփանոսի Բ և սար
կաւագ եկեղեցւոյն հռովմայ՝ ընտրեցաւ քահա
նայապետ 'ի հաւանութենէ ամենեցուն սակս
գերակատար առաքինութեանց երևելոց 'ինմա :
Որոյ չե ևս ձեռնադրեալ՝ գրեաց նամակ առ
Պիպին արքայ և ծանոյց նմա զփոխուամ հարա
զատին և զընտրութիւն իւր, յուչ արարեալ և
զհաստատութիւն դաշանցն մնալոյ նմա մտերիմ
և պաշտպան առաքելական գահին : Ձեռնա
դրեալ ապա հայրապետ, խմաստութիւն վարեաց
զիշխանութիւնն ամս տասն և աւուրս երեսուն :
Ի չորրորդ ամի քահանայապետութեան իւրոյ
գրեաց նամակ յորդորանաց առ նոյն արքայ Պի
պին նուաճել զարքայն Լոնգոբարտաց զԴեսի
գեր, որպէս զի անթերի յետս դարձուցէ զԺա

1 Բարոն. յամի 752 : Բալ. յամի 886. Լա-Կոլ.
Թով. յռ. վար. հին և նոր էիէլ. հապ. 3. Գիրք 1.
ԳԼ. ԻՆ. 8 : Լէւոն Ոսպիայ. Գիրք 1. Ժամ. ԳԼ. Է :
Անասպ. 'ի վարս սորա. հապ. 1. Էր. 201 : Թէոփ.
'ի Ժամ. Էր. 285 :

աանդուծիւնս սրբոյն Պետրոսի, զիրաւունս : զտեղիս, զուհմանս և զկալուածս զանազան քաղաքաց հասարակապետութեան հռովմայ. որպէս և եղև խի : Աշխատ եղև կարի յոյժ շահել զամբարիշտն Կոստոնիմոս. որ ոչ միայն առ սրբազան սրտակերս, այլ և առ միանձունս դժնէանայր, առաքեաց առ նա դեսպանս և կոնդակս, այլ ՚ի զուր :

Եւ ինքն սուրբ հայրապետն տեսեալ զի դամբարանք և սահարանք մարմնոց սրբոց որ էին չուրջ զքաղաքաւն հռովմայ. քանդեալ էին ՚ի յարձակմանց անախ Լոնդոբարտացւոց՝ փոխադրեաց զմարմինս նոցա ՚ի քաղաքամիջի, կառուցեալ նոցա եկեղեցիս ՚ի պատշաճաւոր տեղիս : Յորս էր և մարմին սրբուհւոյն Պետրոնիլայ գտներ երանելոյն Պետրոսի առաքելոյ : Զարմանալի էր նորա գուծ առ աղքատս, մանաւանդ առ հիւանդս և առ բանտարգեալս, առ որս գիշերայն երթեալ դադտ յայլոց՝ անձամբ դարմանէր : Միանգամայն և բնաւ չկասէր յուղղելոյ զանուղղայ հերձուածողս : Այսպիսի առաքինութեամբ քաղաքավարեալ նորա փոխեցաւ առ տէր ՚ի չորս կաղանդացն յուլիսի յամին 767 : Սորա քանկերկու նամակք յածին առ մեօք :

Ի նմին աւուր դուքսն Դոդոն զօրութեամբ արքային Լոնդոբարտացւոց յինքն յանկուցեալ զմանս ՚ի կղերաց՝ եդ զաշխարհիկ եղբայր իւր զՎոստանդին յաթու քահանայապետութեան առանց կանոնական սահմանադրութեան, զոր և ձեռնադրեաց եպիսկոպոսն Պրենեստի : Այլ յետ սակաւուց պատուհասեալ եպիսկոպոսին՝ գօսացան ձեռքն, որ յանդգնեցաւ առնել զձեռնադրութիւնն զայն հակառակ օրինաց, որ և զրաւեցաւ ՚ի կենաց չարաչար : Իսկ դերասպան Կոստանդին յետ կալոյ բռնի յաթոռն զամիսս

երեքտասան՝ արդեւաւ 'ի բանաի և կուրացաւ
'ի ջորահանաց առ 'ի սլափիժ յանցանացն ¹ :

ՂԶ

ՍՏԵՓԱՆՈՍ Գ

Ա. Տ. 768, և խոյսերոսեան Կոպրոնիճոսի 28 :

1416. Յետ մերժելոյ յառաքելական դահէ
զԿոստանդին դերասպապ՝ ընտրեցաւ ըստ օրի-
նաց Ստեփանոս սիկիլիացի որդի Ողիվի 'ի նո-
նայս օգոս. յամին 768 : Որ առ ժամայն հրեշ-
տակս արձակեաց առ Պիպլին արքայ նորոգել
զգաշինս. բայց զի չէր նա կենդանի, արքայորդիքն
մեծն, Կարոլոս և Կարլոմաննոս մեծարեալ զնո-
սա՝ առաքեցին երկոտասան եպիսկոպոսունսն եր-
հունս Գաղղիոյ 'ի ժողով պապին . յորումն զո-
վեցաւ պատկերամարտութիւն և ժողովակն Կո-
պրոնիմոսի (1414). դատեցաւ և Կոստանդին
դերասպապ : Սահմանեցան յորով վճիռք և կա-
նոնք ընդդէմն ոցա՝ որք զհետ լինին պատուոյքա-
հանայապետութեան և որոց յաշխարհիկ կար-
գէ 'ի վեր ելանել ժպրհին յայն աստիճանն նախ
քան զլինել սարկաւադ կամ երէց և անցեալ
'ի կարգինաւական պատիւ ² : Իսկ յաղաղս ձեռ-

1 Առ Լաբ. հապ. 6. Ժող. եր. 1675 : Պեպրոս
Լաբեիիոս. գիրք 2. Տապեն. Կեսար. գլ. Է. եր.
322 : Բարոն. յամն 757, և 767 :

2 Անուան Կարգինաւ զառաջինն 'ի վարս այսր
հայրապետի 'ի իիւր ածի. որ 'ի նախնուսն հասարակ
էր քահանայից և սուրկաւագոյ Տայր եկեղեցեաց երե-
ւելի քաղաքաց. այլ 'ի մեքսասաներորդ Գարոս սեփա-
նութեաց և միայն քահանայից և սուրկաւագոյ եկեղե-

նազրեւոյ՝ ի գերապապէն՝ օրէնք եղան, զի դարձ-
ցին յառաջին վիճակ, և ապա դիմեալ առ
գահն գտցեն շնորհս և ընկալցին անդրէն զօրհ-
նութիւն հաստատութեան ի ձեռաց օրինաւոր
քահանայապետին Ստեփանոսի :

Նա ինքն հաստատեաց՝ զի եօթն եպիսկոպո-
սունք կարգեցին կարգինաւք շաբաթականք
սղաշտել յեկեղեցւոյ Լատերանու կամ ի խո-
րանն սրբոյն Պետրոսի յիւրաքանչիւր կիւրակէի
զհանգիսաւոր պատարագս, երգելով «Փառք ի
բարձունս» որք էին եպիսկոպոսունք Ոստիայ,
Պորտուայ, Հռովինայ, Ալքանիոյ, Սաբիոյ,
Տուսկուլայ, Պրենեստեայ : Իսկ մեծ քահանայա-
պետն Ստեփանոս յետ բարեկարգելոյ զեկեղե-
ցին ամս երկուս, ամիսս հինգ և աւուրս քսան-
և եօթն, փոխեցաւ խաղաղութեամբ ի կաղանդս
փետ. յամին 772 :

ՂԷ

ԱԴՐԻԱՆՈՍ Ա

Ա. Տ. 772, և իայսերութեան Կալրնիմոսի 32 :

1417. Ագրիանոս հռովմայեցի որդի Թէո-
դորոսի սարկաւագ կարգինաւ և գերահռչակ

ցոյն հռովմայ, ապա և եպիսկոպոսաց. որք ի հայրա-
պետութենէ Աղէսանդրի Գ. և այսր ճոխացեալս էւ-
թանութեան ունին ցարդ և իրաւաւնս ընտրելոյ զպապ
յինքեանց և ելն :

1 Անաստ. Գրոպ. ի վարս սորա. էր. 227 : Ա-
ղէսանդր. Նապ. ի պապ. էկել. Գաբ. Ը. 41. Թ.
յօդ. 8 : Բարոն. յամն 772 : Բոնա. Գիւր. 2. յԷ.
պապ. 41. Գ. 5 : Մոսկովիտ. վիճ. 61 :

իմաստութեամբ և հոգեւոր նախանձու և սրբութեամբ՝ օծաւ պապ 'ի հինգ իդոսացն փետ . յամին 772 , և վարեաց զիշխանութիւն եկեղեցւոյ մեծագոյն արդեամբք ամս քսան երկուս , ամիսս տասն և աւուրս եօթն հասն : Սա կարի սղքատասէր լեալ և ողորմած , 'ի սկզբան անդ ժողովեալ զհարիւրաւոր աղքատս կերակրէր 'ի պալատան իւրում : Բարեկարգեաց զեկեղեցականս և զեպիսկոպոսունս մինչև ցահմանս Վենետիոյ . դրեաց կոնդակս առ մեծն Կարողոս արքայ Գաղղիոյ , զի ըստ նմանութեան հօր իւրոյ Պիպինի պաշտպան կացցէ եկեղեցւոյ ընդդէմ Լոնդոնարտացւոց յափշտակողաց զվիճակս և զժառանգութիւնս Հռովմայ ընդդէմ դաշանցն (1414) : Եւ Կարողոս հասեալ 'ի թիկունս քահանայապետին՝ պաշարեաց զԳեսիդեր արքայ նոցա 'ի Պաւիա . և ինքն անցեալ 'ի Հռովմ կատարել զոտն յարութեան՝ իբրև մերձեցաւ 'ի դուռն եկեղեցւոյ սրբոյն Պետրոսի , խոնարհեալ խորին ակնածութեամբ երկիր եպագ յիւրաքանչիւր աստիճանս մեծի դրան , մինչև եհաս առ պապն Ագրիանոս , որ կայր առ դրան , և համբուրեաց զաջ նորա : Ի կաթողին գրկախառնութեան անդ դժած հօր և բարեպաշտ զաւակի սղաղակեաց ժողովուրդն բարձրաձայն . Ովսաննայ որ դայ յանուն տեառն : Ապա յայց ելեալ 'ի միասին նշխարաց սրբոց կատարեաց արքայն զուխտ իւր 'ի սուրբ պատեքին :

Եւ յեա ցուցանելոյ միմեանց սէր և պատիւ փոխադարձ , հաստատեաց արքայն զդաշինս հօր իւրոյ , շնորհելով առաքելական գահին ոչ միայն զառաջին սահմանս ընդ կուսակալութեան և կալուածոց , այլ յաւել և զայլ ժառանգութիւնս՝ ընդարձակեալ զիշխանութիւն պապին : Յետ այնորիկ մեկնեալ 'ի Հռովմայ չոքաւ 'ի Պաւիա ,

և առեալ զքաղաքն՝ դերեաց զՌեսիդեր արքայ
ընդ թագուհւոյն և ընդ աւագանւոյն Լոնգու-
բարտացւոց յամի 774 . զորս խաղացոյց ընդ իւր
'ի Գաղղիա , վերջ տուեալ միանգամայն թագա-
ւորութեաննոցա յԽաղիա՝ որ տւեաց զամս 206 :
Մեծն Կարողոս դարձեալ ուղևորեցաւ 'ի Հռովմ
առ անձուկ սիրոյն , առեալ ընդ իւր զթագու-
հին իւր և զարքայորդիս զՊիպին և զԼուդովիկոս ,
զորս մկրտեալ քահանայապետին՝ Էօծ զառա-
ջինն արքայ Լոնգոբարտացւոց և զերկրորդն Ա-
գուստինոյ : Յայնժամ Կարողոս շնորհեաց
հայրապետին և յաջորդաց նորա զերկիրն Սաբե-
նեան , և ինքն ստրապեալ ըստ իւրում իմաս-
տասէր տենչանացն հաւաքեաց զգնդակս և
զվճիռս քահանայապետաց Հռովմայ , և գիրս յո-
րինեալ ընծայեաց մեծի հայրապետին : Իսկ
սպառն հրաման արար այնուհետև կապարաւ կըն-
քել զգնդակս իւր 'ի հաստատութիւն , որ մինչև
ցայն վայր մոմով կնքէին : Չայս ամենայն փառա-
ւորութիւնս լուեալ յարևելս Կոստանդեայ Ե-
կայսեր ընդ Եռինեայ մօր իւրոյ՝ ուրախացաւ
յոյժ յոյժ , և միացեալ ընդ մեծի քահանայապե-
տին և ընդ Տարասիսի սպարիարդին խաղաղա-
ցոյց զարևելեան եկեղեցին յերեսաց սպառնեա-
մարտից և այլոց հերձուածողաց :

1. Կոպրոնի՝ հոս ցեպ Բասսիւս-Վասիլիս Բաշա-Սեմեյ Կոստանի ցեպոյ պատգոմ-հասեցաւ՝ ի փետտանէ անլո-բ փանջանօ գլխի Վաքիին նորա ապականեալ յածո-իս Դաւթիս, և ի նեայ գլխին : Իսկ ուրի նորա Լէ-ոն Դ, ու յաթիւ փանեալ էր ցեկեղեցոյ գլուխի պատին ծօնեալ Աստուծոյ յարգանէն Մաւրիպանիոյ և երեւալ յի-բ Գլուխի Վանօրին ապա Ժով գլխաւեցաւ՝ ի կենաց : Ջոր յաջորդեաց փասնաժեայ ուրիին Կոստանիին Ե ընդ յօր իւրոյ Եռինեայ Բասսիւս Բաշա-Սեմեյ Կոստանի :

Ագրիանոս կամեցաւ արմատախիլ առնել զհերձուածն զայն բազմօրեայ 'ի ձեռն ընդհանուր ժողովոյ, զորեւ կայսրն գումարել 'ի Նիկիա, ուրանօր առաքեցան հրեշտակք պապին, ընդ որս երեքհարիւր և յիսուս հայրապետք միաբան գառապարտեցին զպատկերամարտութիւն (916): Զայն ժողով հաստատեաց Ագրիանոս պապ ծայրագոյն իշխանութեամբն, և երիցս գումարեաց ժողով 'ի հռովմ վասն ստուգելոյ զնշխարս Կանդիաոսի մարաիրոսին, վասն քեցելոյ զՓեղիքս որդեղացի յասելոյ զԲրիստոս որդեգիր, և վասն հաստատութեան ժողովոյն Փրանկփորտիոյ գառապարտողի զՓեղիքս և զԷղիպան գոսեպիսկոպոս Տոլետայ (1182) . զորեւ գումարել մեծն Կարոլոս յերեքհարիւր եպիսկոպոսաց Գաղղիոյ, Գերմանիոյ, Իտալիոյ և Բրիտանիոյ ընդ կրկին հրեշտակաց պապին յամի 794:

Յետ այսր ամենայնիմեծ քահանայապետն Ագրիանոս հասեալ 'ի վախճան կենաց իւրոց 'եթող զաշխարհ անցաւոր և փութացաւ առ յաւիտեանական երանութիւն յով կաղանգացն յունվ. յամին 795 . զոր իբրեւ լուաւ մեծն Կարոլոս՝ ոչ գաղարէր 'ի լալոյ, և պատուիրեաց աղօթս վասն նորա յամենայն վայրս տէրութեան իւրոյ. և ինքն բարեպաշտութեամբ իւրով յաջողեցաւ յամենայնի, միշտ յաղթական լեալ 'ի վերայ թշնամեաց իւրոց, և մեռաւ նա եօթանասուն և երկու ամաց ¹:

1 ՏԵԻԴԵՆԻՈՍ. յԷ. ԷԻ. ՏԱԲԵՆ. ԳԼ. ԴԺԷ: ՆԻԿԻԱ
 ՊԱՊԱՆ ԱՂԵՏԱՆՈՍ. յԷ. ԼԱԲԵՐ. ԳԼ. ԺԴ: ՊԵՏՐՈՍ
 ՄԱՐԻ. ԳԻՐԳ. 1. յԷ. ԿՈՏ. ԳՈՏ. Ե ՆԱՅՈՍ. ԳԼ. ԺԱ. 6:
 ՄԻԿԵԼԱԳՈՍ ԳԼ. ԺԷ: ԵԳԻՆԱՐԴՈՍ 'Ի ՎԱՐՍ. ԿՈՐՆ.
 ԳԼ. ԺԸ:

ՂԸ

Ս · ԼԵՒՈՆ Գ

Ա. Տ. 795, և Խայեդուբեան Կոստանդեայ, Զ. 6:

1418. Ի վաղիւ անդր յետ թաղման Ագրիա-
նոսի՝ Լեւոն երէց հռովմայեցի որդի Ազուբիո-
սի այր առաքինակրօն բարձրացաւ ՚ի պատիւ քա-
հանայապետութեան ՚ի վեց կաղանգացն յունի-
յամին 795: Որ ընդ սրբութեան վարուցն և յա-
տուածային և յարտաքին հմտութիւնս լեալ
ներհուն՝ ՚ի հաւանութենէ ուխտին և ժողո-
վրդեան անյապաղ օծաւ պապ, և փութացաւ ա-
ռաքել գեսպանս առ Կարողոս արքայ Գաղղիոյ
առ ՚ի վերստին հաստատութիւն գաշանցն պաշտ-
պանելոյ զեկեղեցին: Եւ նա փոխանակաւ ՚ի ձեռն
Անկիլքերոտեայ արքայի առաքելոյ յիւրմէ ՚ի
հռովմադաչեաց զԼեւոն, զի հաստատեացէ ըզ-
պատրկութիւն իւր · որոյ իրաւամբք առեալ էր
զէնս պաշտպանութեան եկեղեցւոյ ըստ նմա-
նութեան հօրն և հաւուն (1412): Սապէս և
Լեւոն դարձեալ առաքէր առ արքայն հրեշտակս
ընծայատարս, նա և զոսկի բանալիս գերեզմանի
սրբոյն Պետրոսի և զգրօշ քաղաքին հռովմայ-
այնու տուեալ Կարողոսի զիշխանութիւն պաշտ-
պանելոյ զեկեղեցին, և այսու անպակաս պա-
հելոյ զսահմանս հռովմայ: Բայց նա ոչ ՚ի մին
և ոչ ՚ի միւսն թերի գտաւ երբէք:

Յայնժամ յարեաւ ՚ի տանէ Ագրիանոսի և յո-
մանց յաջադկոտաց բուռն հալածումն ընդգէմ
սրբոյն Լեւոնի · և փակեալ զնա ՚ի բանտի հա-
տին զէզուն և զըկեցին զնա յաջացն, այլ տէր
պահեաց զնա ողջ և զերծոյց ՚ի Գաղղիա: Ուր

մեծն Կարողոս մեծարեալ զնա և սփոփեալ՝ ան-
ձամբ եկն 'ի Հռովմ' և խաղաղացոյց զաղմուկն, և
քահանայապետն մեծաւ փառօք և ընդունելու
թեամբ դարձաւ յաթոռ իւր:

Տեսեալ սրբոյ հայրապետին՝ թէ կայսերք Յու-
նաց յապաւիանու թենէ աղանդաւորաց ոչ միայն
սաշտապան եկեղեցւոյ չէին, այլ և ընդ ահամբ
հայէին, որով օր ըստ օրէ նուազէին յերեքհա-
րիւր ամաց հեռէ: Նմին իրի յաւուր ծննդեան
փրկչին իբրև մեծն Կարողոս յաղօթս կայր 'ի
Վատիկանեան տաճարի սրբոյն Պետրոսի, շար-
ժեցաւ ոգի քահանայապետին, և յարուցեալ
անդէն թագ կապեաց նմա և էօծ և անուա-
նեաց զնա հանգիստապէս Կայսր Հռովմայ առանց
գիտելոյ նորա ինչ: Յայնժամ հռչակեցաւ ընդ
քաղաքն և ընդ աշխարհ ամենայն նորոգութիւն
կայսերութեան Հռովմայ յարևմուտս. մինչև
նոյն իսկ արևելեան կայսերաց լինել հաւանելի:

Ընդ այն ժամանակս յահագին դեռնաշար-
ժութենէ որ եղև յԻտալիա, կործանեցաւ գրմ-
բէթ սրբոյն Պօղոսի, և եղեն քանդուածք 'ի բա-
ղուժ տեղին: Իսկ պապն հոգ տարեալ նորո-
գեաց զայնոսիկ. և պատուիրեաց պաղատանս
առնել յեկեղեցիս զաւուրս երիս յառաջ քան
զհամբարձումն. որով դադարեցաւ պատուհասն
այն:

Ընդ աւուրս ժամանակացն այնոցիկ դատաւ
սքանչելեօք 'ի Մանդուա փրկագործ արիւնն
հոսեալ 'ի կողից փրկչին, զոր բերեալ էր անդր
Ղուկիկանոս հարիւրապետ և թաղեալ առ ահի
հալածանաց¹: Ընդ որ ոչ միայն ցնծացաւ հո-

1 Ընդ այս սուրբ արեան գրաս և այսպիսի յիշա-
պախարան 'ի լաթին բարբառս. ԱԵՍ Ղուկիկանոս եր-
բէն հարիւրապետ ընդ Պիղատոսի Դատարանոս հո-

գւով և եռանգեամբ քահանայապետն ընդողջոյն հօտին, այլ և գնացեալ յերկրպագութիւն՝ եղ յարգութեամբ յեկեղեցւոյ սրբոյն Անդրէի անդ ՚ի Մանգուա, ուր պաշտի մինչև յայսօր : Կոյնպէս Կարողոս կայսրն բարեպաշտխորհրդով գնացեալ անդ յերկրպագութիւն յայտ արար զեռանգն սրտին ընդ այն ճշմարտութեամբ :

Սուրբն Լեւոն գումարեաց ՚ի Հռովմ ժողովս ՚ի խնդրոյ մեծին Կարողոսի ընդդէմ՝ Փելիքսի և ընդդէմ զըպարտողաց իւրոց : Որ և յետ ժողովոյն Ագուխակրանեայ ետ փորագրել զհանգանակն Նիկիոյ և Կոստանդինուպօլսոյ յերկուս արծաթի տախտակս յունարէն և լատիներէն, և գնել ՚ի տաճար սրբոյն Պետրոսի (1002) : Ապա յետ կառավարելոյ զեկեղեցին սրբութեամբ և արիութեամբ ամս քսան, ամիսս հինգ, և աւուրս վեշտառան, փոխեցաւ առ տէր յութ իդոսացն յունիսի յամին 816 :

Եւ քաղեալ ՚ի Յիսուս, զայս արիւն հոսեալ ՚ի իւշից նորին Յիսուսի խաչեցելոյ յեռամբ մերոց զինուորաց առի և յայս քելի վասն Ռշնամեաց հաւաքոց և հաջ հոյւաց Յիսուսի Ռաֆոցի, մինչև Ասպուսած հաճեցի յայսնել ճշմարիտ պաշտօնէից իւրոց :

1 Աւաղաբիբոս Սարաբոն յշ. իր. եկել. գլ. իմ : Նիկիւ. Աղեմ. պապ. իրաւ. հապ. 8. 5. 4. 54 : Կոստանդինոս յաթ. 796 : Ուրեբիւս Ալիք. պապ. եկ. եր. 454 : Բարոն. յաթ. 804 : Սուրեն. գիր. 4 :

ԴԵՊՔ ՈՒԹԵՐՈՐԴԻ ԴԱՐՈՒՆ

ԱՏ.

703. Եղևա կաթողիկոս յաջորդէ զՍահակ:
713. Կորմուս կարգի առաջին թագաւոր Տանիւ մարքայ:
714. Սուրբ Գերմանոս նստի սլաւորիարդ 'ի Կոստանդինուպօլիս:
718. Յովհաննէս չորրորդ իմաստասէր կաթողիկոս հաստատի:
722. Հրեայ ոմն՝ սուա մեսիա յայտնի յԱսորիս:
723. Լեւոն կայսր ստիպէ զՀրեայս հաւատալ 'ի Քրիստոս:
723. Գերմանիա գարձեալ 'ի քրիստոնէութիւն՝ Վինփրիդոս ձեռնադրի եպիսկոպոս նոցա:
729. Դաւիթ Ա նստի կաթողիկոս:
733. Յուզմուհք սրտկերամարտութեան 'ի Յոյն:
737. Վահան գողթնացի նահատակի:
741. Տրդատ Ա յաջորդէ զկաթողիկոսութիւն:
744. Սկիզբն տէրութեան Մաճառաց:
753. Աթոռ ամիրասպետայ փոխի 'ի Բաղտատ:
764. Տրդատ Բ կաթողիկոս:
767. Սիոն կաթողիկոս:
768. Կարոլոս մեծ՝ թագաւոր Փրանգաց, ապա կայսր արևմտեան հանդիսանայ:
775. Եսայի կաթողիկոս:
785. Սաքսոնիացիք դառնան 'ի հաւատոս:
786. Սահակ և Համազասպ վկայեցին:
788. Սաեփանոս Ա կաթողիկոս:
790. Յովաբ յաջորդէ զնա:
791. Սողոմոն յաջորդէ զՅովաբ:

792. Գէորգ Ա յաջորդէ զՍողոմոն :

796. Յովսէփ Բ յաջորդէ զԳէորգ կաթողիկոս :
 Զայնու ժամանակաւ պայազատէր 'ի Հայս
 յետ Սմբատայ բիւրատեան Կաշմ'ոստիկան . ա-
 պա Վիլթ . ապա Մահմէտ . ապա Ապդլազիզ .
 ապա Մրուան Ա , որ յետոյ եղև ամիրապետ :
 Յետ նորա Աշոտ պատրիկ . ապա Եղիա Ա . ա-
 պա Սահակ պատրիկ . յետ նորա Սիւլէյման .
 ապա Պէքիր , և ապա Հասան : Իսկ 'ի 781 իշ-
 խանք Հայոց առանձինն պայազատեն զազգն
 ամս հինգ . յետոյ Եղիա Բ . ապա Խուզիմա 'ի
 798 :

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ԴԱՐ

ՂԹ

Ս. ՍՏԵՓԱՆՈՍ Գ

Ա. Տ. 816, և Կայսերական Լուսավորչիոսի Պիոսի
3, և Լեւոնի արժրանաոյ 4:

1419. ՍՏԵՓԱՆՈՍ հռովմայեցի որդի Մա-
րիոսի յաջորդեաց զսուրբն Լեւոն Գ յաթոռ-
քահանայապետութեան 'ի տաան կաղանդացն
յուշ. յամին 816: Որ ընդ նստելն հրաման ե-
հան ժողովրդեան հռովմայ երդնուլ զերդումն
հաւատարմութեան Լուսավորչիոսի Պիոսի որդւոյ
մեծին Կարողոսի (1417). որպէս զի այնու սան-
ձահարեացէ զնոսա չմտաբերել յապստամբութի
ընդդէմ գլխոյ եկեղեցւոյ. որպէս արարեալ
էին առ Լեւոնիւ Գ: Ապա յետ սակաւուց իբրեւ
էանց 'ի Գաղղիա, արքայն առ 'ի պատիւ եհան
ընդ առաջ նորա զաւագանին, և յետ նոցա ինքն
չքով մեծաւ հանդիպեալ նմա առ երի հռէմն
քաղաքին՝ երիցս երկիր եպագ 'ի համբոյր դար-
չապարաց նորա, և վայելական մեծարանօք ըն-
կալաւ զնա և հանգոյց: Եւ սրբոյ հայրապետին
օրհնեալ զարքայ՝ էօծ զնա թագաւոր Գաղղիոյ
ընդ Խրմինգանդիայ թագուհւոյ նորա: Ընդ որ
ցնծացեալ արքային և ժողովրդեան՝ յարդու-
թեամբ սրտի և ոգւոյ մեծարեցին զհայրապետն
որպէս արժանն էր: Ապա 'ի յաջորդ կիւրակէի
հանդէս կազմեալ յեկեղեցւոյ հայրապետն հան-
դերձ ուխտիւն և ժողովրդեամբ՝ քահանայապե-
տական օրհնութեամբ էօծ զԼուսավորչիոս կայսր

Հռովմայ. եղեալ 'ի գլուխ նորա օսկի պատկա-
հանակապ և զարմանադործ, զոր ընդ իւր տա-
րեալ էր անդր. իսկ զթագուհին մեծարեալմակ-
անուամբս Օգոստուհի, եդ և 'ի գլուխ նորա
զօսկի թագ: Արդարեւ ըստ մեծութեան գոր-
ծոյ քահանայապետին մեծ եղև սէր և պատիւ
նորա յամենաքրիստոնեայ կայսերէն, որ ըստ
նմանութեան հօր իւրոյ մեծին Վարդուօի պարտ-
ուապատշաճ պատուով մեծարեաց զնա և մե-
ծարեցաւ. մինչև ասպա 'ի սկիզբն նոյնմբերի
դարձաւ սուրբ հայրապետն յաթոռ իւր. ուր
փառաւորեաց զնա և Աստուած զանազան հրա-
շագործութեամբք: Ապա յինն կաղանդացն փետ.
յամին 817 փոխեցաւ առ Քրիստոս, կացեալ յիշ-
խանութեան իւրում ամիսս եօթն ¹:

Ծ

Ս. ՊԱՍՔԱՂԻՍ Ա

Ա. Տ. 817, և իայեբեբեան Լո-Դ-Վի-Դ-Դ 4.
և Լե-Դ-Դ 5:

1420. Ի վաղիւ անդր յետ մահուան Ստե-
փանոսի Դ ընտրեցաւ քահանայապետ այրն փա-
ռաւոր, գիտնական և առաքինի Պապստղէս Հռով-
մայեցի օրդի Բոնոսի: Որ զառաջինն փոյթ կա-
լեալ վասն շինութեան եկեղեցւոյ, առաքեաց
զԹէոփորոս անուանադիր հրեշտակ առ կայսրն
Լուգոփիկոս Պիոս սակս նորագելոյ զդաշինս հօրն

1 Թեոփոր. Սփո-Բիոս. գիրք 1. Բո-ՂԵ 33:
Բոնա. գիրք 1. յԼ. Պապ. գԼ. ԺԷ. 5: Թեփանոս.
գԼ. ԺԷ. ԺԷ. առ Պրոփիանոսի Բ-Ժ. 63: Բարոն.
յաճ 816: Բա՛յ. 817:

և հաւուհն՝ պաշտպան ընկելոյ եկեղեցւոյն հռովմայ : Կայսրն ոչ միայն կատարեաց զամենայն առաջարկութիւնս նորա , այլ և օրինադրեաց հանդերձ ստորագրութեամբ իւրով և որդւոյն՝ զի մի այլ ևս պահանջեսցի հաւանութիւն կայսերաց վասն ընտրութեան քահանայապետաց : այլ զի յետ օծութեան և եթ յղեսցեն դեսպան ըստ առ թագաւորս : Յետ հաստատելոյ զամենայն երկիրն՝ զոր նախորդք իւր պարգւեալ էին առաքելական դահին , յաւել և ինքն 'ի վերայ զՍիկիլիա , զՍարդենիա և զԿաղաբրիա : Զայսուսիկ արարեալ՝ եգ և օրէնս մնալ հաստատուն 'ի փոխադարձ բարեկամութեան :

Յետ այսորիկ կարգեալ կայսեր զորդի իւր ըզլ լոթարիոս գահակից և արքայ Խտալիոյ՝ տուաքեաց զնա յԻտալիա , զի իբրև Ժառանգ տէրութեան ընկալցի 'ի քահանայապետէն զԹագն Լոնդոնարտացւոց և զմականուն Օգոստոսի կայսեր : Յաւուր յարութեան փրկչին կատարեաց պապն զայն հանդէս մեծաւ շքով 'ի տաճարի սրբոյն Պետրոսի , և շնորհեաց նմա զամենայն իրաւունս իշխանութեան , զոր ունէին նախնի կայսերք 'ի վերայ հռովմայեցւոց : Եւ այսպէս սուրբ հայրապետն յեա առաքինանալոյ 'ի վարս սրբութեան և ողորմածութեան հանդերձ բարեկարգութեամբ , և յետ տանելոյ զըպարտութեանց (1128) փոխեցաւ յաստեացս 'ի չորս իդոսացն փետր . յամի 824 , կացեալ իշխանութեան ամս եօթն և աւուրս եօթնևտասն ¹ :

1 Բարն . յաճ 817 : Ագոբարդոս . 'ի ԼԷ . ողբ . առ ԼԴԴ . 4Է . 7 . հար . 2 : Բաի . յաճ 823 :

ՃԱ

ԵՒԳԻՆԷՈՍ Բ

Ա. Տ. 824, և Կայսերական Լուսավէպական 11,
և Միասնէլի 5:

1421. Յետ մահուան սրբոյն Պապաղէսի Ա ժողովուրդն Հռովմայ անմիաբան լեալ ընտրու-
թիւնն նորոյ հայրապետի, Լոթարիոս որդի կայ-
սեր առաքեալ 'ի հօրէ իւրմէ 'ի Հռովմ եբարձ
ղտարածայնութիւնն նոցա. և ընտրեցին միաբան
հաւանութեամբ զԵւգինէոս աւագերէց վիճա-
կաւոր սրբոյն Սաբինայ, և օծաւ նա պապ 'ի չո-
րեքտասան կաղանդացն մարտի յամին 824:
Եւ էր նա հռովմայեցի զարդարեալ բարեկար-
գութեամբ և ողորմածութեամբ, որդի Բոյե-
մոնգոսի: Լոթարիոս ողջագուրեալ զնա ամե-
նայն պատուով հաստատեաց առ ժամայն զսահ-
մանագրութիւնն որ յաղագս ընտրութեանն նո-
րա: Նոյնօրինակ Եւգինէոս պատուասիրեալ
զնա մեծարեաց ըստ օրինի իբրեւ զորդի իւր և
ժառանգ կայսերութեան Հռովմայ: Ապա ուշ
եդեալ եկեղեցական բարեզարդութեանց ժողով
գումարեաց 'ի Հռովմ վաթսուն եպիսկոպոսաց,
և կանոնաւորեաց զվարդապետութիւնս եկե-
ղեցւոյ, զհրահանգս կղերիկոսաց և ծխից և այ-
լոց իրաց: Եւ զկնի երկց ամաց հայրապետու-
թեան իւրոյ փոխեցաւ առ տէր յօգոստոսի, յա-
մին 827¹:

¹ Տաբեֆ. Բերպինեանի, յաթ. 824: Կիսկինիոս,
և Ֆրանկիսիոս Բալ. յաթ. 824:

ՃԲ

ՎԱՂԵՆՏԻՆՈՍ

Ա. Տ. 827, և Էպիսկոպոսի Լուդովիկոսի 14,
և Միտայէւի 8 :

1422. Վաղենտինոս հռովմայեցի որդի Պետրոսի նախաստորկաւագ՝ առ օրին յաջորդեաց զԵւդիմէոս առ մեծի համբաւոյն լաւութեան, թէպէտ և ընդդէմ համաց իւրոց. որ և փառօք մեծաւ ձեռնադրեցաւ պատ: Սակայն կարճատեւ լեալ՝ զկնի քառասուն աւուրց փոխեցաւ յատեացս, չժամանեալ տունել ինչ 'ի լաւագունից ըստ մեծութեան հոգւոյն ¹ :

ՃԳ

ԳՐԻԳՈՐ Դ

Ա. Տ. 827, և Էպիսկոպոսի Լուդովիկոսի 14,
և Միտայէւի 8 :

1423. Գրիգոր հռովմայեցի որդի Յովհաննու յաջորդեաց զՎաղենտինոս 'ի ստիպելոյ ուխտին և ժողովրդեան հակառակ համաց իւրոց. որ և առ խոնարհութեան անբաւական համարեալ զանձն մեծի իշխանութեանն այնորիկ՝ թաքեաւ յեկեղեցւոյ, զի մի՛ զք տեսցէ զնա. այլ կղերք յերևան բերեալ բարձրացուցին զխոնարհն յաթոռ քահանայապետութեան հռովմայ 'ի քսանեւջորս սեպտ. յամին 827 : Յապաղեցաւ

1 Մաթիւսի 23. 41. ԺԸ : Բարուն. յոթն 827 :

օծուածին նորա, մինչև եկեալ գեոպան 'ի կայսերէ և քննեաց զընտրութիւնն օրինաւոր: Յետ հանգիսաւոր ձեռնադրութեան ձեռն ետրկ Գրիգորնորոգէլ զքաղաքն Ստիւա՝ ամրացուցեալ սլարսպօք ընդգէմ Ստրակինոսաց. որոց տիրեալ Սիկիլիոյ յաւար հարկանելին զծովեղերեայ քաղաքս Իսաւրիոյ. զոր և անուանեաց յանուն իւր Գրիգորեան քաղաք: Նոյնպէս ջանեգ 'ի հոգեորս նորոգէլ զամենեկին. մանաւանդ զարեւելեան եկեղեցին, ուր անպակաս էին աղանդաւոր Պատկերամարտք:

Առ ժամանակօք հայրապետութեան Գրիգորի յամին 828 Վենետիկեցիք անցեալ նաւու յԱդրբայդջան, և մտեալ 'ի վանս սրբոյն Մարկոսի, որ արտաքոյ քաղաքին, զանխուլ 'ի կրօնաւորաց բարձին զմարմին սրբոյն Մարկոսի և փոխադրեցին 'ի Վենետիկ: Ուր յամին 829 գութան Յովհաննէս Պարտեկիպակիոս հիմնեաց զեկեղեցի յանուն սրբոյն Մարկոսի, յոր հանգուցին 'ի հետևեալ ամի զսուրբ մարմին նորա: Ի նմին ամի հաւանութեամբ քահանայապետին Գրի-

1 Այս է՛նէշեցի զառաջինն շինեցաւ 'ի Կեղ-ճն' ուր էր Գաճար սրբոյն Թեոփոսի. ապա 'ի 975 հրէեղւեալ անդրէն շինեցաւ հայկապ 'ի 977. և իսկաւրեցաւ 'ի 1071. յոր հանգ-ւոցին ընդ աւագ խորանաւ զմարմին սրբոյն Մարկոսի աւետարանչին առաջին պարիսպին Աշխատեցրիոյ և պաշտպանին այս ըր Գաղաթի: Տապան սրբոյն անյայտ 'ի Բաղճաց հեպէ՛ յայտնեցաւ յառաւ-ս Բեր 'ի 6 մայ. 1810 ընդ-նոյն խորանաւ հանգերձ նշխարաւ սրբոյն, որպէս և էր Բե՛ն անյայտ Ժաշեալ՝ յայտնեալ էր Գաթնէլէօփ 'ի 25 յունիսի 1684, հերձմամբ Վիճաց: Տես յԱշխարհագր. ԺԳ. յօդ. 10. Վենեթ:

գորի հիմն արկաւ մեծի և պայծառ մենաստանի սրբուհւոյն Յուստիանեայ, որ 'ի Պատաւիոն:

Յետ այսորիկ հարկ եղև պապին անցանել 'ի Գաղղիա և հանդարտեցուցանել զաղստամբութիւն որդւոց Լուգովիկոսի կայսեր՝ Լութարիոսի Օգոստոսի, Պիպինի արքայի Ագուիտանիոյ և Լուգովիկոսի արքայի Բաւարիոյ: Այլ իբրև նոքա նկուն եղեն առաւել սաստիւքան յորդորանօք, գլծած հայր իւրեանց ներեաց նոցա. նորին աղագաւ և կոչեցաւ այնուհետև Պիոս, այս է գլծած:

Յամենայն տառապանս եկեղեցւոյ որ'ի Թշնամեաց հասանէր, գիմէր նա եռանդագին ըզձիւ 'ի բարեխօսութիւն ամենայն սրբոց. որոց առնախմբութիւն 'ի Ժամանակէանտի Առնիպիակիոսի Դ կատարէր յեկեղեցւոյ Հռովմայ (1389): Որոյ վասն նա ինքն յորդոր մատուցեալ Լուգովիկոսի կայսեր՝ հաստատեաց կատարել զայն աօն նա և 'ի Գաղղիա և 'ի Գերմանիա. ապա առ հասարակ յամենայն արևմուտս յառաջին աւուր նոյեմբերի: Եւ ինքն հայրապետն Գրիգոր հասեալ 'ի վախճան կենաց իւրոց՝ փոխեցաւ աստի 'ի չորս կաղանդացն փետ. 844, կացեալ յիշխանութեանն ամս վեշտառան ¹:

1 Տարեթ. Բերդին. հադ. 2. Տաթեն. իր. իրաւ. եր. 518: Աւ. Մաբիւ. 'ի գործն սրբոց. 4. 3. 5. 2. եր. 523: Պօղոս Եփղիմոս. 92. գոր. Փրանգ. գիր. 3. եր. 54: Են. 7րդ շնորհաւորութիւն սուր. 7նեն 'ի 2/4 «եդ. 827, որդէն երա. 1. և շնորհաւորութիւն 25 յունվ. 845:

ԺԴ

ՍԱՐԳԻՍ Բ

Ա. Տ. 844, և Կայսերական Լեւոնտի 5,
և Միտայելի Գ 3:

1424. Ի հնդեւտասաներորդի աւուր ննջման
Գրիգորի Դ ընտրեցաւ քահանայապետ ոմն 'ի
կարգինալաց հռովմայեցի որդի Սարգսի 'ի չորս
խոսացն փետր. յամին 844. և 'ի ձեռնադրու-
թեան փոխեալ զառաջին անուն իւր կոչեցաւ
Սերգիոս կամ Սարգիս. և այնուհետեւ սովո-
րութիւն կալաւ փոխելոյ զանուանս քահանայա-
պետաց 'ի թագադրութեան անդ¹: Յայնժամ
Լոթարիոս կայսր առաքեաց զորդի իւր Լուդովի-
կոս 'ի հռովմայսակիլ արքայ Լոնդոնաւորացոց
կամ թագաւոր Իսաւրիոյ. որոյ սիրտ թէպէտ
չէր ուղիղ ընդ հռովմայ, սակայն յօծութեանն
օրհնութեամբ մեծի քահանայապետին փոխե-
ցաւ 'ի լաւ անգր: Յետ այնորիկ խնդրեաց 'ի պա-
պէն, զի իշխանք հռովմայեցւոց երդուիցեն նմա
զերդումն հաւատարմութեան որպէս պաշտպա-
նի եկեղեցւոյ. այլ հայրապետն ոչ հաճեցաւ ընդ

1 Զանաւն սորա ասէն լինել os porci այսինքն է
Բերան խոզի. զոր անպարզաճ դատեալ մեծաւեան
պապոսյն խնային 'ի Սարգիս: Այլ ասէն թէ Սարգսի
Դ էր Տադեւոս. որ Վասն զի յառաջագոյն Պետրոս
էր անուանեալ, առ 'ի պապիւս առաքելապետին խո-
նեաց 'ի Սարգիս (1465):

այն, և ոչ իսկ թոյլ ետ առ կենդանութեամբ հօր նորա առնել զիրն զայն անխորհրդաբար : Դարձեալ անմիաբանութեան արքայորդւոց արգասիք էին, յորմէ գղղեցաւ ոչ միայն մեծազօր աթոռ Վաղղիոյ, այլ և ողջոյն Եւրոպա, ոտնակոխ եղեալ Արաբացւոց, մինչև Ժպրհիլ նոցա հատանել 'ի հռովմ' և կողոպտել զեկեղեցիս սրբոյն Պետրոսի և Պօղոսի : Սակայն յարիակաւն ոգւոյ և 'ի խոհական քաղաքավարութենէ մեծին Սարգսի անդրէն հալածական եղեալ նոցա 'ի նաւս իւրեանց՝ ծովակուրեղեն 'ի փախչելն արժանահաս պատուհասիւք :

Իսկ 'ի Սպանիա սքանչելեօք սրբոյն Յակովբայ յաղթող գտեալ հռամիրոսի արքային ընդդէմ Արաբացւոցն այնոցիկ նկուն արար զնոսա . որով և զերծ գտաւ Սպանիա 'ի հարկապահանջութենէ յիսուն օրիորդաց, զորս ամ ըստ ամէ առաքէր առ նոսա : Նմին իրի այս արքայ զտէրութիւն իւր և զազգն ողջոյն նուիրեաց 'ի պաշտպանութիւն սրբոյն Յակովբայ :

Իսկ Սարգիս քահանայապետ կառուոյց պառլամենտ շինուած առ սրահին Լատերանու, և 'ի նմին զետեղեցոյց զսուրբ սանդուղան ապարանից Պիղատոսի, ընդ որ անցեալ էր Քրիստոս : Ըստ աւանդութեան նախնի հարց թագուհին հեղինէ առ պաշտօնատիրութեան բարձեալ էր զպատուական աւանդն զայն յԵրուստղէմէ, և պահեցաւ զգուշութեամբ 'ի Լատերանեան եկեղեցւոյ հռովմայ : Իսկ մեծն Կոստանդիանոս կանգնեաց զայն 'ի սրահի ապարանից առ երի աստիճանաց, որ ածէր 'ի պատրիարդարանն . այլ զի մի հասարակ ինչ 'ի ռամկաց համարեսցի՝ եբարձ անտի Սարգիս պատն և եդ զայն 'ի պաշտօն հաւատացելոց, որ և այժմ կոչի Սուրբ սանդուղք : Եւ յետ կալոյ նորա 'ի քահանայապետութեան

ամս երկս, փոխեցաւ առ տէր 'ի վեց կաղան-
դացն փետ. յամին 847¹ :

ՃԵ

Ս . ԼԵՒՈՆ Գ

Ա . Տ . 847 , և Կայսերոս-Բէա՛ն Լաւարիոսի 8 ,
և Միքայէլի Գ 6 :

1/425 . Այն ինչ փոխեալ Սարգսի Բ յաս-
տեացս՝ Լեւոն հռովմայեցի որդի հռադուալդի՝
երէց գովելի խմաստութեամբ և սրբութեամբ
անդէն յաջորդեաց զնա յաթոռ սրբոյն Պետ-
րոսի, և զկնի երկուց ամսոց առ 'ի շտապ վտան-
գի 'ի Սարակինոսաց՝ առանց մնալոյ հրեշտակաց
կայսեր օծաւ քահանայապետ յերկս իգոսացն
ապրիլի յամին 847 : Եւ ըստ նախնի արարողու-
թեան խոնարհեցան ամենեքեան 'ի համբոյր ոտից
նորապսակ օծելոյն, որպէս ասէ և Անաստաս² :
Հայրապետս այս 'ի սկզբան անդ փայլեցաւ հրա-
շափործութեամբ . իբրև զի հրդեհ մեծ երբ 'ի
բռնութենէ հոգմոյ առջորէր զհռովմ՝ և չէր ուս-
տեք հնար շիջուցանելոյ, սուրբն կացեալ 'ի
հանդէպ նշանաւ խաչին շիջոյց : Այնու զօրու-
թեամբ ստատակեաց և զարքայիկ օձն գծնդակ ,

1 Բարն . յամն 844 : Անտոս . գրապ . եր . 351 .
և 352 : Անգէղոս . Ժամ . Կասին . գիրք 3 . գլ . 17 .
6 : Կահանգիոս . յամն 824 :

2 Ի վարս սորոս . եր . 358 : Նոյն և 'ի վարս Կոս-
տանդէայ ասէ ՎՅոսափինիանոսէ . « Ամենաբարեփոխեալ
Օգոստոս Բաթ 'ի գլուխ անկեալ յերկիր՝ հաճեալ եր
զոս քահանայապետին » . եր . 160 :

որ ժանտ հայեցութեամբ և թունաբեր շնչամբ մահացունէր զանցաւորս զՀռովմաւ : Ասպէս զԱրաբացիս հասեալս առ դուրս Ոստիոյ՝ թեթեւ զօրութեամբ այնպէս ահաբեկ արար, զի կէտք գերի մնացեալք նմա յաշխատանս շինութեան քաղաքին, և այլք փախուցեալք նաւու ծովակուր եղեն նաւաբեկութեամբ : Եւ 'ի յիշատակ այսր բարերարութեան կարգեաց զտօն վերափոխման Տիրամօրն ութօրեայ տօնախմբութեամբ :

Գումարեաց ժողով յուղղութիւն վարուց և 'ի հաստատութիւն եկեղեցական հրահանգաց . յորում զԱնաստաս երէց ժառանգաւոր սրբոյն Մարկեղոսի բարձրացոյց 'ի պատիւ կարգինալութեան : Իսկ Անգարիոսի հայրապետին համբուրդայ և յաջորդաց նորին շնորհեաց զՊաւլոս 'ի նշան եկեղեցական իրաւանց, և զմիթր, և խաչ տանել առաջի : Երեսներորդ չորրորդ կանոն ժողովոյն պատուիրէ դասատուաց դպրոցաց մեկնաբանել զսուրբ գիրս և զաստուածային պաշտամունս :

Ի նմին ժամանակի Լուդովիկոս Բ. գահակից լեալ հօրիւրոյ Լեթարիոսի եկն 'ի Հռովմ և օծաւ կայսր Հռովմայ 'ի քահանայապետէն : Այլ քանզի վերստին զօրացեալ Սարակինոսաց սպառնային ոտնակոխ առնել զՀռովմ, նմին իրի սրբազանն նպատտաւորութեամբ կայսեր Գաղղիոյ պարիսպ բոլորեաց շուրջ զբլրաւ Վատիկանու, և զնին քաղաքն ամրացուցեալ նորոգութեամբ՝ զայն մասն յանուն իւր Լէոպօլիս ձայնեաց : Նոյնօրինակ նորոգեալ ամրացոյց զքաղաքն Չէնթօէլլա, և զայլ բազում տեղիս որ արտաքոյ և որ 'ի ներքս Հռովմայ զաւերեալս յերեսաց բարբարոսաց, և այն՝ գողցես յաստուածային ազգմանէ առ անքայլ մնալոյ սրբա-

զան տեղեաց : Խնդուծիւն մեծ եղև նմա , իբրև լուսւ զգարձ Բուլղարաց 'ի սուրբ հաւատս ընդ թագաւորին իւրեանց Բորբորիկոսի : Այլ հասեալ նորա 'ի վախճան կենաց իւրոյ՝ փոխեցաւ առ տէր 'ի վեշտասան կաղանդացն օգոս. յամին 855 , կացեալ յիշխանութեան Ժրաջան տընութեամբ ամս ութ , ամիսս երիս և աւուրս վեց : Գոն սորա կրկին աղօթք 'ի կիր ածեալք յեկեղեցւոյ. զմին ասացեալ 'ի վերայ զօրաց նէապօլսեցւոց 'ի սրտերազմէն ընդ Սարակինոսաց, և զմիւսն 'ի կանգնել զգուռն Լէոպօլսոյ :

ՃԶ

ԲԵՆԵԴԻԿՏՈՍ Գ

Ա. Տ. 855. և Կայսերական Լատինի Բ 1,
և Միտայելի Գ 14:

1426. Ընդ ննջել երանելոյն Լեւոնի ուխտ եկեղեցւոյն և Ժողովուրդն փութացան 'ի Ժողով ընտրութեան նորոյ քահանայապետի. յորում ընտրեցաւ Բենեդիկտոս հռովմայեցի Ժառանգաւոր երէց սրբոյն Վալիստոսի որդի Պետրոսի. այլ ակամայ և դժուարաւ յանձն էառ զայն ծայրագոյն սաշտօն առ կարի խոնարհութեան անբաւական դատեալ զանձն : Եւ ըստ վաղեմի սովորութեան առաքեաց ծանոյց զընտրութիւնն Լոթարիոսի կայսեր և աթոռակցի նորին Լու-

1 Բելարմ. Գիրք 3. յղ. 444. հռ. 41. Իմ : Լատինա Եբթայ. Բուլղ 84 : Անաստ. Գրատ. 'ի վարս այսր պատի. եր. 358 : Բաի. յաթն 826 : Լամբերտին. յղ. պատար. հաթ. 1. Բիւ 110 : Բարոն. յաթն 879 :

դովիկոսի 'ի ձեռն նուիրակաց իւրոյ : Որոց դարձեալ անտի 'ի Հռովմ ընդ գեսպանաց կայսեր, և ահա Անաստաս երէց երբեմն կարգինալ՝ արձանացաւ հակապապ 'ի սագրեւոյ Արսենիոսի եպիսկոպոսին Իգուենացոց, և այն՝ սատարութեամբ կայսերական գեսպանաց : Զայն իբրեւտեսին ուխտն և ժողովուրդն՝ վրէժխնդիր լեալ մերժեցին զԱնաստաս, և հառտատեցին զօրինաւոր պապն Բենեդիկտոս և օծին զնա քահանայապետ յերիս կաղանդացն հոկտեմբ. յամին 855 յաւուր կիւրակէի ըստ նախնի սովորութեան : Յայնժամ նոյն իսկ գեսպանք 'ի զեղջ եկեալ ներումն խնդրէին վրիպանաց իւրեանց 'ի հեղաճամբոյր քահանայապետէն. և նա գթացեալ եթող նոցա :

Իսկ Միքայէլ կայսր Կոստանդինուպօլսոյ լուեալ զձեռնադրութիւն պապին՝ առաքէ առ նա հրեշտակս հանգերձ ընծայիւք ըստ հին սովորութեան, որպէս յիշէ և Անաստաս պատմիչ : Այսպէս քաղցրութիւն և խոնարհութիւն հայրապետին ձգէր առ ինքն զհեռաւորս և զմերձաւորս, և խնամէր զամենեսեան հայրաքար : Եւ ինքն յետ կալոյ 'ի հայրապետութեան ամս երկուս. ամիսս վեց և աւուրս տասն, փոխի առ տէր 'ի վեց իգոսացն ապր. յամին 858 :

Եւ Լոթարիոս կայսր Գաղղիոյ լուեալ զնոնորհ ընթացս մեծի քահանայապետին՝ շարժեցաւ 'ի նախանձ հոգևոր վարուց, և թողեալ զկայսերական թագն որդւոյ իւրում՝ Լուգովիկոսի՝ առանձնանայ 'ի վանս՝ ապաշխարել զոր միանգամ անիրաւեցաւ ընդդէմ հօր իւրոյ Լուգովիկոսի Պիոսի 'ի շնաս ազգին և պետութեանն (1423) :

1 Անաս . Փրապ . 'ի Վարս սորա : Բարոն . և Բաի . յամն 855 : Սահմանադր . Բենեդիկի . առ Ուիելտի հապ . 1 . եր . 753 :

ՃԵ

Ս. ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ Ե ՄԵԾ

Ա. Տ. 858, և Իսթանբուլէան Լատինիստի Բ. 4,
և Միտայէլի Գ. 17:

1427. Նիկողայոս Հռովմայեցի որդի Թէո-
դորի՝ սարկաւադ մեծահամբաւ իմաստու թեամբ,
իոհնմու թեամբ և սրբու թեամբ, ընտրեցաւ ար-
ժանաւոր յաջորդ սրբոյն Պետրոսի, և չքեղ հանգի-
սիւ ձեռնադրեցաւ յանդիման կայսեր Լուգո-
վիկոսի Բ. յառաջ քան զու թ կաղանգացն մայի-
սի յամին 858: Ապա ամեալ հանդիսապէս յե-
կեղեցին Լատերանու սրահեցաւ պապական
թագիւ ըստ Անաստասայ. որով եղև առաջինն ի
թագադարդ պապս, և ի մեծութենէ ոգւոյ իւ-
րոյ և ի մեծամեծ գործոցն Մեծ անուանեցաւ.
և առաքեաց առ նա ծանրագին ընծայս Միքայէլ
կայսր Կոստանդինուպօլսոյ:

Եւ թն ժողովս գումարեաց Նիկողայոս ի
Հռովմական բարեկարգութեանց (1184): Գրեաց
բազում կոնդակս և վճիռս. առաքեաց նը-
ւիրակս ի թագաւորեալ քաղաքն վասն քննու-
թեան գործոց Իգնատիոսի պատրիարդին որ-
դւոյ Միքայէլի կայսեր առն սրբոյ. զոր ի սագ-
րեւոյ Փոտայ կամ Փոտիոսի Բարդաս մօրեղբայր
Միքայէլի կայսեր մերժեալ էր յաթոռոյ. որով
և Փոտիոս այրն ամբարտաւան և լայնահանճար
ի միջոցի վեց աւուրց յիշխանական պաշտամա-
նէն յեկեղեցականութիւն վերոտնեալ նստաւ
պատրիարդ Կոստանդինուպօլսոյ: Իսկ պապն ի
ժողովի իւրում դատաւարաւեաց զՓոտիոս, և

արգարացոյց զԻգնատիոս . մերժեաց զաղանդ
Աստուածաչարչարից ոմանց յարեւելս . ցրեաց
զժողովակ Կոստանդինուպօլսոյ վասն անկման
Իգնատիոսի և փոխանորդութեան Փոտիոսի :
Դորձեալ նշովեաց զԶաքարիա նուիրակն կա-
մակից այնմ ժողովակի, ընդ նմին զՓոտիոս և
զԳրիգոր Սիրակուսայ, և հաստատեաց զԻգնա-
տիոս յաթոռ իւր : Նոյնպէս դատապարտեաց
զժողովն Մեդեայ, յորում թոյլ տուեալ էր Լը-
թարիոսի արքային Լութարինգիոյ զայլ կին առ-
նուլ կենդանեաւ կնոջն (1203) : Հուսկ յետոյ
հաստատեաց զյարգութիւն պատկերաց : Եւ զի
Փոտիոս բռնացեալ յաթոռ պատրիարգութեան
չարչարեաց զԻգնատիոս և էտրկ չար բաժանու-
մըն 'ի մէջ եկեղեցւոյն Յունաց և Լատինաց՝ մո-
լորեալ 'ի գիրս և 'ի բանս, նմին իրի զօրաւոր բա-
նիւք ցրեաց զմոլորութիւնս նորա մեծն Նիկո-
ղայոս, և ծանոյց զայն արեւմտեան եպիսկոպո-
սաց : Հրահանգեաց և զնորադարձ Բուլղարս 'ի
ձեռն նուիրակաց իւրոց գեղեցիկ բացատրելով
նոյա զսահմանս հաւատոյ՝ լուծմամբ հարիւր և
վեց խնդրոց : Այնչափ էր խոհական արթնու-
թիւն նորա 'ի վերայ հօտին Քրիստոսի և քաղ-
ցրութիւն . զի յաշխարհ ամենայն ձգեալ հա-
սանէր զօրութիւն իմաստութեան և բարեկար-
գութեանց նորա և գերազանց արարք նորա .
մինչև յեա մահուանն ութերորդ ընդհանուր
ժողովն (918) քննեալ զգործս նորա ձայնեաց
զնա նոր Եղիա, նոր Փենեէս, նոր Դանիէլ և նոր
Մարտինոս : Զայոպիսի գեղեցիկ առաքինու-
թիւնս առաքինացեալ սուրբ հայրապետին եթող
ապա զմարմին խոնարհութեան և վերաթե-
ալ խառնեցաւ 'ի դասս երանելեաց յիգոսս
նոյ . յամին 867 . յորում աւուր անցուցին զա-
նուն նորա 'ի վկայաբանութեան հռովմայ : Եւ

ամենայն ամբ. քահանայապետութեան նորա ինն,
ամիսք վեց և աւուրք քսան 1:

ԺԸ

ԱԴՐԻԱՆՈՍ Բ

Ա. Տ. 867, և Կայսերական Լատինիէի Բ 15,
և Վատիկանական 1:

1428. Ադրիանոս հռովմայեցի որդի Դաւա-
րոսի ժառանգաւոր երեց սրբոյն Մարկոսի՝ ընտ-
րեցաւ յաթոս քահանայապետութեան հռով-
մայ յիննետասն կաղանդացն յունիւ. յամին 867.
յորմէ երկիցս հրաժարեալ էր առ խորին խոնար-
հութեան, և բազում դժուարութեամբ յանձն
առ ՚ի ստիպելոյ ուխտին և ժողովրդեան. և էր
ամաց եօթանասուն և վեցից: Սա խոհական
խորհրդով հեռեւեալ շաւղացնախորդին իւրոյ մե-
ծին՝ Նիկողայոսի, ժողով գումարեաց ՚ի հռովմ՝
ընդդէմ Փոտիոսի, և նշովեաց զնա և զժողովակ
նորա: Անդ զսահմանս ժողովակին և զմատեանն
Փոտայ զոր գրեալ էր ընդդէմ Նիկողայոսի՝ կո-
խոտեալ և այրեցին (1185): Հաստատեաց դար-
ձեալ Ադրիանոս զվճիռ բանադրանաց սրբոյն Նի-

1 Ֆրանկիսիս Բալիէոս ՚ի Վարսուորս 2: Առ Բա-
րոն. յաճ. 858. 862: Առ Լաբ. հաս. 8. Ժող. եր.
1000: Պէպաս. վարդ. ասպռածաբ. հաս. 2.
Գիր. 7. ԳԼ. 33: Անաս. Գրադ. ՚ի Լուռնն աս
Ադրոն. հաս. 8. Ժող. Լաբ. եր. 568:

Յայսմ վայրի հասեալ յաճ. 867. Դատարի Անաս-
պաս Գրադէպ ՚ի Գրէնոյ զվարս քահանայապետեաց
և Կայսերաց. զոր յառաջ քանի Մոսկովորիոս Պրո-
վէֆ:

կողայոսի ընդդէմ Լոթարիոսի արքային վասն
բանի կնոջն (1203). և Լոթարիոս զգաստացեալ
եկն 'ի Հռովմ յոտս քահանայապետին և էառ
զներուծն . որ և 'ի դարձին մեռաւ ընդ իւրոցն :
Արքայն Անդղիոյ Ազփրեստոս Ա եկեալ 'ի Հռովմ
կատարել զուխտ իւր՝ պսակեցաւ 'ի քահանայա-
պետէն արքայական թագիւ : Մորավիացոց
թոյլ ետ 'ի սրբազան պաշտաման վարիլ դաղմա-
տական լեզուաւ , որ էր նոցա մայրական , ըն-
թերցեալ զաւետարանն նախ լատիներէն և ապա
դաղմատերէն : Հրաման արար և Կարոլոսի Կալ-
վոսի ընդ պատուհասիւք բանադրանաց՝ դարձու-
ցանել առ եղբայր իւր Լուդովիկոս կայսր օրինա-
ւոր ժառանգ զյափշտակեալն յիւրմէ զթագա-
ւորութիւն Լոթարիոսի վախճանելոյ :

Բարդաս զոր յիշեցաք 'ի վերոյ՝ պատուհա-
սեալ կարատեցաւ 'ի մասունս մասունս հրամա-
նաւ Միքայելի կայսեր . և ինքն Միքայել զՎասիլ
արշակունի զայրն զօրութեան կարգեաց ընդ պա-
շտականս : Եւ Վասիլ իբրեւ նստաւ կայսր արե-
ւելեան՝ նախանձայոյդ լեալ ուղղափառ հաւա-
տոյ դարձոյց զԻգնատիոս յաթոռ իւր , և տա-
րագրեաց զբռնացեալն Փոտիոս : Ապա առա-
քեաց առ պապն Ագրիանոս հրեշտակս ծանր ըն-
ծայիւք առ 'ի պատիւ . զնոյն արար և Իգնա-
տիոս . և խնդրեցին երկաքանչիւր խորհուրդ 'ի
նմանէ 'ի հաստատութիւն սուրբհաւատոյ : Պապն
խորհուրդ ետ գումարել 'ի Կոստանդինուպօլիս
զընդհանուր ժողով ութերորդ և առաքեացանգ
զհրեշտակս իւր , յորում դատապարտեցաւ Փո-
տիոս և գրութիւնք նորա . և տպա հաստատեաց
'ի Հռովմ զոսհմանս ընդհանուր ժողովոյն այ-
նորիկ (918) : Զկնի գեղեցիկ կարգադրութեանց
ընդ ամս հինգ ըստ Գուլիելմոսի գրապետի՝ փո-
խեցաւ յաստեացս Ագրիանոս յամին 872 , և

Թէ յորում աւուր՝ չէ յայտ : Գտանին նորա
առ մեօք յոլով նամակք ¹ :

ՃԹ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Ը

Ա. Տ. 872, և Կայսերական Լուսավիճիչ Բ 18,
և Վասի 6 :

1429. Յովհաննէս նախասարկաւագ եկե-
ղեցւոյն Հռովմայ որդի Գունդոսի՝ յաջորդեաց
զԱգրիանոս յաթու քահանայապետութեան
յիննևտասն կաղանդացն յունվ. յամին 872, և
կառավարեաց ղեկեղեցին տառապանօք հան-
դերձ զամս տասն : Սա հրաւիրեալ 'ի Հռովմ'
զկարողոս կալվոս յետ մահուան Լուդովիկոսի՝
պսակեաց կայսր Հռովմայ. և առեալ 'ի նմանէ
զօգնութիւն՝ ել ընդդէմ Սարակինոսաց կոխե-
լոց զԽաալիա և զսահմանս Հռովմայ : Իսկ զՆե-
ապօլսեցիս և զԲենեվենտացիս, որք հաշտութիւն
արարեալ էին ընդ թշնամեաց, և զորս միանգամ
'ի կողմն նոցա միտեալ՝ ընդ բանիւ արար 'ի Ժո-
ղովի իւրում, ևս և զոմանս յեպիսկոպոսաց :
Այլ յետ սակաւուց դեղակուր լեալ կայսեր 'ի
ձեռն հրեայ բժշկին, և պապն թափեալ 'ի
յուսոյ արար խաղաղութիւն ընդ Սարակինոսաց,
յագեցուցեալ զնոսա ոսկւով : Իսկ զՓորմոզոս
քաջ եպիսկոպոս Պորտոսի մերժեալ վարեաց 'ի
Գաղղիա սակս ինքնակամ շարժելոյ յիրս ինչ

1 Ա. Լաբ. հապ. 8. Ժող. եր. 982 : Բ. Լաւանդ.
հապ. 9 : Բաի. յամն 872 : Պաղի-Կայսր. Վերգիւ-
գիւր. 5. պապ. Անգլ. եր. 131 : Մարտագոր.
Պրոշ. 'ի վարս Կահ. հապ. 3 :

ընդգէմ՝ կամաց նորա՝ ի Բուլղարս . որպէս ամբաստանէին յաջադիտութեան նախանձու (1435):

Տեսեալ Յովնաննու՝ թէ չէ յապահովի ի Հռովմ, առ ահին տեղի ետ ի Գաղղիա . և սկսակեաց անդ ի կայսր զԼուդովիկոս Գ, անուանեալ Բալթոս: Իսկ զԲողոնոս կոմս որդէգրեալ ինքեան և կարգեալ իբր գործակալ և պաշտպան՝ նովաւ հանդերձ դարձաւ ի Հռովմ: Յայնժամ հասին առ նա գեսպանք կայսեր Ալասլի որսացելոյ՝ ի Փոտիոսէ հաճոյական մատենագրութեամբ, որ և ստիպէր զնա հաստատել զՓոտիոս վերստին յիշխանութեան իւրում, արձակեալ զնա ի նշովից: Իդառն պարագայից ժամանակին անջորգաեալ Յովհաննու, առ ժամն եթող ժողովոյն խորհել զլաւն. այլ յետոյ զիջաւ և հաստատեաց զՓոտիոս յետ մահուան Իգնատիոսի յաթոռ պատրիարքութեան Կոստանդինուպոլսոյ: Այլ Փոտիոսի ապերախտ գաեալ ընդ մեծ շնորհան զոր ընկալաւ, ոչ միայն ընդ բամբասանօք էարկ զպապն, այլ և ժողով գումարեալ ի սպառ որոշեաց յարևմտեաց զՅոյնս անկարկատելի պատառ մամբ, մինչև նոցին իսկ Յունաց լինել անհաճելի առ ժամն, մեղադիր եղեալ և քահանայապետին՝ թէ զՓոտիոս ներքինին վերագարձոյց յաթոռն: Սակայն ոչ գանդաղեցաւ Յով

1 Անտի ինք Փոտիոս կամ Փոպ ներքինի երևա իբրեւ նախապապիւն, առաքելութեան ասելին՝ ինքնամարտին կամ ինքնամարտն քահանայապետ եղև. զոր յետոյ իշխմի գահին հռովմայ յարմարեցին ի վերայ Յովհաննու պապին, իռելլով զնա Յովհաննու և ի Ռուլմոնի, և այլ նախապապիւն անուանաւ և աստուպելա կարկապելով զնմանէ: Այլ ինքեանք ի շարժառն Բանից իրեանց Ծաւր և ինին, անմիաբան ի միեանց յառաջ ածելով զաստուպելան զայնսն ի . միայն առ Գ.

Հաննէս անդրէն մերժել զնա և զժողովակ նորա
Հանգերձ նշովիւք : Էօծ նա կայսր զկարօլոս
Կրասոս արքայ Գերմանիոյ և Իտալիոյ . և ջա-
նահար եղև հաստատել զմիաբանութիւն 'ի մէջ
իշխանաց Գաղղիոյ : Ապա հասեալ նմա վախ-
ճան կէնաց՝ մեռաւ յութուտան կազանդացն
յուշվ . յամին 882 :

ՃԺ

ՄԱՐԻՆՈՍ Ա

Ա . Տ . 882 , և Կայսերութեան Կարօլոսի Կրա-
սոսի 3 , և վառելի 16 :

1430 . Մարինոս կամ Մարտինոս Բ հեղ-
բուրիացի որդի Պալլամբոսի երևելի նախասար-
կաւագ եկեղեցւոյն հռովմոյ և նուիրակ երիցս
առաքեալ 'ի Կոստանդինուպօլիս 'ի մեծէն Նիկո-
ղայոսէ , յԱգրիանոսէ և 'ի Յովհաննէ սակս ի-
րողութեանց Փոտիոսի՝ յաջորդեաց զնոյն Յով-
հաննէս յաթոռ քահանայապետութեան հռով-
մոյ յեւ զեկամբերի : Որոյ կալեալ զընթացս
նախորդաց իւրոց՝ հող տարաւ բարեկարգել զե-

Յովհաննէս ասել էլեալ զիբան , և մասոյն աս Դ-
Լէանիս , և այլոց զայլ ոմն Յովհաննէս սրեղծեալ
որիչ յառաջիկայէր : Եւ որ խոր մի միսս ունէր 'ի
նորաշանդից իսկ , եկից զլսելիս , և զանհամա-
նիւն ասասպէլախօս իսայրառախանացն ջանաց լեռագա-
յանել :

1 Մեծն Բելարմիոս . գիրք 3 . յշ . քահ . հո .
գլ . 17 : Բարոն . ևս և Տարեգ . Բերդին . յամն 872 :
Պեք . Մար . գիրք 3 . յշ . համ . քահ . և Կայս .
գլ . 37 . 4 :

կեղեցին արեւելեան՝ դատապարտելով զՓոփոս պատրիարգ զայրն անհանգարաւ իսկ զՓորմոզոս մեծանուն եպիսկոպոս մերժեալ երբեմն ՚ի Յովհաննէ՝ դարձոյց անգրէն ՚ի տեղի իւր, քննեալ և ստուգեալ զանմեղու թիւն նորա : Յետգեղեցիկ քաղաքավարու թեան և խոհական ընթացից կալոյ յիշխանութեանն ամիսս եօթնուտասն՝ փոխեցաւ յաստեացս յամին 884 յամսեանն մայիսի, որպէս կարծի յոմանց ¹ :

ՃՈՒՆ

ԱԴՐԻԱՆՈՍ Գ

Ա. Տ. 884, և իայսերութեան Կարուսի 5,
և Վասի 18 :

1431. Ագրիանոս հռովմայեցի որդի Բենեդիկտոսի յառաջագոյն Ագաբեոսս կոչեցեալ ըստ ոմանց՝ ընտրեցաւ յաթու քահանայապետութեան հռովմայ յեւս մայիսի կամ ՚ի սկիզբն յունիսի յամին 884 : Որոյ տեսեալ զամբարտաւան ընթացս Փոփոսի ՚ի վնաս եկեղեցւոյ չարաչար հերձուածովքն՝ դատապարտեաց զնա : Սա յորդորեալ յիտալացւոց եհան զերկու անուանի վճիռս : զմին վասն ազատութեամբ ընտրելոյ և օծելոյ ուխտին զքահանայապետս առանց մնալոյ արքունական գեսպանաց՝ ըստ որում սովորութիւն էր ժամանակին, և զմիւսն սակաւ րժանապատուութեան իտալացի իշխանաւորաց իբր զի ՚ի մեռանել Կրասոսի կայսեր անզաւակ՝ յանձնեցէ նոցա զթագաւորութիւնն Իտալիոյ,

1 Բարոն . և Բաի . 882 : Թոմազի Վասի և
Ագրիանոս Գ :

և զոմն 'ի նոցանէ օծցէ Թագաւոր հանդերձ կայսերական տիտղոսիւ (1432) : Սակայն 'ի հետեւեալ ամի իբրեւ գնայր 'ի Գաղղիա 'ի խնդրոյ կայսեր , և հազիւ անցեալ էր ընդ Պադոս գեա՝ ցաւ մահաբեր հանգիսեալ նմա՝ փոխեցաւ 'ի սեպտյամին 885 , յետ կալոյ 'ի քահանայապետութեան զամիսս վեջաստան . զորոյ զմարմինն Թաղեցին 'ի մենաստանի՝ Նոնանաուլայ հինգ մզնեաւ հեռի 'ի Մուսինայ :

ՃԺԲ

ՍՏԵՓԱՆՈՍ Ե

Ա. Տ. 885 , և Իստեբուլէան Կալենդի 6 ,
և Կալենի 19 :

1432 . Ստեփանոս հռովմայեցի որդի Ադրիանոսի աղամայ կամօք հաւանեալ ընտրութեան ուխտին՝ օծաւ քահանայապետ խորհրդով Կարողոսի կայսեր 'ի կատարած սեպտեմբերի : Յառաջին օրէ անտի անպակաս եղեն բարեաղագութիւնք յիտալիա . զի աղօթիւք նորատեղացին երկինք զառաւանձրեւ յերաշտութեան անդ երկրին , և մորախոցն երամք ջնջեցան յերկրէ անտի : Ընդ խոնարհութեանն և կտրի աղքատասէր էր . մինչև բաժանել աղքատաց զամենայն ինչս զոր ունէր : Գրեաց և զօրաւոր կոնդակս առ կայսրն Վասիլ , որովք ցուցանէ զիրաւունս Մարինոսի պապին և այլոց նախորդաց իւրոց 'ի դատապարտել զՓոռիոս . որով երեսոս դարձուցանել յորդոր լինի կայսեր : Յետ մա-

1 Սիկնիոս . Գիրք 5 . յշ . Բագ . Իսթաւ . յաճ 884 :
Պաղւմէս 1 . Բագ . Գիրք 16 . պաթ . էլէշ . Գլ . 17 :
Բաի . յաճ 884 : Բուլան . 8 յաւ :

հուան վասիլի կատարեաց զայն պատուէր որդի նորա Լեւոն Իմաստասէր կայսր՝ փակեալ զՓռտիոս ՚ի վանս : Յայնժամ յաջորդեաց զՓռտեղբայր Լեւոնի կայսեր Ստեփանոս, այր հեղահամբոյր և խաղաղասէր, հրամանաւ և հաւանութեամբ պապին . որով բարեկարգեալ խաղաղացաւ արևելեան եկեղեցի :

Իսկ վիգոն դուքս Սպուլետայ իշխան Իտալիոյ և որդեգիր քահանայապետին ժառանգեաց ըզթագաւորութիւն Լոնգոբարտացւոց ՚ի շնորհաց սրբազանին . որ և կոչեալ զնա ՚ի հռովմ ՚ի ինգրոյ Իտալացւոց էօծ կայսր հռովմայ յինն կալանդացն մարտի յամի 891 : Եւ նա առ երախտագիտութեան հաստատեաց զամենայն զոր միանգամ նուիրեալ էին առաքելական դահին Պիպին և Կարոլոս և Պիոս կայսերք Գաղղիոյ (1414) : Եւ Ստեփանոս յետ զայս օրինակ կալոյ ՚ի հայրապետութեանն առաքինի քաղաքավարութեամբ ամս վեց , փոխեցաւ առ տէր յիշս սեպտ . յամին 891 ¹ :

ՃԺԴ

ՓՈՐՄՈՋՈՍ

Ա. Տ. 891, և իայտերաբէան վիդնի 1, և Լեւոնի Իմաստասէրի 6 :

1433. Փորմոզոս մեծապատիւ նուիրակ որդի Լեւոնի այր փառաւոր և ճշմարիտ աստուածապաշտ և հմուտ սուրբ գրոց և վարդապետութեանց՝ յառաջնորդութենէ Պորաոսի հրաւի-

1 Բարոն . յաճ. 885 : Առ Գլափիան . 2 . Խնդ . 41 . Է : Սիլիան . յաճ. 891 :

րեցաւ 'ի Հռովմ յաթոռ սրբոյն Պետրոսի յամին 891. և եղև առաջին որ անցյեալիսկոստու-
թենէն 'ի քահանայապետութիւն (1429). վասն
որոյ և առանց օծութեան օրհնեցաւ պատ՝ թա-
գադրութեամբ և եթ. և եկաց յիշխանութեանն
ամս չորս և ամիսս վեց : Զառաջինն ընկա-
լաւ զնամակ 'ի Ստիւղիանոսէ և յայլոց արևե-
լեան եպիսկոպոսաց ուղղեալ առ նախորդ իւր
Ստեփանոս. յորում ցուցանեն զպատճառն
թէ զիարդ անհամաձայն նոցա գրեալէր կայսրն՝
թէ փոփոս առանց բռնադատութեան կամո-
վին հրաժարեալ իցէ յաթոռոյ իւրմէ. և աղա-
ջէին զի դարձեալ ընկալեալ լիցին 'ի հաղորդու-
թիւն եկեղեցւոյ որք 'ի փոփոսէ վերոտնեալ է-
ին 'ի սուրբ աստիճան : Իսկ պապն պատասխա-
նի արար նոցա, զի հնազանդեալ յանձն առցեն
զվճիռս և զապաշխարանս, և խոստովանեալ
զվրկական՝ խնդրեսցեն զներումն : Եւ առաքեաց
նա նուիրակս 'ի Կոստանդինուպօլիս բարեկար-
գել զեկեղեցին արևելեան հանդերձ կայսերաւ :
Ընդ աւուրս ժամանակացն այնոցիկ մեռանի
Վիգոն կայսր, յորմէ և աղմուկ խռովութեան
յառնէ յիտալիա. վասն որոյ և քահանայապետն
գաղտ կոչեաց 'ի Հռովմ Վրնուլփոս արքայ Գեր-
մանիոյ առ 'ի սանձահարել զյանդգնութիւն և
զթշնամութիւն Լամբերտոսի որդւոյ Վիգոնի :
Վրնուլփոս հասեալ 'ի Հռովմ զօրու ծանու վտա-
րեաց անտի զնառվարար թշնամիս, և խնդրանօք
օծաւ 'ի պապէն կայսր Օգոստոս : Այլ պապին
ոչ յետ բաղմաց հասեալ 'ի վախճան կենոց իւ-
րոց պսակեցաւ 'ի տեառնէ ըստ մեծագոյն համ-
բերութեանցն միով աւուրք յառաջ քան զնո-
նայս ապրիլի յամին 896 :

ՃԺԴ

ՎՈՆԻՓԱԿԻՈՍ Զ

Ա. Տ. 896, և Կոյսերոս-Ռէան Լաճէրփոսի 3,
և Լէւոնի 11:

1434. Վոնիփափիոս հռովմայեցի երէց՝ որդի
Ագրիանոսի՝ յաջորդեաց զփորձողոս յաթոռ քա-
հանայապետութեան յաւէտ ընտրութեամբ ժո-
ղովրդեան, քան ուխտին հռովմայ: Նմին իրի՝ ի
բազմաց և ոչ իսկ՝ ի կարգս հայրապետացն հռով-
մայ դասի: Որև կարճատև եղեալ յախտէ ոտն-
առութեան չեհաս նմա առնել գործ ինչ ար-
ժանի յիշատակաց: Զսա համարին ոմանք կացեալ
քահանայապետ աւուրս հնգեառասան, և այլք՝
թէյեա հնգեառասան աւուրցն այնոցիկ արտա-
սահմանեցաւ յաթոռոյ՝:

Գիր + 1. Գլ. Է: Բարոն. յաթ. 891: Բախ. 'ի Վարս
սորա 12: Մաքիլլոն. եր. 31: Բարոն. և Բախ.
յաթ. 897:

1 ժող. հո. Գլ. Գ. յաթ. 904: Ուրտոնն 'ի
նոր յաւել. առ կիսին. հապ. 1. եր. 680: Փլ-
րոսարդ. յղ. Գազ. հո. հպ. 3. Տ. 2. եր. 318:

ՃԺԵ

ՍՏԵՓԱՆՈՍ Զ

Ա. Տ. 896, և Կոյնքի-Ռէտի Լ. Բէրքի 3,
և Լէ-նի 11:

1435. Ստեփանոս հռովմայեցի որդի Յովհաննու երիցու՝ յառաջ քան զքսան օգոս. յամին 896, ընտրեցաւ պապ յաւէտ նպաստիւք Ագեղերաոսի իշխանաւորին՝ քան թէ ընտրու թեամբ ուխտին հռովմայ, որ առ ժամն լռեաց, զի մի հերձուած ինչ ծագեացի: Այս հայրապետ թէպէտ նախանձաւոր էր հաւատոյ և կանոնաց, բայց չարասէր թշնամիք փորձողոսի պապին հաւանեցուցին զնա հանել զմարմին նորա՝ ի գերեզմանէն և մերկացուցեալ ի սուրբ զգեստուց՝ տալ հատանել զերիս մատուէն և արկանել զմարմին նորա ի Տիբերիս գետ: Քանզի Ստեփանոս վրիպամբ եգեալ էր ի մօի թէ փորձողոս չէր օրինաւոր քահանայապետ, զի յեպիսկոպոսութենէ ի պապութիւն ամբարձաւ, որ ցայնժամ անսովոր իրք էին ի միոյ աթոռոյ փոխադրիլ յայլ աթոռ. նմին իրի մերժեաց զձեռնադրեալս նորա. այլ կրկին օրհնել ոչ իշխեաց: Զայս գործ սարսափելի և ատելի ամենեցուն թէպէտ խաբեալ ի թշնամեաց արար Ստեփանոս, բայց դարձաւ ի միասանձին իւրոյ: Զի նախ ի պատիժ նորա և ի զգաստութիւն յապա եկելոց անկաւ յորկ եկեղեցւոյն Լատերանու, ուր էր գահ քահանայապետաց: Եւ ապա ինքն յետ երեքտասան կամ չորեքտասան ամսոց իշխանութեանն մերժեալ յառաքելական գահէն խեղդամահ եղև ի բանտի ի ձեռն թշնա-

մեաց իւրոց յամին 897: Իսկ մարմին երանելոյն
Փորմոզոսի գտաւ սքանչելեօք 'ի ձկնորսաց . և
իւրեք բերաւ յեկեղեցի սրբոյն Պետրոսի՝ պատ-
կերք սրբոցն ողջունեցին զնա յալփութեամբ
իւրեք զկենդանի : :

ՃԺԶ

ՌՈՄԱՆՈՍ

Ե. Տ. 897, և Կայսերո-Յէան Լաֆէրպոսի 4,
և Լէւոնի 12 :

1436. Յետ մահուան Ստեփանոսի Զընտրե-
ցաւ Ռոմանոս գաղեսացի որդի Կոստանդեայ
յաթոս քահանայապետութեան Հռովմայ յա-
ռաջ քան զհնգետասան հոկ. յամին 897: Կար-
ճութիւն ժամանակին թէպէտ ոչ ներեաց նմա
առնել ինչ 'ի պիտանեաց և 'ի լաւագունից 'ի
խռովայոյղ վիճակի անդ, բայց և այնպէս ոչ
գանդաղեցաւ նանրացուցանել իսպառ զամե-
նայն պարօկանոն գործս նախորդին իւրոյ Ստե-
փանոսի, որ ընդդէմ Փորմոզոսի պապին. զորոյ
զպատուական մարմինն զետեղեալ 'ի պատշաճա-
ւոր տեղւոյ պատուեաց: Գրեաց և նամակ վասն
բարեկարգութեան հօտին, որպէս տեսանի առ-
մեօք: Եւ լաւ աճապարեալ 'ի նա վաղահաս մա-
հուն՝ վախճանեաց զկեանս, կացեալ յիշխա-

1 Բաբուն. յաճ. 897: Լա-ԻԴԲԲ. ԳԻԲԲ. 1. ԳԼ. Ը:
Լա-Դ-ՎԻԻ. ՏԻ-ՄԵՆԻԼ. Կապ. 3. Վարդ. և Կրահ. ԷԻ.
ԳԻԲԲ. 42: Բապ. յաճ. 897: Գաւադար Յա-ՎԵՆ. յա.
Ի-ԲԻԲ. ՎԻՃ. 8. Խնդ. 6:

նութեան ամիսս երիս և աւուրս քսաններկու
'ի սկիզբն փետ . յամին 898 ¹ :

ՃԺԷ

ԹԷՈԴՈՐՈՍ Բ

Ա. Տ. 898, և խոսերու-նէան Լաթերբուսի 5,
և Լէ-նի 13 :

1437. Թէոդորոս հռովմայեցի որդի Բոն-
դոսի, սիրելի ուխտին Հռովմայ, բարեկամ խա-
ղաղութեան, առաքինի, հայրենասէր և աղքա-
տասէր՝ յաջորդեաց յաթոռ սրբոյն Պետրո-
սի գեղեցիկյուսով ամենեցուն՝ սակս մեծամեծ
գործոց լաւագունից 'ի հաստատութիւն սրբոյ
եկեղեցւոյ : Քանզի ձեռն էարկ զամենայն
սկսեալ գործս Փորմոզոսի՝ զորս մերժեալ էր
Ստեփանոս՝ գլխաւորել, և զձեռնադրեալս նո-
րա վերստին կարգել 'ի պաշտամունս իւրեանց
հանդերձ ժողովով : Իսկ զմարմին Փորմոզոսի փա-
ռաւորապէս ածեալ ամփոփեաց յառաքելա-
կան դամբարանի : Յայսպիսի օգտակար կար-
գադրութեան հասեալ նմա մահ յափշտակեաց
յաշխարհէ յետ քսան աւուրց ձեռնադրու-
թեան նորա ² :

1 Բաբոն . յաժն 900 : Սիւն . 41ր + 6 . յաժն 897 :
2 Փլադ . յշ . Ժահան . Հո . Կադ . 3 . Տ . 2 . Էր .
319 : Բաբոն . յաժն 901 : Սիւնէթերբուս . յաժն 903 :
Ա-իւիւ . 41ր + 2 . Գլ . 7 :

ՃԺԸ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Թ

Ա . Ց . 898 , և Իսայերոմեան Լաֆերպոսի 5 ,
և Լեւոնի 13 :

1438 . Ընդ վախճանել թէոգորոսի պապին Սարգիս ոմն երէց ջանահար եղև սպրդել յաթու քահանայապետութեան . որոյ 'ի մերժել յուխտէն և 'ի Հռովմայ՝ ընտրեցաւ Յովհաննէս տիբուրտացի որդի Հռամսյուռղի սարկաւադ և կրօնաւոր բենեդիկտեան . և յէլս ամսեանն յուլիսի յամին 898 օծաւ հանդիսաւոր արարողութեամբ յաջորդ սրբոյն Պետրոսի : Ապա յերկրորդում ամի գումարեաց կրկին ժողովա 'ի Հռովմ և 'ի Հռովմենա վասն բարեկարգութեան եկեղեցւոյ և վասն հաստատութեան սուրբ հաւատոյ : Յառաջնումն նանրացոյց զամենայն վճիռս և գործս ժողովոյն Սաեփանոսի 2 ընդդէմ Փորմոզոսի՝ որ սակս մեծամեծ արդեանց յեկեղեցւոյն Պորտոսի յառաքելական գահ հրաւիրեալ էր , որպէս հաստատէր նա ինքն . և հրամայեաց այրել զգրուածս ժողովոյն այնորիկ : Արդեաց անդրէն յառաջին աստիճանս իւրեանց և զմերժեալս 'ի Սաեփանոսէ : Իսկ զորս անիրաւեցան 'ի գերեզման և 'ի մարմին Փորմոզոսի՝ ընդ բանիւ տրար , մինչև զգաստացին : Եւ առ 'ի խափանել զերկպառակութիւն յընարութեան պապին՝ պատուիրեաց զի օծութիւնն լիցի առաջի դեսպանաց կայսեր : Արդել ևս՝ զի մի 'ի մահուան պապին սրտորիար գութիւնք և եպիսկոպոսութիւնք տիրապետեսցին յայլոց . և մի՛ . ոք յանդգնեսցի զհետ լինել

Իշխանութեան առաքելական գահին : Իսկ յերկրորդումն զոր արար առաջի կայսեր՝ ընկճեաց զբռնութիւն Սարգսի և կողմնակցաց նորին խռովասիրաց : Ետես զգարձ Նորմանից որ 'ի Գաղղիա՝ յուղղափառ հաւատաւ . որով և ցնծացաւ յոյժ : Հուսկ յետոյ զամենայն ջան 'ի վարարկեալ ուղղեաց զանուղղայս՝ բարեկարգեալ զՀռովմ և զԽաալիա , և փոխեցաւ առ տէր 'ի մուտս օգոստոսի յամին 900 , կոյցեալ 'ի հայրապետութեան ամս երկուս և աւուրս հնգետասան ¹ :

ԴԷՊՔ ԻՆԵՐՈՐԴԻ ԴԱՐՈՒՆ

Ա.Տ.

- 800 . Մեծն Կարողոս արքայ Գաղղիոյ պսակի 'ի պապէն կայսր արևմտեայց :
- 806 . Դաւիթ Բ նստի կաթողիկոս յետ Յովսէփայ :
- 808 . Սահակ և Յովսէփ նահատակին 'ի Կարին :
- 833 . Յովհաննէս Ե յաջորդէ յաթոռ կաթողիկոսութեան :
- 854 . Զաքարիա Ա կաթողիկոս :
- 856 . Սմբատ խոստովանող վախճանի :
- 861 . Սկիզբն տէրութեան Մոսկովաց 'ի ձեռն Բիւրիք իշխանին :
- 862 . Աբլաւոնք դառնան 'ի հաւատս :
- 876 . Գէորգ Բ յաջորդէ զԶաքարիա կաթողիկոս :

1 Բարոն . յամն 901 : Բաի . 898 : Լո-ի-Դի-րան . Գիւր + 2 . պապ . Գլ . ԺԳ : Թովմա . յշ . վարդ . հին և նոր եկ . Տ . 2 . Գիւր + 2 . Գլ . ԷԷ . 6 : Լաբ . հապ . 9 . Ժ-շ . եր . 502 :

879. Փոտ պատրիարք բաժանէ զՅոյնս 'ի Կահէն Հռովմայ :
879. Ռիւրիք առաջին թագաւոր Մոսկովաց մեռանի, և տիրէ իշխանն Օլէկ ընդ Խկորայ արքայորդւոյն :
880. Աթոռ թագաւորութեան Մոսկովաց 'ի Նովկորոտէ փոխի 'ի Քիեւ :
885. Սկիզբն թագաւորութեան Բագրատունեաց :
897. Մաշտոյ, և տպա Յովհաննէս Զ կացին կաթողիկոս :
899. Աթոռեւորէ կիւրապաղատ պսակի 'ի Սմբատայ արքայ վրաց :

Զայնու ժամանակաւ յետ Խուզիմայ ոստիկանին նոսի 'ի Հայս Հոլ ոստիկան Հագարացւոց յամին 818. տպա Բագարատ բագրատունի Հայ. տպա Ապուսէթ և տպա Բուղայ, որ Հարըտա հարէ զՀայս : Յետոյ լինի ոստիկան Շէխի պարսիկ. տպա մեծն Աշոտ Ա բագրատունի իշխանաց իշխան տիրէ 'ի Հայաստան յամին 859 տմս քսանեւեց. յետ որոյ թագաւորէ նա ինքն տմս հինգ, փոխեալ զաթոռն 'ի Բագարան. զկնի նորա թագաւորէ Սմբատ Ա բագրատունի. փոխեալ զաթոռն յերազդաւորս յամին 891 :

Տ Ա Ս Ն Ե Ր Ո Ր Դ Դ Ա Ր

ՃԺԹ

ԲԵՆԵԴԻԿՏՈՍ Դ

Ա. Տ. 900, և Կալեբրոմեան Լուդովիկոսի Գ. 1,
և Լեւոնի 15:

1439. ԲԵՆԵԴԻԿՏՈՍ Հռովմայեցի որդի Մա-
մուդոսի միով աւուրք յառաջ քան զկաղանդս
սեպտ. յամին 900, ձեռնադրեցաւ քահանայա-
պետ Հռովմայ, և եկաց 'ի նմա ամս երիս և ա-
ւուրս երկու: Սա 'ի նմին աւուր ձեռնադրու-
թեան գրեաց կոնդակ, որպէս երևի առ մեօք, և
ջանահնար եղև հաստատել զբարեկարգու-
թիւնս: Որ և առ աղքատսիրութեան յաւէտ
մեծանուն հանդիսացաւ և գովելի 'ի բերանս ա-
մենեցուն: Իսկ առ 'ի պաշտպան կացուցանել
եկեղեցւոյ էօծ զԼուդովիկոս Գ. կայսր Հռով-
մայ: Սակայն չև ձեռնարկեալ յերևելի գործ
ինչ՝ փոխեցաւ յատեալս յամսեանն հոկ. յա-
մին 903:

1 Բարն. և Բալ. յամն 900. և 901: Աւետ.
Նապ. Վիճ. 15. 'ի պապ. էի. Դար ը և ծ. 4պ.
6. էր. 364:

ՃԻ

ԼԵՒՈՆ Ե

Ա. Տ. 903, և Կայսերական Լուսավորչի Գ. 4,
և Լեւոնի 18:

1440. Յետ միոյ աւուր մահուան Բենեդիկ-
տոսի յաջորդեաց յաթոռ քահանայապետու-
թեան Լեւոն Ե արդէատացի: Որ զկնի յիսուն
և վեց աւուրց հալածական եղև յաթոռոյ իւր-
մէ բռնակալութեամբ աղքակցին իւրոյ Քրիս-
տափորի երիցու, և փակեալ ՚ի բանտի վճարեաց
զկեանս¹:

ՃԻԱ

ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ

Ա. Տ. 903, և Կայսերական Լուսավորչի Գ. 4,
և Լեւոնի 18:

1441. Քրիստափոր հռովմայեցի որդի Լեւո-
նի գրաւեաց զիշխանութիւն քահանայապե-
տութեան յելս նոյ. յամին 903: Այլ ոչ յեր-
կարեաց ՚ի նմին աւելի քան զամիսսեօթն. քան
զի Սարգիս երէց՝ որ ամս վեց ծածկեալ կայր
(1438), յաջողութիւն գտեալ արտասահմա-
նեաց զնա. և ստիպեաց ևս հրաժարել և առանձ-
նանալ ՚ի վանս կրօնաւորական վարուք: Բայց

¹ Բարոն. յաթն 907: Բալ. 903: Բեւար. յա-
տալ. ՚ի գիրս յշ. Կապ. հո:

և ինքն արգելեալ յեայ 'ի բանտի վախճանեաց
զկէանս իւր . որպէս պատմէ և Կիակոնիոս 1 :

ՃԻՔ

ՍԱՐԳԻՍ Գ

Ա. Տ. 904, և Կայսերական Լատինական Գ 5,
և Լեռնի Իմաստասիրի 19:

1442. Սարգիս Հռովմայեցի որդի Բենեդիկտոսի և երեց եկեղեցւոյն Հռովմայ երբեմն ընտրեալ յոմանց յաջորդել զԹէոփորոս պապ, և յայլոց մերժեալ (1438) հաստատեցաւ այսրէն յաթու քահանայապետութեան օգնութեամբ Ագեղբերոտոսի Մարքեղի զկնի Քրիստափորի պապին, և ձեռնադրեցաւ 'ի մուսս յունիսի յամին 904: Սա խնամ կալաւ նորոգել զեկեղեցին Լատերանու զաւերեալն յերկրաշարժութենէ (1435). զոր և վայելուչ զարգարեաց ոսկեղէն և արծաթեղէն զարգուք: Զահի հարաւ իբրեւ լուաւ եթէ հերձուածն փոփոսի ընդդէմ հոգւոյն սրբոյ տարածեալ է յարևելս: Նորին վասն անդէն և անդ սպառնալից բանադրանօք կարճեաց զայն և անգործ արար առ ժամն: Եւ կացեալ 'ի հայրապետութեան ամս եօթն և ամիսս երիս՝ վախճանեցաւ յամսեանն օգոս . յամին 911: Լուիգբրանդոս որ սիրէ միշտ կատակաբանել, անպատեհս իմն զըսբանէ զհայրապետէս, որ չոռնի բնաւ կալ առաջի գիանոց:

1 Բաի. յաճ. 904: Բարւն. 908: Մաթիւ.
'ի յառաջ. 'ի դար է:

ուր այլք 'ի մատենագրաց գովու թեամբ խօսին
զնմանէ 1 :

ՃԻԳ

ԱՆԱՍՏԱՍ Գ

Ա. Տ. 911, և Կայսերական Լատինական Գ 12,
և Աղեթասնդրի 1 :

1443. Անաստաս որդի Լուկիանոսի 'ի հե-
տեւալ աւուր մահուան Սարգսի հաստատի յա-
ջորդ նորա յաթոռ քահանայապետութեան .
որ լեալ այր անարատ, ժուժկալ և անսոգիւտ
'ի վարս ըստ սրտամութեան Պղատինաց, կառա-
վարէ զեկեղեցին իմաստութեամբ : Պատմէ և
Սիկոնիոս, թէ սա 'ի խնդրոյ Բերենդարիոսի
արքային Խաալիոյ թոյլ տուեալ էր եպիսկոպո-
սին Տիկիւոյ ունել հռիւթոց, հեծանել 'ի սպի-
տակ երիվար՝ տանելով առաջի զխաչ, և 'ի ժո-
ղովի նստել ընդ ահեկէ քահանայապետին :

Ինմին ժամանակի մեռաւ խաղաղասէր կայս-
րն արևելից Լէւոն իմաստասէր, և եթող ժա-
ռանդ զՆոստանդին Պերսիեռուժէն : Սա տղայ
գողով թագաւորէր հօրեղբայր նորա Աղեքսան .
գլըր այր ամբարիշտ և անկրօն . որ յաւուր միում
տեսեալ զկուռս՝ ասէ 'ի նախատինս քրիստոնէ-
ից՝ թէ Բարեբաղդ էր հռովմեական կայսերու
թիւն երբ սաշտէր զսոսա : Ընդ այս բան սլա-
թեալ 'ի տեառնէ երկնառաք սպառուհասիւք՝

1 Բաբուն . յաժն 908 : Բաի . 904 : Բելար . յշ .
44 . Հո . գիրք 4 . ԳԼ . ԺԷ : Սիկոն . յշ . Բաթ .
Իսաւ . գիրք 6 . յաժն 904 : Յովհան . Խարի . 'ի գիրք
յշ . եկ . Լաթեր . ԳԼ . ԺԷ :

այլ յայլմէ եղեալ սկսաւ աղաղակել, [թէ սուրբն Պետրոս տանջէ զիս. և անկեալ յերկիր՝ հասէր 'ի մարմնոյն յորդ արիւն մինչև փշեաց զոգին : Իսկ հայրապետն Անատոս կացեալ յիշխանութեան ամս երկուս և նոյնչափ ամիս՝ փոխեցաւ առ տէր 'ի հոկոս. յամին 913¹ :

ՃԻԴ

ԼԱՆՏՈՍ

Ա. Տ. 913, և կայսերական Լատինիոսի Գ 14,
և Կոստանդէայ Ը 2 :

1444. Լանտոս սաբինացի որդի Տրանոսի ընտրի քահանայապետ իբր'ի վեշտաօան հոկոս. յամին 913, կամ յառաջ քան զամիսն փետրվար հետեւեալ ամին ձեռնադրի պապ : Որ զՅովհաննէս 'ի խնդրոյ Թէոդորոյ յերիցութենէ յեպիսկոպոսութիւն Բոնոնիայ բարձրացուցեալ՝ հաստատեաց առաջնորդել զեկեղեցին Հռավեննայ : Եւ ինքն ոչ յերկարեալ 'ի կեանս՝ մեռաւ 'ի վեց կաղանդաց մայիսի յամին 914, կացեալ յիշխանութեան ամիսս վեց և աւուրս տասն² :

1 Բաբոն. և Բալ. 910. և 912. Սէկոն. յԼ. Լաֆ. Իսաւ. Գիւր 6. յաֆ 911 :

2 Լատ. Գիւր 2. ԳԼ. ԺԳ : Բաբոն. յաֆ 912 :

ՃԻԵ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Ժ

Ա. Տ. 914, և Իսյսէրու-Ռէան Լուսովի-Իսի Գ. 15,
և Կոստանդէայ Ը 3 :

1445. Յովհաննէս հռովմայեցի որդի Յովհաննու յեպիսկոպոսութենէ հռավեննայ յաթոռ քահանայապետութեան գերազանցեաց յաւէտ հնարիւք նորին թէոգորայ (1444) . և օծաւ պապ յէլս ապրիլի յամին 914 : Սա արութեամբ քաջութեան զինեալ ընդդէմ Սարակինոսաց, որք յաղարտ վարէին զՎատիկա ամաքառառուն, հաւաքեաց զօրս յարեւելեան և յարեւմտեան կայսերութեանց, և նոքօք հանդերձ հալածական արար զԹշնամիս, կէս մի սրոյ ճարակ տուեալ և կէս մի գերի վարեալ. պաշտպան ունելով ինքեան զառաքեալն Պետրոս և Պօղոս : Այլա զԲերկնգարիոս յաւուր պասեքի օծեալ հանգիսապէս կայսր հռովմայ՝ կարգեաց զնա պաշտպան եկեղեցւոյ ընդդէմ Թշնամեաց (1443) :

Առաքեաց զնուիրակս 'ի Կոմպոստէղա Սալանիոյ յուխտ սրբոյն Յակովբայ առաքելոյ 'ի դիմաց իւրոց հանգերձ նամակօք առ Սիսենանտոս եպիսկոպոս քաղաքին, զի աղօթս մատուցէ սրբոյն վասն իւր : Յետ այսորիկ չոքաւ 'ի Մանգուա ընդ առաջ հոգոնի արքային Խտալիոյ, և միջնորդ կալեալ զնա հաստատեաց զխաղաղութիւն 'ի մէջ արեւելեան և արեւմտեան եկեղեցեաց, բարձեալ նա և զվաղեմի վէճն՝ որով Յոյնք ոչ օրինաւոր համարէին զամուսնութիւն քառիցս հանգիսպեալ միոյ անձին, որպէս պատա-

հետև էր Լեւոնի խմաստասիրին, զոր գտտապարտեալ էին Յոյնք, և ասպա նուիրակք պապին տնօրինեալ զայն իբրև օրինաւոր: Պատմի թէ զիջեալ իցէ սա խնդրոյ կոմսին Ագուխտանիոյ, որ պահանջէր զորդին իւր մանկահասակ հաստատել յարքեպիսկոպոստութիւն Հռեմսայ: Եւ ինքն Յովհաննէս սրսպ 'ի նենգութենէ Մարոցիայ տիկնոջ՝ որ ձեռներէց էր և աջող 'ի մեծամեծ չարիա, ցաւագին վճարեաց զկեանս իւր 'ի բանտի յամսեանն յունիսի յամին 928, կացեալ յաթոռ հայրապետութեան ամս չորեքտասան ¹:

ՃԻԶ

ԼԵՒՈՆ Զ

Ա. Տ. 928, և Կայսերական Կոստանդէայ Ը 17:

1446. Լեւոն հռովմայեցի որդի Քրիստափորի Պաթիկուռի այր սրբասէր՝ հաւանութեամբ ուխտին համօրէն ընտրեցաւ յաթոռ քահանայապետութեան Հռովմայ և օծաւ յելս ամսեանն յունիսի յամին 928: Որ զառաջինն ջանեզ շիջուցանել զառանին յուղմունս և զանպատեհ բերմունս եկեղեցականաց, և գեղեցիկ կարգօք հանգարանցոյց զեկեղեցին: Են որ ասեն՝ թէ չհանգուրժեալ յաջադկոտաց ընդ առաքինի տրարս նորա՝ երազեցին նմա մահ: Եւ 'ի հետեւեալ ամի յերեքն փետ. փոխեցաւ նա

1 Բարոն. և Բալ. յամի 912. 915: Լուիշ. Գիւր + 3. պապ. ԳԼ. Դ: Փշոդոսարդոս. Գիւր + Գ. պապ. 3. Զուեմ. ԳԼ. Ի: Սուրբ Բեռնար. Բուղլ 42: Լեւոն Ոսպ. Գիւր + 1. Ժամ. ԳԼ. ԺԴ:

առ տէր, կացեալ յաթոռ հայրապետութեան
ամիսս եօթն և աւուրս հինգ ¹ :

ՃԻԷ

ՍՏԵՓԱՆՈՍ Է

Ա. Տ. 929, և Խայեդո-Քէան Կոստանդէայ Ը 18:

1447. Ստեփանոս հռովմայեցի որդի Թէո-
դեմոնտի ընտրեցաւ զկնի Լեւոնի 'ի քահանայ-
ապետ և առաջնորդեաց եկեղեցւոյ ամս եր-
կուս և աւուրս քառասուններկու : Սա ըստ
սլատմաբանից լեալ հեղահամբոյր և կարի իմն
կրօնասէր՝ փութայր բարեզարդել զհօտ իւր և
զեկեղեցի . սակայն վաղվաղեալ առ նա կենաց
վախճանին՝ փոխեցաւ յառաեացս 'ի հնգետա-
սան մարտի յամին 931 ² :

ՃԻԸ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԺԱ

Ա. Տ. 931, և Խայեդո-Քէան Կոստանդէայ Ը 20:

1448. Յովհաննէս որդի Սարգսի և Մարո-
ցիայ ընտրեցաւ սլապզօրութեամբ Վիդոնի մար-
քեզի Դոսքանայ յիդոս մարտի յամին 931, և
եկաց քահանայապետ ամս չորս և ամիսս տասն,
միշտ յաղթող ընդդէմ Սարակինոսաց : Թէոփի-

¹ Պաղ-Ջէոս Լո-Գաղի . Գիւր 17 . պապ . էի . ԳԼ .
Դ : Աւբեր . Գիւր 1 :

² Լո-Դ . Գիւր 2 . ԳԼ . ԺԳ : Բաբոն . և Բաի .
յոթն 929 . 931 :

լակտոս որդի Ռոմանոսի կայսեր նստեալ պատ-
մխարդ 'ի Կոստանդինուպօլիս՝ տաքեաց ընծայս
ծանրագինս տա Յովհաննէս պատ, որպէս զի
շնորհեսցէ նմա և յաջորդացն ունել իրաւունս
կրելոյ զՊալիոմ՝ առանց ընդունելոյ զայն 'ի
քահանայապետացն Հռովմոյ. զոր այնուհետեւ
կրել իրաւանային ոչ միայն պատրիարդունք, այլ
և եպիսկոպոսունք անդամ: Յետ այսորիկ մին
յորդւոյ Մարոցիայ Աղբերիկոս անուն զօրա-
ցեալ 'ի Հռովմ արդեւ զպապն 'ի բանալի. ուր
վտագին վախճանեաց զկեանս՝ 'ի սկիզբն յուն-
վարի յամին 936²:

ՃԻԹ

ԼԵՒՈՆ Է

Ա. Տ. 936, և կայսերոսնէան Կոստանդէայ Ը 25:

1449. Լեւոն Հռովմայեցի այր բարեկրօն և
զգօն ընտրեալ 'ի քահանայապետութիւն՝ ահա-
մայ կամօք յանձն էառ, և յառաջ քան զօրն ին-
ներորդ յունվարի յամին 936 օծաւ պատ. և
եկաց յառաջնորդութեան եկեղեցւոյ խմաստու-
թեամբ ամս երկուս, ամիսս վեց և աւուրս տասն:
Սա հոգ տարաւ ծաղկեցուցանել զմենաստանս
միանձանց. սորին վասն կոչեաց 'ի Հռովմ զՈ-

1 Պալիոմ է զարդ ինչ հայրապետական իբր թո-
րիկ եմիթորոն Լապիւնացւոյ, զոր շնորհէ պապն իւրա-
պան լիւր մարապօլսից 'ի նշան կաթարեալ եկեղեցա-
կան իրաւանց, ևս և հայապառնութեան ասո քահն ա-
ռաւելլական:

2 Լւիւր. գիրք 3. առ Բարոն. յամն 931:
Բոնա. գիրք 1. պապ. գլ. 17:

դոն վանահայր առ 'ի սահմանել զկանոնս 'ի հրահանգս կրօնաւորաց, և միանգամայն խաղաղութիւն հաստատել 'ի մէջ հռոմոսի արքային խաղիոյ և Աղբերիկոսի իշխանին հռովմայ: Ուր 'ի դառնութենէ ժամանակին և առ կարծութեան կենացն ոչ ժամանեաց առնելայլ ևս գործինչ երևելի. քանզի 'ի քսաններկուս յուլիսի յամին 939 հասեալ նմա վախճան կենաց՝ փոխեցաւ ¹:

ՃԼ

ՍՏԵՓԱՆՈՍ Ը

Ա. Տ. 939, և Խայեբուբեան Կոոթանդէայ Ը 28:

1450. Ստեփանոս գերմանացի աղբակից Ոգոնի արքային Գերմանիոյ ընտրեցաւ քահանայապետ հռովմայ բանիւ նորա և հաւանութեամբ ժողովրդեան, քան թէ ուխտին: Բայց և այնպէս խաղաղութեամբ և զգոնութեամբ վարեաց զպաշտօն իւր ծայրագոյն: Եթէ պարականոն ընթացք Աղբերիկոսի իշխանին չէին խոչընդոտն՝ պանծալի գործք Ոգոնի արքային 'ի ձեռն սորա հանդիսանալ ունէին յաշխարհի (1449): Քահանայապետս այս յետ ամսոց ինչ ձեռնադրեցաւ պապ. բայց յառաջնում նուագին յերևել նորա ժողովրդեան՝ ոմանք յաստատմբաց յանդգնեալ նախատեցին զնա, զի օտարազգի էր. և հարուածս իմն 'ի վերայ եղեալ՝ այնպէս ագեղացուցին զնա, զի ոչ իսկ համարձակէր երևել մարդկան 'ի հրապարակի:

1 Բարն. յաթ. 936: Փշտուար. հաթ. 3. 5. 2.
Բախ. յաթ. 939:

Առաքեաց սաղԴամասոս եպիսկոպոս'ի Գաղ-
ղիա յամի 942 առ իշխանս՝ սպառնալով նոցա
նշովս բանադրանաց, եթէ չկամիցին լսել ձայնի
նորա, որ յորդորէր զնոսա միանալ ընդ արքայ-
ին իւրեանց Լուդովիկոսի Դ Գրանամարինոս
ձայնելոյ, տալով նոցա ժամանակ մինչև ցծը-
նունդ տեառն: Այլ ինքն 'ի նմին ամի 'ի սկիզբն
դեկտեմբերի փոխեցաւ յաստեացս, կացեալ
յիշխանութեան ամս երկս, ամիսս չորս և աւ-
ուրս հնգետասան¹:

ՃԱԼ

ՄԱՐԻՆՈՍ Բ

Ա. Տ. 942, և Իսյսէրոմէան Վասպնէայ Ը 31:

1451. Մարինոս, որ և Մարտինոս Գ, հռով-
մայեցի յառաջ քան զօրն չորրորդ փետ. յա-
ջորդեաց զՍտեփանոս Ը յաթոռ քահանայա-
պետութեան օրինաւոր ընտրութեամբ համօրէն
ուխաին, և եկաց յիշխանութեան ամս երկս և
ամիսս վեց: Սա 'ի մթին դարու անդ հանդիսա-
ցաւ իբրև լուսամտայլ ջահ և սիւն հաստատու-
թեան եկեղեցւոյ, ամբիծ 'ի վարս, ողջա-
միտ 'ի վարդապետութեան, գերապանծ յա-
ռաքինութեան և անխոնջ յուղիւն զանուղղայս,
և ոչ իսկ դադարէր շինել և նորոգել զեկեղեցիս:
Կաղդուրիչ էր անանկաց և կարօտելոց հայրա-

¹ Մարտին. Պաղ. ի Ժաման. էր. 337: Բա-
բէղրոյ. պապ Ժաման. էր. 363: Բաբ. և
Բաբ. յամ. 939:

դու թ խնամովք , ևս և հաշտարար 'ի մէջ քրիստոնեայ իշխանաւորաց տարաձայնելոց 'ի միմեանց : Փութացաւ գրեւ խնամակա առ Սիգոն եւ ակիսկոպոս՝ յանդիմանելով զանհմտութիւնն որա եկեղեցական կանոնաց և կոնգակաց , միանգամայն զգուշացուցեալ զնա 'ի կարի իմն ընտանութենէ ընդ աշխարհականս : Սարակինոք , որք 'ի զօրութենէ Յովհաննիս պապին տարագրեալ էին յԻտալիոյ՝ գարձ արարին անդրէն զօրու ծանու : Յայնժամ արթուն հօտապետն զարթոյց զսիրտս կայսեր և իշխանաւորաց , որոց զինեալ 'ի մի միաբանութիւն՝ անկան 'ի վերայ թշնամեաց , և 'ի յաջողելոյ տեսաւ զորս 'ի ջուր և զորս 'ի հուր նաւակօքն հանդերձ ծախեալ նկուն արարին :

Զայնու ժամանակաւ կայսրն Կոստանդին բռնադատեաց զԱրաբացիս յԵդեսիս , և ընկճեալ զԺողովուրդն՝ ետ բերել 'ի Կոստանդինուսովիս զգաւտառակն սուրբ և զթուղթն , զոր տաքեալ էր Յիսուս առ Աբգար արքայ Հայոց (502) : Յետ բազում գծուարութեանց թոյլ ետուն տանել . և այն ինչ բարձեալ զարկն կըրկին եպիսկոպոսաց ելին 'ի ճանապարհ , անդէն առ տեղեալն ոչ սակաւ սքանչելիք և նշանք յայտնեցան . մինչև հասեալ 'ի կայսերանիստքապաքն մուծին ընդ դուռն Ոսկի և հանդուցին առ ժամն 'ի սուրբն Ստիկա , և անտի ապա 'ի տաճար Աստուածածնին . ուր մնաց յերկար ժամանակ . և անգագար յայտնէին անտի մեծամեծ հրաշագործութիւնք մինչև ցառումն քաղաքին (631) : Յայնժամ ապա փոխադրեցաւ 'ի հռովմ՝ յեկեղեցին սրբոյն Սեղբեսարոսի , ուր պաշտի մեծարանօք 'ի հաւատացելոց մինչև ցայսօր ժամանակի : Իսկ մեծ քահանայապետն Մարինոս թողեալ զմարմին խոնարհութեան փո-

խեցաւ առ տէր յամենան յունիսի յամին
946¹ :

ՃԼԲ

ԱԳԱԲԵՏՈՍ Բ

Ա. Տ. 946 . և իայնէրոսէան Կասաւդէայ Ը 35 :

1452. Ագաբետոս հռովմայեցի 'ի նմին ամ-
սեան կատարածի Մարինոսի պապին յաջոր-
դեաց յաթոռ քահանայապետութեան հռով-
մայ, և կառավարեաց զէկեղեցին իմաստութեամբ
և սրբութեամբ ամս տասն և ամիսս երկու : Սա
խոհական խորհրդով ժողով տարեալ շինութեան
հօտին՝ առաքեաց զՄարինոս եպիսկոպոս Պողի-
մարտիոյ 'ի Գաղղիա հրեշտակութեամբ առ 'ի
հաստատել զԼուդովիկոս թագաւոր յաթոռ
իւր, որ նենգութեամբ հուգոնի տագնապէր :
Եւս և առ 'ի ծանօթանալ ընդ եպիսկոպոսացն
Գաղղիոյ և հաւաստեալ հասու ընել, թէ ար-
դեօք ո՞ր իցէ օրինաւոր եպիսկոպոս հռեմայ՝
Արտաղգոս, եթէ հուգոն : Ապա 'ի հետեւեալ
ամի արար ժողով 'ի սուրբն Պետրոս, յորում
մերժեցաւ հուգոն եպիսկոպոս, և հաստատե-
ցաւ թագաւորութիւն Լուդովիկոսի արքային :
Կոչեաց և զՈգոն արքայ Գերմանիոյ յԻտալիա առ
'ի վրէժխնդրութիւն Բերենգարիոսի իշխանին,
որ հարստահարէր զէկեղեցականս՝ յամիշտակե-
լով զինչս նոցա : Իսկ եղբօր Ոգոնի սրբոյն Բրու-
նոնի արքեպիսկոպոսին Կողոնիոյ առաքեաց Պա-
լիում իշխանութեան հանդերձայլ ևս առանձ-

1 Լէւոն Ոսպիոյ. Գիրք 1. Ժաման. Կասինէան. ԳԼ.
ԺԷ : Բարոն. յամն 943. 944 : Պապմ. հայ. Գիրք
4. ԳԼ. ԻԷ :

նաշնորհութեամբք : Այլ մինչդեռ այսպիսի քաղաքավարութեամբ և սքանչելի սրբութեամբ առաքինիանայր Ադաբեատոս'ի սրաշտաման իւրում, հասեալ նմա վախճան կենաց՝ փոխի առ Քրիստոս 'ի քսան օրոս, յամին 956¹ :

ՃԼԳ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԺԲ

Ա. Տ. 956, և խոսերոսիւնսն Կոստանդէայ Ը 45 :

1453. Յովհաննէս յառաջագոյն Հոկտաւիանոս կոչեցեալ որդի Աղբերիկոսի պատրիկին Հռովմայ լեալ կղերիկոս՝ բարձրանայ յաթոռ քահանայապետութեան 'ի հասակի իննևաասն ամաց, և այն յաւէտ 'ի ձեռն իշխանաւորաց որ 'ի սէր հօրեղբօր իւրոյ Յովհաննոս ԺԱ փոխէ զառաջին անուն իւր 'ի Յովհաննէս յաւուր օծութեան, որ եղև զկնիյ յերեքտասան կաղանդացն սեպտ. յամին 956 :

Սա ոչ տակաւ միշտս կրեաց յարքայէն Իտալոյ 'ի Բերենգարիոսէ և յորդոյ նորա յԱղեղ բերտոսէ : Նմին իրի գեսպան առաքեալ առ Ոգոն արքայ Գերմանիոյ՝ կոչեաց զնա յօգնութիւն ընդդէմ բռնաւորաց : Աճապարեաց արքայի մեծաւ զօրութեամբ հասանել յԻտալիա, և նուաճեալ զբռնակալո՝ աղատեաց զԻտալիա և զեկեղեցին 'ի հարստահարութեանց : Այլ հաւատացեալ նորա թէ յօգնականութենէ գլխաւոր առաքելոցն տարաւ 'ի գլուխ զյաղթութիւնն զայն, չողաւ

1 Բարոն. յամն 948 : Փշոքոսաբդոս 'ի Ժաման. 949 : Հոսոփէս 'ի վարս նորին սրբոյ Բրոննոնի, ԳԼ. ԻԳ :

'ի հռովմ՝ յայցեւութիւն սրբոցն . և Յովհաննէս սրապ հայրաբար պատուասիրեաց զնա, և հանեալ 'ի դահ կայսերական՝ էօծ զնա կայսր հռովմայ . որով յայնժամ՝ կայսերութիւնն 'ի Գաղղիացւոց էանց առ Գերմանացիս: Իսկ կայսր ընն 'ի պարգևի մասին դարձոյց առ դահն առաքելական զամենայն երկիր և զժառանգութիւն սրբոյն Պետրոսի, և հաստատեաց զսարգևս Պիպինի և մեծին Կարոլոսի հանդերձ հրովարտակաւ (1417): Ուր և օրինագրեաց զի առ 'ի լինել ըստ կանոնի ընտրութեան քահանայապետաց՝ օծութիւնն լիցի առաջի գեսպանաց կայսեր:

Յետ այսորիկ Ոգոն էանց 'ի Պաւիա . բայց 'ի յապաղել կատարման խոստմանցն՝ Յովհաննէս օտարացաւ 'ի նմանէ և յարեցաւ յԱգեղբերոսս թշնամի կայսեր: Զայն լուեալ Ոգոնի խաղաց զօրութեամբ 'ի հռովմ, և Յովհաննէս սրապ փախստական եղև: Յայնժամ՝ կայսրն շարժեալ 'ի կրկն՝ ժողով գումարեաց 'ի սուրբն Պետրոս և անխորհուրդ մաօք ետ ընտրել գերապապ զԼէւոն Գ: Զոր զկնի երկուց ամսոց մերժեալ ուխտին՝ անգրէն հաստատեցաւ յաթոռ իւր Յովհաննէս, որ 'ի ժողովի իւրում նանրացոյց զամենայն զգործս Ոգոնի և դատապարտեաց զԼէւոն (1189): Բայց այնուհետև ոչ յերկարեալ 'ի կեանս մեռաւ բռնամահ յառոյգ հասակի միով աւուրբ յառաջ քան զնոնայս մայիսի յամին ցնկ, կացեալ յիշխանութեան ամս եօթն, և ամիսս ինն ¹:

1 Բարոն . յաճ. 955: Մաբիլ . յառաջ . 'ի մասն 2. Դաբիլ: Փղադրոսարդ . Ժաման . յաճ. 954: Լաբիլ . յառաջ 'ի Ժաման . 962: Լաբիլ . Գիլ . 6 . Գլ . 2: 'նիլ . Գլ . Ալեման . Գլ . Լաբիլ . Գլ . 3: Բաբիլոն 'ի նիլ

ՃԼԴ

ԲԵՆԵԴԻԿՏՈՍ Ե

Ա. Տ. 964, և հայտնաբերան Ուրանի 3, և
Նիկեի 2:

1/454. Բենեդիկտոս մականուանեալ Գրամա-
տիկոս սարկաւադ եկեղեցւոյն հռովմայ յա-
ջորդեաց զՅովհաննէս ԺԲ ընտրութեամբ հռ-
ովմայեցւոց, և առանց հաւանութեան կայսեր
օծաւ սպապ 'ի հնգետասան մայիսի յամին 964.
ուր սակաւմի յառաջդաշնագրեալ էին ընդ Ուր-
անի չքնել սրապ առանց դիտութեան կայսեր:
'Նմին իրի ընդ լսելն զայն՝ տարապարտ սրամոռ-
ութեամբ խաղաց զօրութի հռովմ առ 'ի վրէժ-
խնդրութիւն երդմնադանցութեան նոցա: Թէ-
պէտ և զառաջինն զդէմ կալան նմա հռով-
մայեցիք փոքր ինչ ժամանակ, այլ ապա ընկ-
ճեալ 'ի սովէ ընկալան զնա 'ի հռովմ: Բենե-
դիկտոս անկաւ 'ի ձեռս Ուրանի, և Ուրան զըկեալ
զնա յաթուոյն՝ հաստատեաց անդրէն զգերա-
պապն Լեւոն Ը. իսկ զԲենեդիկտոս վարեալ
'ի Գերսանիա՝ յանձնարար պահպանութեան Ա.
դալգակոսի արքեպիսկոպոսի համբուրդայ. առ-
որ եկաց նա 'ի մեծի պատուի մինչև ցվախճան
կենաց իւրոց:

Լեւոնայն ինչ տիրապետեալաթուոյն՝ ժողով
արար և շնորհեաց Ուրանի զիշխանութիւն ընա-
րելոյ զպապս և տալոյ եպիսկոպոսաց զտէրու-
թիւն: Իսկ Բենեդիկտոսի որ համբերէր 'ի Գեր-

աթ: Պէտրոս Մարի. Գիրք 1. յշ. համ. 42. Ժ. 3:
Աւետ. Նապաւ. Լիճ. 16. 'ի պապ. էկ. Բ. Ժ:

մանիա առաքինակիւնն վարուք, եղև յայտնու-
թիւնն 'ի վերուստ, և դուշակեաց նա զփօտա-
լուտ մահ անձինն և զաւեր քաղաքաց 'ի սրոյ
հեթանոսաց, և թէ յետ փոխադրելոյ մարմնոյն
'ի հռովմ՝ տիրեսցէ խաղաղութիւն: Ուր քաջ
հաստատեն ժամանակակից պատմիչք՝ թէ զիարդ-
կատարեցան այս դուշակութիւնք: Այլ նա
յետ սակաւուց 'ի տասն յունիսի յամին 965
փոխեցաւ առ տէր 'ի պանդխտութեան: Ի նմին
ամի և դերասպանն Լեւոն Ը, որ երկիցս տիրա-
պետեալ էր զառաքելական աթոռն, կարճեալ
'ի կենաց մեռաւ ¹:

ՃԼԵ

ՅՈՎՀԱՆՆԻՍ ԺԳ

Ա. Տ. 965, և Կայսերական Ուղևոր 4, և
Նիկեիցիական 3:

1455. Յովհաննէս հռովմայեցի եպիսկոպոս
'Նարնեայ՝ հաւանութեամբ Ուղևոր ընտրեցաւ
յաթոռ քահանայապետութեան հռովմայ 'ի
կաղանդս հոկտ. յամին 965: Զառաջինն յայտ-
նեալ զանաչառ նախանձ առաքելական հոգւոյ՝
կշտամբեաց զիշխանս հռովմայ, որոց գործք
աննման էին հաւատոյ: Յորմէ ցասուցեալ նո-
ցա դարանակալ եղեն արգարոյն, և դաւաճա-
նութեամբ հռոտվրեւոսի քաղաքապետին տա-
րագնաց արարին զնա յառաքելական գահէն 'ի
Կապուա քաղաք 'Նէապոլոյ: Անդ մեծարե-
ցաւ նա 'ի Պանդոլփոսէ իշխանէ, և 'ի խնդրոյ

¹ Առ Գրապիանոս. Բաթ. 63. ԳԼ. ԻԳ: Բարսե.
յաթն 964: Դիպմարոս. ԳԻԲ 4:

նորա արար զքաղաքն զայն արքեպիսկոպոսա-
նիսա, և առաջին արքեպիսկոպոս ձեռնադրեաց
զեղբայր նորա զՅովհաննէս :

Լուեալ Ոգոնի կայսեր զանցս մեծի քահա-
նայապետին՝ մեծամեծս սպառնացաւ հռովմայ-
եցւոց, և յարեաւ 'ի վրէժխնդրութիւն. որոց
զահի մեծի հարեալ՝ դարձուցին զհայրապետն
'ի հռովմ : Սակայն և այնպէս չեղէն ազատ 'ի
սպառուհասէ . քանզի կայսրն հրովարտակաւ
իւրով գլխաստորտ կացոյց զնոսա, զի մի ևս այլ
ոք յանդգնեացի յայապիսիս . իսկ զքաղաքապետն
հեծուցեալ յէջ՝ խայտառակեաց և ծանր կապա-
նօք խաղացոյց 'ի Գերմանիա : Յետ այսորիկ
սրբազանն ընդ կայսեր անցեալ 'ի հռավեննա
գումարեաց ժողով վասն բարեկարգութեան .
յորում՝ դարձեալ դատեցաւ հերոցոս յան-
ցաւոր արքեպիսկոպոս, որ ժպրհէր վարել զիշ-
խանութիւնն յորմէ զրկեալ էին զնա : Իսկ կայսրն
զժառանգութիւնս և զերկիրս առաքելական
գահին, զորս բարձեալ էին 'ի նմանէ, անդրէն
շնորհեաց զամենայնն Յովհաննու պապին, և ա-
պա անտի մեծապանծ փառօք յուղարկեաց զնա
'ի հռովմ : Յայնժամ՝ քահանայապետն 'ի սրա-
տիւ կայսեր հանդիսապէս եօծ զորդի նորա համ-
անունն Թագաւոր Գերմանիոյ, և միանգամայն
հանդիսացոյց զնա գահակից կայսերութեան :

Այլ նորա մեծ եղև ցնծութիւն իբրև լուաւ
զգարձ Պողոնիացւոց 'ի հաւատոս Քրիստոսի . զորս
առ 'ի հաստատել 'ի ճշմարտութեան առաքեաց
'ի Լեհաստան զԵգիպիոս եպիսկոպոս Տուսկու-
ղոյ : Զկնի ապա հասեալ նմա վախճան կենաց
փոխեցաւ առ աէր յուծ իդոսացն սեպտ. յամին
972, կացեալ յաթոռ հայրապետութեան ամս
վեց, ամիսս մեաասան և աւուրս հինգ :

Կարծի յոմանց 'ի սպառմագրաց՝ թէ 'ի հայ-

բապեաէ աստի սկիզբն կալեալ իցէ յեկեղեցւոյ օծանել հանգիսիս զլանդակս ։

ՃԼԶ

ԲԵՆԵԴԻԿՏՈՍ Զ

Ա . Տ . 972 , և Իստեր-Բեան Ուրոյի 11 , և Յ . Ը . 254111 4 :

1456 . Բենեդիկտոս հռովմայեցի որդի հիւղերբանդոսի՝ի սկիզբն գեկտ . յամին 972 , ձեռնադրեցաւ պապ յաթոռ հռովմայ : Այլ ոչ եհաս նմա ձեռնարկել ՚ի գործ ինչ պիտանի ՚ի պատճառս Փրանդոսի հռովմայեցւոյ կարգինալին , որ բռնացեալ ՚ի վերայ նորա ՚ի ձեռն կուռակցաց իւրոյ ընկէց զնա յաթոռոյ առ ՚ի սեպհականել զիշխանութիւն նորա . զոր և խեղդամահ արարին ՚ի բանտի ՚ի 974 : Իսկ Փրանդոս լեալ հակադրապ յափշտակեաց զիշխանութիւն քահանայապետին և կոչեցաւ Վոնիփակիոս է : Այլ զկնի միոյ ամոյ յարեաւ ընդգէմ նորա Բենեդիկտոս ոմն վառեալ նախանձու առաքելական դահին , և զփոխադարձն հատոյց նմա . և նորա ձեռնթափ լեալ կողոսրսեաց զինչս ՚ի գանձարանէ սրբոյն Պետրոսի , և տեղի տուեալ առանձնացաւ ՚ի Կոստանդինուպօլիս իբրեւ սոսկական որ : Ի նմին ժամանակի մեռաւ Ողոն առնուանեալն Մեծ , և յաջորդեաց որդի նորա Ողոն Բ 2 :

11 Էան Ոսպիայ . ԺաՏ . 417 + 2 . 41 . ԺԸ : Բարոն , և Բաի . յաՏ 965 : Բոնա . 417 + 1 . յԼ . պապ . 41 . ԻԲ . 7 :

2 Բարոն . և Բաի . 972 . և 974 : Պանվիկիոս ՚ի ԺաՏան . Էիէշ . Էր . 82 :

ՃԼԻ

ԴՈՆՈՍ Բ

Ա. Տ. 974, և Կոյսեր-Ռեան Ուր-նի Բ 2.
և Յ-Է. ՉՖիի 6:

1457. Դոնոս հռովմայեցի յաւէտ նստա-
տիւք կոմսին Դոսքանայ կարգեցաւ քահանայա-
պետ յամին 974. որ չեղև ձեռնհաս առնել
ինչ բարեկարգութիւն. քանզի զինի միոյ ամի
հասեալ նմա վախճան կենաց՝ մեռաւ 1:

ՃԼԸ

ԲԵՆԵԴԻԿՏՈՍ Ի

Ա. Տ. 975, և Կոյսեր-Ռեան Ուր-նի Բ 3.
և Յ-Է. ՉՖիի 7:

1458. Բենեդիկտոս հռովմայեցի եպիսկո-
պոս Սուարեայ որդի Դաւթի՝ ըստ սահմա-
նադրութեան եկեղեցւոյ ընտրեցաւ հաւանու-
թեամբ ամենեցուն յաթոռ քահանայապետու-
թեան հռովմայ 'ի քսան և հինգ մարտի, յամին
975. և իմաստուն կառավարութեամբ խաղա-
ղացոյց զեկեղեցին զամս ինն: Գումարեաց 'ի
հռովմ երկիցս Ժողով. 'ի միումն դատապօս-
տեաց զըռնաւոր պատն Վոնիվակիոս, զոր հա-
լածական արարեալ էր արդէն (1456), և 'ի
միւսում դատապարտեաց զսիմոնականս (1190):
Այլ 'ի գեղեցիկ կարգադրութեան անդ հա-

1. Բարն. և Բաի. յաթ. 974:

սեալ նմա վախճան՝ փոխեցաւ առ տէր 'ի վեց
խորոսացն յուլիսի յամին 984: Առ որով մեռաւ
Ուրոն Բ, և յաջորդեաց Ուրոն Գ. իսկ Յովհաննէս
Չմէկիկ դեղակուր եղև 'ի պալատի իւրում՝:

ՃԼԹ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԺԴ

Ա. Տ. 984, և Իսլաէրու-Բէան Ուրոն Գ. 2,
Վառլի և Կասպանդեայ 9:

1459. Յովհաննէս եպիսկոպոս Տիկիոյ ընտ-
րութեամբ ամենեցուն հաստատեցաւ քահա-
նայապետ յաթու հռովմայ 'ի 984. և առ 'ի
պատիւ սրբոյն Պետրոսի առաքելապետին փո-
խեաց զառաջին անուն իւր Պետրոս 'ի Յովհան-
նէս: Որոյ դեղեցիկ ընթացից և կառավարու-
թեան խոջնդոսն եղև դերապապն Վոնիփա-
կիոս (1456). որ 'ի հետեւեալ ամի դարձ արա-
բեալ 'ի Կոստանդինուպօլսոյ 'ի հռովմ զօրացաւ,
և բռնացեալ 'ի վերայ Յովհաննու պապին՝ ար-
գել զնա յաշտարակին Ագրիանու, ուր անսուաղ
կամ դեղակուր վախճանեցաւ արդարն, յեա
կալոյ 'ի քահանայապետութեան ամիսս ութ:
Իսկ Վոնիփակիոս երկիցս սեպհականեալ ըզ-
գահն առաքելական՝ հուսկ յետոյ երկնառաք
պատուհասիւք յանկարծամահ կորեաւ 'ի նմին
ամի:

Ըստ հնախօսից յայնժամ ընտրեցաւ պապ
Յովհաննէս ոմն այլ որդի հռոբերտոսի. այլ
փութով եղերեալ զկեանս՝ չհասնմա ձեռնա-
դրիլ քահանայապետ, և ոչ 'ի կարգս դասիլ

հայրատեաաց հռովմայ, որպէս ասնն Բաբե-
սորոգիտս և Բակիտս 1:

ՃԽ

ՅՈՎՀԱՆՆԻՍ ԺԵ

Ա. Տ. 985, և Իսայէրուէան Որոնի Գ. 3,
Վասլի և Կոստ. 10:

1460. Յովհաննէս հռովմայեցի որդի ահա-
նաւոր երիցու Լեւոնի կարգեցաւ քահանայա-
պետ յամսեանն զեկտ. յամին 985, և կառա-
վարեաց զեկեղեցին իմաստութեամբ ամս մետա-
սան: Սա 'ի սլառաճառս անսողիւտ վարուցն
ոչ սակաւ միշտս կրէր 'ի նախանձոտաց, մանա-
ւանդ 'ի Կրեակենտիոսէ հիւսպատոսէ բռնացե-
լոյ յաշտարակին Ադրիանուս, մինչև խոյստուեալ
անաի 'ի Դոսքանա կարօտացաւ օգնականու-
թեան Ողոնի արքային Գերմանիոյ: Յորմէ եր-
կուցեալ հռովմայեցւոց 'ի զեղջ եկին և խոս-
տացան հոստատութեամբ հպատակել քահա-
նայապետին յամենայնի. զոր և դարձուցին մե-
ծարանօք 'ի դահ իւր:

Ի հանգարաւել ապա եկեղեցւոյ յերեսաց
խռովեացն՝ ժողով դուամարեաց սլասն 'ի հռովմ,
և քննեալ զգործս և զսքանչելիս սրբոյն Ուղղա-
րիկօսի եպիսկոպոսի Ագոստեայ՝ դատակարգեաց
զնա վճռաւ իւրովի կարգս սրբոյ 'ի յերեք փետ.
յամին 993. յորմէ եղև սկիզբն հանդիսաւոր դա-
սակարգութեան սրբոյ:

Ի ամին ժամանակի սուրբն Ստեփանոս առա-

1 Ի Ժաման. էիւղ. առ Յով. ԺԷ. եր. 274 =
Բաի. 986: Բարոն. 984. 985:

ջին թագաւոր Հռնդարիոյ առաքինի գործովք եղև զօրավիգն սրբոյ եկեղեցւոյ՝ ընծայաբեր լինելով նմին . և առ ՚ի հաստատել զաղգիւր՝ ի սուրբ հաւատս ջինեաց հոյակապ եկեղեցիս յաշխարհի իւրում . յորով ճակաւորեցան տասն եպիսկոպոսունք : Իսկ քահանայապետն Յովհաննէս ՚ի ձեռն սաստիկ ջերման փոխեցաւ առ տէր յեօթն մայ . յամին 996 : Սա հմուտ գործով զինուորականութեան , ևս և պէսպէս գիտութեանց՝ շարագրեաց զայլևայլ գիրս պիտանիս ¹ :

ՃԻՍԱ

ԳՐԻԳՈՐ Ե

Ա . Տ . 996 , և Կայսերական Ուղղի Գ 14 ,
Վասնի և Կոստ . 21 :

1461 . Գրիգոր գերմանացի կղերիկոս հմուտ դպրութեանց՝ յառաջագոյն անուանեալ Բրուհոս յաղգակցութենէ Ոգոնի արքային՝ ձեռնադրեցաւ քահանայապետ հռովմայ ՚ի լման մայ . յամին 996 . և կառավարեաց զեկեղեցին քաջութեամբ հանգերձ ամս երկուս , և ամիսս ութ : Սա յաւուր պենտեկոստէի զՈգոն Գ , որոյ նպաստիւք բարձրացեալ էր ՚ի գերագոյն պատիւ պապութեան՝ էօծ ըստ արարողութեան կայսր հռովմայ , կարգեալ զնա և պաշապան առաքելական գահին : Ընդ նմին արար և Ժողով , յորում սահմանեցաւ , զի կայսրն յեօթն իշխանաց Գերմանիոյ ընտրեսցի . որք կոչեցան Կայսր ընտիրք :

Յետ այսորիկ իբրև ուղևորեցաւ Ոգոն ՚ի

¹ Բարոն . և Բալ . յամն 995 : Մարգինոս Պոլսն . ՚ի Ժաման . եր . 344 :

ի Գերմանիա, դարձեալ գլուխ ամբարձ ընդ
դէմ պապին Կրեսկենտինոս Հիւպատոս (1460),
և արտասահմանեալ զնա՝ կացոյց հակապապ
գօլճաննէսեպիսկոպոս Պղակենտիայանուամբս
Գօլճաննէս Ժ. Զ. Իսկ Գրիգոր քահանայապետ
խոյս տուեալ ի Տիկիա՝ գումարեաց ժողով, յո-
րում գատապարտեցաւ Կրեսկենտինոս: Լուեալ
Ոգոնի զանցս Գրիգորի պապին՝ աճապարեաց
Երազմուս, և անցեալ ընդ Հռովեննա՝ հաստա-
տեաց զԿերբերոսոս արքեպիսկոպոս տեղւոյն:
Եւ անտի հանդերձ քահանայապետաւ եմուտ
ի Հռովմ: Յայնժամ հակապապն Գօլճան-
նէս անկեալ ի ձեռս ժողովրդեան՝ զրկեցաւ յա-
չաց, յականջաց և յընչաց: Սապէս և Կրես-
կենտինոս ձերբակալեղեալ գլխատեցաւ չարաչար:

Իսկ Գրիգոր պապ հաստատեալ յիշխանու-
թեան իւրում, արար դարձեալ ժողով վասն
բարեկարգութեանց (1190): Լուեալ թէ Հռո-
բերոսոս արքայ Գաղղիոյ կամի ամուսնանալ ընդ
Բերգեայ ազգակցին՝ զայրացաւ յոգի իւր և ըս-
տաւնացաւ նմա բանադրանս եթէ ոչ հրաժա-
րեսցի ի նմանէ: Յայնժամ Կերբերոսոսի եպիս-
կոպոսի Հռովեննայ շնորհեաց ոչ միայն զարքե-
պիսկոպոսութիւն և Պալիում իշխանութեան,
այլ և զտէրութիւն քաղաքին հանդերձ բաղում
արտօնութեամբք ինքնիշխան կառավարելոյ և
հատանելոյ զգրամս: Զկնի տալս հասեալ մե-
ծի քահանայապետին՝ ի վախճան կենաց՝ փոխե-
ցաւ յաստեացս յերկոտասան կաղանդացն մար-
տի յամին 999¹:

1 Բաբոն. Բաբ. յամն 996: Առ Մաթիւ. Դար Է.
Բէնէդ. Էր. 860: Դիպմարոս. Գիրք 4: Դուպէնոս
յշ. նախ. վարդ. Էի. վիճ. 7. 41. Գ. 3: Աշէրս.
Նապաւ. վիճ. 17. Էիէշ. պապ. Դար. Խ և Ժ:

ՃԽԲ

ՍԵՂԲԵՍՏՐՈՍ Բ

Ա. Տ. 999, և Կայսերական Ուսման Կայսեր 4,
Վասիլի և Կոստ. 24:

1462. Սեղբեստրոս Ագուխտանացի բենե-
գիկաեան կրօնաւոր գապատու 'ի Գաղղիա և արք-
եպիսկոպոս նախ Հռեմսայ և ապա Հաալէն-
նայ՝ ընտրեցաւ յաթոռ քահանայապետութեան
Հաովմայ, և 'ի Թագադրութեան փոխեաց զա-
ռաջին անունն Կերբերատոս 'ի Սեղբեստրոս Բ
յամի 999 'ի չորսնոնայց ապրիլի: Սա Թէպէտ
չէր մեծաղգի, բայց խմսատութիւն և գերա-
զանցութիւն հոգւոյն գերասաիճան բարձրա-
ցուցին զնա, մինչև ոչ միայն Ժողովուրդ, այլ
և Թագաւորք հաւանեցուցին զուխտն Հաով-
մայ ընտրել զնա. մանաւանդ Ոգոն կայսր, որ-
պէս և Հռոբերտոս որդի Ուգոնի արքային Գաղ-
ղիոյ, որոց լեալ էր վարժիչ: Քաջ էր նա և
վսեմամիտ յուամուհս գիտութեան, զոր և մե-
ծապէս գրուատեն մեծխմստ գիտնականք.
մանաւանդ Սարգիս Դ. քահանայապետ (1465):
Սա եմոյժ 'ի Հաովմայեցիս զձև Թուանշանացն
արաբացոց, և զգրութիւնն Պողոնիոյ բարձ-
րացոյց 'ի Թագաւորութիւն. որպէս և զսուրբն
Ստեփանոս որ զՊաննոնիա կամ զՄաճառս գար-
ձոյց 'ի հաւատս, արքայական Թագիւ ճոխա-
ցուցեալ անուանեաց Թագաւոր հունգարիոյ,
տալով նմա զիշխանութիւն տանելոյ առաջի իւր
զսուրբ խաչն. որպէս և յաջորդք իւր: Այլ ոչ
յետ բաղմոց հանգիսեալ մեծի քահանայա-
պետին վախճան կենաց՝ հանգեաւ 'ի տէր 'ի

հինգ իդոսացն մայիսի յամին 1003. կացեալ յիշխանութեան ամս չորս և աւուրս երեսուն եինն : Որոյ գտանին զանազան գրութեաք և նամակք թուով հարիւր քառասունեինն ¹ :

ԴԵՊԲ ՏԱՄՆԵՐՈՐԴԻ ԴԱՐՈՒՆ

Ա. Տ.

908. Գագիկ արծրունի ապստամբի յարքայէն
հայոց :
909. Յովհաննէս կաթողիկոս կապի 'ի հագա-
րացւոց :
913. Իկոր Բուրիկովիչ առանձին տիրէ Մոս-
կովաց :
914. Նահատակի Սմբատ արքայ և յաջորդէ Ա-
շոտ Բ Երկաթ անուանեալ :
921. Աշոտ գնայ առ կայսրն Յունաց և մե-
ծարի յոյժ :
924. Առումն կաթողիկոսարանին Դընայ, և
աթոռն փոխի 'ի Վասպուրական աշ-
խարհ :
925. Ստեփանոս Բ նստի կաթողիկոս զինի Յով-
հաննու :
926. Թէոգորոս Ա յաջորդէ զՍտեփանոս :
929. Աթոռ թագաւորութեան հայոց փոխի
'ի Կարս :
930. Հերոլդոս առաջին քրիստոնեայ թագա-
ւոր 'ի Տանիմարգա :
936. Եղիշէ Ա կաթողիկոս առաջնորդէ :
943. Օլկա թագուհի տիրէ Մոսկովաց :

¹ Բաբուն. և Բակ. յաթ. 999. և 1000. 1003 :
Դիմ. Դաբ. 41րդ 6. Ժամ. Էր. 399: Մաբիւ. Դաբ. 2:

944. Փոխադրուած իւն դաստառակին քրիստոսի
 յԵգէսիոյ 'ի Կաստանդինուպօլիս :
951. Ծնունդ սրբոյն Գրիգորի նարեկացւոյ :
955. Մեծ գշխոյն Մոսկովաց Օլիա լինի քրիս-
 տոնեայ :
958. Սվեաթոսլաւ Իզորեվիչ տիրէ Մոսկովաց :
961. Աթոռ թագաւորուած Եան Հայոց գնի յԱ-
 նի քաղաք :
962. Սանահին և Հաղբատ վանորայք շինին :
965. Վահան կաթողիկոս յաջորդէ յաթոռն :
965. Միջնալաւոս առաջին քրիստոնեայ դուքս
 Լէհաց :
970. Ստեփանոս Գ. նստի կաթողիկոս :
972. Մեծն Խոսրով վախճանի :
972. Խաչիկ Ա կաթողիկոս կարգի :
973. Եարովիոլք Սվեաթոսլավիչ տիրէ Մոսկո-
 վաց . զոր յաջորդէ
988. Վլադիմիր մեծ իշխան Մոսկովաց . որ և
 տիրեալ Քերսոնեսի՝ լինի քրիստոնեայ
 ընդ աղգին Ռուսաց և միապետէ :
992. Սարգիս Ա կաթողիկոս նստի, և աթոռն
 հաստատի յԱնի :
996. Գարձ Մաճառաց 'ի հաւատոս :
- Զայնու ժամանակաւ տիրէր 'ի Հայաստան
 Աշոտ Երկաթ բագրատունի թագաւոր : Ապա
 Աբաս, ապա Աշոտ Գ. անուանեալ Ուորմաճ :
 Յետ նորա Սմբատ Բ. տիեզերակալ, և ապա Գա-
 գիկ Ա Շահնշահ յամի 989 :

ՄԵՏԱՍԱՆ ԵՐՈՐԴ ԴԱՐ

ՃԽԴ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԺԷ

Ա. Տ. 1003, և Խոյսերաբէան Հէնրիկոսի Բ 2,
Վասլի և Կոստ. 28:

1463. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Հռովմայեցի աղնուա-
ղարմ և բարեկիրթ մականուանեալ Սիկկոս՝ ըն-
տրեցաւ յաթոռ քահանայապետութեան զկնի
մահուան Սեղբեւորոսի Բ յաւէտ ձեռնառու-
թեամբ կոմսին Դոսքանայ, և օծաւ սրտս հան-
դիսապէս յերեք իդոսացն յունիսի յամին 1003:
Սակայն ոչ յերկարեալ ՚ի կեանս և չի ևս ար-
կեալ ձեռն ՚ի դործ ինչ սխտանի՝ վախճան եհաս
նմա յեօթն իդոսացն դեկ. զկնի հինգ ամսոց և
քսանհինգ աւուրց 1:

ՃԽԴ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԺԸ

Ա. Տ. 1003, և Խոյսերաբէան Հէնրիկոսի Բ 2,
Վասլի և Կոստ. 28:

1464. Յովհաննէս Հռովմայեցի մականուա-
նեալ Փաղանոս՝ յաջորդեաց յաթոռ սրբոյն
Պետրոսի յեօթն կաղանդացն յունիլ. յամին

1 Բարն. և Բաի. յառն 1002: Ի Ժանօն. 4.
Կոստ. Դրիգոր Ե Ժան. 141:

1003, և բարեկարգեաց զեկեղեցին խոհական
կառավարութեամբ ամս հինգ և ամիսս հինգ :
Սա փութացաւ առաքել զնուիրակ իւր 'ի Գեր-
մանիա առ 'ի նուիրել և հաստատել զնոր Արք-
եպիսկոպոս Մադգեբուրգայ . որովհետեւ չէր
նմա հնար գնալ 'ի հռովմ առ 'ի ձեռնագրիլ
'ի պապէն ըստ արածնութեան եկեղեցւոյ իւրոյ :

Առ հայրապետաւս եղև միաբանական սէր 'ի
մէջ եկեղեցւոյն հռովմայ և Կոստանդինուպօլ-
սոյ , զի Սարգիս պատրիարդ կարգեաց զանուն
նորա 'ի յիշատակարանի : Ընդ այն ժամանակս
եղեն այլևայլ ժողովք յառաջիա և 'ի Գաղղիա
ընդդէմ անկարգութեանց ինչ , և յուղղութիւն
անդգաստից : Այլ յեւս մայիսի յամին 1009
հասեալ Յովհաննու պապին 'ի վախճան կենաց
իւրոյ՝ փոխեցաւ առ տէր ¹ :

ՃԻՍԵ

ՍԱՏԴԻՍ Դ

Ա . Տ . 1009 , և Խայսերաբէան հենդիկոսի Բ 8 ,
վասիւի և Կոստ . 34 :

1465 . Սարգիս հռովմոյեցի որդի Մարտի-
նոսի եպիսկոպոս Ալբանիոյ՝ յառաջագոյն Պետ-
րոս անուանեալ՝ ձեռնագրեցաւ 'ի 1009 յաթոս
հայրապետութեան հռովմայ , փոխելով զանուն
իւր 'ի Սարգիս առ 'ի պատիւ առաքելապետին :
Որոյ լեալ առաքինասէր և առատասիրտ առ-
աղքատս՝ հայրաքար խնամէր զամենեւին ան-
սոգիւտ վարուք և գեղեցիկ քաղաքավարու-

¹ Բարսե . և Բաի . յաթ 1003 : Ծառն . 5 . առ
Իննու . Ա :

Թեամբ: Հմուտ էր սա և դպրութեանց: որով յօրինեաց վայելուչ տապանագիր 'ի վերայ սլապին Սեղբեսարոսի Բ (1462): Սակայն սղութիւն և անյարմարութիւն ժամանակին ոչ ներեաց նմա 'ի մեծագոյնս ձեռնարկել: քայց միայն զարթոյց զսիրտս իշխանաց Իտալիոյ, որք հաւածական արարին զՍարակինոսս 'ի Սիկիլիոյ: Ապա յետ երկուց ամաց եղբերեաց զցանկալի կեանսն 'ի 1012 ¹:

ՃԽԶ

ԲԵՆԵԴԻԿՏՈՍ Ը

Ա. Տ. 1012, և Խայսերո-Բեան Հենրիի Բ 11,
Վասէի և Կոստ. 37:

1466. Բենեդիկտոս որդի Գրիգորի կոմսին Դոսքանայ յառաջագոյն անուանեալ Յովհաննէս եպիսկոպոս Պորտոսի, յաջորդեաց յաթոռ սրբոյն Պետրոսի յեօթն յունիսի յամին 1012, 'ի Թագադրութեան փոխեալ զառաջին անունն 'ի Բենեդիկտոս: Այլ վաղվաղակի յետ հանգիւսին գերապատ հանգիսացաւ Գրիգոր կարգինալ ընդդէմ քահանայապետին. մինչև տեղի տուեալ նորա ասպատանեցաւ 'ի Գերմանիա առ Հենրիկոս արքայ: Որ մեծապանծ փառօք ընկալաւ զնա, և նոյնհետոյն բռնադատեալ զգերապատն՝ կամակար հրաժարեցոյց յաթոռոյն. որով Բենեդիկտոս դարձաւ շքով ընդ արքային 'ի գահ իւր առաքելական:

Յայնժամ վճիռ եհան քահանայապետն սակա կայսերութեան հռովմայ. զի մի ոք իշխեսցի:

¹ Բարոն. և Բակ. յամ 1009: Մաբիլ. Դար Է. Բենէդ. 5. 1:

անուանիլ կայսր առանց հաւանութեան պապին : Եւ ապա կազմեալ մեծ հանգէ՛ս պսակեաց զհենրիկոս օծմամբ և ոսկի թագիւ կայսերութեան, կարգեալ զնա պաշտպան եկեղեցւոյն հռովմայ : Իսկ հենրիկոս կայսր զամենայն վիճակս և զիրաւունս եկեղեցւոյն հռովմայ զօր պարգևեալ էին կայսերքն Պիպին, մեծն Կարոլոս, Լուդովիկոս, և Ոգոն և որդի նորա՝ հաստատեաց վերստին : Դարձեալ օրինադրեաց, զի ուխան հռովմայ ազատ ընտրեսցէ զքահանայապետս. միայն օծութիւնն ընցի առաջի դեսպանաց կայսեր ըստ վճռոյն Եւգինէոսի Բ և Լեւոնի Դ : Հրաման արար Բենեդիկտոս պապ՝ ի խնդրոյ կայսեր երգել ի հանգիսաւոր պատարագի զհանգանակն՝ Նիկիոյ. թերևս ցայնվայր վերծանէին միայն իբրև դաւանութիւն հաւատոյ (910) :

Զկնի դարձին կայսեր ի Գերմանիա տեսեալ պապին զըմբոստութիւն Յունաց՝ նուաճեաց զնոսա. որպէս և զԱրաբացիս զինեալս անիրաւութեամբ ընդգէմ՝ եկեղեցականաց : Եւ ապա զիջեալ աղաչանաց կայսեր՝ չոքաւ օծանել զեկեղեցին Բամբերկայ ընծայեալ զայն անուան սրբոյն Ստեփանոսի, և ի նմանէ ընկալաւ զքաղաքն զայն յընծայ սրբոյն Պետրոսի : Ապա արար և ժողով ի Պաւիա կամ ի Տիկիա վասն ժուժկալութեան կղերիկոսաց (1291) : Եւ հասեալ ի վախճան կենաց իւրոց՝ փոխեցաւ առ Քրիստոս ի քսանութ փեա. յամին 1024, կացեալ յիշխանութեան ամս մեռաւսան ¹ :

1 Բարոն. և Բալ. յամն 1012 : Դիպմար. Գիլք 6. Ժամ. էր. 399 : Լէոն Ոսթոյ. Գիլք 2. Ժամ. ԳԼ. ԽԷ. և 37 : Մաբիւ. յամն 986 :

ԾԽԷ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԺԹ

Ա. Տ. 1024, և Կայսերական Կոնստանտինյան Բ. 1,
Վասիլի և Կոստ. 49:

1467. Յովհաննէս մականուամբ Հռովմայեցի եղբայր Բենեդիկտոսի Ը, այր առատասիրտ և զօրաւոր՝ յաջորդեաց զհարազատ իւր յաթոռ քահանայապետութեան՝ ի վեց յունիսի յամին 1024: Որ իւրով առատաձեռն բարոյիւք բարձրացեալ յաշխարհականութենէ մինչև ցգերաստիճան գահ առաքելական՝ ղեկավարեաց ղեկեղեցին իմաստութեամբ ամս ինն:

Ի սկզբան անդ հայրապետութեան նորա առաքելցան ի Հռովմ դեսպանք կայսեր Յունաց և պատրիարքի նոցա հանդերձ ծանրագին ընծայիւք, խնդրելով ղի քահանայապետն հաւանեացի կոչել զպատրիարքն Կոստանդինուպօլսոյ ընդհանուր գլուխ արևելեան եկեղեցւոյ, որպէս ինքն է գլուխ ընդհանուր ամենայն եկեղեցեաց աշխարհի: Այլ նորա մերժեալ զոր խնդրէինն՝ ասաց. Անվրէս է ճշմարտութիւնն, և դրունք գոթոսոց զնա մի յաղթահարեացեն:

Եկաւորեալ ի Հռովմ արքայն Գերմանիոյ Կոնրադոս՝ պատուասիրեցաւ ի սլաւէն, և նա հանդէս կազմեալ յաւուր կիւրակէի փառօք պատկեաց զնա կայսր Հռովմայ յառաջակայութեան արքային Անգղիոյ և Տանիմարգայի: Այս հայրապետ արար ժողով ի Հռովմ (1191), և հաստատեաց ղի աթոռն Ագուիլայ իցէ մեարապօլտական բովանդակ Վենետիոյ, նա և սահմանեաց ղԳրաախայն լինել մեարապօլիս Վենետ.

կոյ և Իստրիոյ : Յետ այսորիկ հասեալ վախճան կենաց քահանայապետին փոխեցաւ առ տէր յուր մայիսի յամին 1033¹ :

ՃԽԸ

ԲԵՆԵԴԻԿՏՈՍ Թ

Ա. Տ. 1033, և Կայսերական Կոնրատուսի Բ 7,
և Ռոմանուսի 6 :

1468 . Բենեդիկտոս որդի Աղբերիկոսի հիւպատոսին և եղբորորդի Բենեդիկտոսի Ը և Յովհաննու ԺԹ յաջորդեաց յաթոռ քահանայապետութեան յամին 1033 : Որ նպաստիւք աղգակցաց իւրոց, քան թէ յարժանաւորութենէ անձին՝ բարձրացաւ յայն պատիւ, զի մանկահասակ էր և տղայամիտ : Սակայն և այնպէս յեկեղեցւոյ դասեցաւ ի կարգս հայրապետացն հռովմայ : Առ սովաւ Գաղիմիր արքայ Լեհաստանու տեսեալ զապստամբութիւն ժողովրդեան իւրոյ՝ առանձնացաւ ի վանս կրօնաւորական քաղաքավարութեամբ : Այլ իբրև վերստին խնդրեցաւ յաղգէն, հրաման ետ նմա պապն երթալ հաստատել զթագաւորութիւն իւր և լինել պաշտպան հաւատոյ և եկեղեցւոյ :

Յետ այսորիկ տեսեալ հռովմայեցւոյ զմանկաբարոյ դնացս հայրապետին՝ մերժեցին զնա, և եդին ի տեղի նորա Սեղբեստրոս զոմն : Բայց Բենեդիկտոսի անդէն զօրացեալ նպաստիւք մանաւանդ Կոնրատուսի կայսեր՝ վերստին հաստատեցաւ յաթոռ իւր : Յետ այսորիկ տեսեալ պա-

1 Բարոն . և Բաի . յամն 1024 : Կլաբէր . Գիւր + 4 : Սուրբ Պետրոս Դաւ . Բաւալ 9 . առ Նիկիա . Բ :

պին զարժանաւորութիւն և զբարութիւն Յովհաննու Գրատիանոսի աւագերիցու՝ կամակար չրաժարեցաւ յիշխանութենէ, և գովելի մտօք ձեռնադրեաց զնա քահանայապետ և յաջորդիւր, կոչելով զնա Գրիգոր Զ, յետ վարելոյ զիշխանութիւն պապութեան ամս երկոտասան : Այլ յետ մահուան Կղեմայ Բ (1470) Բենեդիկտոս դարձեալ հաստատեցաւ յաթոռ իւր զամիսս ութ, որպէս պատմեն Լեւոն և այլք :

ՃԻՄԹ

ԳՐԻԴՈՐ Զ

Ա. Տ. 1044, և Կայսերութեան Հենրիխի Գ 6,
և Կոստ. Մանսխաուսի 3 :

1469. Գրիգոր աւագերէց սրբոյն Յովհաննու յառաջնմէ ձայնեալ Յովհաննէս Գրատիանոս՝ ձեռնադրեցաւ ՚ի Բենեդիկտոսէ Թ և աւանանեցաւ Գրիգոր Զ : Որոյ ընկալեալ ՚ի նմանէ զիշխանութիւն քահանայապետութեան յամին 1044, ձեռն էարկ շահել և ուղղել զանուղղայս . սակայն և այնպէս ՚ի համբաւոյ սրբութեան և առաքինութեան նորին նախանձընդդէմք յարեան նմա բազումք ՚ի խռովայոյզ ժամանակին : Մինչ զի ՚ի դալ Հենրիկոսի Գ ՚ի հռովմբերեալ ընդ իւր զՍուրբգերոս սաքսոնիացի եպիսկոպոս Բամբերկայ, կամեցաւ զնա հաստա-

1 Բարոն. և Բալ. 1033 : Կղաբէր. Գրիգ. 4 : Մարտինոս Գրատ. Գրիգ. 4 : Թովմասին. յշ. հին և նոր վարդ. էլ. 5. 1. Գրիգ. 2. Գլ. ԻԲ : Լեւոն Ոսպիայ Գրիգ. 2. Ժամ. Գլ. 33 : Առ Բաբեայ. էր. 295 :

տեղ պապ 'ի ժողովին Սուտրեայ : Ուր Գրիգոր
պապ թէ և օրինաւոր քահանայապետ, առ ժա-
մայն հրաժարեցաւ կամակար մտօք յիշխանու-
թենէ իւրմէ վասն խաղաղութեան եկեղեցւոյ,
յետ վարելոյ իմաստութեամբ զծայրագոյն պաշ-
տօն քահանայապետութեան ամս երկուս և ա-
միսս ութ : Եւ ոչ իսկ եկաց 'ի հռովմ, այլ ընդ
կայսեր անցեալ 'ի Գերմանիա՝ անդ վախճանեաց
նովին բարեպաշտութեամբ զնշխարեալ կեանս
իւր ¹ :

ՃԾ

ԿՂԵՄԷՍ Բ

Ա. Տ. 1046, և Կայսերական հերթիսի Գ. 8,
և Կոստ. Մանուկիսի 5 :

1470. Կղեմէս սաքսոնիացի յառաջագոյն
Սուրբգերոս ձայնեալ՝ եպիսկոպոս Բամբերկայ
ընտրութեամբ ամենայն ուխտին և ժողովրդեան
և եպիսկոպոսաց մեծահանգէս օրհնեցաւ քա-
հանայապետ 'ի տօնի ծննդեան տեառն. յորում
աւուր պսակեցաւ կայսերական թագիւ և հեն-
րիկոս արքայ Գերմանիոյ ընդ թագուհւոյն իւ-
րոյ Ագնեսի : Այս քահանայապետ ընտրու-
թեան անդ 'ի ժողովին Սուտրեայ ոգւով չափ
ընդդէմ եկաց առ 'ի զերծ ընկելոյ 'ի ծայրա-
գոյն պաշտամանէ տնտի. այլ ժողովն չգտեալ
զայլ ոք քան զնա արժանաւոր և հմուտ իրաց ա-
մենայնի, կարգեաց զնա գլուխ եկեղեցւոյ : Որ
'ի հետևեալ ամի ժողով արարեալ 'ի հռովմ

1 Բարն. և Բաի. յաճ. 1044 : Անն Ոստ. Գիր+ 2. ԳԼ. իմ : Ան-իւ. Գիր+ 6. ԳԼ. Է : Թուի. յշ. հին և նոր վարդ. էի. Տ. 3. Գիր+ 1. ԳԼ. իմ :

վճռեաց՝ զաւուրս քառասուն ասպաշխարելնոցա
որք սիմոնականութեամբ ձեռնադրեալ իցին, և
ասպա իշխեսցեն վարել զպաշտօն իւրեանց: Վասն
օգտի հասարակաց չղբաւ 'ի Գերմանիա ընդ կայ-
սեր, և յետ սակաւուց դարձ արար անդրէն յա-
թոռ իւր: Այլ յեօթն իգոսացն հոկտ. յամին
1047, հասեալ նմա վախճան կենաց՝ փոխի 'ի
Քրիստոս, կացեալ 'ի քահանայապետութեան
ամիսս ինն և աւուրս հնգետասան. զորոյ զմար-
մինն փոխադրեցին 'ի Բամբերկա¹:

ՃԾԱ

ԴԱՄԱՍՈՍ Բ

Ա. Տ. 1048, և կայսերութեան հենցիկոսի Գ. 10,
և Կոստ. Մոնոմախոսի 7:

1471. Դամասոս ազգաւ գերմանացի՝ Բոբ-
բոս անուանեալ, յառաջն եպիսկոպոս Բրեք-
սենացւոց ընտրեցաւ պապ նպաստիւք կայսեր,
և 'ի վեշտասան կաղանդացն օգոս. յամին
1048, հանդիսացաւ քահանայապետ հռովմայ
ըստ եկեղեցական սահմանադրութեան: Բայց
սակաւ օրեայ եղեալ՝ զկնի քսաններից աւուրց
վախճանեցաւ:

Ի սմին ժամանակի մեռաւ սուրբ Ոգիղոն աբ-
բայ. որ յառաջ քան զմահն հաստատեալ էր 'ի
կարգի իւրում զմասնաւոր օր մեռելոց յերկ-
րորդ աւուր տօնի ամենայն սրբոց. զոր եկեղեցին
հրամայեաց կատարել յամենայն լատին եկե-

¹ Բաբոն. և Բաի. յառ. 1046: Բաբեպ. 'ի Ժամ.
պապ. առ Կղէմ. Բ. էր. 293: Վիկտոր Գ. Գեր-
մ. Սաբի Պեպ. Դամ. ԳԼ. 15:

դէցիս 'ի նմին աւուր հանդիսիւ աղօթելով վասն
ննջեցելոց ¹ :

ՃԾԻ

Ս. ԼԵՒՈՆ Թ

Ա. Տ. 1049, և Կայսերական Հէնրիխի Գ. 11,
և Վսսպ. Մանմանի 8 :

1472. Լէւոն Թագաւորազն որդի Կոմսին
Դաղբուրկայ առաքելաշնորհ և մեծիմաստ ե-
պիսկոսոս Տուղայ, որոյ անուն էր Բրուկոս, ընտ-
րեցաւ յաթոռ քահանայապետութեան հռով-
մայ նախ 'ի Ժողովին Վարմաախոյ 'ի Հէնրիկոսէ
կայսերէ ազգակցէ իւրմէ : Զոր 'ի սկզբան անդ-
առ մեծի խոնարհութեան չէառ բնաւ յանձն,
այլ հուսկ յետոյ զիջաւ 'ի բազում Թախանձա-
նաց, և ընկերակցութեամբ Հիլքեբրանդոսի պաշ-
տօնէին, որ եղև զինի պապ՝ անուանեալ Գրի-
գոր Է (1477), չոգաւ բոկոտն 'ի հռովմ իբրև
ուխտագնաց, և պատուասիրեալ յուխտէ. և 'ի
Ժողովդէնէն հռովմայ մեծաւ փառօք և ցնծու-
թեամբ ամենեցուն բարձրացաւ 'ի գահ առա-
քելական միով աւուրք յառաջքան զիգոսս փետ-
յամին 1049 :

Գերահռչակ երևեցաւ սա յառաքինութեան
և 'ի սրբութեան և յողջամիտ վարդապետու-
թեան. և ջանտհնար եղև հաստատել զվարդա-
պետութիւն և զկանոնս հարց սրբոց զնսեմա-
ցեալն 'ի դառնութենէ Ժամանակին : Գումա-
րեաց զայլևայլ Ժողովս յիտալիա, 'ի Գերմանիա

1 Լէւոն Ոսպ. Գիրք 2. ԳԼ. 3^ա : Հէնրիխոս և
Բարոն. յամն 1048 :

և 'ի Գաղղիա սակս բնաջինջ առնելոյ զանկար-
գութիւնս և զսխմոնականութիւն, և հաստա-
տելոյ զքարեկարգութիւնս հանդերձ պարտու-
պատշաճ դարմանօք վասն յանցաւորաց: Վըճ-
ռեաց և վասն կղերիկոսաց լինել ժուժկալ և
անարատ 'ի գնացո: Եւ ինքն հանդերձ առաքի-
նակրօն վարուքն և ճգնասէր էր. զի երկկցս 'ի
շաքութու գնայր բոկոտն սաղմոսելով 'ի լատե-
րանէ 'ի Վատիկան յայցելութիւնսրբոց ընկերակ-
ցութեամբ երկց կղերիկոսաց և եթ: Փափաքէր
շրջել յուխտատեղիս սրբոց յիտալիա: Վատա-
րեալ զհանգէս ծննդեան փրկչին 'ի Վերօնա, ան-
տի անց 'ի Վէնետիկ 'ի յարդութիւն սրբոյն Մար-
կոսիաւետարանչին. և մեծարեցաւ յոյժ 'ի դքսէն
և 'ի հասարակապետութենէ անտի, և շրջեալ ա-
պա յեկեղեցիս՝ ճոխացոյց զսուրբ տեղիս՝ բաշ-
խելով զնեւրողութիւնս և պէսպէս առանձնա-
շնորհութիւնս: Անգէն դարձեալ 'ի Հռովմ'
արար ժողով, յորում նշովեաց զԲերենդարիոս
սարկաւադ, որ ուրանայր զճշմարիտ մարմին և
արիւն Բրիտոսի լինել 'ի հաղորդութեան (835):
Ուր արձակեաց և զլանփրանկոսայր կասկածե-
լի կարծեցեալ նովին հերետիկոսութեամբ:
Յեա այսորիկ փափաքեաց գնալ 'ի Գաղղիա յայ-
ցելութիւն եկեղեցւոյն Տուղայ վիճակի իւրոյ.
զորոյ զկառավարութիւն ցոյն վայր ինքն ունէր:
Ի ճանապարհին արար ժողով 'ի Վերկեղեայ, յո-
րում դատապարտեաց զմատեանն Յովհաննու
Սկոթոսի (1279): Ապա դարձ արարեալ 'ի Հռովմ'
'ի ժողովի դատապարտեաց զԳրիգոր եպիսկոպոս
Վերկեղեայ սակս անիրաւութեանցն:

Չորաւ դարձեալ 'ի Գերմանիա առ 'ի բառ-
նալ զվէճն 'ի մէջ կայսեր և արքային հունգա-
րիոյ: Առեալ զօրս 'ի կայսերէ՝ խաղաց յիտալիա
նուաճել զՆորմանս, որք աւար հարկանէին

յԱպուղիա և յայլ տեղիս վիճակին հռովմայ։
Իբրև եհաս 'ի Պատաւիոն, լուեալ 'ի Բեռնար-
դոսէ եպիսկոպոսէ զնոր յայտնութիւնս և զըս-
քանչեւիս սրբոց՝ հռչակեաց, և մատուցեալ ըզ-
հանգիսաւոր պատարագ 'ի հոյակապ եկեղե-
ցւոջ սրբուհւոյն Յուստիանեայ՝ կարգեաց զտօնս
և զյիշատակս սրբոց։ Անտի յառաջ խաղացեալ
'ի վերայ Նորմանից, մարտ յարգարեցաւ ընդ նո-
սա և ընդ զօրս կայսեր, այլ յաղթական գտեալ
Թշնամիքն՝ գերիվարեցին զպապն 'ի Բենեվենտ։
Բայց պատկառեալ նոցա 'ի գերապանծ Հնոր-
հացն որ փայլէր 'ի դէմն նորա՝ յետս դարձու-
ցին զնա։

Իբրև լուաւ՝ եթէ Միքայէլ պատրիարգ Կոս-
տանդինուպօլսոյ վերադասէ զինքն յեկեղեցւոջ՝
գրելով նամակս առ եպիսկոպոսունս ոգւով
հպարտութեան, նանրացոյց զբանս նորա իմաս-
տուն վարդապետութեամբ իւրով։ Եւ առա-
քեաց զմեծարու նուիրակս իւր 'ի Թագաւորեալ
քաղաքն սակս միաբանական սիրոյ և շահելոյ
զտկարս, այլ չև ևս դարձեալ նոցա՝ անկաւ 'ի հի-
ւանդութիւն, և նախապատմեալ զօր վախճանին
իւրոյ՝ յերեքտասան կաղանդացն մայիսի յամին
1054, հանգեաւ 'ի Քրիստոս յետ կալոյ 'ի հայ-
րապետութեան սքանչելի վարուք ամս հինգ, ա-
միսս երկու և աւուրս եօթն, և մարմին նորա
ամփոփեցաւ յեկեղեցւոջ սրբոյն Պետրոսի։
Գտանին առ մեօք սորա իմաստուն ճառք և
կոնգալիք վճռոց ¹։

1 Բարն. և Բալ. յաջ. 1049: Վիլհոլմ Գ Գիրք
3: Տրիւնիտ. . յշ. խապ. եկ. ԳԼ. յԼԹ: Որդերիւն
Վիլհալմ. Գիրք 1. պապ. եկ: Լեւոն Ոսպ. Գիրք 2:
Մաթիւ. Գիրք 2. յշ. հրմլ. ԳԼ. ԻԵ. 7:

ՃԾԳ

ՎԻԿՏՈՐ Բ

Ա. Տ. 1055, և Կայսերական Հենրիխի Գ. 17,
և Թեոդորայ 2:

1473. Վիկտոր յառաջագոյն անուանեալ Գերարդոս՝ եպիսկոպոս Աստայ Գերմանիոյ, խորհրդական՝ և ըստ ոմանց աղգակից Հենրիկոսի Գ. այր մեծահամբաւ սրբութեամբ և իմաստութեամբ՝ ընտրի յաթոռ քահանայապետութեան ի նոյն կայսերէ. քանզի յետ մահուան սրբոյն Լեւոնի ուխտն Հռովմայ խորհեալ ընդ ժողովրդեան առաքեաց զեպսանութեամբ առ կայսրն զնուիրակն Հիլդեբրանդոս (1472), ցուցանել նոցա զարժանաւոր ոք այնմ մեծի պատուոյ: Եւ Հենրիկոսի ընտրեալ առաքեաց առ նոսա զԳերարդոս եպիսկոպոս. թէպէտ նա ակամայ կամօք զիջաւ յանձն առնուլ զայն ծայրագոյն պաշտօն: Եւ ուխտն համօրէն մեծաւ ցնծութեամբ ընկալեալ զնա բարձրացոյց յառաքելական դահ յիգոսս ապրիլի յամին 1055: Որ և հետեւեալ հետոց նախորդին իւրոյ՝ նախանձաւոր եղև օրինաց տեառն:

Գումարեաց ի Փլորենտիա զաղգային ժողով, ուր դաւաւ և Հենրիկոս, յորում դատապարտեաց զԲերենգարիոս (835) և զորս օտարացուցանեն զինչս եկեղեցւոյ: Արար դարձեալ ժողով ի Տուրովն (1301), ուր Բերենգարիոս մերժեաց զաղանդ իւր ուղիղ դաւանութեամբ: Դարձեալ գումարեաց ժողով ի Վոմպոստելա (1131) սակս բարեկարգութեան. յորում սահմանի յամենայն օր պատարագել եպիսկոպոսաց

և երկրանց . և որ չէ կարող՝ դէժ տեսանել ըզ-
պատարագ . նա և կրել զկուլակն և զմօրուսս հա-
տանել : Սասաիկ ընդդէմ զինեալ սիմոնականու-
թեան՝ ելոյժ զբաղումս յեկեղեցականաց , մին-
չև կատաղեալ կիսասարկաւագին՝ թոյն եգ 'ի
բաժակն պատարագի առ 'ի դեղակուր առնել
զնա : Այլ անդէն յայանեցաւ անօրէնութիւն
նորա . քանզի իբրև կամէր սուրբ քահանայա-
պետն ձեռն արկանել 'ի բաժակն և ճաշակել ,
սկիհն անշարժ պնդեցաւ 'ի տեղւոջն . և անօրէնն
դիւահարեալ յայտնապէս խոստովան եղև ա-
ռաջն ստալին և ամենայն ժողովրդեան զոր ա-
րարն :

Յետ այսորիկ կայսրն հենրիկոս մերձ լեալ 'ի
գրուես մահու՝ խնդրեաց տեսանել զպատին . և
նա գնացեալ առ նա՝ օրհնեաց զնա քահանայա-
պետական օրհնութեամբ , և յետ մահուանն
մեծահանգէս յուղարկաւորեաց զմարմինն նորա :
Այլ յետ դարձին 'ի հռովմ՝ 'ի հետեւեալ ամի հան-
դիպեալ նմա մահաբեր հիւանդութեան 'ի գնալ
նորա յԵգրուրիա վախճանեցաւ սրբութեամբ
'ի Փլորենտիա 'ի հինգ կաղանդացն օգոս . յամին
1057 , կացեալ յաթու քահանայապետութեան
ամս երկուս , ամիսս երկուս և աւուրս հնգետա-
սան :

1 Բարսն . և Բալ . յաճ . 1056 : Լեւոն Ոսրի-
այ . Գիւր + 2 . Ժամ . ԳԼ . 38 : Սարգ Պէր . Գամի .
Գիւր + 4 . Բաւալ 12 :

ՃԾԻ

ՍՏԵՓԱՆՈՍ Թ.

Ա. Տ. 1057, և Կայսերական Հեղինակի Դ. 2,
և Իսահակայ Կոնստանտինի 1:

1474. Ստեփանոս անուանեալ Փեղերիկոս
որդի Կոժեղոնի դքսին կարգինալ երէց եկե-
ղեցւոյն Հռովմայ և արքայ վանաց Մոնկասինոյ՝
փոքր մի յառաջ եհաս 'ի Հռովմ յԵարու-
րիոյ: Յայնժամ ուխտան Հռովմայ 'ի խորհուրդ
մտեալ վասն սորա՝ հաւանութեամբ ամենեցուն
ընտրեցաւ նա յաջորդ սրբոյն Պետրոսի 'ի չորս
նոնայց օգոս. յամին 1057. զոր ընդդէմ կա-
մաց նորա ածեալ 'ի մայր եկեղեցի սրբոյն Պե-
տրոսի՝ ըստ սահմանադրութեան եկեղեցւոյ կա-
տարեցին հանդիսաւոր կոչումն. որոյ ըստ սովո-
րութեան փոխեալ անունն առաջին՝ կոչեցաւ
Ստեփանոս Թ. քանզի 'ի նմին աւուր ասն էր
սրբոյն Ստեփանոսի պապին (1344): Իսկ 'ի հե-
տեալ աւուր կազմեալ մեծ հանդէս 'ի նոյն ե-
կեղեցւոյ ձեռնադրեցաւ քահանայապետ:

Փոյթ մեծ յանձին կալաւ սա մեծամեծս
գործել 'ի պայծառութիւն սրբոյ եկեղեցւոյ.
նմին իրի յետ չորից ամսոց չքաւ 'ի վանս իւր
Մոնկասինոյ. ուր ընտրեաց յաջորդ արքայու-
թեան իւրոյ զԴեոփղերիոս առաջնորդել յետ
մահուան իւրոյ. իբր զի՝ ցայնվայր ինքն ունէր
զայն պաշտօն: Զնոյն ինքն Դեոփղերիոս արքայ
առաքեաց նուիրակութեամբ 'ի Կոստանդինու-
պօլիս առ 'ի հաստատել զսէր միաբանական 'ի
մէջ արևելեան և արևմտեան եկեղեցեաց: Իսկ
զսուրբն Պետրոս Դամիանոս զայր իմաստուն և

սուրբ Հանեալ 'ի միայնարանէն կարգեաց եպիսկոպոս Ոստիոյ և կարգինալ ընդդէմ կամաց նորա, զի սիրէր նա զմիանձնական կեանս: Ուշ եղեալ խոհական հանճարով յուզլու թիւն վերբերել զկղերս և զամենայն եկեղեցականս՝ կանոնադիր եղև գեղեցիկ կարգաց. զգուշացոյց և զհաւատացեալս յարեանառու ամուսնու թենէ: Ի նմին ժամանակի առաքեաց զՀիլդեբրանդոս կիսասարկաւագ իւր առ Ագնէս կայսրուհի մայր Հենրիկոսի Գլխաւորին Գերմանիոյ, հաւանեցուցեալ զնա որպէս և զեպիսկոպոսունս ընդ ուխտին, զի յետ մահուան իւրոյ զնա ընտրեսցեն քահանայասպետ. և եթէ յապաղեսցէ, սպասեսցեն մինչև ցգալուսա նորա (1477):

Յետ այնորիկ գնացեալ 'ի Փլորենտիա առ եղբայր իւր գուքս տեղւոյն՝ խորհել առ 'ի պապիկելոյ զնա կայսր հռովմայ, անգեհասնմա վախճան կենաց 'ի չորս կաղ. ապր. 1058, կացեալ յիշխանութեան ամիսս եօթն և աւուրս քսան և եօթն: Ուրանօր փառօք ամիրոյիեցաւ մարմին նորա հանգերձ նշանօք, զոր յայտնեաց տէր վասն մեծամեծ արդեանց նորա, որպէս պատմէ և լեւոն Ոստիոյ:

Ընդ մեռանէլ Ստեփանոսի պապին Յովհաննէս Մինգլինոս եպիսկոպոս Վելիգերայ սեփականեալ զգահն առաքելական անուանեցաւ Բենեդիկտոս Ժ: Այլ չերկարեալ 'ի կեանս՝ զկնիինն ամսոց և քսան աւուրց ել 'ի մարմնոյ. որ և 'ի կենդանութեան հրաժարեալ ապաշխարեաց:

1 Լէւոն Ոսթ. 417 + 2. 41. 21: Բար. և Բալ. յաջ. 1057: Սաւրբ Պէթ. Դավ. պիպառ. 20. 41. 4: Պէթ. սար. 41. Ժէ. հոսթ. 6:

ԾԾԵ

ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ Բ

Ա. Տ. 1058, և Խաչեր-Բեան Հենրիկոսի Դ 4,
և Կոստ. Տ-ի 1:

1475. Նիկողայոս յառաջնմէ անուանեալ
Գերարդոսբուրգոնացի եպիսկոպոս Փլորենտիոյ
'ի կենդանութեան Բենեդիկտոսի գերապա-
պին ընտրեցաւ գլուխ ընդհանուր սրբոյ եկե-
ղեցւոյ 'ի Հինգ կաղանգացն յունվարի յամին
1058: Իբրեւ զի Հիլդերբանգոս կիսասարկա-
ւագ, որ 'ի Ստեփանոսէ Թաւաքեալ էր 'ի
Գերմանիա, դարձ արար յիտալիա, և լուեալ
զրոնութիւն գերապապին՝ գուն գործեաց ըն-
տրել պապ զեպիսկոպոսն Փլորենտիոյ, որպէս
և եղև իսկ. որ 'ի Թագադրութեան անուանե-
ցաւ Նիկողայոս Բ:

Մեծ եղեն ջանք մեծի քահանայապետիս
'ի բառնալ զանկարգութիւնս յեկեղեցւոյ. նմին
իրի 'ի հետեւեալ ամի գումարեաց ժողով հարիւր
և երեքտասան եպիսկոպոսաց. յորում միւսան-
գամ պարտաւորեալ Բերենդարիոս՝ դարձեալ
նշովեաց զաղանդ իւր, Թէպէտ անդրէն չըջե-
ցաւ 'ի նոյն: Յայս ժողով սահմանեցան երեք-
տասան կանոնք վասն բարեկարգութեան. յորս
կանոնն մետաքսներորդ արգելու զպսակն մին-
չև ցեօթն աստիճան: Դատապարտեցան Սիմո-
նականք և նոր Նիկողայիոք պաշտպանք շնու-
թեան (737):

Իսկ 'ի ժողովն Լամալիայ 'ի Նէապօլիս եղան
կանոնք և վասն ընտրութեան պապին, տուեալ
իրաւունս նախ կարգինալաց և եպիսկոպո-
սայ, ապա և կայսեր հաւանեւ ընտրութեան

նոյն : Անվաւեր լինել վճռեաց զնոս՝ որք մարդկային հնարաւորութեամբ վերտնեն 'ի դահ առաքելական : Մերժեաց և զգործս դերապապին Բենեդիկտոսի յ. որ դաւելի խոնարհութեամբ ինքնակամ հրաժարեցաւ յաթոռոյ 'ի ժողովին, խնդրելով ներումն վրիպանացն : Յայնժամ Նիկողայոս քահանայապետ եդ 'ի վերայ նորա ապաշխարանս՝ կարգեալ զնա 'ի ստորին դասս եղբարց աշխատաւորաց, և չմերձենալ 'ի սեղան խորհրդոյ :

Զկնի այսորիկ չոքաւ յԱպուղիս, և սակս հաւատարիմ ծառայութեան արձակեաց զնորմանս 'ի բանագրանաց անտի, որով դատապարտեալ էր զնոսա Լեւոն Թ. (1472) . և հախքարտոսի հաւատաց զիշխանութիւն Կապուռայ, իսկ հռոգբերտոսի զգլխութիւն Ապուղիայ, Կաղարրիոյ և Սիկիւիոյ, պարտաւորեալ զնոսա հաւատարիմ մնալ և հարկատու սրբոյ դահին : Յետ դարձին 'ի հռովմ՝ չոքաւ անդրէն 'ի Փլորենտիս և անդ վախճանեցաւ : Են որք ասեն թէ 'ի հռովմ՝ 'ի պատրիարքարանին Լատերանոս փոխեցաւ առ տէր, և ամփոփեցաւ մարմինն նորա 'ի սուրբն Պետրոս 'ի մետասան կաղանդացն օգոս . յամին 1061, կացեալ 'ի քահանայապետութեան ամս երկուս, ամիսս վեց և աւուրս քսանեհինգ : Գտանին սորա ինն կոնդակք . յորոյ յայտնի տեսանի խոնարհամիտ առաքինութիւնն նորա և խմաստութիւնն : Այնքան աղքատասէր էր նա, զի յամենայն օր լուանայր զոտս երկոտասան աղքատաց, և եթէ զբաղմունք ոչնէրէին նմա 'ի ցերեկի, 'ի գիշերի առաքինանայր¹ :

1 Բաբոն . և Բաի . յաթ. 1058 . 1059 : Սորբ Պէպ . Դաճ . գիրք 3 . Բաշլ 4 : Սորբ Անտէմոս գիրք 2 : Բանվիոս գիրք 2 . եր . 66 :

ՃԾԶ

ԱՂԵՔՍԱՆԴԻ Բ

Ա Տ. 1061, և Կայսերո-Ռէան Հէնրիխի Դ 6,
և Կոստ. Տ-ի 3:

1476. Աղեքսանդր մեդիոլանեցի Անսելմոս անուանեալ յառաջագոյն՝ եպիսկոպոս Լուդայ՝ ընտրեցաւ ՚ի քահանայապետութիւն ՚ի կաղանգս հոգ. յամին 1061, ընդդէմ կամաց իւրոց բռնադատեալ յուխտէն յանձն էառ զԾայրա. գոյն զայն պաշտօն. բայց կառավարեաց զեկեղեցին իմաստութեամբ և սրբութեամբ առն մեծասան, ամիսս վեց և աւուրս քսանևմի: Ի սկզբան անդ տարաւ ծանր ծանր վշտաց. քանզի Հէնրիկոս Դ արքայ Գերմանիոյ և մայր նորա Ագնէս՝ իբրեւ լուան զգահակալութիւն պապին առանց հաւանութեան նոցա՝ ցասուցեալ հաստատեցին գերապապ զԳաղղոս եպիսկոպոս Բարմայի, որ անուանեցաւ Ոնորիոս Բ:

Յայնժամ Աղեքսանդր արար ժողով հարիւր եպիսկոպոսաց և աւելի, և հաստատեաց զվճիռս Լէւոնի Թ և Նիկողայոսի Բ ընդդէմ Սիմօնա. կանաց և անուղղայ կղերիկոսաց: Պետրոս Դա. միանոս կարգինալ գրեաց առ կայսրուհին և առ թագաւորն ՚ի նպատակ Աղեքսանդրի պապին բանս զօրաւորս. յորմէ ժողով դումարեալ ՚ի Ման. դուա՝ հաստատեցաւ քահանայապետութիւն Աղեքսանդրի, և մերժեցաւ Գաղղոս գերապապ. թէպէտ բազում հնարս հնարեցաւ նա, բայց հուսկ յետոյ թօթափեալ ՚ի կուսակցաց՝ անկաւ ՚ի թշուառութիւն և մեռաւ: Իսկ Ագնէս կայս. րուհին հրաժարեալ յաշխարհէ առանձնացաւ

'ի Հռովմ, և անդ ապաշխարութեամբ անցոյց
ղկեանս իւր, զի պատճառ եղեալ էր այնմ հեր-
ձուածոյ:

Ալեքսանդր պապ գարձեալ 'ի Հռովմ գու-
մարեաց ժողով, յորում մերժեաց զմոլորական
հաշիւ այնոցիկ, որք զաստիճանս արեւակցու-
թեան մինչ 'ի Թոռունս հաշուէին վեցերորդ,
և գատապարտեաց զաղանդ աղգապղծութեան
զհնարեալն յոմանց օրէնագիտաց (1193): Առա-
քեաց դրօշակ առ Գուլիէլմոս գուքս Նորման-
տիոյ, զի հալածեալ զհերոլդոս բռնաւոր 'ի Թա-
գաւորութենէ Անգլիոյ յետ մահուան սրբոյն
Եգուարդայ արքային՝ ինքնին ժառանգեսցէ ըզ-
թագաւորութիւնն զայն: Շնորհեաց իրաւունս
աբբայի սրբոյն Օգոստինոսի Կանտուարիոյ և ար-
քայի Գաւլենայկրէլ միթր. օրպէս և դքսին Բոյե-
միոյ: Նորոգեաց զվարս կանոնիկոսաց Լատերա-
նու. հրաման արար և երիցանց, զի մի անգամ
յաւուրն պատարագեսցեն: Առ գութ սիրոյն չո-
քաւ 'ի Լուգա յեպիսկոպոսարան իւր, և կան-
գնեաց անդ հոյակապ եկեղեցի. և 'ի յամէլ անդ-
սակս օծման եկեղեցւոյն՝ գիպաւ նմա ջերմախա:
Բայց լուեալ թէ գտանի անդ սրբակաց կրօնա-
ւոր, որոյ ջուր ձեռաց 'ի պատարագին բժշկէ
զհիւանդս, խնդրեաց զջուրն զայն և բժշկեցաւ
'ի ցաւոց: Այլ 'ի գարձին 'ի Հռովմ հանգիպեալ
նմա վախճան կենաց հանգեաւ սրբութեամբ 'ի
Քրիստոս 'ի մետասան կաղանդացն մայիսի յամին
1073: Բազում կոնդակք և նամակք երևին սո-
րա առ մեօք¹:

1 Բար. և Բաթ. յաթ. 1061: Լէոն. Ոսպ. Գիրք
3. Ժաթ. Գլ. 16: Թովմաս. յշ. Վար. 4ին և 2որ
էի. 5. 3. Գիրք 1. Գլ. 16:

ՃԾԻ

Ս . ԳՐԻԳՈՐ Է

Ա . Տ . 1073, և Կայսերական Հենրիխի Դ 18,
և Սիսայելի 3 :

1477. Գրիգոր Հռովմայեցի կամ ըստ ոմանց
էտրուրիացի, որ է նոյն իսկ մեծանուէն Հիւ-
դեբրանդոսնախասարկաւադ եկեղեցւոյն Հռով-
մայ, որ յառաջ էր կիսասարկաւադ, այր ահա-
նաւոր իմաստութեամբ և սրբութեամբ, հմուտ
ամենայն եկեղեցական կանոնաց և սահմանա-
դրութեանց՝ ընտրեցաւ հաւանութեամբ և
ստիպմամբ ամենեցուն ընդդէմ կամաց իւրոց
օրինաւոր յաջորդ սրբոյն Պետրոսի 'ի տասն
կաղանդացն մոյ . յամին 1073 . զոր արդէն նշա-
նակեալ էր Ստեփանոս Թ . (1474) : Որ առ ժա-
մայն առաքեաց նուիրակս առ Հենրիկոս Գ ար-
քայ Գերմանիոյ հաւանել ընդ ընտրութիւնն :
Իսկ նորա հաճեալ ընդ այն՝ առաքեաց գեսպա-
նութեամբ 'ի Հռովմ զԳրիգոր եպիսկոպոս
Վիրգեղայ . զի մերձ գացի 'ի հանդիսի ձեռնա-
դրութեան նորա . որ և 'ի սուրբ օծման անդ և 'ի
Թագադրութեան անուանեցաւ Գրիգոր Է :

Արդ փոյթ կալաւ սա նախ բառնալ զսիմոնա-
կանութիւն յաճախեալ 'ի Ժամանակին յայն-
միկ, և զաղանգ Նիկողայիտաց զեղծանողաց ըզ-
ղվարս երիտասարդաց : Անախ ատելութիւն մեծ
կալաւ Հենրիկոս . զի սիմոնականութեամբ վա-
րեալ էր նա ընդ ատիճանաւորաց . սոյնօրի-
նակ 'ի խոր խոցեցան և յանցաւորքն այնոքիկ 'ի
կղերիկոսաց : Այլ մեծի պապին անդրդուելի կա-
ցեալ 'ի ճշմարտութեան՝ հաստատեաց զվճիռս

նախորդաց իւրոց, զի մի՛ կղերքն՝ որ սխմոնակա-
նութեամբ էն առեալ ապի՛ճան՝ պաշտօնացեն
յեկեղեցւոյ, այլ կացցեն արասքոյ գասին ընդ
Ժողովրդեան : Եւ այլ օրէնք գարձեալ, զի մինչ-
չև իցէ ուխտեալ կղերիկոսաց զուխտ մշանջենա-
կան որջախոհութեան՝ մի ելցեն 'ի սուրբ աս-
տիճան :

Սակայն Հենրիկոս օր քան զօր կատարեալ
ատելութեամբ չարիս գործէր հանապաղ ընդ-
դէմ եկեղեցական իրաւանց : Եւ սուրբ քահա-
նայապետն զամս հինգ աշխատ եղև ուղղել զնա
ամենայն հնարիւք. էր զի քաղցր բանիւք 'ի ձեռն
խնամուռն կոնդակաց իւրոց, և էր զի ողորա-
նօք և արգահատելով 'ի ձեռն դեսպանաց և իշ-
խանաւորաց, և կամ խրատելով 'ի ձեռն մօր
նորա կայսրուհւոյն Ագնէսի : Որպէս բժիշկ
ճարտար զամենայն ջանս հոգւոյն 'ի վար էարկ
'ի գարման անբոյժ ախտացելոյն : Այլ իբ-
րև անբժշկելի մնաց թշուառականն, ձեռն
էարկ զգաստացուցանել զնա զկծեցուցիչ դե-
ղովք բանադրանաց. այլ նա և ոչ այնու շահե-
ցաւ : Յայնժամ Ժողով դումարեալ հայրապե-
տին սրբոյ 'ի Հռովմ՝ որոշեաց զՀենրիկոս 'ի
հաղորդակցութենէ եկեղեցւոյ. զրկեաց և 'ի
տիտղոսէ թագաւորութեան. և երգմնեցուցեալ
զիշխանս Գերմանիոյ մնալ ինքեան հաւատարիմ,
հրաման արար նոցա ընտրել ինքեանց թագա-
ւոր զՀռոտովիոս դուքս Սուաւիոյ. որում ա-
ռաքեաց թագ արքունական այսպիսի վերաա-
ռութեամբ. «Վէմն շնորհեաց Պետրոսի, Պետրոս
զթագն Հռոտովիոսի » :

Հենրիկոս լուեալ զայս ամենայն՝ և ևս դադա-
նացաւ. և Ժողով դումարեալ երեսուն հերձուա-
ծող եպիսկոպոսաց 'ի Բրիքսիա ընդդէմ Գրի-
գորի պապին՝ եգ դերասպապ զԳուրբերատոս ա-

առջնորդ Հռովեննայ զմերժեալն 'ի նոյն Գրիգորէ երէք ամօք յառաջ . որ և անուանեցաւ Կղեմէս Գ : Սա իբրեւ եկն 'ի Հռովմ' ընդ Հենրիկոսի , Գրիգոր պատ ամրացաւ յամրոցն անուանեալ Սուրբ Հրեշտակ , մինչև հասեալ նորմանից հալածական արարին զԳերմանացիս : Սակայն որդի քաղաքապետին միացեալ ընդ Թէոմեաց պապին՝ 'ի գիշերի ծննդեան փրկչին երբ պատարագէր պապն՝ յանդգնեալ անօրինին եմուտ յեկեղեցին , և բռնութեամբ քարշեալ զնա արտաքս փակեաց յաշտարակի միում : Ընդ այս դործ զահի մեծի հարեալ ժողովրդեան գիմեցին յաշտարակն , և զերծուցեալ զսուրբ հայրապետն ածին փառօք յեկեղեցին , և զաշտարակն և ըզտուն որդւոյ քաղաքապետին հիմնայտակ արարին . և զորս 'ի տանէ անտի ձերբակալ արարին՝ հատին զունչս նոցա : Իսկ անօրէնն Թէպետառ ժամն ապրեցաւ 'ի ձեռաց նոցա , այլ անդէն երկնառաք պատուհասիւ քօտտակամահ կորեալ յանկարծակի :

Զայսու ժամանակաւ սուրբ Ստանիսլաւոս եպիսկոպոս Գրադովիոյ զնմանօրինակ հակառակութիւնս կրէր 'ի Պողոսլաւէ արքայէն Պաղանիայ սակս անկարգ գնացից նորա . զի արքայ զարարտէր զսուրբն , Թէ զօտարին ժառանգութիւն յափշտակեալ իցէ : Յայնժամ յարոյց Աստուած զվաճառող երկրին , որ ելեալ 'ի գերեզմանէն եկաց յատենի ասելով՝ Թէ իմ է վաճառեալ և ընկալեալ 'ի նմանէ զդրամս . և դարձաւ անգրէն 'ի գերեզման : Յորմէ խայտառակեալ անօրէն արքային՝ ոչ միայն չկասեցաւ 'ի չարութենէ , այլ և մարգախոշոշ ձեռօք իւրովք սպան զսուրբ եպիսկոպոսն : Զայն լուեալ մեծի պապին՝ ցաւագին նշովիւք ընդ բանիւ արար զնա . որ իբրեւ զԿոյն երերեալ տատանեալ դաղանանայր , մինչև յօշոտեցաւ 'ի շանց :

Իսկ սուրբն Գրիգոր պապ արար երիցս ժողով
'ի Հռովմ ընդդէմ ամուսնացեալ աստիճանա-
ւորաց, զի կամ զկանայս թողցեն և կամ զպաշ-
տօնն: Կա և վստն բարեկարգութեան եկեղե-
ցւոյ բազում գլուխք բանից աւանդեցան: Կըո-
վեցաւ Նիկեփորոս կայսր Կոստանդինուպօլսոյ
վստն բռնութեամբ տիրելոյն: Ուրև Բերենգա-
րիոս՝ որ միշտ չըջան առնոյր յաղանդ իւր, միւս-
անգամ ետ զգաւանութիւն: Դարձեալ Հաս-
տատեաց պապն զԾումաստահա ամ ըստ ամէ ան-
խափան առնել 'ի մէջ եօթնեկի պենտէկոստէին:

Եւ զինի բազմասպառիկ բարեկարգութեանց
և առաքինական նահատակութեանց 'ի պայ-
ծառութիւն սրբոյ եկեղեցւոյ հալածանօք հան-
գերձ, մինչև ստիպիլ նմա ասպահովանալ 'ի Սա-
լերնոն յերեսաց թշնամեաց, հանգեաւ 'ի ծանր
ծանր աշխատանաց արի հսկողն և մեծխմաստն 'ի
վարդապետս, 'թողեալ յեկեղեցւոյ զպատուա-
կան գրուածս, և զօրաւոր և իմաստալից կոն-
դակս: Որոյ սուրբ մարմինն ամփոփեցաւ 'ի Սա-
լերնոն յուր կաղանդացն յունիսի յամին 1085,
կացեալ 'ի քահանայապետութեան ամս երկո-
սասան և աւուրս երեսունհերիս: Յայանեաց
Աստուած բազում սքանչելիս 'ի ձեռն սրբոյն
Գրիգորի պապին. նմին իրի անդէն էանց յի-
շատակ նորա 'ի վկայաբանութեան Հռովմայ
այսպիսի գովասանական վերտառութեամբ,
«Քաջամարտիկ և զօրաւոր պաշտպան եկեղե-
ցական աղատութեան»¹:

1 Միլիւրով. յշ. էի. Դիպոշ. գլ. ԺԷ. և ԻԷ:
Բարոն. և Բաի. յամ. 1073. ևս և 1085: Բելար-
մի. յշ. Իշ. քահան. գլ. Ը: Պօղոս Բենիդիեայ.
'ի վարս սորա գլ. ԺԺ. հար 3: Լէոն. Ոսպ. Գիրք
3. Ժամ. գլ. ԻԸ:

ՃԾԸ

ՎԻԿՏՈՐ Գ

Ա. Տ. 1086, և խոյսերու-ձեան հենցիկոսի Դ 31,
և Աւետիկ խոյսերու 6 :

1478. Վիկտոր բենեվենացի աղնուազարմ
կարգինալ և աբբայ մենաստանին Մոնկասինոյ
եղև նշանակեալ 'ի Գրիգորէ Է երէք աւուրբք
յառաջ քան զփոխին : Քանզի իբրև աղաչեցին
զսուրբն եպիսկոպոսունք և կարգինալք որոշել
զարժանաւոր ոք 'ի յաջորդ իւր, նա եցոյց նոցա
ղերիս՝ զԴեոիգերիոս կարգինալ և աբբայ մե-
նաստանին Մոնկասինոյ, զՈգոն եպիսկոպոս
Ոստիոյ և զՀուգոն Լուգգոնայ, Լեւոն մա-
տենագիր յաւելու և զԱնսելմոս լուգացի¹ : Զկնի
փոխման Գրիգորի պապին կարգինալք և եպիս-
կոպոսունք ընդ համօրէնութիւն և ժողովրդեան
ընտրեցին 'ի Սալերնոն զԴեոիգերիոս աբբայ
ընդդէմ կամաց նորա, և բռնաղքօսեալ զնա ա-
ծին յեկեղեցի սրբուհւոյն Լուչիայ, և անդ ըստ
սահմանադրութեան եկեղեցւոյ աղօթս արա-
րեալ անուանեցին զնա Վիկտոր Գ յուր կա-
ղանդացն յունիսի յամին 1086 : Ապա 'ի չոր-
րորդում աւուր եկին 'ի Հռովմ, բայց նորա
տեսեալ զանհնարին ալեկոծութիւն Հռովմայ
յերեսաց գերապապին և Հենրիկոսի Դ, դար-
ձեալ առանձնացաւ 'ի մենաստան իւր : Սակայն
'ի հետեւեալ ամի մեծաւ փառօք և ցնծութեամբ

1 Գիւր 3, Ժաման, ԳԼ. 11 :

ամենեցուն դարձ արար 'ի Հռովմ' յերկոտա-
սան կաղանդացն սպրիլի. իսկ յեօթն իդոսացն
մայիսի ձեռնադրեցաւ քահանայապետ :

Արդ իբրեւ հաստատեցաւ նա յաթոռ իւր՝
ոգւով չափ աշխատ եղև բարեկարգել զեկեղե-
ցին՝ բառնալով զանկարգութիւնս : Արար ժո-
ղով 'ի Կապուա յուղղութիւն կղերաց, և հաս-
տատեաց կրել պաշտօնէից իւրոց խաչ և ծիրանիս
(1117) : Լուեալ՝ և թէ Սարակինոսք զօրացեալք
յԱփրիկէ անհնարին չարիս անցուցանեն ընդ
քրիստոնեայս, զօրս ժողովեաց յիտալիոյ, և
բանակ կազմեալ անցոյց յԱփրիկէ. որք և զօրու-
թեամբ սրբոյ խաչին յաղթեցին թշնամեաց և
կորուսին 'ի նոցանէ ոգիս հարիւր հազար : Յետ
այսորիկ դումարեաց ժողով 'ի Բենեվենա ընդ-
դէմ՝ դերապապին Կղեմոյ Գ և ժողովոյ նորին,
յորում՝ զրկեալ զնա 'ի քահանայական պաշտա-
մանէ արկ ընդ բանադրանօք : Վճռեաց ևս, զի
մի իշխեսցեն աշխարհական իշխանք տալ կղերի-
կոսաց զհոգևոր իշխանութիւն, և մի կղերիկոսք
ընկալցին 'ի նոցանէ, սպառնացեալ երկաքան-
չիւրոց պատու հասս բանադրանաց : Արդեւ դար-
ձեալ, զի մի ընկալցի եք զնորհուրդ ապաշխա-
րութեան և հաղորդութեան 'ի հերետիկոսաց և
'ի Սխմանականաց :

Յետ արձակելոյ զժողովն ասի թէ նենգու-
թեամբ հենրիկոսի թոյն արկաւ 'ի բաժական,
յորմէ վտանգեալ մեծի քահանայապետին դար-
ձաւ 'ի վանս իւր, զի սկսեալ էր թանչն, և իբրեւ
ծանեաւ թէ մերձ է 'ի մեռանել, յորդոր մատուց
կարգինալաց և եպիսկոպոսաց ընտրել յաջորդ
իւր զՈգոն եպիսկոպոս Ոստիոյ, զորնշանակեալ
էր և Գրիգոր Է : Ապա զկնի երից աւուրց փո-
խեցաւ յերկինս 'ի վեշտասան կաղանդացն հոկ-
յամին 1087, կացեալ յիշխանութեան ամ մի,

ամիսս երկս և աւուրս քոանեւերիս : Գոն սորա
զանազան նամակք և համախօսութիւնք 1 :

ՃԾԹ

ՈՒՐԲԱՆՈՍ Բ

Ա. Տ. 1088, և Կայսերական Հենրիխի Դ. 33,
և Աւետի Իմեննի 8 :

1479. Ուրբանոս գաղղիացի, որ է նոյն ինքն
մեծահամբաւ Ոգոն եպիսկոպոս Ոստիոյ յա-
ռաջն կրօնաւոր սրբակաց, ընտրեցաւ զառաջինն
'ի նախորդէ իւրմէ Վիկտորէ Գ., և ապա յամե-
նայն ուխտէն. մինչև հաւանութեամբ ամենե-
ցուն հաստատեցաւ քահանայապետ յաթու-
սրբոյն Պետրոսի 'ի չորս իդոսացն մարտի յամին
1088. և գովութեամբ եկաց յիշխանութեան
եկեղեցւոյ զամս մետաքան, ամիսս չորս և ա-
ւուրս երկոտասան : Առաջին արութիւն նորա
յայտնի եղև 'ի հաստատել զվճիռս նախորդաց
իւրոց և զնշուիս ընդդէմ Հենրիկոսի Գ. որ ըզ-
թագուհին իւր զըսարտութեամբ փակեալ էր
'ի բանտի : Եւ առ 'ի բնաջինջ առնելոյ զհեր-
ձուածս՝ գումարեաց զերկոտասան ժողովս 'ի
զանազան վայրս արեւմտից ընդդէմ Սիմոնակա-
նաց, Նիկողայիտաց և գերասպասին Կղեմայ :
Բայց անուանի եղեն երեքն. նախ ժողովն Բե-
նեվենայ. յորում վճռեցաւ, զի մի ոք ընտ-
րեսցի եպիսկոպոս, եթէ չիցէ 'ի սարկաւադու-

1 Բարոն. և Բալի. յամն 1086 : Լէոն. Ոսպ.
Կոմ Սարսիգ. Գիւր 3. Ժամ. ԳԼ. ԻԷ : Պարչոմ. Լու-
գացի 'ի Պոպ. ԷԼ. Գիւր 19. ԳԼ. ԺԳ : Լաֆէր-
պին. յԼ. Էրան. Գիւր 1. ԳԼ. Խա :

Թեան և 'ի քահանայութեան բարիոք քաղաքաւարեալ: Երկրորդ Մեւփեդեայ . յորում վճռեցաւ, զի որդիք երիցանց մի ելցեն յաստիճան քահանայութեան, բայց 'ի նոցանէ, որք 'ի կրօնս ընկալեալ լինին: Երրորդ Ալարամոնաիոյ 'ի Գաղղիա, ուր գտաւ և ինքն. յորում վասն բարեկարգութեան եգան բաշում կանոնք. յորս է և այն ուրոյն ճաշակել զմարմին և զարիւնն. բայց եթէ այլազգ հարկ լիցի վասն հարկի և զգուշութեան: Շնորհի և լիակատար ներողութիւն որոց առ աստուած պաշտութեան գնան յազատութիւն սուրբ երկրին (1129): Որոյ վասն հաւաքեաց զօրս և զիշխանս և զօրապետս, յանձնեալ զնոսա 'ի պաշտպանութիւն Աստուածամօրն. պատուիրեաց ամենեցուն ասել զպաշտօն նորա հանգերձ պահովք բարեպաշտութեան. և կոչեցան նոքա խաջակիր զօրք. զի խաջ կարմիր կրէին 'ի վերայ հանգերձից 'ի նշան մարտիրոսութեան: Եւ Յաղագս այսորիկ կու

1 Ի նմին Ժամանակի Պեարոս մանյն գաղղիացի գնաց յաւիս յԵրուսաղէմ. և լսեալ 'ի պարբիարգէ Գեղեղոյն զանհետին լարիս Սարակինոսաց, դատնայ 'ի Հռովմ, պարմէ Ուրբանոսի պապին. և նա առաւել զնա հանդերձ իոնդաիսա յարեմոսոս պարմել իշխանաց՝ հրաւիրելով զամենեւին զէն առնուլ ընդդէմ անհաւաքից՝ իրելով զխաւն Բրիտանոսի. ման գամայն Բաշխեալ նոցա 'ի Ժուզի վօրհնանիւն իւր և զլիախաբար ներողութիւն: Որով 'ի սուղ Ժամանակի հաւաքեցաւ Բանայ Վեց հարիւր հազար զօրաց, որք անցեալ յԱսիա խորպայեցին զԱլեքիոս և զԵրուսաղէմ, որոց քիբեալ մաշեցին զՍարակինոս 'ի սուր սոսերի. և զԱլեքիոսի Բաշխեալ զմի 'ի Գլխաւոր զօրապետաց Բանային եդին Լագուսուր Եւ

չեաց 'ի խորհուրդ զսուրբն Բրուհոն հիմնադիր
կրօնին Կարգուսեանց : Հաստատեաց և զկարգս
Կիստերսականաց : Իսկ զՓիլիսոպոս արքայ Գաղ-
ղիոյ արկ ընդ բանադրանօք սակս թողլոյ զԹա-
գուհին և ամուսնանալոյ ընդ այլում : Ի Ժողո-
վին Հռովմայ արար քննութիւն և վասն բա-
ժանման Յունաց : Յետ այսորիկ երբ խաչակիր
զօրք հասեալք 'ի Պաղեստին պաշարեալ ունէին
զԵրուսաղէմ . փոխեցաւ 'ի Քրիստոս երանելի
հայրապետն Ուրբանոս 'ի չորս կաղանդացն օ-
գոս . յամին 1099 :

ԺԿ

ՊԱՍՔԱՂԵՍ Բ

Ա . Տ . 1099 , և Կայսերութեան Հենրիի 1-ինի Դ 44
և Ալէքսի 1-ինի 19 :

1480 . Պապաղէս դոքսանացի կարդինալ ե-
րէց'անուամբ Հռայներիոս , ձեռնադրեցաւ քա-
հանայապետ Հռովմայ յիննևտասն կաղանդացն
սեպ . յամին 1099 . որ ընտրեալ էր արդէն 'ի
նախորդէ իւրմէ Ուրբանոսէ Բ . թէպէտ ինքն
ակամայ կամօք յանձն էառ զԾայրագոյն պաշ-
տօնն սակս գառնութեան Ժամանակին : Զի թէ-

բոսաղէփ : Եւ այսպէս փրեցին ու Դիոյն Պաղէս-
փինոյ , այլ և երկրին Ասորոյ , Միջագետաց և Իւլ-
ղեաց :

1 Բաբոն . և Բալ . 1088 : Պէթ . սաբլ . Ժամ .
գլ . Բ : Գրափան . բաթ . 60 : Մաբիւ . գիր + 2 : Ու-
րերիոս Վիթալ . պաթ . էլ . գիր + 6 : Բանա . գիր + 2 :
Գոթիբերպոս արքայ . գիր + 2 : Լաբիբերպին . գիր + 1 .
գլ . Խա :

պէտ և գերապատին Կղեմէս անարգեալ յամենեզունց առ վշտին զբաւեցաւ 'ի կենաց' 'ի Հռովեննա, զորոյ զմարմինն արկին 'ի գետ, սակայն Հենրիկոս Դ կանգնեաց զերիս գերապատս զԼլղբերտոս, զԹէոփորիկոս և զՄայնինուփոս՝ որ կոչեցաւ Սեղբեսարոս Դ: Որոց ընգդէմ' իւրցեալ քաջն Պապաղէս նկուն արար, մինչև կուրեան ամենեքեան ընդ Հենրիկոսի Դ. որ հալածեալ յերեսաց որդւոյն իւրոյ Հենրիկոսի Ե, առ յուսահատութեան յանկարծամահ եղև: Իսկ որդի նորա նշմարանս իմն բարեպաշտութեան ցուցեալ զառաջինն՝ խնդրեաց 'ի պապէն պսակիլ կայսր Հռովմայ: Եւ նա յանձն տա պսակել զնա, եթէ հրաժարեցի 'ի գրաւելոյ զերաւսութիւնս եկեղեցւոյ և 'ի արւչութենէ իշխանութեան, որպէս հայրն իւր առնէր: Թէպէտ Հենրիկոս երգամբ խոստացաւ կատարել զկամս քահանայապետին, այլ իբրև եմուտ 'ի Հռովմ զօրու ծանու՝ ստեաց, և կալեալ զպատին հանդերձ կարգինալօք և մեծամեծօք արկ 'ի բանո զամիսս երկուս: Եւ այնչափ 'ի նեղէարկ, մինչև հաւանեալ պատին կամաց արգային՝ պսակեաց զնա կայսր Հռովմայ: Այս գործ առ ժամն թուեցաւ պապին՝ թէ փոքր չար իցէ և այնու ազատեցի 'ի մեծագունէն, սակայն այնչափ մեծ եղև ապա զեղջ նորա և ցաւ սրտի, մինչև տռանձնանալ նմա 'ի վանս և ապաշխարել գառն արտասուօք:

Ժողով գումարեալ նորա 'ի Լատերան՝ նզովեցաւ Հենրիկոս կայսր, և այնոքիկ որք ասէին՝ թէ նզովք և կապանք եկեղեցւոյ ոչինչ են: Նորոգեցան բանագրանքն՝ զոր գատակնքեաց Գրիգոր Է վասն տալոյ իշխանութիւն կղերիկոսաց, արկեալ ընդ գատապարտութեամբ եթէ զտուողս և եթէ զընդունողսն: Մերժեաց

և ինքն Պասքաղէս զգործն՝ զոր արար կամակա-
տար լինելով արքային : Զայն լուեալ Հենրիկո-
սի դարձաւ 'ի Հռովմ 'ի վրէժխնդրութիւն :
Բայց սլապն տեղի ետ 'ի Բենեվենտ , և չոքաւ
յայլևայլ կողմանս Խտալիոյ և Գաղղիոյ ուղղել
և բարեկարգել զեկեղեցիս և զԺողովուրդս , առ-
նելով զանազան Ժողովս վասն բարեկարգու-
թեան եկեղեցական իրաց և Ժառանգութեանց :

Ի սմին Ժամանակի կոմսուհին Մաթիլդայ
հզօր պաշտպան սրբոյն Գրիգորի է , որ առ 'ի
սէր աստուածս պաշտութեան ընծայեալ էր յայն-
ժամ զվիճակ Ժառանգութեան իւրոյ առաքե-
լական գահին , կտակաւ հաստատեաց զայն . որ
և յետոյ կոչեցաւ Ժառանգութիւն սրբոյն Պետ-
րոսի մինչև ցայսօր : Բայց Պասքաղէսի սլապին
զկնի մեկնելոյ Հենրիկոսի Ն դարձեալ 'ի Հռովմ
և արժնութեամբ զեկավարեալ զեկեղեցին ընդ
ամենայն ամս ութուտասն , ամիսս հինգ և ա-
ւուրս եօթն , փոխեցաւ յաստեացս ասպաշխա-
րող կենօք յերկոտասան կաղանդացն փետ . յա-
մին 1118 ¹ :

1 Բարոն . և Բաի . յաճ 1100 = 1118 : Լաճ
Բերք . յշ . Ժառ . Ասքո-Ժոյ . Գիւր 1 . Գլ . Ին :
Պասք . Գահ . և Իմս . Գլ . 15 : Աբբայ Ուրբերկայ . 'ի
Ժամ . յաճ 1116 : Փեքերիկ . Եպիս . 'ի Ռուշն տե-
էկեղ . Մաթիլդայ : Պասք . Հայ . հաս . 3 . Եր . 18 :

ԴԷՊԻ ՄԵՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴԻ ԴԱՐՈՒՆ

Ա. Տ.

1003. Գրիգոր նարեկացի վախճանի :
1015. Եարոսլաւ որդի Վլատիմիրի տիրէ Մոսկովաց :
1019. Սարգիս կաթողիկոս գնէ յաթոռ իւր զՊետրոս Գեառգարձ :
1024. Անի քաղաք խոստացեալ լինի Յունաց, բայց Հայք վանեն զՅոյնս :
1046. Յոյնք տիրեն Անույ :
1058. Խաչիկ կաթողիկոս յաջորդէ զՊետրոս Գեառգարձ :
1058. Գրիգոր Մաղիսարոս վախճանի :
1065. Գրիգոր Վկայասէր նստի կաթողիկոս, և ապա գնայ 'ի Կոստանդինուպօլիս, 'ի Հռովմ, յԵրուսաղէմ և յԵգիպտոս :
1077. Վսեմօլոտ պայազատէ 'ի Մոսկովս :
1077. Վլատիսլաւոս առաջին պսակաւոր Թագաւոր Բոյեմիոյ :
1079. Բարձումն Թագաւորութեան Բագրատունեաց :
1080. Սկիզբն իշխանութեան Ռուբինեանց :
1082. Վկայասէրն գնայ առ կայսրն վասն միաբանութեան. և Բարսէղ նստի կաթողիկոս :
1083. Աթոռ կաթողիկոսութեան գնի յԱնի :
1085. Օջին Սեաւոտոս կարգի իշխան Տարսնի :
1089. Սկիզբն տէրութեան Փորդուգեղից :
1090. Բարսէղ կաթողիկոս գնայ 'ի Պարսս :
1092. Սվեաթօփօլք տիրէ Մոսկովաց :
1095. Միաբանութիւն խաչակիր զօրաց :

1098. Ծնունդ Կերսէսի Շնորհալոյն :

1099. Առումն Երուսաղէմի 'ի Լատինացւոց :

Զայնու ժամանակաւ յետ Գաղկայ Ա թագաւորէ յԱնի Յովհաննէս Սմբատ, որ խոստանայ տալ Յունաց զթագաւորութիւն իւր : Յետ նորա Գաղիկ Բ. որ յետ երկց ամաց զըկեալ 'ի թագաւորութենէ վտարանդի 'ի Յոյնս : Իսկ յամի 1079 սպանեալ 'ի Յունաց՝ բառնի թագաւորութիւն Բագրատունեաց : Այլ 'ի 1080 զօրացեալ Ռուբէն իշխան՝ անիւն 'ի Կիլիկիա . որով սկզբնաւորի պայազատութիւն Ռուբինեանց . զոր և յաջորդէ որդի նորա Կոստանդին Ա իշխան 'ի 1095 . որ ձեռնառու եղև խաչակիր զօրաց, առաջնորդելով նոցա և կերակրելով ժին չև առին զԱնտիոք :

ԵՐԿՈՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ ԴԱՐ

ՃԿԱ

ԳԵԼԱՍԻՈՍ Բ

Ա. Տ. 1118, և Իսյսէրուբէան Հէնրիկոսի Ե 8,
և Յովհաննոս Իոնէնոսի 1:

1481. ՅԱՄԻՆ 1118, յուր կաղանդացն
փերովարի Յովհաննէս կայետանցի ըստ եկեղե-
ցական սահմանադրութեան ընտրեցաւ գլուխ
եկեղեցւոյ յուխտէն Հռովմայ ընդգէմ կամաց
իւրոյ, և ձեռնադրեցաւ փառօք քահանայապետ՝
անուանեալ Գելասիոս: Զսա Ուրբանոս Բ հա-
նեալ 'ի վանաց Մոնկասինոյ կարգեալ էր գի-
ւանադպիր և վարդապետ կամ խորհրդական,
և ապա առաքելական նուիրակ. որ հմուտ լեալ
զամս քառասուն ամենայն դպրութեանց և ե-
կեղեցական կանոնաց՝ փայլէր առաքինութեամբ
և իմաստութեամբ:

Սակայն 'ի քահանայապետութեան ոչ եգիտ
երբէք հանգիստ. կրեաց զանհնարին վիշտս հա-
լածանաց, այլ յամենայնի ընտիր գտաւ համբե-
րութեամբ: Քանզի Գենգիոս Փրանկիբան զօ-
րաւոր իշխան Հռովմայ, որ ըղձայր զայլ ոք
յիւրայոցն կարգել քահանայապետ, սկսաւ
ընդ ահամբ հայել 'ի պտպն: Մինչև յաւուր
միում յանդգնեալ նորա առնու ընդ իւր զօրի-
կայս, և քարշեալ ձգէ արտաքս յեկեղեցւոյ ըղ-
մեծ քահանայապետն՝ բռնցի և աքացի հարեալ
զնա անարդանօք հանդերձ, մինչև արեամբ ներ-
կանել զալիս նորա. և արկեալ 'ի շղթայս փա-

կէ 'ի բանախ : Ընդ որ չհանգուրժեալ Հռովմայեցւոց դիմեցին 'ի տեղին և զերծուցին զնահատակն 'ի ձեռաց անօրինին : Սակայն և այնպէս չեղև յապահովի՝ վասն զի Հենրիկոս Ե կայսր հասեալ 'ի Հռովմ հարկ եղև պապին տեղի տալ 'ի հայրենիս իւր 'ի Կայետան : Անդ լուեալ նորա եթէ կայսրն եդ զոմն գերապապ Մաւրիաիոս Բուրգինոս եպիսկոպոս Բրազաւրիայ , մերժեաց զնա , որում ետուն անուն Գրիգոր Ը : Գերապապս այս 'ի տօնի պենակեկոս տէին զՀենրիկոս դարձեալ պսակեաց կայսր : Յայնժամ Գելասիոս պապ արար ժողով 'ի Կապուա , և նշովեաց զգերապապն և զկայսրն :

Յեա մեկնեւոյ կայսեր 'ի Հռովմայ մեծ հայրապետն եկն 'ի դահ իւր . այլ ոչ լեալ աներկևան դիմեաց 'ի Գաղղիա 'ի նաւահանգիստ և կեղեցւոյն Հռովմայ խնդրել զօգնութիւն յարքայէն Լուդովիկոսէ Զ ընդդէմ հերձասել թշնամեացն : Անդ պատուեցաւ պապն մեծապանծ փառօք ոչ միայն յարքայէն , այլ և 'ի համօրէն ժողովրդենէ : Սակայն հասուն հասակին խոնջեալ 'ի հալածանս և 'ի վիշտս ճանապարհի՝ ախտացաւ զախտ կողաց , և իմացեալ զմօտալուտ վտանգն տեղափոխեցաւ 'ի վանա Կղոնիակայ : Անդ առաքինաբար կնքեաց զկեանս իւր խոտովանողն , և ամփոփեցաւ 'ի չորս կաղանդացն փեար . յամին 1119 , կացեալ 'ի հայրապետութեան զամ մի և աւուրս չորս : Որ արդարեւ 'ի սուղ ժամանակի մեծամեծս կրեաց վիշտս . որով և մեծաճշակ քարոզեցաւ համբերութիւն նորա ¹ :

1 Բաբոն . և Բաի . յաճ 1118 : Բանդուլֆոս Բիւլան . 'ի լարս սորո հաս . 3 : Պեդ . սար . գիրք 4 : Ժոմ . գլ . 377 :

ՃԿԲ

ԿԱԼԻՍՏՈՍ Բ

Ա. Տ. 1119, և Կայսերական Հենրիխի Ե 9,
և Յ. 14. Իմենիսի 2:

1482. Կալիստոս աղգաւ գաղղիացի եղբայր
դքսին Բուրգոնիայ, արքեպիսկոպոս Վեն-
նայ՝ յառաջն Կուխտոս ձայնեալ, այր սրբակաց
և ներհուն յաստուածային և յարտաքին գի-
տութիւնս՝ ընտրեցաւ քահանայապետ յաթող
սրբոյն Պետրոսի՝ ի կաղանդս փետ. յամին 1119,
զայսօրինակ եղեալ ընտրութեանն: Քանզի Գե-
լասիոս պապ ծանրացեալ ի հիւանդութեան
անդ իբրեւ գիտաց զվերահաս մահ իւր՝ յորդոր
մատոյց կարգինալայ ընտրել իւր յաջորդ զԿո-
նոն եպիսկոպոս Բրենեստինոյ: Բայց Կոնոն ան-
նահանջելի կամօք ընդդէմ կացեալ համոզեաց
զնոսա ընտրել զԿուխտոս արքեպիսկոպոս, որ ի
Թաղման Գելասիոսի անդ գտաւ. և ապա դար-
ձեալ անտի անցեալ էր ի Վեննա: Եւ այսպէս
հաստատեցաւ յիշխանութեան պապն ի հինգ
իդոսացն փետր. անուանեալ Կալիստոս Բ. և
ապա չոքաւ ի Տոլովս:

Վառեալ այնուհետեւ առաքելական նախան-
ձու գուն գործէր բառնալ զամենայն հնացեալ
զանկարդութիւնս: Արար ժողով ի հռէմս ի
չորեքհարիւր քսանևվեց առաջնորդաց. անդ էր
և Լուդովիկոս արքայ Գաղղիոյ: Եւ զի հեն-
րիկոս Ե կայսր ընդդէմ խոստմանն ոչ կամեցաւ
գալ ի ժողով անդր՝ դատապարտեցաւ զօրու-
թեամբ լճւոյն, որ ընդդէմ Սիմոնականաց:
Դատապարտեաց պապն զաբլւնութիւն իշխա-

նութեան, ընդ նմին և զգերապապն մերժեաց. արդեւ և կղերիկոսաց զամուսնութիւն : Յետ այնորիկ ժամեղև նմա ուղևորել 'ի Հռովմ' ընդ ճանապարհ Փարիզոյ, այլ 'ի Նորմանտիա հանդիպեալ արքային Անգղիոյ եբարձ զհակառակութիւնն որ կայր 'ի մէջնորա և արքային Գաղղիոյ : Հասեալ անտի յիտալիա՝ յամենայն տեղիս հրուշակեցաւ անուն նորա, մինչև զգողանի հարեալ գերապապին Մաւրիտիոսի՝ ինքնահալած տեղի եա 'ի Սուարի : Այլ իբրև եմուտ մեծ քահանայապետն Կալիստոս 'ի Հռովմ'՝ յամենայն կողմանց ձայն ցնծութեան լսելի լինէր 'ի Հռովմայեցոց : Լուեալ զնենգութիւն Մաւրիտիոսի չոքաւ 'ի Բենեվէնտ, և յարուցեալ զՆորմանս 'ի վերայ քաղաքին Սուարի՝ կալաւ զգերապապն և էարկ 'ի բանտ, ուրանօր զրաւեցաւ նա 'ի կենաց :

Այլ մեծահաշակ գործ Կալիստոսի պապին այն եղև, զի խոհական հանձարով հաւաքեալ 'ի մի երեքհարիւր և աւելի եպիսկոպոսոսն և չորեքհարիւր վանականս գումարեաց տիեզերական ժողով 'ի Լատերան, որ եղև առաջին ընդհանուր ժողով արևմտեան ընդդէմ անկարգութեան, որով եկեղեցական աստիճանք բաշխելին ընդ ձեռն թագաւորաց (919) : Որով բարձեալ զյիսնամեայ հակառակութիւնն վասն առաջնութեան իշխանութեանց յուղեալ 'ի մէջ քահանայապետաց և կայսերաց, զերծ կացոյց զեկեղեցականս յանկարգութեանց անտի : Եւ կարգեաց զԿոնրադոս եպիսկոպոս 'ի սուրբս, քննեալ զգործս և զսքանչելիս նորա : Եւ սուրբն Նորբերտոս այր փառաւոր և իմաստուն հրամանաւ Կալիստոսի հաստատեաց զկարգն Պրեմոնստրատեան, որ ապա տարածեալ 'ի բազում տեղիս՝ ծաղկեցաւ օրբութեամբ ընդդէմ հերձուածոց ժամանակին : Իսկ մեծի հայրա-

սկեալին հասեալ 'ի վախճան կենաց՝ փոխեցաւ
առ Քրիստոս յիդոս գեկ. յամին 1124, կա-
ցեալ յիշխանութեան ամս հինգ, ամիսս տասն
և աւուրս երկոտասան ¹:

Զայնու ժամանակաւ հաստատեցաւ յերու-
սողէմ միաբանութիւն ասպետաց Մալգայի,
որոց առաջնորդ կոչեցաւ Մեծ մագիստրոս ²:

¹ Բարոն. և Բալ. յաճ 1119: Պէպ. Մարկ. գիրք 8:

² Սոքա զառաջինն միաբանեցան օգնել աշխարաց
յերոսաղէմ, և իւնէցան Եղբարք հիւրընկալք իմ Եղ-
բարք սրբոյն Յովհաննոս. և նշան միաբանութեան նո-
ցա եր իսաւ սպիտակ 'ի վերայ սեաւ հանդերձից: Ո-
րոց թիւ Բազմացեալ իարի յոյժ՝ յերիս իարգս որոշե-
ցան. առաջին իարգն եր ասպետաց պատերազմաւոր
ընդդէմ անհաւաքից: Երկրորդն իարգեալ եր 'ի ինա-
մել զաշխարս: Իսկ երրորդն 'ի պաշտել զիսորհարարս՝
որք և յեռնատրեին 'ի սուրբ ասպիճանս: Եւ հաւա-
ծեալ նոցա զՍարակիւսոս՝ փրկեցին ի զղւոյն հոռ-
տոսի: Եւ անքի անցեալ 'ի Մալգայ՝ ամբացան անդ
մինչև ջայսօր:

Ի նմին ժամանակի քանզի յաճախեցին ուխտաւորք
'ի սուրբ երկիրն, աջայն Երոսաղէմ ի առոյց նոցա
օթեանս Տօք 'ի քաճաբ Սղոմոնի. յորմէ անոռնե-
ցան նոքա Տաճարաւանք: Սոքա իարգեցան 'ի պաշտ-
պանել զսրիսպանէութիւն իբրև զինոսորդան ի օ-
նաւորք: Բայց այնքան զօրացան ընդդէմ անհաւա-
քից և փարկամացան, մինչև թռուցեալ 'ի պաշտա-
մանէն յոր իարգեալ էին, իսնագարեցան 'ի վարս. նմին
իւրի ժողովն Վեննայ Էբարձ զայն իրօն առ Վշէմա Ե
(1515):

ՃԿԳ

ՈՆՈՐԻՈՍ Բ

Ա. Տ. 1124, և Կոստանդնուպոլսի 14,
և Յ. 14. Կոստանդնուպոլսի 7:

1483. Ոնորիոս բոնոնիացի՝ Լամբերտոս կարգինալ վերաձայնեալ յառաջն, ծնեալ յանշուք քաղաքի, բայց իմաստութեամբն և առաքինութեամբն բարձրացեալ յեպիսկոպոսութիւն Ոստիայ, ընտրեցաւ ի մասնէ ուխտին սրապ. զի միւս մասն հաւանեալ էր ընտրել զարքեպիսկոպոսն Հռովենայ: Նորին աղագաւ Ոնորիոս, կամ որ նոյն է Լամբերտոս կարգինալ ժողովեալ ի մի զամենայն ուխտն զկնի եօթն աւուրց՝ յօժարակամ հրաժարեցաւ, ոչ լաւ համարելով զինքն քան զընկերն: Եւ կարգինալաց և եպիսկոպոսաց հիացեալ ընդ խոհական խոնարհութիւն հայրապետին՝ միաձայն հաստատեցին զնա քահանայապետ յաթոռ Հռովմայ յերկոստասան կաղանդացն յունի. յամին 1124:

Սա կամելով ուղղել զիրաւունս եկեղեցւոյ և զանուղղայս ածել յուղղութիւն, ի հետեւեալ ամի հաստատեաց զիւստակալութիւն Հռովենայ ի վերայ Կուաղդերիոսի արքեպիսկոպոսի տեղւոյն, ըստ որում իրաւունք էին եկեղեցւոյն Հռովմայ: Իսկ զպատրիարքունս Ագուիլայ և Գրատիոյ և զմանս յեպիսկոպոսաց և յարքայից ելոյժ ի զգաստութիւննոցա: Յայնժամ Հենրիկոս Ե մեռեալ անորդի՝ Լթարիոս դուքս Սաքսոնիոյ ժառանգեաց զլթագաւորութիւն Գերմանիոյ, որում ապա ընդգէմ կացեալ ազգականքն Հենրիկոսի՝ Փեդերիկոս և Կոնրադոս

Ջանային հալածական առնել զնա : Սմին իրի նախագահն Մեդիոլանու ձեռներէց լեալ՝ այն ինչ տայր զթագ թագաւորութեան իտալիոյ Կոնրադոսի, պապն մերժեաց զնա և ընկէց յեպիսկոպոսութենէ սակս յանգգնութեանն : Իսկ զՏիոճէր կոմսն Սիկիլիոյ, որ մահուամբ Գուլիելմոսի Բ դքսին Ապուլիայ յափշտակեալ էր զայն գաւառս, ընդ բանիւ արար վերստին : Եւ նա բազումն աշխատ եղև տալ յետս դարձուցանել զվճիռն զայն . այլ իբրև չեղև հնար, խոնարհեցաւ առաջի պապին, և ասաշխարութեամբ հանդերձ խոստացաւ հաւատարմութիւն և զերծաւ 'ի կապանաց անտի : Յայնժամ ասպապապն հաստատեաց զգուքսն Ապուլիայ, և գնացեալ 'ի Բենեվենտօ քաղաք երդմնեցոյց զնա մնալ հաւատարիմ և պաշտպան սրբոյ եկեղեցւոյ : Եւ անտի դարձ արարեալ 'ի հռովմոց յետ բազմաց հանգեաւ 'ի տէր 'ի վեշտասան կազանդացն մարտի յամին 1130, կացեալ յիշխանութեան գովէլի վարուք ամս հինգ և աւուրս յիսուն հինգ ¹ :

ՃԿԴ

ԻՆՆՈՎԿԵՆՏԻՈՍ Բ

Ա. Տ. 1130, և խայսերոսէան Լուարիոսի 6,
և Յովհ. խմբէնոսի 13 :

1484. Ի հետևեալ աւուր մահուն Ոնորիոսի Իննովկենտիոս հռովմայեցի կարգի փոխանորդ Քրիստոսի արտաքոյ կամաց իւրոց, որ յառաջնմէ անուանեալ էր Գրիգոր կարգինալ, և վարքն ու

¹ Բար. և Բալ. յամն 1124 : ԱԲԲայ Ուսէր. խայ 'ի Ժամ. յամն 1124 :

րա առաքինի, համբաւ սրբութեան և ալիք իմաստութեան բարձրացուցին զնա յայն ծայրագոյն պատիւ : Սակայն այնու ամենայնիւ չեղև նա ազատ 'ի հակառակորդաց . որոց միաբանեալ ընդդէմ՝ նորա՝ կարգեցին դերասպապ զՊետրոս լեւոնեան՝ ձայնելով Անակղետոս Բ : Տեսեալ իննովկենախոսի զգորութիւն թշնամեացն՝ տեղի ետ 'ի Գաղլիա . և Լուգովիկոս Զ Կրասոս արքայ Գաղլիոյ այնչափ մեծարեաց զնա , որչափ վայել էր արդարեւ մեծի քահանայապետին 'ի մեծէ արքայէն :

Ժողով գումարեաց իննովկենախոս 'ի Հռէմս վասն բարեկարգութեան եկեղեցւոյ . յորում վճռեաց պատուել 'ի սուրբս զերանելին Կոթարդոս եպիսկոպոս Հիլքեսէյմայ 'ի Սաքսոնիա . իսկ զորդի արքային զԼուգովիկոս է պսակեաց թագաւոր : Անցեալ անտի 'ի Գերմանիա արար ժողով 'ի Լէովգիա հանդերձ Լոթարիոսիւ . յորում բանադրեաց զդերասպապն Անակղետոս : Խոստացաւ և Լոթարիոսի թագ կայսերութեան եթէ կացցէ պաշտպան սրբոյ եկեղեցւոյ : Ապա ընդ նմին հանդերձ զօրօք դարձաւ 'ի Հռովմ, և ընկ՝ ճեալ զթշնամիս խաղաղութիւն հաստատեաց . և ապա պսակեաց զԼոթարիոս կայսր Հռովմայ փառօք մեծաւ : Ի վերայ այսոցիկ յանձն արար 'ի նա զԱլոգիոն , որ էր կոմսութիւն Մաթիզդայ դաշամբ հատուցանելոյ՝ նմա և յաջորդաց նորա ամբստ ամէ հարիւր լիպրայս արծաթոյ . և յետ վախճանին անդրէն դարձուցանելոյ անթերի զամենայն ժառանգութիւնն և զիրաւունս առ դահն առաքելական (1480) : Բայց սակայն զկնի մեկնելոյ անտի կայսեր՝ անդէն գլուխ ամբարձին հակառակորդք . սմին իրի պապն տեղի ետ 'ի Պիզա , և եկաց մնաց անդ մինչև ցմահ Անակղետոսի : Յայնժամ թշնամիք ձեռնառու

Թեամբ Ռոճերի գքսին Սիկիլիոյ եզին զայլ ոք գերապապ Գրիգոր անուն, անուանեալ զնա Վիկտոր Դ: Այլ սա յետ երից ամսոց գովելի զղջմամբ հրաժարեալ՝ հնազանդեցաւ Իննովկենտիոսի, որով վերջ եղեալ երկարառակութեան՝ խաղաղացաւ եկեղեցին: Եւ այն յաւէա ձեռնառուութեամբ սրբոյն Բեռնարգոսի, որ պաշտպան եկաց Իննովկենտիոսի պապին ամենայն ոգւով. ընդ գէմ զինեցաւ և գքսին Ակուխտանիոյ՝ որ կուսակից էր գերապապին. զի առեալ ՚ի ձեռս ըզսրբութիւնն սրբոյ՝ սքանչելեօք խոնարհեցոյց զնա ՚ի հնազանդութիւն սրբոյ գահին:

Յետ այսորիկ գումարեաց քահանայապետն զընդհանուր ժողով Բ Լատերանու հաղար եպիսկոպոսաց ընդգէմ հերձուածոյ գերապապին և այլոց աղանդաւորաց (920): Ապա զինեալ ընդգէմ Ռոճերի գքսին Սիկիլիոյ նկուռն արար զնա. այնպէս զի աճապարեալ եկն անկաւ յոտս սրբազանին հանդերձ որգւով իւրով, և զղջացեալ սրաիւ խոստացաւ հաստատուն հաւատարմութիւն երգմամբ հանդերձ: Յայնժամ մեծ հայրապետն ընկալեալ զնա՝ շնորհեաց նմա զգքսութիւն դաւառացն Կապուայ, Ապուղիայ, Կաղաբրիոյ և Սիկիլիոյ. յաւել ՚ի վերայ և զտիտղոս Թագաւորի, և այնուհետև կոչեցաւ նա Թագաւոր կրկին Սիկիլիոյ, այս է՝ Նէապոլսոյ և Սիկիլիոյ, որպէս ցարդ ՚ի հրովարտակս դնի:

Ընդ այն ժամանակս Արնալդոս ոմն միացեալ ընդ բազմաց յարոյց զաղմուկ մեծ ՚ի հռովմ, թէ ժամանակաւոր տէրութիւն հռովմայ կախի յաշխարհականաց, և ամենայն ինչ առնուա վերաբերի: Ուստի ըստ հին սովորութեան հաստատեցին ծերակոյտ ընդ իշխանութեամբ պատրկի, որ կառավարէր զհռովմ՝ հաւաքելով և անտեսելով զամենայն եկամուտս այլովքն հանդերձ:

Որոյք ընդդէմ՝ սպառնացեալ քաջ հօտապէան ծանր բանադրանս՝ կարի իմն աշխատ եղև նան լացուցանել զանօրէն ժողով նոցա . բայց կան խեալ ՚ի նա վախճան կենաց՝ փոխեցաւ առ տէր յուր կազանդացն հոկ . յամին 1143, կացեալ յիշխանութեան հալածանօք հանդերձամս երեքտասան, ամիսս եօթն և աւուրս ինն 1 :

ՃԿԵ

ԿԵՂԵՍՏԻԱՆՈՍ Բ

Ա. Տ. 1143. և խաչերանէան Կոնստանտինի Գ. 6,
և Էմանուէլի իմն . 1 :

1485. Կեղեստիանոս ետրուրիացի ՚ի Կաստեղոյ կամ Տիփերնոյ, յերրորդում աւուր յետ մահուան Իննովկենտիոսի հաստատեցաւ քահանայապետ ՚ի վեց կազանդացն հոկ . հաւանութեամբ համօրէն ուխտին : Ընտրութեան սորա ոչ ոք յաշխարհականաց եղև խոչընդոտն . որպէս յաճախ եղեալ էին ՚ի սկզբանէ ժամանակաց անտի, սեփականեալ ինքեանց իրաւունս ինչ կուսակցութեան . զոր եբարձ մեծաւ քաջութեամբ Իննովկենտիոս Բ : Կեղեստիանոս թէպէտ մեծանուն հանդիսացեալ էր իմաստութեամբ և սրբութեամբ, որպէս յայտ է ՚ի նամակաց արքայն Բեռնարդոսի և Պետրոսի արքային, որք էին յայնժամ լուսավայլ ջահք եկեղեցւոյ, սակայն ժամանակն կարճօրեայ ոչ

1 Բարն . և Բալ . յաճ 1130 = 1143 : Արնաւտոս ԹԲԲայ ՚ի լարս արքայն Բեռնարդոսի ԳԷԲ 2 . ԳԼ . Թ : Բողանտ . 4 . Դայ . ՚ի դաս . Իանուատ . ԳԼ . Թ . 11 :

Թոյլ ետ նմա առնել ինչ 'ի մեծագունից . քան զի յեօթն իդոսս մարտի յամին 1144 վախճան տուեալ աստի կենացս՝ վերնոյն փափաքեաց, կայեալ քահանայապետ ամիսս հինգ և աւուրս երեքտասան ¹ :

1 Բարոն . և Բալ . 1143 : Սիկոն . յշ . Լաֆ . Իփ . Գիր + 10 . յաֆ 1143 : Արնուլֆոս Վիտնայի . Գիր + 2 :

Սորբն Մաղաթիւ եպիսկոպոս Արմալոյ յիբերնիա մեծարոյնէր յաւու Իննովէնէփիոսի Բ, և Բարեկամ սրբոյն Բեռնարդոսի : Այլ Գոռալմոնթիւն + որ յանուն նորա յածին զփահանայապետաց 'ի Վելլէսփիանոսէ Բ և անդր՝ ընդ անհարազատ գրոնթիւնս համարեալ խոփին յիմաստնոց . և յիւրաւի . զի սորբն Բեռնարդոս , որ Գրեթոյ զվարս նորա , ոչ ինչ յիշատակէ զԳոռալմոնթիւնոցս . զոր ոչ արգելօք լուր նա և համ 'ի Ժամանակնոցս . զոր ոչ արգելօք լուր նա և համ 'ի Ժամանակնոցս նորա ոք , ելեւ սարգիս իային , և նորա եին : Դարձեալ զի Արնուլֆոս Վիտնայի , որ լորեքհարիւր և յիսուս ամօք եկաց զվիտ սրբոյն Մաղաթիւ , առաջին յիշատակելէ յարգարեոնթիւնոցս , և այն առանց ինչն շանակելոյ ելեւ ինքն աւսփի առեալ իցէ : Վասն որոյ ըսք սրահագոյն իարծեաց ոչ վաղ ինչ յօգեալ են Գոռալմոնթիւն + քան զաֆ 1590 . զի Լուդ զայն պապաճառս , յայն լայր հարի 'ի Գեպ պապահէն անցից և անխանց փահանայապետաց , իսկ անփի և այսր ոչ ինչ այնպէս , այլ յաճախ Բոնապարտուեալ Իֆ , եւ Երբեք զի ըսք Գեպոց ինչ հետաւոր յարմարոնթիւն , և յաճախ ևս ամենաին անյարմար և անդէպ : Օրինակ իֆ 'ի Գլաւի մարգարեոնթիւնոցս Դի Վելլէսփիանոսէ Բ , « Յամբոցէն Տիբերեայ » . զի եր իսկ Բիլի 'ի Տիոյ յամբոցայ անփի որ իմն առ Տիբերիս գետով : ՁԳրի . Գորէ ԺԴ , « Ի հնոնթիւն փաղափ » . Իբրեւ զի քաղաք Ժննդեան նորա Մեդիւլան հին եր , և հինեալ 400 ամօք նախ քան զԲրիտանոս : ՁՈւրբանոսէ Բ ,

ՃԿԶ

ՂՈՒԿՒՈՍ Բ

Ա. Տ . 1144, և խոյսերու-նէան Կանրադուսի Գ 7,
և Էմմ. իմենուսի 2:

1486. Ղուկիոս յառաջագոյն ձայնեալ Գե-
րարդոս կանոնական կրօնաւոր գրապետ և ատե-
նագպիր եկեղեցւոյն Հռովմայ, որ յՈւրբանոսէ
Բ ի սլատիւ կարգինալուծեան վերամբարձեալ
էր, ընտրեցաւ քահանայապետ յերրորդում
աւուր-մահուան Կեղեսոփանոսի, և ձեռնադրե-
ցաւ ի չորս իգոսսացն մարտի յամին 1144: Սա
լանահնար եղև զօրացուցանել զեկեղեցին Քրիս-
տոսի և սանձահարել զապստամբս մնացորդս յա-
ռաջնոց անտի. նմին իրի և հալածանս բազումս
կրեաց: Առ սովաւ Ալփոնսոս դուքս Լուսիտա-
նիոյ հարկատու եղև եկեղեցւոյն Հռովմայ, որ-

«Շուշան և Վարդ» . Ժանդի Ժուրենպաղի էր, և
անուն Փլուրենպիոյ Ծաղկեալ Լարգմանի: ԶՊիոսէ
Զ, «Պանդուսիս ատափելախան» : ԶՊիոսէ Է.
«Արծի- յափշպակիւ» : Սոյնպէս իմա և զայլոց: Ըսք
այսմ մարգարէա-նէան զինի աշխատ Ժանանայապետիս,
որ է Գրիգոր ԺԶ, Ժան ալ ևս երկուսուսան անուան Ժ
Ժանանայապետաց, որոց վերջննէն Դանի «Փառա-
թիւնէն» : և զվերջնոյն Գրի ալսպէս. «Պեպրոս
հռովմայեցի ի վերջին հալածման անդ սրբոյ եկեղե-
ցւոյ Հռովմայ հասարակեալ Ժանանայապետ արածեացե-
ղևոս իւր ի բազում վիշապս. մինչև իրծանեացի Ժա-
ղափն Եօննաբլուր յանցից անցելոց, և դապաւորն ա-
հել Դապետեաց զԺողովուրդ իւր» : Վարդ Ժան . յամն
1145:

պէս այլ թաղաւորք և իշխանք. տալով ամ ըստ
ամէ չորս ունկիս ոսկւոյ: Գրեաց զանազան կոն-
դակս և նամակս 'ի բարեկարգել զհօտ իւր. յո-
րոց տասն յածին առ մեօք: Սակայն իշխանք
ոմանք 'ի հռովմայեցւոց համախոհք Արնալդոսի
չարակամութեամբ յանդգնեցան ոչ միայն հաս-
տատել զծերակոյան ընդ պատրկին իւրեանց
(1484), այլ և սեպհականեցին զժառանգու-
թիւնս եկեղեցւոյն՝ զտասանորդս և եթ շատ հա-
մարելով քահանայապետին: Յորմէ կարի սըրտ-
ցաւ ութեամբ ընդգէմ զինեալ անօրինաց՝ ճգնէր
սրբազանն խորտակել զեղջիւրս նոցա: Բայց այն
ինչ ելանէր 'ի վեր հանգերձ զօրօք տա 'ի զնո-
սա արասհալած առնել 'ի կապիտոլիոնէ բռն-
նութեամբ զինու, անգէն ընկալաւ 'ի նոցանէ
հարուածս քարանց. որով և վտանգեալ չարա-
չար՝ մահացաւ 'ի հինգ կաղանդաց մարտի յամին
1145, վարեալ զիշխանութիւն քահանայապե-
տութեան ամիսս մետաքսան և աւուրս չորեքտա-
սան ¹:

ՃԿԷ

ԵՒԳԻՆԻՈՍ Գ

Ա. Տ. 1145, և Իսյսերուսեան Կոնրատոսի Գ 8,
և Էմմ. Իոննէսոսի 3:

1487. Ի վաղիւ անդր զկնի մահուան Ղու-
կիոսի հաւանութեամբ հասարակաց՝ ուխտին և
Ժողովրդեան յաջորդեաց յաթու քահանայա-
պետութեան Եւգինէոս պիղացի յերիս կա-
ղանդացն մարտի, որ յառաջն կոչէր Բեռնար-

1 Բարոն. և Բալ. 1144: Սէլոն. Գեր. 11:
Յ. Վ. սարկ. Գ. Է. առ Մաթիւ. հաթ. 2: Վիլ-
պրէլլոս առ Կիսիոն. 'ի վերս Սփէթ. Դ. հաթ. 1:

գոս արքայ Հռովմայ 'ի վանս սրբոյն Անաստաս
տայ կարգին Կիստերսականաց և աշակերտ սրբ-
բոյն Բեռնարդոսի . որոյ ընդ կանոնադրու-
թեամբ կացեալ ժամանակս բազումս 'ի Հռովմ
փայլէր 'ի սրբութեան : Այլ յետ երկց աւուրց
ընարութեան խիթացեալ 'ի նենգութենէ Ար-
նալգոսեանց (1484) գեշերայն ամբացաւ ընդ
եպիսկոպոսաց և կարգինալաց 'ի մենաստանի
Փարիկեայ քսանն հինգ միոնաւ հեռի 'ի Հռով-
մայ : Անդ 'ի չորս նոնայց մարտի օծաւ պատ և
փոխանորդ Քրիստոսի : Անտի անցեալ 'ի Վի-
տերբիոն՝ ընկալաւ զգեսպանս ամենայն քրիս-
տոնէից , ևս և Գրիգորի կաթողիկոսին Հայոց .
որում և գրեաց նամակ սիրոյ : Ապա զկնի ութ
ամսոց 'ի հանգարտել շփոթութեան դարձաւ
'ի Հռովմ . ուրանօր վերստին նորոգեցաւ աղ-
մուկն . յորմէ և ինքն տեղի ետ 'ի Գաղլիա 'ի սո-
վորական ապաստանարան քահանայապետաց .
զոր Լուդովիկոս է մեծաւ պատուասիրութի
ժողովեաց :

Յայնժամ Եւգինէոս գումարեաց զանազան
ժողովս 'ի Փարիզ և 'ի Հռէմս . դատապարտեաց
զէովն հերետիկոս տխմար , որ զբաղում բանս

1 Ընդ այն ժամանակս Գրիգոր կաթողիկոս եղբայր
Շնորհաւոյն ելեալէր յԵրուսաղէմ . և յեպ Դարձին
Լապինս վանն նորս գրեցին առ պապն իննովիներս
Բ. Բանս գովումեան : Եւ նա յղեաց առ նա գաւա-
ղան և չօղ հայրապետական և նամակս : Յեպ իննով-
իներսի նոյն ինքն կաթողիկոսն գրեաց սակս իւրն
Դրոց ինչ առ Եւգինէոս Գ. և արձակեաց հրեշտակս
առ նա հանդերձ լուրով : Եւ պապն բազում մեծա-
բանօք ընկալեալ զհրեշտակս նորս՝ յղեաց առ նա նա-
մակ յորդորանաց գաւ 'ի Ռաբանուսիան սիրոյ ընդ
Լապինացոց : Ջայս լուրն յիշէ ժողովն Սասն . որ ես
և 'ի Պապմ . Հայ . հոգ 3 . եր . 54 , 55 :

աւետարանին անձին յարմարէր (841) : Կոյն-
պէս նշուեալ զԳիլքերտոս (840) : Իսկ 'ի Ժո-
ղովն Տրեվերոյ քննեալ զգրութիւնս սրբուհւոյն
Հիլքեգարթեայ՝ հաւանեցաւ . այլ գրեաց առ-
նա թուղթ յորդորանաց զգուշանալ 'ի բանս :
Ապա զկնի երկուց ամաց իբրև դարձ արար 'ի
Հռովմ, վերստին ծագեցան շփոթութիւնք 'ի
խռովաց , մինչև դարձեալ հեռանալ նմա անտի :
Յետոյ ուրեմն 'ի խաղաղութեան հաստատեալ
զհօտն դարձ արար 'ի գահ իւր 'ի 1152 . և փոքր
մի խաղաղացաւ 'ի վերջին աւուրս քահանայա-
պետութեան իւրոյ . սրպէս նախագուշակեալ
էր Հիլքեգարթէ : Իբրև զի 'ի հեռեւեալ ամի
սակս եկեղեցական գործոց չոքաւ 'ի Տիբուր :
Անդ հասեալ նմա վախճան կենաց՝ վերասլա-
ցաւ յերկինս յութ իդոսացն յուլ . յամին 1153,
կացեալ 'ի քահանայապետութեան ամս ութ ,
ամիսս չորս և աւուրս տասն : Որոյ պատուական
մարմինն բերեալ 'ի Հռովմ փառօք մեծաւ ամ-
փոփեցաւ 'ի տաճար սրբոյն Պետրոսի : Եւ Աս-
տուած փառաւորեաց զերանելին՝ ցուցեալ բա-
ղում սքանչելիս 'ի գերեզմանէ նորա : Սորա
գտանին առ մեզք զանազան գործք և խմատա-
լից նամակք ² : Սուրբն Բեռնարդոս սմա ըն-
ծայեալ էր զիւր գիրս մտածութեան . և նա
յանձն արար 'ի նա զհոգս Պաղեստինացոց ³ :

1 Բաբոն . և Բալ . յաթ 1145 = 1153 : Հոռէբ
պոս Տէմնիէ յաթ 1152 : Որոն էդիս . է . 31 :

2 «Եմէ դիւրին և յեռնպարտաս Խնդրէս ըզ-
վայոս-Լիւնս սրբոց հարցն , գարէս 'ի Լուալն Ես-
գինէսի պապին Հոռվմայ . զոր գրեալ է առ քեզ
Գրիգորիս Լաւողիկոս Էլբայր մեծին Եւրոպի Լայ-
եցոյ » : Զ . Ժող . Սսայ :

3 Ընդ այն ժամանակս գրիսպունեայ , Եւրոպադէմ

ՃԿԸ

ԱՆԱՍՏԱՍ Դ

Ա. Տ. 1153, և Կայսերական Փետրերիչինսկի Ա. 2,
և Իմպ. Իստենսկի 11:

1488. Ի հետևեալ աւուր փոխման յաստեացս մեծի պապին Եւգինէոսի Գ յաջորդեաց զնա յաթոռ քահանայապետութեան Անաստաս հռովմայեցի, այր մեծահռչակ իմաստութեամբ և առաքինութեամբ, նա և պատկառելի ամենեցուն հասուն հասակաւ իւրով, որ և յառաջն կոչէր Կոնրադոս կարգինալ եպիսկոպոս Սաբինայ: Սա ինքն լայնախորհուրդ գտաւ յեկեղեցական իրադործութեան և առատասիրտ ի խնամել զաղքատս, մանաւանդ ի ժամանակի պակասութեան հացի: Մեծապանծ հռչակի և առատաձեռնութիւն նորա ի լատերանեան եկեղեցի: Եթէ չէր կանխեալ մահն վաղաժաման՝ յուցեալ էր արդեօք աշխարհի գործս մեծամեծս ըստ գերազանց մտայն: Այլ յետ կաղց նորա յիշխանութեան առաքելական գահին զամ մի, ամիսս չորս և աւուրս քսաններին,

հարստահարեալք ի Սաբաիինսաց ղիմեցին առ պապին Եւգինէոս օգնել նոցա. իսկ նորա գրեալ ինքաւն յորդորանաց առ Լաֆաւորս՝ յանձնեաց զգործն սրբոյն Բեռնարդոսի՝ յորդոր ճապոնցանել ի շխանաց: Յայնժամ արժայն Գաղղիոյ Լաւրձիէոս Է և Կայսրն Կոնրադոս Բանի կաղմեալ ի նոր Խաւաիրաց՝ անձամբ ղիմեցին ի Պաղեսպին: Բայց ի նենգաւելենէ Յոնայ ոչ հանդիպեցան յաջող ելից, և դարձան յարեմոս:

Լքեալ զաշխարհ վերացաւ յերկինս 'ի չորս նո-
նայց դեկ . յամին 1154¹ :

ՃԿԹ

ԱԳՐԻԱՆՈՍ Դ

Ա . Տ . 1154 , և Կայսերութեան Փետրերիկոսի Ա 3 ,
և ԻՅՏ . Կոստենոսի 12 :

1489 . Ագրիանոս աղգաւ անգղիացի յա-
ռաջնմէ Նիկողայոս ձայնեալ՝ և թող զհայրենիս
էանց 'ի Գաղղիա և գլխաւորեաց զուսումն իւր
յԱրլէս : Ուր և կրօնաւորեալ 'ի վանս օգոս-
տինեան միանձանց այնչափ 'ի կաթարեղութիւն
վերտոնեաց , մինչև կարգեցաւ արքայ մենա-
տանին : Այլ վասն կարեւոր գործոյ վանաց իւ-
րև չոքաւ 'ի Հռովմ , գիտացեալ զգերազանցու-
թիւն հոգւոյ նորա Եւգինէոսի պապին՝ կար-
գեաց զնա կարգինալ և եպիսկոպոս Սաբինայ :
Ապա առաքեաց զնա նուիրակութեամբ 'ի Գա-
նիս և 'ի Նորվեկիա . ուր փութաջան եղև նա
ոչ միայն վայելչապէս կաթարել զպաշտօն իւր ,
այլ և զբազումս յանհաւատից խոնարհեցուցա-
նել 'ի հաւատա Բրիտոսի : Սմին իրի յեա մա-
հուան Անատոասայ պապին իսկ և իսկ ընտրեցաւ
ընդդէմ յօժարութեան իւրոյ 'ի քահանայապե-
տութիւն Հռովմայ : Որ իբրև առիւծ հզօր հան-
գիսացաւ ընդդէմ երկից մեծազօր թշնամեաց՝
Հռովմայեցոց , Գուլիէլմոսի և Փեդերիկոսի ,
առ 'ի պաշտպանել զեկեղեցին Բրիտոսի : Իբ-

1 Բարոն . և Բալի . յամին 1153 . 1154 : Անա-
Դ 'ի Լուաղլն տա Վէրաղ . արքայ տա Մարպէնայ
հոս . 2 :

րև զի Հռովմայեցիք այն ինչ Հատաառեին զԾե-
րակոյտ իւրեանց ընդ պատրիկին ըստ ազանգոյն
Արիալդոսի (1484) և անշոջ գաեալ պապին վի-
րաւորեցին զկարգինալն Գերարդոս, և նա յայն-
ժամ սղառնացաւ նոցա ահագին պատիժս բա-
նադրանաց, և արդեւ ևս եկեղեցականաց կա-
տարեւ զպաշտօնն և զսուրբ խորհուրդս 'ի քա-
ղաքին Հռովմայ: Յորմէ ընդոստուցեալ ժողո-
վըրդեան յօսն կացին ընդ ուխտին, ցրուեցին
բարձին զժողով ծերակուսին, և կամակոր երդ-
մամբ ուխտեցին կալ մնալ ընդ հպատակու-
թեամբ Ագրիանոսի: Եւ այսպէս հաղիւ աղա-
տեցաւ Հռովմ 'ի հոգևոր կապանաց անտի:

Իսկ Փեղերիկոս արքայ Գերմանիոյ եկեալ 'ի
Հռովմ զսուաջինն սկսաւ ընդ աւամբ հայել
յուխտն ընդ քահանայապետին՝ կամելով ընդ-
ունել 'ի նմանէ զպաշտօն ստրատելատու թեան,
և պապն շնորհեաց նմա զայն առ 'ի շահել ըզ-
բանդադուշեալն, այլ նա ոչ շատ համարեցաւ,
մինչև պատկեցաւ 'ի նմանէ կայսր Հռովմայ:

Գարձեալ զայլ հակառակութիւն կրեալ Ա-
գրիանոս պապ 'ի Գուլիելմոսէ արքայէն Սիկի-
լիոյ որդւոյ Ռոճերի, ստիպեցաւ պատերազմաւ
նուաճել զնա, սակայն անյաջող ելից դիպեալ
պաշարեցաւ 'ի Բենեվենտ, և բռնադատեցաւ
սռնել ընդ նմա հաշտութիւն այսու դաշամբ,
զի ամենայն իրաւունք Սիկիլիոյ լիցի 'ի ձեռս
արքային, և առանց խնդրոյ նորա մի գնացէ
անգր նուիրակ պապին: Սորին վասն վերաճայ-
նեաց զնա պապն՝ Թագաւոր կրկին Սիկիլիոյ:

Ընդ այս հաշտութիւն պապին ընդ Գուլիել-
մոսի այնպէս զայրացաւ կայսրն Գերմանիոյ, մին-
չև պատճառանո խնդրել առ 'ի մարտնչել ընդ-
գէմ գահին, յորմէ և ծագեցաւ խռովութիւն
'ի Գերմանացիս և տեւաց ամս քսանհերկու:

Ստեփաննոսի մեծ քահանայապետն ոչ ետեռ զայն . քանզի մերձ 'ի քաղաքն Անագնիա Կամպանիոյ հասեալ նմա հիւանդութիւն փողացաւ ' փոխեցաւ յաստեացս 'ի կալանդս սեպ . յամին 1159 : Ջորոյ զմտրմինն բերեալ 'ի հռովմ ամփոփեցին 'ի տաճար սրբոյն Պետրոսի : Եւ եկաց նա յիշխանութեան իւրում հալածանօք հանդերձ զամս չորս , ամիսս ութ և աւուրս քսան և ինն : Ամենայն ջանք նորա և վաստակք միայն վասն եկեղեցւոյ էին . զի և զազգակիցս իւր եթող անխնամ և ոչ յաստիճան ինչ պատուոյ բարձրացոյց զնոսա : Իսկ զմայրն թողեալ էր կերակրիլ ծախիւք եկեղեցւոյն Կանդուարիոյ ¹ :

ՃՀ

ԱՂԵՔՍԱՆԴԻ Գ

Ա . Տ . 1159 , և Խոյնեռնութեան Փետրեիկոսի Ա 8 ,
և Իմ . Կոնստնտինի 17 :

1490 . Ալեքսանդր սենացի յառաջագոյն ձայնեալ հռոլանդոս Բաբերոնոս՝ կարգինալ ատենադպիր եկեղեցւոյն հռովմայ՝ այր մեծիմաստ և խոհական ընտրեցաւ ահամայ կամօք յաթոռ քահանայապետութեան յեթմն իդոսացն սեպ . և յառաջ քան զօրն երկոտառան կաղ . հօկ . օծմամբ սրբութեան պսակեցաւ պապական թագիւ : Այս մեծապանծ հայրապետ որչափ առաւել վշտակիր եղև յերեսաց հերձա-

1 Բարոն . և Բալ . յաթ 1154 : Թովմաս . յշ . 4ին և նոր էի . լար . հապ . 2 . Գիրք 3 : Մաքենագիրն լարոնց սորա առ լար . հապ . 1 : Ղաւթիւնոս Տիւրիոս . Գիրք 18 . ԳԼ . Իմ :

սիրաց, այնչափ առաւել քաջանուն հանդիսա-
ցաւ : Նստան հետզհետէ հակառակ նմին չորս
դերասպապք, հոկտաւիանոս՝ փոխեալ զանունն
'ի Վիկտոր Ե, Վիգոն՝ 'ի Պապքաղէս Գ, Յով-
հաննէս՝ 'ի Վեղեստիանոս Գ, և Լանդոն յԻննով-
կենտիոս Գ : Երկոքին բանադրեալք 'ի նմանէ
չարաչար պատուհասեցան. երրորդն՝ 'ի զեղջե-
կեալ կարգեցաւ առաջնորդ Բենեմէնտոյ, իսկ
չորրորդն սքսորեցաւ :

Ի նմին ժամանակի հենրիկոս արքայ Անգլիոյ
և Փեգերիկոս կայսր կատաղեալ այնչափ ընդ-
դէմ՝ զինեցան սրբազան հայրապետին Աղէք-
սանգրի՝ յափշտակել կամելով զիրաւունս եկե-
ղեցւոյ, մինչև տեղի ետնա 'ի Գաղղիա : Ու-
րանօր մեծարեցաւ յոյժ 'ի ժողովրդականաց և
մանաւանդ յարքայէն Լուգովիկոսէ Է : Ընդ-
դէմ հենրիկոսի անոյեան ելեալ էր Թովմաս
արքեպիսկոպոս Վանտուարիոյ, որով և տանջեալ
'ի նմանէ նահատակեցաւ առաջի սրբոյ սեղա-
նոյն : Նմին իրի պապն սպառնացաւ նմա նզովս
բանադրանաց, և զնահատակն կարգեաց 'ի դասս
սրբոյ : Յայնժամ արքայն հարեալ 'ի խղճէ
մտաց՝ պատուեաց զսուրբն, և խոնարհեալ յա-
պաշխարանս դիմեաց առ սրբազանն բեկեալ
սրախ և ընկալաւ զներումն յանցանաց :

Ապա մեծ հայրապետն ժողով արար 'ի Գաղ-
ղիա 'ի Տուրօ քաղաքի վասն բարեկարգութեան.
յորում ընդ բանիւ տրար զդերասպապն Վիկ-
տոր : Եւ անախ իբրև գարձ առնէր 'ի հռովմ,
'ի ճանապարհին այնչափ մեծարեցաւ 'ի ժողո-
վրդէնէն, մինչև նախանձաբեկ լեալ Փեգերի-
կոսի կայսեր՝ զօրու ծանու գիմեաց յԽաալիա և
յաղարտ վարեաց զերևելի քաղաքս և զՄեգիո-
լան : Յայնժամ միացեալ Խաալացւոյ մանա-
ւանդ Վենեակեցւոյ ընդ զօրավարութեամբ

դքսին իւրեանց Ծիանի՝ այնպէս խորտակեցին զլօրս կայսեր, մինչև հազիւ ճողոպրել նմա՝ ի նոցանէ. այլ որդի իւր Ոդոն անկաւ գերի: Յայնժամ ի միտս եկեալ Փեգերիկոս՝ խոնարհեցաւ առաջի մեծի քահանայապետին Աղեքսանդրի, և կատարեալ զլջմամբ դիմեաց առ նա ի Վենետիկ, ուր յայնժամ ապաստանեալ էր պապն: Այն ինչ մերձեալ Փեգերիկոս ի դուռն մտյր եկեղեցւոյ սրբոյն Մարկոսի՝ ձգեաց ի բաց զկայսերական քղամիգն յանձնէ, և տարածեալ զանձն ի վերայ գետնի՝ խորին խոնարհութեամբ համբուրեաց զոտս պապին: Եւ նորա շարժեալ ի դուռ հայրական՝ յարոյց զնա արտասուօք և համբուրեաց և օրհնեաց զնա: Եւ մտեալ ի տաճար անգր առաջի սրբոյ անդանոյն մատոյց հայրապետն զսուրբ պատարագն, և սաղա ժողովարարեալ հաստատեաց զխաղաղութիւն ի մէջ կայսեր և Վենետիկեաց:

Եւ քանզի յաւուր համբարձման տեառն եղև հաշտութիւն և կատարած վրդովմանց եկեղեցւոյ, հաստատեաց պապն ի նմին աւուր հանգէս գեղեցիկ ի պառիւ վենետիկեան հասարակապետութեան՝ շնորհելով լիակատար օրհնութիւն և ներումն ճշմարիտ զլջմամբ խոստովանողաց: Այնուհետև հանգէս արարեալ ի վերայ ծովու ամբաստամէ ելանէին զարգարուն նաւակօք ի ծովն մեծ. ուր դուքսն ընդ սինկղիսոսաց ի մեծապանծ արարողութեան արկանէր մատանի մի ի ծով անգր ցուցեալ զինքն տիրող ծովու իբրև փեսայ: Յիշատակարան այսր մեծապանծ գործոյ Աղեքսանդրի պապին արձանագրեցաւ յայնժամ ի Վենետիկ. զոր Պիոս Դ փոխադրեալ ի հռովմ կանգնեաց ի Աթախանի: Յայնժամ Աղեքսանդր պապ դրեաց նամակ առ արքայն հնգկաց յԱսիա կամ ըստ տմանց յԱֆ-

րիկէ, ուր Թագաւորէր Յովհաննէս քահանայ. և յառաջ քան զմեկնիլ 'ի Վէնետիոյ հաստատեաց զամենայն իրաւունս և բարեկարգութիւն: Գուշակեաց և վասն Յուստինեան յէզնն սլան ծալի լինել երևելի իշխանօք, որպէս եղևն. մանաւանդ յաւուրս սրբոյն Լաւրենտիոսի պատրիարքին Յուստինեան (1530):

Յետ այսորիկ չոքաւ քահանայապետն 'ի Հըւռովմ. և տեսեալ եթէ զօրանան աղանդք Վալդգոսեանց և Աղբիգեանց 'ի Գաղլիա (842), գումարեաց 'ի Վատերան օրէգերական Ժողով (921): Վճռեաց ևս զի մի՞ ոք 'ի մետրապօլսից կարգեսցէ զոք 'ի կարգս սրբոյ բաց 'ի քահանայապետէն Հըւռովմայ: Հաստատեաց և զկարգս Կարմելիգեան կրօնաւորաց առանձնացելոց 'ի պաղեստինեան լեառն Կարմելոս: Իսկ Ալփոնսոսի առաջնոյ դքսին լուսիտանիոյ շահառակելոց ընդդէմ Սարակինոսաց շնորհեաց զանուն Թագաւորի: Այլ իրրև զայսօրինակ առաքինանայր մեծ հայրապետն Աղեքսանդր, եհաս նմա վախճան կենաց 'ի քաղաքն Կաստիլլանա. և փոխեցաւ նա առ անձկալին իւր յերեք կաղանգացն սեպ. 1181, կացեալ յիշխանութեան ամս քսան. և մի, ամիսս մեռասան և աւուրս քսանեւերեք:

1 Բարն. և Բաի. յաթ. 1159 = 1181: Անի. 100 Գաաին. 'ի Ժամ. 1178: Բանդուէրս պիշադի 'ի վարս սորա հաթ. 3. եր. 446: Բաշիտուրս վիւր. 412 ինս պաթմ. Անգլ. 412 + 13: Անուրեան Գանդուրս 'ի Ժամ. հաթ. 12:

կալաւ 'ի նմանէ զպատասխանին հանդերձ ըն-
ծայիւք ¹ :

ՃՀԲ

ՈՒՐԲԱՆՈՍ Գ

Ա. Տ. 1185, և խոյսերու-թեան փեղեղիւսի Ա 37:
և իսահակայ Անկեւսի 1 :

1492. Ի նմին աւուր, յորում ամփոփեցաւ
մարմին Ղուկիոսի պապին՝ կարգինալք միաձայն
հաւանութեամբ ընտրեցին քահանայապետ ըզ-
մեծահամբաւ արքեպիսկոպոսն Մեգիսլանու
Լամբերտոս Գրեպելլոս կարգինալ յեօթն կա-
ղանդացն դեկ. անուանեալ 'ի թագադրութեան
Ուրբանոս Գ: Աղմուկ հռովմայ չեւ ևս իսաղա-
ղեալ՝ պատճառս ետ պոպին հեռանալ անտի և
նստել 'ի Վերոնա: Ուրանօր հանգիպեալ փե-
ղերիկոսի կայսեր հաւանեցոյց զնա բանիւ յետս
գարձուցանելոյ զժառանգութիւն իշխանութե-
ւոյն Մաթիղդայ զընծայեալ եկեղեցւոյն հռով-
մայ (1484): Սոյնպէս գարձուցանել առ հա-
սարակութիւնն զինչս եպիսկոպոսաց վախճանե-
լոց: Սապէս հառուցանել և զկալուածս վա-
նաց կուսանաց զյափշտակեալս երբեմն 'ի նմա-
նէ: Վայսրն հնազանդեալ կատարեաց զամենայն
կամս քահանայապետին և ժառանգ բառնալ

1 Գրէ «սուրբն Ներսէս Լամբերտացի անանապետ»
«Ընկալեալ իսկովիւսին սրբոյ զպատասխան Պա-
լիոսն և զխոյրն 'ի լրումն պատուոյ իւրոյ՝ գոհա-
ցաւ զԱստուծոյ և ետ զնամակ հայրապետին և ըզ-
գիւրս կարգաց եկեղեցւոյ յիմ առաքումիւն՝ Ռարգ-
մանել, զոր յեղաւրջեցի 'ի հայ Բարբառոյ: Ապրիլիս:
Պապմ. հայ. հո. 3. եր. 145:

Յիւրմէ զթագ կայսերական և գնել 'ի գլուխ
որդւոյն իւրոյ Հենրիկոսի : Այլ նա հրաժարե-
ցաւ առնել զայն մինչև իցէ ինքն հրաժարեալ
յայնմանէ : Իսկ Հենրիկոս Բ արքայ Անգլիոյ
իւրեւ խնդրեաց 'ի նմանէ պատկել զմին յորդւոց
իւրոյ թագաւոր Իբերնիոյ, առաքեաց առ նա
պապն զՀոկտաւիանոս կարգինալ՝ կատարել զոր
խնդրերն : Եւ ինքն յամենայնի փութածան գը-
տաւ ոչ միայն զեկեղեցականա՝ այլ և զիշխանս
և զթագաւորս պահել միաբան 'ի սէր և 'ի խա-
ղաղութեան և զինուորել ընդդէմ՝ անհաւատից :
Յետ այնորիկ չոքաւ 'ի Վենետիկ տեսանել զնա-
ւախումքն, զոր առաքէր յօգնութիւն արևել-
եան քրիստոնէից 'ի Պաղեստին : Եւ անտի դարձ
արարեալ 'ի Փերսորս իւրեւ լուաւ զուր առման
Երուսաղէմի 'ի սուլթանէն Ազիպտոսի 'ի Սա-
լահադին Յուսիայ՝ 'ի խոր խոցեալ առ ցառոց
սրտին հիւանդացաւ և մեռաւ 'ի չորեքտասան
կաղանդացն նոյ . յամին 1187, կացեալ յիշ-
խանութեան ամ՝ մի, ամիսս տասն և աւուրս
քսան և հինգ ¹ :

1 Բաբուն . և Բաի . յամ 1185 = 1187 : Ունել .
հաս . Է :

Զայնու ժամանակաւ լապտաւրէր յԵրուսաղէմ Պա-
պոն . իբրեւ զի յէսկոպիէի բնակչի նախան հէփլէնի
Բաղդին Ա և Բաղդին Բ . Փաւլոսն . Բաղդին Պ .
Աւերիի . Բաղդին Բ , և ապա թեոսայր նորա Պա-
պոն . որ վասն անմիաբանութեան իշխանաց փախաղա-
սոյթ . մինչև Յոսսս-ի Սալահադին արքայ Եգիպ-
տոսի մօտնութեամբ Հաւմանդայ կոմսին Տրապուոյ
Էսոս զՊաղեստին , զԵրուսաղէմ և զԷջմիայ թաղաքս ,
գերի վարեալ և զարքայն Պա-իպոն : Իսկ զվասն ուր-
բոյն Յակոբայ շնորհեաց Հայոց ըստ ինդրոյ նոցա :
Այս գոյթ հասեալ յարեմոսապոս՝ շարժեաց զսուրբ հայ-

ԾՅԳ

ԳՐԻԳՈՐ Ը

Ա. Տ. 1187, և Խոյսերոս-Բեան փետրեկիսի ԱՅԳ,
և Խառնակայ Անի. 3 :

1493. Գրիգոր բենեվենացի յառաջնմէ ձայնեալ Ալբերտոս որդի Սարատրիոսի Մորեան, 'ի վաղիւ անդր յաջորդեաց զՈւրբանոս 'ի քահանայապետութեան 'ի Փերարա : Որ վասնազատութեան երկրին Պաղեստինոյ 'ի ձեռաց բարբարոսաց դրեաց զօրաւոր կոնդակս առ ամենայն քրիստոնեայ իշխանս, յորդոր մատուցանելով նոցա միաբանել 'ի սէր ազատութեան սուրբ երկրին, և առատաբաշխէր նոցա զօրհնութիւն ներողութեան, և պատուէր տայրամենայն քրիստոնէից սղահել զչաբաթական սղահս, միայն զչաբաթն լուծանելով : Յետ այսորիկ 'ի Փերարայէ չորբաւ 'ի Պիզա առ 'ի հաստատել զխաղաղութիւն 'ի մէջ նոցա և Գենուացոց, որք կարի փարթամայեալ էին ծովային երթևեկութեամբ : Զորս յորդորեաց յոյժ, զի միաբան իրազասցեն 'ի վերայ Սալահադինայ արքայի : Անդդիպեալ նմա ցաւ մահաբեր՝ փոխեցաւ յատեացս 'ի վեշտաւան կաղանդացի յունվ. կացեալ 'ի քահանայապետութեան միայն զաւուրս յիսունհեօթն :

Ըստ էքս և զԼեօփաւորս Գոմարել նոր զօրս Խաւաիւրայ ընդդէմ անհաւասարից :

I Պաթմ. Հայ. գիրք 5. գլ. Ի : Բարոն. և Բախ. յամ. 1187 :

ԾՀԴ

ԿՂԵՄԻՍ Գ

Ա. Տ. 1187, և Կայսերական Փետերիկովսկի ԱՅԳ,
և Իսահակայ Անի. 3 :

1494. Կղեմէս Հռովմայեցի յառաջագոյն ա-
նուանեալ Պաւլինոս կարգինալ եպիսկոպոս
Պրենեստայ՝ յաջորդեաց զԳրիգոր յաթոռ քա-
հանայապետութեան 'ի չորեքսասան կաղան-
դացն յունւի. յամին 1187. և տեսեալ նորա զաղ-
մուկ շփոթի Հռովմայեցւոյ՝ տեղի ետ 'ի Պիղա :
Անդ զարմանալի հնարագիտութեամբ սանձա-
հարեաց զապստամբս. և նուաճեալ զամենե-
սեան 'ի հնազանդութիւն եկեղեցւոյ՝ վախճան
եա հերձուածոյն Արնալգոսեանց որ վասն հաս-
տատելոյ զծերակոյսն (1484). ոյր աղագաւ բա-
ղումբ 'ի քահանայապետաց տարագիր եղեն
'ի Հռովմայ սկսեալ յիննովկենաիոսէ Բ. Յետ
հաստատելոյ զխաղաղութիւնն ապա հանգերձ
կարգինալօք եմուտ 'ի Հռովմ 'ի ցնծութիւն
ուխաին և համօրէն ժողովրդեան :

'Նա ինքն շահեալ զսիրաս Փիլիպպոսի ար-
քային Գաղղիոյ, ևս և Հաիքարաոսի արքային
Անգղիոյ՝ ետ հաւաքել զօրս նոր Խաչակրաց :
Հասեալ ապա 'ի վերայ և բարեպաշտ կայսրն
Փեգերիկոս հարիւր յիսուն հազարօք խաղաց
յարևելս նոքօք հանդերձ : Որոց թէպէտ Յոյնք
ընդ կայսերիւրեանց դարան գործեցին բազում
անդամ խափանել զընթացս նոցա՝ միանալով
ընդ այլազգեաց, բայց բանակ Ասորիացւոյ օրհ-
նութեամբ մեծի քահանայապետին զօրացեալ
խորտակեաց զչորութիւնս հակառակորդաց, և

կորուսեալ 'ի նոցանէ որոյն չորս հազար՝ եհաս
'ի սահմանս Կիլիկիոյ տէրութեան մեծի իշխա-
նին հայոց Լեւոնի : Գրեացանորի կայսրն թուղթ
առ Լեւոն իշխան հայոց և առ կաթողիկոսն
դալ ընդ առաջ նորա : Գրեաց և պատն թուղթ
յորդորանաց առ նոսա : Սակայն կայսրն մօտ 'ի
Սելեւկիա իբրև կամեցաւ լուանալ յանցս գե-
տոյն , առ ծերութեան ոչ կարացեալ ընդ-
դէմ կալ յորձանացն՝ հեղձաւ . և զմարմինն նո-
րա տարեալ թաղեցին յԱնախոք :

Յաջորդեաց զկայսրն անդ յայնժամ Կոնրա-
դոս երկրորդ որդի նորա , և զնա յետ սակա-
ւուց Լէոբուզ դուքս Աւստրիոյ : Յայնժամ հիմ-
նեցաւ 'ի Պաղեստին կարգն Թեւտոնեան , զոր
հաստատեաց Կղեմէս պատպ : Իսկ Հենրիկոս
անգրանիկ որդի կայսեր գոլով 'ի Վերմանիա
յաժժոռ հօրիւրոյ ըստ կարգադրութեան նորին ,
իբրև լուաւ զաղետալի անցս կայսեր՝ առաքեաց
հրեշտակս առ պատն և խնդրեաց 'ի նմանէ ըղ-
թագ կայսերական : Եւ նա թէպէտ խոստացաւ ,
այլ զկատարումն եթող յաջորդին . քանզի հա-
սեալ նմա վախճան կենաց 'ի չորս կաղանդացն

1 Ի 1191 Ռոմանեցան Թեոփոնեան ասպետք 'ի
գերմանացի Խաւսկիւր զօրաց՝ իռնեցեալ եղբարք քանն
Թեոփոնեան Աստուածամօրն Երոսաղէմի : Որոշ
պաշտօն եւ պաշտպան լինել գրիսփոնեից և սորբ եր-
կինն՝ և հոգաբար ազգաբաց և հիւանդաց : Եւ շան
այսր իարգի եւ սեա- խաւ 'ի վերայ արծաթի սպիտակ
էնթախայի պարգեւեալն . յա'ի Կեղեասփանոսէ պապէն :
Այլ յեք ժամանակաց 'ի զօրանալ Սարաիինոսաց՝ իար-
գապեք նոցա իռնեցեալ Մեծ մարգարոս՝ ելեալ Ե-
րոսաղէմէ հանդերձ իարգաւորսն Դիմեաց 'ի Վէնե-
փիլ , անփի 'ի Բերոսփա և 'ի Գերմանիա . ուր իան
միւլեւ յայսօր :

ապր. յամին 1191 վախճանեցաւ, կացեալ յիշխանութեանն ամս երկուս, ամիսս երկուս և անուր^տ տասն¹ :

1 Բարուն. և Բախ. յամն 1188 = 1191: Պատմ. Հայ. հաս. 3. էր. 155. յիշատակի Ռուշէն պապին Ռարփմանեալ 'ի Լարմերանացն. « Կղէմէս եպիսկոպոս ծառայ ծառայից Աստուծոյ, պատուական եղբօր մեր Գրիգորի կաթողիկոսի մանկան Հայոց՝ ողջոյն և անուրէնական օրհնութեան : Խորասն զոր յԱստուծոյ արդար Դատաստանէն աշխարհի արեւելից 'ի ծամանակն մեր ընկալաւ, հաստատմէս զի անուրէն ցաւ է 'ի սրբի քամ, մերձաւոր գորով երկրին և անկեղծ զգիւն և շարժարանացն զոր կրէն : Քանզի ողորմութեամբն Աստուծոյ 'ի հաստատական Ռուշիկէ հաստատեալ էս, վասն այսորիկ ու կարեն հանդուրժել, այլ արատաւութ և փառս զանարգութեան քրիստոնէից . . . Աստուած զսեղ ողորմութեամբն իւրով Լուսաւորեալ է, զի անձամբ քո և ծողովրդեամբ՝ որք յաշխարհի արեւելից 'ի քէն հովանին, 'ի սորք քեզեացն ազատութեան յօթարեւոյիս գնաւ. և որպէս կատարի կամք քո՝ և Աստուծով այս խորհուրդս յաջողի. քոնութիւն գորով քո մեզ յայտնել : Եւ այս յայտնի լիցի քեզ, զի Ռեպելս և 'ի մերս մարմնական աշար քեանութեան Բացակայ էս, հոգւոյ աշտ հանապազ զսեղ քեանեմք, և ողջագործեմք սրբով և սիրով. և զխորհուրդս քո՝ զոր կամս, հեղաւնեամբ կատարեմք : Գրեցաւ 'ի Հռոմ 'ի Լարմանն նախ քան զլուս կաշանդացն յանիս ամսոյ և յերկրորդ տնէ եպիսկոպոսանութեան մերոյ Կոնստանտին 1189. մայ. 29 :

ՃՀԵ

ԿԵՂԵՍՏԻԱՆՈՍ Գ

Ա՝ Տ՝ 1191, և Կայսերական Հեղինակի Զ 1,
և Խաչակայ Անի. 7:

1495. Կեղետոխանոս հռովմայեցի ամաց ութ
սունեհնգից ընտրեցաւ յաթոռ քահանայապե-
տութեան հռովմայերիս կաղանդացն ասորիլի,
որ յառաջագոյն Յակինթոս ձախէր. և յութ-
ուտանն կաղանդաց մայիսի յամին 1191 ձեռ-
նագրեցաւ սրտոյ հանդիսապէս յաւուր զատիլի:
Իսկ 'ի հեռեւեալ աւուր զարքայն Գերմանիոյ
Հենրիկոս Զ օծ կայսր հռովմայ: Այնչափ էր
սորա խնամք և ջանք վասն ազատութեան Երու-
սաղէմի, մինչև ընդ բանիւ արար զարքայն Անդ-
ղիոյ ՂՀախբարաոս, որ թողեալ զայն գործ դի-
մեալ էր 'ի Ախպրոս, և գնոցտուեալ զայն Գուլի-
տոնի արքային Երուսաղէմի: Այլ 'ի դարձին
սրատուհասեալ անկաւ ալեկոծութեամբ 'ի ծով
եղերս Վենետիոյ. և 'ի փախչելն յանձանութա՝
կալաւ զնա Լէոֆոլտ դուքս և առաքեաց առ
կայսրն Հենրիկոս. և նա արգել զնա 'ի բանտի
ամիսս ութուտանն. և առեալ 'ի նմանէ երկե-
րիւր հազար դահեկան արծաթի՝ արձակեաց:

Իբրև լուաւ Կեղետոխանոս՝ թէ Սալահադին
պակասեալ 'ի կենաց, որդիք նորա զաղմուկ
չփութի 'ի մէջ իւրեանց յարուցեալ են, ժամ
բարեպատեհ համարեցաւ թափել 'ի ձեռաց
նոցա զՊաղեստին: Յորմէ շարժեալ կայսեր զօ-
րու ծանու էջ յիտալիա. և թուէր թէ 'ի նոյն
վախճան ուղղեսցէ զընթացս: Բայց իբրև լուաւ
զմահ արքային Սիկիլիոյ Տանգրէտի և Ռոճերի

ժառանգի նորա, էանց 'ի Նէապօլիս և 'ի Սիկիլիա. ըստ որում կայսրուհին Կոստանդիա դուլով քոյր արքային՝ ժառանգ էր Սիկիլիոյ : Սակայն Նորմանից ընտրեալ զայլ թագաւոր, և Սալերոնացւոց մատնեալ զկայսրուհին՝ որոց հաւատացեալ էր զնա կայսրն, այնչափ ծանրացատումն արարին զհենրիկոս, մինչև առ դառնութեան սրտին իւրոյ զբաղումս 'ի նոցանէ դառն տանջանօք զրաւեաց 'ի կենաց : Այլ իբրեւ խրատեալ 'ի պապէն անշող եղև նմա, անկաւ ընդ նզովիւք և պատուհասեալ մեռաւ, թողեալ զորդի մի Էօթն ամաց՝ որ յաջորդեաց զնա զկնի Ռդոնի Դ. անուամբ Փեդերիկոս Բ : Սմա ետ պապն զՍիկիլիա 'ի ժառանգութիւն ընդ պայմանաւ հառուցանելոյ տուրս եկեղեցւոյն հռովմայ :

Կեղեստիանոս յառաջ քան զմահ կայսեր ընկալաւ թուղթ 'ի Լեւոնէ հայոց իշխանէ ընդ դեսպանաց, զորս առաքեաց առ կայսրն. և առեալ 'ի նմանէ հաւանութիւն վասն օծութեան Լեւոնի 'ի թագաւոր՝ ետ կազմել փառաւոր թագ արքունիական, և օրհնեալ զայն յանձնեաց 'ի ձեռս Կոնրոդայարքեպիսկոպոսի Մոգունաիոյ երևելի կարգինալին. որում ետ և կայսրն ըզգրօշակ առիւծանշան վասն Լեւոնի : Հասեալ արքեպիսկոպոսին 'ի Կիլիկիա պատուասիրեցաւ յոյժ 'ի Լեւոնէ և 'ի կաթողիկոսէն Գրիգորէ : Եւ ժողովեալ եպիսկոպոսաց և իշխանաց 'ի քաղաքն Տարսոն յեկեղեցւոջ սրբոյն Սոփիայ, մեծաշուք փառօք էօծ կաթողիկոսն զԼեւոն թագաւոր 'ի վերայ ամենայն հայոց 'ի 1198 :

Իսկ Կեղեստիանոս պապ յետ հաստատելոյ զբաղում կանոնս վասն բարեկարգութեան եկեղեցւոյ, և վասն մանկանց նուիրելոյ 'ի ծնողաց 'ի մենաստանս՝ զի յարբունս հասակի ազատ լիցին մեկնել անտի կամ մնալ անգ ըստ յօժաւ

բուժեան իւրեանց, իբրեւ ետես եթէ մերձենայ
առ վախճան կենաց՝ կամեցաւ հրաժարել ՚ի
քահանայապետութենէ, եթէ ընտրեսցեն ՚ի
տեղի իւր քահանայապետ զՅովհաննէս կար-
գինաւ: Բայց կարգինաւք ոչ հաւանեցան ընդ
հրաժարել նորա յիշխանութենէ: Եւ ինքն յետ
սակաւուց փոխեցաւ առ տէր ՚ի վեց իգոսացն
յուշով. յամին 1198, կառավարեալ զեկեղեցին
առաքելական նախանձու ամս վեց, ամսս եւ աւ-
ուրս ինն: Կան սորա եօթնևտասն կոնդակք՝:

ՃՀԶ

ԻՆՆՈՎԿԵՆՏԻՈՍ Գ

Ա. Տ. 1198 ... եւ Կայսերութեան Աւետի Անիէւ. 4:

1496. Իննովկենտիոս անագնիացի որդի Տրան-
սիմոնտի կոմսին Սինիայ յառաջագոյն ձայնեալ
Լթթարիոս տարկաւագ՝ այր մեծիմաստ եւ քաջ-
ուս յաստուածաբանութեան եւ յիրաւապիտու-
թեան, ՚ի նմին աւուր փոխման Կեղեցախանութի
՚ի հաւանութենէ ամենեցուն ընտրի յաջորդ նո-
րա ամաց երեսունևեօթանց. թէպէտ եւ հրաժա-
րէր նա եւ լայր՝ այլ վայրապար: Իսկ յու թ կաղ-
մարտի յամին 1198 օծեալ ՚ի քահանայապետ-
անդէն ձեռնամուխ լինի յիրս մեծամեծս եւ հիւ-
նալիս ՚ի շինութիւն եկեղեցւոյ, տարածեալ
զինամի իւր հովուտաբեռական առ հեռաւորս եւ
առ մերձաւորս:

Ի յաջորդ ամի ՚ի դառնալ եպիսկոպոսին Մու-

1 Բարն. եւ Բաի. յաճ. 1191=1198: Ա-
Աշէտ. Նաբ. պաբ. եի. Դաբ. Ժա. ԺԲ. ԳԼ. Բ: Պաբ.ճ.
Հայ. Կաբ. Գ. Գիբ. 5. ԳԼ. ԻԲ:

գունախոյ 'ի Հռովմ' (1495) Լեւոն թագաւոր և Գրիգոր կաթողիկոս Հայոց գրեցին առ նա թուղթ հպատակութեան. և նա գրեաց զպատասխանի՝ օրհնելով և հաստատելով զթագաւորութիւն Լեւոնի: Դարձեալ առաքեաց կաթողիկոսն թուղթ առ պատի խնդրելով 'ի նմանէ առաքել ինքեան զմատանի և զվերարկու օրհնութեան, և զներողութիւն խաչակիր զինուորաց: Ըստնմին օրինակի խնդրեաց 'ի նմանէ և Լեւոն արքայ ունել զնշան սրբոյն Պետրոսի. և ինչն ինչիւնախօս վաղվաղակի առաքեաց զխնդրեալսն առ նոսա 'ի ձեռն կաթողիկոսաց իւրոց Սոփրեստեայ և Պետրոսի:

Այնչափ էր սորա առաքելական նախանձ 'ի պաշտպանել զեկեղեցական իրաւունս, մինչև հաստատութեամբ ընդդէմ կացեալ կայսերաց և թագաւորաց արեւմտեայ՝ ազատ կացոյց զեկեղեցիս: Մերժեալ զմիաբանութիւն ծերակուտին և քաղաքապետին Հռովմայ՝ արկ զժողովուրդն բուրբովին ընդ իշխանութեամբ և կեղեցւոյ: Ոգոն կայսր եկեալ զօրու յԽաւիս՝ կամէր անիրաւութեամբ յափշտակել զտեղիս անկեալս ընդ իշխանութեամբ՝ նախորդին, մերժեաց և էարկ ընդ բանագրանօք. և անարգեալ նորա իշխանաց՝ չոքաւ 'ի Սաքսոնիա և անդ վճարեաց ցուտգին զկեանս իւր: Իսկ զՎոստան գիւս կայսրուհի և զորդին իւր զՓեդերիկոս հաստատեաց ժառանգ Սիկիլիոյ: Խափանեաց նա և զգթութիւն Ապուլիայ և զիշխանութիւն Վապուայ, զոր Գուլիէլմոս Բ յափշտակեալ էր յԱգրիանոսէ Դ: Իսկ զկղզին Սարդենիա անդրէն գարձոյց ընդ իշխանութեամբ՝ Հռովմայ: Զհակառակութիւն Փիլիպպոսի և Ոգոնի գլխին Սաքսոնիոյ՝ որ յաղաքս կայսերութեան, գաղարկեցոյց, հաստատեալ զՓիլիպպոս յաջորդ

Հենրիկոսի, և զՈդոն յաջորդ Փիլիպպոսի : Ած
 'ի վերայ պատիժ պատուհասի որոյ կորզեալ էին
 զգաւառս Հռովմայ : Իսկ զԳալօիլան Գ. կա-
 ցոյց Թագաւոր 'ի վերայ Բուլղարաց և Վալա-
 քաց, առաքեալ առ նա Թագ և գաւազան և իշ-
 խանութիւն հատանելոյ գրամս : Դքսին Բոյեմիոյ
 յաւել տալ և զտիտղոս Թագաւորի : Թագ կա-
 պեաց 'ի Հռովմ'ի գլուխ Պետրոսի արքային Արա-
 դոնիայ, որ 'ի շնորհակալութիւն զտէրութիւն
 իւր կացոյց հարկատու եկեղեցոյն Հռովմայ :
 Մերժեաց զՅովհաննէս արքայ Անգղիոյ սակս կո-
 ղոպաւելոյ զեկեղեցին անգղիական : Հաստատեաց
 զկանոնս և զկարգս կրօնի սրբոյն Ֆրանչիսկոսի
 աստիղացւոյ, զօրացոյց և զսուրբն Դոմինիկոս :
 Կարգեաց քննիչս ուղղափառ հաւատոյ ընդդէմ
 Ազրիգեանց (844) : Եւ հաւատարիմ նստարաց
 իւրոց և զպրապետաց քաղել 'ի տոմնակի զամե-
 նայն վճիռս և կոնդակս հրատարակեալս մինչև
 ցերկատասան տմ' իշխանութեան իւրոյ 'ի պէտս
 ադա ժամանակի : Յորդսրիջ եղև իշխանաց հաս-
 տատել խաչակիր նոր զինուորս ընդդէմ անհա-
 ւատից : Ընդ այն ժամանակս Ալէքսորգի Խահա-
 կայ կայսեր արևելից փախուցեալ 'ի ձեռաց հօր-
 եղբօր իւրոյ անկաւառ քահանայտպեան Հռով-
 մայ, և նա յսնձն արար զնա 'ի ձեռս Խաչակիր
 զօրաց Գաղղիացւոց, Վենետկեցւոց և այլոց :
 Որոց հասեալ 'ի Կոստանդինուպօլիս եգիին զԱ-
 լէքս կայսր ընդ հօր իւրոյ կուրացելոյ յեղբօրէ
 իւրմէ : Յետ մեկնելոյ նոցա անտի իբրև Յոյնք
 ապստամբեցան՝ Լատինք դարձ արարեալ անգլ'
 եգիին կայսր յազգէ Լատինացւոց զԲաղդադլինոս
 կոմս Փլանարիոյ, և սպարաւորք զԹովմաս Մաւ-
 րազանոս վենետկեցի ¹ :

1 Ի Կոստանդինուպօլիս հեղուկէքէ նախան հինգ

Յետ այնորիկ խնամ կալեալ Իննովկէնաիոս բարեկարգել զընդհանուր եկեղեցին, գումարեաց 'ի Լատերան տիեզերական ժողով յամին 1215, ուր կային և արևելեան եպիսկոպոսունք, վասն ազատութեան սուրբ երկրին, և ընդգէմ մոլորութեանց Յովակիմայ արքայի և Ալմարիկոսի (922) : Արդեւ զքիշկս չգարմանել զհիւանդս, եթէ ոչ յետ երկից աւուրց ախաաժեոք մաքրեսցեն զխիղճ մտաց իւրեանց խորհրդական խոստովանութեամբ : Գլխահար եղև Աղբիկեանց 'ի Գաղղիա, և արդեւ զընթացս Սարակինոսաց 'ի Սպանիա : Առ 'ի հաշտեցուցանել զՊիղացիս ընդ Գենուացւոց և սակս առաքելոյ զնոսա 'ի Պաղեստին, եւ 'ի Ճանապարհ գնալ անդայլ 'ի Բերուզիա հասեալ նմա ախտ մահաբեր՝ փոխեցաւ առ տէր յեօթնևտասն կաղանգայն օգոստ . յամին 1216, կացեալ յառաջնորդութեան եկեղեցւոյ ամս ութուտասն, ամիսս վեց և աւուրս ինն : Բազում են սորա իմաստալից կոնդակք և զօրաւոր վճիռք, և զանազան գրուածք բարեպաշտականք . ևս և երեք գիրք յաղագս արհամարհութեան աշխարհի : Սովորաբար ամս ընծային երգքն՝ Եկ սուրբ հոգի . Վայր առ խաչին . նա և աղօթք ինչ :

Իայսերս 'ի Լափինացոց ամս յիսուսեանն մինչև 'ի վերափին նսպել անդ յոյն Իայսերաց : Յառուրս ժամանակաց սոցա հասարակեցաւ 'ի Տրապիզուն Իայսերոսն ինն Յաննայ, և փետաց մինչև ցառուրս Սաւտան Մէհէմէթի Բ :

1 Բաբուն . և Բաի . յամն 1198 : Հոսայնաւդոս . 1198 = 1216 : Լաճէրպոս յշ . պոպ . Բիւ . 110 : Պոպ . հայ . հոպ . 3 . էր . 170 :

ԴԵՊՔ ԵՐԿՈՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴԻ ԴԱՐՈՒՆ

ԱՏ.

1100. Կոնգոպրէ կամ Կոտիերէտոս Ա թա-
գաւորէ յԵրուսաղէմ :
1105. Մահ Գրիգորի Վկայասիրին :
1111. Մահ Ազիրատայ հօր Շնորհալուոյն :
1113. Գրիգոր Գ սահլաւունի նստի կաթողի-
կոս յէտ Բարսղի :
1113. Դաւիթ Ա կաթողիկոս նստի յԱզթա-
մար : Եւ Վլատիմիր Բ արէ Մոսկո-
վայ :
1137. Ալփոնսոս առաջին պատկաւոր թագաւոր
Փորգուգեղեց :
1140. Ռոճեր կանգնէ զթագաւորութիւնն է-
սպօլսոյ և Սիկիլիոյ :
1141. Գրիգոր կաթողիկոս գնայ 'ի Ժողով Ան-
տիոքայ և Երուսաղէմի :
1147. Աթոռ կաթողիկոսութեան փոխի 'ի
Հռոմկայ :
1153. Ծնունդ Լամբրոնացոյն :
1166. Ներսէս Շնորհալի կաթողիկոս կարգի
յէտ վախճանի եղբօրն :
1168. Դարձ Արևորդեաց :
1173. Գրիգոր Դ Տղայ յաջորդէ զՇնորհալին :
1174. Դեմետր սլայաղատէ 'ի Մոսկովս :
1176. Ներսէս Լամբրոնացի ձեռնադրի եպիս-
կոսպոս :
1180. Բարսեղ անեցի լինի ինքնագլուխ իւր
կաթողիկոս :
1186. Լեւոն շինէ զՍիս քաղաք :
1187. Առումն Երուսաղէմի 'ի Սալահադինայ :
1189. Լատինք վերստին գիմեն յարևելս :

- 1191 . Գուխտոն Ա թագաւոր Վիպրոսի :
 1193 . Գրիգոր Ե Գաճալէժ նստի կաթողիկոս :
 1195 . Գրիգոր Զ Ապիրատ յաջորդէ զԳաճալէժն :

1198 . Սկիզբն թագաւորութեան Ռուբինեանց :

1199 . Վախճան Լամբրոնոցւոյն :

Զայնու ժամանակաւ յետ զօրանալոյ Ռուբինեանց թորոս Ա իշխան պայազատէ 'ի Վիլիկիա զկնի Կոստանդեայ . զոր յաջորդէ Լէւոն Ա , որ յետ հնգետօսան ամաց ըմբռնի 'ի Կայսերէն Յունաց : Յետ նորա պայազատէ թորոս Բ , որ յաղթէ Յունաց : Ապա անիւն թաւմաս , ապա Մլէհ , ապա Ռուբէն Բ . յետ նորա Լէւոն Բ . որոյ փառաւորեալ քաջութեամբ և իմաստութեամբ սպակի թագաւոր յամին 1198 :

ԵՐԵՔՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ ԴԱՐ

ԺՀԵ

ՈՆՈՐԻՈՍ Գ

Ա. Տ. 1216, և Խոյսէր-Էէան Ուրաի Դ. Տ,
 և Հէնրիիւի 11:

1497. ՈՆՈՐԻՈՍ հռովմայեցի յառաջն կոչեցեալ Գեղեղիոս Սափէլեան՝ այր սրբակաց և իմաստուն՝ ընտրեցաւ քահանայապետ ի Բերուզիա ի հնդեաասան կաղանդացն օգոս. յամին 1216. և յինն կաղանդացն ձեռնադրեցաւ պատ. իսկ աւուրք յառաջ քան զկաղանդս սեպտեմբերի եկաւ օրեալ ի հռովմ՝ ելից ցնծութեամբ զքաղաքն ուլծոյն, և զքաղաքացիս համանդամայն: Զառաջինն ձեռնամուխ եղև հաստատել զկարգս կրօնաւորաց, մանաւանդ զսրբոյն Դոմինիկոսի, որոյ խորհրդով կարգեաց զպաշտօնեայս սրբազան վարդապետութեան, նշանակեալ զպերճախօս գիտնականս քարոզել ի հրապարակի ըստ պիտոյից ժամանակին, կարգեալ և զնոյն սուրբ մեկնել զթուղթս Պօղոսի ի մեջբաղմութեան հաւատացելոց: Առատապէս բաշխէր զօրհնութիւն ներողութեան ի հանդիտաւոր աւուրս, և անպակաս խնամէր զհօտ իւր: Արկ ընդ ծանր պատժով նշովից զորս յանդգնին հարստահարել զկարգինալս:

Յետ մահուան Հենրիկոսի ըստին կայսեր Կոստանդինուպօլսոյ փեայ Բաղդովինոսի Պետրոս կոմս եկն ընդ ամուսնոյն իւրոյ ի հռովմ առնուլ ի ձեռաց Ոնորիոսի պատլին զթագ ա-

ընկերան կայսերութեան : Եւ պապն օծեալ զնա
կայսր 'ի տաճարի սրբոյն Լաւրենտիոսի՝ արձա-
կեաց 'ի Կոստանդինուպօլիս հանդերձ կոնդա-
կաւ :

Բարենախանձ գտաւ հաւաքել զօրս Խաչա-
կրաց և ընդ գեաղանաց իւրոց առաքել 'ի Պա-
ղեստին , գրեալ նամակ և առ կաթողիկոսն հայ-
ոց Յովհաննէս՝ զօրացուցանել զԼատինս 'ի ձեռն
աբքային Լեւոնի : Իսկ ինքն բոկոսն յաճախեալ
'ի տաճարս սրբոյն Պետրոսի և Պօղոսի անդուլ
պաղատէր վասն ազատութեան սուրբ երկրին , և
վասն պայծառութեան ուղղափառ հաւատոյ
'ի խաղաղութեան :

Օրինագրեաց , զի եթէ ծնունդ փրկչին գի-
պեացի յաւուր ուրբաթու և յայլ աւուրս պա-
հոց , լուծցի մնով 'ի պատիւ մեծի աօնախմբու-
թեանն : Այլ եթէ ոք առ կրօնասիրութեան պա-
հեսցէ , մի ոք նմա մեղադիր գացի :

Լուեալ մեծի քահանայապետին եթէ ոմանք
յԱղբիկեանց 'ի վերջին սահմանս Բուլղարաց և
Դաղմատիոյ հաստատեալ իցեն զոմն հակապապ
Բարդուղմէոս անուն՝ մերժեաց նզովիւք : Ըն-
մասն կղզւոյն Կորսիկայ շնորհեաց Գեհուացոց
դաշամբ հատուցանելոյ նոցա ամ ըստամէ եկեղե-
ցւոյն հռովմայ ունի մի ոսկւոյ : Իսկ զորդի հեն-
րիկոսի զՓեդերիկոս Բ (1495) պերճացոյց կայ-
սերական զարդուք 'ի խոստանալ նորա յետս գար-
ձուցանել զկալուածս Մաթիղդայ ընծայեալ
եկեղեցւոյն հռովմայ (1480) :

Պատուէր ետ քաղել և 'ի մի հաւաքել զկոն-
դակս և զվճիռս . կարգեաց վասն այսր զԻան-
գուէտոս նախասարկաւագ առ 'ի զգուշաւոր
ընտրութեամբ ժողովել զնամակս 'ի դիւանաց
և յաւենից : Գրեաց նա ինքն զանազան գիրս
պիտանիս և կանոնադանս : Եւ այսպէս յեաղե-

կալարեւոյ զեկեղեցին իմաստու թեամբ և սրբու-
թեամբ ամս տասն և ամիսս ութ , յիոնեցաւ առ
տէր 'ի հնգեամսան կաղանգացն ապր . յամին
1227 ¹ :

ԾՀԸ

ԳՐԻԳՈՐ Թ

Ա . Տ . 1227 , և խոսեր-նէան Փետերիիոսի Բ 8 ,
և հոգեբանի 7 :

1498 . Յառաջին աւուր յետ մահուան Ոնո-
րիոսի Գ . Ուգոլինոս կարգինալ եպիսկոպոս Ոս-
տիոյ որդի կոմսին Սինիայ յաղագիցութենէ
Իննովկենտիոսի Գ . ընտրեցաւ պօպ , և 'ի թագա-
գրութեան անուանեցաւ Գրիգոր Թ : Յառաջ
քան զամենայն հոգատար եղև վասն տղատու-
թեան Երուստղէմի . որոյ աղագաւ յերկոտա-
սան կաղանգաց ապրիլի պատկեաց կայսր զՓե-
ղերիկոս Բ , առեալ 'ինմանէ զուխտ և զերդումն
գնալոյ 'ի պատերազմ ընդդէմ անհաւատից :
Բայց նորա անցեալ ընդ Ասիա՝ անարի գտեալ
դաշնակցեցաւ ընդ սուլգանին , շատ համարեալ
ունելմիայն 'ինմանէ զախտոս թագաւորի Երու-
ստղէմի : Ընդ այս գործ կարի իմն վնասեալ մե-
ծի հայրապետին Գրիգորի՝ անէծ զկայսրն . և
զթագն կայսերական կամեցաւ տալ հռոբեր-
տոսի եղբոր սրբոյն Լուգովիկոսի արքայի : Այլ
նորա հրաժարեալ չէառ յանձն ասելով , թէ
չստ է ինձ լինել եղբայր թագաւորի :

1 Հոռայնալ . յահ 1216 : Սբնդանէոս յահ
1216 : Բաբիսիոս 'ի պապն-նէան Անգլ . առ
Հոռայնալ . 1223 : Առ Բաւոսիոսի գիրք 4 : Պոպ .
Հայ . Գիրք 5 . ԳԼ . ԻԷ :

Յեա այսորիկ արար և ժողովս 'ի Հռովմասկս ազատութեան Պաղեստինոյ . ուր դատաւար տեսց զամենայն հերետիկոսս թշնամիս եկեղեցական ազատութեան : Ընդ այն ժամանակս տիրեալ էին յԱռալիս անմիաբանութիւն և միասութեւր հակառակութիւնք 'ի մէջ ամենայն իշխանաց , մինչև շարժեալ վերին բարկութեան՝ պատուհասակոծ առնէր զնոսա ժանտախտիւ : Պապն էջ առ նոսա , և ելի հնարս գտեալ հաշտեցոյց զամենեւեան իմաստութեամբ : Ոչ սակաւ փութաջան եղև և յայլ կարևորս . քանզի 'ի ձեռն սրբոյն Հռայմունդոսի Պենափոստի 'ի մի հաւաքեալ զամենայն վճիռս և զկանոնս նախորդաց իւրոց յամին 1234 հրատարակեաց հեղատատեան կանոնագիրս , 'ի վար արկանել ընդհանուր եկեղեցւոջ իբրև անմոլար ուղեցոյցս . և արդեւ զի մի ոք ինքնահնար զսոյնօրինակ գործ յանդգնեսցի 'ի գործ դնել արտաքոյ իշխանութեան եկեղեցւոյ :

Գրեաց կոնգակ օրհնութեան առ Հայս . և ըստ խնդրոյ Հեթմոյ Թադաւորին և Զապէլ Թադուհւոյն հաստատեաց զհինաւանդութիւնս Հայոց ըստ որում ընկալեալ 'ի սուրբ Առսաւորէ . ետ և ներողութեան օրհնութիւն վասն անկելոց 'ի պատերազմին ընդդէմ անհաւատից : Գրեաց առ պապն և Կոստանդին կաթողիկոս՝ ցուցեալ նմա զհնազանդութիւն և զհպատակութիւն : Իսկ նա յլեաց առ նա Թադ . և մատանի վերարկու և պատմութեան հայրապետական հանգերձ թղթով օրհնութեան :

Սահմանեաց և երբս ինչ յեկեղեցական պաշտամունս Ատաինացւոց , և ազօթս : Ընորհեաց Գոմինիկեան վարդապետաց զերաւունս իստատվանահայրութեան և սրբաքննութեան : Կարգեաց 'ի դասս սրբոց զսուրբն Ֆրանչիսկոս

աստիճանի, զսուրբն Դամիսիկոս և զսուրբն Անտոն պատաւիրոհացի զխառաւորեալն հրաշագործութեամբք :

Մեծ եղեն ջանք նորա և վասն աղատ պահելոյ զեկեղեցականս յիշխանաւորաց : Եւ իբրեւ լուաւ զցերեթիւն և զկոտորած նաւախմբին Գենուացւոց՝ կարեւէր խոցեալ ի ցաւոց սրտին՝ լի աւուրբք փոխեցաւ առ տէր յերկոտասան կաղանդացն սեպ . յամին 1241, կացեալ յիշխանութեան ամս չորեքասան, ամիսս հինգ և աւուրս երկու ¹ :

ՃՀԹ

ԿԵՂԵՍՏԻԱՆՈՍ Դ

Ա. Տ. 1241, և Կայսերութեան Փետրերիւնի Բ 22, և Բաղդադիւնի Բ 13 :

1499 . Կեղեցականոս մեղիւղանեցի յառաջ ձայնեալ Կապիւրիտոս որդի Յովհաննու Կասալիլոնի և Կասանդրեայ քեռ Ուրբանոսի պապին այր ահանաւոր՝ ընտրեցաւ քահանայապետ յառաքելական գահ ի տասն կաղանդացն հոկ . յամին 1241 : Այլ չեւս ձեռնադրեալ՝ յեաւօթնեւտասն աւուրց յութ իդոսաց նորին ամսոյ փոխեցաւ յաստեացս . և չեհաս նմա ձեռնարկել ի մեծամեծս ըստ լայնախորհուրդ հանճարոյն, որպէս երևէրն . վասն որոյ և սգացին

1 հոռայնաւ . յամն 1227 = 1241 : Յովն . անապաք . ի վարս սրբոյն Բեռն . Գիրք 2 : Դոմանաքոս . Գիրք 4 . Բոն ի Բ : Արնաւուս վիտն Գիրք 5 . շարք վարդ . Գլ . ՃԵ : Մաքեն . վարդ . սուր 4աք . 3 : Աւ Լաբ . 4աք . 11 . Եր . 335 : Պապ . հայ . Գիրք 5 . Գլ . 1 :

զնա մեծ ապէս : Առ որով Փեգերիկոս Բ բերեալ
'ի կաաաղու թիւն՝ արգէլ 'ի կալանս զմեծ մասն
կարգինաւաց . նմին իրի յապաղեաց ընտրութիւն
նոր պատին . մինչև ապա սուրբն Աւգոստինոս
արքայ Գաղղիոյ միջնորդ լեալ ազատ զնոսա կա-
ցոյց :

ԺԶ

ԻՆՆՈՎԿԵՆՏԻՈՍ Դ

Ա. Տ. 1243, և Իւյսէր-Թեան Փետերիկոսի Բ 24,
և Բաղդ-Վինի Բ 15 :

1500. Զկնի փոխման Կեղեսոխանոսի մնաց
դահն առաքելական առանց գլխոյ ամիսս քսան
'ի պատճառս կալանաւորութեան կարգինաւաց
'ի կայսերէ : Եւ իբրեւ զերծան , միաբանու-
թեամբ ընտրեցին քահանայապետ զՍինիբադ-
դոս Փղիսկոս կարգինալ գենուացի յԱնագնիա
յու.թ կաղանգացն յուլ . յամին 1243 . որ անուա-
նեցաւ Իննովկենախոս Դ : Որում լեալ ծանօթ
Փեգերիկոս կայսր խնդակից եղև 'ի ձեռն պատ-
գամաւորաց իւրոց՝ ցուցեալ զինքն բարեխնամ
եկեղեցւոյն Հռովմայ : Իննովկենախոս որ ցան-
կայր յինքն յանկուցանել զկայսրն , առաքեաց
առ նա հրեշտակս խաղաղութեան՝ հաստա-
տել զմիտս նորա 'ի լուութիւն : Եւ ոչ այս-
չափ միայն , այլև պատգն ինքնին չոքաւ 'ի Կասաիւ-
լանա , զի յանցանել անտի կայսեր խօսակից լի-
ցի նմա , և շահեացի զնա : Սակայն լուեալ թէ
նորա դարսն գործեալ է նմա 'ի ձեռնարկանել
զնա , պատրաստեցաւ ուղղել զընթացս ընդ
ծով 'ի Գաղղիա :

Կոստանդին կաթողիկոս Հայոց գլխաց առ-
իննովկէնախոս թուղթ շնորհակալութեան ասկս
ընկալեալ ընծայիցն ի Գրիգորէ Թ (1498) .
ինգրէր ևս ներողամիտ լինել առ կայսրն : Որում
գրեաց և նա նամակ պատասխանելոյ յորդորել-
լով կատարել զխորհուրդ օծման հիւանդաց ¹ :

Իբրև եհաս պապն ի Գաղղիա , գումարեաց
զընդհանուր ժողով ի Լուգդոն վասն բարեկար-
գութեան եկեղեցականաց , վասն խաղաղու-
թեան առաքելական գահին և վասն իրաց իրաց
ինչ (923) : Արդեւ , զի մի՛ հրեայք ծառայե-
ցուցեն զքրիստոնէայս ի գործս իւրեանց : Հաս-
տատեաց զիրաւունս շնորհեալս յԱգրիանոսէ Բ
և ի Զովհաննէ Ը վարելոյ յատուածային պաշ-
տամունս ի լեզու Դաղմասայեաց (1428) : Պա-
տուէր եհան զի մի՛ քահանայք աւելի քան զա-
ւուրս հնգեաասան պահեսցեն զսուրբ հաղոր-
դութիւնն , և մի՛ յառաջ քան զկատարել զա-
ռաւօտեան ժամերդու թիւն պաշտեսցեն զխոր-
հուրդ պատարագի : Ուրանօր հանդիսական ծի-
սիւ օրհնեաց զոսկի վարդն , զի վաղնջական սու-

1 Զամիս 1243 իաւողիկոսն և Թագաւորն Հայոց
յազգային ժողովի անդ ի Սիս հասարակելին իանունս
քանեւհինգ վասն բարեկարգութեան : Վերջինն այս-
պէս իաննադրէ . « Խորհուրդն վերջին օծման հիւան-
դաց անխափան իտարեացի իւղով օրհնեցելով ի քա-
հանայէն , որպէս իաննեալ է յառաջ ժամանակաւ և
մեծ հայրապետն Հայոց Յովհաննէս իմաստաւեր 3 :
Իսկ ի 1251 անգամն օրայլ ժողով գումարեցաւ . յորում
քննեալ ընկալան զԷդիստոն Հոգայն սրբոյ և յՈրդաւոյ :
Զոր հասարակեալ վայրաւեամբ վարդապետաց իաւո-
ղիկոսն և Թագաւորն , գրելոյն պատասխանի առ նոյն
ինչն իննովկէնախոս պապ , որպէս պապին վարդա-
ն և Կիրակոս : Պապմ . Հայ . հապ . 3 . էր . 228 :

վարութիւն է զարդարել զվարդն ոսկւով, եղևալ
'ի նմին մուշկ և բալասան, և 'ի չորրորդ կիրակէի
քառասնորդական պահոց օրհնել հանգիսիւ .
շոր առ 'ի պատիւ ընծայելին բազմարդիւն պե-
տութեանց (1570) :

Այլ զկնի եօթն ամաց իբրև բարձաւ 'ի կե-
նաց Փեգերիկոս կայսրն , մեծ քահանայապետն
դարձեալ 'ի գահ իւր՝ ընծայեաց կարգի-
նուլաց կարմիր գլխարկ 'ի նշան հաստատու-
թեան հաւատոյ մինչև ցհեղումն արեան : Զա-
նահնար եղև ծաղկեցուցանել 'ի հռովմ՝ զու-
սումն աստուածային և քաղաքական իրաւանց :
Յօրինեաց զանազան գիրս . յորս անուա-
նի է վարդապետութիւն իրաւագիտութեան :
Յետ Փեգերիկոսի որդի նորա Կոնրադոս փո-
խանակեաց զտեղին . այլ անդէն զնէապօլիս
սարտոյց 'ի հպատակութենէ գահին հռով-
մայ . որով և դատապարտեալ 'ի պապէն՝ պա-
տուհասակոծ եղև . և ասպա դեղակուր կո-
րեալ 'ի ձեռն անհարազատ եղբօր իւրոյ : Իսկ
պապն խնամարկեալ զնէապօլիս և զՎատուա՝
անձամբ չոքաւ անդր և դարձոյց զսիրտս ամենե-
ցուն առ ինքն ոչ սակաւ աշխատանօք , մինչև
հիւանդացեալ 'ի նմին քաղաքի փոխեցաւ առ
տէր յեօթն իդոսացն դեկ . յամին 1254 . և ամ-
փոփեցաւ մարմին նորա 'ի մեծի տաճարին . և
եկաց նա 'ի քահանայապետութեան ամս մե-
տասան , ամիսս հինգ և աւուրս չորեքտասան :

1 Հռայնալ . $1242 = 1254$: Պեպրոս Մարի . 41րդ
4 . յլ . Ռաբ . 41 . Ժէ . 5 : Մապէնագ . Վարդապետ առ
Լաբ . հապ . 2 : Հռէնալ . Ուլտեր . հապ . 1 . և 2 : Պապ .
հայ . 41րդ 5 . 41 . 1 :

ՃԶԱ

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ Դ

Ա. Տ. 1254... և իայսէրոմէան Բաղդադիէսի Բ 26:

1501. Աղեքսանդր անագնիացի աղգակից Իննովկենաիոսի Գ. և Գրիգորի Թ յառաջագոյն անուանեալ Հռայնալդոս կարգինալ Էպիսկոպոս Ոստիոյ և Վէղիդերայ՝ ընտրեցաւ ի Ժողովին Նէապոլսոյ յաջորդ սրբոյն Պեարոսի միով աւուրբ յառաջ քան զիդոսս դեկ. յամին 1254. որ հանգերձ խոնարհ և ողորմած բարուքն բարենախանձ գտաւ և աստուածային օրինաց: Նմին իրի գատապարտեաց զգիրս Գուլիէլմոսի մակագրեալ «Յաղագս վտանգաց յեաին Ժամանակաց և յաւիտենական աւետարանի» որ էր գրեալ ընդդէմ կրօնաւորական կարգաց:

Յաճախէր Աղեքսանդր ի վիճակ իւր յՈստիոս էր զի անձամբ քարոզէր Ժողովրդեան ըզբանն կենաց, և էր զի սրատուէր աայր քարոզչաց վարդապետել ի ներկայութեան իւրում: Կարգեղ վասն խոստովանահարց ընտրութեամբ Էպիսկոպոսաց ունել զպաշտօնն զայն սրտակառելի: Սպառնացաւ նզովս կայսրընաիր իշխանաց՝ եթէ ընտրեցեն կայսր զԹիւրեալն Կոնրադինոս զԹուռն Փեգերիկոսի Բ: Իսկ զանագորոյն Նկելինոս դուքս Լոնգորարաիոյ երբեմն կարգեալ ի Փեգերիկոսէ՝ նկուռն արար բանագրանօք, և ի ձեռն խաչակիր զօրաց: Մեծապէս փոյթ կալաւ միաբանել զեկեղեցին Յունաց ընդ Լատինացոցն. սորին վասն նուիրակս առաքեաց ի Կոստանդինուպօլիս խոնարհել ըզմիտս նոցա: Յզեաց և զերեւելի վարդապետս

յորևելլա առ ազգս թաթարաց. և բազումք դարձան 'ի սուրբ հաւատս . յորոց իշխան մի քրիստոսադաւան գիմեաց յԵլուսաղէմ առնուլ զայն 'ի ձեռաց սուլդանին . բայց հակառակութիւն Գենուացւոց ընդ Վենեակեցիս խոչընդոտն եղև . յորմէ կարի իմն վշտացաւ քահանայասկեան : Մանուանդ իբրև լուաւ եթէ Մի. քայէլ Բաղէոլոգ զօրացեալ 'ի կողմանս Նիկիոյ գիմէ 'ի թագաւորեալ քաղաքն առնուլ զայն 'ի ձեռաց լատին կայսեր Բաղդովինոսի Բ (1496):

Յետ այնորիկ տեսեալ մեծի պատկին զաղմուկ շիւթի 'ի հռովմ՝ տեղի ետ 'ի Վիտերբիոն, և անտի յԱնագնիա . ուր եկաց ամս երկուս : Իսկ իբրև դարձաւ անդրէն 'ի Վիտերբիոն առ 'ի Ժողով առնել վասն հաշտեցուցանելոյ զՎենեակեցիս ընդ Գենուացւոց, լուաւ զառումն Կոստանդինուպոլսոյ 'ի Յունաց . որով և լատինացիք հալածական եղեն անտի յետ արեւելոյ զամս յիսունևութ . 'ի խոր խոցեցաւ, և առ վշտին մահացաւ յութ կազանդացն յունիսի յամին 1261, կացեալ յիշխանութեանն ամս վեց, ամիսս հինգ և աւուրս երեքտասան : Գոն սորա բազում կոնդակք և յոլովադոյն վճիռք ¹:

1 Հոռայնալ. և Սբոնդ. յամս 1254: Պաղմ, լուգ. գիրք 22: Պապմ. Հայ. հապ. 3. էր. 253:

ՃԶԲ

ՈՒՐԲԱՆՈՍ Դ

Ա. Տ. 1261 . . . Լ. Կոյսէրոս-Թէան Միտայէլի
Բաղէ-Նուֆի 1:

1502. Բազումք 'ի խմբէ անտի որ գումա-
րեալ էին 'ի Թաղուճի Նշեքսանգրի պապին՝ ու-
շագիր եղեն ընտրել զոմն յաջորդ նմին 'ի կարգի-
նալաց Ժողովէնց 'ի Վիստերբիոն . սակայն չյա-
ջողեցաւ: Յակովքոս Պանդալէոն վարդապետ ոմն
ծնեալ 'ի Տրոյա յանշուք զարմէ, բայց գերա-
զանցեալ իմաստուն մտօք և առաքինի վարուք,
որով բարձրացեալ էր արգէն յեպիսկոպոսու-
թիւն Վերդուհայ, և անցեալ ընդ պաշտօն
նուիրակութեան և կարգեալ պատրիարք Ե-
րուսաղէմի, այն ինչ եկաւորեալ 'ի Հռովմ
սակս գործառնութեանց ինչ Պաղեստինոյ, ան-
դէն և անդ կարգինալք միահամուռ գարձու-
ցին զաչս 'ի վերայ նորա, և յօժարակամ հաս-
տատեցին զնա յաթու քահանայապետութեան
Հռովմայ 'ի չորս կազանգացն սեպ. յամին 1261.
Թէպէտ և չէր կարգինալ: Ապա 'ի նոնայս սեպ.
'ի Թագապրութեան անուանեցաւ Ուրբանոս,
զի էր օր սրբոյն Ուրբանոսի պապին մարտիրոսի
(1338): Յաւուր միում լուեալ նորա խօսել
ոմանց զցածազգի զարմէ իւրմէ՝ ետ պատասխա-
նի. լաւ է ազնուութիւն հոգւոյ քան զարմի.
որովհետեւ աշխարհ ամենայն առ պատուականս
ունի զայր իմաստուն և առաքինի Թէ և ցածազ-
գի, քան զայն որ իցէ մեծազգի՝ այլ վատթար
և անմար:

Ի սկիզբն քահանայապետութեան սորա վախ.

Ճան եղև արևելեան կայսերութեան Լատինացւոց, որ սկսեալ 'ի Բաղդովինոսէ Ա վերջացաւ 'ի Բաղդովինոս Բ (1496): Կմին իրի խորհէր քահանայապետն Ուրբանոսն ուսանել զԲաղդովնոյ կայսր Յովնաց 'ի ձեռն խաչակրաց առ 'ի նորոգել զայն իշխանութիւն Լատինաց: Այլ նորա խոստացեալ նմա խոստումն կարևոր միաբանելոյ զեկեղեցին Յովնաց ընդ եկեղեցւոյն հռովմայ՝ դադարեցոյց: Երոյ գործադրութիւնն եղև առ Գրիգորիւ Ժ (1504):

Ուրբանոս ուշադիր լեալ մեծամեծ սքանչելեաց եղելոց զօրութեամբ սրբոյ հաղորդութե:

1 Ի 1208 յայսմեցաւ Յովնանեայ կոստն' որ 'ի կոստնեւեան վանե 'ի Փլուրենսիա՝ յորտորել զառաջնորդս եկելէցոյց առ 'ի սահմանել զքան մարտոյ և արեան քառասուն: Յորմէ յորտորեալ Ուրբանոսի պապին՝ իբրեւ քայլ աշխատ յայսմառնեան գալով ինքն յՈւլիէթօ քաղաքի, ահա քահանայոց ռմայելիքայս լեալ 'ի վերայ սուրբ խորհրդոյ 'ի պապարագելն յեկեղեցւոյ Պալատնայ՝ նշխարն քահանայագործեալ երևեցաւ աշայ նորա իսկիման միս արիանաւաթա՝ Բայ 'ի մասնեան քի շուսիւնայ 'ի մասնեց իւրոյ: Իսկ իսկաբիւ սկիւնն կիսաւի լաւեալ արեամբ, յորմէ շիւս առ շիւս հոսէր արիանն 'ի վերայ մարտիկալին, և իւրաքանչիւր կիսիւն պապաւորեւր զքիպ նմանառնեան մարտոյ: Յայնժամ քահանայն յարքատուս լաւեալ Բեկեալ սըւրբիւ դիմէ առ պապն, և իրապովանեալ զԸԸ մամբ զմէղս իւր պապմէ զսքանելիին: Եւ նա անդին հրամայել, զի հրաշալի մարտիկալն Բերդի յՈւլիէթօ քաղաք: Եւ ինքն հանդերձ աւիպիւ լաւօր կազմեալ ընդ առաջելանն նմին, և երկրպագեալ մեծարանօք պանի զեպելել զայն 'ի մեծի պաշարին: Ուր պահի միշտ յայսօր մեծաւ յարգառնեմբ: Ապա այնուհետեւ 'ի 1264 հասարակ զքան մարտոյ և արեան քառասուն:

Հաստատեաց տօն վառաւոր մարմնոյ և արեան տեառն զինի ութօրէից հողեգալստեան . զորոյ արարողութեն ժամերգութեան յօրինեաց երանելին թովմաս ագուինացի՝ որ 'ի նմին ժամանակի փայլէր 'ի կարգին սրբոյն Դոմինիկոսի , որպէս և երանելին Բոնավենատուրա 'ի կարգին սրբոյն Ֆրանչիսկոսի : Իսկ սրբազանն յայն ժամ եհան յսաչակիր զօրս ընդդէմ Մանփրեդոսի , որ յանիրաւի սեպհականեալ էր զՍիկիլիա : Զգուշացոյց զի մի՛ առանց թոյլտուութեան իւրոյ թաղեսցեն զոք 'ի Վատիկան մայր եկեղեցւոյ : Եւ ինքն Ուրբանոս յետ բարեկարգելոյ զեկեղեցին ամս երիս և աւուրս երեսուն հօրս , եթող զանցաւոր կեանս , վախճանեալ 'ի Բերուզիա 'ի վեց նոնայց հոկ . յամին 1264 :

ՃՁԳ

ԿՂԵՄԻՍ Դ

Ա. Տ. 1265 ... և խոսէրոմէան Միքայէլի Բաղ. 5 :

1503 . Զկնի փոխման Ուրբանոսի անցին ա միսք հինգ , և հազիւ գումարեցան կարգինալք , որք միաբանութեամբ ընարեցին յաթոռ քահանայապետութեան զերևելին 'ի կարգինալք զարքեպիսկոպոս Նարբոնայ զՎուխոոս Կրասոս գաղղիացի որդի Փուլգուաիոսի 'ի հինգ վեա . յամին 1265 : Սա ինքն այր քաղցրաբարոյ , աղ նուագութ և բարեխնդիր ոչ գտեալ անդ , իբրև

1 Հոպյ. և ՍԲՆ. յամին 1261 : Կարդին . Լամբ . յղ. Ժառ . Ասպոն-Ժոյ գիրք 4 . Տ. 2 . ԳԼ. 12 : Քրիստիանոս Լուբ . հոպ . 11 . ԳԼ. Բ : Քրիստոս Դ . 'ի սուհ . հոպ . 3 :

լուաւ զընտրու թիւնն՝ չէառ յանձն զաստիճանն զայն գերակատար՝ մինչև արտասուօք խնդրեցին կարգինալք և հաղիւ հաւանեցուցին. որ և պսակեալ պսակ անուանեցաւ Կղեմէս Դ : Մեծահամբաւ էր այրն յոյժ յուսումն իրաւագիտութեան. այնպէս զի յաշխարհականութեան անդլուեալ զհամբաւ նորին սուրբն Լուգովիկոս արքայ Գաղղիոյ՝ կարգեաց զնա իւր առենադպիր և խորհրդական : Իբրև մեռաւ կինն իւր, անց վաղվաղակի յեկեղեցական վիճակ. կարգեցաւ նուիրակ յԱնգղիա՝ և կարգինալ յՈւրբանոսէ քաղաքակցէ իւրմէ. ուր ապագրեալ զանազան գիրս պիտանիս, մեծապանծ հանգիսացաւ և փառաւորեաց զեկեղեցին Քրիստոսի, մինչև արժանի եղև աթոռոյ քահանայօպետութեան : Որչափ առաւել գերաստիճան բարձրացաւ, այնչափ առաւել գերազանց և ընտիր գտաւ յառաքինութեան : Չէառ յանձն բնաւ սատարել ազգակցաց իւրոց և պատուասիրել զնոսա պատուով իւրք : Եւ ոչ իսկ զգտներացն փայլծ եղև նմա հարանացուցանել, այլ ետ զնոսա ՚ի կրթութիւն առաքինի վարուց. որք և լքեալ զաշխարհ նուիրեցան հարսունք Քրիստոսի : Սա ՚ի կիրարկանէր յառանձնական նամակս զկնիքն ձայնեալ ձկնորսի (1574) :

Չէղբայր սրբոյն Լուգովիկոսի Կարողոսկոմ, որ գայր զօրօք ՚ի Հռովմ՝ առնուլ զթագաւորութիւն կրկին Սիկիլիոյ զնոստացեալն նմա յՈւրբանոսէ, արար սինկլիտիկոս Հռովմոյ. և տպա հանգիսաւոր երգմամբ հաւատարմութեան ՚ի Լատերան պսակեաց թագաւոր երկաքանչիւր Սիկիլիոյ պայմանաւ հատուցանելոյ ամ ըստ ամէ յաւուր տօնի սրբոյն Պետրոսի ութ հազար ունկիս ոսկւոյ և սպիտակ նժոյգ ահիպարանոց մինչև ցարակասել ցիւղին. և այնուհետև դար-

ձուսցէ զայն տէրութիւնս առ զահնաւ աքէլական :
 Խնդակից եղև նորոյ արքային հանգերձ օրհնու-
 թեամբ, որ յաղթեալ Մանսիրեդոսի բռնակալին
 'ի Սիկիլիա եբարձ 'ի կենաց : Իսկ զԿոնրադինսո՝
 որ դայր ընդ դքսին Աւստրիոյ ռանակոխ առ-
 նել զԼիտալիա, ձերբակալ արարեալ զլիսատեաց .
 յորմէ բարձեալ էր սպան զախաղոս արքայի հան-
 դերձ բանագրանօք : Լուեալ եթէ հեթում
 թագաւոր հայոց ամբ յառաջ զերծուցեալ էր
 զԼատինացիս յԱնտիոք, գրեաց առ նա թուղթ
 այսպիսի բանիւք . « Այո՛ գիտեմք և գիտեն ե-
 կեղեցիք համօրէն թէ զիտրդ բազում անգամ
 քոյին օգնականութեամբդ փրկեցեր զԼատինա-
 ցոց ժողովուրդ 'ի զանազան անգաց և 'ի թշնա-
 մեաց նոցա, և եղեր օգնական Անտիոքացոցն 'ի
 կարօտութեան իւրեանց » . և այլն :

Իբրև զայսօրինակ առաքինանայր մեծ հայրա-
 պետն Կղեմէս չոքաւ 'ի Վիտերբիոն քաղաք վի-
 ճակի սրբոյն Պետրոսի . անդ եհաս նմա վախճան
 կենաց 'ի կատարած նոյեմբերի յամին 1268,
 կացեալ յիշխանութեանն ամս երիս և ամիսս
 ինն : Ուրանօր թաղեցաւ փառօք յեկեղեցոջ
 եղբարց քարոզչաց, ըստ որում որոշեալ էր ինքն :

Ի սմին ժամանակի սուրբն Լուդովիկոս արքայ
 բարենախանձ լեալ օակս ազատութեան քրիս-
 տոնէից բանակ կազմեաց, անց յԱփրիկէ . և մարտ
 եդեալ ընդդէմ Կարթագինեցոց՝ ջանահնար
 եղև դարձուցանել զնոսա 'ի սուրբ հաւատս :
 Այլ յերկարեւ գործոյն ետես զլքումն բանակի

1 հոռյնալ . և Սբոն . յաֆ 1265 = 1268 :
 Լոնիէնոս պապ . Պոչոն . գիրք 7 . յաֆ 1265 : Պոչոն .
 Լոֆ . գիրք 22 . պապ . էլ . գլ . ին : Սուրբ Անտո-
 նիոս 'ի Ժաման . 5 . 3 . Վերապառն-նի-ն 20 . գլ . 11 :
 Պապ . հայ . հապ . 3 . էր . 251 :

իւրոյ, և առ վշտին փոխեցաւ յաստեացոյ, թողեալ յաշխարհի զօրինակ բարի 'ի նախանձ ատուած պաշտութեան : Որդի նորա Փիլիպպոս Գ յաջորդեալ զնա՝ արար խաղաղութիւն ընդ բարբարոսաց և դարձաւ 'ի Գաղղիտ :

ՃՁԴ

ԵՐԱՆԵԼԻ ԳՐԻԳՈՐ Ժ

Ա. Տ. 1271 ... և իայսերո-ւնեան Միասնէւի
Բաղէ-ւ. 11 :

1504. Յետ մահուան Կղեմայ Գ թէպէտ գումարեցան կարգինաւք ընտրել զոք յինքեանց յաջորդ նորա ըստ եկեղեցական սահմանադրութեան, բայց 'ի տարածայնութենէ յերկարաձգեցաւ գործն զամս երիս : Հուսկ յետոյ յարուցեալ սուրբն Բոնավենտուրա մեծահռչակ կարգինաւ հաւանեցոյց զժողովն ընտրել զՏիբալքոս նախասարկաւագ Լիկեայ բիաջենցացի այր փառաւոր իմաստութեամբ և սրբութեամբ, որ յայնժամ գնացեալ էր 'ի Պաղեստին ընդ Եգուարդայ որդւոյ արքային Անդղիոյ ընդգէմ անհաւատից : Ընդ այս հաւանեալ ամենեցուն հաստատեցին զնա յաթոռ քահանայապետութեան 'ի կաղանդս սեպ. յամին 1271 'ի քաղաքն Վիտերբիոն. յորմէ յառակս ընկալու և Անհամաձայնութիւն եղբարց կացուցին զնա հայր հարանցոյ իսկ առաքինին այն իբրև լուսազննարութիւն իւր աննահանջելի կամօք ուխտին հռովմայ՝ հնադանդեալ վերին նախակարգութեան գիմեաց յեկեղեցին յանձն եղեալ 'ի կամս արարչին. անդ ուրեմն հռչակեաց զընտրութիւնն իմաստաւից ատենաբանութեամբ իւրով :

յորում յաճախ կրկնէր զայն բան սաղմոսաց .
«Այցեսցի լէզու իմ՝ ի քիմն իմ», թէ ոչ յիշեցից
զքեզ, թէ ոչ նսխ նուագեցից զքեզ, Երուսա-
ղէմ, սկիզբն ուրախութեան իմոյ ։

Ի հետեւեալ ամի իբրեւդարձ առնէր յիտաւիա,
արքայն Սիկիլիոյ մեծաշուք փառօք պատուա-
սիրեաց զնա : Որոյ հասեալ ի Վիտերբիոն և
անտի ի հռովմ ձեռնադրեցաւ հանգիստալէս
բահանայտալեա ի վեց կաղանդացն ապր. և ա-
նուանեցաւ Գրիգոր Ժ : Ձեռն էարկ անգէն
վաղվաղակի խաղաղել զիտաւիա յուզեալ յե-
րեսաց Կուելեանց և Կիրեւեանց, զորս միաբա-
նեաց ի խաղաղութիւն :

Խնամոտ եղև կարի իմն ի վերայ Երուսաղէմի
թափել ի ձեռաց անհաւատից, և սակս միա-
բանութեան Յունաց : Նորին աղագաւ ընտ-
րեաց ի Լուգդոն գումարել զընդհանուր ժողով
ի 1274 (924) : Յոյր սակս գրեաց կոնդակս առ
հանուրս և թուղթ առ արքայն հայոց Լեւոն
և առ կաթողիկոսն գալ ի ժողով անգր և տանել
առ ինքն զսահմանս ժողովոյն Նիկիոյ և այլոց՝
գրեալս հայերէն : Անդ պատուասիրեցին զնա
Փիլիպպոս արքայ Գաղլիոյ և արքայն Արագո-
նայ : Ի նմին ժողովի Յոյնք միաբանեցան ի հա-
ւատոյս ընդ Լատինացւոց հանդերձ կայսերաւ
և պատրիարքօք . թէպէտ յետոյ դարձան յա-
ռաջին անմիաբանութիւն :

Յետ այնորիկ տեսեալ բարեխնդիր քահանայ-
ապետին եթէ՝ զկնի փեղերիկոսի Բ աթու-
կայսերութեան արեւմտից պարապ մնայ ամս
քսաններիս, պատուէր ետ կայսրննորաց ընտրել
զհռոտովոս կոմս Ասբուրկայ ի Զվիցերիա
ղայր բարեպաշտօն, որ եղև թագաւոր Գերմա-
նիոյ . և եկեալ յիտաւիա երգուաւ մնալ հաւա-
տարիմ և պաշտպան սրբոյ եկեղեցւոյ օրհնու-

Թեամբ մեծի պապին : Սապէս նա ինքն բարեկարգեաց և զառաջնորդս եկեղեցւոյ և զեկեղեցիս . վճռեաց նա և զի յետ մահուան քահանայապետաց կարգինաւք հաւաքեալք 'ի փակարանի ընտրեսցեն զնոր պապ ըստ կանոնաց . և մի ելցեն անտի յառաջ քան զընտրութիւնն . այս սովորութիւն մինչև ցայսօր պահի : Յօրդոր մատոյց արքային Գերմանիոյ և արքային Գաղղիոյ ընդ բազմաց հաւաքել զնոր խաչակիր զօրս և անձամբ գիմել 'ի Պաղեստին : Այն ինչ և ինքն պատրաստեալ էր դնալ ընդ նոսա ազատել զԵրուսաղէմ , եհաս յԱրեւոթին : Անդ վաղվաղեալ առ նա հրաւեր 'ի վերինն Երուսաղէմ հանգեալ 'ի տէր սրբութեամբ 'ի չորս իգոռացն յունվ . յամին 1276 . ուր և Թաղեցաւ փառօք , կացեալ յիշխանութեան ամս չորս , ամիսս չորս և աւուրս տասն . իսկ յօծմանէ՝ ամս երիս , ամիսս ինն , և աւուրս հնգետասան : Եւ Աստուած փառաւորեաց զնա 'ի ձեռն սբանչելեաց , որքեղեն 'ի գերեզմանէ նորա : Գտանին նորա իմաստաւից նամակք ¹ :

ՃԶԵ

ԻՆՆՈՎԿԵՆՏԻՈՍ Ե

Ա. Տ. 1276 , և Կայսերութեան Հռոմէոսի 4 ,
և Միքայէլի Բաշ . 16 :

1505 . Յետ մահուան երանելոյն Գրիգորի կարգինաւք եկեղեցւոյն Հռովմայ գումարեալք

1 Հռոյ . և Սբն . յամն 1271 = 1276 : Պաշտ .
Լոգ . 4իւր + 23 . 4Լ . Դ : Սուրբ Անդրէին . 5 . 3 .
Ժաման . վեր . 20 . 4Լ . Բ : Լոյսեւ . 4իւր + 2 . 4Լ .
ԻԴ : Պաշտ . Հայ . 4ապ . 3 . եր . 271 :

յԱրեւիտն ըստ օրինագրութեան նորին մօին
 'ի փակարանն յերեքտասան կաղանդացն փետ .
 և 'ի վաղիւ անգր հաստատեցաւ քահանայտպետ
 Պետրոս տարանտախացի կարգինալ արքեպիս-
 կոպոս խոնի , երևելի վարդապետ աստուա-
 ծաբանութեան , մեծ ապաշխարողահայր Հռով-
 մայ և գաւառապետ կարգին գովինիկեան քա-
 րողաց ծնեալ 'ի 1245 : Ապա յուր կաղան-
 դացն մարտի եկաւորեալ 'ի Հռովմ ընդ ուխ-
 տին՝ պսակեցաւ փառօք պապ և յաջորդ սրբոյն
 Պետրոսի 'ի մեծի տաճարի նորա , և անուանե-
 ցաւ Իննովկենտիոս Ե : Իսկ 'ի յետագայ աւուր-
 դեաց կոնգակս առ ամենայն թագաւորս և իշ-
 խանս յազապս ընտրութեան իւրոյ . և փոյթ
 յանձին կալաւ առաքել զհրեշտակս առ Պի-
 ղացիս և Լուգացիս , և հաստատեաց զնոսա 'ի
 խաղաղութիւն : Ըստ մեծապէս խնամոտ ջա-
 նից իւրոց խողաղութեան և սլայծառութեան
 սրբոյ եկեղեցւոյ՝ ձեռնամուխ եղև 'ի մեծամեծ
 գործս փառաւորս . սակայն չև 'ի գործ եղեալ
 վաղվօղեաց առ նա տարաժամ մահ և խափան
 եղև գեղեցիկ գործոցն 'ի մետաքան կաղանդացն
 յուրիս յամին 1276 , կացեալ յիշխանութեան
 ամիսս հինգ եւթ : Յաճին առ մեօք սորին պատ-
 մական բանք 'ի վերայ չորից գրոց վճռոց , և այլ
 պիտանի գրութիւնք ¹ :

1 Հոռայեալ . և ՍԲՈՒԴ . յաճ 1276 : ՍՈՒԲ ԱՆ-
 փոնին . Գ . 3 . ՎԵՐ . 20 . ԳԼ . 4 :

ՃԶԶ

ԱԳՐԻԱՆՈՍ Ե

Ա. Տ. 1276, և Կոնստանդնուպոլսի Կ
և Միտայէլի Բաշ. 16:

1506. Ագրիանոս գենուացի եղբորորդի Ին-
նովկենտիոսի Դ սրապին, յորմէ բարձրացեալ
էր յաստիճան կարգինալուծեան, յառաջա-
դոյն ձայնեալ Ոտոբոնոս Փղիսկոս, կարգեցաւ
յաթոռ քահանայապետութեան Հռովմայ յե-
րեք իդոսացն յուլիսի յամին 1276: Այլ սա-
կաւորեայ եղեալ և չև ձեռնարկեալ ի գործ
ինչ փոխի յաստեացս զկնի երեսուննեօթն ա-
ւուրց իշխանութեան իւրոյ: Պատմի զամանէ թէ
յետ մահուան Կղեմայ Դ սրապին առաքեցաւ
առ սուրբն Փիլիպպոս Բէնիտիոս արքայ հրաւի-
րել զնա ի սաշտօն քահանայապետութեան,
այլ նա չէառ յանձն զայն ծայրագոյն իշխա-
նութիւն ասելով Վարդարեւ գերածայրեալ ա-
տիճան, այլ սուգ վայելութիւն: Ապա զկնի
հինգ ամայ վիճակեցաւ ինքեան այն գերազանց
իշխանութիւն: Արդ սոյն հայրապետ Ագրիա-
նոս այն ինչ գիմեալ ի Վիտերբիոն գողով սար-
կաւադ չև ևս ձեռնադրեալ երէց, և ոչ իսկ քա-
հանայապետ, անկաւ ի վտանգ մահու: Իբրև
մեծամեծք երթային առ նա յողջոյն շնորհաւո-
րութեան ասէր. «Լաւ էր տեսանել զիս կար-
գինալ առողջ, քան սրապ ոգեսպառ»: Եւ վախ-
ճանեցաւ նա ի հնգետասան կաղանդացն սեպ:

1 Հոռայնալ. և ՍԲԻՆ. 1276: Յորդանէս Գրէւ-
ի նոյն: Պէր. Մարիա Կամայ. Գրէր 9. պատ. Բւաւ-
յոսն 1276:

ՃԶԷ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Ի Կամ ԻԱ

Ա. Տ. 1276, և խոսերո-նէան հոգեւոր 4,
և Միքայէլի Բաշ. 16:

1507. Յովհաննէս յառաջագոյն ձայնեալ Պետրոս որդի Յուլիանոսի լուսխոանացոյ՝ յաջորդեաց զԱբրիանոս յիշխանութեան առաքելապետին յեօթնևտասն կաղանդացի հոկ. յամին 1276: Որ ՚ի Գրիգորէ յապապէ կարգեալ էր կարգինալ և եպիսկոպոս Տրուսկուլոյի, այր բաղմադէտ և հմուտ յիմաստասիրական մակացութիւնս և ՚ի բժշկականութեան: Զառաջինն փոյթ յանձին կալաւ միաբան պահել զեկեղեցին Յունաց ընդ Լատինացւոց. և սորին աղաքաւ առաքեաց զհրէշտակս փա Միքայէլ կոյսր Բաղէոլոգ. յուշ արարեալ նմա զուխտն դաշանց հանդերձ երգմամբ զոր արարին նոքա ՚ի ձեռն դեսպանաց ՚ի ժողովն Լուգդոնի Բ:

Ընդ ամենայն ժամանակս քահանայապետութեան՝ որ տևեաց զամիսս ութ ևեթ, յայտմ պարսպեցաւ, հոգատար լեալ ամրացուցանել զքրիստոնեայս ՚ի Պաղեստին և պահել զոր միանգամ գրաւեալ ունէին: Ուստի ընդ այն ժամանակս որչափ ինչ տեղիս սեպհականեալ ունէին յԵրուսաղէմ և ՚ի Պաղեստին քրիստոնեայք՝ սորա էին արգիւնք: Գրեաց օգտակար գիրս իմաստասիրականս, և անուանի է մատենին մակագրեալ ՚ի նմանէ «Գանձ աղքատաց»: Կան նորա և իմաստալից կոնդակք: Սակայն աղէտալի եղև մահ մեծի հայրապետիս. քանզի ՚ի վիտերբիոն յիւրում պալատան փլուզեալ սե-

նեկին՝ յորում նստէր, վանդեցաւ, և յետ
վեց աւուրց փոխեցաւ առ տէր յիգոսս մայիսի
յամին 1217, և ամփոփեցաւ անդ ՚ի տաճարի
սրբոյն Լաւրենտիոսի: Ոմանք զսա անուանեն
Յովհաննէս ԻԱ կամ ԻԲ գնեւով ՚ի կարգս պա-
պից զանուանս այնց, որք չէին օրինաւոր քա-
հանայապետք հռովմայ. որպիսի էր եղբայրն
հօսթերաոսի և այլք¹:

ԾԶԸ

ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ Գ

Ա. Տ. 1277, և հայսերոսէան հոգաբարձի 5,
և Միքայէլի Բաշ. 17.

1508. Զկնի մահուան Յովհաննու պապին
վէճ իմն ծագեցաւ ՚ի մէջ եօթն կամ ութ կար-
գինաւոց սակս ընտրութեան յաջորդին. այն զի
կարողոս արքայ Սիկիլիոյ առաջարկէր նոցա ընտ-
րել զոմն գաղղիացի յաջորդ Յովհաննու պա-
պին: Այսպիսի անհամաձայնութեան յերկա-
րաձգեալ ամիսս վեց ՚ի Վիտերբիոն, հուսկ յե-
տոյ Ժողովուրդ տեղւոյն ընդ ուխտին ստիպե-
ցին զկարգինաւոց լիաւորել զայն գործ կարեւոր:
Մինչ զի փակեալ նոցա ՚ի սրբատորական ատեան
քաղաքին՝ վաղվաղեցին արագ արագ ընտրել զոմն
յինքեանց: Ասպ օր մի յառաջ քան զեօթն
կաղանդացի դեկ. յամին 1277, հաստատեցաւ
պապ Յովհաննէս կայետանոս յազնուական
զարմէ Ուրսինի՝ կարգինաւ սարկաւագ սրբոյն

1 հոսայ. և ՍԲ. յամն 1276. 1277: Պաղմ.
Լ-Գ. Գիրք 23. պապ. էի. ԳԼ. Իմ. հապ. 11:
Բանկի. ՚ի Ժան. առ Բլափիւայ էր. 181:

Նիկողայոսի : Յորոյ անունն և ինքն 'ի ձեռնա-
գրութեան որ եղև 'ի Հռովմ' յեօթն կաղանդս
յուռնվարի՝ անուանեցաւ Նիկողայոս Գ :

Սա մեծաջան գտաւ ոչ միայն 'ի բարեկար-
գել ղեկեղեցին , այլ և հաստատել զամենայն
իրաւունս . նմին իրի բռնադատեաց նախ զՀռո-
տովիոս արքայ Գերմանացւոց կատարել զխոսա-
մունս արարեալս առ Գրիգոր Ժ 'ի Ժողովն Լուգ-
դոնի Բ , և Հռոտովիոս հնազանդեցաւ կամաց
մեծի քահանայապետին Նիկողայոսի : Որով և
հաստատեաց 'ի հրովարտակին զամենայն զիրա-
ւունս , զտէրութիւնս և զժառանգութիւնս շը-
նորհեալս եկեղեցւոյն Հռովմայ 'ի նախորդաց
իւրոց յարքայից և 'ի կայսերաց հռովմէականաց :
Առաքեաց և դեսպանս յԻտալիա հանգերձ նոր
հրովարտակաւ դարձուցանել ընդ իշխանու-
թեամբ առաքելական դահին զամենայն իրա-
ւունս և զկալուածս հանգերձ յայտարարութիւն
ամենեցուն : Յորմէ Նիկողայոս պապ զօրացեալ
առաւել քան զառաւել՝ խնամոտ եղև բառնալ
զամենայն հակառակութիւնս յապա ժամանա-
կի . ուստի առաջարկեաց նմին Հռոտովիոսի նո-
րոգել զտրւչութիւն Լուգովիկոսի Պիոսի , մե-
ծին Ողոնի և Հենրիկոսի Բ : Իսկ արքայն յօ-
ժարակամ գտաւ կատարել զամենայն կամս սրբ-
բաղանին . յաւել և զառանձին հրովարտակ ,
որով տայր եկեղեցւոյն Հռովմայ բաց յայլոց՝
զքաղաքս Փերարա և Կոմակղոն : Եւ որպէս զի
այս ամենայն անյեղլի մնասցէ , ետ ստորագրել
և կայսրընտրաց :

Այնուհետև մեծի հայրապետին դարձուցեալ
զհոգևոր զօրութիւն իւր առ Կարողոս արքայ Սի-
կիլիոյ՝ նուաճեաց զնա , և բռնադատեաց ջրել զծե-
րակուտական իշխանութիւն քաղաքին : Նման
օրինակ խնամով գուն գործեաց հաստատել

զխաղաղութիւն 'ի մէջ քրիստոնեայ իշխանաւորաց. ապա զինի հաշտութեան սիրոյ օրինադրեաց, զի 'ի հանգիստաւոր պատարագի իւրեանց երգեսցեն զսաղմոսն «Ուրախ եղէ ես»։ Դարձեալ աշխատելու յոյժ նորոգել զսկառնութիւն սիրոյ 'ի մէջ յոյն և լատին եկեղեցեաց, զոր հաստատեցին յայնժամ 'ի ժողովն լուսագոհի. յոր սակս գրեաց կոնդակս առ Միքայէլ կայսր Բաղէօլոս և առ որդի նորա Անդրոնիկոս, առ պատրիարքն և առ այլ յոյն առաջնորդս։

Ըստ պատմելոյ ականատեսս վիսպարաց մեծ էր արգարեւ Նիկողայոսի պապին ողորմածութիւն և եռանդն աստուածաշտութեան. և այնչափ էր ակնածութիւն առ սուրբ խորհուրդն հաղորդութեան, զի 'ի պատարագելն լայր անդադար։ Նմին իրի վճռեաց ընտրել 'ի կարգ քահանայութեան զարս կրօնասէրս և բարեպաշտ, քան զայնս որք կիրթ իցեն յուսման և զուրկ յառաքինի վարուց։ Եւ ինքն առ կարի ժուժկալութեանն 'ի կերակուրս՝ թուէր եթէ երկայնակեաց լինիցի. սակայն մինչդեռ էր 'ի Սոբիան առ երի Վիսերբիոնի հարեալ 'ի մահաբեր կաթուածէ վախճանեցաւ 'ի մեռասան կաղանդացն սեպ. 1280, կացեալ յիշխանութեան ամս երկուս, ամիսս ութ և աւուրս քսանևինն։ Զորոյ զմարմինն բերեալ 'ի Հռովմ ամփոփեցին 'ի տաճար սրբոյն Պետրոսի։ Սմա ընծայի ճառն «Յաղագս ընտրութեան արժանապատուութեանց»¹։

1 Հռայ. և Սբն. յաճ. 1277=1279: Աստուրաք. հաթ. 9: Գոլիէլ. Նաբիի. Ժաման. 1278: Պաշտ. լուս. գիրք 23. պապ. էի. գլ. ւ: Բնա. գիրք 2. յշ. պապ. գլ. ԺԷ. 4:

ՃԶԹ

ՄԱՐՏԻՆՈՍ Դ

Ա. Տ. 1281, և Խայսերանիէան Հռոմէականի 9,
և Միտայէլի Բաշ. 21:

1509. Այն ինչ կազմեցան պատրաստեցան
կարգինաւք ընտրել յաջորդ Նիկողայոսի պա-
պին՝ կրկին կարգինաւք ՚ի վեգ եկեալ յերկա-
րէին զգործն. մինչև մտեալ նոցա ՚ի փակարան ՚ի
քաղաքն Վիտերբիոն. հաստատեցաւ թէև յակա-
մայս, Սիմոն կարգինաւ Բրիայ գաղղիացի յուր
կաղանդացն մարտի յամին 1281. որ ՚ի Վիտեր-
բիոնէ տեղափոխեալ ՚ի հռովմ՝ ձեռնադրի քա-
հանայապետ ՚ի տաան կաղանդացն տարիլի, ա-
նուանեալ Մարտինոս Դ: Զայն լուեալ Վա-
րդուսի արքային Սիկիլիոյ՝ գնացեալ առ նա պա-
տուասիրեաց ակնածութեամբ. և ասպա պատ-
րաստեցաւ ՚ի պատերազմ ընդդէմ Յունաց:
Իսկ քահանայապետն ընկալեալ զմեծարանս
արքային հայրախնամ սիրով օրհնեաց զնա մնալ
միշտ հաւատարիմ՝ առ գահն առաքելական:
Ապա ընդ բանիւ արար զկայսրն Միքայէլ Բա-
ղէտը, որ չեկաց յերդմանն միաբան մնալոյ
ընդ եկեղեցւոյն հռովմայ ՚ի Ժողովն Լուգդոնի Բ
և առաջի հրեշտակաց պապին: Ի 1284 արար
Ժողով ՚ի Մելիթիէ Սիկիլիոյ վասն բարեկար-
գութեան. յորում խստիւ հրամայի Յունաց
բնակեւոց ՚ի Սիկիլիա յաւելուլ ՚ի հանգանակն
զբանն «և յՈրդւոյ»: Դարձեալ հրամայի զի դը-
ղերք ամուսնացեալք՝ առանց հրաժարելոյ ՚ի
կանանց մի՛ առ սուրբ աստիճանս մտաիցեն,
բայց եթէ իցեն ծնեալք ՚ի Յունաց: Նա և ար-
գեւանի մի խառնիլ յայլևայլ ծէսս. այլ զի ա-

ուաջնորդք առ իւրաքանչիւր ծէս կարգեսցեն
անձինս հմուտս (1211) :

Ընդ այն ժամանակս Գաղղիացիք յաճախեալք
'ի Սիկիլիա վասն լինելոյ արքային Գաղղիացի՝
կարի անկարգութեամբ և տրհամարհանօք վա-
րէին ընդ Սիկիլիացիս . մինչև ժամ եգեալ միա-
բանել նոցա ամենեցուն ընդդէմ Գաղղիացւոց
համաձայնութեամբ Պետրոսի արքային Արա-
գոնիոյ : Ապա յեղակարծում ժամու յերեք
կազանդացն ապրիլի 'ի ճրագալուցի զատկին
տուեալ նշան՝ ընդ հարկանել զանգակաց այր
իւրաքանչիւր սուր 'ի ձեռին դիմեցին 'ի վերայ
Գաղղիացւոց , և 'ի միջոցի երկուց ժամուց ութ
հազար անձինս դիտապատտ արկին . մինչև պա-
տառել զօրովայնս յի կանանց և զքարի հար-
կանել զմանկունս , զի մի մնացէ յերկրի նոցա
սերունդ Գաղղիացւոց : Զայս անագորոյն գործ
լուեալ մեծի պապին՝ կարեմէր խոցեցաւ , և ան-
դէն արկ ընդ բանադրանօք զգլխաւորս անօրէն
գործոյն ընդ արքային Պետրոսի . իսկ որոց Վա-
րոլոսի արքային Սիկիլիոյ զօրավիգն լինէին՝ չը-
նորհէր զօրհնութիւն ներողութեան : Եւ ինքն
առ ցաւոց սրտին նուաղեալ ել 'ի կենաց և փո-
խեցաւ առ տէր 'ի չորս կազանդացն ապրիլի յա-
մին 1285 'ի քաղաքն Բերուզիա , կառավարեալ
զեկեղեցին սուրբ և առաքինի վարուք ամս չորս ,
ամիսս և աւուրս եօթն : Այլ Աստուած փա-
ռաւորեաց զառաքինասէր հովուապետն Մար-
տինոս 'ի ձեռն սքանչելեաց՝ որք եղեն 'ի գերեզ-
մանէ նորա :

1 հուայ . և Սբոն . յամ 1281 = 1285 : Բախիսս
'ի լարս սորա 2 : Գաւիէլ . Նար . 'ի Ժամ . սրբոյն
Անգոնին . 5 . 3 . վեր . 10 . 4 . 7 : Առ Բաւիէ
սի յամ 1281 : Աշէս . Նար . պար . 11 . 7 . 31 :
և Ժ . 4 . 10 . 11 . 4 . 7 . 31 :

४३

ՈՆՈՐԻՈՍ Դ

ሁ. ል. 1285, ከ ትግራይ-ቤተሠብ ረገዝ-ሠብሰብ 13,
ከ ሁለተኛው ትግራይ 2፡

1510. Ոստորիոս հռովմայեցի յառաջագոյն անուանեալ Յակովբոս Սարեղոս՝ յաջորդեաց 'ի Բերուզիա զՄարաինոս պապ յաթող քահանայապետութեան 'ի չորս նոնայց ապրիլի յամին 1285 . և անտի եկաւորեալ 'ի հռովմ՝ ձեռնադրեցաւ գլուխ եկեղեցւոյ՝ անուանակոչեալ Ոստորիոս Դ : Որ և փոյլթ յանձին կալաւ կարի իմն խնամով զօրացուցանել զհօտ իւր : Մաքրեաց զվիճակս եկեղեցւոյ յաւազակաց . պինդ կալաւ զազատութիւնս եկեղեցւոյ ընդդէմ 'ի խանաւորաց , զորս հպատակեաց օրինաց : Կարի նախանձաւոր գտաւ գարձուցանել զանհաւատս . սորին վասն սահմանեաց հիմնել 'ի Փարիզ դպրոց սակս ուսանելոյ զարեւելեան լեզուս ընդ արաբականին : Որպէս զի յաջող լիցի խոնարհել զՄարակինոսս և զայլ հերձուածողս 'ի Ճշմարտութիւն : Զկրօնս կարմեղեան անդրէն հաստատեաց . որոց և առաքեաց բարեձև սքեմ 'ի սակս աւելի իմն պարկեշտութեան , զոր զգենուն նոքա ցարդ . զի յառաջ ունէին զսպիտակ աղաքողոն ըստ նմանութեան Եղիայի մարգարէին : Սմին հանգոյն հաստատեաց զկարգ առնապատաւորաց սրբոյն Օգոստինոսի : Խոտիւ գատապարտեաց զնորահար աղանդ մուրացիկ հերձուածողաց ձայնողաց զինքեանս 'ի կարգէ Առաքելոց (777) : Հուսկ յետոյ զկնի երկուց

ամաց իշխանութեան իւրոյ փոխեցաւ առ տէր
յերեք ապրիլի յամին 1287 1:

ԾՂԱ

ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ Դ

Ա. Տ. 1288, և իայտերաւեան Հոռաւիտի 16,
և Անդրանիկի 5:

1511. Յետ մահուան Ոնորիտի յերկարե-
ցաւ ընտրութիւն յաջորդի նորա աւելի քան
զամիսս տասն: Եւ յետ այնորիկ ընտրեցաւ յութ
կազանդացն մարտի յամին 1288 Հերոնիմոս Դիւ
նէոս տակուլացի ՚ի դաւառէն Անդոնայ, ահա-
նաւոր վարդապետ աստուածաբանութեան և
փիլիսոփայ, կարգինալ եպիսկոպոս Պալեստրի-
նոս. որ եղև առաջին պապ ՚ի կարգէ սրբոյն
Ֆրանչիսկոսի: Երկիցս հրաժարեցաւ ՚ի ծայ-
րագոյն պատուոյ անտի. այլ ապա զիջաւ խըն-
դրուածոց պատկառելի աւագանւոյն: Եւ յետ
երկուց առուրց մեծաւ փառօք պսակեցաւ քա-
հանայապետ ՚ի տաճարի սրբոյն Պետրոսի զա-
նուն առեալ Նիկողայոսի Գ. պապին, յորմէ
ընկալեալ էր զպատիւ կարգինալութեան: Ընդ
հաստատելն ձեռն էտրկ բարեկարգել զեկեղե-
ցին և խաղաղել զխառլիա միանգամայն, կա-
պեալ զիշխանս ՚ի սէր և ՚ի միաբանութիւն: Յոր-
դորեաց զԺերակոյան վէնեականացոց հաւանել
վճռել, զի քննիչք հաւատոյ լիցին ՚ի հասարա-
կապետութեան նոցա և հայթայթեոցեն զպէսս

1 Հոռայ. և Սբոն. յաթի 1285 = 1287: Պաղմ.
Լոգ. 41ր. 24. պապ. էի. 4Լ. ԺԴ: Սորբ Անդր.
նիւն. ՚ի Ժաման. 5. 3. Լ. 20. 4Լ. Է:

ի հասարակաց գանձարանէ : Ըստ մեծաջան փութոյ իւրոյ հաստատելոյ զհաւատացեալս ՚ի ճշմարտութեան, առաքեաց յայլեայլ ազգս և ՚ի լեզուս զերևելի երևելի քարոզս աւետարանին : Սոյնպէս ինամոտ եղև ազատել զՊաղեստինն ՚ի ձեռաց անհաւատից՝ օգնելով արևելեան քրիստոնէից :

Իբրև ընկալաւ թուղթ սիրոյ ՚ի թագաւորէն հայոց հեթմոյ Բ, գրեաց առ նա պատասխանի և առ այլ աւագ իշխանս հայոց յորդորելով զնոսա հաստատուն կալ յուղղութեան և ՚ի միութեան ընդ եկեղեցւոյն հռովմայ : Այլ իբրև ամիրայն Եգիպտոսի արձակեաց զորդի իւր Մէլք Աշրաֆ ՚ի վերայ ծովեղերեայ քաղաքաց երկրին Ասորոց և Կիլիկիոյ, յորս ամբէին Լատինք և հայք՝ հեթում առաքեաց հրեշտակս առ Նիկողայոս պապ հասուցանել նմա օգնութիւն : Պապն գրեաց վազլաղակի թուղթ առ Փիլիպպոս արքայ Գաղղիոյ և առ ամենայն քրիստոնեայս՝ շնորհելով նոցա զօրհնութիւն իւր, զհասցեն յօգնութիւն արքային հեթմոյ : Որոց գիմեալ Եգիպտոս պաշարեցին զԱղեքսանդրիս :

Իսկ զՎարդուս Բ զանուանեալն Կղաւղոս՝ պատկեաց արքայ Սիկիլիոյ և Ապուլիայ այնու պայմանաւ, որով հայր նորա պարտական լեալ էր Կղեմայ պապին : Զեկամուտս հռովմայ կիսով չափ բաշխէր կարգինալաց, և կիսով չափ ՚ի պէտս իւր ծախէր : Յաստիճան գերակայութեան զարժանաւորս ևեթ բարձրացուցանէր : Ընդ այն ժամանակս տեսեալ Սարմատացւոց զանմիաբանութիւն արևելեան քրիստոնէից՝ միահամուռ գիմեցին ՚ի Պաղեստին, առին զամուր քաղաքն Ակրի և զայլ տեղիս ՚ի ձեռաց Լատինացւոց, ընդ որ մահուչափ վշտացաւ պապն Նիկողայոս :

Յայնմ ժամանակի յեօթն իդոսացն մայիսի յամին 1291, աներևոյթ ձեռամբ հրեշտակաց փոխադրեցաւ տուն Ասառւածամօրն՝ ի Նազարեթէ ի Գաղմատիտ ի վերայ լեռնակին Դերաստայ մերձ ի ծովն Ագրիական՝ Եւ մեծ հայրապետն մօտիթարեալ ի սքանչեւեաց աստի՝ յետ տարւոյ միոյ փոխեցաւ առ տէր միով աւուրբ յառաջ քան զնոնայս ասորիլի, կառավարեալ զեկեղեցին իմաստութեամբ և սրբութեամբ ամս չորս և աւուրս քառասունեւ չորս : Սմա ընծայ.

1 Սուրբ քոռն Տիրամօրն, յորքամ ընկալաւ զազնն աւետման հրեշտակի՝ նոյնպէս ի հրեշտակաց խաղրեցաւ ի Գաղմատիտ յիսաւիտ ի քանն Դելի 1294. նախ յանապատին Ռեփանատեայ. ապա զկիւսն մասոց մերձեցեալ ի Կաղաթ անդր հազար քաջիւս հոռն յեփոյ եկաց ի Լորեդօ կամ ի Լարեփոն Կաղաթ Անգոնայ : Յորոյ վերայ յեփոյ կառուցաւ հոյակապ եկեղեցի. և սուրբ քոռնն կայ ի ներքոյ մեծի գմբէսին աշխատելեք շինեալ. Բայց արքայապետաց պատեալ ընդիւր ճարճարիտն Կարաբէթ և ճարգարա գործ արձանօք ճարգարեից և սիբիլայոց : Երկայնութիւն քանն և քառասունեւերեք և զաւարտ. Լայնութիւնն ութսուսան, իսկ Բարձրութիւնն քանն վեցսանի երկու դրոսն. ի ներքին կողմն և վառարանն, և յերկուս մասունն բաժանի քանն՝ անջրպէս ի մեջ ունելով սեղան, յորոյ վերայ մաքլին սուրբ պատրագոք. ունի երկուս լուսամտաքս՝ յառասպաղն և ի ճակարան : Ի ներքին կողմն և արձան Աստուածամօրն ունելով ի քիզին զՅիսոս : Անթիւ եին ի նմա յառաջ քան զհոռն Գաղաթացոց՝ անգին զարդոք և առօթ քանկեղեք և արծաթեղեք յետեալ գոհարօք և ճարգարքօք : Ուրանօր գոյ աստեղեղն հանդերձ մի Աստուածածնին և սկոպեղ կառեղեք պահեալ ի համբոյր յարգութեան հաստապաղելոց :

ին պէտքէս մատենիք, յորս երևելի է Պատմութիւնն ի վերայ սուրբ գրոց և վարդապետին վրձնոց¹ :

ՃՂԲ

Ս. ԿԵՂԵՍՏԻԱՆՈՍ Ե

Ա. Տ. 1294, և Իսյսէր-աւետան Աստուծոյ 3,
և Աստուծոյ 11,

1512. Չկնի մահուան Նիկողայոսի գումարեցան կարգինալք ի Բերուզիա յընտրութիւնն նորոյ պապին . և յետ երկուց ամաց և երկից ամաց՝ զի չմիաբանէին ի կարծիս՝ ընտրեցին զՊետրոս Մորոնեան մողիսացի բենեգիկատեան կրօնաւոր՝ զհանգիսացեալն սրբութեամբ ի ճգնաւորական վարս ի հինգ յուլիսի յամին 1294 . և զվճիւռ ընտրութեանն ետուն ի ձեռս միոյ ի կարգինալաց, և երկու եպիսկոպոսք ընդ նմա և այլք ի նստարաց, տանել անյապաղ ի վանս նորա և իմացուցանել նմա : Իբրև չոքան դեսպանքն, հիացան՝ տեսեալ զկերպարանս առնն Աստուծոյ հիւծեալ ի ճգնողական վարուցանկան առաջի նորա ի համբոյժ օտից, ցուցին զվճիւռ Ժողովոյն և աղաչեցին զնա մի հրաժարել որ ինչ ի վերուստ սահմանեցաւ : Նորա այլ յայլ մէ եղեալ՝ եկաց յաղսթս ընդ նոսա իբլ և թէ խորհուրդ հարցանել ի տեսունէ . և ասպա ասէ ցնոսա . Չեմ հակառակ կամացն Աստուծոյ, և

2 Հայ . և ՍԲՆ . յամն 1288 = 1294 : Աւ վարդին Գրիգորի յամն 1589 : Ծան . ի վարս Աւետ . Դ : Պապ . սրբաւ . քոհմ . Գլ . ամ . Ժան . 5 : Պէտրոս Աւետի . Մարտո . հապ . 1 . Դրոսապ . 3 : Պապ . Հայ . Գրիգ . 5 . Գլ . 15 :

Հպատակեմ է կեղեցւոյ, այլերկն չիմ գուցէ թե-
րի գտանիցիմ 'ի կարեւոր պաշտաման նորա :
Յետ այնորիկ առեալ տանէին զնա յԱգուիւա . զի
անդ կամեցաւ ձեռնադրիլ . և 'ի համբաւոյ
սրբութեան նորոյ լցան խռնեցան ժողովուրդ-
անթիւ ընդ ամենայն փողոցս ճանապարհաց
տեսանել զքահանայապետան սուրբ հեծեալ 'ի
յառանակ որպէս ինքն կամեցաւ առ խոնարհու-
թեան , հանդերձ աղքատին զգեստութիւն . աչք
արածասուալից և դէմք 'ի խոնարհ . և յառաջին
թաց երթային ուղեգնացութեան նորա երկու-
թագաւորքն Սիկիլիոյ և հունգարիոյ : Այսու
օրինակաւ եհաս նա անդր , և ձեռնադրեցաւ և
անուանեցաւ Կեղեստիանոս Ե :

Երկա հրովարտակո եհան առ անփոփոխ պա-
հելոյ զօրինադրութիւն Գրիգորի Ժ պապին՝ որ
վասն 'ի փակարանի ընտրելոյ կարգինալաց զնոր
քահանայապետ (1504) : Եւ հաստատեաց ըզ-
կարգն զոր իւր էր սահմանեալ 'ի լեառն Մասե-
լա . որ և յետոյ յանուն նորա կոչեցաւ Կեղես-
տինեան կարգ : Կարգեաց երկոտասան գոր-
ծակալս 'ի կարգինալաց՝ գերակատարս խմատու-
թեամբ և լաւութեամբ :

Արդ երանելիս այս 'ի կրօնաւորական կենաց
անցեալ 'ի քահանայապետութիւն ամաց եօթա-
սուն և երկուց, սովորեալ ընդ կանոնօք և հո-
գեւոր մտածութեանց պաշտպեալ հանապաղ,
անփորձ ամենեկին աշխարհի խարդախութեանց
և անծանօթ 'ի ճշգրիտ ընտրութիւն ընդ անար-
ժան և ընդ արժանաւոր այր առ 'ի պատիւ ա-
ւագութեան , և յառաջին օրէ անտի ընտրու-
թեանն երկիւղիւ պաշարեալ թէ մի՛ վրիպակ ինչ
'ի մեծի պաշտամանն գործիցէ , յուշ ամէր թէ
յոր քաղցր կենաց զընեալ 'ի յոյզս և 'ի շփոթս
ծանր պաշտաման սնդեցաւ . վասն որոյ քան 'ի

Հռովմ զՆէապօլիս ընտրեաց բնականաւ, պարապեալ միշտ ընդերկուց կրօնակցաց իւրոց յաղօթս և ՚ի հոգեւոր տեսութիւնս, և զարտաքին կարեւոր արարս յանձն արարեալ ՚ի ձեռս կարգինալաց, մանաւանդ կարգինալին Բենեդիկտոսի Վայետա նոսի, որ ապա յաջորդեաց զնա:

Յետ իբր հինգ ամսոց քահանայապետութեան իւրոյ իբրեւ կարի իմն տագնապէր յերկիւղէ խղճի մտացն, և յիշէր զքաղցր զառանձնակտն կեանսն, լայր և ողբայր հառաջմամբ և ասէր. Վայ ինձ, առ ՚ի խորս գահալէժ առնելոյ զիս բարձրացոյց զանձն իմ՝ Աստուած. զի արդ հեռի եմ ՚ի կատարելութեանց, որոց երբեմն մերձաւոր զանձնս կարծէի. և թէ զօրութիւն մեծ կայ ՚ի ձեռին իմում ՚ի վերայ անձտնոց այլոց, օրաչես ասեն, ընդէր չփութամ զիմ զփրկութիւն և զանձն յապահովի կացուցանել: Եւ խորհեալ ՚ի միտս իւր՝ եթէ իցէ հնար քահանայապետի հրաժարել յաթոռոյն, և լիցի արդեօք ընդունելի կարգինալաց, կոչեաց զնոսա ՚ի ժողով, և անկեղծ մտք մի առ մի եդ առաջինոցա զոր խորհէրն, ոչ միայն զառաջին կեանս կրօնաւորութեանն որում ցանկայր, այլ և զի ՚ի պատճառս ծերութեանն և առ պակասութեան կարեւոր ձրից, ամենեին անընդունակ ասէր զանձն այնպիսում իշխանութեան: Արձակեցաւ ժողովն, և երկուստեք յաղօթս ապաւինեցան. և յետ աւուրց ինչ դարձեալ կոչեաց զնոսա ՚ի ժողով. և ինքն քահանայապետական զգեստուք ել և բաղմեցաւ ՚ի գահոյս, պատուիրեաց զի լռեսցեն. և ընթերցաւ ՚ի թղթի ՚ի լուր ամենեցուն՝ թէ ինքն վասն խոնարհութեան և առանձնասիրութեան, վասն անարատ պահելոյ զխիղճ մտաց իւրոց, և վասն տկարութեան մարմնոյն և անհմտութեանն զժպատեհ

գործոց ժողովրդեան, և սա 'ի վերստին դարձ
առնելոյ 'ի ցանկալի կեանս կրօնաւորական
ճգնութեանց, հրաժարի ինքնակամ, անբռնա-
գատ մտօք և անհրաժեշտ հաստատութեամբ
յիշխանութենէ քահանայապետութեան, թո-
ղեալ պատկառելի ժողովոյն զիշխանութիւնն
տրելոյ զայլոք գլուխ ընդհանուր եկեղեցոյ:
Զայս ասացեալ էջ 'ի գահոյիցն և առանձնացաւ
յայլսենեակ: Իսկ կարգինալքն յաղթեալ յան-
դրդուելի հաստատութենէ մտացն՝ ընկալան 'ի
խորհրդի զհրաժեշտ նորա. և իբրեւ կոչեցին զնա
'ի ներքս, տեսեալ զնա գծուծ և աղքատին
ղչեստուք կրօնին իւրոյ, յարտասուս հարեալ
լացին ամենեքեան: Տեսարան՝ արդարեւ գերա-
զանց, ընդ որ հիացաւ աշխարհ ամենայն: Այս-
պէս յետ կալոյ յիշխանութեանն ամիսս հինգ և
աւուրս ութ՝ հրաժարեցաւ այրն, եթող զարքայ-
ակերպ փառաւորութիւնն և առանձնացաւ յիւ-
րում մենարանի, ժուժկալեալ 'ի խոշոր զգես-
տըս և 'ի կերակուրս:

Իսկ որ յաջորդեացն զնա Արնիպիակիոս Ը, եր-
կուցեալ թէ մի՛ գուցէ արք խռովորարք եր-
թեալ փոխեսցեն զմիտսնորա և հաւանեցուցեալ
վերստին գիցեն յաթոռ հայրապետութեան, և
այնու հերձուած մեծ յեկեղեցւոյ ծագիցի, և
տրատեսցի համբաւ սրբութեան առնն, եհան
զնա 'ի միայնարանէն և առաքեաց եգյամբոցն
ճումննի 'ի Վամպանիս, ոչ իբրեւ 'ի բանտի, այլ
'ի մեծի պատուի կալեալ զնա: Անգ այլն Աս-
տուծոյ Վեղեստիանոս սքանչելի համբերու-
թեամբ և անտրտում հանապազատուած այնովք
պարարեալ՝ 'ի չորեքտասան կաղանդացն յու-
նիսի յամին 1296 անթերի կատարեալ զամե-
նայն հոգևոր պատրաստութիւնն և նախածանօթ
մահուամբ փոխեցաւ առ Քրիստոս. և թաղեցաւ

'ի փերենտիա'ի մենատառան կարգին իւրոյ: Եւ'ի
յաճախեւ զքանչեւեաց 'ի տապանէ նորա, Կղե-
մէս Ե (1515) կարգեաց զնա 'ի գառս սրբոց':

ԾՂԻ

ՎՈՆԻՓԱԿԻՈՍ Է կամ Ը

Ա. Տ. 1294, և իայեւրո-մէան Ապուխոսի 3,
և Անդրոնիիսի 11:

1513. Ի տասներորդում աւուր յետ հրա-
ժեշտ տալոյ Կեղեատիանոսի Ե կարգինաւք հա-
մախմբեաւք'ի Նէապօլիս մտին 'ի փակարանն ըստ
կանոնադրութեան Գրիգորի Ժ, և 'ի վերջին
աւուր յինն կաղանդացն յունիւ. ընտրեցին զԲե-
նեդիկոսս Կայետանոս գերահռչակ կարգի-
նալն անագնիացի: Որոյ եկեալ անտի 'ի հռովմ',
ձեռնադրեցաւ քահանայապետ 'ի չորս նոնայց
յունիւ. յամին 1295. առեալ զանուանս Վոնի-
փակիոս Ը այլ ճշտիւ Է պարտի լինեւ, զի զՎո-
նիփակիոս Է գերապատ 'ի բաց եգաք 'ի կար-
գէն:

Արդ հայրապետս այս արիասիրտ 'ի սրբոյն
Անտոնինոսէ կոչեցեալ այր խոհական, գիտուն
և մեծանձն և նախանձայոյզ և պահպանիչ Ե-

1 հոռայ. և ՍԲՆ. յաճ. 1294: Յալիք Սրեթ. Գիւր+
2. ԳԼ. Գ. առ ԲՈՒԼ. Կ. 4. հայ. եր. 453: Պեռ.
Աւիսթ. Գիւր+ 2. ԳԼ. Ժ: Գրիգորիան. Լոմբ. յԼ.
իմն. ԳԼ. Բ. եր. 48. Կ. 4: Ս. Անպոն. Ժամ. Կ.
3. Վեր. 20. ԳԼ. 8: Բենեւի. առ Սոմարպոյր. Կ. Կ.
1: Պարզմ. Լոմբ. պարմ. եի. Գիւր+ 24. ԳԼ. Խ: Պեռ.
Էրդի. Կ. 15. յաճ. 1294: Պետրատրեւ. Գիւր+
41. Կամար 239 = 243:

կեղեցական իրաւանց, ընդ հաստատիլն գուն
 գործեաց բարեկարգել զգործս եկեղեցւոյ, ար-
 կեալ ընդ ծանր գատակէքով զորս յանդգնին
 մնասել կարգինալաց. որոց և շնորհեաց հան-
 դերձս ծիրանիս և բազում ազատութիւնս հան-
 դերձ վճռով: Պատուէր ետ տօնել յեկեղեցւոջ
 զտօնս առաքելոց, աւետարանչաց, և Գրիգորի
 պապին. Օգոստինոսի, Ամբրոսիոսի և Հերոնի-
 մոսի (886): Գեղեցիկ խորհրդով սահմանա-
 դրեաց յամի 1300 զյօրեւեան հանդէսն հարիւր-
 ամեան ըստ նմանութեան յիսնամեայ յօրեւի-
 նի՝ ի հին օրէնս. որ է ամթողութեան և նորո-
 գութեան շնորհաց ի նոր օրէնս ընդ լիակատար
 ներողութեան արդեամբք Քրիստոսի և սրբոց
 ի ձեռն ճշմարիտ ապաշխարութեան հանդերձ
 այցելութեամբ սրբազան տեղեաց և գերեզմա-
 նաց սուրբ առաքելոցն Պետրոսի և Պօղոսի:
 Քննեալ ապա զգործս և զսքանչելի վարս Լու-
 գովիկոսի թարգային Գաղղիոյ՝ դասեաց ի կար-
 դրս սրբոց: Իսկ Յակովբայ արքային Արագոնիոյ
 շնորհեաց զկղզիս Սարգենիայ և Կորսիկայ ի
 մշանջենաւոր ժառանգութիւն: Արար կանոնս
 և սահմանս ի հրահանգս եկեղեցականաց. և զա-

1 Զատաջինն աստ ի վարս սրբին Լսի այս հանդէս
 յոբելէինի. սահայն լեռնի լե գոյր և յատաջ յեկեղե-
 ցւոջ սովորութիւն Բաշխելոյ զյոբելէան ներդա-
 րութեան. լեպէս Վշնիթալիոս սահմանեալ ժամանակա-
 կանոնաւորեաց. որով և յամենայն աշխարհաց անդր
 հասափեցան ռաբասաորք, մինչև ծովանալ Հոովնայ
 ի քրիստոնէից: Զինի նորա յաջորդ քահանայապետք
 Կեւեալ զհոգեւոր շահս, հաւաքիլին զյոբելէանն յի-
 րաքանչիւր յիսնեւորդ ամի, ապա յերեսունեւերիս,
 ապա ի քսանեւհինգ ամս, որպէս յարդ ասունն. զսր
 յիշնոցութ և ի կարգին:

մենայն վճիռս և կանոնս 'ի մի հաւաքեալ՝ յօգեաց ընդ հնգամատեան կանոնագիրս Գրիգորի Թ պապին, անուանեալ զայն վեցերորդ կանոնագիրք (1498) : Եւ զի բարձրացոյց 'ի պատիւ կարգինալու թեան ոչ միայն զհօրեղբայր իւր, այլ և զերկոսին եղբօրորդիս իւր, և յաղգայնոցն զոմանս յեպիսկոպոսութիւն և զոմանս 'ի կոմսութիւն վերահարգեաց, նմին իրի ոչ գովեցաւ 'ի յաջադկոտաց : Յետ այնորինչ ծագեցաւ հակառակութիւն մեծ ընդ Կիբեղեանց և ընդ կողմնակցաց նոցին Կողոնացւոց և արքեպիսկոպոսին Գենուայ. որոյ եկեալ յաւուր մոխրոցի առաջինորա առնուլ զմոխիր, նա փոխանակ ցաննլոյ 'ի դուխն՝ արկ յաչս նորա ասելով. Յիշեա զի Կիբեղնոս, և ընդ Կիբեղեանց 'ի մոխիր դառնալոց ես : Իսկ զբամբասողս իւր զՅակովբոս և զեղբօրորդի նորա զՊետրոս կողոնացի կարգինալս մերժեաց յիշխանութենէ աւագութեան հանդերձ հրովարտակաւ :

Ընկալաւ պապն թուղթս յարքայէն Հայոց Սմբատայ և 'ի Գրիգորէ կաթողիկոսէ, որք խոնարհ հպատակութեամբ խնդրէին 'ի նմանէ զօգնութիւն ընդդէմ այլազգեաց : Եւ պապն գրեալ առ նոսա պատասխանի խոստանայ կատարել զլնդիր նոցին : Եւ ինքն ձեռն 'ի գործ արար հանել նոր խաչակիր զօրս և թափել զԵրուսաղէմ 'ի ձեռաց անհաւատից : Վասն որոյ առաքեաց զեպիսկոպոսն Պամիեօի սու արքայն Գաղղեացւոց Փիլիպպոս Գեղեցիկ. բայց եպիսկոպոսն այն ինչ առանց ակնածութեան թախանձանօք ստիպէր զնա յայն գործ կարեւոր, ցասուցեալ արքայի արկ զնա 'ի բանա : Ընդ որ կարի զայրացեալ պապին մեղապարտ ցուցանէր զարքայն անկրաւեալ 'ի նուիրակ իւր. և ընդ բանիւ արարեալ զնա զրկեաց և յիրաւանց թագաւորութե :

Յայնժամ երիտասարդ ոմն յանդուգն անուն
Գուլիէլմոս Նոկարետոս՝ կուսակից արքայի մի-
տցեալ ընդ Սգիարայ Կողոնայ և ընդ ոմանց Կո-
ղոնացւոց հակառակորդաց պապին, և մտեալ
յԱնագնիա՝ ուր էր պապն, յանակնկալ ժամու-
կալան զնա և եղին 'ի պահեստի՝ կշտամբեալ և
եթ վասն բանադրելոյն զարքայ: Այլ զկնի երկց
աւուրց թողին զնա ազատ. և փութացեալ չո-
գաւ նա 'ի հռովմ: Սակայն կարեմէր խոցեալ
ընդ անարգութիւն անձինն՝ յետ երեսուն հինգ
աւուրց մահացաւ սաստիկ ջերմամբ 'ի հինգ ի-
դոսացն հոկ. յամին 1303, կացեալ յիշխանու-
թեան ամս ութ, ամիսս ինն և աւուրս ութու-
տասն. որոյ մարմին յետ երեք հարիւր ամաց
գտաւ ամբողջ¹:

1 Հայ. և Սբն. յաճ. 1294 = 1303: Սբ
Աւսնի. Ժամ. հ. 3. Վեր. 20. գլ. 2: Կիւն.
'ի լարս սորս. 44. 2. Եր 297: Սբ Իսթ.
Գեր. 5. գլ. 15: Յիւ. Սբն. Գեր. 15. գլ.
7: Թովմ. յշ. լար. 4ին և 2. Եր Եկել. հ. 3.
Գեր. 1. գլ. 17: Պոլս. Եր. Գեր. 8. Եր. 171:
Բաբեդ. հայ. 19. Եր. 477: Լսեբ. Գեր. 4.
հ. 1. գլ. 1. 7: Պապ. հայ. 444. 3. Եր. 296:

ԴԵՊՔ ԵՐԵՔՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴԻ ԴԱՐՈՒՆ

Ա. Տ.

1202. Յովհաննէս Է նստի կաթողիկոս . և ճինկիղ խան թաթարաց տիրապետէ :
1203. Դաւիթ կաթողիկոս յաջորդէ զՅովհաննէս :
1204. Առումն Կոստանդինուպօլսոյ 'ի Լատինաց :
1208. Սկիզբն կարգին Քրանչիսկեանց :
1216. Սուրբ Դոմինիկոս հիմնադիր կարգին քարոզչաց ծաղկի :
1218. Սուրբ Անտոն Պատաւիոնացի հանգիսանայ յեկեղեցւոջ :
1220. Կոստանդին Ա կաթողիկոս առաջնորդէ :
1224. Զապէլ Թագուհի պատկի ընդ հեթմոյ :
1237. Եարոսլաւ Բ տիրէ 'ի Ռուսաստան :
1240. Մեծն Ալպերտ, Մեծն Վարդան և Կիրակոս ծաղկին :
1252. Սուրբ Թովմաս և Բոնավենտուրա ծաղկին :
1268. Յակովբ Ա կղայցի կաթողիկոս կարգի :
1270. Վասիլ պայազատէ 'ի Մոսկովս :
1272. Նշխարք մեծին Ներսէսի յայանին :
1278. Յովհան երզնկացի կամ ծործորեցի ծաղկի :
1281. Մահ մեծին Ալպերտի :
1287. Կոստանդին Բ կաթողիկոս յաջորդէ :
1290. Ստեփանոս Գ կաթողիկոս հաստատի :
1293. Գրիգոր Է անաւարդեցի նստի կաթողիկոս և փոխէ զաթոռն 'ի Սիւս :

Ընդ այն ժամանակս զկնի Թագաւորութեան Լեւոնի ամուսնանալի՝ Ռուբէն փոքր կարգի փոխ

արքայ յԱնտիոք : Զկնի Լեւոնի Զապէլ բա-
րեպաշտ Թագունի յաջորդէ . ապա Փիլիպպոս,
և ապա Հեթում սպական ընդ Զապէլայ :
Զկնի նորա Թագաւորէ Լեւոն Գ . ապա Հե-
թում Բ . յետոյ Թորոս Գ . ապա Սմբատ . ապա
Կոստանդին , և ապա Հեթում Բ . կրկին անգամ
Թագաւորէ յամի 1300 :

ԶՈՐԵՔՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ ԴԱՐ

ՃՂԴ

ԵՐԱՆԵԼԻ ԲԵՆԵԴԻԿՏՈՍ Ժ ԿԱՄ ԺԱ

Ա. Տ. 1303, և Կայսերական Ապոկրի Ա 5,
և Ապոկրի 20:

1514. ԲԵՆԵԴԻԿՏՈՍ լուսարդացի 'ի Դրի-
վիզէ, որդի Բողասոսի դպրի կամ ըստ ոմանց
հովուի միոյ, յառաջնմէ անուանակոչեալ Նի-
կողայոս՝ վարժիչ մանկանց 'ի Վենետիկ 'ի կարգէ
քարոզաց, ընդհանուր առաջնորդ նոցա և ապա
կարդինալ, յաջորդէ զՎոնիփափիոս Ը անմիջա-
պէս զկնի մահուան նորա 'ի մետասան կազան-
դացն նոյ. յամին 1303: Քահանայապետս այս
ներհուն 'ի բարձր գիտութիւնս, և ընտրու-
թեանն կարի շատ հակառակ եկաց, և մեծաւ
գոգոսարութեամբ յանձն էառ զհայրապետու-
թիւնն: Այնչափ էր նորա խոնարհ համեստու-
թիւն և քաղցրութիւն, զի մայր նորա եկեալ 'ի
Բերուզիա տեսանել զնա, նա իբրեւ ետես զմայրն
պճնեալ 'ի ծանրագին հանգերձս՝ ոչ կամեցաւ
յերեսս անդամ հայել և ճանաչել զնա, ասելով
Թէ զմայր իմ՝ յազքատին զդեստս և ոչ 'ի ծան-
րագինս ճանաչեմ: Եւ իբրեւ սովորական զգես-
տութ ներկայացաւ մայրն որդւոյն, պատուասի-
րեցաւ 'ի նմանէ մեծարանօք առաջի աւագացն:

Խնամակալ եղև հայրապետն հաստատել 'ի
սիրտս ամենեկուն զսէր և զխաղաղութիւն: Սմին
իրի զսարտուցեալս յառուրց անտի նախորդին
իրոյ միացոյց 'ի փարախ եկեղեցւոյ. զՅակով

բոս և զՊետարոս կողոնացիս ած յառաջին պատիւ եկեղեցական աւագութեան: Անհետ արար իմաստութեամբ զհակառակութիւնս, որ 'ի մէջ արքային Գաղլիոյ Փիլիպպոսի և Վոնիփակիոսի 'ի զլջումն ածեալ զարքայն՝ շնորհեաց նմա զնախկին զազատութիւնս, յորմէ զսկեալ էր զնա նախորդ իւր: Սակայն ոչ եթող անպատահաս զՍգիարա կողոնա և զԳուրիէլմոս՝ Նոկարեառս ընդ գլխաւորացն անիրաւելոց 'ի Վոնիփակիոս Ը (1515). զորսդատեալ յառաքելական ատենի դատասարտեաց: Եբարձ զվէճն 'ի մէջ գղերց և միանձանց յազագս խորհրդական խոստովանութեան, վճռելով թէ չէ հարկ միւսանգամ կրկնել զխոստովանութիւնն առաջի Ժողովորդապետին զմիանգամ արարեալն առ միանձունս (1419): Հաստատեաց և զկարգն պաշտօնից Աստուածածնի: Բարձրացոյց 'ի պատիւ կարգինալութեան զվեց երևելի առաջնորդս արգիւնաւորս յեկեղեցւոյ: Ոչ զոք ամբարձ 'ի պատիւ ինչ առանց արդեանց, թէ և միջնորդ լեալ էին վասն այնպիսեաց արքայազունք:

Այնուհետեւ խնամ կալաւ ողատել զՊապետին, միաբանեաց նախ զիշխանս և զթագաւորս, և զի յոլով գանձուց պէտս ունէր գործն այն, հարկահանս առաքեաց յամենայն տէրութիւնս հաւաքել զտուրս և զտասանորդս 'ի կալուածոց, ևս և 'ի սեղանաւորաց եկեղեցւոյն հռովմայ: Ի գումարէ աստի ետ հոգալ ըլպիտոյս զօրաց, և միանգամայն նպաստամատոյց լինէր խաչակիր պատերազմողաց յարեւել ընդ Սարակինոսաց: Այլ մինչդեռ զայսօրինակ առաքինանայր ամենայն ջանիւք երջանիկն 'ի հայրապետս երանելին Բենեդիկտոս՝ արբուցին նմա գեղ մահու, որպէս ասեն, և փոխեցաւ նա առ տէր միով աւուրբ յառաջ քան զնոնայս յուրի-

որ յամին 1304 ամսոց վաթսուհին չորից, ղեկավարեալ զեկեղեցին սրբութեամբ ամիսս ութ և աւուրս եօթնևտասն. իսկ մարմին նորա ամփոփեցաւ 'ի Բերուղիա յեկեղեցւոյ քարոզչաց : Եւ Աստուած փառաւորեաց զնա մեծամեծ սբան չելեօք՝ որք եղեն զկնի մահուան նորա. որ և պատուեցաւ 'ի կարգս երանելեաց : Եթող նա 'ի գանձս եկեղեցւոյ օգտակար դրուածս ¹ :

ՃՂԵ

ԿՂԵՄԻՍ Ե

Ա . Տ . 1305 , և Իսայեբն-Քէան Աւդեբի Ա 7 ,
և Աւդեբի-Իսայ 22 :

1515 . Այն ինչ կարգինաւք միաբանեցան 'ի Բերուղիա ընտրել զնոր քահանայապետ , 'ի պատճառս Փիլիպպոսի առքային Գաղղիոյ տարածայնեցան յինքեանս : Քանզի մի մասն կամեր ընտրել զիտաւացի ոմն՝ զի մի ընդգէմ զնեացի գործոց Վոնիփակիոսի Ը . իսկ միւս մասն թելագրեալ յառքայէ անտի՝ ընտրեր զնել զոմն գաղղիացի պապ կուսակից նմին : Այլ հաղիութեմն յես մետառան ամսոց վերջ եղև տարաձայնութեան 'ի ձեռն Նիկողայոսի կարգինալին այսպիսի իմն հնարագիտութեամբ : Իբրև զի իտաւացի կարգինաւք որոշեցին ղերիս գաղղիացիս , և թողին զընտրութիւնն 'ի կամս գաղղիացի կարգինաւաց՝ ընտրել զմին յերից անտի : Եւ ա-

1 Հոսայ . և Սբն . յամն 1303 : Բէռնար . Կոն-
ստն . 'ի վարս սորա . հաս . 3 : Եփիմիոս Վիտեբ . առ
Վիլիպորել . հաս . 2 : Սորբ Անպոն . 5 . 3 . վեր .
20 . գլ . 12 :

հա ընտրեցաւ քահանայապետ Բեռնարդոս
կամ Բերտրանտոս Կութեան արքեպիսկոպոս
Բուրգիկալայ 'ի նոնայս յունիսի յամին 1305 :
Որոյ ընկալեալ 'ի կարգինալաց զվճիւ ընտրու-
թեան իւրոյ 'ի տասն կաղանգացն յուլիսի յա-
պուշ կրթեցաւ թէ զհարգ եհաս նմա բարձրա-
նալ յայն աստիճան : Ապա 'ի հետեւեալ աւուր
հաստարակեաց զայն անուամբ Կղեմայ Ե. անտի
եկաւ որեալ 'ի Լուգդոն շնորհակալաւ զարքայէ :
Անդ Ժողովեցան կարգինալք, արքայազունք և
իշխանաւորք, և յեկեղեցւոջ սրբոյն Յուստո-
սի պատկեցաւ պապ մեծաւ շքով յառաջիկայու-
թեան արքայիցն Գաղղիոյ, Անգղիոյ և Արա-
գոնիոյ յութուտասն կաղ. դեկ : Իսկ հանգէս
Թափորին սրչափ շքեղ էր և փառաւոր, այն-
չափ տխրապին եղև յանակնկալ իմն դիպուածոյ :
Քանզի մի որմն տեղւոյն յորոյ վերայ խոնեալ
էր անթիւ բազմութիւն, առ հնութեանն յան-
կարծ անկաւ և զբազումս 'ի հանգիսականաց հա-
րուածեաց. յորս գուքսն Բրիտանիոյ մեռաւ,
և երկու եղբարք արքային՝ ուրք երթային հետի-
ոսս յերկուց կողմանց պապին՝ կալեալ զերա-
սանակ երիվարի նորա՝ վերաւորեցան. անդ 'ի
խռան անկեալ 'ի գլխոյ հայրապետին Թագն
քահանայապետական՝ անհետ եղև կտրկեհան
մի անդին :

Յետ այնորիկ տեսեալ սրբազանին զնուովու-
թիւնս Խաալիոյ՝ որոշեաց մնալ 'ի Գաղղիա. և
Թեղադրութեամբ արքային Փիլիպպոսի փոխա-
դրեաց զառաքելական աթոռն յԱւենիոն. անդ
մնաց գահն իբրև ամս եօթանասուն : Իսկ ինքն՝
էր զի 'ի Լուգդոն, և էր զի 'ի Բուրգիկալա, այլ
մեծաւ մասամբ յԱւենիոն դեգերէր : Զարքայն
Փիլիպպոս՝ որ երբեմն դատապարտեալ էր 'ի Վո-
նիփակիոսէ, ընկալաւ 'ի հաղորդութիւն եկեղե-

ցւոյ Ամենաբրիստոնեայ անուամբ : Կոյնպէս և զկարգինալսն Յակովբոս և Պետրոս կօղոնացիս զմերժեալս 'ի նոյն պապէ՝ անգրէն հաստատեաց 'ի կարգինալական պատիւ : Իսկ արքային Արաբոնացւոց Յակովբայ Բ շնորհեաց զթագաւորութիւն Սարգէնիոյ : Սակայն չեղև հնար գտանել բաւական փաստս մերժելոյ զյիշատակ և զգործս Վոնիփակիոսի Ը , որպէս պահանջէր արքայն . այն զի 'ի նմանէ բարձրացեալ էր յարքեպիսկոպոսութիւն :

Կզովեաց զԱնդրոնիկոս կայսր արևելից սակս յամառելոյն 'ի հերձուածս : Հաստատեաց զընտրութիւն Հենրիկոսի արքային Գերմանացւոց , և խոստացաւ դնել նմա թագ կայսերական 'ի միջոցի երկուց ամաց : Կարգեաց զերիս կարգինալս 'ի հռովմ , որք իբրև զծերակոյտս կառավարէին զԺողովուրդն . և 'ի 1512 հրամանաւ նորա օծին զարքայն Հենրիկոս կայսր հռովմայ 'ի տօնի առաքելոցն Պետրոսի և Պօղոսի յեկեղեցին Լատերանու , նախ առեալ 'ի նմանէ զերգումն հաւատարմութեան՝ հնազանդ և պաշտպան լինելոյ միշտ առաքելական գահին :

Ի նմին ժամանակի Լեւոն արքայ Հայոց և կաթողիկոսն Գրիգոր հրեշտակս առաքելցին առ Կղեմէս պապ խնդրելով զօգնութիւն 'ի նմանէ : Եւ պապն գրեաց առ նոսա պատասխանի և խոստացաւ զօրավիգն լինել 'ի ձեռն քրիստոնեայ իշխանաց : Քննեաց զգործս և զսքանչելիս Կեղեսոսիանոսի Ե պապին , և կարգեաց 'ի դասս սրբոց (1512) :

Եւ յամին 1511 դումարեաց զընդհանուր ժողով 'ի Վեննա Գաղղիոյ ընդդէմ Տաճարականաց , և ոմանց ազանդաւորաց , ևս և վասն սուրբ երկրին (925) : Ուր և հաստատեցան սահմանադրութիւնք պապից՝ զօր ինքն 'ի մի հաւաքեաց և

յանուն իւր կոչեցան Կղեմեան սահմանք : Եւ այն ինչ սակս օգտւոր խուժեան գնայր 'ի Բուրգի կալա՝ մեռաւ 'ի Հռոքվէ-Մաւրէ յերկոտասան կաղանգացն մայիսի յամին 1314, կացեալ յիշխանութեան ամս ութ, ամիսս տասն և աւուրս հնգետասան . զորոյ զմարմինն տեղափոխեալ յՈւղեւտա աւան ամփոփեցին յեկեղեցին Աստուածածնի ¹ :

ԺԼԶ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԻԲ

Ա. Տ. 1316 և Կայսերաւէան
Անդրանիկոսի 32 :

1316 . Զկնի մահուան Կղեմայ դարձեալ անկաւ տարածայնութիւն 'ի մէջ կարգինալաց 'ի պատճառս թագաւորացն Գաղղիոյ և Նէապօլսոյ, տեւալ աւելի քան զամս երկուս : Յետ այնորիկ միաբան հաւանութեամբ ընտրեցին յաթոռ քահանայապետութեան զՅակովբոս Եւսեան եպիսկոպոս կարգինալ Պորտոսի յեօթն իդոսացն օգոս . յամին 1316 : Մեծահամբաւ պապս այս ծնեալ 'ի Գահորս և ուսեալ 'ի Գաղղիա և յԻտալիա՝ եկաց անուանի իրաւագէտ և աստուածաբան : Թէպէտ փոքրահասակ էր և 'ի նուաստ զարմէ, այլ 'ի գերազանց տաղանդոյ մտացն և առաքինի վարուցն բարձրացաւ հետ զհետէ 'ի պատիւ աւագութեան : Զի նախ եղև

1 Հոսայ . և Սբոն . յաճ 1305 = 1314 : Բեռնար . Կո-իպ . 'ի Վարսսրա հաս . 3 : Բարբողա . Գիւր + Էրա . Էի . ԳԼ . 7 : Պապ . Հայ . Գիւր + 5 . ԳԼ . 15 :

ատենադպիր արքային Նէսպօլսոյ և կոմս . ապա մտեալ յեկեղեցական վիճակ՝ եղև եպիսկոպոս Փրեյուսայ , ապա արքեպիսկոպոս կադիինալ և պապ . որ և պատկեցաւ ի Գաղղիա յեօթն ի դոսացն սեպ : Ի սկզբան տնդ . բողմացոյց զկարգինալս և զեպիսկոպոսունս ի հաստատութիւն հաւատոյ : Զաթոռ Տոլոսայ ամբարձ յարքեպիսկոպոսութիւն , կարգեալ նմա օգնական քառեակ նոր եպիսկոպոսարանս : Սոյնպէս յայլ և այլ քաղաքս Գաղղիոյ հաստաւեաց եպիսկոպոսորանս :

Ընդ այն ժամանակս վէճ իմն անպիտան ծագեցաւ ի մէջ եղբարց Ֆրանչիսկեան Մինորից , թէ արդեօք զոր միանգամ ունէին նոքա յողորմութեանց՝ ինքեանց եթէ եկեղեցւոյն Հռովմայ պատկանէր , զի՝ Նիկողայոս Գապալ միայն զգործածութիւնն շնորհեալ էր և ոչ զաւերութիւն : Յովհաննէս պապ սատեւաց նոցա մի ի չնչենոց խնդիրս անավաստակ լինել : Այլ նոցա լրացեալ միաբանեցան ընդ աշխարհականաց , սկսան քարոզել մոլորութիւնս ընդգէմ եկեղեցւոյն Հռովմայ և ուխտին՝ թէ ինքեանք միայն իցեն եկեղեցի՝ կառավարեալ ի Քրիստոսէ . և կոչեցան նոքա Ֆրատէլէսի , այսինքն փոքր եղբարք (847) : Եւ Յովհաննէս պապ դատապարտեաց զնոսա : Սոցա զօրավիգն եղև Լուդովիկոս Բավարոս . զի յինքն յանկույեալ զբազումս ի կայսրն . արաց՝ ջանաճնար լինէր զբռամբ ածել զկայսրութիւնն յետ Հենրիկոսի Է կայսեր : Իսկ այլք զՓեդերիկոս կամէին աւսարիացի զորդի Ալպերտի Ա կայսեր : Յովհաննէս պապ միաձայնութեամբ բաղմաց ընտրեաց զՓեդերիկոս իբրև օրինաւոր ժառանգ : Յայնժամ Լուդովիկոս ընդգէմ արդարութեան զէն առեալ հակառակՓեդերիկոսի՝ ձերբակալ արար զնա . և նա առ վշտին

եւ ի կենաց : Ընդ այս դժուարեալ Յովհաննու պապին՝ ընդ բանիւ արար զլուգովիկոս և զըկեաց զնա յիրաւանց կայսերութեան : Յայնժամ լուգովիկոսի միաբանեալ ընդ ոմանց որ ընդ ակամբ հայէին ի պապն՝ չոքաւ յիտալիա . անդ զՊետրոս Կորբարիոս ոմն ի Մինորից անախի հաստատեալ դերասպապ՝ անուամբ Նիկողայոս Ե , օծաւ ի նմանէ կայսր Հռովմայ . որ իբրեւ վերստին նզովեցաւ ի Յովհաննէ պապէն , իշխանք Խաղիոյ և Գերմանիոյ երեսս դարձուցին ի նմանէ , և նա փութով հեռացաւ յիտալիոյ : Իսկ գերասպապն աճապարեալ դիմեաց ի Գաղղիա , և չուան արկեալ ընդ սլարանոց իւր՝ անկաւ յոտս Յովհաննու պապին և խնդրէր ներել ծանր յանցանացն : Եւ նա ներեաց մեծանձնութեամբ , եղեալ ի վերայ զապաշխարանս՝ ի բանախի կատարել զամենայն աւուրս կենաց իւրոց :

Նա ինքն դատապարտեաց զկարծիս Յովհաննու Բողիագեան աստուածաբանի փարիզացոյ , որ պնդէր թէ խորհրդական խոստովանութիւնն արարեալ միանձանց՝ կրկնելի իցէ և առաջի ժողովրդապետին . և ոչ իսկ քահանայապետն կարէ արձակել ասէր (1589) : Օրինադրեաց , զի զսոն ամենասուրբ Երրորդութեան մեծահանգէս կատարեսցեն ի կիրակէի զկնի տօնի պենտեկոստէից . թէպէտ եկեղեցին Հռովմայ յառաջ ևս կատարէր զայն տօն , բայց այլով եղանակաւ : Եդ ներողութիւնս ազօթից վասն երեկոյեան զանգակահարութեան ի պատիւ աւետման կուսին : Նորոգ հաստատեաց զգերագոյն ասեան երկոտասան վարդապետաց գահին Հռովմայ : Եւ քանզի ուսումնասէր էր յոյժ և մեծարէր զուսումնականս , կառոյց և համալսարան ի հայրենիս իւր ի Գահորս : Արար հաւաքումն սահմանաց և կանոնաց անուամբ Էսթրասկան ,

այսինքն անսովոր, զոր և յաւել 'ի կղեմեան կանոնագիրս :

Սա ինքն Յովհաննէս հայրապետ առաքեաց 'ի հայս զգիրս սրբոյն Թովմայի 'ի վերայ եօթն խորհրդոց, զոր Թարգմանեաց Յովհաննէս երգընկացի : Գրեաց առ կաթողիկոսն և առ արքայն հայոց Թուղթս քաջալերութեան արիանալընդդէմ՝ անհաւատից : Առաքեաց յարեւելս զԲարդողոմէոս եպիսկոպոս քարոզել : Զիջեալ ապա աղաչանաց Յովհաննէս քունցեոյն՝ ետ հրաման հաստատել զկարգ Դոմինիկեանց 'ի հայաստան :

Գրեալ էր Յովհաննէս պապ յառաջագոյն զերկուս ճառս սակս աստուածատեսութեան երանելեաց, բայց մթին բանիւ ըստ ոճոյ հին հարց : Յոյր սակս առաքեաց զԳերարդոս նուիրակ իւր ընդ այլոց վարդապետաց քննել աստուածաբանից զկարծիս իւր 'ի համալսարանին Փարիզոյ : Եւ իբրև գիտաց եթէ մերձեալ է ժամանակ փոխման իւրոյ, կոչեաց առաջի իւր յերեկոյին զկարգինալս ընդ ոմանց վարդապետաց, և բացատրեալ զմթին բանս իւր ասաց : « Հոգիք որոշեալք 'ի մարմնոյ և մաքրեալք 'ի մեղաց՝ լինին 'ի գլորախտի ընդ Յիսուսի Քրիստոսի, և 'ի դասս հրեշտակաց տեսողաց զԱստուած դէմ յանգիմանոյ : Ապա զգրութիւն իւր եղ ընդ դատաստանաւ եկեղեցոյ : Իսկ 'ի հետեւեալ աւուր ամենայն հոգեւոր պատրաստութեամբ ել 'ի մարմնոյն 'ի վերին քահանայապետութիւնն աւուրբ յառաջ քան զնոնայս դեկ : յամին 1334, լեալ իննսնամեայ և տւելի, և Թաղեցաւ յԱւենիոն 'ի մեծի տաճարին, կայեալ 'ի հայրապետութեան ամսութեամբս, ամիսս չորս և աւուրս երկուս : »

Եթող քսանհինգ միլիոնս գահեկանաց, զոր
գումարեալ էր սակսաղատութեան Երուսաղէ-
մի. յորմէ առաքեալ էր երեսուն հազար ոսկի առ-
արքայն հայոց Լեւոն յօգնութիւն, և կոնդակ
առ Կարողոս արքայ Գաղղիոյ օգնել նմա:

Ըստ վաղեմի պատմութեան՝ սոյն Յովհան-
նէսի Բ հաստատեաց յԵնիգալէ Դաւրիոյ զեպիս-
կոսոս, որպէս և խնդրեալ էր Երիզանի արքայն
հունդարաց առաքել անդ քարոզիչս, սմին իրի
եպիսկոսոսն Կաֆայի կրէր և զտիազոս եպիս-
կոսոսութեան Գթաց:

ՃՂԷ

ԲԵՆԵԴԻԿՏՈՍ ԺԲ

Ա. Տ. 1334... և խոյսերո-թեան Անդրէ. Գ 3:

1517. Բենեդիկտոս տոլնվացի յառաջնմէ ա-
նուանեալ Յակովբոս Փաւրնէրիոս կամ Նովե-
լոս արքայ կարգին Կիստերսականաց ընդ կա-
նոնօք սրբոյն Բենեդիկտոսի՝ ընտրեցաւ քահա-
նայապետ առաքելական գահին յերեքստասն
կաղանդացն յունվ. յամին 1334. և ի հետեւեալ
ամի ի վեց իդոսաց նոյն ամսոյ պսակեցաւ պապ
յԱւենիոն, անուանակոչեալ Բենեդիկտոս ԺԲ:
Որդի էր սա առն սոսկականի կամ ազօրեպանի՝
այլ բարեհանճար և առաքինի. զառաջինն եղև
կրօնաւոր Սորբոնեան և վարդապետ աստուա-

ԳԼ. 1. 44. 18: Մաբիլ. յառաջ. 'ի Գ-րԺ. Դաբ Ե.
Բեն. 122: Կիսի. 'ի վարս սրբա, 44. 2. եր.
392: Պապ. հայ. 44. 3. եր. 274. 315. 320.
325:

ճարանութեան : Ապա արքայ, եպիսկոպոս և
կարդինալ 'ի 1327, ձայնեալ Սպիտակ վանն
միանձնական զգեստուցն : Այլ յետ մահուան
Յովհաննու սրապին մտեալ կարդինալաց 'ի փա-
կարանն կամէին ընտրել պապ զեպիսկոպոսն Պոր-
տոսի, զի մի փոխեացէն զգահն 'ի հռովմ : Այլ
նա գովելի աղնուամտութեամբ չէառ յանձն :
Ապա իբրև բանք եղեն զկարդինալէն Յակովբոս
սէ, նոյնժամայն միաձայնեալ ամենեցուն հաս-
տատեցին զնա : Թէպէտ և նա զանբաւականու-
թիւնն անձինն ցուցեալ աղաղակէր թէ չեմ
ընդունակ այդմ պաշտաման, այլ չեղև լսելի :
Այսմ տոպաէս եղելոյ Բենեդիկտոս պապ 'ի վար-
տրկեալ զտաղանդ իւր բնաբոյս ձեռնամուխ եղև
խաղաղել զհօտ իւր և հաստատել զեկեղեցին
բարեկարգութեամբ : Նոյն փորձեաց շահել զյա-
մառեալն Լուդովիկոս Բաւարոս, այլ իբրև չե-
ղև կամագիւտ առ անստատութեան նորա, կրրկ-
նեաց զնզովն զոր արարեալ էր ընդդէմ նորա
Յովհաննէս ԻԲ վանն յափշտակելոյ զկայսերու-
թիւնն : Ընդ նմին անէծ զՈւամոս ոմն 'ի Մինո-
րից՝ որ միացեալ ընդ նմա մուրդ քրուածով զօ-
րացուցանէր : Ապա խիթացեալ սրապին՝ մի գու-
ցէ անառաջնորդ մնացեալ Իտալիոյ ռանակոխ
լիցի յարտաքին թշնամեաց, զԼուկիտոս փոխա-
նակ բգեշխին և զեղբայր նորա զարքեպիսկոպոս
Մեդիոլանու և շրջակայից՝ յորս տիրապետէին
նոքա, կարգեաց սայազատոս և փոխանորդս՝
սայմանաւ հատուցանելոյ ամ ըստ ամէ տասն
հազարս ոսկի դրամոց : Իսկ զիշխանութիւն Վե-
րոնայի և Վիեննայի շնորհեաց Մաստինոսի և
Ալպերտի Սկալիգերայ դաշամբ հատուցանելոյ
ամ յամէ հինգ հազար ոսկի : Նոյնպէս և 'ի վե-
րայ Մանգուայի, Փերարայ և այլոց գաւառաց
կարգեաց զայլևայլ իշխանս զօրաւորս առ 'ի

պահպանել 'ի թշնամեաց և հատուցանել 'ի գանձանակն հռովմայ զոուրս պատշաճականս ցորչափ պարապ էր 'ի կայսերական իշխանութենէ, և ցոր վայր հաճոյ էր ինքեան, ըստ որում օրինաւոր տէր աշխարհին և յաջորդ առաքելապետին :

Վերստին դատապարտեաց նշովիւք զՖրադիլէլէանս , զորս յառաջ քան զքահանայաստութիւն իւր հերքեալ էր գրովք : Չգուշացոյց խնամով չկոչել զոք 'ի քահանայութիւն որ չիցէ կիրթ յուսմունս և արժանաւոր . և ասէր՝ մի զարդարել զանձն տղմալից : Եւ ինքն հանգերձ հեղահամբոյր բարութն էր և ուսումնասէր յոյժ . և 'ի գանձէ նախորդին իւրոյ բազում ինչ ծախեաց 'ի շինութիւն եկեղեցեաց , դպրոցաց և 'ի պէտս աղքատաց : Չազգակիցս իւր և զծանօթս չկամէր ճանաչել , ասելով թէ քահանայաստն հռովմայ չունի ազգական . այլ ըստ կարգին Մեղքիսեդեկիանհայր անմայր չհամարեալ յազգս : Իսկ որոց խնդրէին 'ի նմանէ զաստիճան սպառուոյ , առաջի առնէր զքան Դաւթի . «Ապա թէ ոչ տիրեսցեն , յայնժամ ամբիժեղէց և սուրբ եղէց 'ի մեղաց մեծաց» : Հապիւ ուրեմն զիջեալ աղաչանաց կարգինաւացն՝ հաւատաց եղբօրորդւոյ իւրում զառաջնորդութիւն եկեղեցւոյն Արեւատայ . այլ ոչ ետ նմա պատիւ կարգինաւութեան : Դադարեցոյց 'ի սպառ զհակառակութիւնն ծագեալ առ նախորդաւ իւրով Յովհաննու ԻԲ սակս աստուածատեսութեան երանելեաց . և վճռեաց՝ թէ հոգիք արդարոց բաժանեալք 'ի մարմնոյ և սրբեալք՝ վայելեն յերանական տեսութեան Աստուծոյ : Գրեաց թուղթս առ արեւմտեան իշխանս , և մանաւանդ առ Փիլիպպոս Չ արքայ Գաղլիոյ , հաւաքել նոր խաչակիրս և գիմել 'ի

Պաղեստին . խոստացաւ ծախել զգանձն 'ի սպէտս նոցա, զոր թողեալ էր Յովնանէս պապ (1516):

Ընդ այն ժամանակս արքայն Հայոց Լեւոն վառակրեալ յերեսաց այլազգեաց՝ հրեշտակս առաքեաց և թուղթ առ պապն Բենեդիկտոս օգնել ինքեան: Իսկ նորա գրեալ առ նա թուղթ քաջալերութեան՝ յորդորեաց Սիկիլիացիս, քղկարացիս, զհռոգացիս, զվրետացիս, զԵսպէնացիս և զայլս ձեռն տալ Հայոց, ցուցեալ նոցա՝ զի եթէ Հայք ընկճեսցին 'ի թշնամեաց, այնուհետև անհնար ընի երբէք առնուլ զԵրուսաղէմ: Ապա յղեաց առ Լեւոն արքայ տասն հազար սակի . և ետ տանել նմա ցորեան և զայլ կարևորս յաշխարհէն Գաղղիոյ: Իբրև ստիպեցաւ Լեւոն երգնուլ առաջի գեսպանի սուլգանին՝ այլ ոչ ևս գրել թուղթ և առաքել գեսպան առ պապն, արձակեաց զնա յերդմանէ անտի: Յետ այնորիկ իբրև յաճախեցին խռվարարք զամբաստանութիւնս առ նա վասն աղգին Հայոց, գրեաց նամակ առ Լեւոն արքայ և առ Մխիթար կաթողիկոս ժողով գումարել և հերքել զամբաստանութիւնս, և Դանիէլ վարդապետ գրեաց պատասխանի առ պապն, և շարագրեալ գրքոյկ մի՝ սուտ եցոյց զամենայն ամբաստանութիւնս . զոր ապա Մխիթար կաթողիկոս հաստատեաց 'ի ժողովն Սոսյ (989):

Ի նմին ժամանակի արքայն Մարովկայ հինգհարիւր հազար զօրօք գիմեաց 'ի Սպանիա: Իսկ արքայն Կաստիլիայ Ալփոնսոս ելեալ ընդգէմ յիսուհ հազարաւ խորտակեաց զզօրութիւն նորա . ուր երեսուն անձինք միայն անկան 'ի քրիստոնէից: Իմացեալ արքային եթէ մատն Աստուծոյ արար զայն՝ առ կրօնասիրութեան առաքեաց առ պապն զերիվար և զգրօշակ սլատերազմին, և այլ ևս յիսուհ ընտիր երիվարս բեռ-

նաբարձս աղնուագոյն տւարօք՝ իսկ հայրապետին հասեալ վախճան կենաց յԱւենիոն յիւրում պալատան զոր շինեալ էր, փոխեցաւ առ տէր յաւուր ասնի սրբոյն Մարկոսի յամին 1342, կացեալ ի հայրապետութեան ամս եօթն, ամիսս չորս և աւուրս վեց լի արգեամբք և փայլեալ սքանչեւագործութեամբ զկնի մահուան՝:

ԾՂԸ

ԿՂԵՄԷՍ Զ

Ա. Տ. 1342... և կայսերութեան Յովն.
Բաշէուդի 2:

1518. Կղեմէս լիմոսինացի յառաջագոյն տնուանեալ Պետրոս Հռոգերիոս արքայ բնեգիկտեան միանձանց, ապա եպիսկոպոս և արքեպիսկոպոս Հռովենի, հուսկ յետոյ կարգեալ և ինամահալ Սորբոնայ՝ կարգեցաւ քահանայապետ ի նոնայս մայիսի յամին 1342: Պերաղանց էին ի նմա ձիւք յիշողութեան. զի ոչ երբէք մոռանայր զոր միանգամ առնոյր ի միտ. նմին իրի և կարի ներհուն գտաւ ի գիտութեան: Զայն գիտացեալ Յովնաննու պապին՝ եհան զնա ի կրօնաւորութենէ յաստիճան սրատուոյ. և բազումք գուշակէին զնմանէ թէ անցցէ և յաթոռ հայրապետութեան. որպէս երբեմն կողոպտեալ յաւազակաց հանդիպեցաւ նմա քահանայ ոմն աղքատ, և բարերարեաց

1 հայ. և Սբոն. յամն 1334 = 1342: Եկեպիոս ի վարս սորա. 17: Պաշում. առ Բաշուդ. հապ. 236: հայ. 6: Պապմ. հայ. 403. Եր. 334 = 337. 340:

նմա . և իբրև եհարց ցքահանայն թէ զի՞նչ հա-
տուցից քեզ, և նա ասէ . Յորժամ լինիա քա-
հանայապետ : Յետ ժամանակաց իբրև նստաւ
պատ՝ յիշեաց զքահանայն, և կոչեալ առ ինքն
կարդեաց պաշտօնեայ պալատան, և ասաւ արք-
եպիսկոպոս Տոլովայ : Հայր էր արդարեւ ա-
ռաքինեաց, պաշտպան խնատնոց և ամօրիիչ
աղքատաց և տնանկաց, և ոչ բնաւ զանց արար
զբարեգործութեամբ իւրի : Ի սկզբան քահա-
նայապետութեան իւրոյ առաքեցան առ նա
հրեշտակք ՚ի Հռովմայ, յորս էր Պետրարքա՝
բանաստեղծ անուանի, աղաչել զնա տեղափո-
խել զգահ իւր ՚ի Հռովմ : Այլ նա յայնժամ
զբաղեալ ՚ի դաւառան յայնկոյս Ալպեայ վասն
հաշտեցուցանելոյ զիշխանս, թերի մնաց խնդիր
նոցա : Աշխատեղև յոյժ հաշտեցուցանել զԳաղ-
ղիացիս ընդ Անգղիացւոց, յորս յուզէր մարտ
աննուէր, որով և խափան լինէր ազատութեան
Պաղեստինոյ ՚ի ձեռաց անհաւատից ըստ փա-
վաքանաց նորա : Տեսեալ թէ Լուգովիկոս Բա-
վարոս տակաւին կաշկանդեալ կայ ՚ի նոյն ան-
աստութեան, կրկնեաց զնզովս նախորդաց իւ-
րոյ ընդդէմ՝ նորա . և նա չարաչար կորեաւ ըստ
նմանութեան Աբեսողոմայ : Յայնժամ պա-
տուէր հրամանի յղեաց առ կայսրենտիրս դնել
՚ի տեղի նորա զԿարոլոս Դ կոմս Մորավիոյ՝ որ-
դի Յովհաննու արքային Բոյեմիոյ . զոր և նոյն
հետայն հատտատեաց կոնդակաւ իւրով : Իսկ
զեկեղեցին Բրակիոյ բարձրացոյց յարքեպիսկո-
պոսութիւն, և հիմնեաց անդ համալտարան փա-
ռաւոր :

Զհանգէն յօբեւեան կարգեալ ՚ի Վոնիփա-
կիոսէ հարիւրամեայ՝ վճռեաց այնուհետև լի-
նել յիսնամեայ (1513) : Յովհաննու դքսին
Նորմանիոյ և դքսուհւոյն շնորհեաց զսուրբ հա-

զորգութիւն յերկաքանչիւր տեսակէ . զնոյն ա-
րար և ոմանց պայազատաց . քանզի սովորաբար
քահանայապետք յաւուր պսակման իւրեանց
մատակարարեն ձեռամբ իւրեանց սարկաւադ
կարգինալաց՝ ի սուրբ մարմնոյ և յարենէն Քրիս-
տոսի : Իսկ զՅովհաննէս քահանայ գաղղիա-
ցի կոչեցեալ աղքատ՝ կարգեաց ի դասս երա-
նեւեաց սակս սրբափայլ վարուց իւրոյ : Ըն-
կալեալ ի Յովհաննայ թագուհւոյ Ապուղիայ
և ի տիրուհւոյն Բրովէնտիայ ութսուն հազար
ոսկի Ֆլորենից ծախեաց ի շինութիւն քահա-
նայապետական տաճարի նոյն քաղաքին : Կարգս
վայելուչս եղ. փակարանին կարգինալաց , զոր
սահմանեալ էր Գրիգոր Ժ :

Գատապարտեաց զաղանդ Ֆլաճեւեանց որ
ասէին՝ թէ ոչ ոք փրկի , բայց որ ձաղկելով հա-
նէ զարիւն յանձնէ և այնու մկրտի (852) : Եւ
լուեալ եթէ ոմանք ի նոցանէ գնացեալ են ի
հայաստան սերմանել զաղանդ իւրեանց , գրեաց
թուղթ ի մեծ հայս առ եպիսկոպոսունս և վար-
դապետս՝ ի բաց խորշել յաղանդաւորաց ան-
տի . զնոյն գրեաց և առ իշխանաւորս պատու-
հասակոծ առնել զնոսս : Իբրև ընկալաւ ի
Մխիթարայ կաթողիկոսէ զգիր պատասխանոյ
վեցերորդ Ժողովոյն Սսայ , ուրախ եղև յոյժ
ընդ ողջամիտ վարդապետութիւն նոցա և ընդ
խոնարհ հպատակութիւն առ գահն առաքե-
լական , որպէս ցուցանէ ի թղթի իւրում յա-
սելն . « Պատուական եղբարք մեր՝ Մխիթար
կաթողիկոս հայոց և արքեպիսկոպոսունք և ե-
պիսկոպոսունք և սիրելի որդիք մեր առաջնորդք
վանաց և այլ գղերք եկեղեցւոյն հայաստա-
նեայց փոյթ կալան ծանուցանել մեզ » և այլն :
Այն ինչ Գուխտոն արքայ հայոց ներկեալ յայլ-
աղգեաց խնդրեաց զձեռնադրութիւն Կղեմայ ,

գրեաց պատասխանի և Կղեմէս և զօրացոյց զնա ,
 առաքելով ամ յամէ հազար ոսկի և հազար
 հեծեալ : Զկնի մահուան Գուխտոնի յղեաց յօգ-
 նութիւն Կոստանդեայ թագաւորին հայոց ինչս
 բազումս և գունդս հեծելոց հռոգացւոց , և
 վեցհազար ոսկի գահեկանս : Որովք զօրացեալ
 նոցա՝ յաղթեցին թշնամեաց , և խաղաղացաւ
 երկիրն առ Ժամանակ մի : Առաքեաց մեծ հայ-
 րապետն՝ ի հայս զերկու եպիսկոպոսունս և գիրս
 ինչ հաւատոյ և վճռոց սակս հաստատ մնալոյ
 հայոց յուղղափառութեան : Իբրև զայսօրի-
 նակ առաքինանայր երջանիկն տարածելով զեր-
 նամ իւր հայրական՝ ի վերայ հեռաւորաց և մեր-
 ձաւորաց՝ հասեալ նմա վախճան կենաց փոխե-
 ցաւ առ տէր յու թ իգոսացն դեկ . յամին 1352 ,
 կառավարեալ զեկեղեցին իմաստութեամբ և
 սրբութեամբ ամս տասն և ամիսս եօթն ¹ :

1 հայ . և Սբոն . յաճ . 1342 = 1352 : Բու-
 գեպ . հայ . 2 . սահմ . ուղղափ . հաստատ 1 . գլ .
 Է . 19 : Փեթեոս յշ . յոթել . ճ . 1 . գլ . Դ : Մաթիւ .
 գլ . Ը : Առ Լաբ . հայ . 12 . Ժան . 2 . առ Գրիգ .
 Ժ : Առ հռենալդ . հայ . 6 . յաճ . 1346 . յօդ .
 67 = 69 : Պապ . հայ . գրիգ 5 . գլ . Խբ . հայ . 3 .
 եր . 345 , 349 = 352 :

ՃՂԹ

ԻՆՆՈՎԿԵՆՏԻՈՍ Զ

Ա. Տ. 1352, և Կայսերական Կարգով Դ. 7,
և Յ. 14. Բարեբաղի 12:

1519. Իննովկենտիոս լիմոսինացի յառաջ ա-
նուանեալ Ստեփաննոս Ալպերտեան, եպիսկո-
պոս կարգինալ Ոստիայ, մեծ օրէնագէտ և ա-
պաշխարողահայր՝ ընտրեցաւ 'ի քահանայա-
սկեա 'ի հնդեռասան կաղանդացն յունիւ. յամին
1352, և պսակեցաւ յերիս կաղանդաց նոյն
ամսոյ: Որ և փոյթ յանձին կալաւ զօրացուցանել
զհոգևորական իշխանութիւն և զիրաւունս եկե-
ղեցւոյ. մեծարեաց զիմաստունս և զառաքինիս:
Աշխատեղև 'ի ձեռն նուիրակաց իւրոց շիջուցա-
նել զհրդեհ սպառերադմին որ 'ի մեջ Գաղղիոյ և
Անգղիոյ: Սահմանեաց զիմի առաջնորդք և վիճա-
կաւորք արտաքոյ վիճակաց իւրեանց գեղերես-
ցին. այլ իւրաքանչիւր հաստատեալ զքնակութի
յիւրում վիճակի՝ անձամբ հովուեսցէ զհօտ իւր,
ապա թէ ոչ՝ լուծցի: Քանզի տսէր՝ լաւ ևս ա-
րածի հօտն 'ի սեփական հովուէն, քան 'ի վարձկա-
նէ: Իսկ զպատիւ քահանայութեան վճռեաց
միայն նոցա տալ, որք հանգիստցեալ իցեն ուս-
մամբք և կրթութեամբ: Վասն զի եկեղեցական
իշխանութիւնն անէր ոչ զարմից, այլ առաքի-
նութեանց է տրիտուր: Թոշակաւորեաց երկո-
տասան վարդապետս առաքելական գահին
(1516). իսկ համալսարանին աստուածաբա-
նութեան՝ որ 'ի Բոնոնիա՝ ետ հրաման զի քաջ-
ուսք 'ի նմին պահանջեսցեն զլահ և զպատիւ:

Առաքեաց յիտալիա զնուիրակ իւր Եգիպտոս
Եւրարոս արքեպիսկոպոս Տոլեոյ զայր բազ-
մահանճար և քաջասիրտ, լիակատար իշխանու-
թեամբ. որ զկալուածս և զժառանգութիւն ե-
կեղեցւոյն Հռովմայ է զն զինուք, է զն ահիւ
և հնարագիտութեամբ առեալ 'ի ձեռաց յա-
փրշտակիչ իշխանաւորաց՝ նուաճեաց զնոսա ընդ
տէրութեամբ գահին. և զկնի հնգից ամաց բեռ-
նաւորեալ զսայլ մի բանալեօք քաղաքաց և շի-
նից առելոց 'ի նմանէ եբեր առ պապն : Որոյ
ընդ առաջ ելեալ նմա հանդերձ կարգինալօք,
ողջագութեաց զնա՝ կոչելով հոյր և ազատարար
եկեղեցական վիճակաց :

Պատուէր սուրբեաց պապն առ Պետրոս ե-
պիսկոպոս Ոստիայ, զի երթեալ 'ի Հռովմ օծ-
ցէ զթագաւորն Գերմանիոյ զկարողոս Դ ընդ
թագութեան Վնայի կայսր Հռովմայ : Աղա-
չանօք նորին կարողոսի կայսեր սահմանադրեաց
սոն դեղարդեան, բռեռաց և այլոց գործեաց
չարչարանաց փրկչին, և 'ի վեցերորդ օր զկնի յա-
րութեան պաշտել հանգիստալէս 'ի Գերմանիա
և 'ի Բոյեմիա :

Ապա յղեաց 'ի Լիգուրիա զԱնդրէաս եպիս-
կոպոս Արիմինեայ, զի զպրեատր Գենուայ և
զծերակոյս Կորսիկայ բռնադատեալ պահան-
ջեացէ զհաշիւ եկամտից եկեղեցւոյն Հռովմայ
անուամբ և բանիւ պապին : Շքապատեաց սղա-
րիսց և խրամ զԱւենիոնիւ. և աւրնթեր քա-
ղաքին այնորիկ կառոյց մենաստան կարթու-
սեան կրօնաւորաց յամի 1356. ուրանօր որո-
շեաց և զգերեղման իւր :

Մխիթար կաթողիկոս և Կոստանդին արքայ
Հայոց գրեցին թուղթ առ Իննուկենաիոս՝ խոս-
տանալով նմա հնազանդութիւն և հսկատակու-
թիւն : Չոքաւ առ նա և տէր Յակովբ՝ երբեմն

կաթողիկոս, և բերան 'ի բերան խօսեալ ընդ նմա հաճելի եղև մեծի քահանայապետին և պատուեցաւ 'ի նմանէ : Սապէս Մեսրոպ կաթողիկոս առաքեաց առ նա հրեշտակս՝ ծանուցեալ նմա զսէր և զհպատակութիւն իւր : Ընդ որ ուրախ եղև պապն : Այլ յետ այնորիկ ոչ յերկարեալ 'ի կեանս Իննովկենտիոս՝ փոխեցաւ յառաջացա միով աւուրբ յառաջ քան զիգոս սեպ : յամին 1362, կացեալ յիշխանութեան ամս ինն, ամիսս ութ և աւուրս քսանևմեց ¹ :

Մ

Ս. ՈՒՐԲԱՆՈՍ Ե

Ա.Տ. 1362, և Կայսերութեան Կարգութի Դ 17,
և ՅՈՒ. Բաղէտլուֆի 22 :

1520. Յաւուրն իններորդի զկնի հանգիստւոր յուղարկաւորութեան Իննովկենտիոսի պապին կարգինալք սկիզբն արարին գումարելոյ 'ի փակարանի վասն ընտրութեան նորոյ քահանայապետի : Իբրև չմիաբանեցան 'ի կարծիս ընտրել զոք յինքեանց, հաւանեցան որոշել զոմն արաքոյ կարգինալական պատուոյ. և որոշեցին զԳուլիէմոս Արինալդոս գաղղիացի արքայ որբոյն Վիկտորի 'ի Մարսիլիա 'ի հինգ կաղանդացն նոյեմ. յամին 1362 : Եւ էր նա կրօնաւոր բնեղիկտեան առաքեալ 'ի նախորդէ իւր մէ առ Թագուհին Սիկիլիոյ վասն կարևոր գործոյ : Եւ առաքեցաւ 'ի փակարանէն վճիռն

1 Հոայ. և Սբոն. յամն 1352=1362 : ՅՈՒ. Տրիէսթոս 'ի Ժամ. 1352 : Պաղմ. Լուգ. Կապ. 1. էր. 357 : Պապմ. Հայ. Կապ. 3. էր. 353 :

ընտրութեան իւրոյ և զարմացոյց զնա անպայման . մինչև սոսեւ հիացմամբ՝ թէ և ի տեառնէ եղև այս և է սքանչելի յաչս մերոյ: Եւ եկաւ որեալ նորա յիտալիոյ յԱլենիոն՝ օծաւ քահանայապետ յուր ի գոսացն նոյն ամսոյ, և առ զանունս Ուրբանոս . իբրև զի այնու անուամբ եղեն ոմանք սուրբ քահանայապետք, տենչայր և զնմանութիւն վարուց նոցին յանձին բերել, և ըստ շաւղաց նոցա ղեկավարել ղեկեղեցին:

Արդ զամենայն փոյթ ի մէջ առեալ միաբանել զՅոյնս ընդ Լատինացւոց որ նամակաւ և որ պատուիրակօք, յանկոյց զսիրտ Յովհաննուկայսեր Բաղէոլոգի: Եւ նա զի փափագէր միաբանութեանն այնորիկ՝ գրեաց զձև դաւանութեան հաւատոյ և մերժեաց զհերձուածս: Եւ առաքեաց առ նա Ուրբանոս զմոմեղեն սրտկեր գառինն Աստուծոյ, զոր ըստ հին արարողութեան եկեղեցւոյն Հռովմայ տալաւորէին՝ ի վերայ զատկական մոմոյ սրբելոյ օրհնեալ ջրով և բաշտանաւ հանդերձ օծմամբ և քահանայապետական օրհնութեամբ ի հանգիսի: Յաւել ի վերայ զոտանաւոր բան բացառիչ խորհրդոյն նիւթոյ և զօրութեանն . որով պահպանէին յախտից և ի սատահարաց: Ապա յամին 1369 կայսրն Բաղէոլոգ ընդ պատրիարգին Կոստանդինուպօլսոյ և ընդ յոլով վանականաց եհաս ի Հռովմ, ուր գնացեալ էր ամօք յառաջ և Ուրբանոս սրաս: Անդ հերքեալ Յունաց ըզվրիպանս՝ դաւանեցին զուղղափառ հաւատս և միացան ընդ լատին եկեղեցւոյն, խոստանալով անպակաս հնադանդ լինել առաքելական գահին և պահել զսուրբ աւանդս: Յնծացան հայրապետքն և թագաւորք, և այնպէս գրկախառն սիրով ուղեւորեցան նոքա յարևելս:

Այնուհետև սրասն հաստատեաց զայլևայլ

կարգս կրօնաւորաց 'ի վայելչութիւնս սուրբ հաւատոյ . և 'ի Պողոնիա հիմնեաց զհամալսարան Գրադովիայ . յաճախեաց և զառանձնաշնորհութիւնս ուսումնարանին Բոնոնիոյ : Պատուադիր էր ուսումնասիրաց և մեծարէր զնոսաթողակօք . մանկուես հազար անուցանէր ծախիւք իւրովք 'ի զանազան դպրոցս՝ մատակարարեալ նոցա զամենայն կարևորս . առատապէս օգնէր կարօտելոց և անանկաց, այլ ազգականաց իւրոց ոչ այնպէս : Յորոց երկու ևեթ եկեղեցականք յառաջ քան զքահանայապետութիւն իւր ամբարձան յաւագութիւն : Բայց ոչ ումեք յաշխարհականաց ձեռն ետ վերոտնել յաստիճան իշխանութեան : Խորհրդով յաւել 'ի սպասական թադ իւր զերրորդ սպակ երրեակ ոսկի շրջանակօք . զի 'ի սկզբան անդ մի ևեթ սպակ յօրինեալ կայր 'ի նմին . ապա Վոնիփակիոս Ը յաւել միւս ևս :

Ընդ այն ժամանակս Յովհաննէս արքայ Գաղղիոյ այն ինչ զերծեալ 'ի չորեքամեայ բանտարգելութենէ չորս առօրեազանն յայցելութիւն, անդ գտան և երկու թագաւորքն Վիպրոսի և Գանեաց ընդ մեծամեծ իշխանաւորաց . որք առեալ 'ի ձեռանէ պապին զնա՛ն՝ պատրաստեցան գնալ յազատութիւն Երուսաղէմի : Սակայն 'ի սաստիկ մարտէն որ 'ի մէջ Գաղղիոյ և Անգղիոյ՝ արդեւան :

Լուեալ մեծի հայրապետին զհարստահարութիւն հայոց և զմահ թագաւորին, ցաւադնեալ ոգւով գրեաց նամակ առ առաջնորդս հայոց ասելով . « Յոգի հարեալ դառն սգով 'ի թաղծութիւնս պաշարիմք և 'ի խորոց սրտէ անձուկ տոչորմամբ տխրագին հեծեմք . քանզի տեսանեմք թէ զիարդ թագաւորութիւնս այսպիսի մատնեալ կայ 'ի սարկութիւն և 'ի հարկատու-

ութիւն այլազգեացոյ և այլն : Ապա յորդոր մատուցանէ նոցա կարգել ինքեանց թագաւոր ըլլելուն , և խոստանայ ձեռն տալ նոցա :

Յետ մնալոյ պապին զամս երիս 'ի Հռովմ և նկուն առնելոյ զբռնաւոր իշխանս՝ խորհեցաւ գառնալ 'ի Գաղղիա առ 'ի հնարս գտանել հաշտութեան պատերազմողացն այնոցիկ : Յայնժամ սրբուհին Բրիգիտա արքայազարմ 'ի Շուէտաց չորաւ 'ի Հռովմ յայցելու թիւն սրբոց , և տեսեալ զպատրաստութիւն պապին՝ ջանահնար եղև խափանել զեռ նորա 'ի Գաղղիա, զի գուշակէր նմա զմահն մօտալուտ : Այլ նա քանզի եռայր հոգեով անսանել զխաղաղութիւն որդւոց իւրոց, չորաւ յԱլենիոն և անկաւ 'ի մահիճս . և իմացեալ զվախճան իւր կատարեաց զամենայն հոգևոր պատրաստութիւն : Ասլա պատուիրեաց տանել զինքն մահճօք յեկեղեցին առաջի խորանի սրբոյն Պետրոսի . անդ առաջի ամենեցուն արար զխոստովանութիւն հաւատոյ կրօնաւորական սքեմաւն զոր չէր հանեալ յանձնէ , և խաչ 'ի ձեռին սրտառուչ եռանդեամբք ննջեաց զքուն արգարոց ամաց վաթսուն և միոյ 'ի չորեքտասան կաղանդացն յունվ . 1370 , կառավարեալ զեկեղեցին սրբափայլ վարուք և իմաստութեամբ ամս ութ և աւուրս յիսուններկու . զոր և ներբողեաց ընտիր ասացուածովք քաջ խմաստ բանահիւսն Պետրարբա : Յետ մահուան նորա յայտնեցան մեծամեծ սքանչելիք և գասեցաւ նա 'ի կարգս սրբոց . յորոյ 'ի պատիւ երեսաց թագաւորք Գաղղիոյ ազատ կացուցին 'ի հարկաց զփոքրիկ քաղաքն՝ յորում ծնեալն էր ¹ :

1 Հոայ . և Սբոն . յառն 1362 = 1370 : Սիւհնդ . 'ի Ժամն . առ Եննդիոսի . հապ . 1 . էր .

ՄԱ

ԳՐԻԳՈՐ ԺԱ

Ա. Տ. 1370, և Կայսերական Կարգադր. Դ. 25,
և Յ. 24. Բազմակի 30:

1521. Գրիգոր լիմոսինացի յառաջագոյն ա-
նուանակոչեալ Պետրոս Հռոկերեան՝ ընտրեցաւ
քահանայապետ յԱւենիոն յերեք կաղանդացն
յունիւ. յամին 1370, 'ի միաձայն հաւանութենէ
ամենայն կարգինալաց, և այն՝ յերկրորդումաւուր
գումարման. ինքն միայն անհաւան գտեալ ընտ-
րութեան տնձինն՝ հրաժարէր թախանձանօք 'ի
Ծայրագոյն իշխանութենէ անտի, այլ հուսկ
ուրեմն զիջեալ յանձն էաւ հնազանդեալ վերին
տնտեսութեանն: Ապա՝ 'ի հետեւեալ ամի աւուրբ
միտլ յառաջ քան զնոնայս յունվարի նուիրեցաւ
'ի սրբազան կարգ քահանայապետութեան: Եղ-
բօրորդի էր սա Կղեմայ Զ պատին, և մեծահամ-
բաւ հանգիստացաւ ոչ միայն արդեամբք նորա,
այլ մանաւանդ քաջակիրթ ուսմամբ յօրէնըս-
դիտութեան և յաստուածաբանութեան քան
զյոլովս 'ի գիտնոց ժամանակին: Ի հաս-
կիւթնեալսն ամաց եղև գահերէց կարգինալ
մայր եկեղեցոյն Բայուսի, կանոնիկոս փարիզոյ
և խնամածու Սորբոնայ: Ընդ բնատուր ձրիցն
և բարեկիրթ էր և համեստ, որով յինքն գրաւէր
զսիրտս ամենեցուն:

1043: Լաճեբ. Կարդին. յշ. Ժառ. ան. Գիրք 4.
Տ. 1. ԳԼ. Ե. 11: Բազմակ. 'ի Լաւս սորա հապ.
3. Տ. 2: Պետրարքա, Գիրք 7: Պապ. հայ. Գիրք
5. ԳԼ. ԽԴ:

Այն ինչ ամբարձեալ յառաքելական դաս՝
մեծապէս փոյթ կալաւ բարեկարգել զեկեղեցին
և զեկեղեցականս : Դասապարտեաց զՅովհան-
նէս Ա իկէփ անդղիացի քահանայ, որ իբրև չե-
հաս յառաջնորդութիւն՝ որում ցանկայր,
հնարեաց զաղանդ ընդդէմ եկեղեցւոյ (853) :
Մերժեաց զորս ուսուցանէին՝ թէ սուրբ հա-
ղորդութիւն գտեալ յանպատկան վայրս և յըն-
գերս մարդոյ դադարի յաստուածահրաշ զօրու-
թենէ : Հաստատեաց կոնդակաւ յանկուցեալ
զմիտս ամենեցուն՝ թէ եկեղեցին լատերանու է
խոյական նախագահ աթոռ քահանայապետին
հռովմայ և մեծապատիւ 'ի մէջ ամենայն եկեղե-
ցեաց : Սա ինքն զառաջինն հրատարակեաց ընդ-
արևելս և ընդ արևմուտս հանգիսապէս կատա-
րել զոօն Տեառնընդառաջին զաւանդեալն
յառաքելոց անախ. ուր 'ի մեզ բազմօք յառաջ
հանգիսացեալ էր : Սահմանեաց ծոմապահս
'ի նախընթաց աւուր ծննդեան Աստուա-
ծածնի : Հաստատեաց զսահմանադրութիւն
կարգի Հերոնիմեան միանձանց միաբանելոց 'ի
վանս սրբոյն Բարդողոմէոսի Լուպիանու մերձ 'ի
Տոլէտա : Նկուսն արար բանադրանօք զասպտամբ
Փլորենտացիս, որք հաղիւ արձակեցան միջ-
նորդութեամբ սրբուհւոյն Կատարինեայ սենա-
ցւոյ, զոր առաքեցին առնալ Աւենիոն :

Առաքեցաւ 'ի Մեսրոպայ կաթողիկոսէ և 'ի
թագուհւոյն Լեւոնի արքային Հայոց Յովհան-
նէս արքեպիսկոպոս Սոսյ յԱւենիոն առ պապն՝
խնդրել 'ի նմանէ ձեռնադրութիւն վտանգեալ
ազգին յերեսաց այլադգեաց : Եւ քահանայա-
պետն գրեաց թուղթ քաջալերութեան առ թա-
գուհին, զի արքայն Լեւոն չէր 'ի միջի գրեաց
և առ Փիլիպպոս կոմս տարենտացի և յորդո-
րեաց զնա ձեռնադրութիւն Հայոց :

Լուեալ Գրիգորի պապին 'ի սրբոյ կուսէն Վատարինեայ զկամս Աստուծոյ յաղագս գառնալոյ յաթու իւր 'ի Հռովմ, եբարձ զամենայն արգելս . փոխեաց զաթու հայրապետութեան 'ի բնիկ կայանն 'ի Հռովմ յամին 1377 զկնի եօթանասուն ամաց տեղափոխութեան յԱւենիոն 'ի Վղեմայ Ե : Սակայն 'ի պատճառս ջերմին եղանակի հաճեցաւ ուղևորել զսուրբ հաղորդութիւնն յԱնագնիա . զոր ըստ հին սովորութեան քահանայապետք 'ի մեծի Թափօրի անդ յուղեգնացութեան իւրեանց 'ի միասին կրէին . ուր եկացնա մինչև ցնոնայս նոյեմբերի : Եւ իբրեւ եմուտ նա 'ի Հռովմ, ցնծացաւ քաղաքն ամենայն . զի Խաալիա յերերի կայր ցորչափ աթոռն 'ի Գաղղիա էր : Գաղղիացի կարդինալք գուն գործէին հաւանեցուցեալ զպապն վերըստին փոխել զաթոռն յԱւենիոն . բայց նա յանբուժելի ախտի իմլք կնքեաց զկեանս իւր 'ի վեց կաղանգացն ապրիլի յամին 1378 'ի հասակի իբր քառասունեակեց ամաց, կացեալ յիշխանութեան ամս եօթն, ամիսս երկուս և աւուրս քսանեակեթն¹ :

1 Հոռայ . և Սբն . յամն 1370 = 1378 : Կոնստ. Կոստանտնուպոլիս . հոպ . 1 . էր . 283 : Լաթիէր . յշ . փոն . Աֆաթ . 5 . 2 . հոմ . 181 : Առ Բաղդադ . 'ի վարս պապից հոպ . 1 . էր . 464 : Հոնն . հոպ . 7 . յամն 1372 : Պապմ . հայ . հոպ . 3 . էր . 358 :

ՄԲ

ՈՒՐԲԱՆՈՍ Զ

Ա. Տ. 1378, և Կայսերական Կարգադրութի Դ. 33,
և Յուլի. Բաղէւլուդի 38:

1522. Իբրև խմբեցան կարգինաւք 'ի Ժողով վասն ընտրութեաննորոյ քահանայապետի, կասկածեալ ուխտին Հռովմայ ընդ Ժողովրդեան՝ թէ մի գուցէ դաղղիացի ոք հաստատեալ պատճանդէն փոխեսցէ զառաքելական դահն յԱւետիոն, գիմեցին 'ի Ժողովարան կարգինաւաց, և բողոք բարձին տղաչանօք և սպառնալեօք ընտրել զոմն խաւացի: Կարգինաւք չուեւոյն արարեալ, զի մի՛ թուեսցեն բռնութիւն կրեալ 'ի նոցանէ, վճռեցին ընտրել զիտաւացի: Եւ 'ի վեց իգոսացն ապրիլի յամին 1378 հրատարակեցաւ քահանայապետ Բարդղղումէոս Բրինխանոս նէապօլսեցի արքեպիսկոպոս Բարիոյ յԱպուլիա, որ անուանեցաւ Ուրբանոս Զ:

Սա յառաջ քան զընտրութիւնն բարեբարոյ էր և խոհական. այլ յետ ամբարձման յաստիճան քահանայապետութեան կարի խստիւ և ցամամբ վարեալ, զկնի հնգետասան աւուրց սարտոյց յինքենէ զկարգինալս և զարթոյց զնոսա 'ի Թշնամութիւն անձին իւրոյ: Յորոց երկոստասանք յաղգէ Գաղղիացւոց պատճառաւօք տեղի տալոյ 'ի ջերմին եղանակի 'ի Հռովմայ՝ անցին յԱնագնիա յեւս յունիսի. ուրանօր ընդ Գրիգորի ԺԱ պապին անցուցեալ էին զնախընթաց ամառն (1521): Մինչդեռ Ուրբանոս պապ ընդ չորից խաւացի կարգինաւաց դեգերէր 'ի Դիբուր օսկս օդափոխութեան, նոքա սկսան

Համբաւել՝ թէ Ուրբանոս ոչ օրինօք, այլ բռնի ընտրեցաւ 'ի ստիպելոյ ժողովրդեան: Եւ այսու ջանային ջրել զքահանայապետութիւն նորա: Ապա անցեալ նոցա 'ի Փոնդի քաղաք հեապօլսոյ հրամանաւ թագուհւոյն Յովհաննայ նոյնօրինակ վշտագնելոյ 'ի սլտպէն, որոացան 'ի կողմն իւրեանց և զերիս յիտալացի կարգինալաց, և նոքօք հանգերձ 'ի ինաս եկեղեցւոյ ընտրեցին նոր քահանայապետ զՀռորբերտոս կարգինալ գերեւացի արքեպիսկոպոս Գենուայ 'ի մետաքսան կաղանդացն հօկ. 'ի հասակի երեսունեվեց ամաց. և կոչեցաւ նա Կղեմէս Է, և ապա հեռացեալ յիտալիոյ նստաւ յԱւենիոն: Ընդ այսպիսի բաժանումն և թագաւորք և իշխանք և արք խմաստունք 'ի խումբս բաժանեալ թեկն ածէին երկաքանչիւր կողմանց. և երկոքին նոքա թէպէտ անկախ 'ի միմեանց վարէին զիշխանութիւնն՝ Ուրբանոս յիտալիա և 'ի Գերմանիա և այլուր, և Կղեմէս 'ի Գաղղիա և 'ի Սպանիա և 'ի Սիկիլիա, սակայն օրինաւոր սլտս Ուրբանոս ծանուցաւ միշտ: Եւ բաժանումնս այս տեւաց զամս յիսուն:

Ընդ այն ժամանակս Շահան իշխան փեսայ Լեւոնի արքային հայոց զերծեալ 'ի գերութենէ Եգիպտացւոց չոքաւ 'ի Գաղղիա, և պատմեալ նմին Կղեմայ Է զաւեր Կիլիկիոյ և զգերութիւն հայոց և թագաւորին, խնդրեաց ձեռն տալ նոցա: Եւ Կղեմայ գրեալ նամակս յորդորակա նրս առ որս ընդ ձեռամբ իւրով կային՝ պատուիրէր նպաստամատոյց լինել Լեւոնի: Ապա Շահան տարեալ զթուղթ Լեւոնի առ Յովհաննէս արքայ Կաստիլիոյ 'ի Սպանիա՝ պատմեաց նմա զաղէտս հայոց: Իսկ նորա միջնորդ լեալ առ սուլթանն՝ ազատեաց զԼեւոն արքայ կալանաւոր Եգիպտոս. որ անցեալ ընդ Կիպրոս 'ի

Հռովմ՝ պատուեցաւ յՈւրբանոսէ Զ պապէ 'ի 1383: Եւ անտի նախ գնացեալ 'ի Սպանիա 'ի շնորհակալութիւն Յովհաննու արքային, անցապա յԱնգղիա և 'ի Գաղղիա միջնորդ լինել խաղաղութեան 'ի մէջ Գաղղիացոց և Անգղիացոց ըստ յանձնարարութեան Ուրբանոսի: Սակայն հանգիսեալ նմա 'ի Գաղղիա վախճան կենաց՝ մեռաւ յամին 1393 'ի հասակի վաթսուէն ամաց վերջինն 'ի Թադաւորոս Հայոց և Թաղեցաւ 'ի վոնս Կեղեւասինեանց 'ի հոյակապ գերեզմանի:

Իսկ Ուրբանոս պապ պարապ առեալ յաշխատանաց՝ երկու վճիռս եհան 'ի 1389. նախ՝ թէ հանգէս յիսնամեայ ներողութեան յորելին լիցի յիւրաքանչիւր երեսուցիս երկու ամա ըստ Թուոյ ամացն Քրիստոսի. երկրորդ՝ աօն այցելութեան Աստուածածնին յերկրորդ աւուր յուլիս. երրորդ աօն մարմնոյ և արեան տեսուն անխախտ պաշտեցի ըստ ասհմանելոյն Վոնիփակիոսի Ընթրեւ զաօնս ծննդեան, զատկի, հոգեգալատեան և վերափոխման: Եւ ինքն յետ կալոց յիշխանութեանն ամա մետասան, ամիսս վեց և աւուրս վեց կամութ, յամին 1389 յիդոսս հոկ. վախճանեցաւ մահացու գեղով 'ի Թշնամեաց, որպէս կարծի. յորմէ զգուշանալ ազգ արարեալ էր նմա սրբուհին Կատարինէ սենացի¹: Զկնի նորա ոչ շատ եկեաց և Կղեմէս պապ 'ի Գաղղիա²:

1 Հոսայ. և ՍԲ.ն. յամն 1378=1389: Սուրբ Անդունին. Գ. 3. Ժամ. Վեր. 22. Գլ. Բ: Վերնելոս յամն 1378. Կապ. 2: Բրիէփիոս յամն 1378: Հոն. Կապ. Է. յամն 1381. Պապ. Հայ. Կապ. 3. Գլ. ԽԳ:

2 Կղեմէս Ի ընթերցաւ 'ի 19 «եպ. 1378. և մեռաւ իաւնածով 'ի 16 «եպ. 1394: Զսա յաւըն-

ՄԳ

ՎՈՆԻՓԱԿԻՈՍ Թ

Ա. Տ. 1389, և Կայսերական Վեհաժողովի 11,
և Մանուկի Բ 6 :

1523. Յետ վախճանի Ուրբանոսի Զ պա-
պին կուսակից քնորին կարգինալքն թուով չո-
րեքտասան մտեալ 'ի փակարան՝ ընտրեցին ըստ
կանոնաց յաջորդ նորա զՊետրոս Թումազէլոս
կարգինալ նէասպօլսեցի քառասունևհինգ ա-
մաց, զայր քաղցրաբարոյ և համեստ 'ի չորսնո-
նայց նոյ. 1389. որ 'ի ձեռնադրութեան կոչե-
ցաւ Վոնիփակիոս Թ : Սա զառաջինն հաստա-
տեաց զերիս վճիռս նախորդին, զորոց ասացաւ
(1522). և հրատարակեաց զյոբելեան հանգէս
յամէ ևս կատարել 'ի 1390 կամ ըստ ոմանց 'ի
1400 : Ապա յետ բարեկարգելոյ զեկեղեցին
ձեռնամուխ եղև անտեսել և զարտաքինս : Աս-
կածեալ նորա, թէ մի դուցէ Լուգովիկոս ան-
տեկաւեցի տիրապետեալ Թագաւորութեան
'նէասպօլոյ՝ անտի թևակոխեացէ զիշխանու-
թեամբ հռովմայ դրաւել զժառանգութիւնս
եկեղեցւոյ, զյոլով քաղաքս հաւատաց հզոր իշ-
խանաւորաց ընդ պարտեօք ամ ըստ ամէ հա-

դեաց յԱւենիոնեան աթոռ Պետրոս Կարգինալ արա-
գանացի՝ իշխեցեալ Բենեդիկտոս ԺԲ Կ. ԺԳ. ընթ-
րեալ 'ի 28. տեպ. 1394 : Յետ նորա եղև պապ
յԱւենիոն Բենեդիկտոս ԺԳ, որ ընդ Գրիգորի ԺԲ
Ֆերժեցան 'ի Ժուլի Պիլատի 'ի 5 յուլ. 1409. և
ընթերցաւ Պետրոս Փիլաբեթոս 'ի 26 յուլ. որ իշ-
խեցաւ Ալեքսանդր Ե (1526) :

տուցանելոյ զօրինաւոր հարկս : Իսկ զՖերարա աւանդեաց մօրքեղին Ալպերտի պայմանաւ հա-
տուցանելոյ ամի ամի տասն հազար ոսկի և հա-
րիւր երիվար ընդ այլ կարեւորաց 'ի սկէտս և 'ի
վայելս իշխանութեան սպային :

Յետ այսորիկ յաստատմբել ընդդէմ 'նորա
հռովմայեցւոց՝ տեղի ետ անտի առ ժամանակ
մի : Ապա վերադարձեալ զօրութեամբ 'նուա-
ճեաց զսպտտամբս , և կարգեալ զամենայն ընդ-
հպատակութեամբ՝ եղև առաջին , որ զատենա-
կալն արկ ընդ իշխանութեամբ իւրով . և ամ-
րացոյց զգլխակն անուանեալ Սանթ անճէլօ : Եդ-
օրէնս տարեկան եկամտից յիւրաքանչիւր արքե-
պիսկոսոսաց , յեպիսկոպոսաց և յարքայից յօդ-
նութիւն առաքելական գահին : Տեսեալ զան-
խմտութիւն վինկեսլաւոսի արքային Գեր-
մանիոյ յաջորդելոյ զհայր իւր զՎարոլոս Գ ,
պատուէր արար կայսրընտրաց մերժել զնա 'ի
թագաւորութենէ և դնել 'ի տեղի 'նորա զՀռո-
բերտոս գուքս Բավարիոյ զմականուանեալն փոք-
րիկ . զոր և հաստատեաց նա ինքն : Արդեւ ևս
ղի մի՛ ինչք եկեղեցեաց , մենաստանաց և հիւ-
րանոցաց տացին 'ի վարձու , և մի՛ 'ի կալուածս ,
բայց եթէ ցամս երիս . և այն ըստ ժամանակին
տուեալ ամ յամէ զհաշիւն : Իբրև զայսորինակ
հաստատէր զիւրսն 'ի բաժնի իւրում , զի յԱւե-
նիոն նստեալ Բենեդիկտոսի ԺԳ իշխէր 'ի Գաղ-
ղիա և 'ի Սպանիա , հասեալ նմա վախճան կե-
նաց փոխեցաւ յաստեացս 'ի կաղանդս հոկ . յա-
մին 1404 . յետ կալոյ յիշխանութեան չորեք-
տասան ամս և ամիսս մետասան ¹ :

1 Հոսայ . և Սբոն . յաժն 1389 = 1404 : Աբրա-
համ Բւլղլ . յաժն 1394 : Առ Կիւսիոն . հափ . 2 . եր .
698 : Վանէսպէն . 5 . 2 . Իրաւ . եկ . վեր . 24 . 4 և

ԴԵՊՔ ՉՈՐԵՔՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴԻ ԴԱՐՈՒՆ

ԱՏ.

1300. Յօրեւեան հանդէսն հարիւրամեան կարգի :

1306. Պապն փոխէ զաթոռն 'ի Գաղղիա յԱւենիսն :

1307. Կոստանդին Բ. կաթողիկոս վերստին նստի :

1308. Հեթում Թագաւոր և Լեւոն խողտողն :

1311. Սարգիս առաջին պատրիարք հայոց նշառի յԵրուսաղէմ :

1319. Անի քաղաք կործանի :

1323. Կոստանդին Գ. կաթողիկոս հաստատի :

1326. Մահ Յովհաննու երզնկացւոյ :

1327. Յակովբ Բ. նստի կաթողիկոս :

1341. Մխիթար կաթողիկոս յաջորդէ զՅակովբ :

1343. Ֆրադիչէլի աղանդաւորք ուղևորին յարևելս :

1350. Յօրեւեանն յիսնամեան սահմանի :

1352. Յովհաննէս Բ. Իվանովիչ տիրէ Մոսկովաց :

1355. Յակովբ Բ. վերստին կարգի կաթողիկոս :

1359. Մեսրոպ յաջորդէ զՅակովբ :

1371. Լեւոն արքայ վտանգեալ Թաքչի յանձանօթս և ապա յայտնի :

1372. Կոստանդին Դ. նստի կաթողիկոս :

Դ. 18: Աշէ+. Եսա+. Վիճ. 9. 'ի պապ. էի. Դար
 ԺԷ. և ԺԸ. եր. 564. Կապ. 8: Թովմաս. յշ. վար.
 Կին և նոր էի. 5. 3. Գիր+. 2. ԳԼ. ԺԷ: Սուրբ
 Անդոն. 'ի Ժաժ. 5. 3. Վեր. 22. ԳԼ. Գ:

1374. Պօլոս Ա յաջորդէ զԿոստանդին, և աշխարհ Կիլիկիոյ քանդի:
1377. Պապն փոխէ զաթոռն անդրէն'ի Հռովմ:
1378. Թէոդորոս Բ կաթողիկոս:
1380. ԵԼՔ Լանկթամուրայ:
1389. Յորեւեանն սահմանի ըստ երեսունևերեց ամաց:
1395. Թէոդորոս Բ կաթողիկոս սպանանի:
1396. Զաքարիա կաթողիկոս Աղթամարայ նահատակի, և Կարապետ Ա նստի կաթողիկոս զկնի Թէոդորոսի Բ:
1398. Դաւիթ Դ յաջորդէ զԿարապետ կաթողիկոս:

Զայնու ժամանակաւ յամի 1300 Հեթում Բ կրկին տիրէ, որպէս ասացաւ. իսկ զկնի Հեթումի թագաւորէ 'ի Կիլիկիա Լեւոն Դ. զոր յաջորդեաց Օշին, ապա Լեւոն Ե, ապա Կոստանդին Գ. յետ նորա Գուխտոն, ապա Կոստանդին Դ. հուսկ յետոյ Լեւոն Զ. որ 'ի 1375 կալանաւորեալ յայլազդեաց յԵգիպտոս՝ բանի թագաւորութիւն Հայոց իսպառ: Այլ 'ի 1382 Լեւոն թագաւոր ազատեալ 'ի բանտէ գնայ 'ի Հռովմ և 'ի Սպանիա. իսկ 'ի 1386 չքի յԱնդղիա և 'ի Գաղղիա. ապա 'ի 1393 վախճանի 'ի Փարիզ:

Իսկ յարևելոյ թագաւորէ Օսման առաջին արքայ Օսմանեանց յամի 1300. զոր յաջորդէ Օրխան. յետ նորա թագաւորէ Մուրատ Ա, և ապա Պայազլետ Ա 'ի 1389:

ՀՆԴԵՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴԻԱՐ

ՄԴ

ԻՆՆՈՎԱԿԵՆՏԻՈՍ Է

Ա. Տ. 1404, և Կայսերական Հռոբերգսի 4,
և Մանս-էլի Բ 21 :

1524. **ԻՆՆՈՎԱԿԵՆՏԻՈՍ** սուլթանացի յառաջագոյն ձայնեալ Կողմա Մեղիօրատոս, Էսկիսկոպոս Հաավեննայ և Կարդինալ Բաղմօրեայ և քաջակիրթ և հմուտ Կարեւորաց քան զյոլովս՝ Կարդեցաւ քահանայապետ զկնի Վոնիպատկիոսի Թ'ի վեշտասան Կաղանդացն նոյ. յամին 1404, ընտրեալ յինն Կարդինալաց. և 'ի չորս նոնայց նոյն ամսոյ պատկեցաւ պատական թագիւ հանդիսապէս 'ի ցնծութիւն հասարակաց. իբր զի 'ի սկզբան անդ երեւէր 'ի նմանախանձ մեծագոյն, բառնալոյ զհերձուած բաժանման աթոռոյն պատրաստ գոլով հանդերձ խոստամամբ հրաժարել ինքնին յիշխանութենէ և հեռացուցանել յայնմանէ զԲենեդիկտոս որ յԱւենիոն: Այլ իբրեւ ամբարձաւ յիշխանութիւն՝ մոռացաւ ըզխոստումն իւր. և ժողովրդեան ապստամբեալ ընդդէմ՝ նորա՝ Կոչեցին 'ի թիկունս զարքայն՝ Նէապօլսոյ զԼատիւլաւ, որ բռնագաւեաց ըզպապն հեռանալ 'ի Վիտերբիոն: Այլ իբրեւ վերստին դարձուցին զնա 'ի Հռովմ, ուրախացան ամենեքեան: Յայնժամ՝ ձեռնամուխ լեալ նորա 'ի գործս պիտանիս՝ զարս ընտիրս ամբարձ յաւադութիւն. և զերիս 'ի նոցանէ ընտրեաց իւր խորհրդականս և գործակիցս, որք ապա մի

ըստ միողէ բարձրացան 'ի քահանայապետութիւն : Զհամալսարանն հռովմայ բարեոք կարգաւորեաց 'ի ձեռն մեծիմաստ դաստիարակաց և ճարտար գասաառւայ :

Իբրև խելամուտ եղև թէ ոյք եղեն գլուխ ապստամբութեան հռովմայեցոց՝ պատուհասակոծ արար զնոսա բանագրանօք : Իսկ զարքայն Լատիսլաւ նշովիւք զրկեաց 'ի թագաւորութենէն . և նորա ահաբեկ լեալ խոնարհ կերպարանօք ընկալաւ 'ի նմանէ զներումն յանցանաց իւրոց, յանձն առեալ կատարել զամենայն պատուէր նորա : Եւ պապն հանեալ զնա յառաջին պատիւ, յաւել 'ի վերայ և զպատուանունո Ռոջակիր և Պաշտպան եկեղեցւոյն հռովմայ : Եւ ինքն յուր ի գոսացն նոյեմբ . 1406 վախճանեցաւ, կացեալ 'ի հայրապետութեան ամս երկուս և աւուրս քսանևմի :

ՄԵ

ԳՐԻԳՈՐ ԺԲ

Ա՝ Տ . 1406 , և Իայնէրուսեան հաբեբասի 6 ,
և Մանուէլի Բ 23 :

1525 . Գրիգոր յառաջագոյն անուանակոչեալ Անկեղոս Գորարիոս վենեականցի պատրիկ՝ 'ի մանկութենէ սնեալ յիմաստութեան և 'ի վարս սրբութեան՝ գահերէց կարգինալ մակաւնուամբ սրբոյն Մարկոսի, ընտրեցաւ յաթոռ քահանայապետութեան հռովմայ 'ի չորս նո-

1 հապ . և Սբոն . յաթ 1404 . 1405 : Լէնարդ . Արեգի . 'ի յիշաբախարանի իրաց հապ . 9 :
Գրիէ իր . Իո . եր . 921 :

նայց դեկ . յամին 1406 : Որ 'ի ժողովարանի անդ ընտրութեան հաստատուն երգմամբ խոստացեալ էր կարգինալաց բառնալ զպատճառս բաժանման ավթուոյն և հրաժարել ևս 'ի քահանայապետութենէ , եթէ հրաժարեսցի և Բենեդիկտոս 'ի պապութենէ յԱւենիսն : Եւ ամենեքեան քաջայոյս լեալ տեսանել զխաղաղութիւն եկեղեցւոյ համաձայնութեամբ երկաքանչիւր կողմանց՝ որոշեցին ժողով գումարել 'ի Սալոնա : Սակայն ոչ ոք 'ի նոցանէ երևեցաւ անդ 'ի ժողովին , երկաքանչիւր պատճառանս պատճառելով :

Կարգինալացն յայնժամ՝ յուսակտուր լեալ անցին 'ի Պիզա , գումարեցին միահամուռ ժողով մեծ 'ի նոնայս յունիսի յամին 1409 . ուր էին և պատրիարքունք և երեքհարիւր եպիսկոպոսք և երկերիւր ութսուն արքայք և այլ ևս հմուտք 'ի վարդապետաց : Եւ զի ոչ Գրիգոր պապ և ոչ Բենեդիկտոս հրաժարեցան , երկոքին ևս ընկեցան յիշխանութենէ . և 'ի քսան և չորից կարգինալաց ընտրեցաւ նոր քահանայապետ արքեպիսկոպոսն Մեդիոլանու , որ կոչեցաւ Աղեքսանդր Ե : Զայն լուեալ Գրիգորի պապին տեղի ետ յԱրիմին . նոյնպէս և Բենեդիկտոս 'ի Բանիսգոլա ծովահայեաց աւան վաղենտեան թագաւորութեան :

Սակայն Գրիգոր պապ քանզի այր օրբակաց էր և միշտ փափաքէր միութեան և հաստատութեան եկեղեցւոյ , 'ի ձեռն գործակալի իւրոյ Կարողոսի պայազատին Արիմինոյ հանդիսս հրաժարեցաւ յամենայն իրաւանց քահանայապետութեան զկնի վեց ամաց 'ի ժողովն Կոստանդեան (926) : Յայնժամ հարք ժողովոյն մեծաձայն գովեցին զնա . որ և հրաժարեալ 'ի Գրիգոր անուանէն և յառաջին անուն իւր Ան-

կելոս խոնարհեալ՝ քաջ ևս բարձրացաւ յաշխարհի։ Սմին իրի ժողովն կարգեաց զնա նախագահ կարգինալաց, նուիրակ միշտ գաւառին Անքոնայ և եպիսկոպոս Պորտոսի։ Ասպի՛ի հասակի իբր իննսուն ամաց հասեալ նմա վախճան կենաց՝ փոխեցաւ առ տէր և թաղեցաւ ՚ի Հռէքենատ ՚ի մեծի տաճարին յամի 1417. որ և եկաց յիշխանութեան ընտրութենէ մինչև ցանկումն ՚ի ժողովն Պիղայի ամս երկուս, ամիսս վեց և աւուրս երիս։ Այլ ՚ի հետևեալ ամի, որպէս և ՚ի 1623, բացեալ զգերեզման նորա գրտին զմարմինն անապական հանդերձ քահանայապետական զգեստութն 1։

ՄԶ

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ Ե

Ա. Տ. 1409, և Կայսերական Հռոբէրտոսի 9,
և Մանուէլի Բ 26։

1526. Աղեքսանդր յառաջնմէ անուանեալ Պետրոս Փիլարկոս կրեաացի, երբեմն եպիսկոպոս Վիչենցիայ և ապա արքեպիսկոպոս Մեդիոլանու, ընտրեցաւ պապ ՚ի քսան և չորից կարգինալաց միաբանելոց ըստ օրինի ՚ի փակարանին յիննևտասներորդ նուագի գումարելոյ ժողովոյն Պիղայի ՚ի վեց կաղանդացն յունիսի յամին 1409. և ապա ՚ի նոնայս յունիսի պապ

1 Հոսայ. և Սքոն. յաթ. 1406 = 1415։ Սուրբ Անդոնիս. 5. 3. Վեր. 22. Գլ. Է. և Դ. 1. Լէոնար. հաթ. 19։ Աղէ+. Նաթ. Դար ԺԷ և ԺԸ. Վիճ. 2։ Բելար. Գիր+. 1. Գլ. Է. Վիկտորէլ. առ Կիսի. հաթ. 2. Էր. 754։ Ժող. Կսաթ. Գոմար 14։

կեցաւ քահանայապետ Հռովմայ : Ծնողք սորա առ յեաին չքաւորութեան իւրեանց թողեալ զնա 'ի խնամո Աստուծոյ՝ եգին 'ի տղայութեան յաղքատանոցի, և առ չքաւորութեան շրջէր տառապեալ մանուկն դրանէ 'ի գուռն մուրողութեամբ հայթայթել զոգեսպանիկն : Յաւուր միում տեսեալ զնա խալապի ոմն կրօնաւոր Քրանչիսկեան՝ ծանեաւ 'ի գիմաց նորա զմեծութիւն հոգւոյն, և գութ արկեալ զնովաւ՝ ած ընդ իւր 'ի վանս սպաս տանել եղբարց : Անդ ընդ աճել հասակի մանկանն աճեցին 'ի նմա ընդաբոյս սերմանք լաւութեան, և հրահանգեալ 'ի կրօնաւորէ անտի ուսաւ վերծանել և գրել, և ապա մարզեալ 'ի պէսպէս ուսմունս զարգացաւ քաջ ընդ դաստիարակութեամբ նորա : Եւ ընկալեալ զսքեմ՝ կրօնին եղև միանձն ընտիր, քաջ փիլիսոփայ և աստուածաբան և քարոզիչ և վարդապետ սորբոնեան : Եւ պատկառելի լեալ յաչս ամենեցուն՝ ամբարձաւ յարքեպիսկոպոսութիւն և 'ի կարգինալութիւն և ապա 'ի սպապութիւն :

Սակայն յամենայնի միշտ երևէր 'ի նմա ոգի տղքատափրութեան, զի ոչ բնաւ մոռացաւ զառաջին վիճակ իւր, սիրելի էր նմին անտես և անծանօթ ըննել 'ի ծնողաց և յաղքակցաց, և կոչէր զանձն տղքատին կարգինալ և մուրացիկ սրապ : Սակայն խնամ կալաւ մեծապէս հոգևոր ծնողաց իւրոց կրօնաւորացն այնոցիկ և ետնոցա իշխանութիւն հոգաբարձութեան և խոստովանահայրութեան : Եւ ապա ձեռն արկ բարեկարգել զհօտ իւր և զուխան Հռովմայ՝ տալով իւրաքանչիւր զսրտոռւպատշաճ տիարդոսս : Ահաւոր եղև ընդդէմ իշխանաւորաց, զլատիւլաւ գտեալ անսաստ՝ զըկեաց 'ի թաղաւորութենէ՝ Նէապոլոյ - իսկ զլուգովիկոս անտեկա-

ւեցի կարգեաց 'ի տեղի նորա: Զ յիշանութիւն
Հռովմայ բռնաբարեալ 'ի նոյն Լատիսլաւէ՝ ան-
դրէն իւրացոյց: Այն ինչ յաղթանակեալ 'ի
վերայ ապստամբաց մտաբերէր եկաւորել 'ի
Հռովմ 'ի ցնծութիւն հասարակաց՝ յորդորա-
նօք իմն Բաղտասարայ կարգինալին Կոսայ՝ 'ի
Բիստորիոյ ուր էրն, չորեալ 'ի Բոնոնիա: Անդ
ախտացեալ հիւանդութեամբ, կամ ըստ ոմանց
թուհաւորեալ՝ փոխեցաւ յաստեացս 'ի չորս նո-
նայց մայիսի յամին 1410, կացեալ յիշանութ-
եան ամիսս տասն և աւուրս ութ. և թաղե-
ցաւ յեկեղեցւոջ Ֆրանչիսկեան կրօնաւո-
րացն այնոցիկ. և ահանաւորք 'ի մատենագրաց մե-
ծապէս ներբողեցին զնա: Աւ որով կային
պապքն Գրիգոր ԺԲ, և Բենեդիկտոս ԺԳ,
այլ անկեալք յիշանութեանէ ըստ վճռոյ Ժո-
ղովսն Պիզայի:

ՄԷ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԻԳ

Ա. Տ. 1410, և Իսայէրոսէեան Սիկիսմոսի 1,
և Մանոսէլի 27:

1527. Յետ մահուան Աղեքսանդրի Ե պա-
պին կարգինալք թուով Էօթնւտասն, որք էին
'ի Բոնոնիա, Ժողովեցան 'ի փակարանի ըստ սահ-
մանագրութեան և ընտրեցին զԲաղտասար Կոսա
նէապօլսեցի կարգինալ յաթոթ քահանայա-
պետութեան Հռովմայ 'ի վեշտասան կաղան-

1 Հոսայ. և Սբոն. յամն 1409=1410: Բան-
վին. յղ. հայր. էլէղ. հո. 41. 4: Աւ Պաշտ.՝
1504. հոս. 3: Գր. Իր. Իր. 5. 2. Էր. 842:

դացն յունիսի յամին 1410. որ ձեռնադրեցաւ
 պապ յուծ կաղանդաց նոյն ամսոյ 'ի տաճա-
 րի սրբոյն Պետրոնիոսի, և կոչեցաւ Յովհաննէս
 ԻԳ: Այս այր ազնուազարմ և ճարտար և քաջ
 կանոնադէտ յամենայնի մեծանձն երևեցաւ,
 մանաւանդ յարտաքին գործողութիւնս: Իբրեւ
 լուաւ զմահ չռոբերտոսի արքային Գերմանիոյ՝
 նոյնհետայն առաքեաց դեսպանս առ կայսրն,
 տիրան թագաւորեցողցանել 'ի անդի նորա զՍի-
 կիսմունտոս արքայ չռնդարիոյ: Ապա եկաւ ո-
 բեալ յաթոռ իւր 'ի չռովմ՝ դատապարտեաց
 'ի մասնաւոր ժողովի զգիրս Յովհաննու Վիկէ-
 փայ, և վճռեաց չրն թեռնուլ և չպահել զնոյն,
 այլ կիզանել (1196): Ապա փոյթ կալաւ զըս-
 պել զապստամբս. և զի ինքն հմուտ էր պատե-
 րազմական արուեստի, կարգեաց զլուգովիկոս
 անտեկաւեցի ընդդէմ լատիսլաւ բռնակալին,
 տուեալ նմա նիզակակից զՊօղոս Ուրսինոս զօ-
 րավար զօրաց իւրոց և զՖրանչիսկոս Սփորտիա:
 Սոքա արք զօրութեան ճակատեալ ընդդէմ
 թշնամոյն եկեղեցւոյ՝ թէպէտ կոտորած մեծ
 հասուցին 'ի բանակ նորա հանդերձ բազում
 աւարառութեամբք, այլ չեւ յաղթութիւնն
 'իդլուիս: Նմին իրի առ 'ի նկուն առնել զնա՝ բա-
 նադրանս հրատարակեաց ընդդէմ նորա: Յոր-
 մէ զահի մեծի հարեալ անօրինին խոնարհեցաւ
 և ուխտ եղ կատարել զամենայն կամս պապին:
 Բայց յետ սակաւուց ուխտադրութ գտեալ
 եւ 'ի հնազանդութենէ պապին և խաղաց զօրօք
 'ի վերայ չռովմայ: Յայնժամ Յովհաննէս ա-
 ճապարեալ 'ի փախուտ դէպ 'ի Սուարի, ան-
 տի 'ի Վիտերբիոն և 'ի Փլորենտիա ամիսս ինչ,
 հուսկ յետոյ չոքաւ 'ի Բոնոնիա:

Իբրեւ պատուհասեալ լատիսլաւ զրաւեցաւ
 'ի կենաց, չոքաւ քահանայապետն 'ի Կոստան-

դիտ : Ուրանոր իմաստուն խորհրդով 'ի գործ եգ զընդհանուր ժողովն, զոր և հրատարակեալ էր վասն բառնալոյ զբաժանումն աթոռոյն : Ի գումարման անդ նախ ինքն խոստացաւ հրաժարել յիշխանութենէ քահանայապետութեան պայմանաւ հրաժարելոյ և Գրիգորի ժԲ և Բէնեդիկտոսի ժԳ (1522) : Սակայն կասկած իմն առեալ տեղի ետ 'ի ժողովոյ անախ . որով զըրկեալ յիրաւանց՝ պահեցաւ առ ժամանակ մի ընդ պահպանութեամբ Լուդովիկոսի Բավարիոյ կոմսին Բաղատինոյ հռենայ : Այլ իբրև եգ զինքն ընդ գառաստանաւ ժողովոյն՝ անդէն ընկալեալ եղև, և յայնժամ կամակար մտօք հրաժարեցաւ յիշխանութենէ յերկոտասաներորդ գումարման 'ի չորս կաղանդացն յունիսի յամին 1415, յետ կալոյ քահանայապետ ամս հինգ և աւուրս երեքտասան : Իսկ 'ի չորեքտասաներորդ գումարման հրաժարեցաւ յիշխանութենէ Գրիգոր ժԲ պապ, որպէս ստացաւ (1525), և յերեսներորդ եօթներորդ գումարի Բենեդիկտոս ժԳ անհնազանդ գտեալ ժողովոյն՝ ոչ կամելով հրաժարել՝ մերժեցաւ 'ի պապութենէ, որ և մեռաւ 'ի Սպանիա յամին 1427 : Անդ երկու կարդինալք եղին զոմն Եկիտիոս սպանիացի կանոնիկոս 'ի տեղի նորա անուամբ Կղեմէս Ը. այլ նորա փութով հպատակեալ Մարտինոսի Ե պապին՝ վերջացաւ նովաւ երկպառակութիւնն : Իսկ 'ի քառասներորդ առաջներորդ գումարի ընտրեցաւ օրինաւոր պապ Մարտինոս Ե (1528). որ 'ի հանգիսաւոր թափօրի անդ իբրև ետես, զի Յովհաննէս ԻԳ ժամ դտեալ ել յառանձնութենէ և եկն անկաւ յոտս նորա ճանաչելով զնա գլուխ սրբոյ եկեղեցւոյ, մեծապէս պատուասիրեալ կարդեաց զնա եպիսկոպոս կարգինալ Գորգանայ, նախագահ սրբազան ժողովա-

րանին և գահադուռի կարգինալաց: Եւ ինքն Յովհաննէս սրբապետ հասեալ 'ի վախճան կենաց մեռաւ 'ի Փլորենտիա 'ի մետասան կաղանդացն յունվարի յամին 1419, և թաղեցաւ մեծահանգէս յուղարկաւորութեամբ բազում եկեղեցականաց 'ի մատրան Յովհաննու Մկրտչի 'ի հոյակապ տապանի յօրինելոյ 'ի մարմարիօնէ և 'ի պղնձոյ ¹:

ՄԸ

ՄԱՐՏԻՆՈՍ Ե

Ա. Տ. 1417, և Էպիսկոպոս Սիլիստանոսի 7,
և Մանգէլի 34:

1528. Մարտինոս յառաջագոյն անուանեալ Ոգոն Կողոնայ, աղնուազարմ կողոնացի մեծահամբաւ կարգինալ իմաստութեամբ և առաքինութեամբ, ընտրեցաւ քահանայապետ և յաջորդ սրբոյն Պետրոսի հաճութեամբ ամենեցուն յերիւ իդոսացն նոյ. յամին 1417 'ի քառասներորդ առաջներորդ գումարի անդ ժողովոյն Կոստանդէայ (926): Զի կարգինալ բառ վճռոյն եղելոյ 'ի քառասներորդ գումարի մօին 'ի փակարանն և բան եդին ընտրել զայնպիսի որ՝ որ գիտասցէ բառնալ յեկեղեցւոյ զտառնապ յիննամեայ երկադառակութեան աթոռոյն: Ընդլսել Սիլիստանոսի կայսեր զընտրութիւնն նորա՝ աճապարեաց եմուտ 'ի փակարան անդր,

1 հապ. և ՍԲն. յամն 1410=1415: Ժ. Ղ. Կոստ. Քրիստիան. 1. Բ. 'ի Տերառ. 4. Լ. 14. Եր. 373. Կոստ. 9: Ս. Անգոնին. Ժ. 3. Վեր. 22. 4. Լ. Է. 2:

և չնորհն մատուցց կարգինալաց • և ասլա անկեալ
յերկիր զոսս նորընաիր հայրապետին համբու-
րեաց խորին խոնարհու թեամբ, և յաւուր թա-
գադրու թեան 'ի թափօրի անդ եղև զինակիր
սլապին ընդ կայսրընտրին Բրանդեբուրգայ : Եւ-
զի հանդէսն այն եղև 'ի տօնի սրբոյն Մարտի-
նոսի, զնորին անուռն և ինքն ընկալաւ :

Արդ Մարտինոս խոհական առաջնորդու-
թեամբն իւրով եբարձ գլխովին զերկառաւոկու-
թիւնն եկեղեցւոյ ըստ սահմանեալ կանոնաց
եղեւոյ ժողովոյն • և յետ այնորիկ ջան եդ ան-
հետ առնել զաղանդս հերեսիովտաց ժամանա-
կին : Սահմանեաց ու թօրեայ տօնեւ զտօն մար-
մնոյ և արեան տեառն : Կարդս և օրէնս եդ 'ի
մէջ իշխանաց • որով անդորրացաւ և խաղիա :
Ընկձեաց զԲրուգիոս դուքս Բերուղիայ և ստի-
պեաց զնա յետս դարձուցանել զքաղաքս եկե-
ղեցւոյ զոր յափշտակեալն էր : Իսկ զԲոնոնիա-
ցիս, որք թեւագրու թեամբ Անտոնիոսի Բեն-
տիվոլոսի լծընկէց լեալ էին՝ արկ վերստին ընդ
լծով : Դարձ արարեալ ասլա 'ի հռովմ հրա-
տարակեաց զհանդէս Յորեղինին յամի 1423,
ըստ սահմանագրու թեան Ուրբանոսի Զ • այլ
չեղև այնչափ բազմաթողով 'ի սլատճառս սլա-
տերազմաց յուղեւոյ յԵւրոպա : Արդեւ, զի
մի կարգինալք սլաշտպան կացցեն թագաւորաց
և իշխանաց : Իսկ ըստ վճռոյ նոյն ժողովոյն 'ի
քառասներորդ չորրորդ գումարի սկիզբն արար
ժողովոյն 'ի Բասիլիա յամին 1431, ուրանօր ա-
ռաքեաց զկարգինալն Յուլիոս նուիրակ նախա-
դահ ժողովոյն : Արար սահմանագրու թիւնս զօ-
րաւորս 'ի նպաստ եկեղեցականաց ընդդէմ աշ-
խարհական դատաւորաց : Սակայն չհաս նմա
գլխաւորել զժողովն • զի յանկարծական կա-
թուածոյ իմեքէ փոխեցաւ նա առ տէր ամաց

վաթսուհեկերից 'ի տասն կաղանդացն մարտի
յամին 1431, կացեալ 'ի հայրապետութեան
ամսերեքտասան, ամիսս երիս և աւուրս տասն¹ :

ՄԹ

ԵՒԳԻՆԷՈՍ Դ

Ա. Տ. 1431, և Խոյսերոս-Բեան Սիլիստոնքոսի 21,
և Յովհ. Բաղէսլոփի 8 :

1529. Եւգինէոս յառաջնմէ ձայնեալ Գաբրիէլ
Գոնդուլմերիոս որդի Անկեւոսի պատրիկ վե-
նեակոյ, քեռորդի Գրիգորի ԺԲ, կանոնիկոս
կրօնաւոր 'ի կարգէ սրբոյն Օդոստինոսի, կար-
դինալ եպիսկոպոս Սենայ, կարգեցաւ քահա-
նայապետ 'ի հինգ նոնայց մարտի յամին 1431:
Սա այր բարձրահասակ էր և փառացի, մեծա-
հոգի և առատաձեռն առ աղքատս և մեծա-
գործ 'ի շինուածս եկեղեցեաց, պայծառացու-
ցիչ կրօնաւորաց և երկիւղածաց Աստուծոյ և
նախանձաւոր ծաւալիչ աստուածային պաշտա-
մանց քրիստոսական կրօնիս. նմին իրի և մեծա-
պէս հռչակեցաւ անունն նորա :

Ի սկիզբն քահանայապետութեան իւրոյ դուն
գործեաց միաբանել զամենայն քրիստոնեայս
'ի մի հաւատ կաթողիկէ եկեղեցւոյ և բառնալ
զաղանդ հուսեանց զտարածեալն 'ի Բոյեմիա
(855) : Եւ նորին աղագաւ զՅուլիանոս կարդի-

1 Հոայ. և ՍԲն. յաճ. 1431=1447 : Սաբ
Անքունին. Տ. 3. Ժամ. վեր. 22. ԳԼ. Ժ : Առե+.
Նապ. 'ի պապ. ել. Դաբ ԺԵ և ԺԷ. ԳԼ. Խ. յօդ. 3:
Առ Լաբ. հապ. 12. 13. և հարդոնիոս, հապ. 9.
եր. 1183 :

նալ զառաքեալն 'ի նախորդէ իւրմէ Մարտի-
նոսէ Ե 'ի բասիլեան ժողով՝ հաստաաեաց 'ի
նուիրակութեան, և պատուիրեաց 'ի գործ գնել
զոր միանգամ յանձնեցաւ նմա : Ոչ հաճեալ
ապա պապին ընդ կարգաւորութիւն այնր ժո-
ղովոյ՝ պատգամ առաքեաց փոխադրել զայն 'ի
Բոնոնիա : Ընդ այս տհաճեալ բազմաց՝ վէճ
յարուցին, մինչև Սիկիամուհտոս միջնորդ լեալ
ընկալաւ զթոյլտուութիւն վասն յառաջագի-
մութեան ժողովոյն, և ինքն անցեալ 'ի Հռովմ
կայսերական թագիւ պսակեցաւ 'ի պապէն : Եւ
այսպէս ժողովն բասիլեան անդրէն սկիզբն ա-
րար յեօթնևտասներորդ գումարմանէ մինչև
ցքսաներորդ հինգերորդ : Իբրև հակառակութիւն
միմեծ ծագեցաւ 'ի մէջ ժողովականաց, ոմանք
ընդ որս և հրեշտակք պապին պնդէին տեղա-
փոխել զժողովն անտի 'ի Փլորենտիա կամ յԱւ-
տինէ ըստ հաճութեան սրբազանին և անդ յա-
ռաջ տանել : Իսկ կէսք ջանային անդ 'ի Բասի-
լիա 'ի գլուխ տանել կամ յԱլենտին և կամ 'ի
Սաբաւդիա : Բայց Եւգինէոս ընտրեալ զնոր-
հուրդ աւագացն՝ հաճեցաւ տեղափոխել զժո-
ղովն 'ի Փերարա : Յայտմանէ ոմանք 'ի խռովա-
րարաց նշկահեալ անսաստ գտան և սկսան զօ-
րավիգն ինքեանց առնուլ զվճիռ ժողովոյն Կոս-
տանդէայ, մեծ ասելով և յարգոյ զընդհանուր
ժողովն քան զքահանայապետին, և չկացեալ
'ի նմին՝ յանդգնեցան եզին զԱմեդէոս ոմն եր-
բեմն դուքս Սաբաւդիոյ՝ հակապապ անուա-
նեալ Փելլքս Ե : Իսկ Եւգինէոս աներկիւղ դա-
տապարտեալ զապստամբս՝ վճռեաց փոխարե-
րել զժողովն 'ի Փերարա, և անտի պատճա-
ռաւ ժանտախտին փոխադրեաց 'ի Փլորենտիա
(927) :

Արդ բարեւէր հօտապետն նամակս գրեաց,

հրեշտակա արձակեաց յաշխարհ ամենայն
յարևմուտս և յարևելս մինչև յԵթէով-
պիա, գումարել զամենեսեան 'ի նոյն մեծ ժո-
ղով: Հրաւիրեաց զկայսրն Յունաց զՅովհան-
նէս Բաղէողոգ, զՅովսէփ պատրիարդ Կոստան-
դինուպօլսոյ ընդ այլոց աթոռակալաց: Գրեաց
թուղթ և առ Կոստանդին կաթողիկոս Հայոց
և յղեաց առ պատրիարդն Հայոց յԵրուսաղէմ
Հասուցանել զայն առ Կոստանդին: Որոյ առեալ
զթուղթ պապին որոշեաց զՍարգիս վարդա-
պետ առաջնորդ Կաֆայի, զՄարկոս վարդապետ,
զԹովմա վարդապետ և զՅովսէփ Եպիսկոպոս՝
գնալ յԽաւրիա և Հաստատել զառաջին սէր միա-
բանական 'ի Ժողովն Փլորենաիոյ: Կային անդ
հարիւր և յիսուն հայրապետք Լատինացւոց և
երեսուն Յունաց, և Յովհաննէս կայսր և Յով-
սէփ պատրիարդ: Եւ միաբանեցան անդ Յոյնք
ընդ Լատինացւոց հանդերձ ստորագրութեամբ
կայսեր և պատրիարդին: Օրինակ մի այնր ստո-
րագրեալ կոնդակի միաբանութեան պահի ցարդ
'ի դիւանին Բոնոնիայ:

Յետ այնորիկ հասին անդր և չորեքին հրեշ-
տակք կաթողիկոսին Հայոց, և քաջ տեղեկա-
ցեալ ճշմարտութեան հաստատեցին զմիաբա-
նութիւնն. տուաւ նոցա և մասնաւոր վճիռ վասն
Քաղկեդոնի սուրբ Ժողովոյն, ևս և հրահանգք
'ի վերայ եօթն խորհրդոց և ծիսից ինչ: Իբրեւ
ընկալան հրեշտակք Հայոց զամենայն սահմա-
նադրութիւնս ժողովոյն, Եւզինէոս հայրապետ
գրեաց կոնդակ վասն Հայոց, որ սկսանի. «Յըն-
ծացէք առ Աստուած օգնական է մեր»։ Զոր
առեալ բերին առ կաթողիկոսն: Իսկ Սարգիս
վարդապետ գնացեալ 'ի վիճակ իւր 'ի Կաֆա՝
պատուեցաւ 'ի Լատինացւոց ըստ որում պա-
տուիրեալ էր Եւզինէոս պապ: Եկին 'ի Ժողով

անդր և պատգամաւորք Յակոբիկեանց և Եթէ-
ովսեղաց, որոց կայսրն Կոստանդին մականուա-
նեալ Ծերապ Եագօբ, որ հրաւիրեալն էր 'ի Ժո-
ղովն՝ ընկալաւ զվճիւռ միաբանութեան 'ի ձեռն
գեսպանաց իւրոց :

Յետ այնորիկ հիմնեաց Եւգլինէոս 'ի Փլորեն-
տիա գալրոց սակս կղերիկոսաց սպաս տանողաց
'ի հանգիսաւոր պատարագի՝ մարդիլ 'ի տաղա-
սացութեան երգոց և 'ի կրթութիւնս ընթեր-
ցուածոց և քերթողութեան և բարոյականին :
Որոշեաց տեղի առննթեր եկեղեցւոյ, ուրանօր
Ժողովեալ զմանկունս հարազատս 'ի տասնա-
մենից մինչև ցհնգետասան՝ տայր մարդել 'ի
հրահանգս և ուսուցանել մինչև ցքահանայու-
թիւնս Եւ 'ի 1439 նորոգեալ զամենայն աղատու-
թիւնս զոր երբեմն նախորդք իւր շնորհեալ էին
նաև ուսումնարանին Պատաւիտնի, ևս և կայ-
սերք և արքայազունք՝ ողջոյն հաստատեաց :

Ախտացեալ նորա ծանր հիւանդութեամբ՝ նա-
խատես եղև զի մի՛ զկնի վախճանին պատճառ-
ինչ 'ի ներքս անկցի բաժանման և գերասպապու-
թեան, կամ զօրասցին բանք Բասիլեան Ժողո-
վոյն, վճռեաց ընտրել զյաջորդ իւր ըստ կանո-
նադրութեան Գրիգորի Ժ պապին 'ի Ժողովն
Լուգդոնի, և Կղէմայ Ե 'ի Ժողովն Վեննայ :
Եւ ինքն ամաց վաթսուն և չորից կամ վեցից
կնքեալ զկեանս իւր երջանիկ մահուամբ փոխե-
ցաւ առ տէր յեօթն կաղանգաց մարտի յամին
1447, անկորուստ պահեալ զառուգութիւն գի-
մացն և զգայութեան : Եւ եկաց նա հայրապետ
ամս վեշտասան ¹ :

1 հոայ . եւ Սբն . յաջ 1451 = 1447 : Ս . Ան-
քանին . 5 . 3 . վեր . 22 . 41 . 3 . Ժն . 18 : Ա . Լաբ .
հր . 12 : Օգոստ . պապիի . առ Լաբ . հոպ . 13 :

ՄԺ

ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ Ե

Ա. Տ. 1447, և Կոստանդնուպոլսի Փետրեմի Գ. 8,
և Յուլի. Բաղեմի 24:

1530. Նիկողայոս սարձանացի յառաջնմէ ա-
նուանեալ Թովմաս կարգինալէսիսկոպոս Բոնո-
նիայ որդի բժշկի յաղքատ տոյմէ, այլ փաթամ
և փառաւոր իմաստուն թեամբ, առաքինութեամբ
և վարդապետութեամբ, կարգեցաւ քահանայա-
պետ Հռովմայ տմաց յիսուսեկերկուց յեօթնե-
տասն կարգինալաց հաւանութեամբ և այլոց ամե-
նեցուն՝ միով աւուրբ յառաջ քան զնոնայս մարտի
յամին 1447: Սա այր քաղցրաբարոյ և համեստ
խորին խոնարհութեամբ ընդ գէմ կացեալ հրա-
ժարէր ի ծայրագոյն իշխանութենէ անտի. և
բազում թախանձանօք հազիւ ուրեմն յանձն
առեալ՝ անուանեցաւ Նիկողայոս Ե ի յիշտակ
բարերարին իւրոյ Նիկողայոսի կարգինալին Աւ-
բերգատի, որ բազմօք յառաջ նախագուշակեալ
էր նմա լինել գլուխ սրբոյ եկեղեցւոյ:

Սա նախ քան զամենայն փոյթ կալաւ արմա-
տախիլ առնել զհերձուածս և յուզողութիւն ա-
ծել զանուղղայս Բատիլեան ժողովոյն. մինչև
դերասպան Փելիքս Ե (1529) ընդ կողմնակցաց
իւրոց հպատակեալ՝ դաւանեաց զնա օրինաւոր
գլուխ և ճշմարիտ քահանայապետ: Եւ Նիկո-
ղայոս գթասիրեալ մեծարեաց զՓելիքս և կար-

Բելար. գիրք. 3. յշ. 48. և Կոստ. Եկեղ. 4. թշ:
Պոլս. Եփես. գիրք. 10: Ժ. Ե. Ընդ. Ժ. Պատմ.
հայ. գիրք. 6. 4. և 7:

դեաց զնա կարգինաւ Սաբինեան և յաւերժական նուիրակ առաքելական գահին 'ի Սաբաւդիա, թոյլ տուեալ նմա կրել զամենայն նշանաքահանայապետութեան, տանել առաջի իւր զՍրբութիւն հանդիսիւ, կրել մատանի ձկնորսական, և հողաթափ խաչանիշ 'ի համբոյր ժողովրդեան, և հովանոց: Եւ հաստատեաց զամենայն պիտանի արարս նորին. և 'ի ձեռն երկց սահմանաց հրատարակեաց ամենայն քրիտոնէից՝ թէ իւրով հաճութեամբ արար զայս ամենայն:

Այսպիսի խոհական հանճարով խարսխեալ զեկեղեցին 'ի խաղաղութեան՝ ձեռնամուխ եղև հրատարակել և զհանգէս յորելինի 'ի 1450 ըստ կանոնադրութեան Վղէմայ Զ. և այնպէս մեծահազակ եղև և բազմաժողով հանգէսն այն, որպիսի չէր եղեալ բնաւ յառաջ քան զայն:

Յետ այնորիկ զսուրբն Լաւրենտիոս Յուստինեան բարձրացոյց 'ի պատրիարքական պառիւ ըստ գուշակութեան Աղէքսանդրի (1490): Զի որպէս երբեմն Եւդինէոս պապ արտաքոյ կամաց նորա կոչեալ էր զնա յեպիսկոպոսութիւն, սոյնպէս և Նիկողայոս զնա առաջին պատրիարքկացոյց մայրաքաղաքին Վենետիոյ, անդ տեղափոխեալ զպատրիարքական աթոռն 'ի Գրատիոյ առանց հարցանելոյ և գիտելոյ զյօժարութիւն ծերակուակն. իբր զի՝ կամ էր նորա ոչ զբաղաքն և եթ, այլ մանաւանդ զանձն նորա վերապատուել:

ԶՓեգերիկոս Գ արքայ Գերմանիոյ մեծարեալ 'ի Հռովմ պսակեաց կայսերական թագիւ: Եկաց սրաշտպան գիտնականաց, բարեկարգեաց զեկեղեցականս, և զուխան Հռովմայ ճոխացոյց փառօք: Այնչափ սիրելի էին նմա ուսումնասէրք զի ժողովեալ առ ինքն զիմաստասէրս յայլ

և այլ աշխարհաց պատուասիրէր ընտանու-
թեամբ: Ի լեառն Բեսուղանու կանգնեաց հա-
մալսարան, յաճախեալ 'ի նմա վարժիչս քա-
ջահմուտս և կիրթս: Հիմնեաց գրատուն շքեղ,
զարդարեալ հին և նոր մատենիւք երևելի մա-
տենագրաց՝ թուով երեքհազար զոր ծանր գնով
ժողովեաց 'ի Յունաստանէ և 'ի կողմանց կող-
մանց աշխարհի: Այնչափ շինուածս մեծագոր-
ծըս և զարմանալիս հիմնեաց 'ի Հռովմ, որք եթէ
'ի լրումն գային՝ ոչինչ ընդհատ լինէին 'ի մեծա-
գործութեանց նախնի ինքնակալաց:

Սակայն լքաւ յարիասիրտ մեծանձնութենէն
իբրև լուաւ զաղէտալի անկումն արևելեան կայ-
սերութեան, և զգերութիւն Յունաց և զսառումն
Կոստանդինուպօլսոյ 'ի Տաճկաց. թէպէտ և
ջանահնար եղեալ էր միաբանել զՅոյնս և ազատ
կացուցանել զնոսա 'ի կոտորածէ անտի 'ի ձեռն
քրիստոնեայ թագաւորաց. այնպէս, զի մինչև
ցվէրջին աւուրս անդ դեգերէին նուիրակք
նորա ելի հնարս գտանել: Ետ բերել 'ի Յունաս-
տանէ զպատմութիւն ցաւալի կոտորածին այ-
նորիկ և յեղուլ 'ի յունէ 'ի լատին, զի որք ըն-
թեանուցունն կարեկից լիցին չարեացն: Իսկ

1 Ձկնի անկման մեծի կայսերութեան Յունաց կար-
գեցաւ 'ի սուլթան Մեհմեթի Բ 'ի Կոստանդինու-
պօլիս Գլեննափիոս պապիւրգ Յունաց. որ ողբա-
լով գրէ՝ Ըն նման գրաստ անպարտաւ լեւնեայն. որոյ
խնամ կալեալ քեռան զսմա երիս փոց պաշտոյն. իբրև
ու եգիպտ կարեաց. նոյնօրինաի արար ընդ մեզ իրա-
ւամբս մասնելով զմեզ 'ի քեռոս ասելեաց մերոց: Ձի
'ի 1453 ընդ ծովն ընդ ցամաք պաշարեալ զԿոստան-
դինուպօլիս ասին հզօր մարտի 'ի 29 մայիսի, և ի-
րորեցին զաննիւ Բաղճաւնիւն 'ի Յունաց: Իսկ կայս-
րըն Կոստանդին Բաղճաւնիւնի տեղ 'ի խռան անկաւ, և

ինքն փոխտեղին խնամ տարեալ՝ վշտանայր հանապազ . յորմէ օրքան զօր տկարացեալ՝ ի ցաւոյ սրտին փոխեցաւ առ տէր յառաջ քան զինն կազանդաց ապրիլի յամին 1455 . կացեալ յառաջնորդութեան եկեղեցւոյ ամս ութ և աւուրըս իննետասն : Ժամանակակից դատաւ նմա սուրբն Անտոնինոս արքեպիսկոպոս Փլորենտիոյ ի կարգէ սրբոյն Դոմինիկոսի, որ և գրեաց բազում ինչ :

Լատինացիներս Հեղինէ ընդ դասերացն անդամ անդամ յօշափեցաւ ի Տաճկաց : Յեպ այնուհիւ սուլտան Մեհմեթ Երկրորդ յառաջնորդ Սուլթան Սաֆուդ Կազանէն եւ Կարմիր զգիւնէն իսլամ . զորոյ հասկում ընդ զնախ հրամայեաց բնակել ի սիւն մի բարձր, և ապա հանեալ զճորձն պահեաց ի նշան յաշակութեան :

Արդ ի մեծէն Կոստանդիանոսն և Հեղինէայ, յորոյ սկիզբն կալաւ արևելեան կայսերութեան մինչև յվերջին Կոստանդիան և Հեղինէ, առ որով դատարեաց՝ անցին տմ 1123 : Եւնէ Բաղեռագի կայսր մահման ճաշը ընդ Հոսովմայ՝ Լապինի պաշտպանէին զնա, որպէս անդադար յորդորէր պապն . բայց յճրկոսարարութեան նորա ի ործանեցաւ և ինքն և պէտքութեանն . նմին իրի և ողբացր զնոսա անմիջեմարձիկապապս պապ :

Իսկ սուլտան Մեհմեթ Երկրորդ ի Պրոսաս եր՝ խոստացեալ էր Յովնէիմայ եպիսկոպոսին Հայոց Դնել զնա գլուխ ապրիլն՝ եւնէ յաջողեցի առնաւ զԿոստանդիանապոլիս : Իբրեւ ևս ապա զայն, եւ բերել զնա անդ և այլ ևս վեց քուսն Հայոց, և արքանի նստակաւ ի ցոյց զնա պապի տարփ, որոյ յաջորդութեանն քեւեցարդ : Տես ի վախճան ճապելիս :

1 Հոսայ . և Սբոն . յաժն 1447 = 1455 . Բեռնար . Յոսոպ . 41 . Ե : Առ թովմ . Վոս . հաս . 1 . Գիր + 6 = Ենեաւ Սիւլ . յշ . վեճ . Երոպ . 41 . ԺԷ : Պապ . Հոյ . Գիր + 6 . 41 . Ե :

ՄԺԱ

ԿԱԼԻՍՏՈՍ Գ

Ա. Տ. 1455, և Կայսերական Փետերիկովսի 16:

1531. Կալիստոս յառաջագոյն ձայնեալ Աւփոնսոս Բորձեան աղնուազարմ կարգինալ սպանիացի 'ի Ալալենցիոյ, կարգեցաւ քահանայ-սպետ 'ի վեց իդոսացն ապրիլի յամին 1455, որպէս և նախագուշակեալ էր Ալինչենցիոս Փերիերեան ազգակից իւր: Այնչափ եղեն սորա գուլթ և խնամք 'ի վերայ քրիստոնէից, զի ոչ միայն 'ի սկզբան անդ ջան եգ յամենայն վայրս բարեկարգել զնոսա, այլ և ուխտեաց գումարել խաչակիր զօրս և խորտակել զգորուծիւն հադարացւոց յազարտ վարողաց զԵւրոպա: Նմին իրի եհան կոնդակս յորդորանաց առ ամենայն իշխանս և առաքեաց նուիրակս առ ազգս քրիստոնէից և քարոզիչս բանիբունս և զօրաւորս առ 'ի յորդորելոյ զհաւատացեալս 'ի նոյն հոգևոր մարտ կամ 'ի սրբազան պատերազմ: Մինչ զի միայն քարոզութեամբ Յովհաննու Կապիսարանու գումարեցան քառասուն հազար զօրք: Եւ առ 'ի զօրավիգն ունել ինքեանց զվերին տեսչութիւն՝ պատուիրեաց զմիջաւուրք 'ի ձայն զանգակի եկեղեցեաց երկոյս ասել զաղօթս տէրու նական և զողջոյն հրեշտակական: Նորին աղաքաւ սուլդան Մէհմէտ, որ պաշարեալն էր զՊէլլըրատ, յաղթեցաւ 'ի քրիստոնէից առաջ նորդութեամբ մեծի զօրավարին Ունիագի, խորհրդակցութեամբ Գարվայեան կարգինալն նուիրակի պապին և յորդորանօք Յովհաննու

քարոզչին : Եւ զի այս յաղթութիւն եղև 'ի վեց
օգոս . յաւուր այլակերպութեան փրկչին , վասն
այն քահանայապետն սահմանեաց 'ի յիշատակ
այսր յաղթութեան մեծահանգէս կատարել
զայն տօն տէրունական , բաշխեալ և զօրհնու-
թիւն ներողութեան : Իբրև մեռաւ Ունիագ , ոչ-
բաց զնա պատն և ամենայն Եւրոպա . և սու-
գանն իսկ լուեալ զմահ նորա ցաւակցեալ ասէր .
Չեք յաշխարհի այնպիսի դիւցազն : Չորոյ զտե-
ղին փոխաբերեաց առ Ժամն վերոյտասցեալ Յով-
հաննէս քարոզիչ : Իսկ սրբազանն 'ի ձեռն ծան-
րագին ընծայից յորդոր մատոյց մեծ ի խանին թա-
թարաց և Ուզուն Հասանայ արքային Պարսից
վանել զայլազգիս :

Զգուշացոյց զեկեղեցականս յամենայն վայրս ,
'ի անտեսութեան խոհական և համեստ լինել ,
որպիսի ինքն էր . որ և յեպիսկոպոսութեան իւ-
րում և 'ի կարգինալութեանն չէառ թռչակս
մասնաւոր 'ի դիւրութիւն անձինն . այլ շատա-
նայրեկամօք վիճակին իւրոյ եկեղեցւոյն Վալեն-
ցիոյ . և թէ մի դքինքնաշարժ քարոզեսցէ 'ի մատ-
րան քահանայապետին առանց դիտակցութեան
վարդապետի պալատան : Իսկ զՈսմոնտոսեպիս-
կոպոս Սարեսբերիոյ և զՎինչենցիոս Ֆերիերեան
կարգեալ 'ի սուրբս՝ սահմանեաց վասն նոցապաշ-
տօն փառաբանութեան Աստուծոյ : Իբրև մե-
ռաւ արքայն Արագոնիոյ և Նէապոլսոյ , կամեր
միացուցանել ընդ տէրութեան եկեղեցւոյն
Հռովմայ զթագաւորութիւն Նէապոլսոյ որպէս
Ժառանգութիւն և կալուած գահին : Որում
թէպէտ ընդդէմ եկաց Փերտինանտոս անհա-
րազատ որդի արքային , սակայն անշուշատանէր 'ի
գլուխ զայն գործ , և թէ չէր կանխեալ նմա օր-
հաս մահու . զի փոխեցաւ 'ի կենաց աստի լի ա-
ւուրբք . յուծ ի դոսացն օգոս . յամին 1458 , կա-

ցեալ 'ի հայրապետութեան ամսերիս, ամիսս երիս և աւուրս քսանեկնն¹ :

ՄԺԲ

ՊՐՈՍ Բ

Ա. Տ. 1458; և Իսայեանքեան Փետրեի Գ. 19 :

1552. Պիոս սենացի Բիգոլովնոս՝ ընկալաւ զսրափաւ քահանայապետութեան հռովմայ 'ի չորեքտասան կաղանդացն սեպ. յամին 1458: Սա ծնեալ 'ի 19 հոկ. յամին 1405, սնաւ խնամով 'ի կարևոր ուսմունս՝ անուանեալ յառաջ Ենէառ Սիլվիոս, և աջողեցաւ յամենայնի յորինչ և ձեռնարկեաց 'ի մեծագունից: Կարգեցաւ խորհրդական Փեդերիկոսի կայսեր և դեսպան, և առենադպիր 'ի Ժողովն Բասիլեան: Ուրանոր հաշակեցաւ մեծխմաստ հմտութիւն նորին 'ի գրութեան և 'ի պերճախօսութեան. մինչև թողեալ զսրաշտպանութիւն իւր սակս այնր Ժողովոյ՝ կարգեցաւ եպիսկոպոս Գրիգորոս հանգերձ կարգինալական սպառուով:

Կարի սիրելի էր նմա անպարապ լինել 'ի շարագրածոյ բանից, յորում և յաջող իսկ էր. թէպէտ և յախտէ յօդացաւութեան տանջէր միշտ, և գործք կարևորք և մեծամեծք 'ի վերայ կային: Բազում եղեն նորա սիրալի գործք, յորս մե-

1 Հաս. և ՍԲՈՆ. յամն 1455=1458: Կէտն. 'ի վարս սորա: Ս. Անդրանիկ. 'ի Ժամ. Տ. 3. վեր. 22. ԳԼ. ԺԴ: Բարոնիոս 'ի Ժան. Վոյաբան. Հա. Ե ԻԴ. 04: Լաւրովի. Թովմաս. Գիրք 2: Լաւրեյ. յղ. Գժնախ. Քնի 585: Պապիս 'ի վարս սորա. եր. 245:

ծուծիւն հողւոյ նորա փայլեալ երևէր. արի
'ի վիշտս, և զգուշաւոր 'ի յաջողուածս: Չա-
րար ինչ բնաւ ընդդէմ արդարութեան առ յեր-
կիւղէ և կամ առ 'ի շահ: Ջանահնար եղև ոչ
միայն բարեկարգել զեկեղեցին և զհօտ իւր,
այլ և փառաւորել զհաւատս Քրիստոսի ընդդէմ
անհաւատից: Ի սկզբան անդ արգել խստիւ
մի՛ ումէք բողոքել զսահմանադրութեանց պա-
պին առ ապագայ ժողովն ընդհանուր, ար-
կեալ ընդ պատժով բանադրանաց զանաապատ:
Զոր միանգամ գրեալ էր յանգագոյն յառեմա-
գալրութեան անդ 'ի ժողովն Բասիլեան, մեր-
ժեաց զամենայն: Զվէճ'ն ծագեալ 'ի մէջ Ֆրան-
չիսկեանց և Դոմինիկեանց կարճեաց, զայն թէ
արիւնն հեղեալ 'ի մարմնոյն Քրիստոսի 'ի չար-
չարանս արդեօք անձնաւորեալ էր 'ի Բանէն
թէ ոչ: Եւ պատուէր ետ առաջի իւր վիճել
և որոշել զինդիրն. և առատեաց նոցա սպառ-
նալեօք մի այլ ևս բանակոխ լինել¹:

Ի ժամանակն յայնոսիկ գլուխ սրբոյն Ան-
դրէի առաքելոյն որ պահէր յԱքայիա, և պաշտ-
պան էր քաղաքին այնորիկ, փոխադրեցաւ 'ի
հռովմ ճարտարութեամբ թովմայի Բաղէոլո-
գի իշխանին Մոռայի. զոր Պիոս զեռեղեաց 'ի

1 Թեպէս 'ի հնումն էղէն դիմախօսք և վիճողք
չայո՞մ խնդրոյ, սակայն որոշեալ է աստուածաբանից
բանիւ Պատմականացոյն՝ ինչ զոր ինչ մեանգամ էառ-
Բանն՝ ոչ էրբէք էմող: Ոսպի աճեաց քանակ մար-
մնոյն Քրիստոսի, այլ ոչ նոսաղեցաւ ինչ 'ի նմա-
նէ: Եհեղ զբովանդակի արիւն իւր. բայց և արիւնն
այն հեղեալ՝ անխառնեալ էր, այսինքն աստուածա-
րեալ արիւն. որպիսի է և այն՝ որ 'ի սորբ խորհուրդ
բաժակին: Եւ ահա այս էր զորմէ վիճէին իրօնաւորքն
այնոսիկ:

մատրան մեծի տաճարին սրբոյն Պետրոսի ու-
րանօր հանգուցեալ էր մարմին առաքելապե-
տին : Աղաչանօք քաղաքակցաց իւրոց զերանու-
հին Վատարինէ սենացի պատուեաց 'ի դասս
սրբոց : Խոնարհեցոյց զմիտս Լուգովիկոսի ժԱ
արքային Գաղղիոյ Թոյլ տալ 'ի տէրութեան իւ-
րում՝ զի հրաման առաքելական գահին զօրացի
որպէս յառաջն , և արտահալած առնել զսահ-
մանադրութիւն հօր իւրոյ Վարդուսի է զանուա-
նեալն ԲԵՏՏՈՒԹԻՒՆ 'ի ծանրութիւն գլերաց և 'ի
խափանումն տարեկան բաժի՝ զոր տային պատլին :

Վամեցեալ Պիոսի պատերազմ՝ յարուցանել
ընդդէմ՝ տյլազգեաց ըստ որոշման Վալիստոսի
պատլին , չոքաւ 'ի Մանգուա , և գումարեալ ժո-
ղով եսլիսկոսոսաց և իշխանաց՝ ծանոյց նոցա
զվախճան ժողովոյն , և հաստատեաց զմարտն :
Եւ գումարեաց իբր չորսհարիւր հազար զօրս
քաջակիր թս և ուղղեաց զնոսա յԱնքոնա դի-
մել յարևելս : Անդ եհաս 'ի ձեռն յորդորական
նամակաց իւրոց Քրիստափոր Մաւրոս իշխան
վենետիոյ տասն երեքկարգեան ցականաւօք զի-
նելովք հանգերձ ամենայն պատրաստութեամբ
և քաջ պատերազմականօք : Եւ Պիոս իբրեւ զը-
նայրանդր քաջալերել զզօրս , ի ճանապարհին ախ-
տացաւ ջերմամբ մեծաւ . և հասեալ 'ի Լաւրե-
տոն ընդ տեսանել զտուն Տիրամօրն առողջա-
ցաւ 'ի ցաւոց , և ապա չոքաւ անդ յուխտ և 'ի
շնորհակալութիւն (1511) : Յետ այնորիկ յան-
բուժելի ախտէ որ հնացեալ էր 'ի նմա , տկարա-
ցաւ և փոխեցաւ առ տէր յիննետասն կաղան-
դացն սեպ . յամին 1464 'ի հասակի յիսուսն ինն
ամաց , անկատար թողեալ զգերահաւակ գործն
զայն . վասն որոյ և ցրուեցան ամենեքեան : Իսկ
մարմին նորա բերեալ 'ի հռովմ եղաւ փառօք
'ի մատրան տաճարին վաթիկանու . ուր երկու

ամբք յառաջ զետեղեալ էր նա ինքն զգլուխ սրբոյն Անդրէի : Եկաց նա յիշխանութեան իւրում ամս վեց պակաս հինգ ամուրբք ¹ :

ՄԺԳ

ՊՕՂՈՍ Բ

Ա.Տ. 1464, և Էպիսկոպոս Գեորգի Գ. 25 :

1533. Պօղոս վենեականի ազնուազարմ յառաջագոյն անուանեալ Պետրոս որդի Նիկողայոսի Պարպոյի և Բուլքսինայ Գոնգուլմերեայ քեռն Նւգինէոսի Գպապին՝ ի հասակի յիսուաներկու ամաց ընարեցաւ քահանայապետ յԵրես կաղանդացն սեպ . յամին 1464 յառաջնում նուագի գումարելոյ կարգինալաց : Սիրող էր սա մեծագործութեանց և փառաւորութեանց . և այնչափ ողորմած և քաղցրասիրտ , զի չէր ոք կարօտ ուր չէր երախտաւորեալ ի նմանէ . և ինքն իբրեւ չրկարէր զոք բանիւ համոզել ի լաւանդր զոր կամեր , արտասուօք շարժէր , զի դիւրաշարժ էր ի լաց : Յայտնեցաւ նմա , տսնն , սքանչելեօք փոքր մի յառաջ ի սրբոյ կուսէն Մարիամայ բարձրանալ յայն պատիւ՝ երբ չոքաւ ի տուն նորա ի Լաւրետոն (1511) սակա առողջութեան անձին ի ժանտախտէ : Կմին իրի մօրեղբայր նորա Եւգինէոս ետ նմա պատիւ կարգինալութեան :

Արդ ի բարձրանալ նորա յաթու հայրապետութեան ըստ վայելուչ հանդիսասէր բարուցն աճեցոյց և զպատիւ կարգինալաց , զի ետ նոցա

¹ Հայ . և ՍԲ՝ . յա՛մ 1458 = 1464 : Յ՝Ղ . Գրիգորիոս յա՛մ 1456 : Յ՝Ղ . Գ՝ԲԷԼ . Գիւր + 5 . էր . 246 : ՊԵԳ . Յ՝ՊԵԳԻՆ . Գիւր + 8 . էր . 285 :

իշխանութիւն կրել զմիթր մետաքսեայ՝ որ պապից էր սեփական յառաջ ժամանակաւ . և ինքն վերստին եմոյծ զսովորութիւնն վասն պապից կրել զեռասպտակ թագ, որ 'ի բազմաց հետէ խափանեալ էր: Շնորհեաց նոցա կրել և փոքր գլխարկ ծիրանի 'ի պապական խորհրդարանի, և նստարան բարձր յորոշումն յայլոց աստիճանաւորաց, և այլ ևս առաւելութիւնս 'ի հանդէս հեծելութեան իւրեանց: Եւ դարձեալ եթէ չունիցին յեկեղեցական հասից յամին չորս հազար ոսկի, ընկալցին ամիս յամսոյ 'ի հասարակաց դանձարանէ հարիւր ոսկի: Զհանդէս յորեւիշին սահմանեաց յիւրաքանչիւր քսան և հինգ ամս հրատարակել, որպէս ցարգ պահի:

Յետ այնորիկ խորհեցաւ պատերազմ յարուցանել ընդդէմ Տաճկաց: Գուն գործեաց զհերձուածս հուսեանց անհետ առնել: Յաղագս որոյ զԳրիգոր արքայ Բոյեմիոյ զաղախեալն յաղանդս նոցին՝ դատապարտեալ նշովիւք մերժեաց 'ի թագաւորութենէ: Իսկ զարքեպիսկոպոսունս Բենեվենտացւոյ, որք համարձակէին կրել զմիթր պապական եռասպտակ և Սրբութիւն տանել առաջի՝ նկուն արար: Իբրեւ եկին 'ի Հռովմ՝ Փեդերիկոս կայսր և մարքեզն Բորսիոսի և դուքսն Մուտինեայ, մեծարեցան 'ի պապէն հիւրասիրութեամբ և ընկալան զպատուանունս և տիտղոսս ըստ նախնի սովորութեան: Զգուշացոյց զի մի՛ առաքելական նուիրակք և առաջնորդք դաւառաց ընծայս մեծագինս ընկալցին, բայց եթէ սովորական ինչ իցեն 'ի կարևոր պէտս սակաւօրեայ: Արդեւ ևս մի զինչս եկեղեցւոյ օտարացուցանել և մի 'ի վարձու առաւելի քան զամս երիս: Եբարձ զգալոց ուսումնականաց անուանելոց Ապրիլէ՛ի-մի-օտի, յորս Բղատինա անգղոյշ 'ի բանս և ազատախօս

'ի նուրբ խնդիրս հաւատոյ՝ արդեւաւ 'ի բանախի:
 Զաթոռանիստ եկեղեցի սրբոյն Մարկոսի վայելաւ
 զարդարեաց գեղեցիկ շինուածովք: Կառոյց աւ Վատիկանաւ և մեծադործ օթարանս
 աւ 'ի զբօսանս աւագաց և պապին յամարայնի:
 Կանգնեաց և ամրոց հզօր 'ի Բերուզիա: Զքանիբունս
 և զիմաստունս միօրինակ պատուասիրեաց,
 մանաւանդ որք ունէին զանուն բարի: Ի չորրորդ
 ամի քահանայապետութեանն Նորասկսաւ
 'ի Հռովմ արուեստ տպագրութեան յամին
 1467, որ ամօք յառաջ հնարեալ էր 'ի Գերմանիա:
 Յետ այնորիկ կանխեալ առնա յանկարծական
 մահ կաթուածոյ՝ փոխեցաւ յութ կաղանդացն
 օգոս. յամին 1471, կացեալ յիշխանութեան
 ամս վեց, ամիսս տասն և աւուրս քսանկվեց ¹:

ՄԺԴ

ՔՍԵՍՏՈՍ Դ

Ա. Տ. 1471, և Խայեդու-Քէ-Փէ-Գ. 32:

1534. Քսեստոս սալոնացի յառաջագոյն ձայնեալ
 Փրանչիսկոս Հռոբորէոս՝ ընտրեցաւ քահանայապետ
 'ի հինգ իդոսացն օգոս. յամին 1471:
 Որդի էր սա աղքատ ձկնորսի ուրումն, և
 մտեալ 'ի վանս Փրանչիսկեանց այնչափ գերապանծ
 հանդիսացաւ 'ի բարձրագոյն ուսմունս և յառաքինի
 վարս, մինչև կացուցաւ ընդհանուր առաջնորդ
 կրօնի իւրում: Ապա համբաւ մեծի

¹ Հայ. և Սբն. յա՛հ 1464 = 1471: Յիւլէ Բիգու. գիրք 2. էր. 350: Միտ. Գաննէլ. 'ի վարս
 սրտ: ԲրիէԳիս յա՛հ 1464:

խմաստու թեան և գերազանց հոգւոյ նորա շար-
 ժեաց զՊօղոս պապ ամբառնալ զնա 'ի պատիւ
 կարգինալու թեան ըստ յանձնարարութեան մե-
 ծահամբաւ յոյն կարգինալին Բեսարիոնի տրա-
 սիլզոնցւոյ առն խմաստնոյ և բարեպաշտի :
 Բայց 'ի ժողովի ընտրութեան պապին սիրտ ա-
 մենեցուն յարեալ էր 'ի նոյն ինքն 'ի Բեսարիոն
 կարգինալ : այլ 'ի հրաժարել նորա՝ հաստատե-
 ցաւ Քսենտոս :

Սա նախ քան զամենայն փոյթ կալաւ հալա-
 ծական առնել զսուլքան Մէհէմմէտ 'ի սահմա-
 նաց քրիստոնէից՝ յորս ամպատակէր : Եւ նորին
 աղագաւ 'ի ձեռն հրեշտակաց իւրոց յորդորմա-
 տոյց արքայից և իշխանաց միաբանել 'ի մարտ
 ընդդէմ նորա : Այլ 'ի գանգալել նոցա՝ ինքն
 գումարեաց զօրս և ընդ Վենետիկեցւոց դիմա-
 գրաւ լեալ խորտակեաց զնա :

Յետ այնորիկ գուն գործեաց 'ի խաղաղու-
 թեան պահել զեկեղեցին և անարատ զհօտ իւր
 յաղանդոյ հռուսեանց • զթագաւորութիւն Բոյն-
 միոյ զասպականեալն 'ի հռուսեանց՝ վճռաւ ետ
 Մատթէի արքային հռուսգարիոյ : Իսկ զԲոյնմա-
 ցիս արձակեաց հանգերձ երգմամբ կրօնի, որ
 հնազանդեալ էին Վլադիսլաւոսի որդւոյ արքայ-
 ին Պօղոնիայ : Այլ և Փեդերիկոսի արքային Նէա-
 պօլսոյ թողացոյց զսովորական տուրս ցորչափ
 կենդանի էր, միայն թէ ամի ամի տացէ սպիտակ
 երիվարս : և 'ի լինել հարկի ակնարկութեամբ
 պապին զծովեղերս պաշտպանեսցէ 'ի հրոսակաց
 զօրօք և ծախիւք իւրովք : Զժառանգութիւն
 աւանդապահ իշխանութեան Փերարացւոց առ-
 եալ շնորհեաց Հելքիւլէսոյ Ատեստենի պայմա-
 նաւ ամ յամէ հատուցանելոյ հինգ հազար ոս-
 կիս : Յորմէ ծագեցան վէճք և ատելութիւնք և
 տարապարտ կորուստ 'ի մէջ իւրեանց : Վըճ-

ռեալ զի պաշտօնեայք աղերսագրոց այնուհետեւ
լիցին երկոտասան որք յառաջն չորեքտասան էին :

Հաստատեաց զկարգն Մինորից սահմանեալ
'ի Ֆրանչիսկոսէ Պաւլեան . և նորոգեաց զկրօնս
բոկոսն Օգոստինեանց սահմանեալ 'ի Մկրտչէ
Բոկիոսէ գենուացւոյ : Յամին 1475 հրատարա-
կեաց զհանգէս յորէլինի ըստ օրինագրութեան
Պօղոսի Բ (1533) : Ձտօն ամենայն սրբոց վրձ-
ռեաց ութօրեայ կատարել : Յաւել և զայլ տօնս
յոլովս և հանգէսս , որպէս զյոլութեան և զըն-
ծայման Տիրամօրն և զՅովակիմայ և զԱննայի , ըզ-
Յովսէփայ և զՖրանչիսկոսի . թէպէտ և զոմանս
'ի տօնից աստի յայլ և այլ ժամանակս ևս հաս-
տատեալ են : Ձերանելին Բոնավենտուրատպիս-
կոպոս կարդինալ գրեաց 'ի կարգս սրբոց և 'ի
վորդապետս եկեղեցւոյ : Սահմանեաց պաշ-
տօն 'ի սլատիւ սրբոյն Յովհաննու Բոնայի ման-
դուացւոյ 'ի կարգէ Անապատականաց : Պատմէ
վազինկոս՝ թէ նա ինքն այց արար մարմնոյ սրբ-
բոյն Ֆրանչիսկոսի , որ եկաց յոտին , և աջքաւեստ-
ներ և ձեռք շօշափէր : Կարճեաց զվէճն Ֆրանչ-
իսկեանց և Դոմինիկեանց յաղագս հրաշալի վի-
րացերանուհւոյն Կատարինեայսենացւոյ , և սառ-
տեաց նոցա չվիճել յաղագս անարատ յոլու-
թեան տիրամօրն , և շնորհեաց զօրհնութիւն
ներդրութեան տօնատիրաց 'ի նոյն աւուրս :

Ոչ նուազ դք երևեցաւ և 'ի մեծագործու-
թեան : Ձկամարակապ մեծ կամուրջն 'ի վերայ
Տիբերիս գետոյ 'ի հռովմ հաստահիմն կառոյց ,
և ցարդ յանուն իւր յորջորջի : Ձմաւենա-
գարան Ատալիկանու նորոգեալ շքեղացոյց զա-
նազան դրուտօք և յոլով մօտենիւք : Ձարս
ուսումնականս և զհմուտս լատին , յոյն և եբրայ-
եցի լեզուաց ճոխացոյց առաւ թոշակօք : Իսկ
զԲլադինա կարգեաց գրապետ մատենագարա-

նին . որ և դրեաց զվարս քահանայապետաց :
Բաղնացոյց զկարգինալս և կարգեաց զնոսա 'ի
կարևոր սաշտօնս . 'ի նոյն պատիւ բարձրացոյց
և զերկու եղբորորդիս իւր . որոց մին ընտրեցաւ
յետոյ պապ Յուլիոս Բ անուէն (1538) : Գրեաց
զանազան ճառս և խմաստալից գիրս աստուածա-
բանականս : Եւ յամին 1484 փոխեցաւ առ-
տէր յիգոսս օգոս . կացեալ յիշխանութեան
ամս երեքտասան և աւուրս հինգ ¹ :

ՄԺԵ

ԻՆՆՈՎԿԵՆՏԻՈՍ Ը

Ա . Տ . 1484 , և իայսէր--մեան փետերի--նի Գ 45 .

1535 . Զկնի փոխման յաստեացս մեծի պա-
պին Քսենատոսի ընտրեցաւ յաջորդ յաթու քա-
հանայապետութեան Յովնաննէս Մկրտիչ աղ-
նուազարմ գենուայի 'ի չորս կաղանդացն սեպ .
յամին 1484 . որ 'ի թագադրութեան անդ ա-
նուանեցաւ Իննովկենտիոս Ը : Սա աղգաւ յոյն
և 'ի Գիլքեան յերևելի զարմէ ծնեալ 'ի 1432 ,
խնամով վարժեալ յուսմունս կարևորս յաջողակ և
աշխոյժ գտաւ 'ի գործառնութիւնս , և խոհա-
կան և քաղցր 'ի կենակցութեան յաշխարհական
կարգի անդ իւրում : Յետ ունեւոյ զաւակս թո-
ղեալ զաշխարհ առանձնացաւ յեկեղեցական վի-
ճակ : Սակայն 'ի փութոյ և ջանից նորին յօգուա

1 Հոայ . և Սէն . յառ 1471 = 1484 : Բւաւ .
'ի լարս սորս : Ոնոթ . Բանվի . առ Բւաւ . եր .
268 : Լաթեր . Գիւր 4 . Տ . 2 . Գւ . Ի . 19 . Սահ-
ման . 6 . 7 . 19 : Կոնտալագիւր 4ապ . 1 . 2 . եր .
404 :

ընկերին և 'ի պայծառութիւն սուրբ հաւատոյ շարժեալ քահանայապետացն յանձնեցին 'ի նա գործս մեծամեծս . որ և յամենայնի անսոգիւս գտեալ՝ արժանացաւ աստիճանի եպիսկոպոսութեան Մելիեայ և կարգինալական աւագութեան 'ի Քսենաոսէ . զոր և յաջորդեաց հաճութեամբ բաղմաց :

Փոյթ կալաւ նախ քան զամենայն հաստատել զսէր և զխաղաղութիւն 'ի մէջ քրիստոնեայ իշխանաւորաց , որով և խաղաղութեան եկաց զամենայն աւուրս կենաց նորա : Իսկ զարքայն Արագոնիոյ և Կասաւեայ զՓեդերիկոս Ե մեծարեաց Կաթողիկեան տիտղոսիւ . որոյ տիրեալ քաղաքին Գրանատայ արտահալած արար 'ի Սպանիոյ զվաղէմի իշխանութիւն Մաւրիտանացւոց : Ընդ նմին և արտասահմանեաց անտիրութսուն հազար Հրեայս : Շնորհեաց Իննովկենտիոսի կարգապետին Մալգայի իշխանութիւն կրելոյ զգլխարկ կարգինալական սակս մեծագոյն գործոց յանձնելոց 'ի նա 'ի նմանէ :

Ընդ այն ժամանակս ետ մեծ հայրապետն նորոգել 'ի հռովմ՝ զմայր եկեղեցին սուրբ խաչի . և տալ գտաւ յանյայտ թանգարանի տախտակ վերնագրի խաչին Քրիստոսի :

Սուլդան Պայազիտ 'ի համբաւոյ Իննովկենտիոսի յահի մեծի եղեալ առաքեաց առ նա 'ի Կոստանդինուպօլսոյ 'ի ձեռն գեսապանաց յընծայ ոչ միայն գումարս ոսկւոյ , այլ որ մեծն է , զվաւերական տէգն զմխեալն 'ի կողս փրկչին և զսպունգն ընդ եղեգանն :

Առ Իննովկենտիոսիւ եգիտ զնոր աշխարհն Ամերիկա Գոլոմպոս քաղաքակից նորա . ընդ որ մեծապէս ցնծացեալ պապին յղեաց անդ քարոզիչս հզօրս առ 'ի ծաւալել զղոյս աւետարանին 'ի մէջ նոր ժողովրդեան այնորիկ . զնոյն արար և

ի կողմանս կողմանս Ափրիկոյ : Եւ ինքն ՚ի վաթ-
սներորդ ամաց հասակի վախճանեալ փոխեցաւ
յաստեացս առ տէր յուծ կաղանդացն օգոս.
յամին 1492, կառավարեալ զիկեղեցին առաքինի
քաղաքավարութեամբ և իմաստութեամբ ամս
եօթն, ամիսս տասն և աւուրս քսանեօթն ¹ :

ՄԺ.2

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ 2

Ա. Տ. 1492, և խաչեհո-մեան փետրեի 1-ի Գ 53:

1536. Աղեքսանդր սպանիացի ծնեալ ՚ի վա-
լենցա որդի Կոփրեատոսի ուրումն և քեռորդի
Կալիստոսի Գ պապին, յառաջագոյն կոչեցեալ
հռոտերիկոս լենցոլեան կամ Բորձեան կար-
դինալ ընտրեցաւ քահանայապետ յերեք իդո-
սացն օգոս. յամին 1492 : Սա քանզի յերկտա-
սարգական հասակին ամաց իբր քսանհինգից
ամբարձեալ ՚ի կարդինալութիւն անց ՚ի շարս
աւագանւոյն, առ որս չպակասէին ՚ի ժամանա-
կին արք օտարախորհուրդք և շողմարարք,
չմարթացաւ կարեւոր առաքինութեամբ պերճա-
նալ ըստ արժանի պատուոյն, որպէս տսէ Պեք-
քեդդի. և ՚ի հարկէ որ զսկզբունս առաքինու-
թեանց հաստահիմն ոք չառնիցէ յայնմ հասա-
կի, նաև յասպագայ վտանգացն դժուարաւ թէ
զերծանիցի : Սակայն ոչ ըստ ոմանց ՚ի մատե-
նագրաց շաղակրատանս անլսելիս առեալ էմբ ՚ի

1 Հոռոյ, և Սբն. : յաճ. 1484 = 1492 : Ռաֆայ.
Եւ. վաղադ. աշխարհ. գիրք 2. և 7 : Յովն. Մա-
րիանոս գիրք 26 : Աղեք. Նապ. յասպո-տժաբ.
գիրք 2. և ՚ի պապ. Ել. Դաբ թէ և թիւ. Գլ. 10 :

պատմել զամանէ, և կամ զմարդկօրէն վիճակ-
սրն երկնիւք չափ բարձրացուցեալ յայլ կերպա-
րան մուծանել. որք անգստին 'ի բանից իւրեանց
յուշանեն զինքեանս՝ թէ քան ստուգապատում
մատենադիր երևել՝ առաւել զբամբասելն և զնա-
խատել ախորժեն զառաջնորդս մեծի եկեղե-
ցւոյն :

Արդ ըստ հաւատարիմ միաբան վիպագրաց
երևելի ձիրք էին 'ի նմա արագամտութիւն, պեր-
ճախօսութիւն, եռանդն և աջողակութիւն 'ի
մեծամեծ գործս, և 'ի գրոց հմտութիւնս ոչ
հեակակ որ: Հեղութիւն և բարեխառնութիւն
և արդարութիւն ոչ օտար ինչ էին 'ի նմանէ, որք
և յայնի երևին 'ի կոնգակսն զոր հրատարա-
կեաց վասն հասարակաց խաղաղութեան և սանձ
արկանելոյ սպանութեանց և գողութեանց ժա-
մանակին : Սակայն չեկաց 'ի չափոյն խառնելոյ
յայլ և այլ իրողութիւնս աւագութեանց այլոց
պետութեանց : Քանզի որդիք էին նորա յաշ-
խորհական կարգի անդ իւրում, իբրև անց 'ի
քահանայապետութիւն՝ ամբարձ զնոսս 'ի մե-
ծամեծ աւագութիւնս, և անտի սկիզբն կալաւ
խռովութեանց խռովոյ, զորև բորբոքեցին օր քան
զօր որք խեռային ընդ նա և ընդ արարս նորա,
և ինքն զարախօսս իւր թէպէտ և սանձահարէր
բանախիւք և սպտուհասիւք, այլ խաղաղութիւն
չերևէր ուստեք : Սակայն մի 'ի գրդւողաց խռո-
վութեանցս այսոցիկ եղև լուգովիկոս ոմն
Սիորցա անուանեալ, թէպէտ և ինքն զկողմն
Աղեքսանդրի զօրացուցանել համարէր :

Յաճախեաց Աղեքսանդր զկարգինալս թուով
քառասունհեռիս, յորս քսանհերկուքն սպա-
նիացիք էին : Իսկ Փերալինանտոսի Ե արքային
Սպանիոյ շնորհեաց վճռաւ ժառանգել զնորա-
գիւտ քաղաքս և գաւառս յԱմերիկա, որ ըս-

կըսեալ 'ի միջօրէական շրջանակէ միջոցաւ հարիւր փարսախաց ձգէր յԱզորեան և 'ի հետպերեան կղզեաց յարեմուա և 'ի հարաւ : Յորմէ ծագեցաւ հակառակութիւն մեծ ընդ նոյն Փերաի նանտոս և ընդ Յովհաննէս արքայ Լուսիսանիոյ, որ և ունէր իրաւունս տիրելոյ այնց վայրաց : Եւ Աղեքսանդր իրաւախոհ կացեալ 'ի նոսա, արգարութեամբ բաժանեաց 'ի մէջնոցա ղերկիրն զայն :

Յամին 1500 հռչակեաց զհանգէս յորէ լինին . եհան վճիռ բանադրանաց ընդդէմ նոցա, որք գիրս 'ի լոյս ընծայեն տպագրութեամբ առանց ցուցանելոյ եպիսկոպոսաց և առանց ունելոյ զհաւանութիւն նոցա . որոց և պատուիրեաց չտալ հրաման տպելոյ մինչև իցեն մանրախուղիւ քննեալ զայնոսիկ և սրբեալ 'ի գայթակղական բանից, մինչև չմնալ 'ի նոսա նշանախեցի միոյ որ իցէ ընդդէմ ուղղափառ հաւատոյ : Եւ ինքն կացեալ յիշխանութեանն ամս մետասան և աւուրս ութ 'ի հնգետասան կաղանդացն սեպ . յամին 1503 տագնապեալ սաստիկ ջերմամբ մեռաւ ամենայն հոգևոր պատրաստութեամբ 'ի հատակի եօթանասուն հերկու ամաց : Յետ մահու նորա քանզի մարմինն որա ուռուցեալ սևացաւ, բազումք 'ի ժամանակակից հաւատարիմ մատենագրաց հաւաստեն եթէ զմահագեղն զոր կեսար Բորճեան վասն այլոյ ուրումն պատրաստեալ էր, նա յանգէտս արբ, և մեռաւ յետ սակաւ ժամուց : Բայց որպիսի և եղեալ իցեն առանձին կեանք սորա, զորոյ զմարդկօրէն վրկպակսն չէ մարթ բացաւ դիմօք անմեղադիր առնել հակառակ միաձայն վկայութեանց վկաբերաց յայլևայլ խմբէ և ազգէ, որպէս ասեն Պեքքեդդի և Պեռքասդէլ, սակայն վարդապետութիւնք սրբոյ աւետարանին այնպէս անարատ փայլեն յամենայն կոնգակս նորա, որպէս եթէ

միոյ յատուած արեալ հայրապետացն էին պատ-
գամք , որք սրբութեամբ վարուց իւրեանց
փառս յաճախեցին առաքելական աթոռոյն ։

ԴԷՊԲ ՀՆԳԵՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴԻ ԴԱՐՈՒՆ

ԼՍ.

- 1402 . Կարապետ Բ կաթողիկոս յաջորդէ ըզ-
րաւիթ :
1409 . Յակովբ նստի կաթողիկոս :
1411 . Գրիգոր Ը կաթողիկոս յաջորդէ զՅա-
կովբ :
1418 . Պօղոս Բ յաջորդէ զԳրիգոր կաթո-
ղիկոս :
1424 . Վասիլ Գ տիրէ Մոսկովաց :
1430 . Կոստանդին Ե նստի յաթոռ կաթողի-
կոսութեան :
1439 . Յովսէփ Գ յաջորդէ զԿոստանդին կա-
թողիկոս :
1440 . Գրիգոր Թ նստի կաթողիկոս , և աթոռն
փոխադրի յԷջմիածին :
1440 . Գիւտ տպագրութեան 'ի Մոզուենաիա
'ի ձեռն Յովհաննու Փոստոսի :
1442 . Կիրակոս նստի կաթողիկոս , և ասպ Գրի-
գոր Ժ :
1453 . Առումն Կոստանդինուպօլսոյ յՕսմա-
նեանց :

1 Հոսյ . և ՍԲն . յաճ 1492 = 1503 : Յովհ .
Մարիան . գիրք 26 . գլ . Բ : Սահմանադ . 2 = 6 . էր .
467 . հար . 1 . Կոնդակագիրք : Բէլաբին . յլ . Ժադ .
Հո . գիրք 6 . գլ . Բ : Աւետ . Նաբաւ . գիրք 2 .
Թաթ . գլ . Թ . յօդ . 3 : Պետեւորդի . հար . 6 . յաճ
1492 . Է . 1503 . ճգ : Պետապարէլ . գիրք 56 . հար
ճար 13 . 86 :

1455. Արիստակէս ձեռնագրի եպիսկոպոս և
կոչի Աթոռակալ:
1461. Ջաքարիա Բ կարգի կաթողիկոս:
1461. Յովակիմ առաջին պատրիարգ նստի 'ի
Կոստանդինուպօլիս: Եւ Յովհաննէս
Գ Վասիլէվիչ պայազատէ 'ի Ռուսաս-
տան:
1462. Արիստակէս Բ յաջորդէ զՋաքարիա, և
աջ Լուսաւորչին ածի յԱլթամար:
1466. Սարգիս Բ կաթողիկոս յաջորդէ:
1475. Օսմանյիք և Թաթարք առին զԿաֆա 'ի
Գենուացւոյ:
1476. Տօն անորատ յղու թեան Տիրամօրն սահ-
մանագրի:
1477. Աջ Լուսաւորչին անդրէն ածի յԷջմի-
ածին:
1478. Նիկողայոս պատրիարգ յաջորդէ զՅո-
վակիմ:
1488. Վէնետկեցիք տիրեցին Կիպրոսի՝ շնոր-
հեալ նոցին Կատարինեայ հայկազուն
դշխոյի:
1489. Կարապետ յաջորդէ զՆիկողայոս պատ-
րիարգ:
1490. Արիստակէս Գ նստի կաթողիկոս:
2492. Քրիստափոր Գ յուրմսոս եգիտ զԱմերի-
կա. որ ապա հռչակի յԱմերիկոսէ
փլորենտացւոյ հանդերձ պատմու-
թեամբ:
1498. Թագէոս Ա կաթողիկոս հաստատի:
Ջայնու ժամանակաւ Թագաւորէր յարեւել
զինի սուլթան Պայազիտին Ա, Մէհէմմէտ Ա, յամի
1402. ապա սուլթան Մուրաա Բ. յետոյ Մէհէմ-
մէտ Բ. որ և տիրեաց կայսերութեան Յունաց,
ընդ ամենայն ամս 30: Յետնորա Պայազիտ Բ ամս
32 յամի 1481:

ՎԵՇՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ ԴԱՐ

ՄԺԷ

ՊԻՈՍ Գ

Ա. Տ. 1503, և կայսերական Մատենադարան
նոսթ 10 :

1537. Օ ՎԵՐԻ մահուան Աղէքսանդրի Զ
ուխտն Հռովմայ փոյթ յանձին կալաւ ընտրել
ղայնալիսի ոք՝ որ կատարեալ իցէ առաքինու-
թեամբ և իմաստութեամբ : Եւ ահա հաւա-
նութեամբ ամենայն աւագաց ընտրեցաւ ի տան
կալանդացն հոկտ. յամին 1503 Քրանչիսկոս
Տուրքիոյն Բիզոլոմիոս սենացի՝ քեռորդի
Պիոսի Բ. պապին, յորմէ կարգեալ էր արքե-
պիսկոպոս և կարգինալ Սենայ. նմին իրի ոչ
միայն յանուն նորա յորջորջի կամեցաւ, այլ
և գերապանծ առաքինութեանց նորին լինել
Ժառանգորդ : Յորմէ ակնկալութիւն մեծ էր
ամենեցուն տեսանել նորոգեալ զկարգս եկեղե-
ցւոյ և զօրինադրութիւն նախորդաց նորա. զի
էր նա այր խոհական և իմաստուն. և այն ինչ ի
պատրաստի լինէր Ժողով գումարելոյ վասն բա-
րեկարգութեան, և ըստ նմանութեան քեռուոյ
իւրոյ զօրաԺողով լինելոյ ընդդէմ այլազգեաց,
վերին անտեսութիւնն այլազգ կարգադրեալ խա-
փան արար ամենայնի : Իբրև զի զկնի քսանև վեց
աւուրց իշխանութեան կալեալ զնա զաւ սառ-

տիկ՝ փոխեցաւ առ տէր 'ի հնգեաաասն կաղանդ .
նոյ . ամաց վաթսուներորից ¹ :

ՄԺԸ

ՅՈՒԼԻՈՍ Բ

Ա. Տ. 1503 և խոստերու-նէան Մաթսի-ժի-ան-ի 10 :

1538. Այն ինչ գումարեալ աւագաց յըն-
թուածիւն նորոյ պապի՝ հռչակեցաւ քահանայա-
պետ Յուլիանոս հռոբորէոս սափնացի եպիս-
կոպոս կարգինալ 'ի կաղանդս նոյ . յամին 1503:
Այս այր երեւելի 'ի մէջ աւագաց և հանճարով
և յիշատակաւ հօրեղբօր իւրոյ Քսենոփոսի Դ
պապին , յորմէ և կարգեալ էր կարգինալ և
գլուխ 'ի վերայ եկեղեցական զօրաց , հնարագի-
տութեամբ անձին սիրելի եղեալ ամենեցուն եւ
'ի գահ հայրապետութեան , և 'ի թագադրութեան
անուանեցաւ Յուլիոս Բ : Որ ընդ արտաքին
հմտութեանց ունէր և նախանձ եկեղեցւոյ , նմին
իրիւրցծ ըստ օրինաց զհենրիկոս Ը արքայ Բրի-
տանիոյ , որ ամուսնացեալ էր ընդ այրի կնոջ եղ-
բօր իւրոյ դստեր արքային Սպանիոյ : Եւ վճիռ
գատարարութեան եհան ընդդէմ՝ նոցա , որք
'ի ձեռն սիմոնականութեան ընտրեն զաւագս 'ի
հայրապետութիւն : Եւ առ օրինօք լինելոյ
այսպիսի ընտրութեանց՝ խնդրեցին իշխանաւորք
գումարել զընդհանուր ժողով : Հաստատեաց
նա զկարգ Մինորից սրբոյն Ֆրանչիսկոսի Պաւ-
լեան զհաւանեալն կանխաւ 'ի Քսենոփոսի Դ :

¹ Հոսայ . և Սբն . յամն 1503 : Ռաթայէլ Վ .
Լադ . Գիրք 22 :

յիննովկենտիոսէ Ը և յԱղեքսանդրէ Զ. և ետ
նոցա զանազան ազատութիւնս :

Յետ այսորիկ խորհեցաւ Յուլիոս նորոգել
զվտօրիկանեան մայր եկեղեցի սրբոյն Պետրոսի
զհիմնեալն երբեմն 'ի մեծէն Կոստանդիանոսէ
և խանգարեալ հնութեամբ ժամանակի : Բայց
ցանկայր այնպէս հոյակապ կառուցանել զայն՝
որպիսի չիցէ եղեալ յաշխարհի , արժանի մեծի
աթոռոյ առաքելապետին և եկեղեցական ինք-
նակալութեան և մեծափառութեան տեղոյն :
Արդ 'ի չորեքտասաներորդ կաղանդացն մայիսի
յամին 1506 եղև հիմնարկութիւն մեծի տա-
ճարին սրբոյն Պետրոսի 'ի Հռովմ 'ի Ղազարէ
Բրամանտեայ քաջարուեստ ճարտարաստէն :
Այլ քանզի մեծագումար գանձուց պէտք էին
վասն ահեղ շինուածոյն , Յուլիոս քահանայա-
պետ , որպէս և յաջորդք նորա ուշագիր եղևն
ոչ միայն զհաւատացեալս նպաստաւոր կացու-
ցանել այնմ , այլ և զօրհնութիւն ներողութեան
բաշխեալ ամենեցուն յորդորել յառատաձեռն
ողորմութիւն սակս այնր շինուածոյ , որով և թո-
ղութիւն մեղաց դտանել 'ի ձեռն ասպշխարու-
թեան :

Այս քահանայապետ քանզի ահրնկէցէր և պա-
տերազմասէր՝ առ 'ի սանձահարեւոյ զանուղղայս
արկ 'ի բանս զԿեսար Բորձեան և դողացոյց
զուադս : Եւ այնուհետև 'ի Հռովմայ ահեղ
պատրաստութեամբ և յառաջընթացութեամբ
որոյ հաղորդութեան դիմեաց 'ի Բերուզիա , և
ահիւ քան թէ զինու արտահալած արօր զԲալ-
լիոնեան զապստամբս և զԲենտիվոլեանս 'ի Բո-
նոնիոյ : Իսկ զԲոլինա սեպհականեալ միացոյց
ընդ գաւառացն Հռովմայ : Ապա փառաւոր
յաղթանակաւ դարձ արարեալ անախի 'ի Հռովմ
'ի հինգ կաղանդացն ասպրիլի հետևեալ ամին մե-

Ծառանդէս կատարեաց զնաւակատիւ այնր յաղ-
թութեան յաւուր ծաղկազարդի : Սա սիրէր
զերկայն մօրուս և գարմանէր զայն վայելուչ
յահարկութիւն ժողովրդեան սրտաշաճ մեծա-
բարոյ անձին . որում հետեւէին և այլք :

Այն ինչ յապտտամբութիւն մտաբերեալ Վե-
նետկեցւոց ընդդէմ նորա , աճապարեալ միա-
ցոյց ընդ իւր զՄաքսիմիլիանոս կայսր , զԼուդո-
վիկոս արքայ Գաղղիոյ և զՓերտինանտոս Սպա-
նիոյ , սպառնացաւ զինու զօրութեամբ բառնալ
զտէրութիւն միանգամայն և զանուն Վենետ-
կեցւոց եթէ ոչ զըջասցին : Որոց ընդդէմ կար-
դաց նա և նշովս ցաւագինս . մինչև այլ յայլմէ
եղեալ նոցա՝ կատարեցին զամենայն կամս սա-
պին զօր միանգամ սահանջէր 'ի վենետկեան
հասարակապետութենէ :

Յետ այնորիկ շարժեաց Յուլիոս զզօրութիւն
իւր ընդդէմ Գաղղիացւոց պաշտպանողաց զԱլ-
փոնսոս , որ զտուրս և զիրաւունս եկեղեցւոյն
հռովմայ բռնի գրաւեալ էր 'ի Փերարա ընդ
բաղմարեր աղէհանին Գոմագլեան : Ընդ որ զայ-
րացեալ Լուդովիկոսի է արքային՝ ետ գումա-
րել ժողով 'ի Պիզա առ 'ի զսպել զՅուլիոս պապ
յամի 1511 . որ ապա փոխադրեցաւ 'ի Մեդիո-
լան և անտի 'ի Լուդգոն : Իսկ մեծ քահանայա-
պետն գումարեաց վաղվաղակի ժողով մեծ , որ
ասի ընդհանուր ժողով Լատերանու Ե . յորում
էին հարիւր և չորեքտասան եպիսկոպոսունք ,
հնգետասան կարդինալք հանդերձ պատրիար-
դօք , և բազում վարդապետք և արքայք ընդ
գեսպանաց արքայից : Ուր նախագահ նստեալ
ինքն Յուլիոս ջրեաց զժողովուն Պիզայի մինչև
ցորրորդ գումար . այլ զկատարումն եթող յո-
ջորդին Լեւոնի Ժ , որ 'ի 1517 յաւարտ հասցյ
զայն , ուր վճռեցան կանոնք ընդդէմ հերձեղոց

և Սիմոնականաց այլովքն հանդերձ (1539) : Իսկ յառաջ քան զայն հասեալ հայրապետին Յուզիոսի վախճան կենաց 'ի հասակի եօթանասուն ամաց փոխեցաւ յաստեացս յինն կաղանդացն մարտի յամին 1513, կացեալ յիշխանութեան ամս ինն, ամիսս երիս, և աւուրս քսան ևմի 1 :

Մ Ժ Թ

ԼԵՒՈՆ Ժ

Ա. Տ. 1513, և Իսայեհ-Բեան Մարտի Լիանոսի 20 :

1539 . Լեւոն փորենտացի յականաւոր տանէ Մէտիչի անուանելոյ, որդի Լաւրենտիոսի, յառաջագոյն ձայնեալ Յովհաննէս՝ ընտրեցաւ 'ի նորահաս կարգինալաց քահանայապետ 'ի ծաղկեալ հասակի երեսունեւեօթն ամաց 'ի հինգ ի դոսացն մարտի յամին 1513 : Որ 'ի մանկութեան կրթեալ առ ոտս մեծիմաստ գիտնոց՝ եղև քաջուս և աշխարհավար . մինչ զի 'ի հասակի չորեքտասան ամաց բարձրացաւ յաւագութիւն . եղև կարգինալ յիննովկենտիոսէ . ապա նուիրակ կարգեցաւ Յուզիոսի պապին . հուսկ յետոյ մեծապանծ փառօք պսակեալ պապ՝ անուանեցաւ Լեւոն Ժ : Սորա առաջին փոյթ եղև դըլխաւորել զժողովն Լատերանու Ե զթողեալն 'ի նախորդէ իւրմէ . յորում ներողամիտ դատեալ երկուց աւագաց եղելոց 'ի ժողովակին Պիղայի՝

1 Հոայ . և Սբն . յաին 1503 = 1513 : Սահմանադ . 3 . և 10 . հաս . 1 . Կոնդ . եր . 478 . 486 : Անդրէաս Մարգ . 41րդ 1 . պապ . Վենէս : Պեպ . Բեմ . 41րդ 10 : Յովն . Աւի . 'ի լաւ Լեւոնի Ժ . 41րդ 2 :

Հայրախնամ քաղցրութեամբ կացոյց զնոսա 'ի նախկին իշխանութեան : Ուրանօր հրաւիրեաց զԲոյեմացիս , որք քրթմնջէին յանիրաւի՝ թէ առաքելական դահն չեկաց 'ի դաշին ընդ հոսսեանց 'ի Բասիլեան ժողովի (1529) : Յանձնեաց զգործն կարգինալին ստրիկոնացւոյ , զի եթէ թողցեննոքա զհերձուածս հոսսեանց՝ միացուցէ ընդ եկեղեցւոյն հռովմայ :

Նովին եռանդեամբ առաքեաց հրեշտակս առ Ռուսս և առ Մարոնիս առ 'ի միացուցանել զնոսա ընդ առաքելական դահին : Նոյնօրինակ ջանահնար եղև մաքրել զհայկէս 'ի մոլորութեանց և 'ի դաւիթ սրբոյ եկեղեցւոյ ածել ըզնոսա : Իսկ յԱմերիկա 'ի նոր աշխարհս կարգեաց զեպիսկոպոսունս բանիբունս : Մասիսոհ եղև դումարել զխաչակիր զօրս ընդդէմ սուլդան Սէլիմի : Պատուէր եհան գիտնական դասատուաց 'ի բարձրագոյն ուսմունս , և իմաստասիրաց 'ի համալսարանս քաջ հաստատել զանմահս թիւն բանական հոգւոյ , և 'ի բնական սկզբանց ապացուցիւ վարդապետել : Զերանելին Ֆրանչիսկոս Պաւլեան դասակարգեաց ընդ սուրբս : Իսկ Վարդոսի Եւրֆային Վաթովիկեան ձայնելոյ շնորհեաց զյաջորդութիւն կայսերութեան , զոր կայսրնաիրք ընտրեցին կայսր հռովմայ , և միանգամայն եղև թագաւոր Նէապօլսոյ :

Այնչափ էր սէր մեծի պապին Լեւոնի առ ուսումնասէրս և առ բանասէրս , զի մի միայն ծաղկեցուցիչ եղև յիտալիա դպրութեան և բանաստեղծութեան . պարծանս անձին համարէր լինել բարեկամ իմաստնոյ ժամանակին : Սմին իրիձեռն էարկ նորոգեաց զհամալսարանն հռովմայ , չքեղացոյց զուսումնարանս ականաւոր իմաստնովք , պիտանի ուսմամբք և արուեստիւք :

Փոյթ կալաւ 'ի կատարելութիւն ածելոյ զա-

հեղ շինութիւն վաթիկանեան տաճարի . որոյ վասն եհան զօրհնութիւն ներողութեան որոց նպատամատոյց լինին մեծի շինուածոյն : Որում ընդգէմ կացեալ Մարտինոս Լուտեր աղանդապետ ժայթքեաց զթոյն դառնութեան հերձուածոյն իւրոյ . զորքաղցրութեամբ կամեցեալ Լեւոն շահել 'ի ձեռն կոնդակին 'ի 1518 , և դտեալ զնա անդարձ , եհան վճիռ դատապարտութեան ընդգէմնորա յամին 1520 . որ սկսանի բանիւ սաղմոսին . «Արի Աստուած և դատեալ զգատաստանս քո» : Յայնժամ Հենրիկոս արքայ Անգլիոյ ընդգէմ զինեցաւ Լուտերի զօրաւոր բանիւք . որով և միառաւորեցաւ 'ի սպանն տիրոջսիւս Պաշտպան հաւատոյ :

Ապա սրբազանն շքեղ զարդարեալ զհրապարակական շինուածս նորոգեաց և զբազում տեղիս . զաւազանն Կոստանդիանոսի անդրէն հաստատեաց 'ի Լատերան : Այն ինչ զուարճանոյր մեծ հայրապետն Լեւոն 'ի շինութիւնս և 'ի յաղթութիւնս , սեպհականեալ և զԲարմա և զԲիաչենցա , յանկարծ յափշտակեցաւ 'ի մահուանէ , դեղակուր եղեալ՝ որպէս կարծի , 'ի կաղ . դեկ . 1521 , առաջնորդեալ ամս և ամիսս ութ և օւրս քսան ¹ : Բայց յառաջ քան զմահ իւր հրաման արար այլեւ զգիրս Լուտերի ² :

1 Հոս . և Սբոն . յաճ 1513 = 1521 : Պեք . Բեմբ . Գիւր + 12 : Լամբեր . Գիւր + 1 . Գլ . Իւլ , և 3 . Գլ . Ժն , 10 : Սահմ . 25 . 38 . և 45 . հաք . 1 . Կոնդ . եր . 597 :

2 Յուլի 1483 Ժնա - Մարտինոս 'ի Յովնանէ Լուտերէ 'ի Վերին Սաքսոնիա 'ի քաղաքն Սլեբեն : Ի 1503 քաջոս գտեալ 'ի իւրեանդայոնիւնս՝ կարգեցաւ ոսոցիւ 'ի հասակի քսան ամաց : Յառաջ մեռմ 'ի գնան 'ի զբոսանն՝ ընկեր նորա կայծակնահալ եղեալ

ՄԻ

ԱՌՐԻԱՆՈՍ 2.

Ա. Տ. 1522, և Կայսերական Կարգով Ե 4:

1540. Ազրիանոս հոլանտայի մեծահամբաւ
առաքինութեամբ և վարդապետութեամբ, ընտ-
րեցաւ քահանայապետ միաձայն հաւանութեամբ

ինքն իրենաց զմիս և ի հոգի ի իր օր Օգոստինեան ան-
ապարանաւորաց. և ի հասակի քահանայաւորաց եղև
քահանայ, և առաքելացաւ ի Աթլաթեմպերի լինելու ու-
սուցիչ և սուսուսաւորանին լինելու ի դասէն Սափառնիոյ:
Ուր ճոխացեալ ուսմամբ և եղև վարդապետ և ուսու-
ցիչ սաստաւածաբանութեան, այլ և քաղաքի: Այլ
յաճախ ընկերացանութեամբ գրոց Յովնանեոս հոգի
ապակեանցան միս և ուրա (854). Իսկ ի 1517, Լեւոն
պապ ի բրեւ հրապարակեաց զվերադառնալու և առ ի գո-
մարել զաղարհութեան ի յեռն Դոմինիկեանց, Դժոհա-
բացաւ Յովնանեոս Սափառնիոյ առաջնորդ Օգոստին-
եանց սակաւ ու յանձնելոյ ինքեանց զայն գործ. և ինչ
էր Լեւոնի բարոյս ընդդէմ հաստատուաց զայն ողոր-
մութեան: Յայնժամ առիւն առեալ Լեւոնի ծայր-
եանց զնոյն դատանութեան, զոր արհարեալ ունեւ.
և սկսաւ աշխատել բարոյս և ուսուցանել զհոգի-
բանութեան իւր. մինչև չհանդուրժեալ ուղղափառաց
ապարանացան դատաւարաւ զնա: Այլ նորա ոգացեալ
զքահանայ Սափառնիոյ, զԱլեքս և զԴանիս՝ զօրացաւ,
և ապա դատաւարաւ ի Լեւոնի ընդ արհարեանիս
իւրոց: Եւ առաւել և ծայրահեալ նորա ի իր զհարգի
և անուանացաւ ընդ հաստատուոր իրաւի և ծնաւ ի
նման զերիս որդիս: Բայց ի 1546. թիւ. 18 ա-
պակեացաւ վաթսուան և երից ամաց ի Սեբեան, ինչեալ
զանազան գրոհածս ճշգրտեան. զոր քաղաքիցին
հեղեղաբար և ուրա յայլ և այլ քեղիս (858):

Թեամբ աւագաց 'ի հինգ իդոսացն յունվ. յա-
մին 1522: Այս անձն տենչալի ծնեալ յերկուս
մօրաի յամին 1459 յաղքատ արուեստաւորէ
ուսմեմնէ՝ յանշուք քաղաքին Ուտրէքտ՝ անուա-
նեցաւ Ադրիանոս Փլորենտ: Մտեալ ապա 'ի
համալսարան Լալանիոյ քաջահմուտ գտաւ յու-
սումնականութեան, յիմաստասիրութեան և
յաստուածաբանութեան. մինչև լինել դասատու
աստուածաբանութեան, ապա գահերէց եկե-
ղեցւոյ քաղաքին, յետոյ եպիսկոպոս Դորդո-
սոյ 'ի Սալանիա: Ուր ինքն մինչդեռ կայր յիւ-
րում պաշտաման, ահա Յուլիոս կարդինալ
Մէտիչի և Կարոլոս Ե կայսր, որոյ էր գաստիա-
րակ, միջնորդ լեալ շահեցան զմիտս կարդինա-
լաց. որոց Թէպէտ անծանօթ էր նա երեսօք,
այլ ընտրեցին զնա գլուխ սրբոյ եկեղեցւոյ: Որ
ընդ ծով եկաւորեալ 'ի Հռովմ՝ յերեք կաղան-
դացն սեպ. պսակեցաւ պապ յաւուր կիւրակէի,
և ոչ փոխեաց զանուն իւր ըստ առաջնոցն սովո-
րութեան: Չեղև նա և հանդէսն քաղմաժողով
ի պատճառս Ժանտախտին ճարակելոյ 'ի Հռովմ:
Խտալացւոց տեսեալ զպարզ կենակցութիւն նորա
ղի չէր այնքան նրբահայեաց, և կասկածոտ իսկ
էր յորոշմունս իրաց կարեւորաց՝ ոչ հաճէին ընդ
նա: Բայց նա ոչինչ պակաս գտաւ 'ի ծայրա-
գոյն պաշտաման իւրում՝ բարեկարգել զհօտ
իւր և հաստահիմն առնել զօրէնս տեսուն: Եւ
զԿարոլոս Ե կայսր և զՖրանչիսկոս Ա արքայ
Գաղղիոյ գունգործեաց միաբանել ընդ միմիանս:
Իսկ զԼուդովիկոս արքայ Հունգարիոյ յարոյց
ընդդէմ՝ այլազգեաց՝ երբ լուաւ եթէ Հռոգոս
կղզի առաւ 'ի սուլթան Սիւլէյմանէ:

Ի վեր քան զամենայն փոյթ մեծ յանձին կա-
լու շիջուցանել զհրդեհ չարահնար աղանդոյն
Լուաերի. և սորին աղտփաւ յլեաց զՖրանչիս-

կոս եպիսկոպոս 'ի Ժողովն Նորիմբերկայ իրա-
ւամբք ուղղելոյ զանուղղայն : Գրեաց և նամակ
առ Փեգերիկոս գուքս Սաքսոնիոյ յորդորելով
զնա շահել զբանգագուշեալն Լուտեր, և յուշ
արարեալ նմա զհայրենի բարեպաշտութիւն և
զուղղափառութիւնն դալ 'ի մոլորութեանց
անտի 'ի ճշմարտութիւն սուրբ հաւատոյ : Նա
ինքն Ադրիանոսպապ առաքեաց 'ի նոր աշխարհս
Ամերիկոյ քարոզիչս 'ի կարգէ սրբոյն Ֆրանչիս-
կոսի առ 'ի զվայրենի և զխուժագուժ աղգս
կրթել և հաստատել 'ի սուրբ հաւատոս : Զառաջ
նորդն Փլորենտիոյ զԱնտոնինոս և զԲեննոն սրբ-
բափայլ եպիսկոպոս Միսնայգաօտկարգեաց ընդ
սուրբս : Իսկ զստահակս յեկեղեցականաց փա-
կեաց 'ի բանալի առ 'ի յապաշխարել, և զորս ե-
գիտղգուշաւորս և կրօնասէրս պատուեաց . որով
և ճշգրտեաց զսովորական բան իւր . « Եկեղեցիք
քահանայիւք և ոչ քահանայք եկեղեցեօք պար-
տին պաճուճիլ » : Աղգականաց նորա եկեալ 'ի
Հաովմ՝ մինչդեռ ակն ունէին հանգիպել մեծա-
գոյն փառաց 'ի ձեռն մեծի հայրապետին, նա
զնոսա սակաւաձեռն պիտոյիւք յետս 'ի հայ-
րենիս դարձոյց . նա զի՝ չարաչար պատուհա-
սեաց զեղբորորդի իւր գտեալ պարտաւոր 'ի քա-
հանայութեան : Զիրաւունս ընտրելոյ կամ ա-
նուանելոյ զեպիսկոպոսունս տուեալս 'ի Լեւոնէ
Ժ արքայից Գաղղիոյ՝ շնորհեաց և արքայից Սպա-
նիոյ : Եւ ինքն յետ կալոյ 'ի հայրապետութեանն
ամ մի, ամիսս ութ և աւուրս վեց՝ փոխեցաւ
յաստեացս յութութեանն կաղանգացն հոկ . յա-
մին 1523 : Եւ կառուցաւ դամբարան վաննորա
'ի տաճարի սրբոյն Պետրոսի առ Պիոսի Բ (1532)
և անդ 'ի կարգս քահանայապետաց ամփոփե-
ցաւ փառօք մարմին նորա, գրեալ 'ի վերայ յիշա-
տակարան այսպիսի մակագրութեամբ . « Աստ

եղեալ կայ Ագրիանոս Զ, որ յամենայն 'ի կեանս
իւր 'ի չրամայելն և եթ գժբաղդ գտաւ : 1 :

ՄԻԱ

ԿՂԵՄԻՍ Ի

Ա. Տ. 1523, և խոսերուսի Կարգութի Ե 5 :

1541. Կղեմէս Մէտիլի յառաջնմէ ձայնեալ
Յուլիոս կարգինալ արքեպիսկոպոս Փլորենտիոյ
և հօրեղբօրորդի Լեւոնի ժպտալին, ընտրեցաւ
յաթոռ քահանայապետութեան ամաց քա-
ռատուն և հնգից 'ի ձեռն նորահասակ կարգի-
նալաց յերեքտասան կաղանդացն դեկ. յամին
1523, որ 'ի թագադրութեան անուանեցաւ
Կղեմէս Ի : Սա լեալ երկիւղած և կրօնասէր՝
զառաջինն հաստատեաց զկարգս Բառնաբեանց
և Թէատինաց զսահմանեալն Կայետանոսի Թէ-
անայ քահանային, նա և զսահմանադրութիւն
Քաբուչինաց 'ի Մատթէոսէ քահանայէ Մինո-
րից : Ի 1525 հռչակեաց զհանդէս յոբելինի.
'ի նմին ամի նորոգեաց զկարգադրութիւնս նա-
խորդաց իսկ վէնեական կղերիկոսաց եղ կարգ.
ընտրութեան յառաջնորդութիւն կամ 'ի Ժո-
զովրդապետութիւն անկաւոր տիալոսիւ, զոր

1 Հոսյ. և Սբն. յամն 1522 : Լ-Դ-Վ. Վ. Ին.
Գոթթի հոս. 1. 4Լ. Ժ. Սահմ. 5. հոս. 1.
Կնդ. եր. 629. 632 : Յ-Վ. Մար. Գիրք 26.
4Լ. Է : Յ-Վիս 'ի Վրս սրա. եր. 149 : Բաւալի.
Գիրք 2. 4Լ. Է :

ցարդ պահէն : Եւ փորել 'ի ժայռի յՈրվիեգօ քաղաքին երկուհարիւր յիսուն կանգուն խորին ջրհոր աստիճանաւոր կռանահատեալ . զոր կատարեաց Պօղոս Դ պապ . առ մուտս դրանն դրեալ կայ . « Զոր բնութիւնն զլացաւ , արուեստն ճարտարեաց » :

Այնուհետեւ յաճախեալ խռովութեանց յԵրոպա զոյգ ընդ լուտերականութեան՝ ցաւալի եղեն կեանք մեծի հայրապետին Կղեմայ : Քանզի Կարողոսի Բորբոնի ապստամբեալ յարքայէն Գաղղիոյ յարեցաւ 'ի Սպանիացիս . և հռովմայեցիք չին հաշտ մտօք ընդ պապին : Նոյնպէս էր և Կարողոս Ե կայսր : Սորին աղագաւ հայրապետն միացաւ ընդ արքայից Գաղղիոյ և Անգղիոյ , և ընդ ծերակուտին Վենետիոյ և ընդ Ֆրանչիսկոսի դքսին Մեդիօլանու , երեսս դարձուցեալ 'ի Կարողոսէ կայսերէ , որ հրովարտակաւ իւրով հրաման էր արարեալ արքունական ծերակուտին 'ի Սպանիա քննել զկոնգակս և զհրամանագիրս պապին : Յաղագս այսորիկ սրտմտեալ կայսեր ընդ միաբանութիւն նոցա՝ առաքեաց զօրս 'ի վերայ հռովմայ . և Կողոնացիք թշնամիք զարմի քահանայապետին յառաջեալ յարեան 'ի վերայ Կղեմայ , որ հազիւ ճողոպրեաց զանձն 'ի գղեակն Սանթ Լնճէլօ : Ապա հասեալ զօրաց կայսեր խառն ընդ լուտերականաց առաջնորդութեամբ Կարողոսի Բորբոնի յաւար հարին ըղհռովմ , կողոպտեցին և զեկեղեցիս , կոտորեցին զբաղումս . իսկ զեպիսկոպոսունս և զկարգինալքեղեալ 'ի վերայ անարդ գրաստուց հանգերձ եկեղեցական զգեստուք կատակէին , և զլուտերանուանէին պապ : Ընդ այն բարկացեալ վերին տեսչութեան առաքեաց 'ի զօրս անդր ժանտախտ , որ ծախեաց զերիր մասն նոցա : Իսկ քահանայապետին յետ եօթն ամսոց բանտար-

գելուծեան՝ի գղեկի անդ երկայնեալ մօրուացն՝
ծարտեալ զգեստուք վաճառականի ելլուելայն
անտի և զերծաւ ՚ի պաշարմանէ։ Ապա հնարա-
գէտ լեալ հաշտեցաւ ընդ կայսեր Կարողոսի Ե .
որ եկաւորեալ ՚ի Բոնոնիա պսակեցաւ ՚ի պա-
պէն կայսերական թագիւ յեկեղեցւոջ սրբոյն
Պետրոնի, ցուցեալ նմա զպարտուպաաշաճ մե-
ծարանս և հպատակութիւն։ Յայնժամ ձեռն-
տուեղև կայսր, զի պապն փոխեալ զԺողովրդա-
պետական կառավարութիւն Փլորենտիոյ եգ-
գութս զԱղեքսանդր ազգակից իւր։

Այլ մեծ ևս տառապանք մեծի քահանայա-
պետին այնեղև, զի հենրիկոս Ը արքայ Անգլիոյ,
որ հրապուրեալ զԱննա Բոլենա մոլեալ էր ՚ի
սէրնորա, բռնադատէր լրբութեամբ զպապն
ընդդէմ՝ ամենայն իրաւանց բաժանել ՚ի նմանէ
զօրինաւոր ամուսինն յերկոտասան ամաց հետէ
զթագուհին Կատարինէ գուստր արքային Փեր-
տինանտոսի Կաթողիկեան ձայնելոյ։ Իսկ խո-
հական հայրապետն Կղեմէս լուեաց առ ժամա-
նակմի և յերկարեաց զվճիռն ամս երիս, զի գուցէ
զգաստասցի բանդագուշեալն և սթափեսցի յա-
մօթալի արբեցութենէ անտի սիրոյ։ Իբրև ետես
եթէ նա անկղիտանայ տակաւին ՚ի չարինն,
սպառնացաւ նմա նղովս՝ եթէ ոչ հանցէ յիւրմէ
զԲոլենա և ընկալցի զօրինաւոր թագուհին իւր
զԿատարինէ։ Սակայն և այնպէս անդու ջանա-
հնար եղև Կղեմէս յուղղութիւն դարձուցանել
զարքայն մոլորեալ և հպատակ կացուցանել
քաղցրութեամբ պապական վճռոյն։

Այլ նորա գիւական իմն կատաղութեամբ
մերժեալ զքաղցրութիւն նորա եհան դառն
վճիռ՝ յոչինչ գրեալ զամենայն հրամանս պա-
պին յանգղիական թագաւորութեան։ Խափա-
նեաց զտարեկան տուրս ՚ի վաղ ժամանակաց

կարգեալս առ Գահն առաքելական, և վճռեաց ընդ պատժով գլխապարտութեան զորս միանգամ վերագրեն պապին զգերագոյն իշխանութիւն: Եւ ապա արտահալած արար անտի զամենայն եկեղեցականս յԻսլանտիա, և ստիպեաց զնոսա երդամբ պաշտել զինքն գլուխ եկեղեցւոյ: Թոյլեա լուսերականաց և Կալվինականաց մուտ ունեւ ի տերութիւն իւր, որք ասականեցին զազգն գլխովին՝ բաց յԻսլանտացւոյ որք կացին յուղղափառութեան մինչև ցայսօր:

Իսկ մեծ հայրապետն ցաւագին սրտիւ դիմեաց առ կոյսն Մարիամ, որ յաճախ զերծուցեալ էր զնա ի զանազան փորձանաց, զարդարեաց և զառն նորա ի Լաւրետոն շուրջանակի գեղեցիկ մարմարիոն քարամբք: Ընդ այն ժամանակս Դաւիթ ինքնակալ Եթովպացւոց առաքեաց հրեշտակս առ պապն և խոստացաւ հնազանդութիւն, ճանաչելով զնա գլուխ սրբոյ եկեղեցւոյ: Կոյնսլէս վասիլմեծ գուքս Մոսկովաց խնդրեաց ի նմանէ կրել զանուն Թագաւորի:

Յետ այսորիկ ուղևորեցաւ պապն ընդ ծով ի Մարսիլիա, և խորհրդակցեալ ընդ Փռանչիսկոսի Արքային Գաղղիոյ՝ զթուոն իւր Կատարինէ Մեօիչի ստակեաց ընդ արքայորդւոյն Հենրիկոսի: Ուր ի նանիր վաստակեցաւ կարի իմն խնամով դարձուցանել ի մոլորութենէ զարքայն Անգղիոյ: Իբրև գիտաց թէ մերձեալ է վախճան իւր՝ ոչ կամեցաւ յապաղել ի Գաղղիա և մեռանել արտաքոյ Հռովմոյ: Ուստի դարձաւ րար ի գահ իւր, և առաջարկեաց նորադանդից զպայմանս գումարելոյ ժողով, թերևս այնու շահեսցի զմոլորեալն: Յետ նախապատրաստելոյ զայն ի Տրիդենտոն (928) կանխեաց առ նա վախճան կենաց ի հետևեալ ամի 1554. ի վեց կազանդացն հոկ. ամաց յիսուս և վեցից, կառավար.

ընտել զեկեղեցին տառապանօք հանգերձ զամս
տանն, նոյնչափ ամիսս և աւուրս Եօթն 1:

ՄԻԲ

ՊՕՂՈՍ Գ

Ա. Տ. 1534, և Խայնէրանէան Կարողութի Ե 16:

1542. Յառաջնում աւուր գումարեւոյ ա-
ւագաց յերեքտասան հոկ. ընտրի քահանայա-
պետ Ազեքսանգր Փարնեսիոս հռովմայեցի, գահ-
երէց կարգինաւ սրբապան Ժողովոյն և եպիսկո-
պոս Ռոսիայ 'ի հասակի վաթսուհեոթն ամաց.
որոյ բաղմոժամանակեայ առաքինութիւնքն և
մեծխնամոգիտնականութիւն գերապանծ հան-
դիսացուցին զնա 'ի գլուխ եկեղեցւոյ: Չի Կղե-
մէս պատ հաստատեալ էր զնա կտակաւ յաջոր-
գել զինքն, եթէ սահմանադրութիւնն ընտրու-
թեան քահանայապետից հաւանեացի: Որ և 'ի
հանգիսի Թագադրութեան՝ որ եղև յերիս նո-
նայց նոյ. յամին 1534, անուանեցաւ Պօղոս Գ.
իբր զի առ քահանայապետութեամբ Պօղոսի
Բ պապին ծնեալ էր: Կարի մեծ եղև ցնծու-
թիւն հռովմայեցւոյ ընդ ընտրութիւն նորա,
մինչև կամ եղև նորապսակ քահանայապետին
պատուասիրել զքաղաքացիս իւր նորանոր աղա-
տութեամբք: Այնուհետև խնամոտ եղև նա
յոյժ խաղաղել զհօտ իւր և զեկեղեցին Քրիս-

1 հոսայ. և Սբոն. յամն 1523=1534: Սահ-
ման. 11. 21. 26. հապ. 1. Կոնդակ. եր. 672.
679: Աշէ+. Կապ. 'ի պապ. էի. Դար ԺԵ և ԺԶ:
Թաւանոս պապ. գիր+. 1: Բաւլալ. գիր+. 2. պապ.
Ժաղ. Տրիտ. գլ. ԺԷ:

տասի յուզեալ յերեսաց հերձուածոց և պատե-
րազմաց:

Հենրիկոս Ը արքայ Անգղիոյ գլուաշունչ բեր-
մամբ կատարեալ ընդգէմ՝ Հռովմայ՝ տանջեր
շուղղափառս՝ ի տէրութեան իւրում, մանա-
ւանդ զեկեղեցականս. էր զոր զրաւէր ի կենաց
սպանմամբ սրոյ, և էր զոր անխնայ մատնեալ բան-
տից և կապանաց՝ յափշտակէր զինչն: Զկար-
դինալն Յովնաննէս եպիսկոպոս Հռովմայ և
զթովմաս Մոռոս ատենադպիր իւր ձգեալ ի
հրապարակ հրամայեաց կտրատել սակս պաշա-
պան լինելոյ նոցա ճշմարտութեան: Ընդ որ
չհանդուրժեալ մեծի քահանայապետին Պօղոսի
կրկին սպառնացաւ նմա նշովս ցուագինս, զրկե-
լովնա և ի թագաւորութենէ եթէ ոչ ապաշ-
խարեսցէ, և ի միջոցի իննսուն աւուրց գէթ
յայտնեսցէ զգատ իւր կամ պապին և կամ
պատգամաւորին Հռովմայ: Թէպէտ անօրէնն
ոչ դարձաւ յանօրէնութենէ առ ժամն, սակայն
ի մերձեւալ վախճանին անագան ուրեմն յիշեաց
և խնդրէր միջոց հաշտելոյ ընդ եկեղեցւոյն Քրիս-
տոսի. բայց խոչընդոտն եղեն իշխանք իւր, զի
մի յետս դարձուցեն զյափշտակեալ ինչս եկե-
ղեցեաց և եկեղեցականաց:

Յետ այնորիկ ուշագիր եղև Պօղոս պապ սկըզ-
բնաւօրէն զընդհանուր ժողովն նախապատրաս-
տեալ ի նախորդէ իւրմէ, առ ի բառնալ զլիա-
սաբեր աղանդո ժամանակին և միանգամայն
հաշտ և միաբան կացուցանել զկայսրն և զթա-
գաւորն Գաղղիոյ: Ուստի առ ի ըստ պատշաճի
կանոնաւորել չոքաւ ի քաղաքն Նիկիա Բեդե-
մանտիոյ, ուր խորհրդակցեալ ընդ կայսեր և ընդ
արքային՝ արար զինադադարութիւն տառնամեաց
զի մի արդէլ ինչ լինիցի:

Ընդ այն ժամանակս Ատլլին աղանդապետ

(861) զօրացաւ 'ի Ճինեմա . և անտի նկրտէր տարածել ընդ Գաղղիա զաղանդ իւր գրով, և զմտւորութիւնն ընդդէմ՝ սրբոյ Հաղորդութեան և եկեղեցական սրաշտամանց . մինչև յանդգնեցաւ անօրէնն ընծայել Թագաւորին զգիրս Սահմանադրութեան : Ընդ որ զայրացեալ արքային հրաման արար 'ի նախատինս նորա Թափօր կազմել Սրբութեան մեծահանգէս . զոր բարձեալ բերէր եպիսկոպոսն Փարիզոյ , և ինքն ընդ բազում իշխանաց Թագազարմից գնայր զկնի հետիոտայ ջահ 'ի ձեռին : Եւ 'ի հանդիսի անդդաւանեցաւ նախ արքայն զճշմարտութիւն և հաստատեաց առաջի սրբոյ Հաղորդութեան զայսպիսի իմն վճիռ . Որ ոք յաղանդ Վալմիոյ մտաբերիցէ , հատցին ձեռքն , թէ և օրդի նորա իցէ : Ապա հրամայեաց այրել կենդանւոյն վեց անձինս 'ի Վալվի նեան աղանդաւորաց : Իսկ Լուսեր՝ որ յայնժամ որջացեալ էր 'ի Գերմանիա , կորեաւ սատակամահ :

Յետ այնորիկ մեծ հայրապետն Պօղոս ձեռնարկեաց հաստատել զառեան սրբաքննութեան 'ի հռովմ՝ յամի 1542 , յամրութիւն կրօնի , եղեալ չորս գիտնական կարգինալս և հինգ ատուածաբանս առ 'ի համառօտիւ ժողովել և 'ի բըննութիւն մատուցանել զայն ամենայն խնդիրս , զորս արժանի դատիցին ուղղելոյ և օրբադրելոյ : Իարձեալ հաստատեաց անդրէն զկարգ Քաբուջինաց . նոյնպէս և զկարգ Յիսուսեանց զսահմանադրեալն 'ի սրբոյն Իգնատիոսէ Լոյուկան հիմնադրէ նոցին , և յարգեաց զգիրս նորա հոգևոր կրթութեանց : Ապա աճապարէր յառաջ տանել զժողովն Տրիդենտեան 'ի 1545 . որ զկնի տասներորդ գումարման միջահատեցաւ : Յայնմ միջոցի կայսրն եհան 'ի Գերմանիա 'ի 1548 զօրինակ ինչ վարդապետութեան հաւա-

այս և արարողութեանց պահել զայն ամենեցուն
մինչև որոշեացէ ժողովն զամենայն ինչ. որպէս
զի այնու դադարեցուցէ զտարածայնութիւն
ժողովրդեան. սակայն արթուն հօտապետն մեր
ժեաց զայն. և հատաատեաց զոր միանգամ վըճ
աւալն էր ինքն և նախորդք իւր:

Այնչափ էր նորա սէր առ ուսումնականս,
մինչև սեղանակից առնէր ինքեան զաստուա
ծաբանս. ուր սովորաբար խնդիր'ի մէջ արկեալ
վիճէր 'ի քննութիւն ճշմարտութեան: Այլ
մինչդեռ զայս օրինակ առաքինանայր, եհաս 'ի
վերայ նորա տենդ սաստիկ, որով 'ի միջոցի երկ
աւուրց կնքեաց զցանկալի կեանս իւր 'ի չորս
իդոսացն նոյեմ. յամին 1549 'ի հասակի ութ
սունկերկուց ամաց, կացեալ յիշխանութեան
ամս հնգետասան և աւուրս քսանևութ ¹:

ՄԻԳ

ՅՈՒԼԻՈՍ Գ

Ա. Տ. 1550, և Կայսերական Կարոլոսի Ե 32:

1543. Զկնի վախճանին Պօղոսի Գ պապին
անցին աւելի քան զերկու ամիսս, յորս կարդի
նալք ժամովաճառ լինէին 'ի վէճս պլակայլ կար
ծեաց: Ապա այն ինչ միտք ամենեցուն հաստա
տեալ էր ընտրել պապ զկարդինալն հռեկենալ
գոս զայր արքայազուն անդղիացի գերահռչակ
իմաստութեամբ և աստուածապաշտութեամբ:

1 Հայ. և Սբոն. յամն 1534 = 1549: Յուլիոս.
Գրիգ 32: Թոմանոս պապ. Գրիգ 1: Սահմ. 7. 25.
հապ 1. Կոնտ. եր. 704. 738: Բաւաւ. Գրիգ 5.
պապ. Ժող. Տրիտ. 4Է. ԺԴ:

նա առ կարի խոնարհութեան ընդդէմ եկաց ընարութեան ժողովականաց : Այլ 'ի ջանալ նոցա վերջ տալ ընարութեան և հռչակել, 'ի վերայ եհառ գիշեր : Այլ նորա դարձեալ գիմագիր լեալ նոցին տակ . Աստուած է Աստուած լուսոյ և ոչ խաւարի . և բռնադատեաց թողուլ զայն առ վաղիւն . որով յեա վաղուին փոխեաց զմիտս նոցա ընարել զայլ ոք : Եւ տհա արտաքոյ կարծեաց ամենեցուն ընարեցաւ քահանայապետ Յովհաննէս արքեպիսկոպոս կարգինալ Տէմօն թէ դոքանացի որդի Արեգինոսի իրաւագիրի 'ի վեց իդոսացն փետ . յամին 1550 . որ 'ի թագադրութեան անդ անուանեցաւ Յովհոս Գ :

Այս քահանայապետ ընդ խոհականութեան ունէր և զնախանձ կրօնի . նմին իրի յաւագութեան անդ անգագար զհետ լինէր հաստատել զուրբ հաւատս . որով և 'ի Պողոսէ Գ սպապէ կարգեցաւ նախագահ 'ի ժողովն Տրիդէնտեան : Իսկ 'ի քահանայապետութեան ջանահար եղև շահել զհերձեալս և անարատ սղահել զհօտ իւր : Սորին վասն խնամ կալաւ գլխաւորել զնոյն ժողով . որոշեաց զականաւոր վարդապետս և զերէն լի երևելի աստուածաբանս որոշիչս խնդրոց 'ի կարգէ Յիսուսեանց . զորս և ճոխացոյց իշխանութեամբ և զօրութեամբ, և 'ի խնդրոյ սրբոյն Իգնատիոսի հիմնագրի նոցուն գեղեցիկ զարգարեաց զկարգ նոցա զօրաւոր վճռովք : Սասանիկ զգուշացոյց չունել և ոչ վերծանել զգիրս աղանդաւորաց, ևս և զԹաւմաւ հրէից, յորս պարունակին բանք ընդդէմ ճշմարտութեան և ուղղամիտ հաւատոյ : Արդէլ նա և զի մի երկու եղբարք միանգամայն 'ի սպախ կարգինալութեան բարձրացին 'ի միում Ժամանակի :

Բայց յառաջ քան զամենայն մեծ հայրապետն հռչակեաց զհանգէս յոբելինի 'ի 1550 .

որում իրապէս լեալ յառաջագոյն Ստեփանոս
կաթողիկոս Հայոց յուրի անկէալ չոքաւ 'ի
Հռովմ 'ի 1548. և նախ մեծարեցաւ 'ի օրբազան
սպապէն Պօղոսէ Գ., և ապա 'ի Յուլիոսէ Գ.,
որում եցոյց և հպատակութիւն ընդ կրկին եպիս-
կոպոսաց իւրոց և սաշտօնէից, որով և փառա-
ւորեցաւ յոյժ. և առեալ զօրհնութիւն քահա-
նայապետին դարձաւ 'ի Հայաստան:

Ընդ այն ժամանակս ժողովն Տրիգէնտեան ընդ-
հատեցաւ 'ի պատճառս պատերազմին ծագելոյ
'ի մէջ Կարողոսի Ե կայսեր և ամենաքրիստոնէայ
արքային Հենրիկոսի Բ.:

Ձեռնամուխ եղև Յուլիոս հաստատել զպրո-
ցըս և համալսարանս 'ի Հռովմ 'ի հրահանգս
կղերիկոսաց, և մասնաւորապէս որոշեաց հրա-
հանգել զկղերս գերմանացիս, որպէս զի գերա-
զանցեալք 'ի սկսպէս ուսմունս և 'ի բարեպաշ-
տութեան՝ կարգեսցին վերակայու և վարդապետ
յեկեղեցիս 'ի Գերմանիա առ 'ի դարձուցանել
զսայթաքեալս 'ի ճշմարտութիւն և հաստատել
զուղղափառս:

Իբրև լուաւ եթէ թագաւորեաց յԱնգղիա
Մարիամ թագուհի դուստր Կատարինեայ թա-
գուհւոյն Հենրիկոսի Ը, գունդործեաց դարձու-
ցանել զսարտուցեալ ազգն Անգղիացւոց 'ի հնա-
զանդութիւն սուրբ եկեղեցւոյ 'ի ձեռն վերոյա-
սացեալ Հռեկենալդոսի կարգինալին. որոյ
բարձեալ զամենայն արգելս՝ հաւանեցոյց զնորս
հանգիստապէս դաւանել զճշմարտութիւն և ազ-
գովն գալ յողջամիա վարդապետութիւն հնա-
զանդութեամբ առաքելական դահին: Սակայն
մահուամբ թագուհւոյն և յաջորդելով Եղիսա-
բեթի ոչ միայն խափան եղև մեծի դործոյն, այլ
և նորանոր աղանդք բուսան յԱնգղիա: Եւ մեծի
հայրապետին Յուլիոսի հասեալ 'ի վախճան կե-

նայ փոխեցաւ առ տէր վաթսուհեոթն ամաց
'ի տասն կաղանգացն ապրիլի յամին 1555,
կառավարեալ զեկեղեցին ամս հինգ և աւուրս
քառասուն և վեց ²:

ՄԻԴ

ՄԱԿԵՂՈՍ Բ

Ա. Տ. 1555, և կայսերական կարգաւ Ե 32:

1544. Մարկեղոս Գերվինոս պողտիոնացի
այր գերահռչակ ամենայն կառարեւութեամբ՝
կարգեցաւ քահանայապետ Հռովմայ 'ի հինգ
իդոսացն ապրիլի յամին 1555, հաւանութեամբ
հասարակաց. բայց ոչ փոխեաց զանուն իւր առ
կարի եռանդեան զորունէրառ անուանակից իւր
սուրբն Մարկեղոս պապ մարտիրոս (1351): Սա 'ի
մանկութեան ներակրթեալ յուսմունս 'ի հա-
մալսարանին Սենայ էանց ապա 'ի Հռովմ. ու-
րանօր Պօղոս Գ. պապ արար զնա իւր ատենա-
դպիր: Յետ այնորիկ ընդ եղբօրորդւոյ նոյն հայ-
րապետին չոքաւ 'ի Գաղղիա, և 'ի դարձին բարձ-
րացաւ յաւագութիւն. ապա ընտրեցաւ լինել
մի 'ի նախագահից 'ի Տրիդենտեան ժողովի, ու-
րանօր փայլեցաւ խոհակտն հանձար նորա: Ընդ
լինելն քահանայապետ, անդէն ձեռնարկեաց
բարեկարգել զեկեղեցին և հաշտեցուցանել զիշ-
խանս և զթագաւորս առ 'ի շիջուցանել դիւրաւ
զնորդէ հաղանդաւորաց ժամանակին: Խոստա-
նայր բարի առնել ամենեցուն, զի խոստումն ա-

1 հոս. և Սբն. յաճ. 1550 = 1555: Յ. Վ. Պեթ. 'ի վարս. իգ. գիրք 2. 41. 17: Սահմ. 22. 24. 32. հապ. 1. կոնք. եր. 803: Ժ. Ղ. Տրիդ. գիրք 13: Պապմ. հայ. գիրք 7. 41. 30:

սէր մըէ զմիտս կատարել զխոստացեալն: Ամբ-
ցոյց զպաշտօնեայս հոգ. ունել 'ի վերայ արտա-
քին գործոց, և մանաւանդ փութաջան լինել 'ի
վերայ հոգեւոր իրողութեանց: Ոչ երբեք խնամ
կալաւ 'ի վերայ ազգակցաց իւրոց. և ոչ խակ թոյլ
տայր նոցա յաճախել 'ի հօռվմ, թող թէ 'ի
պաշտօն ինչ ձեռնամուխ լինել: Միայն զերկու
քեռորդիս իւր արկ ընդ սէսպէս ուսմամբ ա-
ռանց տալոյ նոցա զաւագութիւն ինչ. յորոց
մին էր գերահռչակ կարգինալն հօրերդոս Բե-
լարմինոս: Արդ իբրեւ սոյնօրինակ առաքինանայր
Մարկէղոս 'ի սկզբան անդ, որով և յոյս մեծ
տայր գործելոյ զմեծամեծս, ահա յոյս ամենե-
ցուն նանրացաւ յեղակարծումն. քանզի յեւ
քսաններկու աւուրց ընտրութեանն եհաս նմա
կաթուած ցաւոյ, և անդէն վախճանեաց զկեա-
նըս 'ի կաղանդս մոյ. 'ի հասակի յիսուն և չորից
ամաց. ընդ որ անմխիթար մորմոքեցաւ հօռվմ
և ամենայն խտալիս:

ՄԻԵ

ՊՕՂՈՍ Դ

Ա. Տ. 1555, և իայնէրուսէան կարուսի Ե 37:

1545. Պօղոս ազնու ազարմ նէապօլսեցի յա-
ռաջնմէ ձայնեալ Յովհաննէս Պետրոս կարգի-
նալ կարափա և արքեպիսկոպոս Տէատեայ այր
լէզուադէտ և աստուածաբան ընտրեցաւ փո-
խանորդ Քրիստոսի յաթու քահանայապետու-
թեան հօռվմայ 'ի տօնի համբարձման տեառն

1 հոսոյ. և ՍԷ՞ն. յամ 1555: Անէս. Նապ.
պապ. էի. Դար ԺԷ և ԺԸ:

Ի տանն կաղանդացն յունիսի յամին 1555, ա-
մաց ութսուն և միոյ, այլ զգայութիւնն առողջ,
կորովամիտ և նրբահայեաց: Անաչառ խստու-
թեամբն իւրով ահարկեալ զամենեքումք, ի-
մաստութեամբ կարգս և կանոնս եդ կղերաց և
աւագաց, և մեծապէս բարերարդտաւ ժողովը-
դեանն Հռովմայ. նորին աղագաւ արձան մար-
մարիոնեայ կանգնեցին նմա ՚ի Վապիտոլէոնի:
Մեծապէս փոյթ կալաւ հաստատել յայլևայլ
աշխարհս զուղղափառ հաւատս, կարգեալ ՚ի նո-
սա զանազանեպիսկոպոսունս. մանաւանդ յԱնդ-
ղիա առ թագաւորութեամբ Փիլիպպոսի և
Մարիամու, զորոց զօրտապամաւորան սիրով ըն-
կալեալ՝ ներողամիտ դտաւ վրիպանաց նոցա, և
շնորհեաց նոցա ակադոսս թագաւորի:

Ի նմին ամի Վարդուս Ե զլսաւորեալ զհոգ-
թագաւորութեանն և կայսերութեան, յանձ-
նեաց զթագաւորութիւնն որդւոյ իւրում Փիլիպ-
պոսի Բ, և զկայսերութիւնն Եղբօր իւրում Փեր-
տինանտոսի Ա. և յաւուրածնի սրբոյն Մատթէի
եհան յիւրմէ զթագն կայսերական, յորում
աւուր պսակեալ էր ՚ի Վղեմայ Է պապէն: Ընդ
այս գործ ոչ հաճեցաւ Պօղոս պապ, և մեր-
ժեաց ևս զգեսպանս նոցա. քանզի առանց հաւա-
նութեան նորա ոչ Վարդուս կարէր իրաւամբք
հրաժարել ՚ի կայսերութենէ, և ոչ կայսրնափրք
օրինօք մարթէին ընտրել զՓերտինանտոս ՚ի տե-
ղի նորա:

Սա յաւաջագոյն միաբանեալ ընդ սրբոյն Վա-
կտանոսի՝ կանոնս աւանդեաց և հաստատեաց
զկրօն Թէաափնաց. զօրացոյց և զատեան սրբաբն-
նութեան: Դատապարտեաց զգիրս մուրերոյ,
և զհերձուածողս և զհայհոյիչս: Հալածական
արար ՚ի Հռովմայ զարս վատահամբաւս, խափա-
նեաց և զանուանարկ անդին: Իսկ զեպիսկոպո-

սուհս ստիպեաց կալ'ի վիճակի խրեանց, և զկրօնաւորսն 'ի վանս: Եւ առ անարատ պահելոյ զմիտս ուղղափառաց յապականչաց՝ եհան ցուցակ մոլորական գրոց աղանդաւորաց: Եդ և պատիժս՝ որոց հետամուտ լինին քահանայապետութեան: Օրինագրեաց զատեանն փալագինեան, և կարգեաց տօն 'ի պատիւ դահլին սրբոյն Պետրոսի 'ի հնգետաասան կաղանդացն փետր, որ խափանեալն էր: Կանոնաւորեաց զժամագիրս՝ ճոխացուցեալ ըստ նախնի սովորութեան, զոր յայնժամ 'ի կարճոյ վճարէին:

Իսկ սակս Հրէից խնամակալ եղև Ժողովել զնստա 'ի վենեական տէրութենէ 'ի հռովմ առ 'ի հրահանգել տակաւ 'ի հաւատս Քրիստոսի. պատուիրեաց արանց նոցա կրել գլխարկ գեղին, և կանանց շուք գնել երկնագոյն յորոշումն յայլոց աղգաց: Արգել զի մի՛ ունիցին նոքա 'ի քրիստոնէից ոչ զաղախնայս, ոչ դայեակծ և ոչ ծառայս. նա և յաւուրս կիւրակէից և տօնից չարապել հրապարակաւ 'ի ծառայական գործս, և մի խրախանալ խառն ընդ քրիստոնէից: Նոյնպէս և հրեայ բժշկի չգարմանել զհիւանդս քրիստոնէից, թէ և խնդրեսցեն: Միացեալ ընդ հենրիկոսի Բ արքային Գաղղիոյ և ընդ Սվիցերից նուաճեաց զՍպանիացիս՝ որք արշաւէին յիտալիա: Գրեաց զանազան գիրս սլիտանիս, կանոնս, նամակս և աղօթս: Եւ 'ի հնգետաասան կաղանդացն սեպ. յամին 1559 փոխեցաւ յաստեացս, կացեալ առաջնորդ եկեղեցւոյ առաքելական նախանձու ամս չորս, ամիսս երկու և աւուրս քսանեւեօթն¹:

1 Հռայ. և Սբն. յամն 1555 = 1559: Օւրոյնս յաւել. 'ի Կիւսն. հաթ. 3. եր. 827: Բաւլաւիֆ. 41ր + 14. դաթ. Ժող. Տրիտ. 4Լ. 7: Սահմ. 3. 77: Բնա. 4Լ. ԺԸ:

ՄԻՋ

ՊԻՈՍ Դ

Ա. Տ. 1559, և խոյնէրութեան Փերսիկականութի Ա. 2:

1546. Ի գիշերի հետևեալ աւուր ծննդեանն Բրիտանի բարձրացաւ 'ի դա՛ սրբոյն Պետրոսի Յովհաննէս Անկելոս կարգինալ Մէտիչի, որ 'ի 1499 ծնեալ էր 'ի Մեդիոլան 'ի Բեռնարդինոսէ. որոյ հասեալ յարբուհս՝ եղև բարեկիրթ առաքինի և խմաստուն, և արդեամբք անձին բարձրացաւ յաւագութիւն: Այն ինչ կարգինալք զբաղեալ էին 'ի վէճս ընտրութեան 'ի խորհրդարանի, անդ երևեցաւ աղաւնի մի հրակերտ որ թռուցեալ շուրջ զնոքօք հանդեաւ 'ի վերայ սենեկի, սորա. և անդէն հռչակեցաւ ընտրութիւնն, որ 'ի վեցերորդում՝ աւուր 'ի յայտնութեան տեառն ստակեալ սլապ՝ անուանեցաւ Պիոս Դ:

Ի սկզբան անդ ներողամիտ եղեալ հաստատեաց զՓերտինանոս 'ի կայսերութեան՝ ընկալեալ զգեսպանս նորին ըստ օրինի: Այլ ոչ ներեաց յանցաւոր աղգակցաց նախորդին, զորս և չարաչար սպառու հասեաց: Պատժեաց և զաւագս ըստ չափու յանցանացն 'ի զգուշութիւն այլոց: Ջանահնար եղև յառաջ վարել զժողովն Տրիգենտոնի զխափանեալն 'ի տասն ամաց հետէ. և ինն դումարօք գլխաւորեաց յաջողութեամբ 'ի 1563 հոգատարութեամբ սրբոյն Վարդլոսի Բորտիոսի քեռորդոյ իւրոյ: Վարդեաց և սւթ կարգինալս, զի միտբան ջանասցին հրատարակել և 'ի դործ գնել զվճիռս այնր ժողովոյ: Արդեւ ևս ընդ բանադրանօք զի մի՝ որ յանդգնեցի

մատցածին բանիւք մեկնել և թիւրել զսահմանս
 Ժողովոյն : 'Ի խնդրոյ Փերախնանտաթի կայսեր
 թոյլ ետ Գերմանացւոց ընդ կրկին տեսակօք հա-
 ղորդէլ :

Ընդ այն ժամանակս Միքայէլ կաթողիկոս
 յղեաց 'ի հռովմ' պատգամաւոր զոմն Աբգար
 քիտնական , և գրեաց նամակ առ սրբազան պա-
 պըն Պիոս . յղեաց և զօրինակ թղթոյ գաշանց
 սրբոյ Լուսաւորչին : Զոր ընկալեալ քահանայ-
 ապետին հաճեցաւ յոյժ , և տեսեալ զուշմու-
 թիւն Աբգարու և զիմաստուն պատասխանա-
 ատու թիւնն՝ սիրեաց զնա , և հրամայեաց նմա
 գրել համառօտ բանս 'ի վերայ հաւատոյ և ա-
 ւանդութեանց հայոց : Եւ նորա կատարեալ
 զնոյն պարզ բանիւք՝ ընծայեաց պապին Պիոսի
 և մեծարեցաւ 'ի նմանէ ինքն և ազգ հայոց , որ-
 պէս յայտ է 'ի թղթոյ պապին Գրիգորի (1548) :

Իսկ քահանայապետն յետ հոգալոյ զամե-
 նայն կարեւորս՝ հրահանգեաց զկարդինալս ընա-
 րել ինքեան յաջորդ 'ի Ժողովի 'ի հռովմ' : Նո-
 րոգեաց զօրինադրութիւնն Վոնիփակիսոսի Բ ,
 զայն թէ պապն մի ընտրեսցէ զյաջորդ իւր և մի
 նշանակեսցէ 'ի տեղի իւր զաջակիցն (1377) :

Ի նմին ժամանակի վենետիկեան տէրութիւնն
 յօժարակամ ընկալաւ զսահմանս Ժողովոյն Տրի-
 դենտոնի , և դովեցաւ յոյժ 'ի պապէն : Որ և յոր-
 գոր մատոյց այլոց տէրութեանց նմանել նոցին
 նովին բարեպաշտութեամբ : Առ 'ի շքեղ զար-
 դարել զտաճար սրբոյն Մարկոսի առաքեաց օրը
 բազանն ընծայս բազումս , որպէս երբեմն հոյա-
 կապ ընդարձակեալ էր զայն տաճար և Պօղոս Բ
 պապ (1533) : Յորդորիչ եղև քրիստոնէայ թա-
 գաւորաց և իշխանաց ելանել ընդդէմ՝ այլազ-
 գեաց պաշարողաց զՄալքա . որոց խորտակեալ
 'ի քրիստոնէից՝ կորագլուխ յեսս գարձան , և ինքն

նորոգեաց զտեղիս ինչ 'ի հառվմ : Այն ինչ ծան-
րացեալ 'ի վտանգաւոր ցաւոյ՝ կոչեաց առ ինքն
զսուրբն Փիլիպպոս Ներեան և զԿարողոս սուրբ
կարգինալ քեռորդի իւր . յորոց ընկալեալ ըզ-
սուրբ խորհուրդս եկեղեցւոյ՝ կնքեաց զկեանս
իւր սրբութեամբ 'ի հինգ իդոսացն դեկ . յամին
1565 'ի հասակի վաթսուէն և վեց ամաց , կա-
ռավարեալ զեկեղեցին իմաստութեամբ ամս
հինգ , ամիսս մետասան և աւուրս հնդեսոսան¹ :

ՄԻԷ

Ս . ՊԻՈՍ Ե

Ա . Տ . 1566 , և հայեդուէն

Մարտիէինսն Բ 2 :

1547 . Պիոս յառաջագոյն ձայնեալ Մեքայէլ
կիսէրիոս ծնաւ 'ի Բաբբի 'ի 17 . յունվ . յամին
1504 յանչուք զարմէ . այլ գերազանց տաղանդ
մտաց նորա և առաքինական վարք գեր 'ի
վերոյ ամբարձին զնա : Քանզի մտեալ 'ի կարգ
սրբոյն Գամինիկոսի եղև բարեկիրթ կրօնաւոր
և սքանչելի սերճարան 'ի քարոզէլ զբանն կե-
նաց : Մինչ զի Պօղոս Գ պապ բարձրացոյց զնա
'ի կարգինալութիւն և յեպիսկոպոսութիւն
Սուրբեայ և ապա Մոնտովիոյ : Հուսկ յետոյ
յեօթն իդոսացն յունվ . յամին 1566 , ընարե-
ցաւ քահանայապետ յաթուս սրբոյն Պեարոսի :
Անդ 'ի հանգիսի իբրև այլք խնդակցէին նմին .

1 հոայ . և Սբն . յաթն 1559 = 1565 : Սահմ .
73 . 78 . 81 . հապ . 2 . Կոնդ : Անդրէաս Մաւր .
դապ . վէն . 4իւր 8 . յաթն 1564 : Պապմ . հայ .
4իւր 6 . 41 . Ժն :

ինքն լուռ և եթ կայր : Եւ 'ի հարցանել զպատ-
ճառն , ետ պատասխանի . Մինչդեռ 'ի մենա-
սանի էի , քաջայոյս էի յԱտուած վասն յա-
ւիտենական փրկութեան անձինս . իբրև յեպիս-
կոպոսութիւն կոչեցայ և 'ի կարգին ալուութիւն ,
երկիւղ պատեաց զինե , իսկ յընտրութեանս
յայտմիկ իսպառ լքաւ սիրտ իմ , յուշ ածեալ
զպատիժս : Եւ նորին աղապաւ կարի գծուարաւ
յանձն էառ զոյն ծայրագոյն պաշտօն . այլ ոչ
բնաւ հրաժարեցաւ երբէք 'ի փառաւոր գործոց ,
և ոչ 'ի ծանրութենէ ինչ ընկճեալ գտաւ : Սո-
րին վասն Զանահնար եղև բարձրացուցանել
զուղղափառ հաւատս և գլխահար լինել հեր-
ձուածողաց ժամանակին : Եւ մասնաւոր խնա-
մով զհետ կրթեցաւ տարածել ամենայն ուրեք
շխիւս Տրիգեհտեան սուրբ ժողովոյն , և գոր-
ծագրել յամենայն ազգս քրիստոնէից : Նորո-
գեաց զօրէնս Իննովկենաիոսի Գ , որով արգել
զբժիշկս այց առնել հիւանդաց զկնի երկից ա-
ւուրց հիւանդութեան նոցա , եթէ ոչ մաքրեացն
զխիղճ մտաց իւրեանց խորհրդական խոստովա-
նութեամբ՝ որպէս թէ մեռանէլոց էին (1496) :
Այսու գործով 'ի յայտ գային աղանդաւորք ,
որք 'ի ծածուկ աղմկէին զեկեղեցին :

Բարեկարգեաց զվանորայս և զկուսաստանս
գեղեցիկ կարգօք : Օրինադրեաց զի մի՛ Լատինք
յուշական ծխիւք վարեացին յաստուածային
պաշտամունս , և մի՛ դարձեալ Յոյնք վարեացին
Լատինականօք : Նոյնպէս արգել բնաւ չօտարա-
ցուցանել զինչս և զժառանգութիւնս առաքե-
լական գահին և մի՛ երբէք տալ յաւանդ : Զքա-
ղաքն հետմէ՛ յերեքտասան վիճակս կամ թաղս
որոշեաց , իւրաքանչիւրում առանձին գէտ կա-
յուցեալ : Առատաձեռն եղև օգնել քրիստոնէայ
իշխանայ ճգնողաց վասն սուրբ հաւատոյ ընդ-

դէմ անհաւատից, զորս և օրհնեաց օրհնութեամբ ներողութեանց:

Հայրախնամ գթով մեծարեաց զՄարիամ թագուհի Սկովախոյ, երբեմն և թագուհի Գաղղիոյ. որոյ թողեալ զաղանդաւոր Սկովաացիա չորաւ յԱնգղիա: Ուրանօր Եղիսաբեթ թագուհի ապականեալ յաղանդաւորաց՝ արգել զնա ՚ի բանալի և գլխաւեաց: Նմին իրի սրբազանն արկ ընդ բանադրանօք զԵղիսաբեթ, որ անգագար էր ՚ի հալածել զուղղափառս. իսկ զազգն Անգղիոյ ազատ կացոյց ՚ի հպատակութենէ նորա:

Գրեաց օրէնս և կանոնս քննութեան, և զմիաբանութիւնն Սամարիսքի ձայնեալ եկեղեցականաց դասեաց ՚ի կարգս միանձանց: Փառաւորեաց զկողմաս գութս Փլորենախոյ տիաղութեաւ Վեծ գութս Հեդրուրիայոյ վասն առաքելոյ զօգնութիւն ՚ի Գաղղիա: Անգրէն հաստատեաց զվճիռ սուրբ Ժողովոյն Տրիգենտեան յողագս անարատ յլութեան Աստուածածնին: Գատապարտեաց զմոլորական բանսն Միքայէլի Բայոսի (872): Իսկ զսուրբն Թովմաս ագուհեացի գրեաց ընդ վարդապետս եկեղեցւոյ: Կանգնեաց վայելուչ զաղբիւրն Գրեվեայ. զոր ապա յաջորդք իւր Կղեմէս ԺԲ և Բենեդիկտոս ԺԳ նորոգեալ շքեղացուցին:

Ջանահնար եղև միաբանել զքրիստոնեայ իշխանս ընդդէմ այլազգեաց յափշտակողաց ըզկիպրոս ՚ի ձեռաց Վենետկեցւոց: Եւ հաւատացեալք չարաչար խորտակեալ զնոսա՝ կալան հարիւր իննսուն երեքկարգեան նաւս և տասն հազար դերիս, թող զկոտորեալս թուով քառասուն հազար: Այս յաղթութիւն մեծ այնպիսի սարափէ էարկ զայլազգեօք, մինչև յայսմի լինել ամենեկուն և մանաւանդ մեծին Պիտի՝ թէ

ժիջնորդութեամբ Տիրամօրն եղև այն : Նորին աղագաւ 'ի նոնայս հոկ . կարգեաց տօն վարդաբանի 'ի պատիւ սրբոյ կուսին 'ի յիշատակ այնր մեծի յաղթութեան . յաւել և 'ի դովասանս Տիրամօրն , « Քրիստոնէից օգնական բարեխօսեա վասն մեր » : Առնովաւ Թերեղևա կոյս նորոգեաց զկարգն Կարմեղահանաց :

Այնչափ էր սրբոյ հայրապետին Պիոսի փոյթ 'ի հոգևորս , զի ոչ գերազանցութիւն պաշտամանն և ոչ անթուելի գործք կառավարութեան երբէք զօրեցին փոխել զառաջին կրթութիւն իւր և զվարս բարեպաշտութեան : Փայլէր 'ի վերայ նորա աղքատութիւն չափաւորեալ սահաւուք որպէս էր յառաջն : Զարմանալի էր և յիշդութիւն նորա , մինչև չմոռնալ ինչ 'ի կարեւորաց յայնչափ գործառնութեանց միջի : Այլ մինչդեռ զայսօրինակ առաքինանայր՝ եհաս 'ի վերայ նորա դժնդակ ցաւ միզարգելութեան . որով և տանջեցաւ զաւուրս քառասուն սքանչելի համբերութեամբ . և յաճախ առեալ 'ի բերան երկրորդէր զայս բան . « Տէր յաւել զցաւս , յաւել և զհամբերութիւն » : Եւ այսպէս կատարեալ զառաքինի աւուրս իւր միացաւ ընդ Աստուծոյ վաթսունեութ ամաց 'ի կազանդս մայիսի յամին 1572 , կառավարեալ զեկեղեցին Քրիստոսի սրբութեամբ և իմաստութեամբ ամս վեց , ամիսս երկուս և աւուրս քսանչորս : Մարմիննորա այնչափ յաճախեաց սքանչելիս , մինչև 'ի Կղեմայ Ժ կարգեցաւ 'ի դասս երանելեաց , և 'ի Կղեմայ ԺԱ դասեցաւ 'ի կարգս սրբոյ ¹ :

1 Լադէրփիոս յաժն 1566 : Սբն . յաժն 1566 = 1572 : Կոստնէլ . Աւսթիփէ . Էլէէսիոս . Գլ . 25 . 2 : Լաճէր . յլ . Ժառ . Ասքոսծոյ . Գիրք 3 . Գլ 17 :

ՄԻԸ

ԳՐԻԳՈՐ ԺԳ

Ա. Տ. 1572 և հայտերութեան

Մասնիկի մանուկ Բ 8 :

1548. Հուգոն բոնոնիացի 'ի փառաւոր զարմէ Բոնքոմբանեան յաջորդեաց զՊիոս Ե 'ի քահանայապետութեան յերեք իդոսացի մայ. 1572, որ անուանեցաւ Գրիգոր ԺԳ 'ի հանգիսաւոր թաղադրութեան անդ յութ կաղանդացի յունիսի: Սա ըսալ քաջ իրաւագէտ և ուսումնական՝ վաղվազակի ձեռն 'ի դործ արար բարեկարգել զամենայն կարևորս: Եւ նախ միաբանեաց զգաշնադիրս աւուրց նախորդին իւրոյ ընդգէմայլադդեաց, յորդորեալ զիշխանաւորս 'ի ձեռն գեսպանաց իւրոց արիանալ յայն դործ փառաւոր և թողուլ յաշխարհի անուն քաջութեան: Եւ սպա խնամ՝ կալաւ կանգնել յամենայն տեղիս դպրոցս յօգուտ հասարակաց՝ թուով քսան և երիս, կարգեալ և տարեկան մուտս 'ի դանձեառաքելական գահին. որպէս զի մարդեալ 'ի նոսին ուղղափառ մանկանց 'ի բարի վարս և 'ի պէտպէս ուսմունս՝ լիցին պիտանի և բարեպաշտ: Այնչափ էր նորա ուսումնասիրութիւն, զի առվոր էր յաճախ ասել. «Ոչ ումեք այնպէս անկ է լինել բազմիմաստ, որպէս քահանայապետին հռովմայ»: Նորոգեաց 'ի հռովմ և զգարոց գերմանացի մանկանց զհիմնեալն երբեմն 'ի Յուլիոսէ

Սահմ. 3. 5, 8. 12. հաս. 2. Կոնդակ: Գաբուրիոս 'ի վարս սուր. գիրք 6. 41. Բ: Թոռանոս. գիրք 24: Օգոստոս. Բարբաղ. հաստ. 166. Բիւ 5:

Գ. (1543): Սապէս հաստատեաց զուսումնարանս
Յունաց, Անգղիացեաց, Մարոնիտաց և Հռով-
մայեցեաց, մանաւանդ թէ ամենայն ազանց:

Տեսեալ ասլա ղգառն վիճակ հայոց՝ կամեցաւ
և վասն նոցա կանգնել ՚ի Հռովմ համալսարան,
որպէս զի ժողովեալ անդ մանկանց հայոց վար-
ժեսցին յայլևայլ գիտութիւնս և լիցին զօրա-
վիգն տառապեալ ազգին: Գրեաց և կոնդակ
հաստատութեան օրինակ զայս. «Գրիգոր Ծա-
ռայ Ծառայից Աստուծոյ առ ՚ի յիշատակ յա-
ւերժական: Հռովմէական եկեղեցի դթած և
խնամածու... ջամբէ զկենարար վարդապետու-
թեանն կերակուր քաղցելոց զաւակաց... Ա-
պաքէն ազգ հայոց բազմութիւ... և երևելի յոյժ
հնութեամբ և անուամբ, առաւել քան զամե-
նայն ժողովուրդս արևելեաց ամենայնիւ գովելի
՚ի փոյթ քրիստոնէական կրօնից... յօժարու-
թեամբ ցանկացեալ մեր ըստ ձեռնհաս գոլոյ
նպաստամատոյց լինել այսպիսի յոքնութիւ և
բարեհամբոյր ազին... սահմանեցաք կանգնել
առանձին դպրատուն վասն այդր ազգի յայսմ
մեծի քաղաքիս մերում. յոր սնուցին ընտիր
սպասանիք ուշիմք և կորովամիտք ծախիւք առա-
քելական աթոռոյ, և մարդեալ կրթեսցին ՚ի
բարի վարս և յողջամիտ վարդապետութեան,
որպէսզի զկնի այնորիկ գարձաբարեալ նոցա առ
իւրեանցսն՝ մարթասցին լիով ձեռնառու և մխի-
թար լինել նոցա ՚ի հոգևորս ունի: Ապա դնէ
օրէնս սակս այնր դպրատան, և շնորհէ բազում
ազատութիւնս: Բայց և այնպէս չեհասնմա ՚ի
գործ գնել զայն առ սլութեան ժամանակին:

Խորհեցաւ մեծ քահանայապետն օգնել և
անձանօթ ազգաց հեռաւորաց. կարգեաց չորս
հազար ոսկիս ամ ըստ ամէ առաքել ՚ի Ճեպոն ՚ի
նպաստ քարոզեաց սերմանողաց անդ ղբանն կե-

նոց: Օգնական եղև քրիստոնեայ պատերազմիկ իշխանաց՝ որք ՚ի սակս օգտի հասարակաց շահատակին. հաստատեաց զկանոնս սրբոյն Փիլիպպոսի Ներեան, նա և զկարգ մուրացիկ միանձանց: Կրկնեաց զգատապարտութիւն մուրբանիցն Միքայէլի Բայրսի մերժելոց ՚ի Պիոսէ Ե (1547): Եհան զձև դաւանութեան վասն Յունաց հաղորդելոց ընդ եկեղեցւոյն Հռովմայ: Կարգեաց ժոն յեօթն կաղանդացն օգոս. ՚ի պատիւ ծնողաց սուրբ Աստուածածնին: Ազատ կացոյց զընկերութիւնն Յիսուսեանց ՚ի թափօրից և յայլ արտաքին զբաղանաց, որպէս զի քաջ ուշադիր լիցին ընթերցուածոց, քարոզից, խոստովանութեանց և այլոց բարեպաշտական գործոց: Արգել զի մի հրեայք և այլ անհաւատք կոչեսցին ՚ի դարման քրիստոնեայ հիւանդաց: Զեկեղեցին Բանոնիայ բարձրացոյց յարբեպիսկոպոսութիւն ըստ նմանութեան նախորդին իւրոյ՝ որ զհայրենիս իւր բարձրացոյց ՚ի նոյն պատիւ: Ուղղագրեաց զտոմարն, որ ցանկալին էր բազմաց:

1 Յոսէփոս Կէսար նորագեալ զպոմարն հռովմայնեաց՝ զլաթ արեգակնային քարաւոյ սահմանեաց լինել 365 օր և 6 ժամ. որ զանցանէ քան զճշմարիտ լուրի 11 րոպէիս. որ ՚ի մեծ դարձաւ առնել 18 ժամ և 20 րոպէս: Քրիստոնեայք ընդ ամենայն աշխարհ ըլլա Յոսէփոս ամ Վարէնիին մինչև յամ 1582, յորում Գրիգոր քահանայապետ ուղղագրեաց զպոմարն, որ խոսորէր ՚ի միջոց լուրից դարձոց երես առաւս, մի ժամ և քան րոպէս: Արդ հռովմայն ՚ի ժողովոյն Նիկիոյ մինչև յառաւս սորա ածեալ էր քարեբերան իննն յառաւս 10, և նոյն լաթ հեռացեալ ՚ի գիշերահաւասարէն ընդդէմ կանոնաց այնր ժողովոյ, նմին իրի հոգային քահանայապետք ՚ի ժողովն Կոստանդնուս և յայն ուղղել զայն վրիպի, որ յաջողեցաւ երանել:

Ընդարձակեաց զկոնդակն ընթրեաց. և ուղղա-
գրեալ զամենայն կանոնս և զսահմանս իրաւանց
'ի սխալ գրութեանց' 'ի լոյս ընծայեաց տպա-
գրեալ 'ի Հռովմ' : Աքեղ զարդարեաց զՀռովմ
սկիտանի սկիտանի շինուածովք. ուր և կառոյց
աղքատանոցս և վանատունս :

Յղեաց զԱնտոն Յիսուսեան 'ի Մոսկով առ-
մեծ գուբսն Յովհաննէս Վասիլէվիչ, որ խնդրէր
միանալ ընդ արքային Լէհաց ընդդէմ՝ այլադ-
գեաց և Թաթարաց : Յամենայն վայրս գուն գոր-
ծէր մեծ հայրապետն ընդարձակել զաւերու-
թիւն Վրիստոսի՝ առաքելով զքարոզիչս յաղղս
և 'ի լեզուս : Մեծ եղև միսիթարութիւն նորա
յորժամ ընկալաւ գեսպանս արքայից Ճեաբո-
նայ, որք յօժարակամ խոստացան մնալ ընդ
հնազանդութեամբ առաքելական գահին : Ա-
ռաքեաց զլեզուագէտս 'ի Յիսուսեանց 'ի Չին և
զոմանս յԱմերիկա հրահանգել զաղղս 'ի հա-
ւատս Ճշմարիտ : Յայնժամ և արքայի Ստանիոյ
հիմնեաց 'ի Մեքսիկոն և 'ի Բերու գաղութս առ
'ի մարզէլ զվայրենիս : Իսկ մեծի հայրապետին
կարգեալ իննևտասն կարգինալս բանիբունս,
յորոցոմանք յաջորդեցին նմա զկնի, և լցեալ զա-
ւուրս իւր լինարդեամբք փոխեցաւ յերկինս ութ-

լոյն Գրիգորի. որոյ Բողեալ զայնչափ առաւս քա-
րոյն յեքս ընկիւնցաւ և հանիւնց 'ի քարեգլուխն
յիւրաքանչիւր 130 տմն նահանջ առնելով օր մի. որով
մերձեցաւ ուղղակի 'ի գիշերահասաւարն : Ուստի յա-
միս 1700 այն յաւելուած աճեցաւ իբր ցառաւս 11,
և 'ի 1800 ցառաւս 12, և այնն վասն որոյ և զար-
դիս 12 առաւրժք քարեների համարաւել քարի և ամ-
եւորացացոց քան զարեւելեաց : Սակայն և 'ի Գրի-
գորեան քոմարի քան ի սպարաւի քնէ ծամանակի, որք
'ի Ռիւդի լորեց Դարուոց առնեն մի ծամ և 20 բողես :
Տէս 'ի Տոմարագ. իւր :

սունեկրից ամաց և աւելի՝ ի չորս իգոսացն ապ-
րիլի յամին 1585, կացեալ ի հայրասպետու-
թեան ամս երկոտասան, ամիսս տասն և աւուրս
քսանեւթ ¹ :

ՄԻԹ

ՔՍԵՍՏՈՍ Ե

Ա. Տ. 1585, և հայսէրսեան հոգաբարձի Բ. Գ.:

1549. Յերրորդում աւուր հաւաքելոյ կար-
գինալաց ի փակարանի ընտրեցաւ քահանայա-
պետ հռովմայ Փելիքս Բերետոս կարգինալ
եպիսկոպոս ի կարգէ սրբոյն Ֆրանչիսկոսի
յուծ կազանդացն մայիսի յամին 1585. որ ի
յիշատակ Քսեստոսի Դ կարգակցի իւրոյ անուա-
նեցաւ Քսեստոս Ե: Այս գերահռչակ պապ
լեալ որդի Ֆրանչիսկոսի Բերետի այգեգործի
ծնաւ ի գիւղն Կրոտտա մերձ ի բերդն Մոնաալ-
եո ի 13 գեկ. 1522: Իբրեւ եղև ինն ամաց, հայր
նորա առ աղքատութեան ետզնա ի ծառայու-
թիւն արածելոյ խողս: Յաւուր միում ե-
տես՝ զինմն ի Ֆրանչիսկեան կրօնաւորաց խոն-
ջեալ ի ճանապարհի հազիւ քայլափոխէր՝ և
կարեկից լեալ ընկերացաւ նմին, և տարեալ
հանգոյց զնա ի վանս նորա, և ինքն չկամեցաւ
այլ ևս ելանել անտի. այլ մնաց անդ և մարդե-

1 Միւնդ. յաճ 1572 = 1585: Բար. յաճ 1525:
Սահմ. 14, 42, 53, 72, 91, 101: Առ Կիսիոն.
ի վարս սորա: 1 յաճէր. յը. ծառ. Ասպոս-Ժոյ. Գիւր-
4. 5. 2. Գլ. 15. 14: Կոնդակագիւրդ հապ. 4. 5.
4. եր. 78: Պապ. հայ. հապ. 3. Գիւրդ 6. Գլ.
Ժոյ. եր. 525:

յաւ յուամուհս : Եւ 'ի հասակի երկուսան տմաց ընկալաւ զոքեմ կրօնին , և 'ի սակաւ միջոցի եղև քաջ քերթող և փիլիսոփոս : Եւ 'ի պատճառս աշխուժութեանն և տաղանդոյ մտացն սիրելի եղև յոյժ մեծաւորին , և նախանձելի ընկերաց իւրոց : Վերահացուն իւր իբրև չոքաւ 'ի Լուգա 'ի տեսութիւն սրբազան պապին Պօղոսի Գ , էած և զպատանին ընդ իւր : Ուրանօր միայն նկատէրնա զել և զմուտ պաշտատականաց և պաշտօնէից պապին :

Յաւուր միում նստեալ 'ի սեղան այն ինչ վիճէր զհանգամանաց պապին՝ ընկեր նորա ծաղրարարեալ զնովաւ ասէ . Թուի թէ դոյ 'ի քել տենչ լինելոյ պապ : Եւ նա ծիծաղելով ասէ . Չունիմ բաւական ծերութիւն լինելոյ պապ : Ապա 'ի 1545 քահանայ ձեռնադրեալ եղև յետ այնորիկ սերձաբան վարդապետ , մինչև քաջանուն հանգիսանալ 'ի հռովմ , 'ի Գենուա և 'ի Բերուզիա : Յետ որոյ եղև քննիչ 'ի Վենետիկ . տալա ընդհանուր գործակալ կրօնի իւրոյ : Յետոյ չոքաւ 'ի Սպանիա ընդ կարգինալին Բոնքումբանի . և յամենայն վայրս սիրելի և փարելի ամենեցուն լինէր 'ի ձեռն գերազանց մտաց և քաղցր բանից : Մինչև Պիոս Ե պապ կարգեաց զնա եպիսկոպոս 'ի 1568 , և ասպա կարգինալ : Առ Գրիգորիւ ԺԳ թուէր իմն թէ յաջորդեսցէ զնա . նմին իրի առանձնացեալ ձեռնայր կարի իմն ծեր , որպէս թէ այնուհետև անկ էր նմա միայն զփրկութենէ հոգւոյն խորհել : Աորաքամակ ընթանայր յեցեալ 'ի գաւազան . նուազ ձայնիւ խօսէր և ցուցանէր զանձն անբաւական 'ի պաշտօն , թող թէ 'ի դերագոյն աստիճան քահանայապետութեան : Այլ իբրև ընտրութիւնն հռչակեցաւ , անդէն զօրացաւ անձն մեծանուն , ուղղեցան բարձք նորա և գլուխ , և ինքնին

սկսեալ զերդն և Զքեզ Աստուած գոհաբանեմք
 թնգացոյց զմատուռն : Այնուհետև ձեռն 'ի
 գործ արկեալ գործեաց զարմանալիս և հիացոյց
 զաշխարհ : Իբրև հարցաւ եթէ ընդէր որ յա-
 ռաջագոյն կորաքամակ գնայիր և արդու զլեցար,
 ետ պատասխանի . Զի յայնժամ զբանալիս
 սրբոյն Պետրոսի որոնէի և գտի : Պանծայր ընդ
 աղքատութիւն ծնողացն . և սովորէր զուարճա-
 բանելով ասել զանձնէ՝ թէ իցէ 'ի մեծապայ-
 ծառ տանէ . որովհետև ծնողք նորա գոլով աղ-
 քատ՝ յանյարկ տան բնակէին :

Ուսումնասէր էր Քսեսաոս և պաշտպան գիտ-
 նոց . ատէր զմոլութիւնս և զմոլիս, սիրէր զա-
 ռաքինութիւն և մեծարէր զառաքինիս : Զգես-
 պանս ճեաքոնայ պատուասիրեաց 'ի Հռովմ
 պահելով առ իւր մինչև ցթագագրութիւն իւր-
 և ապա ծանրագին ընծայիւք արձակեաց յիւրմէ
 վճարեալ զծախս ճանապարհին : Զարքայն Նա-
 վարրայ զՀենրիկոս Բորբոնեան և զմիւս Հենրի-
 կոս եղբորորդի նորա , որք սայթաքեալ էին 'ի
 հերձուածս՝ գտաապարտեաց զրկեալ յիրաւանց
 յաջորդութեան : Իսկ զհպատակս նոցա ազատ
 կացոյց յերգմանց հաւատարմութեան : Նոյն
 պէս արար ընդ Հենրիկոս Գ արքայ Գաղլիոյ
 վասն տարասպարա սպանութեան դքսին Վուի-
 ղիոյ և եղբօրն կարդինալի : Կարգեաց 'ի սուրբ
 վարդապետս զերանելին Բոնավենտուրա կար-
 գինալ : Սահմանեաց և զթիւ կարդինալաց լինել
 եօթանասուն և եթ , եպիսկոպոսունք վեց , երի-
 ցունք յիսուն , սարկաւագունք չորեքտասան , ևս
 և աստուածաբան վարդապետք չորս : Հաստա-
 տեաց և զատեան սրբաքննութեան յաւելմամբ
 չորեքտասան անձանց 'ի գիւրութիւն և յուղ-
 ղութիւն տէրութեանց և վիճակաց եկեղե-
 ցոյ : Ընկալաւ ախորժ հաճութեամբ զթուղթ

դաւանութեան Ազարիայ կաթողիկոսին Ասայ, յորում ստորագրեալ էին չորս եպիսկոպոսունք հայոց:

Այնչափ մեծամեծ շինուածս կառոյց 'ի հռովմ, մինչևերկրորդ հիմնադիր անուանիլ քաղաքին: Քանզի 'ի կառարումն ամեալ զհոյակապ եկեղեցին սրբոյն Պետրոսի, կանգնեաց 'ի հրապարակի անդ Աթաիկանու կոթող բարձր եւ թանաթուններկու ռանաչափ 'ի միջոցի միոյ ամի ուր աշխատեղեն ութհարիւր գործաւորք հանդերձ վաթսուն երիւարօք: Անդ կառոյց եւ մեծագործ գրատուն վայելատեո հանգերձ դըրուադօք եւ արձանօք բովանդակեալ յութսրահս ուր հաւաքեցան քսանհինգ հազար գրչադիրք եւ քսան հազար տպագրեալ մատեանք: Յաւել եւ բաղում շինութիւնս 'ի Աթաիկանեան ապարանս, ուր էին քսաններկու քառանկիւնի շինուածք եւ հազարաւոր սենեակք: Շինեաց եւ զապարանս Լատերանու 'ի բնակութիւն կարդինալաց, որք ապա յոյլ պէտս կարգեցան: Անդ 'ի տաճարին Լատերանու կանգնեաց հոյակապ շիրիմ սրբոյն Պիոսի Ե 'ի յիշատակ բարերարութեանցնորին, զորոյ զմարմինն հանգիստապէս հանեալ 'ի տաճարէ անախ սրբոյն Պետրոսի հանդոյց 'ի շիրմի անդ մարմարիոնեայ: Շինեաց եւ մատուռն կճեայ գեղեցիկ 'ի տաճարին կոչեցեալ Մաշիմ Մաճուէ: Եւ բերել ջուր ծանր ծախիւք եւ աշխատանօք 'ի լեռնէն Կուիրինալէ նորոգելով զջրմուղն: Կանգնեաց եւ պալատ կամ ամարանոց վայելադիր, լայնութիւն գեղեցիկ ճակատուն էր երեքհարիւր քառասուն ռանաչափ, ընդ նմին եւ հիւրանոցս եւ տղքատանոցս հաստառեաց: Թող զմարմարիոնեայ զերկու երիւարս՝ զորս վայելացոյց անդ ուրեմն, գործ Փիլիպայ եւ Պրաքսիտելեայ: Իսկ 'ի վերայ բարձր

սեան Անտոնինոսի Պիոսի կանգնեաց զպղնձի ար-
ձան սրբոյն Պօղոսի : Խորհեցաւ 'ի գլուխ տանել
զհրաման նախորդին իւրոյ Գրիգորի պապին
սակս կանգնելոյ զգալրատուն հայոց , այլ առ-
ժամն շինեաց հիւրանոց մի աղգիս յանուն սրբ-
բուհւոյն Մարիամու եգիպտացւոյ , որ ցարգ կայ
'ի ձեռս հայոց :

Զկնի այսչափ մեծագործութեանց եթող
տակաւին 'ի պահեստ հինգ միլիոն սկուծից 'ի
գաստակերտի կամ յաշտարակին Ագրիանոսի 'ի
նպաստ քրիստոսեան կրօնի , 'ի պէտս պատերազ-
մի ընդդէմ անհաւատից , կամ աղատութեան
Երուսաղէմի : Սա այնչափ սատիւ ընդդէմ զը-
նեցաւ աւազակաց , մինչև չմնալ ոչ արծաթոյ և
ոչ 'ի քաղաքի հրոսակաց և ասպատակաց : Անխը-
նայ պատուհասէր զյանցաւորս , զոճրագործս և
ղանառակս . և չէր որ որ համարձակէր գոր-
ծել զհարութիւն ինչ : Յուշ լիցի , ասէին ,
Քսենոտոս կենդանի է : Արգարութիւն մեծի
հայրապետին շարժեաց զժողովուրդն , որք ե-
րախտագէտ մտօք կանգնեցին 'ի Կապիտոլիոնի
ղանաղան արձանս պղնձիս հանդերձ մակագրու-
թեամբ 'ի յիշատակ մեծագործութեանց նորա
և անաչառ խստութեան : Որոյ յետ կառավարե-
լոյ զեկեղեցին Քրիստոսի պանծալի արութեամբ
ամն հինգ , ամիսս չորս և աւուրսերիս , փոխե-
ցաւ առ տէր 'ի վեց կաղանդացն սեպ . յամին
1590 , 'ի հասակի վաթսուհինն ամաց : Եթող
և պիտանի գրուածս ¹ :

1 ՍԲՆ . յԺԲ 1585 = 1590 : Լաճեբ . յԶ . Ժառ .
Ասպո-Ժոյ . ԳԻԴ + 3 . ԳԼ . ԺԳ . 10 : Սահման . 18 ,
20 , 50 , 74 , 76 . Կապ . 2 . Կոնդ : Պապճ . Հայ .
Կապ . 3 . ԳԻԴ + 6 . ԳԼ . ԺԽ . 527 :

ՄԼ

ՈՒՐԲԱՆՈՍ Է

Ա. Տ. 1590, և Կայսերական Հռոմի Բ. 14:

1550. Ուրբանոս Հռովմայեցի յառաջնմէ ձայնեալ Յովհաննէս Մկրտիչ կարգինալ Վատա նէոս՝ ընտրեցաւ յաջորդ սրբոյն Պետրոսի յաթոռ քահանայապետութեան Հռովմայ յեօթնևտասն կաղանգացն հոկ. յամին 1590: Որոյ իմոստութիւն և բարեսիրութիւն քաջայոյս առնէր զամենեւին տեսանել զերևելի երևելի գործս՝ ի սպարծանս սրբոյ եկեղեցւոյ և յօգուտ հասարակաց: Սակայն յետ երեքտասան աւուրց ՚ի հինգ կաղանգացնոյն ամսոյ փոխեցաւ յաստեացս ՚ի հասակի եօթանասուն ամաց: Սորա մեծապանծ գործ եղև, զի այն ինչ աղգակիչք և բարեկամք լուեալ զընտրութիւն նորա յայն ծայրագոյն տասիճան՝ գիմեցին առնա փառաւորիլ ՚ի նմանէ, նա անդէն ընդ կրօննկն գարձոյց զնոսա առանց տալոյ ումէք մեծութիւն ինչ: Որ և ՚ի կեանս իւր զհետ կրթեալ էր առաքինութեանց մեռեալ էր աշխարհի՝ այնպէս զի ՚ի ծանր հիւանդութեան անդ իրրև գուշակեաց զմահ իւր, սկսաւ զուարթութեամբ կոչել զօրն զայն յետին՝ օր փրկութեան, շնորհսնել լով ամենատեառն որ վաղվաղեաց կոչել զնա յայնպիսում՝ Ժամանակի, յորում չունէր ինչ տալ պատասխանի սակս գործոց քահանայապետութեան: Եւ ապա զամենայն զօր ունէր ՚ի նախնեաց իւրոց բաշխեաց աղքատաց, և չոքաւ խնդութեամբ առ անձկալին իւր փրկիչ՝:

ՄԱՍ

ԳՐԻԳՈՐ ԺԴ

Ա. Տ. 1590, և Խոսեֆ-Բէան
Հոգեւոյնի Բ 14:

1551. Զկնի մահուան Ուրբանոսի է 'ի նախ-
ընթաց աւուր սրբոյն Նիկողայոսի ընտրեցաւ
քահանայապետ Նիկողայոս կարգինալ Գրեմոնա
մեգիողանեցի յազնուական զարմէ Սփոնդրա-
տեանց. որ 'ի Թագադրութեան անդ անուա-
նեցաւ Գրիգոր ԺԴ: Սա քանզի աղօթասէր ոք
էր և պաշտօնասէր, յամենայն աւուրս քաղէր
ղեօթն սաղմոսս և զժամագիրս. իսկ յուրբաթու-
բաշխէր զառաւ որդրմութիւն կարօտելոց: Որ
և 'ի սակաւ միջոցի արար մեծամեծ գործս յի-
շատակաց արժանիս: Նախ առաջին նորոգեաց
զսահմանագրութիւն Պիոսի Ե յաղագս ոչ օտա-
րացուցանելոյ կամ տալոյ յաւանդապահս զկա-
լուածս եկեղեցւոյն Հռովմայ: Թող ոչ եւ Ալ-
փոնսոսի դքսին Փերարայ եղելոյ յետին 'ի ցեղի
իւրում՝ փոխաբերել յայլս զպայաջատութիւն
'ի տանէ Ատեստենայ: Սաստեաց Քափուչինայ
որք դիւրամէտ էին ներաճնանալ առաւել 'ի
խոկմունս հոգևորս՝ քան թէ 'ի մատակարարել
զնորհուրդ ազաշխարութեան: Դատապարտեաց
զամենայն խոստմունս և զժամագրութիւնս, որ
յաղագս կենաց և մահուան և ընտրութեան
պապին, նա և սակս հաստատութեան կարգինա-
լաց: Սաստեացոյց պատիժս և նղովս որոց ջանան
վիժել զսաղմն հոգևորեալ կամ անհոգի, ըստ
որում օրինագրեալ էր կապանօք Քսենտոս Ե.
և 'ի կապանաց անտի կամ 'ի բանագրանաց զար-

ձակուճին պատին միայն պահեաց: Յայնժամ կարգինալ կրօնաւորք կրէին միայն զգլխարկ սեւադոյն ըստ կանոնաց իւրեանց. պատուիրեաց կրել կարմրադոյն գլխարկ և զգետ որպէս զայլոյն: Զանացան առնել բազում ինչ ի նպաստ կրօնի և հաճել զհպատակս, թեթեւացեալ զնոսա միանգամայն ի ծանր ծանր հարկոց: Գուն գործեաց տարագիր առնել զաղանդ. Կալ լնոյ ի սահմանացն Գաղղիոյ և Նաւարրայ, և զն սպառնալեօք և և զն յորդորմամբ իշխանաւորաց. զն մի՛ փոխան հայրախնամ օրհնութեան ընկալցին զանէծս և զնշովս իւր: Նմին իրի զհին իրկոս արքայ Նաւարրայեաց զըմբօստ աղանդաւոր ընդ բանիւ արարեալ մերժեաց ի թագաւորութենէ և ի հաղորդակցութենէ քրիստոնէից: Յայնժամ ապա հասեալ ի վերայ մեծի քահանայապետին Գրիգորի վտանգաւոր ախտ մի զարգելութեան կամ խճից՝ փոխեցաւ յատեացս ամաց յիսուսն ինուոնց յիգոսս հոկ. յամին 1591, կացեալ ի հայրապետութեան ամիսս տասն և նոյնչափ աւուրս: Առ սովաւ սով սաստիկ եղև յիտալիա և ժանտախտ, մինչև սպառեցաւ երրորդ մասն ժողովրդեան:

1 ՍԷՆ. յաճ. 1590: ՍՊԿՏ. 1. 4, 6, 8, 9.
 ԿՊՏ. 2. ԿՆԴ. ԷՐ. 699 = 710: ԼՊԷԷՐ. 4ԷՐ + 3.
 յԷ. ԺԱՌ. ԱՊՐԱԺՈՅ. 4Է. 17. 10:

ՄԼԲ

ԻՆՆՈՎԿԵՆՏԻՈՍ Թ

ԱՍՏ. 1591, և Կայսերական Հռոմեական Բ. 15:

1552. Այն ինչ մտեալ աւագաց 'ի ժողովարան ընտրել զնոր պապ, յերկրորդում աւուր 'ի չորս կաղանդացն նոյ. յամին 1591, միաձայնութեամբ ամենեցուն ընտրեցաւ քահանայապետ Յովհաննէս Անտոնիոս Փաքինեառոս բոնոնիացի ամաց եօթանասուններից, այր մեծիմաստ և քաջահմուտ յամենայն մարդս: Մինչդեռ զքահանայապետական զգեստս զանձամբ արկանէր՝ անդէն հաստատեաց զկոնդակ չօտարացուցանելոյ զինչս եկեղեցւոյ, և միանգամայն խոստացաւ միակ խնամակալ լինել կարօտելոց, առատացուցեալ 'ի քաղաքին սրահնս 'ի նպաստ և յանդորրութիւն աղքատաց: Սա ինքն ըստ վաղեմի սովորութեան վաղվաղակի գրեաց նամակս առ պատրիարքունս, առ արքեպիսկոպոսունս, առ առաջնորդս և առ իշխանաւորս՝ ծանուցանելով ամենեցուն զընտրութիւն իւր: Այս սրբակաց քահանայապետ առաքինազարդ քաղաքավարութեամբ վստահ արար զհօտ իւր գործել մեծամեծս յօգուտ սուրբ հաւատոյ և ժողովրդեան: Սակայն առ կարի իմն ճգանց և կրթութեանց յամբիժ վարս և յուսմունս հիւժեալ էր մարմնով. մինչ զի հազիւ զամիսս երկու եկաց 'ի հայրապետութեան. քանզի 'ի չորս կաղանդացն յունվարի վախճանեցաւ¹:

1 ՍԲՈՆ. յաճ. 1591: Թոստենոս. Գիրք 102. հաթ. 5: Իննովէն. սահմ. 1. հաթ. 2. Կոնդ. էր. 727:

ՄԼԳ

ԿՂԵՄԻՍ Ը

Ա. Տ. 1592, և խաչերէսէն Հռոմէի Բ. 16:

1553. Կղեմէս յառաջագոյն ձայնեալ Հիպոթիոսոս յԱլեքսանդրեան զարմէ փլորենտացի՝ հաճութեամբ յոլովագուշից ընկալաւ զծայրագոյն իշխանութիւն քահանայապետութեան յերիսկաղանգացն փեա . յամին 1592: Ընդ որ ցնծացաւ համօրէն աշխարհ՝ գիտելով չափ զառաքելական նախանձն և զիմաստութիւն նորա . որ զառաջինն ջանահար եղև ուղղել զհենրիկոս 'ի արքայ Գաղղիոյ՝ սպառնալով նմա մերժել 'ի թագաւորութենէն: Սմին իրի գրեաց և նամակ առ նուիրակ իւր Փիլիպպոս Սակա կարգինալ բլաշենցոյի՝ յուշածել նմին զարգիւնս և զսէր նախնի արքայից Գաղղիոյ զօրավիգն եղևոց քահանայապետաց հռովմայ, և այն՝ 'ի գէնդակ հալածանս: Որում և պատուիրեաց գուն գործել յընտրութիւն նորոյ արքայի խաղաղասիրի և խնամակալի 'ի վերայ կաթողիկէ հաւատոյ և 'ի կորուստ աղանդաւորաց: Յայսպիսի սպառնալեաց զոհի մեծի հարեալ արքային՝ այլ յայլ մէ եղև . մինչև յետ երկից ամաց մերժեաց զաղանդն յոր անկեալ կայր՝ առաջի նուիրակի պապին 'ի սուրբն Գիորնեսիոս, և դաւանեաց զուղղափառ հաւատս, և խնդրեաց հաղորդակցիլ ընդ կաթողիկէ եկեղեցւոյ: Զոր մեծ քահանայապետն Կղեմէս արձակեաց 'ի նզովից անտի հանգիստաւոր արարողութեամբ, և վերստին դարձուցեալ առ նա զթագաւորութիւնն ընկալաւ 'ի հաղորդակցութիւն քրիստոնէից: Յետ

այնորիկ եկեալ յոտս նորա դեսպանիք Աղեքսան-
դրից և Եգիպտոսի խոստացան ընեւ ընդ հպա-
տակութեամբ առաքելական գահին:

Այնուհետեւ մեծ հայրապետն քաջ խորհրդով փութացաւ ընդարձակել զեկեղեցական իշխանութիւնն: Գնեաց 'ի Գաղղիա զքաղաքն Ալեքիոն հանդերձ շրջակայ վիճակօք, նա և սեպհականեաց զգլխութիւն և զվիճակ Փերարայ, զոր Ալեքիոնոս Բ գոլով անժառանգ 'ի մեռանել անդ իւրում գարձոյց 'ի գահն առաքելական, որում պատկանէր 'ի սկզբանէ անտի: Եւ զայն գլխութիւն միաւորեաց ընդ ժառանգութեան եկեղեցւոյն հռովմայ եթէ զօրութեամբ սահմանադրութեան Պիոսի Ե, և եթէ ըստ ցուցակին քննեաց: Եւ կամեցեալ նորա անձամբ գնալ և ժառանգել զայն, կաղմեաց թափօր մեծ և հանդէս փառաւոր ուղեկցութեամբ քսանեւեթն կարդինալաց՝ յառաջընթաց ունելով զՍրբութիւնն ընդ խորանաձև վրանաւ 'ի վերայ պալարակապ երիւարի պարառութեամբ եպիսկոպոսաց և երիցանց: Իբրեւ եհաս անդր մեծապանծ փառօք յուծ ի դոսացն մայիսի, գիմեալ յամենայն կողմանց դեսպանիք արքայից և իշխանաց յարգեցին զնա իբրեւ հայր հասարակաց և տէր աշխարհին: Եւ ելեալ անտի 'ի վեց կաղանդացն դեկ, նովին փառաւորութեամբ եհաս 'ի հռովմ յերեքտասան կաղանդացն յունի:

Յետ այնորիկ եհան կարեւոր վճիռ և բաղում ինչ գործեաց յօգուտ հասարակաց: Զսուրբ գիրս 'ի լոյս ընծայեալ 'ի Քսենոտոսէ Ե անդրէն հրաման արար տալագրել յստակ քննութեամբ և անվրէպ օրբադրութեամբ ըստ վճռոյ Տրիդենտեան ժողովոյ: Խստիւ օրէնս եդ մի սւմբ միսիլ բնաւ 'ի հոգևոր գործս 'ի ձեռն կաշառաց, կամ առաքել ումեք զընծայս վրան եկեղեցական

ինչ գործոյ : Հաստատեաց և զյուշակ արգելեալ գրոց զհրատարակեալն երբեմնի Պիոսէ Դ (1546) : Զգուշացոյց զԽաւաքիս չքնակել արտաքոյ Խաւիոյ, ուր չգուցէ աղատ պաշտօն ուղղափառ հաւատոյ :

Ի 1594 'ի ծագել մեծի հակառակութեան 'ի Սպանիա սակս գրոց Լուգովիկոսի Մովնայի «Յաղագս միաբանութեան աղատ կամաց ընդ աստուածային շնորհաց», յորմէ անհնարին վնասաբանութիւնք յուղեցան 'ի մէջ Դոմինիկեանց մերժողաց զայն իբրև վտանգաւոր, և Յիսուսեանց հաստատողաց զայն իբրև անմոլար վարդապետութիւն, մեծն Կղեմէս կարճեաց զվէճն միաբանութեամբ կապինալաց և քաջ աստուածաբանից :

Իսկ 'ի 1600 հրատարակեաց զհանգէս յորելինի այնչափ գերահռչակ, մինչև երից միլիոնից հաւատացելոց գումարել 'ի հռովմ յամենայն ազգաց, և մեծ հայրապետն եւ յայցելութիւն եկեղեցեաց վաթսուն նուագս, զի անխոնջ էր և անգուլ 'ի բարեպաշտական գործս, բաշխել զղորմութիւն կարօտելոց, գնալ 'ի տեսութիւն հիւանդաց և յերկրպագութիւնն շնարաց սրբոց : Յորմէ առեալ զօրինակ բարի տկանաւոր անձանց կարգինալաց և եպիսկոպոսաց՝ նոյնօրինակ առաքինանային և նոքա : Այնպէս զի Ստեփանոս Կալվին ազգակից աղանդապետին ընդ իշխանին Գենուայ և ընդ յոլովադուներից թողեալ զաղանդ Կալվինոյ դաւանեցին զուղղափառ հաւատս :

Յետ այնորիկ կանգնեաց Կղեմէս 'ի հռովմ դպրոց Սկովտացւոց հանգերձ կարեւոր կանոնօք և սահմանօք : Նոյնպէս և վասն մանկանց Լիւթիկեյւոց հաստատեաց ուսումնարան, որ ցարդ կոչի Կղեմեան : Խնամոտ եղև առաքել յաշխարհն

Ճեարոնայ, Չինաց, Հնդկաց և այլոց արևելեան
աղբաց բաց 'ի Յիսուսեանց և զայլ քահանայս
յայլ և այլ կրօնից ընտիրս վարուք և քաջակիր
թրս: Արգել և վճռեաց մի՛ բնաւ 'ի ձեռն թղթոց
կամ թարգմանաց խոստովանել զմեղս և 'ի հեռա-
տանէ ընդունել զարձակումն ընդդէմ՝ կանոնաց:
Մերժեաց և զկարծիանոցա որք ասէին թէ չէ հարկ
քրիստոնէից տեսանել զսուրբ սրատարագ արտա-
քոյ ժողովրդապետական եկեղեցւոյ, և թէ զմեղս
ժողովրդապետին միայն խոստովանել սրարտ իցէ
և ոչ այլում քահանայի: Սակայն օրինադրեաց՝
զի ամենայն ոք 'ի զատկի ընկալցի զհաղորդու-
թիւն 'ի ժողովրդապետէ և 'ի ժողովրդապետա-
կան եկեղեցւոջ: Մեծարեաց զուսումնականս, և
բարձրացոյց յեկեղեցական իշխանութիւնս զարս
առաքինիս և քաջահմուտս. որպիսի էր Բարո-
նիոս և Բեւարմինոս և այլք, զորս աւագութեամբ
վերապատուեաց: Զայս օրինակ վարեալ զիշխա-
նութիւն հայրապետութեան իւրոյ ամս երեք-
տասան և աւուրս երեսուններիս, փոխեցաւ առ
տէր վաթսուներկնն ամաց 'ի հինգ նոնայց մարտի
յամին 1605¹:

1 ՍԲՆ. 1592 = 1605: ԱՊԹԱՆ. ԳԻՐԻ 113.
ՀԱՄ. 5. ԷՐ. 511. 520: ՍԿՏ. 28, 34, 36,
42, 52, 58, 73. 74, 82, 87. ՀԱՄ. 3. ԿՆԴ:

ԴԵՊՔ ՎԵՇՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴԻ ԴԱՐՈՒՆ

Ս.Տ.

1503. Եղեշէ Բ կաթողիկոս յաջորդէ զԹա-
դէոս Ա :
1509. Մարտիրոս Ա յաջորդէ զԿարապետ Ա
պատրիարք Կոստանդինուպօլսոյ :
1515. Զաքարիա Գ. կաթողիկոս յաջորդէ զԵ-
ղեշէ Բ :
1517. Լուսեր Մարտինոս աղանդապետ սաք-
սոնիացի երևի :
1520. Սարգիս Գ. նստի կաթողիկոս :
1524. Կարգ Թէատինաց հաստատի :
1525. Կարգ Քափուշինաց սահմանադրի :
1526. Գրիգոր Ա. նստի պատրիարք 'ի Կոստան-
դինուպօլիս :
1532. Հալածութիւն քրիստոնէից 'ի Հնդկիս :
1533. Սուրբ Իգնատիոս հիմնադիր Յիսու-
սեանց ծաղկի : Եւ Յովհաննէսնստի Թա-
գաւոր Ռուսաց :
1536. Գրիգոր Ժ. Ա. կաթողիկոս :
1537. Աստուածատուր նստի պատրիարք 'ի Կոս-
տանդինուպօլիս :
1538. Կալվին գաղղիացի աղանդապետ երևի :
1539. Սուրբ Ֆրանչիսկոս Քսաւերեան ծաղ-
կի :
1541. Ստեփանոս Ե. կաթողիկոս ճանաչի :
1543. Մաղաքիա վարդապետ խափանէ զման-
կաթողութիւն :
1545. Սկիզբն Տրիդենտեան ժողովոյն :
1546. Լուսեր աղանդապետ մեռանի :
1547. Միքայէլ նստի կաթողիկոս, և Ստեփա-
նոս ուղեւորի 'ի Հռովմ :

- 1550 . Ստեփանոս Ա կարգի պատրիարք 'ի Կոստանդինուպօլիս :
- 1551 . Շահթաճաղ աւերէ զՀայաստան :
- 1556 . Բարսեղ Բ հաստատի կաթողիկոս : Եւ սուրբն Իգնատիոս վախճանի :
- 1561 . Տիրատուր նստի պատրիարք 'ի Կոստանդինուպօլիս :
- 1562 . Աբգար դեսպան ուղևորի 'ի Հռովմ :
- 1563 . Յակովբ Ա նստի պատրիարք 'ի Կոստանդինուպօլիս : Եւ Ժողովն Տրիդենտեան աւարտի :
- 1564 . Սոկինոս Փոստոս սենայի աղանդապետ երևի :
- 1566 . Ծագին աղանդաւորք Լուսաւորեալ կօչեցեալք :
- 1567 . Սկիզբն տպագրութեան հայերէն գրոց :
- 1568 . Պարոն Լոյս նահատակի 'ի Կաֆա :
- 1569 . Գրիգոր ԺԲ կաթողիկոս առաջնորդէ :
- 1571 . Օսմանցիք տիրեն Կիպրոսի :
- 1572 . Մեծ պատերազմ ծովային Օսմանեանց ընդ արեւմտեայց :
- 1573 . Ստեփանոս Զ նստի կաթողիկոս , և Յովհաննէս Ա պատրիարք :
- 1574 . Ուլաճ անկանի ընդ տէրութեամբ Օսմանեանց :
- 1575 . Թագէտս Բ նստի կաթողիկոս :
- 1577 . Ի հայոց վաթսուն հազար վարին յՕսմանեանց 'ի Պարսկաստանէ 'ի Յունաստան :
- 1581 . Թովմաս Ա նստի պատրիարք 'ի Կոստանդինուպօլիս :
- 1582 . Նորդուծիւն տոմարին 'ի Գրիգորէ պապէ հալակի :
- 1584 . Աւաբեւ նստի կաթողիկոս : Եւ Գրիգոր պօպ գրէ կոնդակ վասն հայոց :

- 1585 . Քսենոթոս պապ շինէ հիւրանոց 'ի Հառվմ
սակա Հայոց :
- 1586 . Դաւիթ Ե նստի կաթողիկոս :
- 1587 . Սարգիս Ա հաստատի պատրիարք 'ի Կոս
տանդինուպօլիս :
- 1590 . Յովհաննէս Բ նստի պատրիարք :
- 1591 . Ազարիա պատրիարք յաջորդէ զՅովհան
նէս :
- 1592 . Սարգիս Բ յաջորդէ զԱզարիա պատրի
արք :
- 1593 . Մեւքիսէթ ձեռնադրի կաթողիկոս 'ի
Դաւթէ Ե :
- 1595 . Փիլիպպոս հերեան հիմնադիր կարդին
աղօթողաց վախճանի :
- 1596 . Տիրատուր վերստին նստի պատրիարք 'ի
Կոստանդինուպօլիս :
- 1596 , Բարոնիոս Կեսար կարդինալ պատմիչ
ծաղկի :
- 1597 . Պարիս Ղօտուհեան տիրէ Ռուսաց :
- 1599 . Մեւքիսէթ կաթողիկոս գնայ 'ի Կոստան
դինուպօլիս և նստի պատրիարք :
- Զայնու ժամանակաւ 'ի 1512 . Թագաւորէր
'ի Կոստանդինուպօլիս զինի սուլդան Պայազլիտին
Բ սուլդան Սէլիմ Ա . ապա 'ի 1520 . սուլդան
Սիւլէյման Բ : Յետ նորա 'ի 1566 սուլդան Սէ
լիմ Բ . ապա 'ի 1575 սուլդան Մուրատ Գ , և 'ի
1595 . տիրէ սուլդան Մէհմէտ Գ :

ԵՕԹՆԵՒՏԱՄՆԵՐՈՐԴ ԴԱՐ

ՄԼԴ

ԼԵՒՈՆ ԺԱ

Ա.Տ. 1605, և հայսերոմէան հոգաւորի Բ. 29:

1554. Օ ՎԵՒ մահուան մեծի քահանայապետին Կղէմայ կարգինալք հաւաքեցան 'ի փա-
կարանի թուով վաթսուներեւի՝ ընտրել զոմն յա-
ջորդ նմին: Զառաջինն միտք ամենեցունէր հաս-
տատեալ 'ի վերայ գերահռչակ կարգինալին
Բարոնիոսի. զոր և ընտրէին անշուշտ եթէ չէր
խոչընդոտան եղեալ տէրութիւնն Սպանիոյ: Իբր
զի Բարոնիոս 'ի պատմութեան անդ իւրում
զթագաւորան Սպանիոյ կարի իմն պնդողս ցու-
ցեալ էր զկարծեցեալ իրաւունս 'ի վերայ Սիկի-
լիոյ: Սմին իրի փոխեալ զմիաս՝ բուռն հարին
կարգինալք ընտրել յաթու քահանայապետու-
թեան զԱղէքսանդր հոկտաւիոս կարգինալ արք-
եպիսկոպոս Փլորենտիոյ 'ի Մէտիչեան զարմէ 'ի
կաղանդս ասլիլի յամին 1605. որ 'ի թագադրու-
թեան անուանեցաւ Լեւոն ԺԱ: Հմտութիւնք
և առաքինի ընթացք մեծի սլապին 'ի հասակի
եօթանասուն ամաց՝ բաղումս խոստանային գոր-
ծել 'ի մեծամեծաց յօգուտ աշխարհի և եկեղե-
ցւոյ: Սակայն զինի ոչ բաղմաց անկաւ յախտ
վտանգաւոր. մինչև յետ քսանևվեց աւուրց
ընտրութեան իւրոյ փոխեցաւ յաստեացս 'ի Նինգ-
կաղանդացն մայիսի ¹:

1 ՍԷՈՆ. յաթի 1605: Բարոն. յաթի 1188:

ՄԼԵ

ՊՕՂՈՍ Ե

Ա. Տ. 1605, և Կայսերական Հոսիսկոսի Բ 29:

1555. Յետ մահուան Լեւոնի ժԱ ժողովեալ աւագացի վահարանի այն ինչ զբաղեալ կային ՚ի վէճս յընտրութիւն նորոյ քահանայապետի, հաւանեալ բազմաց ընտրել զգերահռչակ կարգինալն զԲարոնիոս, և ահա ել վիճակն կարգինալին Վամիլլոսի Բուրկեղեան հռովմայեցւոյ յառաջ քան զեօթնեւտան կաղանդաց յունիսի յամին 1605. որ ՚ի Թագադրութեան անուանեցաւ Պօղոս Ե: Սա լեալ առաքինի և բարենախանձ, առատաձեռն առ աղքատս, խոհական և քաղցր առ ամենեօին, քաջայոյս արար զամենեւեան տեսանել զաւուրս ՚ի բարութեան: Նմին իրի գեսպանք Թագաւորաց յամենայն կողմանց առնա գիմէլն ՚ի խնդակցութիւն. մինչ զի արքայն Վոնկոյի յԱփրիկոյ և իշխանք ռմանք ՚ի Ճեաբոնայ խոստացան նմա հնազանդութիւն: Իսկ նա ըստ օրինակի մեծին Քսէսաոսի ոչ միայն խնամակալ լինէր ՚ի վերայ հեռաւորաց և մերձաւորաց, այլ և հանեալ զօրս ընդդէմ աւագակաց մաքրեաց և անդորր արար զվիճակս եկեղեցւոյ: Մեծասատտ սպառնալէօք կարճեաց զազմուկ հակառակութեան ՚ի մէջ Յիսուսեանց և Ղոթի նիկեանց վասն Մովսիսայի վարդապետութեանցն: Բայց խնդիրն մնաց անորոշ ՚ի լուութեան:

Ընդայն ժամանակս ծագեցաւ մեծ ընդդիմութիւն ՚ի մէջ քահանայապետին Պօղոսի և վենետիկեան հասարակապետութեան, որ զերկու կղերիկոսս սակս յանցանաց ինչ արկեալ էր ՚ի բանա,

հանելով զերկու լճիւս. միով արգելոյր զեկեղեցականս 'ի ստանալոյ զանշարժ ինչս 'ի տէրութեան Վենետիոյ. և միւսով ոչ թոյլ տայր առանց հաւանութեան ծերակուտին կառուցանել զեկեղեցիս զվանորայս և զաղքատանոցս և ոչ նոր սահմանադրութիւն կրօնի հաստատել առանց իլլանութեան նոցին: Ընդ այս բան այնչափ զայրացաւ պապն, մինչև եհան զեկեղեցական արգելումն յամենայն սահմանս վենետիկեան տէրութեան: Յայնժամ միջնորդ եղեալ արքային Գաղղիոյ հենրիկոսի Դ հազիւ հաշտեցոյց զհայրապետն:

Դարձեալ Պօղոս պապ գատապարտեաց զձև երգմանն, զոր արքայն Յակովբ Ա պահանջէր 'ի Բրիտանացւոց. միտք բանին էր՝ զնա ինքն միայն ճանաչել թագաւոր. և թէ պապն հռովմայ մի կարացէ զնա մերժել 'ի թագաւորութենէ: Սապէս խոհական լճովք խափանեաց զհակառակութիւնս ծագեալս 'ի կողմանս Լուսիտանիոյ 'ի մէջ քրիստոնէից: Օրինադրեաց ևս միանձանց և եկեղեցականաց սրտի մտօք ջանալ 'ի ծաւալել զուղղափառ հաւատս 'ի մէջ անհաւատից, ուսեալ միանգամայն զեզուս եբրայեցերէն, լատիներէն և մանաւանդ արաբերէն, լինելով քաջ վարդապետ և ուսուցիչ: Հաստատեաց զբազում կրօնս՝ Օրսուէան, զՎյցելութեան սրբոյն Ֆրանչիսկոսի Սալեզեան, հարց աղօթողաց և հարց քրիստոնէական վարդապետութեան սահմանեալ 'ի Կեսարէ Բիւսէ: Կարգեաց 'ի սուրբս ըզկարողոս Բորրոմէոս կարգինալ և զՖրանչիսկոս հռովմայեցի: Ընկալաւ հաճութեամբ զթուղթ դաւանութեան և հպատակութեան Դաւթի կաթողիկոսի հայոց և գովեաց զնա, որ 'ի տառապանս անդ յերեսաց Պարսից գիմեաց առ գահն առ աքելական: Զտաճար վտօնականեան սրբոյն

Պետրոսի և ևս գեղազարդեաց զանազան շինուածովք կամորաց, սրահից և խորանաց: Իսկ զգրատունն պերճացոյց զարդուք և ընտիր ընտիր մատենիւք: Յօրինեաց և 'ի մայր եկեղեցին Լատերանու զէքնաղ մատուռն Աստուածածնի, որ ապա կոչեցաւ յանուն իւր Բուրկեզեան: Կառոյց կամուրջս մեծագործս 'ի վերայ գետոց, եւ ըսպ' հարթ արար զճանապարհս. և աղբերացոյց զականակիտ ջուրս 'ի Բրագեան անդս. անցուցեալ և ընդ Ալսիեթեան վաղեմի ջրանցս հասոյց ցեանիգուլ և ցքաղաքն Լեւոնեան: Կոռոգեաց միանգամայն և զջրմուղն Պօղոսեան ջրոյ: Եւ յետ այլ ևս առաքինի գործոց կանխեաց առնա վախճան կենաց 'ի հասակի վաթսունևինն ամաց 'ի հինգ կաղանդացն փետ. յամին 1621, կառավարեալ զեկեղեցին ամս հնգետասան, ամիսս ութ և աւուրս երկոտասան ¹:

ՄԼԶ

ԳՐԻԴՈՐ ԺԵ

Ա. Տ. 1621, և իայսէր աւելեան փերաքինանքսի ԲՅ:

1556. Գրիգոր բոնոնիացի յառաջնմէ ձայնեալ Աղեքսանդր Լուգովիսիոս 'ի հասակի վաթսուն և եօթն ամաց կարգեցաւ յառաջնորդութիւն ընդհանուր եկեղեցւոյ 'ի հինգ իդոսացն փետ. յամին 1621: Սա լեալ բարեբարոյ մեծանն և իմաստուն, 'ի սակաւ միջոցի գործեաց

1 Սբոն. յառն 1605 = 1621: Անդրէաս Մաս. պապ. վէն. գլ. Ժէ: Լաֆէր. Տ. 2. 4. 1. էր. 62: Սահման. 45, 63, 65. 82, 91: Վարդ Լեւոնի Դ: Պապ. հայ. 44. 3. էր. 600:

Զոյողովս և զմեծամեծս : Զառաջինն փոյթ կա-
 լաւ միաբանել զթագաւորոս ընդդէմ անհաւա-
 տից և հերեսիովտաց : Սմին իրի Փերախնանտոս
 կայսր հաստատեցաւ լինել գլխահար աղանդա-
 ւորաց, և Սիկիամուհնտոս արքայ Պողոնիոյ արձա-
 նացաւ խորտակիչ զօրութեան այլազգեաց : Իսկ
 մեծ քահանայապետն զօրօք և ընչիւք ձեռնտու-
 լեալ երկաքանչիւրոց՝ յորդոր մատուցանէր նո-
 ցա : Եւ հաստատեաց ՚ի հռովմ ժողով կարգի-
 նալաց Փրոփախսաւ ձայնեալ ՚ի տարածել զսուրբ
 հաւատս յերկիր անհաւատից : Եւ միանգամայն
 նորոգեաց զսահմանադրութիւնն Կլեմայ Ը, թէ
 խառնացիք տարագնաց ելեալ ՚ի հայրենեաց մի՛
 յապաղեսցեն ուրեք, ուր ոչ ազատ պաշտին կա-
 թողիկէ հաւատք. յորոց և օտարալիք առցեն
 զօրինակ բարի ճշմարիտ ուղղափառութեան և
 ամբծութեան. ըստ որում յիտալիա ամրացեալ
 կայ աթոռ քրիստոնէական կրօնի : Սոյնգունակ
 եհան զայլ վճիռ ընդդէմ հերձուածողաց յիտա-
 լիա և այլուր : Որով և կոչեալ զբազումս ՚ի կրդ-
 զեաց և ՚ի հեռաւոր վայրաց ընկալաւ ՚ի ծոց սրբոյ
 եկեղեցւոյ : Ի 1623 հռոտովիոս Մաքսիմիլիա-
 նոս դուքս Մաքսոնիայ հերքեալ զհերձուածս՝
 գրեաց առ նա յաղագս դարձի իւրոյ յուղղափա-
 ռութիւն :

Սա ինքն Գրիգոր պապ զօրէնս ընտրութեան
 պապին սահմանեաց առնել ծածուկ քուէիւք .
 որպէս զի առանց իրիք ակնածութեան աղատ լի-
 ցին ընտրողքն : Դարձեալ պատուիրեաց անխա-
 փան կատարել ամենայն հաւատացելոց զտօն
 սրբոյն Յովակիմայ և Աննայի : Կարգեաց ընդ-
 սուրբս զԹերեզիա, զՖրանչիսկոս Քսաւերեան,
 զՓիլիպպոս Ներեան, զԻգնատիոս հիմնադիր Յի-
 սուսեանց և զԻսիդորոս : Իսկ զՊետրոս Ալգան-
 տարեան կրօնաւոր Ֆրանչիսկեան և զԼուիճի

Կոնժակա 'ի Յիսուսեանց դասեաց յերանելիս :
Հաստատեաց զվճիռս յաղագս անարատ յղու-
թեան Տիրամօրն . և զսահմանադրութիւն Պիո-
սի Դ ընդարձակեալ, եդ զօրէնս խոստովանա-
հարց շրջահայեաց լինել, զգաստ և արթուն 'ի
լսել և արձակել զաղաշխարողս 'ի սովորական
զազիր մեղաց, յստակ և անաղտ ունելով զլսե-
լիս և զսիրոս յայնպիսի առիթս : Եւ հասեալ 'ի
վախճան կենաց իւրոց փոխեցաւ առ տէր յութ
իդոսացն յուլիսի յամին 1623, յետ կալոյ յիշ-
խանութեան ամս երկուս և ամիսս հինգ ¹ :

ՄԼԷ

ՈՒՐԲԱՆՈՍ Ը

Ա. Տ. 1623, և Կայսերական
Փերպինանպոսի Բ 5 :

1557 . Մեծահռչակ կարգինալն Մափէոս
փլորենտացի յականաւոր զարմէ Բարբարինեան
'ի հասակի յիսունեւեց ամաց յաջորդեաց ըզ-
Գրիգոր յաթոռ քահանայապետութեան յութ
իդոսացն օգոս . յամին 1623, և 'ի թագադրու-
թեան անուանեցաւ Ուրբանոս Ը : Սա 'ի ման-
կութեան ուսեալ առ ոտս Յիսուսեանց եղև
քաջաւարժ բանագէտ և ընտիր բանաստեղծ և
մեծանուն հեղինակ : Մինչ զի 'ի սկզբան անդ
Պարթևնիոս պատրիարք Յունաց իբրև առա-
քեաց զպատգամաւորս խոստանալնմազհնաղան

¹ ՍԲն . յաՖ 1621 = 1623 : Սահման . 26 . 28 .
3/4 . 39 . 4տ . 3 . Կոնդ : Ա՝ Մաքգանպոսի 41րդ :

գումիւն իբրեւ գլխոյ ընդհանուր եկեղեցւոյ և խօսել սակս միաբանութեան արևելեան եկեղեցւոյ ընդ առաքելական գահին, ինքնին սրբազանն առանց թարգմանի խօսակից եղև և որոշեաց զինգիրն : Ապա յերրորդում ամի քահանայապետութեան իւրոյ հռչակեաց զհանգէս մեծի յորելինին : Պինգ կալաւ միշտ զաւանգութիւնս և զսահմանադրութիւնս նախնի քահանայապետաց : Արդեւ և զօրաւոր վճռովք, զի մի յապա ժամանակի քահանայապետք սլատնառաւ իւրիք շնորհեսցենն այլոց կամ օտարացուցենն զժառանգութիւնս գահին հռովմայ : Որում սեփականեաց զգթսութիւն Ուրբինեայ մահուամբ գթսին Փրանչիսկոսի . որոյ լեալ անժառանգ՝ յանձն արար զայն 'ի ձեռս պապին որպէս սեփական կալուած աթոռոյն :

Ի սահմանս Բոնոնիայ կանգնեաց զամրոց 'ի պաշտպանութիւն , որ ըստ անուան նորուն առնուանեցաւ Ուրբանեան : Եւ ևս շքեղացոյց զվատիկանեան տաճարն հրաշալի՝ վայելուչ շինութեամբք : Իսկ զգերեզման սրբոյն Պետրոսի պղնձագործ գրուագօք գեղազարդեաց : Ընդարձակեալ պճնեաց զմեծ ուսումնարանն հռովմայ զկոչեցեալն Ս * Ի * Ե * յի * , այսինքն իմաստութիւն . և զմատենադարանն վատիկանու յունական մատենիւք ճոխացոյց : Սապէս հիմնեաց զգարոց Փրոփականապի , որ կոչեցաւ այնուհետև Ուրբանեան : Իսկ զաշտարակն կամ զգաւտակերտն Ագրիանեան նորանոր հաստատութեամբք ամրացոյց , և զքաղաքն Լեոնեան պարսպօք և բրդամբք շրջապատեաց : Զերգս պաշտամանց եկեղեցւոյն իւրեանց յոտանաւոր վերածեաց . և զվիայաբանութիւնս սրբոց քննեալ յստակեաց :

Հասեալ համբաւ մեծութեան սրբազանին յարևելս , գրեաց առ նա թուղթ հպատակու-

Թեան Մեւքիսեթ կաթողիկոս մինչ 'ի տաւապանս էր, յայտ արարեալ նմա զնեղութիւնն՝ զորս կրէր յանհաւատից. որում կարեկից եղևսի լողաբար պապն. առ որ գրեաց յետոյ և Մովսէս կաթողիկոս Թուղթ հպատակութեան ստորադրութեամբ երկոտասան եպիսկոպոսաց հայոց. ասլա և Վիրահոս պատրիարք Վոստանգինու պօլոյ :

Սա եղև առաջին, որ ընկալաւ հանգիստալէս զերգսւմն քրիստոնէական հպատակութեան 'ի Թագաւորաց Վոնկոյի 'ի ձեռն գեսպանին Յովհաննու Մկրտչի : Խոհականութեամբ խափանեաց զոչ սակաւ պարապորդութիւնս տօնից. այնու զի շաք յաղքատաց զօրքստօրէ հոգէ պահիկն հազիւ գտանէին առ յաճախութեան տօնից. մանաւանդ զի յոլովք ևս զայնպիսի աւուրս 'ի ցոփութեան քան թէ 'ի պաշտօման Ասաուծոյ ծախէին (1286) :

Կարճեաց և զընգւայր ընդգիմաբանութիւն տմանց, թէ արդեօք 'ի ստիպել հարկի մարթինչ իցէ առնել խորհրդական խոստովանութիւն ոչ միայն քահանայից, այլ և աշխարհականաց : Օրինադրեաց խոստովանահարց, զի ունիցին առ իւրեանս զսահմանադրութիւն ընթերաց տեառն և ուշի ուշով ընթերցին և 'ի գործ գիցեն : Շնորհեաց կարգինալաց, եկեղեցական կայսրընտրաց և կարգապետին Մալղայի զախտղոսն Վսեմափառ : Ասլա գասակարդեաց ընդ սուրբս զԵղիսաբեթ Թագուհի փորդուգեղից, և զԱնդրէաս Քորսինոս կարմեղական : Իսկ զՎայետանոս Դիկնեան, զՓեղեքս քափուշին և զայլս ոմանս գտեաց 'ի կարգս երանելեաց : Եւ ինքն Թողեալ 'ի գանձ եկեղեցւոյ գրուածս չափով և արձակ՝ փոխեցաւ 'ի կեանս անմահ 'ի չորս կաղանգացն օգոս. յամին 1644, յետ կալոյ 'ի հայրապե-

տութեան ամս քսանեւմի՝ օրակաս ինն աւուրբք,
փառաւորեալ յԱստուծոյ և 'ի մարդկանէ՝:

ՄԼԸ

ԻՆՆՈՎԿԵՆՏԻՈՍ Ժ

Ա. Տ. 1644, և Էպիսկոպոսական

Փէրֆինոնփոսի Գ. 8:

1558. Ձկնի փոխման յաստեացս մեծին Ուրբանոսի բարձրացաւ յաստիճան քահանայապետութեան Յովհաննէս Մկրտիչ կարդինալ հռովմայեցի'ի Պամփիլեան քաջափայլ զարմէ յեօթն և տասն կաղանդացն հոկտ. յամին 1644, և անուանեցաւ Իննովկենտիոս Ժ: Սա առ մեծի խոհականութեան զառաջինն կարգեցաւ 'ի նախորդէ իւրմէ թուականագիր 'ի վերայ աղերսագրոց պապին, և ապա նուիրակ 'ի Սպանիա և 'ի Գերմանիա. և յամենայնի ընտիր գտաւ:

Ի սկիզբն քահանայապետութեան իւրոյ գրողութեաց ապաւերազմն Վրետեան, զոր մղեցին Վէնետիկեցիք ընդ այլազգեաց ամս քսանեւհինգ. և առաքեաց նա յօգնութիւն Վէնետիկեցւոց զերեքկարգեան ցահանաւս իւր. որոց վասն հայթայթեաց և յայլուստ կարևոր նպաստս: Հռչակեաց զհանգէս յորեւինի՝ հայցելով 'ի տեառնէ զխաղաղութիւն և զերջանիկ կատարած: Բա-

1 ՍԷՆ. յաճ. 1623 = 1644 Սահ. 62, 65, 153, 164, Կապ. 7. Կոնդ. Էր. 116, 120, 216, 230: Ա. Լաֆէր. յշ. Ժառ. Ասփոսծոյ. Գիւր. 4. 5. 2. ԳԼ. ԺԷ. 14: Պապ. հայ. Գիւր. 6. ԳԼ. 14, և 15:

րեկարգեաց լճուաւ զարարողութիւն սրբաշան
 Ժողովոյն : Պատուէր հրամանի արար և կարգի-
 նալաց շատանալ տիտղոսիւ Վսեմապիառ և Ամե-
 նապատիւ, և մի՛ բնաւ 'ի վար արկանել զաշխար-
 հական պատուանուն, թէ և իցեն ծննդեամբ, քա-
 ջատոհմիկ : Յաւել 'ի Ժառանգութիւն Հռով-
 մայ զամրոց դքսութեան Բարմայի : Կանոնա-
 ւորեաց զվանորայս, և զոմանս եբարձ՝ յորս սա-
 կաւք 'ի միանձանց կային, յանձն արարեալ 'ի
 խնամս եպիսկոպոսաց հոգալ և 'ի կարգի դնել
 զայնս : Դատապարտեաց զհինգ մոլորական բանս
 Կուռնեւլիոսի Յանսենիոսի եպիսկոպոսին Իբրիոյ
 'ի գիրսն Օգոստինոս մականուանեալ (877) :
 Մերժեաց և զգիրսն որ Յաղագս գլխաւորու-
 թեան հռովմէական եկեղեցւոյ և սրբոց առա-
 քելոց Պետրոսի և Պօղոսի. զի մատենագիրն հա-
 ւասար գներ զՊետրոս և զՊօղոս 'ի կառավարու-
 թեան եկեղեցւոյ : Եւ ոչ միայն դատապարտեաց
 զգիրս մոլորելոց, այլ և պատուիրեաց գիտնա-
 կանաց ջրել զանուղիղ բանս նոցա : Փիլիպպոս
 կաթողիկոս գրեաց առ նա թուղթ սիրոյ և հալա-
 տակուլութեան հանգերձ պատճենիւ դաւանու-
 թեան հայոց . յորում ստորագրեալ էին քը-
 սանեհինգ եպիսկոպոսունք և ութ վարդապետք :
 Իսկ Իննովկենտիոս յետ կալոյ յիշխանութեան
 ամս տասն, ամիսս երիս և աւուրս քսանեերիս,
 փոխեցաւ առ տէր ութսունեամիոյ ամաց յեթն
 իդոսացն յունւ. յամին 1655 ¹ :

¹ ՍԲՈՒ. յաԲ. 1644 = 1655 : ՍԽԺ. 2, 19, 27,
 31. ԿԱԳ. 4. ԿՆԴԱԿ : ՊԱԳԺ. ՀԱՅ. ԳԻՐԳ 6. ԳԵ
 ԻԴ :

ՄԼԹ

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ Է

Ա. Տ. 1655, և Կայսերական
Փետրինական Գ. 19:

1559. Փապիոս կարգինալ սենացի 'ի մեծապանծ զարմէ Գիկեան յեօթն իդոսացն ապրիլի յամին 1655 յաջորդեաց զՆննովկենտիոս, և 'ի հանգիսի Թագադրութեան կոչեցաւ Աղէքսանդր Է: Սա 'ի սկզբան անդ առ մեծի իմաստութեանն և խոհականութեան կարգեցաւ յՈւրբանոսէ Ը նուիրակ 'ի Վոլոնիա և 'ի Մունտեր. ուր արարեալ զընդհանուր հաշտութիւն՝ գովեցաւ յամենեցուն, և 'ի դարձին ընկալաւ զսպաիւ կարգինալութեան և եղև ատենադպիր տէրութեան: Եւ իբրև հաստատեցաւ գլուխ ընդհանուր եկեղեցւոյ՝ կարի խնամակալ եղև 'ի վերայ քրիստոսեան կրօնիս, և շինութեան քաղաքին հռովմայ: Զառաջինն հաստատեաց զվճիռս նախորդին իւրոյ յաղագս դատապարտութեան մոլար բանիցն Յանսենիոսի, և դատապարտեաց զայլ ևս քառասուն և հինգ մոլորութիւնս այլոց, և օրինադրեաց զհրահանգս բարի վարուց: Իսահակ Բերեքիոս, որ դատապարտեալն էր յաղագս տապադրելոյն զաղանդն Վալվիոյ և զՆախագամեանց, 'ի զեղծ եկն և ընկալաւ պաղատանօք հանդերձ զներումն:

Նա ինքն Աղէքսանդր զօրացոյց զսահմանս նախնի քահանայապետաց յաղագս անարատ յղութեան Աստուածածնին, և յաւել 'ի վերայ զսպառուհաս որոց զընդդէմն խօսին: Մեծարեաց սպառուով ոչ միայն զուսումնասէրս և զարդիւ-

նապործս, այլ և զԹագուհին Շուհաաց Քրիստինա, որ 'ի ծաղկեալ հասակի հրաժարեալ 'ի Թագէն մերժեաց զաղանդ Իրուքսէլեան և եկաւ որեալ 'ի Հռովմ՝ եկաց յաւերժաբար յուղղափառ հաւատս: Քահանայապետս այս ձեռնտու եղև վէնետիեան տէրութեան ընչիւք և զօրօք՝ զի շահատակէին 'ի Կրետէ ընդդէմ այլազգեաց: Նոյնպէս ձեռնտու եղև կայսեր Լէոբովի գիմակալի արշաւանաց նոցուն 'ի Հունգարիա և 'ի Դրանսիլվանիա: Զօրավիգն դաւաւ և Կարոլոսի Էմմանուէլի դքսին Սաբաւդիոյ գլխահար եղելոյ աղանդաւորաց: Նոյնպէս նպաստամատոյց եղև արքային Պաղոնիայ: Իբրև ճարակեցաւ ժոնտախտ 'ի Հռովմ, և անտի տիրեաց կարօտութիւն հացի, նա հայրաբար խնամտարեալ աղքատաց՝ բաշխեաց զամենայն դանձան 'ի կարօտեալս:

Զանահնար եղև ծաւալել զլոյս սուրբ հաւատոյ 'ի հեռաւոր աշխարհս արևելից և Ափրիկոյ, ուր մեծասլանծ Թագուհի ոմն ընդ ոմանց հպատակաց իւրոց կռապաշտից դարձաւ 'ի Ճմարտութիւն 'ի ձեռն քարոզութեան քափուքին քահանայի միոյ: Դուքսն Մեկլեմպուրկայ և իշխանուհին Լուիճիա Բալտաինա խոնարհեցան 'ի ծոց սրբոյ եկեղեցւոյ ողջամիտ վարդապետութեամբ: Սապէս և խաջատուր կաթողիկոս Սայգրեաց առ նա 'ի 1665 Թուղթ ուղիղ դաւանութեան միաբան ընդերեքտասան եպիսկոպոսաց և ինն վարդապետաց: Նուաճեաց զխռովարարս 'ի ձեռն եղբորորդւոյ իւրոյ կարգինալի Քեկեան, և ասպա սլատուիրեաց կանգնել 'ի Հռովմ՝ վէմ և մորադրել 'ի վերայ զվճիռ դատապարտութեան պատժապարտիցն այնոցիկ: Դատակարգեաց ընդ սուրբս զԹովմաս արքեպիսկոպոս Վալենցիոյ և շուրբն Ֆրանչիսկոս

Սալեղեան եպիսկոպոս ճինեւրայ : Պատուհա-
սեաց զկիսասարկաւադս հեղգս 'ի պաշտաման
առաքելական գահին , և կարգեաց 'ի տեղին ու-
ցա զպաշտօնեայս յիշեցուցիչս աղերսագրոց , շը-
նորհելով նոցին զղգեստ մանուշակադոյն : Հաւ-
տատեաց երեսուն կարգինալս արժանաւորս ա-
ւագութեան , որոց և արգել զգոյն մթին : Փոյթ
և զօրութիւն մեծի հայրապետին յամենայն
վայրս հասանէր , և բնաւ ոչ պակասէր 'ի քահա-
նայապետական պաշտամանէ , անպակաս գտեալ
և 'ի գրաւոր աշխատասիրութիւնս . որոյ և բա-
նաստեղծութիւնք տպագրեցան 'ի Լուվերօ 'ի
1656 : Առ սա գրեալ Նիկոլ եպիսկոպոս Ելվովայ
խնդրեաց հիմնել 'ի քաւաքի անդ գալոց . և
հաճեցաւ ընդ այն սրբազանն , և ետ կանգնել
գալրատուն ծախիւք առաքելական գահին , կտր-
գեալ և հասս վասն երկոտասան ուսանողաց 'ի
1662 :

Այլ յայտոսիկ արարս իւր մեծաւ համ-
բերութեամբ տանէր ցաւոց խճից . և իբրեւ ծա-
նեաւ եթէ մերձեալ է վախճան կենաց իւրոց՝
զարմանալի եռանդեամբք պատրաստեցաւ 'ի մահ
կատարեալ զամենայն խորհուրդս եկեղեցւոյ :
Եւ հաւաքեալ առ իւր զկարգինալս՝ սկսաւ ճա-
ռել քաղցրութեամբ լատիներէն 'ի վերայ տկա-
րութեան մարդկային կենաց և մեծութեան
աստուածային ողորմութեան . և ասլա յայտ-
նեաց ամենեցուն՝ թէ չէր բնաւ ցանկացեալ այնր
ծայրագոյն իշխանութեան զոր ունէր , և զոր
միանգամ ծախեալէր 'ի գանձարանէ՝ ամենայնն
վասն տարածելոյ սուրբ հաւատոց էին և կամ
յօդուտ հասարակաց : Ասլա խնդրեաց ընտրել
քահանայապետ զայնպիսի ոք , որ կարող իցէ
զթերին իւր լցուցանել : Հուսկ յետոյ կատա-
րեալ հրատարակաւ զգաւանութիւն սուրբ հա-

ւատոյ օրհնեաց զնոսա հայրական օրհնութեամբ
 և աւանդեաց զհոգին 'ի ձեռս Աստուծոյ ամաց
 վաթսուէն ինուոնց 'ի մեռասան կաղանդացն յու-
 նիսի յամին 1667, վարեալ զիշխանութիւն իւր
 ամս երկոտասան և աւուրս քառասուն հինգ :
 Եւ կամեցաւ զիյեռ մահուանն 'ի նոյն սենեկի
 յորում բնակէր՝ արասցեն ինքեան գերեզման :
 Անգրի պընձի կանգնեցին 'ի պառիւ նորա 'ի
 հրապարակին հաւովենայ ¹ :

ՄԻՍ

ԿՂԵՄԷՍ Թ

Ա. Տ. 1667, և Կայսերական Լէֆօլպի Ա 11 :

1560. Յետ մահուան Աղեքոանդրի բարձրա-
 ցաւ յաթոռ քահանայապետութեան Յուլիոս
 Հոսթիլիոսկարդինալ պիստոյացի վաթսուէն
 ինն ամաց յերկոտասան կաղ. յուլիսի յամին 1667.
 և 'ի հանդիսի պսակման անուանեցաւ Աղեմէս
 Թ : Զարմանալի էր սորա ուշիմութիւն և քա-
 ջավարժ հմտութիւն 'ի պէտպէս մակացութիւնս :
 Ուրբանոսի Ը տեսեալ զսա զի աջող էր 'ի մեծա-
 մեծ գործս, առաքեաց զնա գեսպանութեամբ
 'ի Սպանիա. ուրանօր իմաստութեամբ գլխա-
 ւորեալ նորա զպաշտօն իւր յօգուտ սրբոյ եկե-
 ղեցւոյ գովելի գտաւ, և մեծարեալ յարգայէն
 եկաց անդ ամս մեռասան : Իսկ առ Իննովկէն
 տիոսիւ կոչեցաւ 'ի Հռովմ և կարգեցաւ կանոն

1 Սահման. 28. և 167. 117. 58, և 170. 4աբ.
 5 : Աղեֆս. Նապաղ. 'ի պաբ. էի, 4աբ. 1. Վիճ.
 3 : Լաճիւր. յղ. Ժառ. Ասպոս-Ժոյ. 4Լ. ԻԴ. 5 :
 Պապմ. հայ. 4Իր+ 6. 4Լ. ԻԵ, և ԷԷ :

նիկոս : Յետ այնորիկ եղև ատենագալիր Աղէք-
սանդրի Է, յորմէ և պատուեցաւ աւագու-
թեամբ : Եւ իբրև եկաց քահանայապետ, խնամ-
կալաւ բարերարել ժողովրդեան և միաբանել
ղթագաւորս ընդդէմ այլազգեաց, որով և մե-
ծապէս պատուեցաւ յամենեցունց : Սակայն
գտան և որք ոչ ուղիղ ակամբք հայէին 'ի նա որոց
ոչ միայն տարաւ առաքինաբար, այլ և ներողա-
միտ եղև սքանչելի հեղութեամբ, և 'ի Վատիկա-
նեան տաճարի մատակարարեաց նոցա զխոր-
հուրդապաշխարութեան, և կրթեալ զնոսա յաս-
տուածաշաշտութիւն և 'ի հնազանդութիւն օրի-
նաց, այնու առաւել յաղթական հանդիսացաւ
'ի վերայ նոցա՝ քան թէ պատուհասեալ էր զնո-
սա : Առատաձեռն գտաւ առ աղքատս և ճիշդ
առ իւրսն, զորս թէպէտ և սիրէր, այլ ոչ զոք
բարձրացոյց յիշխանութիւն : Եւ յաղագոս այսքան
առաքինութեանցն ամենայն ոք պատկառէր 'ի
նմանէ և սիրէր զնա : Ընդ սուրբս գասեաց ըզ-
Պետրոս Աղկանտարայ 'ի զարմէ սրբոյն Ֆրան-
չիսկոսի և զՄարիամ մագդալենացի Բացեան
փրորենատացի 'ի կարգէ Վարմեղականաց : Մեծ ե-
ղեն ջանք մեծի հայրապետին 'ի զօրացուցանել
զՎենետիկեցիս 'ի Վրետէ ընդդէմ այլազգեաց և
ազատել զկղզին զայն 'ի պաշարմանէ նոցա .
սակա որոյ պատրաստեաց զնաւս և զայլ կարևոր
նպաստս : Սակայն իբրև լուաւ եթէ յետ սաս-
տիկ պատերազմաց՝ որ աւեաց զամս քահանային
անձնատուր եղեն Վենետիկեցիք, 'ի խոր խոցե-
ցաւ, և 'ի ցաւոց սրտին փոխեցաւ յաստեացս
'ի հինգ իդոսացն գեկտ . յամին 1669, կացեալ
յիշխանութեան ամս երկուս, ամիսս հինգ և
աւուրս իննևտասն ¹ :

ՄԻՍԱ

ԿՂԵՄԻՍ Ժ

Ա՝Տ՝ 1670, և Կայսերական Լէֆօլտի Ա 14:

1561. Կղեմէս Թ մինչդեռ յոգիս ապաստա-
նեալ էր, նախագուշակեաց ո ոք հանդերձեալ էր
յաջորդել զինքն: Եւ յետ յերկարաձգելոյ ընտ-
րութեանն ամիսս երկուս, ապա ըստ նորին դու-
շակութեան կարգեցաւ քահանայապետ հռով-
մայ Եմիլիոս Ալտերիոս հռովմայեցի յերեք կա-
ղանդացն մայիսի յամին 1670 'ի հասակի ութ-
սուն ամաց 'ի բազում թախանձանաց կար-
դինալացն. քանզի այր ծեր էր և հրաժարել
կամէր 'ի ծանր պաշտամանէ անոի: Եւ զի հինգ
ամսովք յառաջ բարձրացեալ էր 'ի կարդինա-
լութիւն 'ի Կղեմայ Թ, սորին աղագաւ 'ի յի-
շատակ բարերարութեանց նորա անուանեցաւ
Կղեմէս Ժ: Քաղցրաբարոյ և խաղաղասէր հայ-
րապետս եբարձ զտարաձայնութիւնս 'ի մէջքրիս-
տոնեայ իշխանաւորաց, խրախուսեալ զամենե-
սին 'ի մի միաբանութիւն ընդդէմ այլազգեաց,
ձեռնտու լեալ և արքային Պողոնիայ շահատա-
կելոյ արութեամբ ընդդէմ թշնամեաց: Ձեռն
արկ 'ի նորոգութիւն մեծի տաճարին Վիբերիա-
նայ, կամ սրբոյն Մարիամու, Մաճուէ ան-
ուանելոյ: Ի 1675 հրատարակեաց զհանդէս յո-
բելինի: Սահմանեաց պաշտօն յաղագս ինն և
տասն նահատակաց Գորգոմեան կոչեցելոց,
առեալ զանուն 'ի տեղւոյն՝ ուր դառն տան-
ջանօք կատարեցան նոքա առ դաւանելոյ զխա-
կան մարմին Քրիստոսի լինել 'ի սուրբ հաղոր-
դութեան, ևս և զնախագահութիւն սրբոյ ե-

կեղեցւոյն հռովմայ: Նոյնպէս զբաղու մագասեաց ընդ սուրբս, որպէս զԱրդուհի կոյսն լիմացի, զԼուգովիկոս Բերտրանդոս, զԿայետանոս Թէնէեան, զՓիլիպպոս Բենիաիոս, զՖրանչիսկոս Բորճեան և զայլս, յորոց 'ի ձեռն յաճախեալ էին նշանք սքանչելեաց: Եւ կարգեաց յերանելիս զՊիոս Ե պապ և զմեծն Ալպերա: Առատաձեռն դատաւ առ աղքատս և առ օտարս բաց յիւրոց անախ, զորս եթող 'ի խնամս Աստուծոյ: Եւ կատարեալ զընթացս կենաց անարատութեամբ, փոխեցաւ առ տէր 'ի մետաքսն կաղանդացն օգոս. յամին 1676, կացեալ 'ի քահանայապետութեան ամս վեց, ամիսս երկուս և աւուրաքանկերիս:

ՄԻԲ

ԻՆՆՈՎԿԵՆՏԻՈՍ ԺԱ

Ա. Տ. 1676, և Կայսերական Լէոֆափ Ա 20:

1562. Յետ երկուց ամսոց վախճանին Կղեմայ հաչակեցաւ ընտրութիւն կարգինալին և եպիսկոպոսի Նովարայ Բենեդիկտոսի Օգէսթալքեան կոմսնացւոյ յառաջ քան զօրն մետաքսն երորդ կաղանդացն հոկ. յամին 1676. որ թէպէտ և ընդգէմ կացեալ հրաժարէր, այլ բռնադատեալ յաւագացն զիջաւ 'ի կամս նոցա: Եւ քանզի իննովկենաիոս Ժ բարձրացուցեալ էր զնա 'ի պատիւ կարգինալութեան երեսուն և մի ամօք յառաջ, սորին աղագաւ 'ի պատիւ նո

1 Սիմեոնապոս. Վիճ. 1: Լաֆէր. սահ. 79: Աղէս. 12. սահ. 169: Սահ. 54. 191. հապ. 8. Կոնդ. էր. 80, և 441:

բա անուանեցաւ Իննովկէնտիոս ԺԱ. և ըստ ա-
նուանն անմեղ և ամբիժ վարուք քաղաքավա-
րեալ յաղթեաց դժուարութեանց ժամանակին,
և պատկառելի կացոյց զեկեղեցին Քրիստոսի: Ի
սկզբան անդ բնաւ չէառ յանձն ընդունել զճ-
րեշտակս [ժադաւորաց՝ եթէ ոչ բարձցեն նոքա
զինքնա՛նար իրաւունս ապահարկութեան. ցու-
ցեալ թէ անտի վնաս մեծ ծագի օգտի հասարա-
կաց և բարի վարուց, երբ դեսպանք օտար ազգաց
ընդ իւրոցն զեղխին՝ ի մոլութիւնս և մնան ան-
պատիժ. յաւել ՚ի վերայ և զպատիժ բանա-
դրանաց, և զկոնդակն զայն հաւանութեամբ ա-
մենայն կարգինալաց հաստատեալ հրատարա-
կեաց ՚ի 1687:

Ընդ այս գործ դառնացեալ Լուգովիկոսի ԺԴ
արքային Գաղղիոյ՝ առաքեաց ՚ի հռովմ անսո-
վոր պատգամաւորութեամբ զհենրիկոս Լավար-
դինոս հանգերձ զօրօք ահարկանելով յետագար-
ձուցանել զժառանգութիւնս ըստ վաղեմի իրա-
ւանց: Սակայն սպառնալիք արքային ոչինչ շտր-
ժեցին զպապին. որ արհամարհեալ զնոքօք՝ բնաւ
թոյլ ոչ ետ դեսպանին երևել անդամ աչաց իւ-
րոց: Ասլա պատուէր ետ փակել զտաճար սրբոյն
Լուգովիկոսի, զի մի՛ Լավարդինոս երևեսցի անդ
՚ի ժամաստուածային սլաշտամանց ՚ի գիշերայ-
ին հանդիսի ծննդեան Քրիստոսի: Վասն որոյ
յետ ժամաւաճառ լինելոյ նորա ՚ի հռովմ զա-
միսս եօթնևտասն՝ կոչեցաւ ՚ի Գաղղիա:

Եւ պապն անգաղար ճգնէր հաստատել զի-
րաւունս եկեղեցւոյ և ՚ի գեղեցիկ կարգս ամրա-
ցուցանել զսահմանադրութիւնս: Խրախուսեաց
զ[ժադաւորս ընդդէմ՝ այլազգեաց. նպաստա-
մատոյց եղև մարտադրաց ընչիւք. և ազգակցաց
իւրոց ոչ միայն չեղև նպաստամատոյց, այլ և
սախտէր ևս զնոսս ծախել զինչս ՚ի սէտս պա-

տերազմաց ընդդէմ՝ այլազգեաց . և միշտ պաշտէր առաւել Վասն ամենայն յաջողութեանց , որով Պողոնիացիք յետս դարձուցին զկամենից , վէճեակեցիք զՊեղոսպոնես . իսկ կայսրն հալածական արար զնոսա ոչ միայն ՚ի ստհմանաց իւրոց՝ թափեալ զվէննա ՚ի պաշարմանէ , այլ և ՚ի հունգարիոյ մեծապէս խորտակեալ զթշնամիսն : Եւ ծանուցեալ ամենեցուն թէ յաղթութիւնքս այս միջնորդութեամբ Տիրամօրն ՚ի գլուխ ելին ՚ի տօնի անուան նորին , նմին իրի պատուիրեաց պապն՝ զի ամ ըստ ամէ կատարեսցի տօնն այն ՚ի յիշատակ մեծի պաշտպանութեան նորա : Իսկ Յովհաննու արքային Պողոնիոյ յընծայ արքայավայել առաքեաց զսուսեր և զխոյր յազագս արգեանց առաքինական մրցանացն :

Խնդութիւն մեծ եղև Խննովկենաթիոսի իբրև լուաւ եթէ Յակովբոս Բ արքայ Անգղիոյ դարձաւ յուղղափառութիւն : Այլ Անգղիացիք իբրև հալածական արարին զարքայն և զկուսակիցս նորա , ժողովեաց մարգասիրապէս արքայն Գաղղիոյ զՅակովբոս արքայ ընդ թագուհւոյն և ընդ կրսեր որդւոյն . որով և գովեցաւ յոյժ ՚ի մեծէն Խննովկենաթիոսէ , մանաւանդ ՚ի բռնադատել նորա զաղանդաւորս զի կամ թողցեն զմոլորութիւնս և կամ զԳաղղիա :

Խննովկենաթիոս նորոգեաց զվճիռ Աղեքանդրի Է . զի որք հանգերձեալ են նուիրել զանձինս ՚ի սուրբ կարգս կամ յուխասկրօնաւորութեան՝ իսպառ հրաժարեսցին յընկերակցութենէ մարդկան և առանձնացեալք ՚ի կրթարանս իւրեանց՝ պարապեսցին ՚ի հոգևորս ըստ սահմանադրութեան երանելոյն Իգնատիոսի . որպէս զի քաջ մարդեսցին յանդորրու ՚ի բարեպաշտ խորհուրդս և յաստուածախոհ կրթութիւնս զաւուրս տասն խոկալով զյաւիտենական փրկու-

Թեանէ։ Արդեւ և միանձնուհեաց չպարապիլ և ոչ զբաղել յարուեստ երաժշտութեան և յերգըս խենեշութեան։ Դատապարտեաց զմոլորական բանս բարոյական վարդապետութեան Թըւով վաթսուհինգ, և զգիրս Մկրտչի Մովսէսայի սպանիացի քահանայի (876)։ Այնչափ էին նորա ջանք սակս պայծառութեան ճշմարիտ հաւատոյ և ուղղութեան քրիստոնէական կարգաց և օրինաց, մինչև նոքին իսկ հերետիկոսք 'ի գովեստ առեալ մեծարէին զնա։ Սակայն յետ այսպիսի ուղղութեամբ վարելոյ զիշխանութիւն հայրապետութեան ամս երկոտասան, ամիսս տասն և աւուրս քսաններկու, կատարեաց զընթացս կենաց 'ի հասակի եօթանասուհեութ ամաց՝ միով աւուրբ յառաջ քան զիգոսս օգոստ. յամին 1689 '։

ՄԻԹ

ԱՂԵՔՍԱՆԴԻՐ Ը

Ա. Տ. 1689, և Իսպէրոսէան Լէֆօփի Ա 38։

1563. Պետրոս Օտտոբոնոս որդի մեծի ապետին Մարկոսի գլխաւոր առենադարի վենետիկեան հոտարակապետութեան, կարգեցաւ քահանայապետ հռովմայ հաճութեամբ ամենեցուն յառաջ քան զիգոսս հոկ. յամին 1689, և 'ի Թագադրութեան անուանեցաւ Աղեքսանդր Ը։ Սա ծնեալ 'ի վենետիկ 'ի մեծապանծ վաղէմի զարմէ՝ քաջուս հանդիսացաւ յուսումնաւորանին Պատաւիոնի. և ապա անցեալ 'ի հռովմ

1 Լաֆէր. սահման. 79 և 104։ Սահմ. 186։ Սիմեոն Կոստան Վիճ. 1։ Նախն. 10 'ի Պիոս Ե։ Աշէր. Ի. սահ. 169. հաթ. 5. Կոնդակ. Էր. 366։

եկաց յեկեղեցական սպասահարկութեան, մինչև յՈւրբանոսէ Ը կարգեալ պաշտօնեայ մեծամեծ գործոց՝ գովելի գտաւ յամենայնի. և ապա պատուեցաւ աւագութեամբ յԻննովկեն տիոսէ յ'ի 1652 : Յետոյ կարգեցաւ և եպիսկոպոս Բրեշիայ, զոր Կղեմէս Թ հաստատեաց իւր թուականագիր 'ի վերայ աղերսագրոց :

Արդ քանզի մեծ եղև ցնծութիւն հայրենեայ իւրոց վենետիկեան տէրութեան ընդ քահանայապետութիւն նորա, սորին վասն և նա դուրս մեծ եցոյց առ իւրսն : Նորոգեաց զվաղեմի իրաւունս և զարտօնութիւնս խափանեալ : Օգնեաց նոցին զօրօք և ընչիւք, որք քաջութեամբ մարտնչէին ընդ այլաղգեաց : Իսկ մեծի զօրապետին Ֆրանչիսկոսի Մովսէսի շնորհեաց սուսեր և զխոյր 'ի պարգև սակս արդեանցն առ քրիստոնէական կրօն, զորս սովորաբար քահանայապետք ընծայէին կայսերաց և թագաւորաց : Ճոխացոյց գերազանց պատուով զառաջնորդն եկեղեցոյ սրբոյն Մարկոսի որ կոչիւր Պալմիկուր, շնորհեալ նմա զիշխանութիւն տալոյ զիոքր աստիճանս գղերաց իւրոց : Նպաստամատոյց եղև և կայսեր, որ անդադար մարտ մղէր ընդդէմ այլաղգեաց : Օրինագրեաց ընտրել զեպիսկոպոսունս 'ի վերայ քաղաքաց առելոց յայլաղգեաց : Ճոխացոյց զմատենագարան Վատիկանու, և յաւել ծախիւք իւրովք երկուհազար աղնուագիւտ գրչագիր մատենանս : Հաստատեաց զսահմանագրութիւն նախորդին իւրոյ, ստիպեալ ըզգեսպանս թագաւորաց գրել զիրաւունս ասպահարկութեան. և պահանջեաց յարքայէն Գաղղիոյ դարձուցանել յառաքելական գահ զքաղաքն Ալենիոն հանդերձ շրջակայ սահմանօք : Ամրացոյց զսահմանս հաւատոյ. դատասպարտեաց զմոլորական բանս թուով երեսուն և մի : Իսպեաց

ընդ սուրբս ղերանելին Լաւրենտիոս Ա պատ-
րիարք Վենետիոյ զսքանչելին սրբութեամբ և
խմաստութեամբ, նա և զՅովհաննէս Օգոստին-
նեան անապատաւոր, զՅովհաննէս 'ի Գաբիս-
տրանէ, զՊասքաղէս Բայլոնեան, զՅովհաննէս
ողորմած փորդուդեզ կարգապետ հիւանդապա-
հաց : Ամենայն գործք քահանայապետիս գովե-
լի հանդիսացան յաչս աշխարհի : Եւ ինքն 'ի
հասակի ութսունեմի ամաց փոխեցաւ յաստեա-
լըս 'ի կաղանդս փետ . յամին 1691, կացեալ
յիշխանութեան ամիսս հնգետասան և աւուրս
քսանեմեց ' :

ՄԻԴ

ԻՆՆՈՎԿԵՆՏԻՈՍ ԺԲ

Ա. Տ. 1691, և իայսերութեան Լէֆօպի Ա 40 :

1564. Զկնի հնգամեայ քննութեան կար-
դինալաց 'ի փակարանի յընտրութիւն նորոյ
քահանայապետի 'ի չորսիգոսացն յուլիսի ընտրե-
ցին զկարդինալն Անտոնիոս Պիկնատեղոս արքե-
պիսկոպոս Նէապոլոյ : Սա ծնեալ 'ի Նէապոլիս
'ի 13 մարտի 1615 յականաւոր զարմէ՝ բարեկիրթ
գտաւ և քաջաւարժ յուսմունս, և յիննով
կենտիոսէ ԺԱ բարձրացաւ յաւագութիւն 'ի
1681 : Յորոյ յիշատակ բարերարութեանցն 'ի
Թագադրութեան, անդ անուանեցաւ Իննով-
կենտիոս ԺԲ, և առաքինութեանց նորա եղև հե-
տևող : Նմին իրի վաղվազակի ձեռնամուխ եղև

1 Սահ. 35 և 36 . հապ . 9 . Կոնդակ . եր . 96 :
Մ . Անպ . Սաբեւիկիս 41ր + 3 . եր . 34 . Իր .
Վէնէպ :

ի գլուխ տանել զամենայն զոր միանգամ խորհեալ և սկզբնաւորեալ էր նա :

Եհան և հզօր վճիռս համաձայնութեամբ կարդինալաց , զի ազգակիցք հայրապետացն Հռովմայ մի բնաւ ճոխասցին ընչիւք եկեղեցւոյ , այլ այնպէս նպաստեցին ՚ի պապէն որպէս այլք ՚ի կարօտելոց : Արգել ընդ բանադրանօք և զընդվայր վէճս ոմանց , որք զծագումն կարգի Վարմեղականաց հասուցանէին ցմարգարէն Եղիակամ ցեղիսէ : Օրինադրեաց գեղեցիկ կարգս ՚ի մէջ այլ և այլ պաշտօնէից պալատան , նախագահից , վերակացուաց , և ՚ի մէջ երկոտասան գղերաց գանձատան : Գուն գործեաց բառնալ զհակառակութիւն և զմարտս ՚ի մէջ քրիստոնեայ թագաւորաց և ած զնոսա՚ի մի միաբանութիւն ընդդէմ այլազգեաց : Հրատարակեաց և զհանգէս յօբէլինի առ խնդրելոյ ՚իտեառնէ նպաստս զօրացուցիչս քրիստոնէից : Սահմանեաց կարգս ժողովրդապետացն , զի ՚իտօնի առ ՚իպէտս ժողովրդեան պատարագեսցեն : Եւ վասն պաշտօնէից խորհրդոյ ապաշխարութեան կարգ եգ արթուն և քաջ լինելոյ առ ՚ի յուղղութիւն ածել զապաշխարող մոլորեալս և հաստատեաց լաւ հրահանգս և զքարոյական մարզս վարուց : Առաքեաց ցռկանաւս յօգնութիւն վեներեմեան տէրութեան շահատակելոյ ընդդէմ անհաւատից : Իսկ ՚ի 1695 կառոյց մեծագործ աղքատանոց ընդ այլոց պիտանի պիտանի շինուածոց :

Ի նմին ամի ընկալեալ հաճութեամբ մեծաւ զթուղթ սիրոյ և հպատակութեան ՚ի Նահապետէ կաթողիկոսէ՝ գրեաց անդրէն զպատասխանին քաղցր բանիւ , ապա յլեաց առնա ազնիւ ընծայս և աթոռ մի միառաջարգ . առ որ դարձեալ ուղղեաց կաթողիկոսն թուղթ շնորհակալութեան և դաւանութեան : Առաքեաց կրկին

կոնդակս շնորհաբաշխութեանց առ հայկազուն
 իշխանն Ալատէ Մաթուս յԱլիկուռնա՝ բարձրա-
 ցուցեալ զնա՝ ի կոմսութիւն։ Այնչափ էր նորա
 գութ և խնամ՝ առ աղքատս, զի թոյլ տուեալ
 էր ամենեցուն աղատօրէն մատչել առ նա։ Լալ
 նախորհուրդ էր ի գործս սկիտանիս և քաջա-
 խոհ, օրինակ բարի ամենեցուն և մեծարու ա-
 ռաջի իշխանաւորաց և աւագաց։ Ջայս օրինակ
 կառավարեալ նորա զեկեղեցին Քրիստոսի ամս
 ինն, ամիսս երկուս և աւուրս հնգեաւասան, միս-
 խեցաւ առ տէր ութսուն և հինգ ամաց ի հինգ
 կաղանդացն հոկ. 1700¹։

ԴԷՊՔ ԵՕԹՆԵՒՏԱՄՆԵՐՈՐԴԻ ԴԱՐՈՒՆ

Ա. Տ.

1603. Սրապիոն կաթողիկոս, որ և Գրիգոր ԺԳ,
 յաջորդէ զՄեկքիսեթ։
 1610. Յովհաննէս վերստին նստի պատրիարդ ի
 Կոստանդինուպօլիս։
 1611. Գրիգոր վերստին պատրիարդ կանգնի։
 1612. Միխայիլ տիրէ Մոսկովաց։
 1613. Աջ սրբոյ Լուսաւորչին ածի յԱսպա-
 հան։
 1614. Հայք ի Խրիմէ երթան ի Լեհաստան։
 1621. Յովհաննէս անդրէն նստի պատրիարդ։
 1623. Գրիգոր պատրիարդ վերստին հաստատի։
 1624. Սահակ Դ յաջորդէ զկաթողիկոսու-
 թիւն։

¹ Սահ. 28, 35, 76, 173, 178. հապ. 9.
 Կոնդակ։ Եանօթ. 3 ի Գրիգ. Ե։ Պապ. հայ.
 41րդ 6. Ի. Խ։ Աւիսարհաթ. հ. 2. հապ. 3. եր. 40.

- 1626 . Զաքարիա նստի պատրիարգ 'ի Կոստան-
գինուպոլիս :
- 1629 . Մովսէս Գ կաթողիկոս կարգի :
- 1631 . Յովհաննէս դարձեալ լինի պատրիարգ :
- 1633 . Փիլիպպոս կաթողիկոս յաջորդէ զՄով-
սէս :
- 1636 . Զաքարիա պատրիարգ անդրէն նստի :
- 1639 . Դաւիթ պատրիարգ յաջորդէ զԶաքա-
րիա :
- 1641 . Կիրակոս նստի պատրիարգ :
- 1642 . Խաչատուր Ա կարգի պատրիարգ :
- 1643 . Դաւիթ վերստին , ապա Թովմաս . դար-
ձեալ Դաւիթ բազմի պատրիարգ :
- 1645 . Ալէքս պալաղատէ 'ի Ռուսս :
- 1649 . Տեղակալք տիրապետեն . ապա Դաւիթ
վերստին :
- 1651 . Եղիազար նստի պատրիարգ . ապա Յով-
հաննէս Գ :
- 1655 . Յակովբ հաստատի կաթողիկոս :
- 1657 . Թովմաս անդրէն նստի պատրիարգ :
- 1659 . Մարտիրոս Բ , և ապա Ղազար նստին պա-
տրիարգ :
- 1663 . Յովհաննէս Ե և ապա Սարգիս Գ կար-
գին պատրիարգ :
- 1664 . Եղիազար անթապցի ձեռնադրի առան-
ձին կաթողիկոս և դնէ զաթոռն յԵրու-
սաղէմ :
- 1670 . Ստեփանոս Բ հաստատի պատրիարգ :
- 1674 . Յովհաննէս Զ նստի պատրիարգ :
- 1675 . Անդրէաս ապա Կարապետ Բ պատրիարգ :
- 1676 . Մխիթար արքայ ծնանի 'ի Սեբաս-
տիա :
- 1678 . Հայք բնակին 'ի Պաշպալով :
- 1679 . Սարգիս Դ , ապա Կարապետ վերստին
կարգին պատրիարգ :

- 1680 . Եղևազար գնայ յԷջմիածին յաթուռ կա-
թողիկոսութեան :
- 1681 . Թորոս նստի պատրիարդ . ասպա Կարա-
պետ վերստին :
- 1681 . Պետրոս Ա թագաւորէ 'ի վերայ Ռուսաց
որպէս կայսր :
- 1684 . Եփրեմ պատրիարդ :
- 1687 . Թորոս վերստին , ասպա Խաչատուր պա-
տրիարդունք :
- 1691 . Նահապետ կաթողիկոս յաջորդէ :
- 1692 . Մատթէոս պատրիարդ :
- 1694 . Եփրեմ վերստին կարգի պատրիարդ :
- 1698 . Մեղքիսեթ Ժ . ասպա Մխիթար պատրի-
արդունք :

Զայնու ժամանակաւ 'ի Կոստանդինուպօլիս
թագաւորէր սուլդան Ահմէտ 'ի 1603 : Ապա
Մուսդաֆա Ա , և ասպա Օսման Բ : Այլ 'ի 1621
տիրէ վերստին Մուսդաֆա , ասպա սուլդան Մու-
րատ Դ , և ասպա Իսկրահիմ . յետոյ Մէհմէմէտ
Դ : Ի 1687 թագաւորէ սուլդան Սիւլէյման , ա-
պա Ահմէտ Բ , և ասպա Մուսդաֆա Բ 'ի 1695 :

ՈՒԹԵԻՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ԴԱՐ

ՄԻԵ

ԿՂԵՄԻՍ ԺԱ

Ա. Տ. 1700, և Կայսերական Լէոֆաֆէ Ա. 49 :

1565. **Յ**ԵՏ մահուան Իննովկենտիոսի հաստատեցաւ քահանայապետ փափաքանօք ամենեցուն այրն առաքինի իմաստասէր կարգինալն Յովհաննէս Քրանչիսկոս յինն կաղանդացն դեկ. յամին 1700. որ 'ի հանդիսի Թագադրութեան անուանեցաւ Կղեմէս ԺԱ: Սա ծնեալ յՈւրբին 'ի վեհափառ զարմէ Ալլանի՝ գեր 'ի վերոյ հանդիսացաւ զամենեքումք յիւրում ժամանակի. նախ կարգեցաւ դիւանադպիր կոնդակաց Իննովկենտիոսի ԺԱ, և ապա կարգինալ յԱլեքսանդրէ Ը: Իսկ յընտրութեան անդ 'ի Ծայրագոյն իշխանութիւն ոգւով չափ ընդդէմեկաց՝ անարժան զանձն համարելով. այլ յետոյ աստուածային իմն ազգեցութեամբ բռնադատեցաւ 'ի չորից աստուածաբանից յանձն առնուլ զփոխանորդութիւն Քրիստոսի:

Արդ իմաստուն առաջնորդութիւն և բարեհաոխաւ ընթացքնորայնպէս հիացուցանէր զախարհ, մինչև նորիմբերգացի այլափառաց ոսկի և արծաթի դրամս հանել 'ի պատիւ անուաննորա: Այլ նորա յոչինչ գրեալ զգովեստ հասարակաց՝ ջան դնէր յառաջագէմն նկրտել: Նմին իրի զառաջինն հաստատեաց անյեղի զՎՃԻՈ նախորդին իւրոյ՝ ոչինչ իւրք ճոխացուցանել պապին զարե. նակիցս իւր. յաւել և զարդելս չպահանջել և չառ.

նուէլ ինչ յումեքէ 'ի պարգևի մասին որպէս սովորութիւն էր վաղեմի: ԶանաՀնար եղև բառնալ զմարտս և զհակառակութիւնս 'ի միջոյ. քրիստոնէայ պայազատաց և հաստատել զխաղաղութիւն: Օգնական եղև բազում ընչիւք ոչ միայն Յակովբոսի Բ արքային Անգղիոյ, այլ և որդւոյ նորին Յակովբոսի Գ: Յուցակս իմն յօրինեաց աստղաբաշխական՝ չափեալ զժամանակն ըստ ընթացից արեգական հանդերձ միջօրէական գծիւ առ 'ի քաջ բացատրել զհաշիւ գրիգորեան տոմարի և զհասարակածն ըստ կանոնադրութեան Նիկիոյ ժողովոյն սակս կարգի զատկին: Սահմանեաց զի յամենայն տեղիս և յամենայն հաւատացելոց անխափան պաշտեսցի տօն սրբոյ յղութեան Աստուածածնին. որպէս և տօն սրբոյն Յովնէփայ Աստուածահօրն: Դասեաց ընդ սուրբս զՊիոս Ե, զԱնդրէաս Ավելլին, զՓեղբս 'ի Կանդաղիկիոյ և զԿատարինէ բոնոնիացի: Իշխանին Սաբաւգիոյ Եւգինէոսի յղեաց սուսեր և խոյր: Արար մեծագործութիւնս հոյակապ շինուածոց սրբազան և արտաքին տեղեաց, և գեղեցիկ նորոգեաց զհիւրանոցն հայոց (1549): Առատաձեռն գտաւ 'ի նպաստաւ որել անանկաց և բաշխել կարօտելոց գումարս ոսկւոյ:

Հաստահիմն արար զեկեղեցական վարդապետութիւն, և զլոյս սրբոյ աւետարանին տարածեաց 'ի ձեռն մեծարու քարոզչաց 'ի Սինէացիս և 'ի Հնգիկս, 'ի Պարոս, յԵթովպիա, յԵգիպտոս և յաշխարհս հիւսիսոյ. յորոց յղովք դարձան 'ի խաւարէ կռապաշտութեան և սնապաշտութեան 'ի լոյս ճշմարտութեան: Խնամոտ եղև հայրաբար և շահեցաւ զԱնտոնիոս Ուղտիկոս գուքս Բրունսվիգայ և զՓեգերիկոս Օգոստոս կայսրընտիր Սաքսոնիոյ. որոց մերժեալ զաղանդն Լուտերի խոնարհեցան յուղղափառ հաւատս:

Զպատասխանի թղթոյ հաճապեալի կաթողիկոսին, որ առ Իննովկենտիոս ԺԲ, հատոյց ընառնեբար յորդորելով զնա հաստատուն կալ 'ի սէր միաբանական: Յետոյ 'ի 1709 ընկալեալ զգիր սիրոյ և հպատակութեան յԱղեքսանդրէ կաթողիկոսէ՝ գրեաց զպատասխանին 'ի յաջորդ ամի նովին հայրախնամ սիրով: Գեղեցիկ յարմարեաց 'ի զարդ Ատաիկանեան տաճարի զարձանագիր Քրիստինեայ թագուհւոյ Շուետաց, որ արձանագրեալ էր 'ի նմին զմերժել իւր զաղանդ հայրենեացն վասն ժառանգելոյ զթագն երկնային (1559): Կարճեաց զծանր ծանր վէճս արարողութեանց ինչ Սինէացւոյ, և զաւելորդապաշտ սովորութիւնս պատուելոյ զնախահաւս իւրեանց: Զառաջնորդութիւնս Էննայի բարձրացոյց յարքեպիսկոպոսութիւն՝ գեղեցիկ իմն հաստատեալ զեկեղեցիս և զգղերս Գերմանիոյ: Գատասպարտեաց զմոլար բանս հարիւր և մի թուով 'ի բարոյական խորհրդածութենէ գրոց հօրն Կուէսնեղոսի 'ի վերայ նոր կտակարանաց (878): Զօրացոյց և զվճիռս Իննովկենտիոսի ԺԱ սակս նուիրելոց, որք միանգամ մուտ առնեն 'ի կրօնաւորական կարգս և յեկեղեցական վիճակս առաջնորդելոյ հոգւոց՝ վասն առանձնանալոյ աւուրս տասն (1562) • քանզի ասէր՝ թէ այսու առանձնութեամբ ազատացեալ մարդոյ յերկրաքարչ յօժարութեանց վերանայ մոօք առ Աստուած, և վառի սրտիւ 'ի սէր անմահիցն:

Ի քաղաքին Չիվիթաքասթիլլանս կանգնեաց կամուրջ բարձր յոյժ 'ի վերայ անդնդախորձորոյ միացուցեալ զքաղաքն ընդ մեծի ժայռին: Կանգնեաց և վարժատունս սակս ու զղելոյ զվարս պատանեկաց • զի մի գատարկաշրջիկ եղեալ թափառեսցին 'ի հրապարակս 'ի գայթակղութիւն եկաց ուխտաւորաց: Իսկ առ 'ի ցանկալի ընծայ-

եւ զէզու յոյն եւ լատին՝ ներբողս իմն 'ի լուր ժողովրդեանն խօսեցաւ հետեոյութեամբ նախնի քահանայատեալաց, վայելուց ցուցեալ 'ի նմին զպերճախօսութիւն մեծին Ղեւոնդապետանին իւրոյ : Այսպէս ընդ փութոյ պայծառութեան քրիստոսական կրօնիցս պայծառացոյց եւ զուսմունս կարեորս . ճոխացոյց զմատենագարանն Վատիկանու յոլով գրչագիրօրինակօք օտար լեզուաց . մեծարեաց զուսումնասէրս եւ զուսուցիչս առատ պարգևօք : Հայրենասէր խնամով կառոյց 'ի հայրենիս իւր յՈւրբին քաղաք զհրապարակական մատենագարան 'ի մենաստանին Ֆրանչիսկեան կրօնաւորաց :

Յաւուրս ժամանակացս այսոցիկ փայլեցաւ առաքինակրօն վարուք մեծն Մխիթար հիմնադիր կրօնիս մերոյ . զորոյ զկարեւոր խնդիրս կրօնաւորական կարգացն լուեալ մեծի հայրապետին Վղէմայ յերկուց աշակերտաց նորա առաքելոյ 'ի Մեթնայ 'ի հռովմայս 1705, ուրախացաւ յոյժ . եւ խնամ տարեալ մանր քննութեամբ յամին 1712 հաստատեաց զմիաբանութիւնս մեր, պատուեալ եւ զառաջնորդութիւնս աբբայական առնուամբ : Յետ այնորիկ 'ի 1718 'ի գնալ առ նա Մխիթարայ աբջայի 'ի Վենետիկոյ՝ ոչ միայն գթասիրաբար հիւրընկալեաց զնա հայրապետն, այլ եւ կատարեաց զամենայն հայցուածսնորա, եւ ունայնացուցեալ զանհիմն սոմբաստանութիւնս ամանց, յաղթանակաւ սուղեօրեաց զնա 'ի Վենետիկ 'ի վանսն, ճոխացուցեալ զնա եւ հոգեւորական պարգևօք :

Զարմանալիէր կրօնասիրութիւն մեծի պապին 'ի վայելացուցանել զարարողութիւնս եւ զթափօրս եկեղեցականս . զորս փառաւորէր անձին ներկայութեամբ, եւ ոչ բնաւ պակասէր անտի, բայց եթէ 'ի ծանր հիւանդութենէ իրիք արդե-

լեալ : Անպակաս շրջեր յանկեւանոցս՝ ի սփոփու-
թիւն հիւանդաց՝ թէպէտ և ինքն չէր ազատ
'ի ցաւոց . որով իւրիք ոք կարօտէր, անթերի ընդը
զկարօտութիւն նորա . և կարեկից լեալ ամենայն
կարօտելոց՝ ստէպ երկրորդէր զայս բան . Գիտեն
ամենեքեան ընեւ առաջնորդ . այլ չէ ամենե-
ցուն անթերի կատարել զայն սլաշտօն :

Այսպէս յետանթերի՝ ի գլուխ տանելոյ զկրկին
իշխանութիւնն հաւատացեալ նմա՝ փափաքեաց
այնուհետև վերին քահանայապետութեան այրն
Աստուծոյ Կղեմէս . կատարեաց ի տաճարին Վա-
տիկանու եռանդեամբ մեծաւ զնորհուրդ . խոս-
տովանութեան և ապաշխարութեան՝ թողեալ ի
սրտէ զլանցանս յանցուցելոցն ի նա . և կնքեալ
զկեանսն հանգեալ ի Քրիստոս ամացեօթանա-
սուն և երկուց ի չորեքտասան կաղանդացն ապրիլի
յամին 1721 . և եկաց նա հայրապետ ամս քսան ,
ամիսս երիս և աւուրս քսան և հինգ : Գտանին սորա
երևելի ճառք և պիտանի դրութիւնք ¹ :

ՄԻՁ

ԻՆՆՈՎԿԵՆՏԻՈՍ ԺԳ

Ա . Տ . 1721 , և Կայսերութեան Կարօտսի 2 10 :

1566 . Չկնի ինն աւուրց մահուան Կղեմայ
սկիզբն եղև ընտրութեան նորոյ քահանայապե-

1 Լաճբէր . Եղ . Ժառ . ան . Գիւրճ . Գլ . Լա . 8 . և
Գիւրճ . 4 . 5 . 2 . Գլ . Բ . 5 : Սահմ . 120 , 187 , 217 .
Հաս . 10 . Կոն . Կոյն . Կաս . 11 . սահմ . 214 . 275 :
Վարժ սուրա , Գիւրճ 6 : Թոռալ 6 . Լաճբէր . ի Լա . Կոն .
5 . 2 : Պասմ . Հայ . Հաս . 3 . Էր . 727 և 749 : Վարժ
Միտմարայ աբբայի Գլ . ԺԷ , ԺԸ , և ԻԲ :

տի . և ահա միաձայնութեամբ աւագացն կար-
դեցաւ յաջորդ նորա Միքայէլ Անկելոս կար-
դինալ Կոմսեանց յուծ իդոսացն մայիսի յամին
1721 : Սա ծնեալ 'ի Հռովմ' 'ի 15 մայ . 1655 ,
'ի Կարոլոսէ դքսէ 'ի պայծառ և 'ի վաղեմի զարմէ
կոմսիցն Հռովմայ' եղև ուծերորդ պապ 'ի նոյն
զարմէ : Անցեալ նորա նախ ընդ զանազան ե-
կեղեցական պաշտօնս կարդեցաւ ապա նուիրակ
'ի Զվիցցերի և 'ի Լիսբոնա , և ապա կարդինալ
եպիսկոպոս 'ի Վիտերբիոն . և 'ի հանգիսի թա-
գադրուծեան անուանեցաւ Իննովկենսիոս ԺԳ :
Սա այր բարեբարոյ և հեղահոգի՝ զառտնին և
զարտաքին գործս վայելչապէս կարգադրեալ՝
հաստատեաց զահմանադրութիւնս եկեղեցւոյ
յամրուծիւն սուրբ հաւստոյ : Առատաձեռն
գտաւ առ ամենեւին , մանաւանդ յորոց երախ-
տաւորեալ էր : Ուղղեաց զանուղղայս և զյան-
ցաւորս , և շահեցաւ զամենեւեան քաղցրու-
թեամբ . այնպէս զի հեղուծեամբն չսրահասեցաւ
յարգարութենէ , և ոչ դարձեալ արդարու-
թեամբն 'ի հեղուծենէ : Քաջութեամբ խելա-
մտեցոյց զկայսրն Կարոլոս , և զՍիկիլիացիս հան-
դարտեցոյց 'ի տարագէտ պահանջմանց առ ա-
մուր պահելոյ զեկեղեցական իրաւունս : Օրի-
նադրեաց պաշտել յերանելիս զԱնդրէաս Կոմ-
սեանց զեղբօրորդի Աղեքսանդրի Դ'ի կարգէ Մի-
նորից . և սահմանեաց տօն անուան Յիսուսի
յերկրորդ կիւրակէի զկնի յայտնութեան : Եւ
յետ կալոյ 'ի հայրապետութեան ամս երկուս ,
ամիսս ինն և աւուրս քսանկինն , փոխեցաւ առ
տէր ամաց վաթսուներեւունց 'ի նոնայս մարտի
յամին 1724¹ :

1 Սահման . 26 . հաս . 11 . քնդ . էր . 442 : Լաճ
Էէր . յշ . Ժառ . Աստուծոյ գիր . 1 . գլ . 16 :

ՄԻՍԷ

ԲԵՆԵԴԻԿՏՈՍ ԺԳ.

Ա. Տ. 1724, և Կայսերական Կաթոլոսի Զ 13:

1567. Բենեդիկտոս յառաջագոյն ձայնեալ վինչենցիոս Ուրսինոս կարգինալ՝ ընտրեցաւ քահանայապետ յաթոռ սրբոյն Պետրոսի 'ի չորս կաղանգացն յունիսի յամին 1724: Այս գերահռչակ անձն աստուածարեալ ծնաւ 'ի 2 փետ. 1649 'ի Փերալինանտոսէ Ուրսինեան, և մարդեալ 'ի վանս Դոմինիկեանց 'ի Վենետիկ ընկալաւ զսքեմ կրօնին 'ի 12 օգոս. 1667: Այլ վասն գովելի հանճարոյն և բարեկիրթ վարուցն փութով բարձրացաւ յաւագութիւն 'ի 1672. ապա եղև արքեպիսկոպոս Մանփրետոնիոյ. ապա Գեսանայ. և ապա 'ի 1687 եկաց առաջնորդ Բենեվենտի: Առ մեծի խոնարհութեան իւրոյ և հեղութեան և ուղորմածութեան յամենայն վայրս փարելի ընծայեալ զանձն՝ քաջ հովիւ հանգիսացաւ յեկեղեցոյ 'ի ջատագովել զճըմարտութիւն և 'ի լաւ անդր փոխարեւել զժողովուրդն իմաստուն առաջնորդութեամբ: Եւ անցեալ նորա 'ի պատիւ քահանայապետութեան՝ ոչ վերջացաւ 'ի սովորական մահացումանց մարմնոյն 'ի ծոմապահութեանց և 'ի ժուժկալութեանց: Բայց 'ի վերջան զամենայն վառեալ առաքելական նախանձու պաշտպան եկաց սուրբ հաւատոյ և նորոգութեան կարգաց 'ի շինութիւն և 'ի պայծառութիւն եկեղեցոյ: Յառաջ քան զամենայն արգել աշխարհիկ արանց զգենուլ զպճղնաւորս և կրեւ 'ի պարանոցի զվազ.

պատ կղերիկոսաց ըստ սովորութեան ժամանակին. արգել և կղերաց զգարդս վարսից :

Ի 1725 ժողով գումարեալ 'ի Լատերան՝ յետ բաղում բարեկարգութեանց հաստատեաց ըզկոնդակն, որ սկսանի Միածին. և ընդունելի արար զայն 'ի Գաղղիա : Հաւանեցաւ ընդ վարդապետութիւն Թովմայականաց՝ որ յազագս շնորհաց և նախասահմանութեան : Ի նմին ամի հրատարակեաց զհանդէս յօբելինի, և 'ի նմին տաճարի Լատերանու մատակարարեաց զխորհուրդ ասպաշխարութեան՝ կատարեալ և զպաշտօն գերագոյն ասպաշխարողահօր : Պատուէր հրամանի եհան ամենայն եպիսկոպոսաց Իտալիոյ առ 'ի կառուցանել զուսումնարանս 'ի մարգել զկղերիկոսացու մանկունս 'ի կարևոր ուսմունս և 'ի հմտութիւնս. յորոյ 'ի պէտս կարգեաց և կաճառ ուսումնականաց յառաջացուցանել զայն ձեռնտուութեամբ առաջնորդաց : Խելամուտ արար զկայսրն դարձուցանել առ ինքն զՎոմակդոն, զոր յամի 1708 կալեալ ունէր :

Զեկեղեցին Լուգայի բարձրացոյց յարբեպիսկոպոսութիւն՝ շնորհեալ նմա ազատութիւն և մասնաւոր կանոնական իրաւունս : Իսկ զեկեղեցին Բենեվենտոյ զվիճակ իւր պահեաց ընդ առաջնորդութեամբ իւրով կառավարեալ 'ի ձեռն փոխանորդի, և գնայր անդ յայցելութիւն 'ի դարնանային եղանակի յառաջընթաց ունելով թափօր մեծ սրբոյ հաղորդութեան ընկերակցութեամբ պաշտօնաւոր աւագաց : Ի 1727 չօքաւ 'ի Վիտերբիոն առ 'ի ձեռնագրել յեպիսկոպոս զՓեգերիկոս կայսրընտիր կողոնացի : Իսկ զԳրիգոր կարդինալ Բարբադիկոս զայր մեծանուն սրբութեամբ՝ հանգիսաւոր արարողութեամբ անուանեաց Յարգելի՝ պատուէր տրւեալ հանել 'ի գերեզմանէ զպատուական մար-

մին նորա և գնել արտաքոյ 'ի պատշաճաւոր տեղ-
 զոջ 'ի յարգութիւն ժողովրդեան : Զյուլովս
 դասեաց ընդ սուրբս սակս մեծամեծ սքանչե-
 լեաց, որպէս և զՅովհաննէս Ներսիսեան ինոսկա-
 նոնիկոս բրակացի, սորա լեզու ըստ նմանութեան
 լեզուի սրբոյն Անտոնի պատաւիրոնացոյ ոչ մի-
 այն ամբողջ կայր, այլ և թարմ որպէս կենդա-
 նոյ յերեքհարիւր ութսուն և երկու ամաց հե-
 տէ զկնի մահուանն :

Բենեդիկտոս մեծապէս պատուասիրեաց ըզ-
 գիտնականս 'ի մատենագրաց ժամանակին, և
 հրամանաւ նորա մեծ բանաստեղծն Բեռնար-
 դինոս ասպետ պսակեցաւ 'ի Վապիտոլիոնի բան-
 աստեղծական գաբնաւ : Եւ խնամ կալաւ դար-
 ձեալ ոչ միայն 'ի բարեկարգել զիրս եկեղեցոյ,
 այլ և նորոգել զեկեղեցիս և ամրացուցանել զտա-
 ճարն Լատերանու ամենայն վայելչութեամբ :
 Անկեղանոցս և աղքատանոցս հաստատեաց,
 գութ արկեալ 'ի վերայ հիւանդաց, բորոտից և
 որբունոտաց : Ընկալաւ զթուղթ սիրոյ և հպա-
 տակութեան 'ի Վարտպետէ կաթողիկոսէ հայ-
 ոց, ուրախ եղև յոյժ և գովեաց զնա սակս ունե-
 լոյ զփափաք բարի առ 'ի բառնալ 'ի միջոյ զերկ-
 պառակութիւն աղգին : Զարմանալի էր նորա
 առաքինի չափաւորութիւն, մինչ զի յամենայն
 գնացս իւր 'ի ծայրագոյն իշխանութեան անգ-
 փայլէր 'ի վերայնորա յաւէտ կրօնաւորութիւն,
 քան թէ արքայակերպ մեծութիւն զոր ունէր,
 այնպէս վարէր զպաշտօն իւր, զի երևէր յաչս
 աշխարհի ոչ իբրև քահանայապետ, այլ որպէս
 սղքատ միանձն :

Այսու անարատ քաղաքավարութեամբ և կաց
 'ի պաշտաման իւրում ամս հինգ, ամիսս ութ
 և աւուրս քսան և երկուս և 'ի հասակի ութսուն և
 մի ամաց և քսան և մի աւուրց լի արգեամբք փո-

խեցաւ առ տէր յինն կաղանդաց մարտի յամին
1730, [թողեալ 'ի գանձարանի եկեղեցւոյ ըզ-
գրաւոր արգիւնս, յորս փայլէն նորա անընկճե-
լի հոգք և աշխատանք 'ի տէր եկեղեցւոյ և 'ի
նախանձ փառացն Աստուծոյ մինչև ցլետին
ծանր հասակ ծերութեան ։

ՄԻՍԸ

ԿՂԵՄԷՍ ԺԲ

Ա. Տ. 1730, և խոյսերու-մէան Կարուսի 2 19,

1568, Յեա մահուան մեծին Բենեգիկոտսի
ԺԳ. Ժողովեալ կարգինալացն ընտրեցին զկնի
հինգ. ամսոց յաթոռ քահանայապետութեան
հռովմայ զլաւրենաթոս կարգինալ եօթանա-
սունեկինն ամաց 'ի չորս իդոսացն յուլիսի յամին
1730 : Սա ծնեալ 'ի Փլորենաթա 'ի մեծանուն
և 'ի հին զարմէ Կորսինի յեօթն ապրիլի 1653
յառաջագէմ գտաւ 'ի լաւ անդր և ընտիր յե-
կեղեցական պաշտաման, մինչև 'ի Կղեմայ ԺԱ
հաստատեցաւ կարգինալ. յորոյ յիշատակ բա-
րերարութեան կոչեցաւ Կղեմէս ԺԲ. և ճգնե-
ցաւ վասն պայծառութեան որբոյ եկեղեցւոյ
գեղեցիկ բարեկարգութեամբք. ջան եղ և սակա
շինութեան քաղաքին յօգուտ հասարակաց
բարձրացուցեալ զհոյակապ շինուածս, և զար-

1 Սահմ. 67. հաք 11. և 233 հաք. 12. Էնդ :
1. Կիւմբէր. սահ. 59. և յղ. Ժուռ. Աստուծոյ. ևս և
Ժուռ. Բեմախան գիրք 5. ԳԼ. Ժ. սահմ. 59 : Վի-
լենցի-ս իւրդ. հաք. 5. Էր. 42 : Պապմ. հայ. հաք.
3. Գիրք 2. ԳԼ. Ժ :

մանալի նորոգութիւնս արարեալ 'ի բաղում տեղիս :

Գերասպանն Վայելացոյց զճակատ լատերան եան տաճարի, և 'ի ներքս կառոյց զմեծագործ և զլքնաղ մատուռն սրբոյն Անդրէի Կորսինի, յորում և վառն անձինն սղատրաստեաց շիրիմ 'ի պորփիւրեան կճոյ : Իսկ տաճար Յովհաննու Մկրտչի 'ի Փլորենտիա գեղէցիկ զարդարեաց . նոյնպէս 'ի հիմանց վերականգնեաց զեկեղեցի Յիսուսի և սրբոյն Կելսոսի և Յուլիանոսի : Յատակեաց զճանապարհս քաղաքին հռովմայ քառակուսի քարամբք . յարդարեաց և զայլ ուղիս : Կառոյց զխորհրդարան և զպալատ կառավարութեան ընդ այլ կարևոր շինուածոց : Ազբիւրս հաստատեաց բարեջուրս՝ առատացուցեալ զառողջարար ջուրն կոչեցեալ Վէռճիէ և վտակս խաղացոյց ընդ պարտէզս և ընդ քաղաքս ոռոգանելով զյոյլով վայրս, և 'ի վերայ գետոյն կառոյց կամուրջ մեծագործ : Որով և եբաց ճանապարհ գնալ 'ի հռովմայ մինչև ցծով ընդ մզոնս եօթն, և ընդ քայլս երկերիւր քառասուն եօթն 'ի դիւրութիւն վաճառաց : Սոյնպէս ամրացոյց և զնաւահանգիստ Անքոնայ . հաստատեաց և հիւանդանոցս և անկելանոցս : Ծանրագին տրովք գնեալ բազմացոյց 'ի Կապիտոլիոնի զվաղեմի և զարուեստագործ արձանս յուսումն արձանագործաց և նկարչաց, ևս և 'ի հմտութիւն հնասիրաց : Բարձեալ 'ի դաւթէլ լատերան ու զարձան և զպատիւր եդ զվաղն ջականն մեծին Կոստանդիանոսի կանգնողի տաճարին, որ մինչև ցայժմ Կոստանդեան ասի : Ճոխացոյց զմատենագարան վատիկանու յոլովագոյն մատենիւք . հաստատեաց զուսումնարան 'ի Կալարիի սակս խալայի Յունաց առ 'ի լուսաւորելոյ զՅունաստան :

Օրինագրեաց զի ըստ սահմանագրութեան

սրբոյն Պիոսի Ե դարձուցեն յառաքելական
գահն զգրքսութիւն Բարմայի և Բլաչենցայի. զի
դուքսն Անտոնիոս անժառանգ մեռեալ, և գրք-
սուհին Հենրիկեզա յղի՝ եթէ չծնանէր արու-
ղաւակ, այն գրքսութիւն վերաբերէր առ գահն:
Ի 1735 կարգինալ կարգեաց զԼուգովիկոս Ան-
տոնիոս որդի Փիլիպպոսի Ե արքայի Սպանիոյ:
Իսկ ՚ի 1736 գասեաց ընդ սուրբս զՎինչենցիոս
Պօղոսեան, զՅովհաննէս Ֆրանչիսկոս, զՅուլի-
անէ Փաղկոնեբեանց, և զՎատարինէ Փղեպա:
Եւ ՚ի 1738 զՄարիամ Ամալիա գուստր կայսր
ընտրին Սաքսոնիոյ կամ արքային Պոլոնիայ
պսակեաց ընդ Կարոլոսի արքային Սիկիլիոյ և զբօր
վերոյառացեալ կարգինալն Լուգովիկոսի Ան-
տոնիոսի:

Այլ մինչ գեռ զայս օրինակ առաքլեանայր
մեծահամբաւ քահանայապետն Կղեմէս, առա-
տաճեռն ՚ի մեծագործութիւնս և ՚ի կարօտեալս,
գթած յաղաչաւորս, և անաչառ ՚ի յանցաւորս,
եհաս նմա վախճան կենաց յուծ ի դոսացն
փեռ. յամին 1740, կացեալ յիշխանութեանն
ամս ինն, ամիսս վեց և աւուրս քսանեհինգ:
Որ և ՚ի փառաւոր հանգիսի թաղման ՚ի տաճա-
րի սրբոյն Պետրոսի դրուատեցաւ գամբանա-
կան ճառիւ¹:

1 Վարդ. Զոբին, Էր. 541: Առաքելական Բազմութիւն:
Սահմ. Կոնդալագիւրդ հաս. 13. Էր. 187: Լաֆեթ.
հազմ. 61. Էր. 304:

ՄԻԹ

ԲԵՆԵԴԻԿՏՈՍ ԺԴ

Ա. Տ. 1740, և Կայսերական Կարգով 2, 28 :

1569. Որ ցայս վայր 'ի կարգ արկեալ զսլատմութիւն վարուց և զառաքինութեանց քահանայապետացն Հռովմայ մատենադրէր պերճախօսութեամբ գերահռչակ մեծիմաստ կարգինալն լամբերտինոս, նա ինքն աւանիկ անցեալ 'ի կարգիս գերապանծ հանգիսանայ 'ի շարս հայրապետացն : Որոյ ծնեալ 'ի Բոնոնիա յաւագ զարմէ լամբերգինեանց քաջալարժ գաւա յամենայն կարեւոր մակացութիւնս և խոհական յամենայն գործս իւր, և նախանձ պայծառութեան հաւատոյ 'ի նմա : Ամբարձեալ 'ի պաշտօն եկեղեցական կառավարութեան յամենայնի պանծալի ցուցաւ : Վասն որոյ եղև ատենադպիր սրբազան ժողովոյն, և ապա եպիսկոպոս Անքոնայ. յետոյ 'ի Բենեդիկտոսէ ԺԴ կարգեցաւ կարգինալ, ապա 'ի Կղեմայ ԺԲ արքեպիսկոպոս Բոնոնիայ : Հուսկ յետոյ յետ հասուն քննութեան 'ի փակարանի ամիսս վեց՝ ընտրեցաւ 'ի հասակի վաթսուհնէինգ ամաց արժանաժառանգ յաջորդ սրբոյն Պետրոսի 'ի վեշտասան կաղանգացն սեպ. յամին 1740. իսկ յերկոտասան կաղանգաց նոյն ամսոյ 'ի կիւրակէի պատկեալ պապ անուանեցաւ Բենեդիկտոս ԺԴ :

Արդ յամենայնի գեր 'ի վերոյ հանգիսացաւ հայրապետս այս քան զբազումս ամենայն բարեկարգութեամբքն իւրովք. նորոգեաց զսրահ լիբերիանեան մեծի տաճարին սիւնաղարդ յօրինուածովք հանդերձ պաղպաղուն քարամբք գե

ղաղարդեաց զճախատ նորա երևելի արձանօք և դրուագօք . և յաւել 'ի վերայ այնորիկ զայլ սրահ, յորմէ 'ի տօնի վերամիոխման Տիրամօրն հանգիստապէս չնորհէ հայրապետն ժողովրդեան զառաքելական օրհնութիւն : Զներքին մասն մեծի տաճարին նորոգեալ հոյակապ զարդարեաց . զամենայն խաթարեալ տեղիս լատերանու, և զսրբազան պատկերսն և զվերնատունն չքնաղակերպ յօրինեաց : Զտաճարն անուանեալ 'ի ռամկաց Սուրբ խաչ յերուսաղէմ՝ հանդերձ յարկօք և սրահիւն դեղեցիկ նորոգեաց . յորոյ անուն ինքն կարգինալ կարգեալ էր : Ընդարձակեաց զանկէլանոցս ընդ անուամբ հոգւոյն սրբոյ 'ի Սաբսիա 'ի գիւրութիւն տնանկաց : Զտեղեաց պատուանդան առ 'ի կանգնել զսիւն Անտօնինոսի Պիոսի, որպէս և զկոթող արևու՝ որ 'ի Մարտեան հրապարակի . կառոյց զմատուռն մեծ նորոյ եկեղեցւոյ սրբոյն Ապօղինարի հանդերձ մարմարիոնեայ սեամբք և ոսկեղօծ՝ դրուագօք : Ըստ նմանութեան նախորդին իւրոյ Վղեմայ ԺԲ փոյթ կալաւ դեղաղարդել զՎասիտողիոն հին անգրեօք, նշանօք, և արձանագրութեամբ, որպէս և զմատենագարանն Վատիկանու երևելի մատենիւք : Վարդուս Բորբոնեան արքայ կրկին Սիկիլիոյ եկաւորեալ 'ի հռովմ 'ի համբոյր ռաից սրբազանին՝ պատուասիրեցաւ յոյժ 'ի նմանէ :

Օրէնս վայելուչս եդ հայրապետն ժողովոյ աւագացն, և զամենայն ատեանս յուղղութիւն վերածեաց : Բազմացոյց և զվաճառականութիւն քաղաքացն . հաստատեաց նոր կարգ բոկոտն կրօնաւորաց՝ քարոզել զխաչէլեալն Քրիստոս և վարուց նորին լինել նմանող : խստիւ նախանձաւոր լեալ օրինաց՝ արգել կղերիկոսաց մի թարթափել 'ի վաճառս և ոչ իսկ ընդ անուամբ աշխարհականաց : Սահմանեաց՝ զի եթէ հարկ

լիցի տնօրինել լուծմամբ 'ի քառասնորդս և յայլ պահս առ տկարութեան՝ զմի տեսակ կերակրոյ և եթ կերիցեն : Մեծարեաց զարգիւնաւորս 'ի կրօնաւորաց, մանաւանդ զբազմարգիւն Յիսուսեանս, ևս և զԹէատինս և զՔափուզինս : Շնորհեաց ազատութիւն բազում մայր եկեղեցւոյն Պատաւիոնի . նոյնպէս և մետրապոլիտան եկեղեցւոյն Մալդայի . յղեաց և առ կարգապետ նոցա սուսեր և խոյր 'ի պատիւ յաղթանակութեանցն 'ի պաշտպանութիւն հաւատոյ : Շնորհեաց զիշխանութիւնս քահանայից Սպանիոյ և Լուսիտանիոյ երիցս պատարագել յաւուր յիշատակի համօրէն ննջեցելոց : Վերագրեաց յերանելիս զԱղեքսանդր Սողոսեան, զՀերոնիմոս Եմիլիանոս սեպուհ Վենետիկոյ հիմնադիր կարգին Սոմասկեանց, զՅովսէփ հիմնադիր միաբանութեան բարեպաշտից, և զայլս յոլովս որք փայլեցան սքանչելի առաքինութեամբ . որպէս և զբազումս դասեաց ընդ սուրբս առ յաճախելոյ հրաշից : Իսկ զերեւելիսն իմաստութեամբ և տնարատութեամբ կարգեաց կարգինալս Թուով երեսունեօթն . յորս երեւելի էր Յովհաննէս Թեոփորոս եղբայր Կարողոսի Է կայսեր :

Բենեդիկտոս և 'ի գրաւոր վաստակս մեծանուն հանդիսացաւ . քառեակ գիրս գրեաց ստուարահատորս Յաղագս ծառայից Աստուծոյ երանութեան և դասակարգութեան ընդ սուրբս, բացատրելով զվճիռս զարմանալի հմտութեամբ և քննութեամբ . Թող զայլ և այլ խընդիրս աստուածաբանական, փիլիսոփայական բժշկական և իրաւաբանական տեղեկութեանց . նոյնօրինակ հմտութեամբ գրեաց և զտէրունական տօնից Յիսուսի և մօր նորա, նա և յաղագս պատարագի և սրբոց պաշտելոց 'ի Բոնոնիա : Եհաննէկեղեցական սահմանս սակս բարեկարգու-

Թեան, և յաւել 'ի կոնգակադիրս և 'ի կանոնագիրս նախնի քահանայապետաց զկոնգակս և զվճիռս յեանոց, և զամենայն 'ի գեղեցիկ կարգ վերածեալ հոգացաւ 'ի լոյս ընծայել: Գրեաց և զՎկայաբանութիւն հռովմայ. զոր և յանձն արար Յովհաննու Ե արքային Լուսիտանիոյ հոգալ զծախս տապաքուութեանն, որում առ մեծամեծ արդեանց շնորհեաց տիտղոս Ամենահաւատարիմ: Օրինագրեաց եպիսկոպոսաց սուրբ մեռոնաւ օծանել զեկեղեցիս:

Հրաման արար զի յամենայն ամիսս 'ի պայմանեալ աւուրս ինչ ժողովեալ առ ինքն գիտնականաց ճառ արկեալ խօսեսցին 'ի վերայ հնութեանց հռովմայ, և զեկեղեցական պատմութեանց, զժողովոց և զարարողութեանց պատարագի: Հաստատեաց զուսումնարանս և դպրոցս, և գեղաղարդեաց հանգիստարանս կամ սրահս նկարուց և երեւելի արձանաց 'ի հմտութիւն ուսումնականաց: Զտաճար սրբոյն Պօղոսի նորոգեաց՝ զարդարեալ գեղեցիկ նկարուք. և զպատկերս քահանայապետաց 'ի շարի եդ միւսինոն նկարուք: Իսկ զվաղնջական տաճար սրբոյն Մարկեղինոսի և Պետրոսի 'ի հիմանց նորոգեաց: Սըրբեաց յեկեղեցի 'ի պատիւ բիւրուց վիպից զԱմփիլթէատրոնն շինեալ 'ի Վեսպասիանոսէ բոլորած և քառայարկ. ուր բիւրաւորք 'ի քրիստոնէից դազանակուր եղեն 'ի հնումն վասն հաւատոյ: Նորոգեաց զնաւահանգիստն Աբիոնի քաղաքին: Ընդարձակեալ զսրահ տան Աստուածածնին 'ի Լաւրետոն՝ կանգեաց առ նմին ըզբուրդն:

Եբարձ զպատրիարգութիւն Ագուելայ, զմայրեկեղեցին արկեալ ընդ իրաւամբք առաքելական գահին, և փոխան այնր հաստատեաց զարքեպիսկոպոսութիւնս Ուալինեան և Կորիսեան,

բաժանեալ նոցին պատրիարքական վիճակս և
հաս : Շնորհեաց վենետկեան ծերակուռնին
զիրաւունս անուանելոյ զերիս եպիսկոպոսունս
Տորկեզեան , Կղտաեան և Կապրուլեան աջա-
կիցս պատրիարքին Վենետկոյ : Սահմանեաց
նոր եպիսկոպոսութիւնս յԱմերիկա զՓուլ-
զեան 'ի Գերմանիա , զՊենարոլեան և զՏեր-
լիտեան յԻտալիա : Եպիսկոպոսին Վարմիոյ
շնորհեաց զՊալիուսմ իշխանութեան՝ խաչ առ-
նելով առաջի ըստ նմանութեան արքեպիսկո-
պոսի : Կանոնաւորեաց զարարողութիւնս օրհ-
նելոյ զՊալիուսմ 'ի նախատօնակի սրբոց առա-
քելոցն Պետրոսի և Պօղոսի . և որոշեաց 'ի պա-
պական մատրան տօնել զհանգէս անարատ յը-
ղութեան Աստուածածնին : Առաքեաց առ կա-
թողիկոսն Հայոց Սոսյ զՊալիուսմ իշխանու-
թեան : Ընկալեալ զնամակ 'ի մեծէն Մխիթա-
րայ աբբայէ և զօրինակ մի աստուածաշնչին
տպագրելոյ 'ի նմանէ՝ դրեաց առ նա թուղթ սի-
րոյ և շնորհակալութեան հանգերձ առաքելա-
կան օրհնութեամբ 'ի 22 սեպ . 1742 :

Նոր վճռաւ արտասահմանեաց զաղանգաւոր
Ֆռամասոնս (879) . դատապարտեալ մերժեաց
զայլ և այլ մոլորական բանս , որպէս և զհինգ
վարդապետութիւնս որ յաղագս մեհամարտու-
թեան : Զտօն առաքելոցն Պետրոսի և Պօղոսի
սրատուիրեաց ութօրեայ տօնել : Եւ տօնել ըստ
սղոշաւման հայրապետաց զտօն մեծին Էււոնի :
Ի 1750 հռչակեաց զհանգէս յորեւինի . և յա-
մին որ զկնի՝ շնորհեաց զօրհնութիւն ներողու-
թեան բաշխել ընդհանուր հաւատացելոյ աս-
րածելոց 'ի հեռաւոր աշխարհս : Զարքեպիսկո-
պոսութիւն Բոնոնիայ՝ զօր ցայն վայր ունէր ընդ
իւրով իշխանութեամբ՝ յանձնեաց Վինչենցիոսի
Մաղվեաիոսի կարգինալին : Իսկ 'ի համալսարա-

նին արար ոչ սակաւ շինութիւնս, և ընծայեաց նմա զգրատուն իւր ամբողջ և բազում գործիս աստեղաբաշխութեան :

Յետ այսր ամենայնիառանձնացեալ յինքեան՝ պատրաստէր զանձն ՚ի հոգևոր ուղեգնացութիւն բարեպաշտ խորհրդով և աստուածասէր եռանդեամբք . որ և ՚ի հասակի ութսուններից ամաց և երեսուններից աւուրց հասեալ նմա վախճան կենաց՝ փոխեցաւ առ քահանայապետն Քրիստոս ՚ի հինգ հոնոյց մայիսի յամին 1758, կացեալ յիշխանութեան իմաստուն կառավարութեամբ ամսեօթնևտասն, ամիսս եօթն և աւուրս վեշտասան : Որ աւուրբք յառաջ գրեալ էր պատասխանիառ արքեպիսկոպոսն Կուանայ զորմանալի հմտութեամբ և գեղեցիկ բացաքննութեամբ յաղագս արդեւմանց ամուսնութեան և տղատութեան : Այսպէս մինչև ցրեալն շունչն վատապէցաւ յօգուտ քրիստոսեան կրօնիցս և պայծառութեան սրբոյ եկեղեցւոյ ¹ :

ՄԾ

ԿՂԵՄԷՍ ԺԳ

Ա. Տ. 1758, և խոյսերուիւնեան Փրանչիսկոսի Ա 13:

1570. Չկնի երկուց ամաց և երկից աւուրց փոխման յաստեացս մեծի հայրապետին Բենեդիկտոսի ԺԳ աւուրբ յառաջքան զնոնայս յուլիսի ընտրեցաւ յաջորդ նորին Կարոլոս հռեցոնիկոս կարգինալ սեպուհ վէնեաւոյ և եպիսկո-

1 Լաֆէր. յշ. Ժառ. Ասպո-Ժոյ. գիրք 1. ԳԼ. ԺԷ. 10. և իւն. 10: Սաւճ. 121. 13. 20. 27. 49. 75. 103: Բռնա, գիրք 1. յշ. պապ. ԳԼ. ԺԷ. 7:

պոս Պատաւիոնի, այր շքեղ և փառացի, խմսա-
տուն և բարեպաշտ : Այլ զի բարձրացեալ էր
յաւագութիւն 'ի Կղեմայ ԺԲ, նմին իրի 'ի Թա-
գադրութեանն որ եղև յեօթնևտասն կաղտնդացն
օգոս . անուանեցաւ Կղեմէս ԺԳ . որոյ նախկին
առաքինական գործքն համբաւեալ առ ամենե-
սեան՝ և ևս հանդիսացան 'ի քահանայապետա-
կան իշխանութեան, յորս 'ի վերքան զամենայն
գերահռչակ գտաւ առատաձեռն ողորմութիւն
նորա առ աղքատս, զորոյ յիշատակն Թողեալ էր
կանխաւ 'ի Պատաւիոն յառաջնորդութեան իւ-
րում : Եհան 'ի գանձէ զառատ ոռճիկ 'ի կե-
րակրել զնոսա իբրև բազմագութ հայր զորդիս :
Ոչինչ ընդհատ յայսմանէ փոյթ տարեալ աս-
տուածային սլաշտամանց և ուղղութեան հո-
գւոց հիանալի կրօնասիրութեամբ՝ բարեկարգեաց
ղեկեղեցական օրէնս և արարս քահանայապետա-
կան մեծափառութեամբ : Վայելչացոյց զհան-
դէսս 'ի պաշտօն յարգութեան հրապարակաւ
առ սուրբ հաղորդութիւնն : Սահմանեաց և տօն
սրտին Յիսուսի առ 'ի նորոգել զյիշատակ չարչա-
րանաց և մահուան փրկչին վասն փրկութեան
ազգի մարդկան (1573) :

Մինչդեռ Կարոլոս Գ արքայ Սպանիոյ խընդ-
րէր 'ի նմանէ պատշպան ունել տէրութեան իւ-
րում զԱստուածամայրն՝ հաստատեաց Կղեմէս զի
զտօն անարատ յղութեանն մասնաւոր եռան-
դեամբ և կրօնասիրութեամբ պաշտեսցեն : Կար-
գեաց ընդ սուրբս հանդիսաւոր արարողութեամբ
զՅովհաննէս Կանտիոս, զՀերոնիմոս և զայլս
յարգարոց, յորս տկանաւոր էր երանելին Գրի-
գոր Բարբադիկոս եպիսկոպոս Պատաւիոնի . որոյ
առաքինութեանց նախանձաւոր էր և ինքն, և 'ի
պատիւ նորա կանգնեաց մատուռն վայելուչ 'ի
տաճարի սրբոյն Մարկոսի 'ի հռովմ : Յղեաց զայ-

ցելուս 'ի Կորսիկա, որպէս զի ծանօթ լիցի հանգամանաց ուխտին եկեղեցւոյ և հաւատացելոց: Մերժեաց զվտանգաւոր կարծիս ոմանց յաղագս աղատութեան. գատապարտեաց ընդ նմին և զգիրս լնասարարս ուղղափառ հաւատոյ, մանաւանդ զերրորդ մասն Պատմութեան Ժողովրդեան Աստուծոյ, որ պարունակէր զմեկնութիւն առաքելական թղթոց: Նորոգեաց զհին կանոնս և զսահմանադրութիւնս 'ի Ժողովի իւրում վասն բարեկարգութեան: Եհան և վճիռ ընդդէմ գրքսին Բարմայի սակս եկեղեցական աղատութեան: Ճոխացոյց պատուով և զարդուք զմայր եկեղեցին Պատաւիոնի, և զկանոնիկոսս մեծարեաց պարտուպատշաճ շքով: Հնորհեաց պատրիարգաց, աւագաց, արքեպիսկոպոսաց և եպիսկոպոսաց մատակարարել Ժողովրդեան երկիցս 'ի տարւոջ զառաքելական օրհնութիւն հանդերձ լիակատար ներողութեամբ զկնի հանգիսաւոր պատարագի:

Առ սա դրեաց Յակովբ պատրիարգ Նալեան թուղթ յարգութեան և խնդրեաց 'ի նմանէ զնրխարս ինչ սրբոց: Կատարեցան խնդրուածք նորին, և առաքեցաւ առ նա 'ի պարգև պատկեր Տիրամօրն, զոր եդ 'ի սենեկի իւրում. ընդ նմին և կենաց փայտ: Սոյնգունակ ոչինչ պակասեցաւ 'ի խնամակալ լինելոյ և մեծարելոյ զիշխանաւորս, և զՄարիամ Թերեզա կայսրուհի. շնորհեաց և արքայից հունգարիոյ տանել յառաջոյ զգրօջակ խաչանիշ: Գրեաց նամակ խնդակցութեան առ արքայն Պոլոնիոյ Ստանիսլաւոս Բոնեաթովսքի: Իսկ առ վենետիկեան տէրութիւն յղեաց զոսկի վարդ 'ի պատիւ (1500). որոց և շնորհեաց իրաւունս անուանելոյ զոմանս 'ի գերագոյն ատենի երկոտասան օրենսդէտ վարդապետաց 'ի հռովմ:

Պատասպարեաց զնաւահանգիստն Անքոնայ :
 Ընդարձակեաց զքաղաքն Սինիկալիա և զԶէն-
 թօջէլլա յաւելմամբ զանազան շինուածոց 'ի
 դիւր մօից նաւուց : Յամաքեցոյց զճահիճս , զո-
 րոց զջուրոն հոսեցոյց յանգս Բոնոնիայ : Զնաւ-
 արկութիւնն ընդ Տիբերիս գետ դիւրագնալի
 գործեաց , և պատասպարեաց զգետեղերս : Շի-
 նեաց 'ի քաղաքին երեւելի շինուածս . ընդարձա-
 կեաց և զպալատն անուանեալ Կուիրինեան :
 Զաղբիւր վէճիւնէ ջրոյն զարդարեաց վայելուչ
 մարմարիոն քարամբք : Կառոյց յԱգրիանեան
 հռչակաւոր դաստակերտի թանգարան սակա-
 ւագիւտ իրաց . նոյնպէս և սենեակ փառաւոր
 հաստատեաց 'ի մատենագարանին վաթիկանու-
 առ 'ի հաւաքել անդր զհնութիւնս : Եւ 'ի չորս
 նոնայց փետր . յամին 1769 յանկարծական մա-
 հուամբ յափշտակեցաւ յաստեացս առ տէր 'ի
 հասակի եօթանասունեւհինգ ամօց , տասն ամ-
 սոց և քսանեւվեց աւուրց , յանմիսիթար սուգ
 ամենեցուն՝ մանաւանդ աղքատաց , կառաւի-
 րեալ զեկեղեցին ամս տասն , ամիսս վեց և ա-
 ւուրս քսանեւեօթն ¹ :

ՄԾԱ

ԿՂԵՄԷՍ ԺԴ

Ա. Տ. 1769, և Կայսերական Յովնէթայ Բ 5 :

1571 . Ժողովաւագաց միաձայն հաւանու-
 թեամբ ընտրեաց յաջորդ յաթոռ քահանայա-

1 Ծանօթ . 6 . Բէնէդ . ԺԳ . վ չիւ 2 Դէլ . 1758 :
 վարդ Իննվ . Դ . Պապ . Հայ . հապ . 3 . Էր . 868 :

պետութեան հռովմայ զականաւոր վարդապետըն քաջահմուտ և խոհական զլաւրենիտու Կանկանեւլի 'ի կարգէ վանականաց Մինորից 'ի չորեքտասան կաղանդացն յունիսի յամին 1769 : Որոյ անցեալ ընդ զանազան պաշտօնս եկեղեցական կառավարութեան յամենայնի անստգիւտ ընծայեցուցեալ էր զանձն, և արժանի մեծի իշխանութեանն այնորիկ : 'Նմին իրի 'ի ցնծութիւն հասարակաց ձեռնադրեցաւ 'ի հինգ կաղանդացն յունիսի, և աւուրբ յառաջ քան զնոնայս այնր ամսոյ պսակեալ պատ անուանեցաւ Կղեմէս ԺԴ :

Որչափ յաճախեցին առ սովաւ դառն պատահարք, նոյնչափ և ինքն դօտէսլինդ ամրացեալ անսասան եկաց ընդդէմ ամենայն ալեաց փորձութեան : Զինամակս իմաստալիցս և զօրաւորնս գրեալ առ եպիսկոպոսունս ընդհանուր եկեղեցւոյ և առ իշխանաւորս աշխարհի, կապեաց 'ի սէր առաքելական դահին, և զարտաքին թագաւորս հաշտ և խաղաղ պահեալ պնդեաց զորդիս եկեղեցւոյ զաւագորեար զարքայն Նուսիտանիոյ, և զԲորբոնեան թագաւորս՝ զամենաբրիտանեայն և զուղղափառն 'ի սէր միաբանութեան : Մինչ զի յուլք 'ի քաջ արանց եկաւորեալ 'ի հռովմ մեծարէին զնա երկրպագեալ գարշապարացն : Կարի յոյժ ճգնեցաւ անսասան պահել զկարգն Յիսուսեանց, այլբռնադատեալ իշխանաւորաց և զգուշացեալ 'ի մեծագոյն չարեաց՝ ելոյծ զայն յԵւրոպիա 'ի 21 յուլ. թողեալ զնորոգութիւնն ապա ժամանակի մինչև ցաւուրս մեր (1573) : Բարեկարգեաց զկանոնս և զկրօնս միանձանց, զոմանս յապաւեալ և զոմանրս յաւելեալ. է զի զայլևայլ վիճակս միացոյց, և է զի նորոգ հաստատեաց զեպիսկոպոսու-

Թիւնս . որպէս և 'ի Հռնդարիտ կարգեաց զեպիսկոսոս յունական ծիսիւ : Այնչափէր փոյթեաւանդն 'ի տարածել զուղղափառ հաւատս , զի յօտար և 'ի հեռաւոր ազգաց ձգեաց զբազումս 'ի ծոց սրբոյ եկեղեցւոյ ողջամիտ վարդապետութեամբ : Ընդ երանելիս դասեաց զՅրանչիակոս հիմնագիր ուխտին Մինորից , և զայլս : Հաջակեաց զհանդէս մեծի յորեւինի . այլ չև ևս սկիզբն արարեալ՝ եղերեաց զկեանս :

Ջանայր խոհական հանճարով 'ի կատարումն ածել և զարտաքին գործս կարևորս : Թեթևացոյց զհարկադահանջութիւնս . ամրացոյց զհաւահանգիստս Անքոնայ և Չէնթօչելայ . և ըզկալուածս եկեղեցւոյն հռովմայ մեծացոյց՝ յաւելմամբ 'ի նոյն զքաղաքն Բենեվենտ : Առատաձեռն գտաւ առ աղքատս և առ ուսումնասէրս , այլ ճիշդառ իւրոն : Ընդարձակեաց զանկէլանոցս ընչիւք իւրովք , և զուսումնարանն փերարայ բարեկարգեաց՝ մեծարեալ զարս բանիբունս և արգիւնաւորս : Զհամալսարանն հռովմայ ճոխացոյց ուսումնական դաստիարակօք և գեղեցիկ կանոնօք : Ստալէս 'ի Վտտիկանեան տաճարի վայելացոյց միւսիոնեան նկարս 'ի նպաստ հմուտ ուսումնասիրաց , հանդերձ երևելի յիշատակարանօք , որ և կոչեցաւ Վղեմեան : Յամենայն գործս իւր երևէր մեծանձնութիւն նորատունց փառասիրութեան , մինչև 'ի զարմանաւածել զամենեւին , մանաւանդ 'ի խնամելն զկարօտեալս և մտադիւր լինել յունկնդրութիւն աղաչաւորաց . որոց և գաղտ նպաստամատոյց լինէր : Յետ այօր ամենայնի հասեալ նմա վախճան կենաց , ելիք զանցաւորս և եհաս առ Քրիստոս 'ի տանն կաղանգացն հոկա . յամին 1774 'ի հասակի վաթսուեկինն ամաց , զեկավարեալ

զեկեղեցին ամս հինգ , ամիսս չորս և տուրս
երկու ¹ :

ՄԾԲ

ՊԻՈՍ Զ

Ա . Տ . 1775 , և Խոյսեբեան Յուզէթայ Բ 11 :

1572 . Պիոս խոստովանող հայրապետ հռովմայ յառաջագոյն ձայնեալ Յովհաննէս Անկէլոս կարգինալ ընտրեցաւ քահանայապետ 'ի հնգետասան կաղանդացն մարտի յամին 1775 , համաձայնութեամբ կարգինալացն ամենեցուն : Սածնեալ 'ի Չեզէնա 'ի 1717 յիշխանաւոր զարմէ Պրապի անուանելոյ՝ սնաւ քաջ յիմաստս և 'ի վարս առաքինիս , և թողեալ զպայտղատութիւնն եղբօր իւրում կրտսերոյ՝ եմուտ եկեղեցական վեճակ : Ապա 'ի 1740 գնացեալ 'ի հռովմ սիրելի եղև ամենեցուն իմաստութեամբ անձին և քաղցրութեամբ և ընտիր վարուք . և Բենեդիկտոս ԺԴ ընտրեաց զնա իւր նօտար և սենեկապետ , և ապա կանոնիկոս եկեղեցւոյ սրբոյն Պետրոսի : Իսկ Կղեմէս ԺԳ , հաստատեաց զնա գանձապետ սրբոյ աթոռոյն . յետ այնորիկ Կղեմէս ԺԴ բարձրացոյց զնա յաւագութիւն 'ի 1773 : Հուսկ յետոյ յաջորդեալ զնա՝ 'ի թագադրութեան անուանեցաւ Պիոս Զ 'ի սլաաիւ սրբոյն Պիոսի Ե , որոյ առաքինութեանցն ցանկայր լինելն մանող : Յօլովք յիմաստնոյ գուշակ լինելին թէ մեծամեծս գործելոց իցէ նա յօգուտ եկեղեցւոյ և 'ի հաս-

1 Թուղլ 'ի իւր . սեպ . 1770 : Կոնդակ տառա-
փելախան 'ի ԺԲ իւր . օգոս . 1773 . Խոս և 'ի իւր .
սեպ :

տատու թիւն սուրբ հաւատոյ յալեկոծեալ ժա-
մանակի անդ :

Ի սկիզբն հայրապետութեան վայելեալն բա-
րեկարգութեամբ պերճ հանգիսացոյց զվիճակ
եկեղեցւոյ կատարեալ զհանգէս յորեւինի զհռչա-
կեալն 'ի նախորդէն . ապա ձեռն արկ զարգարել
զհռովմ՝ գեղեցիկ շինուածովք . մեծագործու-
թեամբ հիմն արկեալ 'ի 1776 կատարեաց զքը-
նաղ աւանդատունն օրբոյն Պետրոսի : Եւ անդա-
դար էր 'ի ջանս ուղղել զանուղղայս և 'ի խաղա-
ղութեան հաստատել զեկեղեցի և զհօտ իւր .
որպէս և 'ի 1782 չոքաւ 'ի Վեննա առ կայսրն
սակս օգտի եկեղեցւոյ և շինութեան կրօնի :

Բայց թէ որպիսի անընկճելի ոգւով մարտ
գնել պարտ էր քահանայապետի մեծի ընդդէմ
թշնամեաց եկեղեցւոյ , եցոյց Պիոս յոբժամ 'ի
մրկել խռովութեանց յամին 1790 եկաց նա
անասան . իւրքու նաւակաւն ճարտար ղեկա-
վարեալ ընդ կոհակս ալեաց բորբոքելոյ անաս-
տուածութեանն ժամանակին . զի քաջատինդ
ոգւով ձեռն 'ի գործ արարեալ գրեաց բանս ի-
մաստալիցս և զօրաւոր նամակս ոչ միայն առ ա-
մենայն եպիսկոպոսունս Գաղղիոյ , այլ առ նոյն
ինքն թագաւոր նորա՝ հաստատուն կալ 'ի սուրբ
հաւատս և հաստատել զհօտս և մերժել զնորա-
հնար աղանդս անաստուածիցն Վոլթեռի և նմա-
նեաց նորա (880) : Եւ նորին աղաքաւ գաղ-
ղիացի իշխանաւորք արդէն ապականեալք 'ի
նոյն աղանդոյ՝ յիսակալ եղեն քահանայապետին ,
առ թի սպասեալ յաղարտ վարելոյ զհռովմ :
Որոց յեա գլխատելոյ զթագաւոր իրեանց զԼու-
դովիկոս ԺԶ արշաւեցին յիտալիա 'ի 1796 .
և այն ինչ պարտաս էին կոխել զհռովմ՝ սըր-
բազանն միջնորդ կալեալ զԷստական Սպանիոյ և
կատարեալ զկամս Պօնաբառութի զօրապետին

հազիւ հանդարտեցոյց զնոսա առ ժամն : Սա-
կայն նոր կառավարութիւն նոցա դարձեալ ա-
ռաջարկեաց հայրապետին կատարել և խնդիրս
ինչ՝ թուով վաթսուն և չորս, որոց շատք ընդդէմ
կրօնի էին . յայնժամ սուրբ հայրն համարձակ
եաւ պատասխանի թէ անմարթ է նմա ընդունել
զայնպիսի անիրաւ պահանջմունս . և ծանոյց ուղ-
ղափառ թագաւորաց զխնդիրս նոցին , և զյօ-
ժարութիւն իւր թափելոյ զարիւն վասն 'ի
Քրիստոս հաւատոյ . նա և յորդոր մատոյց ժո-
ղովրդեան պաշտպան լինել քաջութեամբ ուղ-
ղափառ կրօնի ընդդէմ ազանդաւորացն այնո-
ցիկ :

Յայնժամ ամենայն ժողովուրդքն ընդ աւա-
դանւոյն միով ոգւով վառեցան բորբոքեցան 'ի
սէր կրօնի , և միաբանեալ կացուցին երեքտա-
սան հազարս պատերազմականաց և քսան հա-
զարս պահապան զօրաց : Առ որ կայսրն և ար-
քայն Անգղիոյ առաքեցին յօգնութիւն ութու-
տասն հազար հրացանս և զօրապետս . իսկ Իռ-
լանտացիք երեք միլիոն ոսկի : Յետ ամրացու-
ցանելոյ Պիտի պապին զսահմանագլուխս և զամ-
բոցս Հռովմայ յանձն արար զամենայն 'ի խնամս
Աստուծոյ :

Իսկ Պօնափառ թէ տեսեալ զահեղ պատրաս-
տութիւն Հռովմայեցւոց՝ սկսաւ խաբէութեամբ
որսալ զբազումս , իբր այն թէ եկեալ է պաշտ-
պան լինել ուղղափառ հաւատոյ . և մեծա-
րեալ զքահանայս և զկրօնաւորս թուլացոյց
զսիրտս բազմաց . որով և ստիպեցաւ սրբազանն
հաշտութիւն առնել լ՝ ճարելով Գաղղիացւոց ըղ-
ծանք ծանր տուրս : Այլ տեսեալ թէ նոքա ոչ
դադարեն 'ի չարիս նիւթելոյ և յապտատմութիւն
դրդուելոյ զժողովուրդն , հրաման արար ամե-
նայն եկեղեցականաց տղօթիւք և պահովք

խնդրել զվերին օգնականութիւն : Իսկ Գաղղիացիք յամենայն տեղիս խոստանալով ազատութիւն՝ շահեցան զԺողովուրդն և անաշխատ փրեցին ամենայն քաղաքացի ու մայր, մինչև մերձեցան ի քաղաքանդր. և ի 1798 մտին ի Հռովմառանց պատերազմի :

Արդ Գաղղիացիք իբրև տիրեցին Հռովմայ, բարձեալ անտի զիշխանս հայրապետին՝ յափրջ տակեցին զմեծութիւն և զգանձս մեծի քաղաքին, և անուանեցին զԺողով իւրեանց Հասարակապետութիւն Հռովմայ : Իսկ զքահանայապետն փակեցին ի սալատի իւրում իբրև ի սահեստի, և յետոյ առաքեցին ի Գոսքանա. որ և իջևանեցաւ ի վանս Սենայ քաղաքի, և անտի ի Փլորենտիա ի մենաստանի Կարթուսեանց : Անդ հալէր և մաշէր երանելին ի լսելն եթէ Գաղղիացիք ոչ միայն զպալատ իւր կողոպտեցին և բարձեալ տարան ի քաղաքէ անտի զամենայն պատուական զարդս, զպատկերս և զգորշտգիրս վատիկանու, այլ որ մեծն է՝ զեկեղեցիս և զվանորայս մերկացին՝ հալածական արարեալ զյոլովս յեկեղեցականոց : Իւր ի յոճախել առ նա լրոջս անկաւ ի մահիճս առ մեծի վշտաց :

Այլ ի 27 մարտի 1799 հանեալ զնա անտի առաքեցին ի Բարմա հիւանդադին, և անտի ի Թուրին. հուսկ յետոյ բազում նեղութեամբ հասուցին զնա ի Պրիանսոն քաղաք Գաղղիոյ : Թէպէտ մեծապէս տանջեցաւ նա առ ծանրութեան հասակին և անտանելի հիւանդութեանն, բայց տանէր նա համբերութեամբ և մխիթարէր յոյժ իբրև տեսանէր զի Ժողովուրդք տեղեաց տեղեաց՝ ընդ որ անցանէր, դիմեալ առ նա խմբէին առաջիկառաց նորա եռանդադին խնդրելով զհայրական օրհնութիւն նորա. և ոմանք զգեստս և ծաղիկս տարածեալ ի ճանապարհի ցուցանէին զե-

աւանդն աստուածապաշտութեան, մինչև զղջանալ և աղանդաւորաց սակս վարելոյ զնա 'ի Գաղղիա: Եւ հոռակ յետոյ հասուցին 'ի Վալէնցա:

Գաղղիացիք իբրև խորհէին տանել զսրբազանն անտի'իֆարիզ, ծանրացաւ նա յոյժ ախտիւ թանչից, մինչև պակասել 'ի զօրութենէ: Սակայն զգաստութեամբ մտաց և արիական բարեպաշտութեամբ պատրաստեցաւ 'ի մահ և ընկալաւ եւանդեամբք զվերջին խորհուրդս և օրհնեաց զմերձակայս: Ապա դարձեալ առ ընթերակայ եպիսկոպոսն Սբինա ասաց. Յանձնեմ քեզ ասել յաջորդի իմում, զինքերեսցէ Գաղղիացւոյ, որպէս և ես ներեմ 'ի սրտէ: Չայս ասացեալ եկաց յազօթս անմուռնչ իբրև վայրկեանս չորս և անդէն ննջեաց զքուն արդարոց 'ի մէջ գիշերի 'ի հասակի ութսուն երկուց ամաց 'ի 28 օգոս. յամին 1799 'ի քսանհինգերորդ ամի քահանայապետութեան իւրում: Ի մտորան տանն յորում վախճանեցաւ երանելին 'ի վերայ մարմնոյ նորա եպիսկոպոսն Սբինա մատոյց զպաշտօն ննջեցելոյ զաւուրս ութ հանգերձ քահանայիւք. և տպափակեալ 'ի կապարեայ արկեղ զզմուեալ մարմին երանելոյն՝ կնքեցին, և վասն հոգւոյնորին յամենայն եկեղեցիս աշխարհի մատուցաւ պատարագ: Այլ մեծահանգէս պաշտօն իննօրեայ պաշտամամբ կատարեցաւ 'ի կարգինալաց յեկեղեցւոյ սրբոյն Մարկոսի 'ի վենետիկ. որում և ապանատես իսկ եղեաք: Այլ յետայնորիկ 'ի 1802 'ի խնդրոյ յաջորդին առաքեաց Պօնաբաութէ ըզմարմին նորա 'ի Հռովմ, և ինքն խնդրեալ էառ զսիրան հանգերձ ընդերօք, զորս մեծահանգէս յուղարկաւորութեամբ հանգոյց 'ի հոյակապ շիրմի կառուցելոյ յիւրմէ վասն մարմնոյ երանելւոյն: 1:

1 Վարդ Պիոսի Զ: Սահմ. Կոնդ. և Լուսելի:

ԴԷՊԻ ՈՒԹԵՒՏԱՍՆԵՐՈՐԴԻ ԴԱՐՈՒՆ

Ա. Տ.

- 1700 . Մեւքիսեթ վերստին կարգի պատրիարդ :
Մխիթար արքայ ելեալ 'ի Հայաստանէ
գնայ 'ի Կոստանդինուպօլիս :
- 1701 . Եփրեմ գարձեալ առնու զպատրիար-
դութիւնն . և ապա Աւետիք վարդա-
պետ :
- 1703 . Գալուստ Կայծակն նստի պատրիարդ :
- 1704 . Ներսէս Հաստատի պատրիարդ , ապա
վերստին Աւետիք :
- 1705 . Մատթէոս վերստին նստի պատրիարդ :
Լէոբոլա Ա կայսր մեռանի . Յովսէփ Ա
թագաւորէ :
- 1706 . Մխիթար արքայ գնացեալ 'ի Մոսա չինէ
վանս 'ի Մեթոն քաղաքի : Իսկ 'ի Պօլիս
Մարտիրոս , ապա Մեքայէլ առնուն
զպատրիարդութիւն :
- 1707 . Աղէքսանդր Ա Հաստատի կաթողիկոս : Իսկ
Սահակ և Յովհաննէս նստին պատրի-
արդ : Ի նմին ամի նահատակի Տէր Կո-
միտաս :
- 1709 . Պետրոս կայսր Ռուսաց՝ յաղթէ Շվեդաց :
- 1711 . Կարոլոս 2 եղբայր Յովսէփայ Հաստատի
կայսր զկնի նորա :
- 1714 . Յովհաննէս Ը նստի պատրիարդ :
- 1715 . Աստուածատուր կաթողիկոս յաջորդէ
զԱղէքսանդր : Եւ Յովհաննէս Կոլոտ
Հաստատի պատրիարդ : Իսկ Մխիթար
արքայ գնայ 'ի վէնեաիկ Հաստատել
վանս միանձանց իւրոց :

1717. Սկիզբն բնակութեան Մխիթարայ աբ-
բայի 'ի վանս արքայն Ղազարու: Պետրոս
կայսր Ռուսաց գնայ'ի Փարիզ. յետ այ-
նորիկ հաստատի կայսր Ռուսաստանու:
1724. Մեծն Պետրոս կայսր մեռանի. և Վատա-
րինէ Ա թագուհին յաջորդէ զնա:
1726. Կարապետ Գ. նստի կաթողիկոս:
1726. Պետրոս Բ. կայսր Ռուսաց թոռն մեծին
Պետրոսի յաջորդէ զՎատարինէ թա-
գուհի:
1727. Թահմազ զուլի զօրանայ:
1729. Աննա Իվանովնա յաջորդէ զՊետրոս Բ.
կայսր. զոր ապա յաջորդեաց Իվան Գ.:
1730. Աբրահամ Բ. նստի կաթողիկոս:
1734. Աբրահամ Գ. յաջորդէ 'ի կաթողիկոսու-
թեան:
1737. Ղազար կաթողիկոս յաջորդէ:
1740. Աննա Իշխանուհի Մեքլենպուրկայ տիրէ
Մոսկովաց:
1741. Յակովբ նստի պատրիարդ: Եւ Եղիսա-
բեթ կրսեր դուստր մեծին Պետրոսի
տիրէ:
1742. Կարոլոս Է. հաստատի կայսր:
1745. Ֆրանչիսկոս Ա. կայսր յաջորդէ զԿարո-
լոս Է:
1748. Պետրոս Բ. Քիւթիւր նստի կաթողիկոս:
1749. Վախճանի Մխիթար մեծ աբբայ և յա-
ջորդէ Ստեփանոս Ա: Իսկ 'ի Պօլնա
Պրոխորոն և ապա Մինաս նստին պա-
տրիարդ:
1751. Մինաս կաթողիկոս յաջորդէ զՊետրոս:
Եւ Գէորգ նստի պատրիարդ:
1752. Յակովբ վերստին հաստատի պատրիարդ:
1754. Ալեքսանդր Բ. նստի կաթողիկոս:
1755. Սահակ Ե. Ահագին յաջորդէ զԱլեքսանդր:

- 1759 . Յակօվք Ե կաթողիկոս յաջորդէ զՍահակ :
- 1761 . Եղիսաբէթ գուսար մեծին Պետրոսի մեռանի, և Պետրոս Գ. նստի կայսր Ռուսաց . ասլա թագուհի նորա Բ Կատարինէ :
- 1763 . Սիմոն նստի կաթողիկոս :
- 1764 . Գրիգոր Գ առնու զպատրիարքութիւն :
- 1765 . Ֆրանչիսկոս Ա կայսր մեռանի, և որդի նորա Յովսէփ Բ յաջորդէ :
- 1769 . Նաբոլէոն Պօնաբաւթէ ծնանի 'ի Կորսիկա կղզի :
- 1771 . Ռուսք տիրեն խրիմի :
- 1773 . Զաքարիա նստի պատրիարք :
- 1780 . Ղուկաս կաթողիկոս յաջորդէ զՍիմոն :
- 1781 . Յովհաննէս պատրիարք համեստանցի :
- 1782 . Զաքարիա վերստին հաստատի 'ի պատրիարքութեան :
- 1790 . Յովսէփ Բ կայսր մեռանի, և յաջորդէ եղբայր նորա Լէոբոլտ :
- 1792 . Ֆրանչիսկոս Բ որդի Լէոբոլտի նստի կայսր զինի մահուան նորա :
- 1793 . Մահ Լուդովիկոսի Ժ, Զ թագաւորին Գաղլիոյ :
- 1795 . Բարձումն թագաւորութեան Լէհաց :
- 1796 . Կատարինէ Բ կայսրուհին Ռուսաց վախճանի, և յաջորդէ որդի նորա Պօղոս Ա :
- 1797 . Բարձումն տէրութեան վենէտկեցւոց և Գենուացւոց :
- 1798 . Դանիէլ նստի պատրիարք 'ի Կոստանդինուպօլիս :
- 1799 . Վախճանի Ստեփանոս Ա Մեղքոնեան աբբայ Մխիթարեան ուխտին :
- Զայնու ժամանակաւ զինի սուլթան Մուսղաֆայի Բ թագաւորէ սուլթան Ահմէտ Գ 'ի 1703 .

ապրիլի 1730 յաջորդէ սուլթան Մահմուտ. յէ-
տոյ 'ի 1754 սուլթան Օսման Գ: Ապրիլի 1757
սուլթան Մուսթաֆա Գ: Իսկ 'ի 1774 Թադա-
ւորէ սուլթան Ապտիւլ Համիտ. զոր յաջորդէ
սուլթան Սէլիմ Գ 'ի 1789:

ԻՆՆԵՒՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ԴԱՐ

ՄԾԴ

ՊԻՈՍ Է

Ա. Տ. 1800, և Իսթաբուլէան Ֆրանկոֆոնի Բ. Գ. :

1573. Երբ զկնի երջանիկ կատարածի խոստովանող քահանայապետին Պիոսի 2 յալէկոծութեան անդ եկեղեցւոյ համախմբեալ կարգինալացն 'ի վեներաբլ խորհուրդ կալան սակաւնարութեան նորոյ քահանայապետի : Եւ անդ գլխաւորեալ նախ զհանդէս յուղարկաւորութեան վախճանելոյն՝ ասպա մօին յարգելականս նեախ փակարանին , զոր հաստատեցին 'ի վանսորբոյն Գէորգայ 'ի մենարանի Բենեդիկտեանց . որ եղև 'ի 1 դեկ . 1799 : Ապա յետ հասուն քննութեան ընտրեցաւ գլուխ սրբոյ եկեղեցւոյ բարեբարոյ կարգինալն Գրիգոր Բլարամօնգի այր մեծանուն իմաստութեամբ և առաքինութեամբ 'ի 1/4 մարտի յամին 1800 : Սա ծնեալ 'ի Չէզէնա 'ի 1/4 օգոս . 1712 'ի Շիպիոնէ կոմսէ՝ անուանեցաւ 'ի մկրտութեան Բառնաբաս Լուիճի : Բայց 'ի մանկութեան անձնատուրլեալ 'ի հոգևորս՝ եմուտ 'ի կրօն Կասսինեան 'ի Չէզէնա 'ի ախ վեշտասանամաց՝ անուանեալ Գրիգոր Բառնաբաս : Որ և ընտիր գտեալ յամենայնի՝ էանցապա 'ի հռովմ . և զհետ լեալ բարձրագոյն ուսմանց և կանոնագիտութեան՝ եղև ապա ուսուցիչ փիլիսոփայութեան 'ի Բարմա և աստուածաբանութեան 'ի հռովմ : Եւ 'ի 16 դեկ . 1782 կարգեցաւ 'ի Պիոսէ Եպիսկոպոս Գիվուկայ և ասպա Իմուլայ , միանգա-

մայն և կարգինալ . և հուսկ յետոյ պսակեալ պտտ
'ի վենեալիկ անուանեցաւ Պիոս Է : Ի հանդիսի
անդգաան և ոմանք 'ի մերոցն սարկաւագութեամբ
սպասահարկու նմին 'ի քահանայապետական
պաշտաման : Առ որ ամենայն աւագորեար դունդ
գունդ գնային 'ի համբոյր դարչապարացն :

Այլ 'ի ց մայիսի եկաւորեալ փառօք յայցե-
լութիւն մենաստանի մերում սրբոյն Ղալարու ընդ
կարգինալաց և յոլով իշխանաւորաց՝ զկնի աղօ-
թիցն յեկեղեցւոջ՝ նստաւ նախ 'ի պատրաստական
դահին յաւանդատան առ 'ի տալ զհայրապետա-
կան օրհնութիւն ուխտաւոր կանանց որ եկեալ
էին անդր 'ի համբոյր ոտից նորա . և ապա ելեալ
անտի 'ի մեծ սրահ վանացս նստաւ յայլ գահ փա-
ռաւոր ընթերակայութեամբ կրկին ծիրանա-
ղդեցից 'ի տալ վանականաց և այլոց զօրհնութիւն
հայրական : Եւ ապա մտեալ 'ի նորն ծայարան
և յուսումնարան մենարանիս օրհնեաց զմեզ և
քաջալերեաց քաղցր բանիւք : Զկնի այսպիսի
քաղցր կենակցութեան ժամս ինչ՝ դարձարար 'ի
տեղի իւր նովին փառօք :

Արդ 'ի կարգի եդեալ հայրապետին զամենայն
գործս կարեւորս զառանին և զարտաքին՝ ել ապա 'ի
վենեակոյ իւրովքն հանդերձ 'ի 26 յունիսի
1800 , և չոքաւ 'ի հռովմ, որ հանդերձ ամե-
նայն սահմանօքն զերծեալ էր յայնժամ 'ի ձե-
ռաց Գաղղիացւոց : Անդ խոհական խորհրդով
խնամատար եղև հայրապետն ոչ միայն նարոգել
զխաթարեալ եկեղեցիս և զբազում տեղիս , այլ և
զօրացուցանել զեկեղեցականս և զկրօնս՝ աղդե-
լով յամենեւին նոր հոգի 'ի սեր անարատ հաւա-
տոյ : Որով և արար զարմանալի ուղղութիւնս սղ-
հեալ 'ի խաղաղութեան զհօտ իւր և շահեալ ըղ-
սիրտս թագաւորաց և իշխանաց : Այնպէս զի
յանկրօնից իսկ ժամանակին և որք միանգամ այն .

քանոյ խոռովութեանց լեալ էին սլառճաւք՝
խոնարհեցան 'ի ծոց սրբոյ եկեղեցւոյ 'ի 1802,
խոստովանեալ յայտնապէս թէ չիք կրօն փրկա-
րար որպէս ուղղափառականն : Եւ դարձուցին
նոքա յիւրաքանչիւր վիճակս զաքսորեալ եպիսկո-
պոսունս և զառաջնորդս 'ի Գաղղիա :

Ընդ այն ժամանակս Գաղղիացիք առ որս ար-
ծարծեալ էր կրօնասիրութիւն՝ բացեալ զեկեղե-
ցիս 'ի Գաղղիա խնդրեցին թախանձանօք զի մեծ
քահանայապետն գնացեալ 'ի Փարիզ պսակեացէ
կայսր զՆաբոլէոն Պօնաբառութէ ըստ նախնի սովո-
րութեան : Եւ նա կատարեաց 'ի 1805. որում ա-
պա առաքեցաւ ծանրագին թաղապական յօ-
րինեալ ունելով 'ի վերայ երկս խորհրդաւոր
գրուագս : Յետ զօրացուցանելոյ սրբազանին ըղ-
կրօնն 'ի Գաղղիա և յամենայն տեղիս մեծաւ բա-
րեկարգութեամբ հանդերձ՝ դարձ արար 'ի գահ
իւր 'ի Հռովմ :

Զկնի այսորիկ ջանահնար եղև Նաբոլէոն կայ-
սրը յափշտակել 'ի ձեռաց հայրապետին զարտա-
քին իշխանութիւն Հռովմայ կամօք նորա . այլ
յընդգիմանալ նորին դարձեալ անկաւ 'ի միջե
գլխամետութիւն մեծ . մինչ զի 'ի 1811. յուլ . 2
բռնացեալ Գաղղիացւոց ածին զպապն 'ի Գաղ-
ղիա 'ի քաղաքն Վրէնօպլ, և սկսան սպառնալեօք
'ի նեղ արկանել զնա զի կատարեսցէ զկամս Նա-
բոլէոնի : Սակայն արիասիրտն յոչինչ գրեալ զա-
մենայն վիշտս և յախուռն սպառնալիս նոցա՝ ե-
կաց մնաց անպարտելի զամս ինչ 'ի դառնութեան
անդ աքսորանաց սպասեալ զուարթադին սրտիւ
վերնոյ այցելութեան . մինչև գործել սքանչելիս,
որպէս պատմեն ականատեսք :

Այլ յետ անկման Նաբոլէոնի և խաղաղու-
թեան Եւրոպայ եւ խոստովանող քահանայա-
պետն յարգեղանաց անտի , և եկաւ որեալ փա-

ուրբ 'ի գահն ձեռն էարկ անդրէն նորոգել ոչ միայն զաւեր քաղաքին, եկեղեցեաց և վանորէից, այլ մանաւանդ զամենայն կրօնս միանձանց, դարձուցեալ զնոսա՝ յայլ և այլ աշխարհաց և վիճակաց 'ի մենարանս իւրեանց և 'ի կարգս աստուած պաշտու(թեան)։ Եհան վճիռս և սահմանադրութիւնս վասն բարեկարգութեան հաւատացելոց որով և նորոգեաց անդրէն զկարգ Յիսուսեանց՝ ժողովեալ զմնացորդս նոցա յիւրեանց մենաստանս 'ի կողմանց աշխարհի (1571)։ Սահմանեաց զնոր կարգ միանձնուհեաց առն(թեր կալ Սրբութեան սրբոյ յեկեղեցւոյ հանգիստաւոր պաշտամբ զօրն ողջոյն։ Նոյնպէս վերանորոգեաց զբարեպաշտ ընկերութիւն սրտին Յիսուսի հանդերձ լիակատար ներողութեամբ (1570)։ Իսկ 'ի 1821, յիդոսս սեպ. եհան կոնդակ և վճիռ բանադրանաց ընդդէմ՝ Քարոյոնար աղանդաւորաց (882)։ Զայս կոնդակ ընկալաւ և տէրութիւն Ռուսաց և ետ հրատարակել ընդ ամենայն երկիր կայսերութեան իւրոյ։ Թող զայլ բարեպաշտական գործս սակս հիւանդանոցաց, աղքատանոցաց, դպրոցաց և ուսումնարանաց ազատական արուեստից այլովքն հանդերձ։

Այլ իբրև զայսօրինակ առաքինանայր մեծապանծ քահանայապետն Պիոս՝ գիպուածով իմն անկաւ 'ի գետին և վնասեցաւ փոքր մի։ Եւ բժշկաց դարման տարեալ նմա թէպէտ թեթեւացաւ առ ժամն 'իցաւոց, բայց ապա զայրացեալ ախտին տկարացաւ յոյժ. և ընկալեալ եռանդեամբք զվերջին սուրբ խորհուրդս պատրաստեցաւ 'ի մահ, և ընթերակայութեամբ չորեցունց նախապատիւ կարգինալաց աւանդեաց խաղաղութեամբ զհոգին 'ի ձեռս Աստուծոյ 'ի վեց ժամու ընդ առաւօտն 'ի 20 օգոստ. 1823 'ի հասակի ութսուն երկուց ամաց և վեց տուրց, կացեալ 'ի

Հայրապետութեան ամս քսանեւերիս, ամիսս հինգ-
և տուրս վեց :

Յետ այնորիկ սկիզբն արարին հանգիսի թաղ-
ման նորա իննօրեայ պաշտամամբ : Առաւելցաւ
գամբարան մեծաշէն 'ի տաճարի սրբոյն Պետրո-
սի . խարիսխնորա լայնանիստ չորեքդիմի՝ շուրջա-
նակի աստիճանօք . 'ի չորից անկեանցն 'ի դուրս
ելանէին մի մի եռանկիւնիք կամ խարիսխք չորից
աշտանակաց : Ընդ միջոց չորից կողմանցն էին
չորսնկարք . առաջինն կենդանագրէր զկրկին կան-
գնումն Յիսուսեանց 'ի ձեռն նորին հայրապետի ,
երկրորդն զյետագարձն առ նա հնգից դաւառաց
տէրութեան Հռովմայ , երրորդն զփառաւոր
գարձ նորա յաթոռ իւր յետ այնչափ աղէտիցն
որոց տարաւ անպարտելի արիութեամբ : Իսկ
չորրորդն զսատարել նորա 'ի զարգացումն ազա-
տական արուեստից : Ի վերայ այնր խարսխի
դոյր այլ քառակուսի , յորոյ վերայ յառաջոյ
կողմանէ տասլան առիւծաճիրան , 'ի վերայնորա
բարձկնեար , և 'ի վերայ խոյր քահանայապետա-
կան և բանալիք . իսկ 'ի միջավայրի այնր քառա-
կուսւոյ բոլորաձև պատուանդան մեծ , յորոյ 'ի չո-
րեօին կողմանս արձանագրութիւնք մեծամեծ
գործոց նորա : Ի վերայ մեծի պատուանդանի
ամբառնայր նոյնպէս բոլորաձև տաճար . յորոյ
'ի գագաթան էր արձան կրօնի , և ընդ չորեալին
կողմանս ընդ մէջ յոնիական սեանց արձանք չո-
րից բարոյական առաքինութեանց : Բարձրու-
թիւն շինուածոյն էր 120 թղաչափ և լայնու-
թիւն խարսխին 160 : Հանգիսացաւ այս գամ-
բարան 'ի 31 օգոստոսի . ուր 'ի կատարումն ինն-
օրեայ պաշտամանց մատոյց նախ պատարագ
հանգստեան կարգինալն Սբինա եպիսկոպոս յա-
ռաջիկայութեան համօրէն կարգինալոց . յետ
այնորիկ շուրջ ածեալ զդամբարանաւն կատարե-

յին զհինգ կարգեան պաշտօնն: Ապա՛ի ժողով խըմբեցան վասն իրաց կարևորաց. մտտեալ ՚ի ժողով անդր հրեշտակ արքային՝ Նէապօլսոյ կարեկից լինել ՚ի գիմաց թագաւորին իւրոյ ընդ մահ քահանայապետին: Սմին նման զկնի եօթներորդաւուր պաշտաման յանդիման եղև ՚ի ժողովի աւագաց ասպետն Իգալինսքի գետական Ռուսաց ցաւակից եղեալ ՚ի գիմաց կայսեր իւրոյ ընդ մահ հայրապետին: Այսպէս արար և հրեշտակ արքային Սարգէնիայ:

Եւ յետ զայսօրինակ կատարելոյ զպաշտօնն հանգստեան աւուրս ինն, յիններորդում աւուր տտենաբանեաց Փօսքօլ արքեպիսկոպոս Կորկիւրայ լատիներէն զարձանականն ՚ի ներքող դիւցազն առաքինութեան հանգուցեալ հայրապետին Պիոսի Է: Եւ այսպիսի փառաւոր յուղարկաւորութեամբ հանգուցին զպատուական մարմին նորա ՚ի բուն դամբարանի ըստ սովորութեան կարգի քահանայապետաց՝:

ՄԾԴ

ԼԵՒՈՆ ԺԲ

Ա. Տ. 1823, և կայսերական Փրանկիսի 31:

1574. Յետ աւուրցն այնոցիկ սկիզբն արարին կարգինալք ձեռնամուխ լինել յընտրութիւն նորոյ հայրապետի յաթոռն առաքելական: Գահերէց կարգինալն Սոմալիա զառաջինն մատոյց հանգիստաւոր պատարագ յեկեղեցւոյ սրբոյն Պետրոսի ՚ի պատիւ հոգւոյն սրբոյ ՚ի ներ-

1 վարդ Պիոսի Է: Կոնդակի: Օրագ. հո. 3 սեպ. 1823:

կայութեան համարէն աւագաց . որք ընդ երեկս
գումարեցան յեկեղեցի սրբոյն Սեղբեստորոսի , և
ղկնի սաշտաման երգելով զերգնս՝ Եկ սուրբ Հո-
գի : Ելին անտի թափօրիւ և անցեալ ընդ հրապա-
րակն Կուիրինալ՝ մտին 'ի հայրապետական սա-
լատն , ուր էր սպարապետալ տեղի փակարանին
'ի 2 սեպտ : Անդ 'ի Պօղոսեան մատրան գահե-
րէց կարգինալն խօսեցաւ բանս քաջալերականս
առ կարգինալն ջան դնել յընտրութիւն նորոյ
հովուի ընդհանուր եկեղեցւոյ : Ընթերցան ա-
պա զամենայն կոնդակս հայրապետաց որ վասն
եղանակի ընտրութեան սլաղին : Յայնժամ եր-
գուան ամենայն կարգինալք զգուշանալ 'ի պահ-
պանութիւն նոցին . նոյնպէս երգուան 'ի կա-
տարումն յանձնառեալ գործոյն իւրաքանչիւր
գործակալք արտաքոյ փակարանին՝ որ եկեղե-
ցականք և որ աշխարհականք : Յերրորդ ժամու
յետ մտիցն արևու 'ի հնչիւն սահմանեալ զան-
դակին ելին 'ի դուրս 'ի փակարանէն ամենայն
արտաքինք , և առաջի գահերիցուն և սահապան
մարեշալին փակեցաւ դուռնն : Չկնի աւուրց
ինչ հասեալ 'ի հռովմ յայլ և այլ կողմանց ոմանք
'ի կարգինալաց և յեպիսկոպոսաց՝ յաւելան 'ի
փակարանն :

Արդ յետ քառասուն աւուրց զկնի վախճա-
նին Պիոսի Է և յետ քսանևեօթն աւուրց մտա-
նելոյ կարգինալաց 'ի փակարանն , 'ի 28 սեպտ .
յամին 1823 'ի կիւրակէի աւուրել վնճակ ընտ-
րութեան յարժանապատիւ կարգինալն Աննի-
բաղ Տէլլա Ճէնկա սքոլետացի ծնեալ 'ի Ճէնկա
'ի հայրենի կալուածս իւր 'ի 2 օգոստ . 1760 ,
աւագերէց Նիբերեան մեծի եկեղեցւոյն և ընդ-
հանուր աթոռակալ հռովմայ : Սա 'ի մատաղ հա-
սակի անդ գիմեալ 'ի հռովմ՝ մարզեցաւ 'ի Ճե-
մարանի տղնուական եկեղեցականաց . զորոյ տե-

սեալ և քննեալ զկատարելութիւնն հոգւոյն մեծ-
խմաստ քահանայապետն Պիոս 2, կոչեաց զնա
'ի կանոնիկոսութիւնն եկեղեցւոյ սրբոյն Պետրոսի:
Որ և 'ի 1790 շարագրեալ ճարտարաբանեաց
զխմաստալից դամբանականն կայսեր Յովսէ-
փայ Բ 'ի քահանայապետական մատրան Կուի-
րինալէ: Յետ այնորիկ կարգեցաւ արքեպիս-
կոպոս Թիրոյի և նուիրակ 'ի Կողոնիա. ուր մե-
ծաւ խոհեմութեամբ վարեալ զպաշտօն իւր
ցրուեաց զժողովակս և զհերձուածս մոլորելոց
ոմանց. բայց 'ի ժամանակս խռովութեանց
Գաղղիոյ գարձաւ 'ի հայրենիս իւր իբրեւ յա-
ռանձնութեան կալով: Այլ սրբազան հայրա-
պետն Պիոս է ծանօթ դերապան՝ խոհականու-
թեան նորին՝ առաքեաց զնա նուիրակութեամբ
'ի Ռատիսբոնա և 'ի Գաղղիա. ուրանոր փառա-
ւոր արար զգործ պաշտաման իւրոյ, մանաւանդ
'ի Փարիզ: Ի 1816. 'ի մարտի 2 կարգեցաւ 'ի
Պիոսէ է կարգինալ և եպիսկոպոս Սինիկալեայ-
այլ բազում զժուարութեամբ յանձն էառ զայն
մեծութիւն առ կարի խոնարհութեանն. և ասպ
'ի 1820 եղև աթոռակալ:

Ադդ իբրև ել վիճակ քահանայապետութեան
'ի վերայ նորա՝ մատեալ առ նա գահերէց կար-
գինալն Սոմալիա, և ընկալաւ 'ի նմանէ հաւա-
նութիւնն ոչ սակաւ զժուարութեամբ: Յայն-
ժամ ողջոյն յորդութեան մատուցեալ նմա ա-
մենեցուն, առին 'ի մէջ իւրեանց և մատուցին ա-
ռաջի սեղանոյն, և յետ համառօտ աղօթիցն
տարեալ զնա յաւանդատուն բազմեցուցին 'ի
գահ, և հանեալ 'ի նմանէ զհանդերձս կարգի-
նալի աղուցին զպապականն՝ սանդալ խաչանիշ,
ոսկեթել սլաւամուճան սպիտակ մետաքսեայ,
թիկնոց, մուշտակ, ուրար, և գտակ 'ի
գլուխ: Եւ ասլա եղեալ զբառնալի գահն 'ի

վերայ պատուանդանի սեղանոյն՝ մատուցին ըզ-
սրբազանն՝ ի սեղան անգր նախասարկաւագ կար-
դինալք : Ուր նստեալ նորա ՚ի դահն ընկալաւ
զառաջին նուէր հպատակութեան համբուրի
ձեռաց և գրկախառն ողջունի համօրէն կարդի-
նալաց մի առ մի մատչելոց առ նա ըստ կարգի
երկցութեան . և կարդինալն Փաղգա գամեռ-
լէնկօ եգ զմատանին ձկնորսական ՚ի ձեռս նորա
(1503) :

Յետ այնորիկ կարդինալն Ֆապրիցիօ ել ՚ի
հովանոցն՝ որ ՚ի վերայ Վուիրինալ հրապարակին .
ընդ նմին և ոմն ՚ի վերակացուաց՝ ունելով ՚ի ձե-
ռին խաչ վերամբարձ պապական՝ ՚ի ձայն բար-
ձրր ծանոյց ժողովրդեան զընտրութիւն նորոյ
քահանայապետին . որով հնչեցաւ ձայն ուրա-
խութեան ընդ քաղաքն ողջոյն :

Ապա յերեկոյին հաւաքեալ քառասունեակց
կարդինալաց մօին յապարանս Վատիկանու և
դատակարգեցան ՚ի Սիստենեան մատրան : Յայնմ՝
պահու սրբազանն ելեալ ՚ի Վուիրինալ տպարա-
նից եհաս ՚ի Վատիկան . անգ զգեցաւ զքահա-
նայապետական զգեստս յաւանդատան նոյն
մատուան . ապա մտեալ ՚ի մատուռն՝ յետ աղօ-
թից բազմեցաւ առ սեղանով , ուր ընկալաւ
գարձեալ զհամբոյր խոնարհութեան և զերկրպա-
գութիւն յարգութեան ամենեցուն : Անտի ա-
պա մեծահանգէս փառօք բազմեցուցեալ ՚ի գահ
բառնալի ածին ՚ի տաճար սրբոյն Պետրոսի մերձ
՚ի սեղանն սրբութեան , և անտի յատեան եկե-
ղեցւոյն , ուր ՚ի ձայն երգոց և աղօթից մատու-
ցաւ նմա երրորդ անգամ խոնարհ հպատակու-
թիւն կարդինալաց : Անգանօր յոտն կացեալ
սրբազանին ՚ի սպառուանդանի սեղանոյն՝ օրհնեաց
առաքելական օրհնութեամբ զայս առաջին
նուադ զբաղմամբօխ ժողովուրդն հոժեալ ՚ի

մեծի եկեղեցւոյն, որ 'ի ձայն ցնծութեան բարեմաղթէին նմա զյաջողութեամբ : Ընդ հնչուն երեկոյեան զանգակաց կատարեցաւ հանդէսն, և սրբազանն հանեալ զքահանայապետական զգեստս դարձ արար 'ի պալատ իւր, առ որ յաճախէին 'ի յարգութիւն ցաւուրս երիս տմենայն իշխանաւորք և արքայազունք :

Զկնի աւուրցն այնոցիկ 'ի 5 հոկտ. կազմեցաւ հանդէս թագադրութեան և վառաւորապէս կատարեցաւ ըստ վաղեմի սովորութեան. և ընտրեաց սրբազանն անուանակոչիլ Ղեւոն ԺԲ 'ի սէր մեծին Ղեւոնի պաշտպանին իւրոյ : Յետ հանգիսիցն ձեռն 'ի գործ արար բարեկարգել զհօտ իւր և զեկեղեցին՝ յայց ելեալ վանորէից և տաճարաց, և 'ի ձեռն նամակաց և կոնդակաց շահեցաւ զհեռաւորս և զմերձաւորս : Բայց ոչ յետ բազմաց հիւանդացաւ հիւանդութիւն մեծ՝ մինչև մերձ լինել նմա 'ի մահ. և բարեպաշտօն եպիսկոպոսին Մակերատայ մատուցեալ 'ի մէջ գիշերի զսուրբ պատարագն, թեթևացեալ 'ի հիւանդութենէ արագ արագ եհտ 'ի կատարեալ առողջութիւն : Որ և անդէն ձեռնամուխ եղև վարել հանգարտութեամբ զծայրագոյն պաշտօն իւր, և գրեաց զայլևայլ թուղթս շրջաբերականս և կոնդակս կարևորս յուղղութիւն բազմաց և 'ի շինութիւն եկեղեցւոյն Քրիստոսի :

Ապա զցանկալի խորհուրդ նախորդին իւրոյ 'ի դուխտարեալ հռչակեաց զյօրելեան ամթողութեան. գրեաց 'ի 5 մայիսի 1824 կոնդակս շրջաբերականս առ ամենայն եպիսկոպոսունս այնպիսի իմաստալից պերճախօսութեամբ, մինչև ծովացաւ հռովմ՝ ուխտաւորօք ամենայն ազգաց և ժողովրդոց : Եւ 'ի մուտս սրբոյ տաւոյն 1825 սկիզբն արար մեծի հանգիսիցն պատրաստութեանց և հոգևոր արարողութեանց,

ածեալ զԺողովուրդ տեառն յուխտասեղևս և յերկրագութիւն եկեղեցեաց և նշխարաց սրբոց : Ինքնին 'ի 10 ապր . և 'ի 26 մայ . բոկոտն ել յայցելութիւն սուրբ տեղեաց և քառեակ մայր եկեղեցեաց՝ մեծ Թափօր կազմեալ կարգինալաց , պատրիարգաց , եպիսկոպոսաց և վիճակաւորաց հանդերձ աղնուական Թիկնապահօք և անհամար Ժողովրդովք : Եւ մեծ հանդիսիւ մատուցեալ զպատարագն 'ի Վատիկան բաշխեաց ապաշխարողաց զսուրբ հաղորդութիւնն . ապա նովին հանդիսիւ չոքաւ ալօթել յայլ և այլ եկեղեցիս : Յետ հոգեւոր հանդիսիցն էառ ընդ իւր եօթանասուն երկու ուխտաւորս և կերակրեաց զնոսա՝ անձամբ ծառայելով նոցին 'ի սեղանի անդ . որոց և ընծայեաց զօրհնեալ դառն Աստուծոյ և զօրհնարան ընդ արծաթեայ միտակից :

Անդ 'ի հռովմ Ժողովեալ էին յայնժամ վասն յորեւեան հանդիսիցն ցժ, 595 ուխտաւորք պանդխտեալք և կերակրեալք 'ի հիւրանոցին՝ որ յանուն ամենասուրբ Երրորդութեան . 40,000 ևս յայլ և այլ հիւրանոցս այլոց եղբայրութեանց . Թող զորս չունէին պէտս հիւրանոցի և կերակրելոյ 'ի հոգեւոր ընկերութեանց անտի , զորս կազմեալ և սպարաւորեալ էր հիանալի արթնութեամբ և խոհականութեամբ մեծիմաստ հայրապետն :

Այլ քանզի էին շատք 'ի փափագողացն որք չեղեն ձեռնհաս դնալոյ 'ի հռովմ 'ի հեռաւոր աշխարհաց , նորին աղադաւ եհան կոնգակ ընդ տիեզերս՝ կարգելով փոխանորդս առ 'ի կատարել զայն հանդէս յեկեղեցիս հաւատացելոց և բաշխել զնոյն օրհնութիւն յորեւեան ներողութեան : Այն ընդհանուր կոնգակ հրատարակման տուեալ 'ի հռովմ յինն կապանդացն յու

նիսի յամին 1824, որ սկսանի «Լեւոն Եպիս-
կոպոս Ծառայ Ծառայից Աստուծոյ», առաքե-
ցաւ 'ի Տաւրիա 'ի ձեռն մեծի լատին մեծա-
պօլոսին Ստանիսլաւոսի հաճութեամբ բարեմէր
կայսերն Ռուսաց Աղեքսանդրի Ա որով և յանձ-
նեցաւ մեզ փոխանորդութիւն կատարելոյ ըզ-
հանդէսն յամենայն եկեղեցիս մեր'ի Տաւրիա բաշ-
խելով 'ի դիմաց սրբազանին զայն օրհնութիւն
ներոգութեան բազմահանգէս արարողութեամբ
յողջոյն ամն 1826. յորմէ շինութիւն մեծ եղև
առ հաւատացեալս և նորոգութիւն աստուած-
պաշտութեան յամենեւին փրկարար մաքրու-
թեամբ :

Խնամ կալաւ հայրապետն մեծ և 'ի վերայ
հիւանդանոցաց, ուսումնարանաց և եկեղեցեաց :
Ճոխացոյց զմայր եկեղեցին իւր զվիճակն Լիբե-
րեան գեղեցիկ շինուածովք, ուր և կանգնեաց
աւազան սուրբ յաղնիւ մարմարիոն քարանց հան-
դերձ զանազան դրուադօք. ևս և պղնձի արձանս
վայելուչս : Զարգարեաց զտաճար օրբոյ կու-
սին 'ի լեառն Տէլլա Ճէնկա, և զմայր եկեղեցին
Աստանդեան հանդերձ փառաւոր և տնգին
զարդուք : Սկիզբն արար և վերստին նորոգու-
թեան մեծի տաճարին սրբոյն Պօղոսի, որ կոր-
ծանեցաւն յանակնկալ հրդեհէն 'ի 1825 :

Այլ յետ այսր ամենայնի առաքինութեանցս
իրբև Եհաս Ժամ լքանելոյ նմա զանցաւորս
յերկրորդ աւուր փետր. յամին 1829 զկնի օրհ-
նութեան ճրագաց տեառն ընդառաջի՝ յայտնի
եղև նմա փոխումն իւր մօտուոր. զոր և ծա-
նոյց ումէմն յառաջնորդաց : Ապա կոչեալ առ
ինքն զվերակացու պաշտան՝ ետ նմա պահել ըզ-
մատանին քահանայապետական, զի մի մնացէ
'ի մէջ սեպհական իրոց իւրոց, աղգ արարեալ
նմա՝ թէ մերձ է վախճան իւր : Եւ ինքն հո-

զե որ պատրաստու թեամբ ստիպէր վաղահաս մահուան, և մաղթէր առ Աստուած զի մի՛ հիւանդութիւն ինչ ստիպէսցէ զնա անկանել 'ի մահի՛մ: Ապա շարագրեալ ընթերցաւ զտապանագիր իւր, զի փորագրեացի 'ի վերայ գերեզմանին իւրոյ 'ի մատրան սրբոյն մեծին Լէւոնի. որ և յայանի առնէ ամենեկուն ընդ պարզութեան և զնոնարհութիւն և զաստուածաշտութիւն հայրապետիս. զի է օրինակ զայս.

LEONI MAGNO
PATRONO COELESTI
ME SUPPLEX COMMENDANS
HIC APUD SACROS EIUS CINERES
LOCUM SEPULTURAE ELEGI
LEO XII HUMILIS CLIENS
HEREDUM TANTI NOMINIS
MINIMUS

Ի ՄԵԾՆ ԼԵՒՈՆ
ՅԵՐԿՆԱԲՆԱԿՆ ԻՄ ՊԱՇՏՊԱՆ
ԱՊԱՍՏԱՆԵԱԼ ԱՂԵՐՍԻԻ
ԱՍՏԻՆ ՀՈՒՊ ՆՈՐԻՆ ՍՐԲՈՑ ՆՇԽԱՐԱՅ
ԸՆՏՐԵԱԼ ԿԱԼԱՅ ԶՎԱՅՐ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ
ԼԵՒՈՆ ԺԲ ԽՈՆԱՐԶ ՊԱՇՏՈՆԵԱՅ
ԿՐՍԵՐՍ Ի ՄԷԶ ԺԱՌԱՆԳԱՒՈՐԱՅ
ԱՆՈՒԱՆՆ ՄԵԾԻ

Ի 5 փետր. ցաւ դառնակակիծ տիրեաց նմա. և թէպէտ 'ի նոյն գիշերի ժողովեցան բժիշկք օգնել հիւանդին, բայց ցաւն ոչ մեղմացաւ մինչև 'ի փետր. 9. յորում աւուր խնդրեաց քահանայապետն զյետին թոշակն սուրբ. յետ սակաւուց ընկալաւ ամենայն եռանդեամբք և զխորհուրդ վերջին օծման, և արթուն մտօք պատաս-

խանի առնէր աղօթից մատակարարողաց խորհրդոյն : Կայր նմա միշտ առննթեր տպաշխարհաշայրն կարգինալ Քասախլիոնի (1575) մինչև ցաւանդուսն հոգւոյն : Եւ զկնի կատարման խորհրդոյն 'ի հոգեւարս լեալ մինչև 910, և իբր 'ի տասներորդ ժամու առաւօտուն աւանդեաց զհոգին առ տէր ամոց վաթսունեութից, կացեալ 'ի հայրապետութեան ամս հինգ, ամիսս չորս և աւուրս երկու :

Եւ սկսան կարգինալք 'ի տեղեաց տեղեաց դալ հաւաքել 'ի Հռովմ և կատարել զպաշտօն յուզարկաւորութեան մեծի հայրապետին : Կանգնեցին և մեծադործ դամբարան յեկեղեցին սրբոյն Պետրոսի հանդերձ զանազան խորհրդաւոր պատկերօք և դրուադօք, որք յայտարարք էին առաքինութեան և չքնաղ դործոց հանդուցելոյն . ընդ նմին և մակագրութիւն զայս օրինակ . Այլեւոնի Եւ քահանայապետի մեծի, որ կրօնիւ, արդարութեամբ, առատաձեռնութեամբ, քաջութեամբ զառաքինութիւնս նախորդացիւրոց քահանայապետաց յօգուաՀռովմայ և բովանդակ աշխարհի յանձին ժողովեացոյ : Ի մի կողմն դամբարանին յօրինեցին դրուագս հանդերձ մակագրութեամբ, որք ցուցանեն ըզկրօնասիրութիւն հայրապետին, զչինութիւնս տաճարաց, զբարեկարգութիւն եկեղեցականոց, բարեպաշտ դործոց և պաշտամանց հոգևոր ընկերութեանց : Ի միւս կողմն եդին զցոյցս արդարութեան նորա . որ արդար և անաչառ դատաստանալ 'ի խաղաղութեան պահեաց զամենսեան, պատուեալ զարդարս և զարդիւնաւոր անձինս և պատուհասեալ զսրաժապարտս : Յայլում կողման կային դրուադք և մակագրութիւն առատաձեռնութեան նորա, զի անդադարէր նա ինամեղ զաղքատս և զրանդարդեալս՝ անձամբ

գնալով՝ իտեա նոցա, և կարգովայելու չաեղեալ
աղքատանոցաց և հիւանդանոցաց, և ճոխացու-
ցեալ զուսումնարանս գիտութեանց, զգարոցս
և զգրատունս: Իսկ ՚ի միւսումն կային խորհրդ-
գաւոր րանք, որք ցուցանէին զհաստատութիւն
կամ զքաջութիւն նորա. քանզի անխոնջ էր ՚ի
պայծառութիւն հաւատոյ և աներկիւզ ամենե-
ւին, որ ոչ երբէք լքաւ ՚ի հիւանդութենէ և ոչ ՚ի
հոգոց մեծի պաշտամանն:

Աստ յետ հատարելոյ կարգինալաց հանդի-
սապէս զսահմանեալ կարգ թաղման սրբազա-
նին, գրեցին և առ ամենայն եպիսկոպոսունս
աշխարհի՝ կատարել յամենայն եկեղեցիս զպաշ-
տօն յուղարկաւորութեան նորա հանդիսաւոր
պատարագօք¹:

ՄԾԵ

ՊԻՈՍ Ը

Ա. Տ. 1829 և իայեւրեւէան Փրանէիսիսի 37:

1575. Զկնի զգուշաւոր քննութեանց և
սրտառուչ խնդրուածոց՝ ի փակարանիկարդինա-
լաց ընտրեցաւ քահանայապետ յաջորդ սրբոյն
Պետրոսի մեծիմաստկարդինալն Փրանչիսկոս-Բաս-
տիլիոնի ՚ի կարգէ եպիսկոպոսաց ՚ի 31 մարտի
յամին 1829: Սա ինքն ծնեալ ՚ի Չինկոլի ՚ի Մար-
քա Անքոնայի ՚ի 20 նոյեմ. 1761, գտաւ յառա-
ջադէմ յուսմունս և ՚ի մարզս կրթութեան ՚ի
մանկական հասակի անդ: Եւ անցեալ ընդ բարձր
գիտութիւնս՝ հետամուտ եղև ապա իրաւագիտու-
թեան և կանոնական սահմանադրութեանց, ևս

¹ Վարդ Լէսսէի ժԲ. քալ. ՚ի Վէն. 1829:

և հնութեանց և վաղեմի յիշատակարանաց : Յամին 1800 սրբազան պապն Պիոս Է կարգեց զնա եպիսկոպոս Մոնտալտոյի . որ և 'ի 1808 յալէկոծեալ ժամանակին պանդխտեցաւ 'ի Լոմպարտիա, և փառաւորեցաւ անուն նորա 'ի Մեգիւլան, 'ի Բաւիա և 'ի Մանդուա օակս քաղցր վարդապետութեան և պատկառելի քաղաքականութեանն . և ապա դարձաւ 'ի քաղաք իւր : Իսկ 'ի 1816 եղև կարգինալ 'ի նոյն հայրապետէ, և հաւատացաւ նմա եպիսկոպոսութիւնն Չէզենայ : Յետայնորիկ կոչեցեալ 'ի Հռովմ 'ի 1821 կարգեցաւ մեծ ապաշխարողահայր : Որ և 'ի ծանրանալ հիւանդութեան սրբազան պապին լեւոնի Ժ.Բ. առ ընթեր դտաւ նմա հոգևոր նպաստիւք և եռանդագին խնամակալութեամբ :

Արդ իբրև ընտրեցաւ քահանայապետ, առ խոնարհութեանն անարժան զանձն վարկուցեալ մեծիաստիճանին՝ մնաց տարակուսեալ ժամս ինչ, հայեցեալ 'ի տկարութիւն մարմնոյն և 'ի հասուն հասակ իւր . զի ամաց վաթսուէն և ութից էր նա : Սակայն ընկճեալ 'ի թախանձանաց կարգինալաց յարգողաց զնա 47 քուէիւք, յանձն էառ : Իբրև արձակեցաւ թնդանօթն 'ի դղեկէն 'ի հրատարակել զընտրութիւն պապին, կոչեցաւ նա Պիոս Ը : Յնծացաւ Հռովմ և Իտալիա համօրէն, և ամենեքեան գոչէին 'ի փողոցս, կեցցէ Պիոս Ը . կեցցէ ուղղափառ եկեղեցի : Իսկ ինքն յետ պարտուպատշաճ հանդիսից և մաղթանաց գրեաց առ օրին թուղթ միսի թարութեան առ եղբորորդին Պիոսի Է, ցուցեալ զերախառագիտութիւն իւր : Նոյնպէս գրեաց և առ եղբարս իւր, մի բարձրամտել, այլ խոնարհել առաջի Աստուծոյ և աղօթել վասն նորա առանց շարժելոյ 'ի տեղւոջ իւրեանց :

Ապա 'ի 2/4 մայիսի կազմեցաւ հանգէս թագաւ

գրութեան սրբադանին ըստ չափու մեծագործութեան Հռովմայեցւոց և ըստ արժանիքի ստոնեական բարեպաշտութեան: Ի մեծի հանդիսի անդ կարգին ալ Սոմալիա առաջնորդ պատրիարքական մայր եկեղեցւոյն Լատերանու խօսեցաւ ճառ վայելուչ 'ի յանձնելն 'ի ձեռս նորոյ քահանայապետին զբանալիս յաջորդութեան սրբոյն Պետրոսի: Եւ զօրացեալ սրբազանին զբեցաւ զոգի նախորդաց իւրոց քաջ հովուապետաց 'ի բարեոք առաջնորդութիւն եկեղեցւոյ սրբոյ: Գրեաց կոնգակս կարեօրս առ իշխանադուես և առ հոգևոր առաջնորդս, խնամ՝ կտրեալ 'ի վերայ ամենեցուն:

Բայց 'ի վերքան զամենայն արժանի մեծի յիշատակաց գործք էին նորա որ ինչ յաջողուածք եղեն ուղղափառաց ազգիս 'ի խնամակալութենէ նորա: Զի նախ զքահանայսն որ տարագնաց լեալ էին 'ի Հռովմ, բաւականացոյց թոշակօք հասոյց և գումարս գրամոց յօգնութիւն աքսորելոց յարևելեան քաղաքս: Երկրորդ յորդոր մատոյց աշխարհակալաց միջնորդ լինել յետս դարձուցանելոյ զաքսորեալս. որպէս և եղև իսկ տրքունի հրովարտակաւ 'ի 25 հոկտեմ. 1829: Երրորդ 'ի 1830 առանձին կոնգակաւ իւրով հաստատեաց նախագահ եպիսկոպոսապետ 'ի վերայ ամենայն ուղղափառ Հայոց սփռելոց 'ի լայնածաւալ տէրութեան Օսմանեանց:

Ի 1830 'ի փետր. 7 լուեալ 'ի ձեռն նախագահի սուրբ ժողովոյն մեծի կարգին ալ Քափփէլարի զլինութիւն տաճարի Աստուածամօր 'ի Խարաօու, յղեացաւ մեզ կոնգակներողութեան:

Եւ մինչդեռ զայս օրինակ խնամակալ լինէր սրբազան հայրապետն ամենայն հօտին իւրոյ, եհաս 'ի վերայ նորա մահաբեր հիւանդութիւն, որում ոչ կարացին օգնել դարմանք բժշկաց: Եւ

զինուորեալ նորա ամենայն հոգեւոր պատրաստութեամբ և թող զանցաւորս և փոխեցաւ առ անանցն ըն արդեամբք՝ ի 30 նոյեմ. 1830, կացեալ ի հայրասկետութեան ամ մի և ամիսս ութ ¹

ՄԾԶ

ԳՐԻԳՈՐ ԺԶ.

Ա. Տ. 1831, և Խայեդուբէան Գրանդիսի 39:

1576. Աւագ զկնի հանգիսի յուղարկաւորութեան Պիոսի Ը Ժողով կարգինալաց ըստ առաջին արարողութեանց առանձնացեալ ի փակարանի սկիզբն արարին ըստ օրինի ընտրութեանն որոյ հայրապետի հանգերձեռանգազինաղութիւք և ահա հաւանութեամբ ամենեցուն ընտրեցաւ պապ յաթոռ Հռովմայ գերիմոստ կարգինալն ի կարգէ վարդապետաց Մաւրօ Քափիէլարի նախագահ սրբազան Ժողովոյն ի 2 փետ. 1831, ի ցնծութիւն հասարակաց: Որ և զկնի չորից աւուրցնախձեռնագրեալ եպիսկոպոս Ոստիայ ըստ վաղեմի սովորութեան, ապա մեծաւ փառօք պատկեցաւ պապական թագիւ յաջորդ սրբոյն Պետրոսի, և անուանեցաւ Գրիգոր ԺԶ:

Սորա տոհմ Քափիէլարի անդստին յամէտեառն 1275 յիշատակի ի քաղաքական և ի զինուորական արձանագրութիւնս ի Փուլիա նահանգի Խտալիոյ: Յետ Ժամանակաց ոմն ի սերնդոց տոհմիս Մկրտիչ Քափիէլարի բնակ Պելլուն քաղաքի քաջանուն հանգիսանայ բարեպաշտութեամբ և ուսումնասիրութեամբ, և անուն կնոջ նորա Յուլիա Չէզա. յորոց ծնաւ ի 18 սեպ.

1765 Քարդոզումէոս Ալբերտոս Քափիէլլարի : Որոյ վարժեալ ընդ փութաջան դաստիարակութեամբ քեռւոյն իւրոյ Անտոնի կանոնիկոսի տենջացաւ մտանելոյ 'ի կրօնաւորական կարգ Բենեդիկտեանց Կամալդուլեցւոց 'ի հասակի վեշտասան ամաց : Անցեալ ապա 'ի Վենետիկ եմուտ 'ի վանս սրբոյն Միքայէլի 'ի կղզին մօտ 'ի Մուրան . և անդ 'ի հասակի ութուսասն ամաց ընկալաւ զղգեստ կրօնին և կոչեցաւ Մաւրօ : Իսկ 'ի 1785 ուխտեաց զուխտ կրօնաւորութեան . և 'ի 1787 ձեռնադրեցաւ քահանայ, ներակրթեալ առ ոտս մեծիմաստ աստուածաբանիցն Յովհաննու Քարլերա կանոնիկոսի և Լուդովիկոսի Նաբբի 'ի նոյն կարգէ :

Քափիէլլարի գերազանց հանգիսացեալ յամենայն ուսմունս , կարգեցաւ դասատու փիլիսոփայութեան և աստուածաբանութեան յերիտասարդական հասակի : Ապա 'ի 1795 առաքեցաւ 'ի Հռովմ օգնական ընդհանրական գործակալի կարգին իւրեանց : Անդ ականատես եղեալ ամենայն տառապանաց Պիոսի Զ և ալէկոծութեանց սրբոյ գահին յերեսաց պատերազմաց (1572) , բանիւ և դրով յաղթող եցոյց զճմարտութիւն հաւատոյ և անկործան զաթոռ առաքելապետին : Ի 1799 տպագրեցաւ 'ի Հռովմ մտանադրութիւն նորա սակս անպակասութեան և անսխալութեան առաքելական սուրբ աթոռոյն ընդդէմ նորադանդից : Այս գործ ապա թարգմանեալ յայլ և այլ լեզուս տպագրեցաւ 'ի զանազան տեղիս , և գովելն հանգիսացաւ 'ի բերանս ամենեցուն :

Ապա 'ի 1807 կարգեցաւ Քափիէլլարի վանական արքայ կարգին իւրեանց 'ի Վենետիկ : Այլ 'ի բառնիլ կրօնի իւրեանց 'ի Գաղղիացւոց 'ի նոյն մասց 'ի Վենետիկ դասատու բարոյական ուս-

մանց յառանձին գտրոցս: Բայց 'ի 1814 'ի խաղաղել յուզմանց յԵւրոպա՝ անցեալ 'ի Հռովմ' ընտրեցաւ ընդհանուր գործակալ կարգին Վամալգուլեցւոց. և ապա խորհրդական՝ Ժողովոյն սրբաքննութեան, անդամ ժողովոյն Փրովականտայի, քննիչ եպիսկոպոսաց, և խորհրդական ուղղադրութեան գրոց արևելեան եկեղեցւոյ: Ի 1826 'ի մարտի 13 Լեւոն Եւսեփ Նեալցնա՝ Անարատութեամբ և ծանրութեամբ վարուց սքանչելի... ամենայն խնամտութեամբ և մանտանդ հոգևորականաւ կիրթ և ծայրացեալ: Ընդ կարգինալութեան ընկալաւ և զաւագերիցութիւն եկեղեցւոյ սրբոյն Վալիստոսի, և ապա նախագահ սրբազան ժողովոյն:

Ապա յամին 1831 իբրև ընտրեցաւ քահանայապետ, յետ մեծաշուք հանգիսից ըստ օրինի առաջնոցն, իսկ և իսկ ձեռն էարկ խաղաղել զվիճակ և զսահման Հռովմայ յերեսաց ապստամբաց, զորս նուաճեաց 'ի ձեռն զինուկայսերութեան Աւստրիոյ, և յաւէտ գերիմատ հանձարով անձին. մինչև 'ի 1832 յունվարի 12 ամենայն պետութեանց Եւրոպայ գաշնակցութեամբ երաշխաւոր լինել առ 'ի հաստատ և անվրդով պահելոյ զինքնիշխան տէրութիւն սրբոյ Գահին ընդ ողջոյն սահմանաց Հռովմայ:

Յետ այնորիկ անգորրացեալ մեծի պապին ձեռն էարկ 'ի բազմոսպատիկ գործս կարևորս 'ի պայծառութիւն եկեղեցւոյ: Արար ոչ սակաւ նորոգութիւնս առանձին հրովարտաւօք 'ի քաղաքական և յեկեղեցական տեսչութեան: Լիով ձեռն դտաւ կարօտելոց հոգալ զպէտս, և հայրաբար կատարեաց զհայցուածս օրինաւորս յոլովագունից: Ընորհեաց հայոց ղեկեղեցի սրբոյն Վլասիոսի 'ի հիւրանոց ազգային ըստ որում

ինդրեալ էին յառաջագոյն , թողեալ նոցին զառաջին հիւրանոցն Մարիամու եգիպտացւոյ իբրեւ 'ի կալուած (1549) : Օրինադրեաց՝ կրկնակի իրամովք խոտորեցուցանել զբուռն ընթացս Անիէնէ գետոյն որ 'ի Թիվօլի յապահօվուծիւն բնակչաց երկրին : Չօրացոյց զղինուորութիւնն . և պատուէր հրամանի արար 'ի տիպ արձանացուցանել կարգաւ զամենայն օրէնս և զսահմանադրութիւնս : Քննեալ զվարս և զառաքինի գործս սրբակաց կրօնաւորաց և եպիսկոպոսոց՝ դասեաց 'ի կարգս երանելեաց և սրբոց ըստ նախնի սովորութեան : Որպէս 'ի 1831 ապրիլի 22 ղերանելին Հենրիկոս 'ի կարգէ քարոզաց , ըղօնահանէս կարգինալ , և զայլ բազումս հռչակեալս 'ի վաղ ժամանակաց սրբութեամբ և սրանչեւագործութեամբ կարգեաց 'ի սուրբս :

Երախտագէտ մտօք կրկնակի մեծարեաց ըզվենեակեցիս : Նախ ընծայեաց զոսկի վարդ ըստ վաղեմի սովորութեան 'ի գանձատուէն սրբոյն Մարկոսի (1500.) ուր 'ի ժամանակս հասարակապետութեան նոցա էին հինգ (1570.) 'երկրորդ՝ այժու պատրիարգին Վենեակոյ Բակոբայ Մոնիքոյի շնորհեաց զպատիւ կարգինալութեան : Եւ շնորհս արարեալ հայրենեաց իւրոց՝ ընծայեաց անդ գրատան Պելլունայ զմատենան ոսկեկաղմ անգիւտ գրչագիր 'ի բարբառ երբայեցի և լատին , որ է գովեստ 'ի քահանայապետն Հռովմայ վկայութեամբ սուրբ գրոց , զարմանալի ճարտարութեամբ գծագրեալ . յորում և կենդանագիր սրբազանին Ճգրիտ նկարեալ , և վեց խորհրդական պատկերք , Ձայս մատենն ընծայեն նմա հռովմայեցի հրեայք , և սա ընծայէ հայրենեացն : Իսկ Պելլունացիք փոխան սիրոյ և երախտեաց մեծի պապին կառուցին պայծառ ուսումնարան , և առ 'ի պատիւ անուանե-

ցին զայն Գրիգորեան, կանգնեալ 'ի նմա և զան-
գրի նորին ճարտարագործ :

Արդ զայս խնամակալութեան մեծի հայրա-
պետին և զհայրագործով գութ նորա առ որդիս
եկեղեցւոյ 'ի յորդորել զնոսա քաղցր բանիւք
'ի մի միաբանութիւն սիրոյ և առ առաջնորդս
իւրաքանչիւր ճգնել անգուլ վաստակովք 'ի
պայծառութիւն հօտին Քրիստոսի, և սիրալիր
նորա փոխարէն արդեանց ճշմարտասիրացն որ
միանգամ առաքելական նախանձու փառս յո-
լովիցեն պատկառելի սրբոյ գահին, և զիմաստուն
տեսչութիւն պետութեանն՝ որով թագաւորաց
և իշխանաց սիրելի զանձն ընծայեցուցանէ, զայս
ամենայն ճարտարագունից թողեալ ճշգրտաբա-
նել արժանի այնպիսւոյ առն, որպէս և զայլս 'ի
գիպացն որ յետ այսորիկ լինելոց իցեն, գաղա-
րիմք մեք աստանօր. շատ համարեալ որ ինչ
ցայս վայր զնմանէ և զայլոց պատմեցան առ 'ի
մէնջ. յորս թէ մարդկօրէն վրիպակաւ ինչ գրե-
ցաւ հակառակ ամենայն ըղձիցս երկիւղած ճշ-
մարտասիրութեան և պատկառելի յարգանացս
առ գահն առաքելական, իբրև զէղեալ համա-
րեսցի. որ և կամակար մօռք զՍրբազան պառ-
մութիւնս զայս արկանեմ ընդ անվրէպ գատաս-
տանաւ նորին, և զիս ինքն խորին խոնարհու-
թեամբ յոսս երկցս երանեալ հօր մերոյ սրբազան
հայրապետին Գրիգորի ԺԶ:

ՔԱՀԱՆԱՅԱՊԵՏՔ ՀՌՈՎՄԱՅ

Ա. Տ.		Մ	Ս	Ժ
535	ԾԲ	Ագաբեառու Ա եկեայ	—	10 19
946	ՃԼԲ	Ագաբեառու Բ	10	2 —
772	ՂԵ	Ագրիանոս Ա	23	10 17
867	ՃԸ	Ագրիանոս Բ	5	— —
884	ՃԺԱ	Ագրիանոս Գ	1	4 —
1154	ՃԿԲ	Ագրիանոս Դ	4	8 29
1276	ՃՁ	Ագրիանոս Ե	—	— 37
1522	ՄԻ	Ագրիանոս Ջ	1	8 6
678	ՁԱ	Աղաթոն	3	6 14
121	Է	Աղեքսանդր Ա	10	— —
1061	ՃԾՁ	Աղեքսանդր Բ	11	6 21
1159	ՃՀ	Աղեքսանդր Գ	21	11 23
1254	ՃՁԱ	Աղեքսանդր Դ	6	5 13
1409	ՄՁ	Աղեքսանդր Ե	—	10 8
1492	ՄԺՁ	Աղեքսանդր Ջ	11	— 8
1655	ՄԼԲ	Աղեքսանդր Է	12	1 15
1689	ՄԽԳ	Աղեքսանդր Ը	1	3 26
103	Ե	Անակղեառու	9	3 10
398	ԽԱ	Անաստաս Ա	4	1 13
496	ԾԲ	Անաստաս Բ	1	11 19
911	ՃԻԳ	Անաստաս Գ	2	2 —
1153	ՃԿԸ	Անաստաս Դ	1	4 23
237	Ի	Անթերոս	1	— —
167	ԺԲ	Անիկառու	8	— —
615	Հ	Աստուածատուր Ա	3	— 20
672	ՀԲ	Աստուածատուր Բ	4	2 5
574	ԿԻ	Բենեդիկտուս Ա	4	1 18

684	2Գ	Բենեգիկաոս Բ	—	10	12
855	ՃԶ	Բենեգիկաոս Գ	2	6	10
900	ՃԺԹ	Բենեգիկաոս Դ	3	—	2
964	ՃԼԴ	Բենեգիկաոս Ե	1	—	26
972	ՃԼԶ	Բենեգիկաոս Ջ	—	1	—
975	ՃԼԸ	Բենեգիկաոս Ի	9	—	—
1012	ՃԽԶ	Բենեգիկաոս Լ	11	—	—
1033	ՃԽԸ	Բենեգիկաոս Թ	12	—	—

Բենեգիկաոս Ժ գերապատ

1303	ՃՂԴ	Բենեգիկաոս ԺԱ	—	8	17
1334	ՃՂԵ	Բենեգիկաոս ԺԲ	7	4	6
1724	ՄԽԵ	Բենեգիկաոս ԺԳ	5	8	23
1740	ՄԽԹ	Բենեգիկաոս ԺԴ	17	7	16
283	ԻԹ	Գայիոս	12	4	5
492	ԾԱ	Գեղասիոս Ա	4	8	20
1118	ՃԿԱ	Գեղասիոս Բ	1	—	4
590	ԿԶ	Գրիգոր Ա	13	6	10
715	ՂԱ	Գրիգոր Բ	15	8	24
731	ՂԲ	Գրիգոր Գ	10	8	10
827	ՃԴ	Գրիգոր Դ	16	—	—
996	ՃԽԱ	Գրիգոր Ե	2	8	—
1044	ՃԽԹ	Գրիգոր Ջ	2	8	—
1073	ՃԾԵ	Գրիգոր Ի	12	1	3
1187	ՃՀԳ	Գրիգոր Լ	—	1	27
1227	ՃՀԸ	Գրիգոր Թ	14	5	2
1271	ՃՁԴ	Գրիգոր Ժ	3	9	15
1370	ՄԱ	Գրիգոր ԺԱ	7	2	27
1406	ՄԵ	Գրիգոր ԺԲ	2	6	3
1572	ՄԻԸ	Գրիգոր ԺԳ	12	10	28
1590	ՄԼԱ	Գրիգոր ԺԴ	—	10	10
1621	ՄԼԶ	Գրիգոր ԺԵ	2	5	—
1831	ՄԾԶ	Գրիգոր ԺԶ	—	—	—
367	ԼԹ	Դամասոս Ա	17	2	26
1048	ՃԾԱ	Դամասոս Բ	—	—	23
261	ԻԶ	Դիսնեսիոս	11	3	14

676	2	Դոնոս Ա	1	5	10
974	ՃԼԵ	Դոնոս Բ	1	—	—
179	ԺԴ	Ելեւթերիոս	15	—	23
112	2	Եւարիտոս	9	3	—
654	ՀԵ	Եւդինէոս Ա	2	8	24
824	ՃԱ	Եւդինէոս Բ	3	—	—
1145	ՃԿԵ	Եւդինէոս Գ	8	4	40
1431	ՄԹ	Եւդինէոս Դ	16	—	—
309	ԼԲ	Եւսեբիոս	2	7	16
275	ԻԸ	Եւտիքիանոս	8	5	3
741	ՂԴ	Զաքարիա	10	3	14
203	Ժ2	Զեփիւսիոս	18	—	18
417	ԽԴ	Զոսմոս	1	4	7
642	ՀԵ	Թէոդորոս Ա	6	5	18
898	ՃԺԵ	Թէոդորոս Բ	—	—	20
402	ԽԲ	Իննովկէնափոս Ա	15	2	10
1130	ՃԿԴ	Իննովկէնափոս Բ	13	7	9
1198	ՃՀ2	Իննովկէնափոս Գ	18	6	9
1243	Ճ2	Իննովկէնափոս Դ	11	5	14
1276	Ճ2Ե	Իննովկէնափոս Ե	—	5	—
1352	ՃՂԹ	Իննովկէնափոս Զ	9	8	26
1404	ՄԴ	Իննովկէնափոս Է	2	—	21
1484	ՄԺԵ	Իննովկէնափոս Ը	7	10	27
1591	ՄԼԲ	Իննովկէնափոս Թ	—	2	—
1644	ՄԼԸ	Իննովկէնափոս Ժ	10	3	23
1676	ՄԽԲ	Իննովկէնափոս ԺԱ	12	10	22
1691	ՄԽԴ	Իննովկէնափոս ԺԲ	9	2	15
1721	ՄԽ2	Իննովկէնափոս ԺԳ	2	9	29
913	ՃԻԴ	Լանոս	—	6	10
440	ԽԵ	Լեւոն Ա	20	—	28
682	2Բ	Լեւոն Բ	—	10	17
795	ՂԸ	Լեւոն Գ	20	5	16
847	ՃԵ	Լեւոն Դ	8	3	6
903	ՃԻ	Լեւոն Ե	—	1	26
928	ՃԻ2	Լեւոն Զ	—	7	5

936	ՃԻԹ	ԼԷԼՈՆ Է	3	6	10
		ԼԷԼՈՆ Ը գերապապ			
1049	ՃԾԲ	ԼԷԼՈՆ Թ	5	2	7
1513	ՄԺԹ	ԼԷԼՈՆ Ժ	8	8	20
1605	ՄԼԴ	ԼԷԼՈՆ ԺԱ	—	—	26
1823	ՄԾԴ	ԼԷԼՈՆ ԺԲ	5	4	3
352	ԼԷ	Լիբերիոս	15	4	1
69	Բ	Լինոս	11	2	23
221	ԺԷ	Կալիստոս Ա	5	1	12
1119	ՃԿԲ	Կալիստոս Բ	5	10	12
1455	ՄԺԱ	Կալիստոս Գ	3	3	29
423	ԽԵ	Կեղեստիանոս Ա	8	5	3
1143	ՃԿԵ	Կեղեստիանոս Բ	—	5	13
1191	ՃՀԵ	Կեղեստիանոս Գ	6	9	9
1241	ՃՀԹ	Կեղեստիանոս Դ	—	—	17
1294	ՃՂԲ	Կեղեստիանոս Ե	—	5	8
80	Գ	Կղեզոս	12	7	2
93	Դ	Կղեմէս Ա	9	6	6
1046	ՃԾ	Կղեմէս Բ	—	9	15
1187	ՃՀԴ	Կղեմէս Գ	3	3	10
1265	ՃԶԳ	Կղեմէս Դ	3	9	—
1305	ՃՂԵ	Կղեմէս Ե	8	10	15
1342	ՃՂԸ	Կղեմէս Զ	10	7	—
1523	ՄԻԱ	Կղեմէս Է	10	10	7
1592	ՄԼԳ	Կղեմէս Ը	13	1	3
1667	ՄԽ	Կղեմէս Թ	2	5	19
1670	ՄԽԱ	Կղեմէս Ժ	6	2	23
1700	ՄԽԵ	Կղեմէս ԺԱ	20	3	25
1730	ՄԽԸ	Կղեմէս ԺԲ	9	6	25
1758	ՄԾ	Կղեմէս ԺԳ	10	6	27
1769	ՄԾԱ	Կղեմէս ԺԴ	5	4	3
686	ԶԵ	Կոնոն	—	11	—
708	Ղ	Կոստանդին	7	—	15
254	ԻԲ	Կուռնէլիոս	2	—	—
461	ԽԸ	Հիլարիոս	5	9	29

154	Ժ	Հիւգենոս	4	—	—
255	ԻԳ	Ղուկիոս Ա	1	4	12
1144	ՃԿԶ	Ղուկիոս Բ	—	11	14
1181	ՃՀԱ	Ղուկիոս Գ	4	2	18
296	Լ	Մարկէղիանոս	7	11	23
304	ԼԱ	Մարկէղոս Ա	4	1	25
1555	ՄԻԴ	Մարկէղոս Բ	—	—	22
336	ԼԵ	Մարկոս	—	8	18
649	ՀԶ	Մարտինոս Ա	6	2	12
882	ՃԺ	Մարտինոս Բ	1	5	—
942	ՃԼԱ	Մարտինոս Գ	3	6	—
1281	ՃՁԹ	Մարտինոս Դ	4	7	7
1417	ՄԸ	Մարտինոս Ե	13	3	10
311	ԼԳ	Մէլքիադէս	2	2	7
523	ԾԵ	Յովհաննէս Ա	2	9	14
531	ԾԸ	Յովհաննէս Բ	2	4	26
560	ԿԳ	Յովհաննէս Գ	12	11	26
640	ՀԴ	Յովհաննէս Դ	1	9	18
685	ՁԴ	Յովհաննէս Ե	1	—	9
701	ՁԵ	Յովհաննէս Ջ	3	2	12
705	ՁԸ	Յովհաննէս Կ	2	7	17
872	ՃԹ	Յովհաննէս Ը	10	—	—
898	ՃԺԸ	Յովհաննէս Թ	2	—	15
914	ՃԻԵ	Յովհաննէս Ժ	14	—	—
931	ՃԻԸ	Յովհաննէս ԺԱ	4	—	10
956	ՃԼԴ	Յովհաննէս ԺԲ	7	9	—
965	ՃԼԵ	Յովհաննէս ԺԳ	6	11	5
984	ՃԼԹ	Յովհաննէս ԺԴ	—	8	—
985	ՃԽ	Յովհաննէս ԺԵ	11	—	—

Յովհաննէս ԺԶ գերապապ

1003	ՃԽԳ	Յովհաննէս ԺԶ	—	5	25
1003	ՃԽԴ	Յովհաննէս ԺԸ	5	5	—
1024	ՃԽԵ	Յովհաննէս ԺԹ	9	—	—
1276	ՃՁԵ	Յովհաննէս Ի համ ԻԱ	—	8	—
1316	ՃՂԶ	Յովհաննէս ԻԲ	18	4	2

1410	ԾԷ	Յովհաննէս ԻԳ		5	—	13
336	ԼԶ	Յուզիս Լ		15	5	17
1503	ԾԺԸ	Յուզիս Բ		9	3	21
1550	ԾԻԳ	Յուզիս Գ		5	1	16
858	ՃԷ	Նիկողայոս Լ		9	6	20
1058	ՃԾԵ	Նիկողայոս Բ		2	6	25
1277	ՃԶԸ	Նիկողայոս Գ		2	8	29
1288	ՃՂԱ	Նիկողայոս Դ		4	1	14
1447	ԾԺ	Նիկողայոս Ե		8	—	19
625	ՀԲ	Ոնորիս Լ		12	11	16
1124	ՃԿԳ	Ոնորիս Բ		5	1	25
1216	ՃՀԷ	Ոնորիս Գ		10	8	—
1285	ՃՂ	Ոնորիս Դ		2	—	—
514	ԾԴ	Որմիզդ		9	11	—
226	ԺԸ	Ուրբանոս Լ		6	7	4
1088	ՃԾԹ	Ուրբանոս Բ		11	4	18
1185	ՃՀԲ	Ուրբանոս Գ		1	10	25
1261	ՃԶԲ	Ուրբանոս Դ		3	1	4
1362	Ծ	Ուրբանոս Ե		8	1	22
1378	ԾԲ	Ուրբանոս Զ		11	6	6
1590	ԾԼ	Ուրբանոս Է		—	—	13
1623	ԾԼԷ	Ուրբանոս Ը		21	—	—
817	Ճ	Պասքաղէս Լ		7	—	17
1099	ՃԿ	Պասքաղէս Բ		18	5	7
555	ԿԲ	Պէղադիոս Լ		4	10	18
578	ԿԵ	Պէղադիոս Բ		11	2	10
45	Ա	Պէտրոս		25	—	—
158	ԺԱ	Պիոս Լ		9	5	27
1458	ԾԺԲ	Պիոս Բ		6	—	—
1503	ԾԺԷ	Պիոս Գ		—	—	26
1559	ԾԻԶ	Պիոս Դ		5	11	15
1566	ԾԻԷ	Պիոս Ե		6	3	24
1775	ԾԾԲ	Պիոս Զ		24	—	—
1800	ԾԾԴ	Պիոս Է		23	5	6
1829	ԾԾԵ	Պիոս Ը		1	8	—

253	ԺԹ	Պոնախանոս	4	4	25
757	ՂԵ	Պօղոս Ա	10	1	—
1464	ՄԺԳ	Պօղոս Բ	6	10	26
1534	ՄԻԲ	Պօղոս Գ	15	—	28
1555	ՄԻԵ	Պօղոս Դ	4	2	27
1605	ՄԼԵ	Պօղոս Ե	15	8	12
897	ՃԺԶ	Ռօմանոս	—	3	22
604	ԿԵ	Սարկինոս	1	5	9
687	ԶԶ	Սարգիս Ա	13	8	23
844	ՃԴ	Սարգիս Բ	3	—	—
904	ՃԻԲ	Սարգիս Գ	7	3	—
1009	ՃԽԵ	Սարգիս Դ	2	—	—
314	ԼԴ	Սեղբեստրոս Ա	21	11	—
999	ՃԽԲ	Սեղբեստրոս Բ	4	1	9
640	ՀԳ	Սեւերինոս	—	2	4
536	Կ	Սիլվերիոս	4	—	—
467	ԽԹ	Սիմաղլիկոս	15	5	8
708	ԶԹ	Սիսինիոս	—	—	20
385	Խ	Սիրիկիոս	13	1	10
498	ԾԳ	Սիւմաքոս	15	7	27
175	ԺԳ	Սովետր	3	11	18
257	ԻԴ	Ստեփանոս Ա	3	3	22
752	ՂԴ	Ստեփանոս Բ	5	—	29
768	ՂԶ	Ստեփանոս Գ	3	5	27
816	ՂԹ	Ստեփանոս Դ	—	7	—
885	ՃԺԲ	Ստեփանոս Ե	6	—	—
896	ՃԺԵ	Ստեփանոս Զ	1	1	—
929	ՃԻԵ	Ստեփանոս Է	2	1	12
939	ՃԼ	Ստեփանոս Ը	3	4	15
1057	ՃԾԴ	Ստեփանոս Թ	—	7	27
827	ՃԲ	Վաղէնտինոս	—	—	40
540	ԿԱ	Վիգիլիոս	16	—	—
194	ԺԵ	Վիկտոր Ա	9	1	28
1055	ՃԾԳ	Վիկտոր Բ	2	3	15
1086	ՃԾԸ	Վիկտոր Գ	1	3	23

657	ՀԸ	Վ ի տաղիանոս	14	6	17
418	ԽԴ	Վ ռնիփակիոս Ա	4	9	18
530	ԾԷ	Վ ռնիփակիոս Բ	1	—	—
607	ԿԸ	Վ ռնիփակիոս Գ	—	8	22
608	ԿԹ	Վ ռնիփակիոս Դ	6	8	12
619	ՀՍ	Վ ռնիփակիոս Ե	5	—	10
896	ՃԺԴ	Վ ռնիփակիոս Ջ	—	—	15

Վ ռնիփակիոս Է գերասպապ

1294	ՃՂԴ	Վ ռնիփակիոս Ը	8	9	18
1389	ՄԴ	Վ ռնիփակիոս Թ	14	11	—
142	Թ	Տեղեափորոս	11	8	18
238	ԻՍ	Փաւ իանոս	15	—	4
272	ԻԷ	Փեղբս Ա	2	5	—
355	ԼԸ	Փեղբս Բ	10	—	—
483	Ծ	Փեղբս Գ	8	11	17
526	ԾՁ	Փեղբս Դ	4	2	18
891	ՃԺԴ	Փորմոզոս	4	6	—
132	Ը	Քսեստոս Ա	10	—	—
260	ԻԵ	Քսեստոս Բ	—	11	12
432	ԽՁ	Քսեստոս Գ	7	11	2
1471	ՄԺԴ	Քսեստոս Դ	13	—	5
1585	ՄԻԹ	Քսեստոս Ե	5	4	3
903	ՃԻՍ	Քրիստափոր	—	6	—

ՊԱՏՐԻԱՐԳՈՒՆՔ ՅՈՒՆԱՅ

Ի ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

Ա. Տ.		428	Նէստոր
...	Փիղադեղիոս	431	Մաքսիմիանոս
240	Եւգինէոս	434	Պրոկղ
265	Ռուփինոս	447	Փլաբիանոս
...	Մեարութանէս Ա	449	Անատոլիոս
317	Աղէքսանդր	458	Գեննաափոս Ա
340	Պօղոս Ա	471	Ակակիոս
340	Եւսեբիոս	489	Փրաւեա
342	Պօղոս վերստին	490	Եւփիմիոս
342	Մակեդոն Ա հոգեմարա	495	Մակեդոն Բ
347	Պօղոս դարձեալ	511	Տիմոթէոս Ա
350	Մակեդոն առանձին	517	Յովհաննէս Բ
360	Եւդոքսիոս	520	Եպիփան
370	Եւադրիոս և Դեմոփիլոս	535	Անթիմոս Ա
379	Գրիգոր Ա յծաբան և Մաքսիմոս	536	Մինաս
381	Նէքտառիոս	552	Եւաիքիոս
397	Յովհաննէս Ա ու կերբերան	565	Յովհաննէս Գ
404	Արսակիոս	577	Եւաիքիոս վերջոյ տին
406	Ատաիկոս	582	Յովհաննէս Դ
426	Սիսինիոս Ա	595	Կիւրակոս
		607	Թովմաս Ա
		610	Սարգիս Ա
		639	Պիւռոս
		641	Պօղոս Բ
		654	Պիւռոս վերստին
		655	Պետրոս

666	Թովմաս Բ	933	Թէոփիլոսկաոս
669	Յովհաննէս Ե	956	Պօղիկաոս
675	Կոստանդին Ա	970	Բասիլիոս Ա
677	Թէոդորոս Ա	974	Անտոնիոս Գ
678	Գէորգ Ա	983	Նիկողայոս Բ
683	Թէոդորոս գար- ձեալ	996	Սիսիննիոս Բ
686	Պօղոս Գ	999	Սարգիս Բ
693	Կալինիկոս Ա	1019	Եւստաթէոս
705	Կիւրոս	1025	Ալէքսիոս
712	Յովհաննէս Զ	1043	Միքայէլ Ա
715	Գերմանոս Ա	1059	Կոստանդին Գ
730	Անաստաս	1064	Յովհաննէս Ը
754	Կոստանդին Բ	1075	Կողմաս Ա
766	Նիկեաոս Ա	1081	Եւստաւատիոս
778	Պօղոս Դ	1084	Նիկողայոս Գ
784	Տարասիոս	1111	Յովհաննէս Թ
806	Նիկեփորոս Ա	1134	Լեւոն
815	Թէոդոտոս Ա	1143	Միքայէլ Բ
821	Անտոնիոս Ա	1146	Կողմաս Բ
832	Յովհաննէս Ի	1147	Նիկողայոս Դ
842	Մեթոդիոս Ա	1151	Թէոդոտոս Բ
846	Իգնատիոս	1153	Նէոփիաոս
857	Փռա կմ Փոտիոս	1154	Կոստանդին Դ
867	Իգնատիոս վերջա- տին	1156	Ղուկաս
877	Փռա վերստին	1169	Միքայէլ Գ
886	Ստեփանոս Ա	1176	Քարիտոն
893	Անտոնիոս Բ	1177	Թէոդոս Ա
895	Նիկողայոս Ա	1183	Բասիլիոս Բ
906	Եւտիմիոս Ա	1186	Նիկեաոս Բ
911	Նիկողայոս վերջա- տին	1190	Ղեւոնդիոս
925	Ստեփանոս Բ	1191	Գոսիթէոս
928	Տրիփոն	1193	Գէորգ Բ
		1199	Յովհաննէս Ժ
		1206	Միքայէլ Դ
		1213	Թէոդորոս Բ

1215	Մաքսիմոս Բ	1410	Եւսիմիոս Բ
1216	Մանուէլ Ա	1416	Յովսէփ Բ
1221	Գերմանոս Բ	1440	Մեարութանէս Բ
1240	Մեթոդիոս Բ	1446	Գրիգոր Գ
1245	Մանուէլ Բ	1453	Գեննաափոս Բ
1255	Արսենիոս	1458	Իսիդորոս Բ
1260	Նիկէփորոս Բ	...	Յովասափ
1261	Արսենիոս վերջա- տին	...	Մարկոս Ա
1267	Գերմանոս Գ	...	Սիմէոն
1267	Յովսէփ Ա	...	Դիոնէսիոս Ա
1275	Յովհաննէս ԺԱ	...	Մարկոս Բ
1282	Յովսէփ վերստին	...	Սիմէոն վերստին
1283	Գրիգոր Բ	...	Ռափայէլ Ա
1289	Աթանաս Ա	1476	Մաքսիմոս Գ
1294	Յովհաննէս ԺԲ	1482	Նիփոն Բ
1304	Աթանաս վերջա- տին	...	Դիոնէսիոս դար- ձեալ
1313	Նիփոն Ա	...	Մաքսիմոս Գ
1316	Յովհաննէս ԺԳ	...	Նիփոն վերստին
1320	Գերասիմոս Ա	...	Յովակիմ
1323	Եսայի	...	Պաիսուժէոս Ա
1333	Յովհաննէս ԺԴ	...	Յովակիմ վերջա- տին
1347	Իսիդորոս	...	Պաիսուժէոս վե- րջստին
1349	Կալիստոս Ա	...	Թէոդիստոս Ա
1354	Փիլոթէոս	1521	Երեմիաս Ա
1355	Կալիստոս վերջա- տին	1523	Յովհաննիկիոս Ա
1363	Փիլոթէոս դար- ձեալ	1524	Երեմիաս վերջա- տին
1376	Մակ ճրիոս	1546	Դիոնէսիոս Բ
1379	Նէշոս	1555	Յովասափ Բ
1387	Լնտոնիոս Գ	1565	Մեարութանէս Գ
1396	Կալիստոս Բ	1572	Երեմիաս Բ
1396	Մատթէոս Ա	1579	Մեարութանէս

- 1580 գարձեալ Երեմիաս Բ գար-
 ձեալ
 1583 Պախուժէոս Բ
 1585 Թէոքիպոս Բ
 1586 Երեմիաս Բ եր-
 րորդ անգամ
 1594 Մատթէոս Բ
 1594 Գաբրիէլ Ա
 1595 Թէոփանէս Բ
 Մեղեախոս Ա
 Աղէքսանդրիոյ
 1596 Մատթէոս վերջո-
 տին
 1600 Նէոփիաոս Բ
 1602 Մատթէոս եր-
 րորդ անգամ
 1602 Ռափայէլ Բ
 1606 Նէոփիաոս գար-
 ձեալ
 1613 Տիմոթէոս Բ
 1621 Կիւրեղ Ա
 1622 Գրիգոր Դ
 1623 Անթիմոս Բ
 1623 Կիւրեղ վերստին
 1631 Կիւրեղ Բ
 1633 Կիւրեղ Ա երրորդ
 անգամ
 1634 Աթանաս Բ
 1634 Կիւրեղ Ա չորիցս
 1635 Կիւրեղ Բ գար-
 ձեալ
 1636 Նէոփիաոս Գ
 1637 Կիւրեղ Ա հին-
 դիցս
 1638 Կիւրեղ Բ երկցս
 1639 Պարթէնիոս Ա
 1644 Պարթէնիոս Բ
 1646 Յովհաննիկիոս Բ
 1647 Պարթէնիոս Բ
 գարձեալ
 1650 Յովհաննիկիոս
 գարձեալ
 1651 Կիւրեղ Գ
 1651 Աթանաս Բ գար-
 ձեալ
 1651 Պայեսիոս Ա
 1652 Յովհաննիկիոս
 երրորդ անգամ
 1654 Կիւրեղ Գ գար-
 ձեալ
 1654 Պայեսիոս վերջո-
 տին
 1655 Յովհաննիկիոս
 չորրորդ անգամ
 1656 Պարթէնիոս Գ
 1657 Գաբրիէլ Բ
 1657 Պարթէնիոս Դ
 1660 Դիոնեսիոս Բ
 1665 Պարթէնիոս Դ
 գարձեալ
 1668 Կղէմէս
 1669 Մեթոդիոս Գ
 1671 Պարթէնիոս եր-
 րորդ անգամ
 1671 Դիոնեսիոս Գ
 1675 Գերասիմոս Բ
 1676 Պարթէնիոս չոր-
 րորդ անգամ
 1677 Դիոնեսիոս Գ

վերստին

- 1679 Աթանաս Գ
 1679 Յակոբ
 1682 Դիոնեսիոս Գ
 երրորդ անգամ
 1684 Պարթ. հնգիցս
 Յակոբ վերստին
 Դիոնեսիոս Գ չո-
 րիցս
 Յակոբ երկրորդ
 1689 Կալինիկոս Բ
 Նէոփիտոս Գ
 Կալինիկոս գար-
 ձեալ
 1693 Դիոնեսիոս հըն-
 դիցս
 1694 Կալինիկոս երկրորդ
 1702 Գաբրիէլ Գ
 1707 Նէոփիտոս Գ
 Կիպրիանոս
 Աթանաս Գ
 Կիւրեղ Գ
 Կոզմաս Գ
 1720 Երեմիաս Գ
 1726 Պայեսիոս Բ
 1732 Երեմիաս գար-
 ձեալ
 1733 Սերափիմ Ա
 1734 Նէոփիտոս Գ
 1740 Պայեսիոս գար-
 ձեալ
 1743 Նէոփիտոս գար-

ձեալ

- 1744 Պայեսիոս երկրորդ
 1748 Կիւրեղ Ձ
 1751 Պայեսիոս չորրորդ
 1752 Կիւրեղ վերստին
 1756 Կալինիկոս Գ
 1756 Սերափիմ Բ
 1761 Յովհաննիկոս Գ
 1763 Սամուէլ
 1768 Մեղեաիոս Բ
 1769 Թէոդոս Բ
 1773 Սամուէլ գար-
 ձեալ
 1775 Սոփրոնիոս
 1781 Գաբրիէլ Գ
 1785 Պրոկոպիոս
 Պարթենիոս Ե
 Նէոփիտոս Գ
 Գրիգորիոս Ե
 Կալինիկոս Գ
 Գրիգորիոս վե-
 րստին
 1809 Երեմիաս Գ
 1814 Կիւրեղ Ե
 1819 Գրիգորիոս Ե
 1821 Եւգինէոս
 1822 Անթիմոս Բ
 1824 Ագաթանգեղոս
 1826 Ագաթանգեղոս
 1830 Կոստանդին

ՄԵՏՐԱՊՕԼԻՏԻ ԵՒ ՊԱՏՐԻԱՐԿՈՒՆԻ
ՌՈՒՍԱՅ

Սկսեալ 'ի ժամանակէ քրիստոնէութեան մէ-
ծին վճարած իրայմինչև ցաւութեամբ ըստ կարգի
դաւ ազանագրոց Գիւնվայ և Մոսկովի :

ՄԵՏՐԱՊՕԼԻՏԻ ԳԻՆՎԱՅ

Ա. Տ.

989	Մեքայէլ Ա ազգաւ ասորի	4
992	Ղեւոնդ յոյն	16
1008	Յովհանն յոյն (առ որով ըստ ոմանց Գէորգ և Նիկեփոր)	27
1037	Թէոպեմատոս յոյն	12
1049	(Կիւրեղ) ըստ ոմանց	
1051	Իլարիոն ռուս	11
1071	(Եփրեմ) ըստ ոմանց	
1072	Գէորգ յոյն	7
1080	Յովհաննէս Ա յոյն	10
1090	Յովհաննէս Բ յոյն	1
1092	Եփրեմ յոյն	4
1096	Նիկողայոս յոյն	10
1106	Նիկեփոր յոյն	15
1121	Նիկեաա յոյն	5
1127	Մեքայէլ Բ յոյն	19
	(Ըստ ոմանց Կոստանդին և Կիւրեղ) .	
1147	Կղեմէս ռուս	9
1156	Կոստանդին Ա յոյն	4
1160	Թէոդոր յոյն	3
1164	Յովհաննէս Գ յոյն	
	Թուղթ առ Աղեքսանդր Գ պատ (1490)	

1167	Կոստանդին Բ յոյն	7
1175	Նիկեփոր Բ յոյն	25
1200	Մատթէոս յոյն	21
1224	Կիւրեղ Ա յոյն	5
1230	Կիւրեղ Բ	6
1236	Յովսէփ Ա յոյն, առ որով 'ի 1240 Պաթու խան քանդեալ զԳիւլի, մնաց աթոռն պարսպ ամս 10	
1250	Կիւրեղ Գ, ռուս. որ փոխադրեաց զաթոռն 'ի Վլատիմիր	31
1283	Մաքսիմոս յոյն ('ի Վլատիմիր քաղաք)	23
1308	Պետրոս Ա նսանալ 'ի Գիւլի և 'ի Մոսկով	18
1328	Թէոդոսոս յոյն	25
1354	Ալէքս ռուս	24
1378	Կիպրիան սրբ.	30
1408	Փոտիոս կամ փոտ յոյն, որ 'ի 1414 անցեալ 'ի Մոսկով մեռաւ 'ի 1431	
1415	Գրիգոր բուլղար (առորով 3 Մեա- րապօլիտք միացեալք ընդ եկեղե- ցոյն Հռովմայ որպէս և Հետե- եալն)	4
1437	Իսիդորոս բուլղար, որ արտասահմա- նեցաւ 'ի Հռովմ	3
1440	Յովնան (առ որով բաժանեցաւ ա- թոռն 'ի Գիւլի և 'ի Մոսկով	12

Յաւոռն Մոսկովի

1461	Թէոդոս	4
1465	Փիլիպպոս	7
1472	Հերոն	19
1491	Զոսիմոս	5
1496	Սիմոն	15
1511	Բարադամ	11

1522	Դանիէլ	17
1539	Յովասափ	4
1543	Մակար	21
1564	Աթանաս (փութով հրաժարեալ)	
1567	Փիլիպպոս	5
1572	Կիւրեղ	5
1577	Անտոն	3
1580	Դիոնեսիոս	7
1587	Յոր . սա յեա միոյ ամի հաստատե- ցաւ պատրիարք	

ՊԱՏՐԻԱՐԿՈՒՆԷՔ ԹՈՒՍԱՅ

1588	Յոր առաջին պատրիարք	16
1605	Իգնատիոս (ոչ ընկալեալ)	
1606	Երմոգինէս (անկեալ յիշխանութե մեռաւ 'ի 1612)	
1619	Փիլարեա	15
1634	Յովասափ Ա	7
1642	Յովսէփ	10
1652	Նիկոն	13
1667	Յովասափ Բ	5
1672	Բիգիրի	1
1673	Յովակիմ	16
1690	Ագրիանոս	10

Հոգեւոր հառաւարդութիւնն սիւնհոդոսի
կամ ծերականի հաստատեալ 'ի ձեռն
Պեպրոսէ 'ի 1721

Չկնի մահուան Ագրիանոսի պատ-
րիարգին եկեղեցական իշխանու-
թիւնն տուաւ Ստեփանոսի մեռ-
րապօլիսին, որ ընդ ծերակուտին
կառավարէր : Այլ զկնի մահու-
ան նորա ոչ եկաց 'ի Մոսկովյա-
տուկ մետրապօլիտ մինչև ցամն

1744. ուր յայնժամ վիճակաւոր
եղիսկոսպոսունք հովուէին:

1745	Յովսէփ	3
1748	Պղատոն Ա	9
1757	Տիմոթէոս	10
1768	Ամբրոսիոս	19
1787	Պղատոն Բ	25
1812	Օգոստինոս	6
1818	Սերովբէ	8
1826	Փիլարեոս յաւուրս մեր	

Յաւուրն Գիւլէայ

1474	Միսայէլ	3
1477	Սիմէոն	5
1482	Յովնան Ա	8
1490	Մակար Ա	7
1497	Յովսէփ Ա	19
1516	Յովնան Բ	10
1526	Յովսէփ Բ	12
1538	Մակար Բ	18
1556	Սեղբէսորոս Ա	12
1568	Յովնան Գ	9
1577	Եղիա	1
1578	Ոնեսիփոր	10
1588	Միքայէլ	8
	Միջոց ստորագոյ	25
1621	Յոր	11
1632	Պետրոս	15
1647	Սեղբէսորոս Բ	10
1657	Դիոնեսիոս	6
1663	Յովսէփ Գ	4
1667	Անտոն (ոչ եկաց 'ի Գիւլէլ)	
1679	Գեղէոն	6
1687	Բարսղամ Ա	17

1708	Յովնանի	10
1722	Բարաղամ Բ	9
1731	Ռափայէլ	16
1748	Տիմոթէոս	10
1758	Արսէն	12
1770	Գաբրիէլ Ա	11
1783	Սամուէլ	13
1796	Երոթէոս	3
1799	Գաբրիէլ Բ	5
1804	Սրապիսն	17
1821	Եւգինէոս յաւուրս մեր	

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒՆՔ ՀԱՅՈՑ

Ա. Տ.

302	Սուրբ Գրիգոր Ա լուսաւորիչ . . .	30
332	Արիստակէս	7
339	Վրթանէս	15
356	Յուսիկ	6
362	Փառնէրսէհ	3
364	Կերսէս Ա մեծ	20
384	Շահակ	2
386	Զաւէն	1
387	Ասպուրակէս	3
390	Սահակ Ա մեծ	51
428	Սահակ }	
429	Բրտիկ } Հակառակածութիւն	
432	Շահակ }	
440	Մեսրոպ տէրապետ	6
441	Յովսէփ Ա	12
452	Մելիք	5
457	Մովսէս Ա	8
465	Գիւտ	10
475	Քրիստափոր Ա	5
480	Յովհանն Ա մանդակունի	6
487	Բաբկէն	5
492	Սամուէլ	10
502	Մուշէ	8
510	Սահակ Բ	5
515	Քրիստափոր Բ	6
521	Ղեւոնդ	3
524	Կերսէս Բ	9

533	Յովհաննէս Բ	17	
551	Մովսէս Բ	30	
581	Վրթանէս տեղապահ	13	
594	Աբրահամ Ա	6	
600	Յովհան Գ	16	
617	Կոմիտաս	8	
625	Քրիստափոր Գ	3	
628	Եղը	10	
640	Կերսէս Գ շինող	20	
649	Յովհաննէս փեղագոհ , որ աբար ղծո- ղով Մանազկերպի	5	
661	Անաստաս	6	
667	Իսրայէլ	10	
677	Սահակ Գ	26	
703	Եղիա	14	
718	Յովհաննէս Գ իմաստասէր	11	
729	Դաւիթ Ա	12	
741	Տրդատ Ա	23	
764	Տրդատ Բ	3	
767	Սիոն	8	
775	Եսայի	13	
788	Ստեփանոս Ա	2	
790	Յովաբ		6
791	Սողոմոն ծերունի	1	
792	Գէորգ Ա	3	
795	Յովսէփ Բ	11	
806	Դաւիթ Բ	27	
833	Յովհաննէս Ե	22	
854	Զաքարիա Ա	21	
876	Գէորգ Բ	21	
897	Մաշտոց		7
897	Յովհաննէս Զ պատմաբան	27	
925	Ստեփանոս Բ	1	
926	Թէոդորոս Ա	10	
936	Եղիշէ Ա	7	

943	Անանիա	22
965	Վահան	5
970	Ստեփանոս Գ	2
972	Խաչիկ Ա	19
992	Սարգիս Ա	27
1019	Պետրոս Ա գեղարարձ	39
1035	Դեմետրիոս սանահնէյի	1
1058	Խաչիկ Բ	6
1065	Գրիգոր Բ վկայասէր	40
1071	Գեորգ Լուեյի	2
1073	Սարգիս	3
1077	Թեոդորոս	13
1082	Բարսեղ Ա անեցի 2/4 ևս	7
1089	Պողոս Վանահայր	
1113	Գրիգոր Գ սահլաւ	53
1113	Դաւիթ իմեռլիէիս Աղմարայ	
1166	Ներսէս շնորհալի	7
1173	Գրիգոր Դ Տղայ	20
1180	Բարսեղ անեցի	23
1193	Գրիգոր Ե Գահավէժ	1
1295	Գրիգոր Զ Ապիրատ	7
1202	Յովհաննէս Ի 1 ևս	17
1203	Անանիա 'ի Սեբաստիա	4
1203	Դաւիթ Գ	3
1220	Կոստանդին Ա	47
1268	Յակոբ Ա կղայեցի	19
1287	Կոստանդին Բ	3
1290	Ստեփանոս Դ	4
2294	Գրիգոր Է անաւարդեցի	13
1307	Կոստանդին Բ վերստին	16
1323	Կոստանդին Գ	4
1327	Յակոբ Բ	14
1341	Մխիթար	14
1355	Յակոբ վերստին	4
1359	Մեօրոս	13

1372	Կոստանդին Դ	2
1374	Պօղոս Ա	4
1378	Թէոդորոս Բ	18
1396	Կարապետ Ա	2
1398	Դաւիթ Դ	4
1402	Կարապետ Բ	7
1409	Յակոբ Գ	2
1411	Գրիգոր Ը	7
1418	Պօղոս Բ	12
1430	Կոստանդին Ե	9
1439	Յովսէփ Գ	1
1440	Գրիգոր Թ	1
	(առ որով բաժանի աթոռն)	
1440	Կիրակոս առաջին կաթողիկոս Էջմիշ- աճնի	2
1443	Գրիգոր Ժ 18 Լս	12
1461	Զաքարիա Բ	1
1462	Արիստակէս Բ	4
1466	Սարգիս Բ	24
1490	Արիստակէս Գ	8
1498	Թադէոս Ա	5
1503	Եղիշէ Բ	12
1515	Զաքարիա Գ	5
1520	Սարգիս Գ	16
1536	Գրիգոր ԺԱ	5
1541	Ստեփանոս Ե ընդ ձով	15
1547	Միքայէլ 'ի Սեբաստիոյ 9 Լս	14
1556	Բարսեղ Բ	10
1569	Գրիգոր ԺԲ	4
1573	Ստեփանոս Զ	2
1575	Թադէոս Բ	9
1584	Առաքել	2
1586	Դաւիթ Ե 7 Լս	24
1593	Մէլքիսեթ 10 Լս	21
1603	Գրիգոր ԺԳ	3

1624 Սահակ Դ	5	
1629 Մովսէս Գ	3	
1633 Փիլիպպոս	22	
1655 Յակոբ Դ	25	
1680 Եղիազար 2 Լս	9	
1691 Նահապետ	13	10
1695 Սբէրան		10
1707 Աղէքսանդր Ա	8	
1715 Աստուածատուր	10	5
1726 Կարապետ Գ	4	
1730 Աբրահամ Բ	5	
1734 Աբրահամ Գ	2	5
1737 Ղազար	11	
1740 Յովնանէս Գեղակալ		5
1748 Պետրոս Բ Քիւթիւր	10	
1749 Ղազար Չերսպին	2	6
1751 Մինաս	1	8
1754 Աղէքսանդր Բ	1	6
1755 Սահակ Ե Ահագին	4	5
1759 Յակոբ Ե	3	8
1763 Սիմոն	17	
1780 Ղուկաս	20	
1800 Յովսէփ Դ Արղուծեանց	1	
1801 Դաւիթ 2	1	
1802 Դանիէլ	8	
1810 Եփրեմ	21	
1831 Յովնանէս Ը Կարբեցի		

ԿԱԹՈՂՈՍԿՈՍՈՒՆՔ ՍՍԱՅ

ՅԵՏ ՆՈՐՈԳՈՒԹԵԱՆ ԷԶՄԻԱԾՆԻ

1440	Գրիգոր Ա ընդ ամենայն	7
1447	Կարապետ	2
1449	Ստեփանոս	25
1474	Յովհաննէս Ա	15
1489	Յովհաննէս Բ	36
1525	Յովհաննէս Գ Կայծակն	14
1539	Սիմէոն Ա	6
1545	Ղազար	3
1548	Թորոս Ա	3
1551	Խաչատուր Ա	9
1560	Խաչատուր Բ	24
1584	Ազարիա կամ Զաքարիա	15
1586	Տէրափոս	6
1588	Յովհաննէս	2
1602	Յովհանէս Դ	24
1602	Պէտրոս առանձին 'ի Բէրէա	5
1627	Մինաս	6
1633	Սիմէոն Բ	15
1648	Ներսէս	5
1654	Թորոս Բ	4
1658	Խաչատուր Գ	21
1663	Դաւիթ առանձին	8
1679	Սահակ	10
1683	Աւարէա	5
1689	Գրիգոր Բ	2
1691	Աստուածատուր	3
1694	Մ ատթէոս	7

1701 Պէտրոս	18
1719 Յովհաննէս Ե	8
1727 Գրիգոր Գ	3
1730 Յովհաննէս Ե	4
1734 Ղուկաս	3
1737 Միքայէլ	20
1757 Գաբրիէլ	14
1771 Եփրեմ	13
1784 Թէոդորոս	4
.	

ՊԱՏՐԻԱՐԳՈՒՆՔ

ԵՐՈՒՍԱԼԻՄԻ Ի ՀԱՅՈՑ

Ա. Տ.

1311	Սարգիս Ա	2
1313	Աստուածատուր Ա	8
1321	Դաւիթ Ա	26
1347	Գրիգոր Ա	18
1365	Մկրտիչ	21
1386	Յովհաննէս Ա	5
1391	Եսայի Ա 1 ևս	18
1392	Սարգիս Բ	20
1412	Պօղոս Ա	6
1418	Մարտիրոս Ա	12
	և դարձեալ ընդ այլում	21
1430	Եսայի Բ 'ի կենդանութեան Մար-	
	տիրոսի	21
	և այլ ևս առանձինն	2
1453	Աբրահամ	26
1479	Յովհաննէս Բ	12
1491	Մարտիրոս Բ	30
1521	Աստուածատուր Բ	21
1542	Փիլիպպոս	22
1564	Անդրէաս	45
1609	Դաւիթ Բ	22
1631	Գրիգոր Բ	13
1645	Աստուածատուր Գ	19
1664	Եղիազար	1
1665	Աստուածատուր վերստին	1
1666	Եղիազար վերստին	1
1667	Մարտիրոս Գ	1

1668	Աստուածատուր վերստին	2	6
1670	Եղիազար վերստին	12	5
1683	Մարտիրոս վերստին		8
1684	Տեղափոխ աշխարհականք յէպիսկոպոս Մարգիբեանի	1	
1685	Յովհաննէս Գ. ընդ ամենայն	4	
1689	Մինաս և գործակից նորա Գալուստ վարդապետ Կայծակն , և Յովհաննէս Գ.	12	
1701	Աւետիք պատրիարդ Կոստանդինուպօլսոյ և Երուսաղէմի	2	
1703	Մինաս վերստին և աթոռակից նորա Գրիգոր Պիծակն	1	6
1704	Աւետիք վերստին պատրիարդ Կոստանդինուպօլսոյ և Երուսաղէմի Եւ զկնի նորա ամս մետասան փոխանորդք կացին յԵրուսաղէմ 'ի կողմանէ պատրիարդացն Կոստանդինուպօլսոյ Եւթանէքին սոքա	1	
1705	Մաթթէոս		2
1706	Մարտիրոս		4
1706	Միքայէլ		8
1707	Սահակ		8
1707	Յովհաննէս 'ի Զմիւռնիոյ	1	
1708	Սահակ վերստին	6	
1714	Յովհաննէս 'ի Գանձակայ	2	
1715	Գրիգոր Գ.	34	
1749	Յակոբ նալեան	3	
1752	Թէոդորոս	9	6
1761	Կարապետ	6	
1768	Պօղոս Բ.	7	
1775	Յովակիմ		
	Թէոդորոս		
	Պնարոս		
	Գաբրիէլ		

ՊԱՏՐԻԱՐԳՈՒՆՔ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼՍՈՅ Ի ՀԱՅՈՑ

Ա. Տ.

1461	Յովակիմ	17
1478	Նիկողայոս	11
1489	Կարապետ Ա	20
1509	Մարտիրոս Ա	17
1526	Գրիգոր Ա	11
1537	Աստուածատուր	13
1550	Ստեփանոս Ա	11
1561	Տիրատուր	2
1563	Յակոբ Ա	10
1573	Յովհաննէս	8
1581	Թովմաս Ա	6
1587	Սարգիս Ա	3
1590	Յովհաննէս Բ	1
1591	Ազարիա կաթողիկոս Սսայ	1
1592	Սարգիս Բ	4
1596	Տիրատուր վերստին	3
1599	Մեղքիսեթ Ա կաթողիկոս Էջմի- ածնի	1
1600	Յովհաննէս Գ	1
1601	Գրիգոր Բ	9
1610	Յովհաննէս Գ վերստին	1
1611	Գրիգոր Բ վերստին	10
1621	Յովհաննէս երրորդ անգամ	2
1623	Գրիգոր երրորդ անգամ	3

1626	Զաքարիա Ա	5	
1631	Յովհաննէս չորրորդ անգամ	5	
1636	Զաքարիա վերստին	3	
1639	Դաւիթ	2	
1641	Կիրակոս	1	6
1642	Խաչատուր Ա	1	5
1643	Դաւիթ վերստին		2
1644	Թովմա Բ		
1644	Դաւիթ երրորդ անգամ	5	
1649	Տէշակալ աշխարհական	1	
1650	Դաւիթ չորրորդ անգամ		4
1650	Տէշակալ		3
1650	Եղիազար , որ զկնի եկաց կաթողիկոս յԵրուսաղէմ և յԵջմիածին	1	
1652	Յովհաննէս Դ	3	
1655	Տէշակալ	2	
1657	Թովմաս վերստին	1	6
1659	Մարտիրոս Բ. սա եղև յեռոյ և պաարիարդ Երուսաղէմի	1	
1660	Ղազար	2	
1663	Յովհաննէս Ե	1	
1664	Սարգիս Գ		9
1665	Յովհաննէս վերստին	2	
1667	Սարգիս վերստին	3	
1670	Ստեփանոս Բ	4	
1674	Յովհաննէս Չ	1	
1675	Անդրէաս երէց	1	
1676	Կարապետ Բ երէց	3	
1679	Սարգիս Դ	1	
1680	Կարապետ վերստին	1	
1681	Թորոս երէց աւուրս քառասուն		
1681	Կարապետ երրորդ անգամ	3	
1684	Եփրեմ	2	
1686	Կարապետ չորրորդ անգամ	1	
1687	Թորոս վերստին	1	

1688	Խաչատուր Բ Էրէց	7	
1689	Կարապետ Հինգերորդ անգամ . .	5	
1690	Տէշախաչ աշխարհական	2	
1692	Մատթէոս . սա եղև կաթողիկոս Ստայ	2	
1694	Եփրեմ վերստին	3	6
1698	Մեղքիսէթ Բ	1	
1699	Մխիթար	1	
1700	Մեղքիսէթ վերստին		9
1700	Եփրեմ Էրրորդ անգամ		10
1701	Աւետիք պատրիարդ Երուսաղէմի .	2	
1703	Գողոուս Կայծակն		10
1704	Ներսէս		4
1704	Աւետիք վերստին	1	
1705	Մատթէոս վերստին		2
1706	Մարտիրոս Գ		4
1706	Միքայէլ Էրէց		8
1707	Սահակ		8
1707	Յովհաննէս Է	1	
1708	Սահակ վերստին	5	
1714	Յովհաննէս Ը	2	
1715	Յովհաննէս Թ Կողո	25	
1741	Յակոբ Բ Նալեան	8	
1749	Պրոխորոն առաքա Էօն		
1749	Մինաս, որ յետոյ կաթողիկոս Եկաց յԷջմիածին	2	
1751	Գէորդ	1	
1752	Յակոբ վերստին	12	
1764	Գրիգոր Գ	9	6
1773	Զաքարիա Բ	8	
1781	Յովհաննէս Ժ		10
1782	Զաքարիա վերստին		
1798	Դանիէլ, որ ապա Հաստատի կաթո- ղիկոս յԷջմիածին		
...	Յովհաննէս ԺԱ		

- Գրիգոր Դ
- Յովհաննէս վերստին
- Աբրահամ
- Պօղոս
- Կարապետ
- Ստեփանոս

ԿԱՅՍԵՐԻ ԶՌՈՎԱԾԱՅ

Կ. Ք.		Ն	Մ	Չ
48	Յուլիոս Կեսար	5	—	—
31	Օգոստոս	44	—	—

Ա. Տ.		Ն	Մ	Չ
14	Տիբեր	22	6	26
37	Կալիգուլա	3	9	28
41	Կլոդիոս Ա	13	8	18
54	Ներոն	13	7	27
68	Գալբա	—	9	14
69	Ոքտոն	—	3	—
69	Վիտելիոս	—	8	2
69	Վեսպասիանոս	9	11	21
79	Տիտոս	2	2	20
81	Դոմեթիանոս	15	—	5
96	Ներուա	1	4	9
98	Տրայանոս	19	6	15
117	Ադրիանոս	20	10	29
138	Անտոնինոս	22	7	26
161	Մարկոս Ալբեղիոս, Լուկիոս Վերոս ցիննեբորդ ամն. . .	19	—	10
180	Կոմոդոս	12	9	14
193	Պերալինաքս	—	—	87
193	{ Տիալիոս Յուլիանոս	—	2	5
	{ Սեւերոս	17	8	3
Առ որովհետեւ իսկին Նիսիէն և Ալ				
Բին իսյսէրքն հաւատարմութիւնս :				

211	{ Կարահալա	6	2	4
	{ Գետա, առ նովաւ	1	—	13
217	Մակրինոս ը Դիաաոմէնեայ	1	1	26
218	Էլիոգաբաղոս	3	9	4
222	Աղեքսանդր Սեւերոս	13	—	9
235	Մաքսիմինոս Ա	3	—	—
237	{ Գորգիանոսը կրկին, հայր և որդի նորա առ կենդանութիւն { Մաքսիմինոսի	—	1	12
	{ Պուպիենոս Մաքսիմոս և Բալբին	1	—	6
	{ Գորգիանոս փոքր	6	8	—
244	Փիլիպպոս ընդ որդւոյն իւրոյ Փիլիպպոսի Բ	5	7	—
	Յոբապիանոս և Մարինոս կայսր անուանելալք յայլ և այլ փեղիս 'ի կայսրած իշխանութեան Փիլիպպոսի, ինքնով Բարձանի Ռիչոյ :			
249	Գեկոս	2	1	—
251	Գաղոս և Վուլասիանոս	—	18	—
253	Եմիլիանոս	—	3	—
253	Վաղերիանոս և Գաղիենոս որդի նորա	7	—	—
	Յաւոռոս Վաղերիանոսի յաճե փեառն 253 = 311 յարեան երեւ ստան Բոնաւորք յայլ և այլ փեղիս և կայսերք անուանելոյան :			
260	Գաղիենոս նոյն առանձինն	8	—	—
268	Կլոդիոս Բ գոթացի	2	2	—
270	Կուրնալիլոս	—	—	17
270	Աւրեղիոս	4	8	—
275	Տակիտոս	—	6	—
276	Փլորիանոս	—	3	—
276	Պրոքոս	6	4	—

Թագաւոր կացեալ Գաղղիոյ
և ապա Նոնգորարտացւոց իշ-
խանութեանն յաղծեալ ,
պսակեցաւ կայսր յամին 800

	և եկաց նա 'ի նմին	15	1	3
814	Լուգովիկոս Ա Պիոս	26	4	23
840	Լթթարիոս Ա	15	3	8
855	Լուգովիկոս Բ	19	10	15
875	Կարոլոս Բ	1	9	10
877	Լուգովիկոս Գ. պակաս քան զ'	2	—	—
881	Կարոլոս Գ. Կրասոս	7	—	—
887	Արնոլփոս	12	—	—

Ասորով խաղին յիսաւրիա եւ այլ
խաղեր, Բերենգարիոս , Հա-
գոն , Լաֆերպոս , Լադովիկոս
իւնեցեալ Գ. որ արեւաց ամս 29
եւ այլ :

899	Լուգովիկոս Գ.	12	—	—
	Զինի նորա 'ի Գաղղիացւոց անց խաղերն ընդ նմին աս Գերմա- նացիս :			

912	Կոնրադոս Ա	6	11	2
918	Հենրիկոս Ա	17	6	9
936	Ոգոն Ա մեծ	36	10	5
973	Ոգոն Բ	10	7	—
983	Ոգոն Գ.	18	1	17
1002	Հենրիկոս Բ	22	1	7
1024	Կոնրադոս Բ	14	8	27
1039	Հենրիկոս Գ.	17	4	1
1056	Հենրիկոս Գ.	49	10	2
1106	Հենրիկոս Ե	18	10	16
1125	Լթթարիոս Բ	12	3	4
1138	Կոնրադոս Գ.	14	—	—
1152	Փեդերիկոս Ա	38	1	1
1190	Հենրիկոս Զ	7	3	18

1198	Փիլիպպոս	10	3	17
1208	Ոգոն Դ	9	10	26
1212	Փեգերիկոս Բ	37	11	28
Առ ուրիշ յամեն 1247 = 1271				
Հայրեն հախառախաթառ հայերէրք				
Գաւլիէլէոս, Ալիսանոս, Հաւի-				
փարպոս :				
1250	Կոնրադոս Դ	4	—	—
1273	Հռոտուլփոս Ա	17	9	16
1292	Ատուլփոս	6	—	—
1298	Ալպերտ Ա	9	10	8
1308	Հենրիկոս Է	4	7	18
1314	{ Լուդովիկոս Ե	33	—	—
	{ Փեգերիկոս Գ առ նովալ			
	{ ժինչիւ ցմազ	15	2	25
1347	Կարոլոս Դ	31	1	8
1378	Վինկեսլաւոս	21	8	22
1400	Հռոբերտոս	9	8	27
1410	Սիգիսմունտոս	27	2	19
1438	Ալպերտ Բ	1	8	27
1440	Փեգերիկոս Դ	53	6	17
1493	Մաքսիմիլիանոս Ա	25	4	23
1519	Կարոլոս Ե	37	2	23
1558	Փերաինանտոս Ա	6	—	—
1564	Մաքսիմիլիանոս Բ	12	2	18
1576	Հռոտուլփոս Բ	35	3	8
1612	Մատաթիա	6	9	7
1619	Փերաինանտոս Բ	17	5	18
1637	Փերաինանտոս Գ	20	1	15
1658	Լէոբոլա Ա	46	9	18
1705	Յովսէփ Ա	5	11	11
1711	Կարոլոս Զ	28	11	22
1742	Կարոլոս Է	2	11	24
1745	Ֆրանչիսկոս Ա	19	11	5
1765	Յովսէփ Բ	25	—	—

1790	Լէոբոլտ Բ	2	—	—
1792	Ֆրանչիսկոս Բ	44	—	—
.....	Փերանանաս			

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԿԱՅՍԵՐԳ ԲԻԻԶԱՆԴԻՈՅ

364	Վաղէս	14	4	12
379	Թէոդոս Ա մեծ	15	11	29
395	Արկադէոս	13	3	14
408	Թէոդոս Բ փոքր	42	2	27
450	Մարկիանոս	6	6	3
457	Լեւոն Ա	17	—	—
474	{ Լեւոն Բ	—	10	—
	{ Զենոն ընդ ամենայն	17	3	—
491	Անաստաս Ա	27	3	—
518	Յուստինոս Ա երէցն	9	—	23
527	Յուստինիանոս Ա	38	7	15
565	Յուստինոս Բ կրտսեր	12	10	21
578	Տեբերիոս Կոստանդին	3	10	9
582	Մօրիկ Հայկազն	20	3	13
602	Փոկաս	7	10	12
610	Հերակլ	30	4	4
641	Կոստանդին	—	3	14
641	Հերակլէոն	—	4	—
641	Կոստանդ	27	—	—
668	Կոստանդին Պուլգոնատոս	17	—	—
685	Յուստինիանոս Բ	10	—	—
695	Ղեւոնդիոս	3	—	—
698	Աբսիմարոս Տիբեր	7	—	—
705	Յուստինիանոս Բ վերստին	6	—	—
711	Փիլիպպիկոս	1	6	—
713	Անաստաս Բ Արտեմիոս	2	7	12
716	Թէոդոս Գ	1	2	—
717	Լեւոն Գ իսաւրայի	24	2	25
741	Կոստանդին Կոպրոնիմոս	34	2	27

775	Լեւոն Գ	4	11	25
780	Կոստանդին որդի Լեւոնի Գ ընդ Եսթրէայ մօր իւրոյ . . .	16	11	11
797	Եսթրէ ասանձինն	5	2	12
802	Նիկեփորոս Ա	8	8	25
811	Ստաւրափոս	—	2	7
811	Մեքայէլ Ա	1	9	8
813	Լեւոն Ե հայ արծրունի . . .	7	5	13
820	Մեքայէլ Բ	8	9	7
829	Թէոփիլոս	12	3	19
842	Մեքայէլ Գ	25	8	4
867	Վասիլ Ա հայ արշակունի . . .	18	5	5
886	Լեւոն Զ իմաստասէր	25	2	10
911	Աղէքսանդր	1	—	26
912	Կոստանդին Պերփեռուժէն . .	47	4	3
919	Ռոմանոս Ա Լեկապեն հայ ընդ Կոստանդէաւ	25	—	3
959	Ռոմանոս Բ	3	4	6
963	Նիկեփորոս Բ փոկաս	6	3	24
969	Յովհաննէս Ա Չմշկիկ	6	1	—
976	Վասիլ	49	10	—
	Կոստանդին	52	10	2
1028	Ռոմանոս Գ	5	6	—
1034	Մեքայէլ Դ	7	8	—
1041	Մեքայէլ Ե	—	5	5
1042	Զոյէ և Թէոդորա	—	2	—
1042	Կոստանդին Մանուիլ	12	5	19
1054	Թէոդորա վերստին	1	8	23
1056	Մեքայէլ Զ	1	—	9
1057	Իսահակ Ա	2	3	—
1059	Կոստանդին Տուկիծ	7	5	—
1067	Եւդոքսիա և որդիք իւր	—	7	—
1068	Ռոմանոս Դ Դիոժէն	3	8	12
1071	Մեքայէլ Է	6	6	25
1078	Նիկեփորոս Գ	3	6	—

1081	Աւերքս Ա	37	4	15
1118	Յովհաննէս Բ	24	7	21
1143	Մանուէլ Ա	37	5	16
1180	Աւերքս Բ	3	—	—
1183	Անդրոնիկոս Ա	2	—	—
1185	Իսահակ Բ Անկեղոս	9	6	26
1195	Աւերքս Գ Անկեղոս	8	3	10
1203	Իսահակ Բ վերստին և որդի նորա Աւերքս Դ	—	6	20
1204	Աւերքս Ե Մորզուկոս	—	2	15
	Զին Նորա'ի Լապինայ Գրեցին 'ի Բիւզանդիա:			
1204	Բաղդուկնոս Ա	1	1	—
1206	Հենրիկոս Ա	9	9	22
1216	Պետրոս	3	2	—
1221	Հառերատոս	7	—	—
1228	Բաղդուկնոս Բ	33	—	—
	Դաւթեալ անց պէս—Բիւնն առ Յոյնս:			
1260	Միքայէլ Ը Բաղէօլոգ	22	—	10
1282	Անդրոնիկոս Բ առանձին	42	1	19
1325	Անդրոնիկոս Գ ընդ ամենայն	16	4	13
1341	Յովհաննէս Գ ընդ ամենայն	50	—	—
1391	Մանուէլ Բ	34	—	—
1425	Յովհաննէս Դ	23	3	11
1448	Կոստանդին Բաղէօլոգ	4	6	28
	Արեւելեան Կայսերա—Բիւնն յէպ փեւէլոյ ամս 1089, ամիս 2 և օր Դի'ի Վաղէսէ յճահն Կոստանդ նի Բաղէօլոգի, Բաղթա—ի Տաճ կայ յամի 1453. Տայ. 29:			

ԻՆ ՔՆԱԿԱԼՔ ՌՈՒՍԱՅ

Ա. Տ

Ի ԳԻՆԵՎ

988	Վլադիմիր Ա Սվեաթոսլաւիչ	27
1015	Եարոսլաւ Ա որդի նորա	38
1053	Իսիասլաւ Եարոսլաւիչ	24
1077	Վսեվոլոտ Եարոսլաւիչ	15
1092	Սվեաթոփոլք Իսիասլաւիչ	21
1113	Վլադիմիր Բ Վսեվոլոտովիչ Մոնո-	
	մախ	11
1124	Մսթիսլաւ Վլադիմիրովիչ Մոնո-	
	մախով	7
1131	Եարոփոլք Վլադիմիրովիչ Մոնո-	
	մախով	6

Ի ՎԼԱՏԻՄԻՐ ՔԱՂԱՔ

1137	Վէաչեսլաւ Վլադիմիրովիչ Մոնո-	
	մախով	17
1154	Իւրիյ Ա կամ Գէորգ	3
1157	Անդրէաս Ա Իւրեվիչ	17
1174	Դեմետր Ա Վսեվոլոտ	38
1212	Կոստանդին որդի Դեմետրեայ	5
1217	Իւրիյ Բ Եղբայր նորա	20
1237	Եարոսլաւ Բ Եղբայր վերնոյն	9
1246	Աղէքսանդր Ա Նեվսկիյ որդի վեր-	
	նոյն	17
1263	Եարոսլաւ Գ Եղբայր նորին	7

1270	Վասիլ Ա Եարոսլավիչ	5
1275	Դեմեար Բ որդի Աղէքսանդրի Նեփւբեայ	5
1280	Անդրէաս Բ Էդբայր վերնոյն . . .	15
1295	Դանիէլ Էրրորդ որդի Աղէքսանդրի .	8
1303	Միխայիլ Եարոսլավիչ	13

Ի ՄՈՍԿՈՎ

1316	Իւրիյ Գ որդի Դանիէլի	9
1325	Աղէքսանդր Բ որդի Միխայիլի . .	2
1327	Յովհաննէս Կալ Իվան Ա որդի Դա- նիէլի	12
1339	Սիմէոն որդի նորա	13
1352	Յովհաննէս Բ Իվանովիչ	7
1359	Դեմեար Գ Իվանովիչ	29
1388	Վասիլ Բ որդի Դեմեարեայ . . .	36
1424	Վասիլ Գ որդի վերնոյն	29
1453	Վասիլ Դ Վասիլիւմիչ	8
1461	Յովհաննէս Գ Վասիլիւմիչ . սա ախ- րեայ խաղանու	43
1504	Վասիլ Ե որդի նորա	29

Պատկաւոր

1533	Յովհաննէս Դ որդի նորա Թադա- ւոր, որ ախրեայ Աթաերխանու . .	50
1583	Ֆէոտոր Թադաւոր որդի վերնոյն .	14
1597	Պորիս Ղոտուհեան աներորդի վեր- նոյն	8
1605	Վասիլ Զ Իվանովիչ	7
1612	Միխայիլ Ֆէոտորովիչ	33
1645	Աղէքս Միխայիլովիչ	30
1675	Ֆէոտոր Աղէքսեւիչ	6

Կայ-էր+

1681	Մեծն Պետրոս Ա կայսր Ռուսաս- տանու	42	9
1724	Կատարինէ Ա Ալեքսեւինա թագու- հի նորին	2	4
1726	Պետրոս Բ Ալեքսեւիչ թոռն մեծին Պետրոսի	2	8
1729	Աննա Իվանովնա թագուհի նորին .	10	9
1740	Աննա իշխանուհի Մեքլենպուրկայ	1	2
1741	Եղիսաբեթ Բեթրովնա գուսար մե- ծին Պետրոսի	20	
....	Պետրոս Գ Ֆէոտորովիչ		6
1761	Կատարինէ Բ Ալեքսեւինա թագուհի նորին	34	4
1796	Պողոս Բեթրովիչ	4	4
1801	Ալեքսանդր Բաւլովիչ		
1825	Նիկողայոս Բաւլովիչ յետ մահու եղբօրն՝ ի 19 նոյ. յաջորդեաց զհա ՛ ի 20 նոյ :		

ԻՇԽԱՆՔ ԵՒ ԹԱԳԱՒՈՐՔ ՀԱՅՈՑ

Ե. Ք

ՀԱՅԿԱԶՈՒՆՔ

2107	Հայկ Թորգոմեան	80
2026	Արմենակ 46 կամ	96
1980	Արամայիս 40 կամ	90
1940	Ամասիա 32 կամ	82
1908	Գեղամ 50 կամ	100
1858	Հարմա 31 կամ	70
1827	Արամ	58
1769	Արայ	26
1743	Կարգոս որ և Արայ Արայեան	18
1725	Անուշաւան	63
1662	Պարեա	50
1612	Արբակ	44
1568	Զաւան	37
1531	Փառնակ Ա.	54
1478	Սուր	45
1433	Հաւանակ	30
1403	Վաշտակ	22
1381	Հայկակ Ա	18
1363	Ամբակ Ա	14
1349	Առնակ	17
1332	Շաւարշ Ա	6
1326	Եորայր	24
1302	Վստամ	14
1289	Կար	4
1285	Գոռակ	18

1267	Հրանա Ա	25
1242	Բնձակ	15
1227	Գղակ	30
1197	Հօրոյ	3
1194	Զարմայր	12
1180	Հաւարչ Բ	43
1137	Պերճ Ա	35
1102	Արթուհ	27
1075	Պերճ Բ	40
1035	Բաղուկ	50
985	Հոյ	44
941	Յուսակ	31
910	Ամբակ Բ	27
883	Կայսակ	45
838	Փառնաւաղ Ա	33
805	Փառնակ Բ	40
765	Սկայորդի	17
748	Պարոյր պտակաւոր թագաւոր ընդ ամենայն	48
700	Հրաչէայ	22
678	Փառնաւաղ Բ	13
665	Պաճոյճ	35
630	Կոռնակ	8
622	Փաւոս	17
605	Հայկակ Բ	36
569	Երուանդ Ա	4
565	Տիգրան Ա	45
520	Վահագն	27
493	Առաւան	18
475	Ներսէս	35
440	Զարէս	46
394	Արմոգ	9
385	Բայգամ	14
371	Վան	20
351	Վահէ	23

Կ ՈՒՍԱԿԱԼՔ

325	Միհրան կարգեալ յԱղեքսանգրէ	5	6
319	Նէոսպաղոմէոս 'ի Մակեդոնացոց	2	
317	Արդուարդ հայկազն 'ի Մակեդ . .	34	
284	Հրանտ Բ հայկազն 'ի Սեւեւկիաց .	45	
239	Արտաւաղ հայկազն 'ի Սեւեւկի .	50	
189	Արտաշատ 'ի Սեւեւկիացոց	30	
159	Արտաւաղդ որդի Արտաշատայ . .	10	

ԱՐՇԱԿ ՈՒՆԻ ԹԱԳԱՒՈՐԻ

149	Վաղարշակ Ա պարթև	22
127	Արշակ Ա	13
114	Արտաշէս Ա	25
89	Տիգրան Բ 33. ևս 21 ընդ ամենայն ամս	54
	յորս թագաւորեաց նա և 'ի վերայ Սեւեւկիացոց ամս 14.	
55	Արտաւաղդ Ա ընդ հօր իւրում . .	21
35	և ապա առանձին	5
30	Արշամ	29
27	Արքայիս 'ի վերին հայս	11
16	Տիգրան Ժոր	18
1	Արդար որդի Արշամայ	38
	Եւստակ եղբայր Տիգրանայ Ժոր . .	
	Տիգրան իւրեւ	3

Ա. Տ.

3	Ապրիլիս աշխատի	14
16	Վրնն իմ Վրն պարսի	
16	Արշակ պարսի	2
18	Ձեռն Արքայի	17
34	Անանէ և Սանատրուկ	4

35	Ահալ Կառնի	8
35	Միհրապ Վրացի	16
38	Սանատրուկ առանձինն	30
52	Համարա Վրացի	7
52	Տերի	7
60	Տեգրան Իսահակոյն	3
63	Տերի Վրացի 3 Լս	9
68	Երուանդ Բ արշակունի 'ի մօրէ	21
88	Արտաշէս Բ	41
129	Արտաւազդ Բ	2
131	Տիրան Ա	21
152	Տիգրան Գ	42
194	Վաղարշ Գ	20
214	Խոսրով Ա մեծ	45
286	Տրդատ մեծ	56
344	Խոսրով Բ	9
353	Տիրան Բ 11 կամ	10
363	Արշակ Բ 18 կամ	30
381	Պապ 3 կամ	7
384	Վարազդատ արշակունի 2 կամ	4
386	Արշակ Գ 2 Լս	2
386	Վաղարշակ Բ	1
388	Խոսրով Գ արշակունի	5
392	Վառամշակունի	21
414	Խոսրով Վերսին	8
415	Շապուհ պարսիկ	4
422	Արտաշիր	6
	Բարձրահ Լազարուհի-Արշակունի նշան 428	

ՄԱՐԶՊ ԱՆՔ

418	Վահանի արշակունի պարսիկ	11
441	Վասակ սիւնի ընդ ամենայն	10
411	Արորովիկ արշակունի պարսիկ	11

464	Ատրվնառապ պարսիկ	17
481	Սահակ Ա ասպետ բագրատունի	1 7
483	Շապուհ պարսիկ	6
483	Նիխոր պարսիկ	4
484	Անգեկան պարսիկ	7
485	Վահան մամիկոնեան	26
511	Վարդ մամիկոնեան	4
515	Բուրղան պարսիկ	3
518	ՄԺԵԺ գնունի	30
548	Դենշապուհ պարսիկ	4
552	Վշնաովահրամ պարսիկ	6
558	Վարազդատ պարսիկ	6
564	Սուրեն պարսիկ	7
571	Վարդան Բ մամիկոնեան	7
578	Մինհրան պարսիկ	15
593	Սմբատ բագրատունի	8
601	Դաւիթ սահառունի	24
625	Վարազդտիրոյ բագրատունի	7

Կ Ի Ի Բ Ա Պ Ղ Ա Ս Ս Բ , Պ Ա Տ Ի Կ Ե ,

Ե Ի Ո Ս Տ Ի Կ Ա Ն Բ

632	Դաւիթ սահառունի վերափն կիւրապաղատ 'ի կայսերէ Յունաց	4
636	Թէոդորոս ռչաունի իշխան 7 ևս	11
643	Վարազդտիրոյ բագրատունի վերջափն կիւրապաղատ	8
644	Սմբատ բագրատունի կիւրապաղատ	10
654	Համազասպ մամիկոնեան պատրիկ և կիւրապաղատ	5
659	Գրիգոր մամիկոնեան պատրիկ	24
685	Աշոտ բագրատունի պատրիկ	5
690	Ներսէս կամսարական պատրիկ և կիւրապաղատ	5

693	Արդեա հազարացի՝ ոստիկան ա-	
	ռաջին առաքեալ յԱմիրապետէն	2
695	Սմբատ բագրատունի Բիւրատեան	
	կիւրապաղատ	9
704	Կաշմ հազարացի ոստիկան	14
717	Վելթ հազարացի ոստիկան	10
727	Մահմետ ոստիկան	5
732	Արդւազիզ ոստիկան	10
742	Մրուան ոստիկան	1
743	Աշոտ բագրատունի պատրիկ	15
758	Եղիտ Ա հազարացի ոստիկան	2
760	Սահակ Բ բագրատունի պատրիկ	6
	և այլ ևս	4
766	Սիւլէյման հազարացի ոստիկան	3
769	Պէքիր հազ . ոստիկան	9
778	Հասան հազ . ոստիկան	3
781	Իշխանք Հայոց պայտաւտէն	5
786	Եղիտ Բ հազ . ոստիկան	12
798	Խուշիմայ հազ . ոստիկան	20
818	Հոլ հազ . ոստիկան	17
835	Բագարատ բագրատունի պատրիկ	14
848	Ասուսէթ ոստիկան 'ի ցեղէ Պարսից	1
850	Բուղայ հազար . ոստիկան	5
855	Շէխի պարսիկ վերակացու	4

ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ ԹԱԳԱՒՈՐԳ

859	Աշոտ Ա մեծ բագրատունի ընդ ա-	
	մենայն	32
890	Սմբատ Ա	23
908	Գափիկ աբծրուանի 'ի վասպուրական	29
914	Աշոտ Բ Երկաթ Շահնշահ	14
921	Աւար Շահաւդեան 'ի Գոթն	15
928	Աբաս	24
937	Դեբեհի Աւար աբծրուանի որդի Գափ	

	կայ 'ի վասպուրական	16
952	Աշոտ Գ Ողորմած Շահաբադ	26
953	Աբուսահլ Զահապուր արծրունի 'ի վասպուրական	19
962	Մուշեղ 'ի Կարս 23 կամ	25
972	Աշոտ Սահակ արծրունի 'ի վասպուրա- կան	14
	Գուրգեն Խաչի	32
	Սենեգերի Զաւաննէսնախ 'ի վասպու- րական և ապա 'ի Սեփասպիտ	55
977	Սմբատ Բ տիեզերակալ	12
984	Աբաս 'ի Կարս	45
989	Գագիկ Ա Շահնշահ	30
1020	Յովհաննէս որ և Սմբատ	20
1021	Աշոտ Գագ	19
1027	Գաւիթ արծրունի 'ի Սեփասպիտ	10
1029	Գագիկ 'ի Կարս	52
1037	Աբով արծրունի և Աբուսահլ եղբայր Գաւիթ 'ի Սեփասպիտ	43
1042	Գագիկ Բ	3
	Յամին 1079 յորում Տեառնաւ 'ի Վա- րանդուրէան՝ Բաբայա Լափաւորո- ւիւնն Բափրապունէայ :	

ՌՈՒԲԻՆԵԱՆ ԻՇԽԱՆՔ ԵՒ ԹԱ-
ԳԱՒՈՐՔ

1080	Ռուբէն Ա մեծ տիրէ 'ի Կողմանս Կիլիկիոյ և Տորոսի	15
1095	Կոստանդին Ա	5
1100	Թորոս Ա	23
1123	Լէւոն Ա	15
1144	Թորոս Բ	24
1168	Թովմաս	1
1169	Մշէհ	5

1174	Ռուբէն Բ	11	
1185	Լեւոն Բ մեծ	13	
	Լապա սլսակեալ յամին 1198 թա-		
	դաւորէ 21 ընդ ամենայն ամս . .	34	
1219	Զապէլ դշտոյ	1	
1220	Փիլիպպոս լատին	2	
1224	Հեթում Ե	45	
1269	Լեւոն Գ	20	
1289	Հեթում Բ	4	
1293	Թորոս Գ	2	
1295	Հեթում Բ վերստին	1	
1296	Սմբատ	2	
1298	Կոստանդին Բ 1 կամ	2	
1300	Հեթում երրորդ անգամ	5	3
1305	Լեւոն Դ	3	
1308	Օշին եղբայր Հեթմոյ	12	6
1320	Լեւոն Ե	22	
1342	Կոստանդին Գ	1	
1343	Գուխոն	2	
1345	Կոստանդին Դ	18	
1365	Լեւոն Զ	11	
	Ի 1393 Վախճանի Լեւոն Ռաֆաւոր 'ի		
	Գաղլիա 'ի Վարանդաւելեան Իւրաւմ,		
	և Բառնի Ռաֆաւորաւելեան Հայոց		
	Խապարո:		

Յ ԱՆԿ ԱՆՈՒ ԱՆՑ

Աբաս 204.

Աբգար արքայ 9. 189.

Աբգար պատգամաւոր 408.

Աբղլայ 121.

Աբեղիոս 9.

Ագապետոս Ա պապ 84. 88.

Ագապետոս Բ պապ 190.

Ագնէս կայսրուհի 212. 220. 228. 226.

Ագուիլա 91. 118. 209. 243.

Ագուիսկրանա 144.

Ագուիտանիա 140.

Ագրիպինոս 22.

Ագրիպպաս 99.

Ագալգակոս 193.

Ագալվալգոս 102.

Ադգէ 8.

Ադէլֆերտոս հերձուածող 131.

Ադէլֆերտոս իշխան 172. 180.

Ադրիանոս կայսր 12. 13.

Ադր. Ա պապ 138.

Ադր. Բ պապ 162.

Ադր. Գ պապ 167.

Ադր. Դ պապ 254.

Ադր. Ե պապ 294.

Ադր. Ջ պապ 390.

Ազարիա կաթողիկոս 420.

Աթալարիկոս 83.

Աթանաս 50-52. 58. 59.

Աւարակիոս 60.

Աւէքս Ա 229-233.

- Աւեքս Բ 260.
 Աւեքս Գ 269.
 Աւմերիկ 262.
 Ալպերտ կայսր 315-317.
 Ալպերտ մեծ 313. 449.
 Ալփոնսոս արքայ 273.
 Ալփոնսոս արքայ այլ 327.
 Ալփոնսոս դուքս 249. 259.
 Ահակ. Ահակիոս 70. 72. 78.
 Ահեմետեանք 83.
 Ահիւղաս 22.
 Ահրի 303.
 Ահմէտ Ա Լ Բ 458
 Ահմէտ Գ 490.
 Ալտթոն պապ 112.
 Ալամանդարոս 75.
 Ալբերիկոս 186. 187.
 Ալբերտոս 234.
 Ալբիդեանք 259. 271. 272. 276.
 Ալբինոս 66.
 Ալեքսանդր եպիսկոպոս 57.
 Ալեքս. կայսր 26. 27.
 Ալեքս. Ա պապ 12.
 Ալեքս. Բ պապ 223.
 Ալեքս. Գ պապ 256.
 Ալեքս. Դ պապ 283.
 Ալեքս. Ե պապ 351.
 Ալեքս. Զ պապ 378.
 Ալեքս. Ի պապ 443. 451.
 Ալեքս. Լ պապ 452.
 Ալեքս Սողոսեան 473.
 Ալեքսանդրիա 9. 21-23. 152.
 Ալեքսանարոս 41.
 Ալմարիկոս 272.
 Ալուանք 58.

- Աղիբեառոս 163.
 Ամալիա 221.
 Ամերիկա. Ամերիկոս 377. 379. 382. 416.
 Ամբրոսիոս 52. 57. 59. 310.
 Այա սոֆիա 96.
 Այեգինոս 66.
 Անագնիա 256. 312.
 Անակ 42.
 Անակղեառոս սլապ 10.
 Անակղեառոս Բ տերապապ 245.
 Անանէ 9.
 Անանիա շիսակացի 120.
 Անանիոս եպիսկոպոս 9.
 Անաստաս Ա կայսր 71-74. 78.
 Անաս. Բ կայսր 125. 126.
 Անաս. կարդինալ 157.
 Անաս. գերապապ 159.
 Անաս. Ա պապ 56.
 Անաս. Բ պապ 73.
 Անաս. Գ պապ 181.
 Անաս. պատրիարք 134.
 Անգղիա. Անգղիացիք 19. 93. 96. 130. 329. 343.
 Անդեկան 77.
 Անդրէաս Ալէքին 460.
 Անդր. առաքեալ 9. 369.
 Անդր. Կոմնենց 464.
 Անդր. հերձուածող 94.
 Անդր. Քորսինոս 440.
 Անդրոնիկոս Բ կայսր 301-320
 Անդրոնիկոս Գ կայսր 324.
 Անթեմիոս կայսր 69.
 Անթերոս պապ 28.
 Անթիմոս եպիսկոպոս 84-86. 87.
 Անի 336. 346.
 Անիկոոս պապ 17.

Անկիւրերտոս 142.

Աննա Բոլենա 395.

Անսգարիոս 157.

Անտիոք 2. 3. 9. 21-23.

Անտոն անապատական 42. 58.

Անտոն պատաւփոնացի 279. 313. 467.

Անտոնինոս արքեպիսկոպոս 365.

Անտոնին. եպիսկոպոս 23.

Անտոնին. Ուղտիկոս 460.

Անտոնին. Պիոս կայսր 14-16.

Անտոնին. սուրբ 392.

Անքոնա 469. 479.

Ապղլաղիզ 146.

Ապիոն 22.

Ապոլինար 54.

Ապոլինարոս եպիսկոպոս 22.

Ապսիւլ Համիտ 490.

Առաքելականք 301.

Ասիղեպիադէս եպիսկոպոս 41.

Աստուլիոս 133.

Աստուածատուր Ա պապ 100.

Աստ. Բ պապ 110.

Աստուլիոս կայսր 305-309.

Արարացիք 155. 157. 139. 208.

Արաւսիկա 83.

Արեւատ 48. 67.

Արեւորդիք 273.

Արիանիտք, Արիանոսք 50. 51. 54. 56. 71. 80.

Արիոս 48. 71.

Արկադէոս կայսր 56. 60.

Արմաւիր 9.

Արնալդոս. Արնալդոսեանք 246. 250. 255. 264.

Արնորիոս 44.

Արնուլփոս արքայ 170.

Արշակունիք 77.

- Արսենիոս Եպիսկոպոս 159.
 Արտաղդոս 190.
 Արտաշատ 9. 59.
 Արտեմոն 20.
 Արքեղայոս 8. 58.
 Ախրիկանոս 41.
 Ախրիկէ 28. 33. 46. 55.
 Աբայիա 9.
 Աբիւղաս Եպիսկոպոս 57.
 Աւենիոն 318. 323. 324. 328. 333. 335. 337. 339.
 340. 342. 346. 348. 350. 427. 453.
 Բաբելաս Եպիսկոպոս 42.
 Բաբիանոս Եպիսկոպոս 42.
 Բադարան 177.
 Բադրատունիք 177. 236. 237.
 Բալլիոնեանք 385.
 Բաղդին Ա. Բ. Գ. 262.
 Բաղդովնոս Ա Կայսր 271.
 Բաղդուլ. Բ Կայսր 279-286.
 Բաղդատ 145.
 Բանթէոն 99.
 Բառնաբեանք 393.
 Բասոս 65.
 Բարդաս 160. 163.
 Բարդողոմէոս առաքեալ 9.
 Բարդուղ. դերասպապ 276.
 Բարդուղ. Եպիսկոպոս 323.
 Բարսեղ 52. 58.
 Բարմա 485.
 Բարոնիոս 13. 429. 432-434.
 Բաքիլոս 23.
 Բելարմինոս 404. 429.
 Բելիսարիոս 86. 87.
 Բեկտոր. տես Վեկտոր.
 Բենեդիկտոս աբբայ 94. 95

ԲԵՆ. Ա պատ 90. 93.

ԲԵՆ. Բ պատ 114.

ԲԵՆ. Գ պատ 158.

ԲԵՆ. Դ պատ 178.

ԲԵՆ. Ե պատ 193.

ԲԵՆ. Զ պատ 196.

ԲԵՆ. Է պատ 197.

ԲԵՆ. Ը պատ 207.

ԲԵՆ. Թ պատ 210.

ԲԵՆ. Ճ գերապատ 220. 222.

ԲԵՆ. Յ կամ յԱ պատ 315.

ԲԵՆ. ՅԲ պատ 324.

ԲԵՆ. ՅԲ կամ յԳ պատ յԱ-Էնիոն 344. 348.

350. 355.

ԲԵՆ. յԳ պատ 465.

ԲԵՆ. յԴ պատ 56. 471.

ԲԵՆԵՎԵՆՈ 216. 230. 231. 241. 255.

ԲԵՆԻԱՍԻՆ Եպիսկոպոս 21.

ԲԵՆՆՈՆ 392.

ԲԵՆՈՒՎՈՂԵԱՆԷ 385.

ԲԵՆՆԱՐԴՈՍ Եպիսկոպոս 216.

ԲԵՆ. սուրբ 246. 247. 251 252.

ԲԵՆԱՐԻՈՆ կարգինալ 374.

ԲԵՍՈՒԼԱՆ 364.

ԲԵՐԵՆԳԱՐԻՈՍ արքայ 181. 183. 191.

ԲԵՐԵՆ. ՀԵՐՃՈՒԱԾՈՂ 215. 217. 221. 228.

ԲԼԱԳԻՆԱ զբապետ 375.

ԲՂԱՄԻՆԱ 372.

ԲՈՂՈՆՈՍ 165.

ԲՈՅԵՄԻԱ. ԲՈՅԵՄԱՅԷ 236. 388.

ԲՈՆԻՍ 95. /

ԲՈՒՆԱՎԵՆՈՒՐԱ 287. 290. 375. 419.

ԲՈՆՈՆԻԱ. ԲՈՆՈՆԻԱՅԷ 134. 357. 360.

ԲՈՐԲՈՐԻԿՈՍ 158.

ԲՈՒԼԼԱՐԷ 158. 161. 164.

- Բրիգիտա 337.
 Բրիտանիա. Բրիտանիացիք 19. 126.
 Բրիքսիա 226.
 Բրուկենաիա 330.
 Բրուգիոս 357.
 Բրուենոն 190. 233.
 Գազիմիր 210.
 Գալօիլան 271.
 Գաղբուրնոս 27.
 Գաղերիոս կայսր 43.
 Գաղիենոս կայսր 36.
 Գաղլիա 66. 73. 79. 133. 142. 147. 168. 327. 332.
 Գաղլիացիք 300. 329. 343. 484. 485. 493.
 Գաղմարիա 86.
 Գաղղոս կայսր 32. 33.
 Գայիանեանք 120.
 Գայիանոս եպիսկոպոս 22.
 Գայիոս եպիսկոպոս 22.
 Գայիոս սրապ 39.
 Գառնիկ 58. 77.
 Գելասիոս Ա սրապ 71.
 Գելաս. Բ սրապ 238.
 Գենգիոս Փրանկիբան 238.
 Գենուացիք 263. 276. 279. 284. 382.
 Գերարգոս կարգինալ 255.
 Գերմանիա. Գերմանացիք 128. 145. 255. 408.
 Գերմանիոն 23.
 Գերմանոս 145.
 Գիլբերտոս 252.
 Գիլգիբերտոս 89.
 Գոլումպոս 377. 382.
 Գորգիանոս 23.
 Գուլթք 60. 83. 86.
 Գուխտոն արքայ Երուս. 262. 267. 274.
 Գուխտոն արքայ Հայոց 330.

- ԳՈՒԼԻԷԼՈՍ արքայ Սիկիլիոյ 255.
 ԳՈՒԼ. ԳՈՒՔՍ 224.
 ԳՈՒԼ. Հերձուածող 283.
 ԳՈՒԼ. Նոկարետոս 312. 316.
 ԳՐԱՍԻԿ 91. 102. 209. 243. 363.
 ԳՐԻԳՈՐ աստուածաբան 58.
 ԳՐ. արքայ Բոյեմիոյ 372.
 ԳՐ. Բարբադիկոս 466. 477.
 ԳՐ. Էպիսկոպոս 215. 225.
 ԳՐ. Լուսաւորիչ 2. 47.
 ԳՐ. Գ Կաթողիկոս պահլաւունի 251.
 ԳՐ. Դ Կաթող. Տղայ 260. 266.
 ԳՐ. Զ Կաթող. Ապիրատ 270.
 ԳՐ. Է Կաթող. անաւարզեցի 311. 319.
 ԳՐ. մագիստրոս 236.
 ԳՐ. մամիկոնեան 121.
 ԳՐ. նարեկացի 204. 236.
 ԳՐ. Նիւսացի 58.
 ԳՐ. Ն պապ մեծ 90. 91. 93. 310.
 ԳՐ. Բ պապ 126.
 ԳՐ. Գ պապ 129. 133.
 ԳՐ. Դ պապ 151.
 ԳՐ. Ե պապ 200.
 ԳՐ. Զ պապ 211.
 ԳՐ. Է պապ 225.
 ԳՐ. Ը պապ 263.
 ԳՐ. Թ դերասպապ. տէս Մաւրիտիոս.
 ԳՐ. Թ պապ 48. 277.
 ԳՐ. Ժ պապ 290. 361.
 ԳՐ. ԺԱ պապ 338.
 ԳՐ. ԺԲ պապ 349.
 ԳՐ. ԺԳ պապ 413.
 ԳՐ. ԺԴ պապ 423.
 ԳՐ. ԺԵ պապ 436.
 ԳՐ. ԺԶ պապ 508.

- Գր. Սիրակուսայ 161.
 Գր. սքանչելագործ 41.
 Դաղմատիա. Դաղմատացիք 72. 105. 281.
 Դամասոս եպիսկոպոս 188.
 Դամ. Ա պապ 53.
 Դամ. Բ պապ 213.
 Դամիանոս 19.
 Դանիէլ վարդապետ 327.
 Դանիք 336.
 Դաւիթ անյաղթ 76.
 Դաւիթ ինքնակալ Եթովպիոյ 396.
 Դաւիթ Ե կաթողիկոս 435.
 Դեկոս կայսր 30.
 Դեմետրիոս Աղեքսանդրիոյ եպիսկոպոս 23.
 Դեմեար. Անտիոքայ եպիսկոպոս 42.
 Դենշապուհ 96.
 Դեսիգեր արքայ 135. 139. 140.
 Դեսիգերիոս արքայ 219.
 Դէոսկորոս գերապապ 82.
 Դէոսկորոս հերձուածող 67.
 Դիոկղեաիանոս 39. 40.
 Դիոնեսիոս աղեքսանդրացի 33. 36. 37. 42.
 Դիոնես. կորնթացի 18.
 Դիոնես. պապ 36.
 Դիոս եպիսկոպոս 23.
 Դոդոն 136.
 Դոմեաիանոս 6.
 Դոմինիկեանք 278. 323. 369. 375. 428. 434.
 Դոմինիկոս 271. 275. 279. 313.
 Դոմնաս եպիսկոպոս 42.
 Դոնատոս. Դոնատեանք 46. 48. 55.
 Դոնոս Ա պապ 111.
 Դոնոս Բ պապ 197.
 Դոսթանա 4. 199. 485.
 Դուին 59.

Դուզիքիանոս 23.

Եբիովն 20.

Եգիպտոս 460.

Եգիպտոս Ալվարոս 333.

Եգիպտոս Էպիսկոպոս 195.

Եդեսիա 9. 86. 189. 204.

Եդուարդ արքայ սուրբ 224.

Եզնիկ 76.

Եթովպիա. Եթովպացիք 360. 361. 460.

Ելեւթերիոս պապ 19.

Եկեղնոս 283.

Եղիպանդոս 141.

Եղիսաբեթ Թագուհի Անդղիոյ 402. 411.

Եղիս. Թագուհի Փորդուգեզից 440.

Ենիգալէ 324.

Եպիփան 52. 59.

Եռինէ Թագուհի 140.

Ետվնոս արքայ 101.

Երազգաւորս 177.

Երանոս 19. 41.

Երիդանի արքայ 324.

Երմէնեկիլտոս 92.

Երովն Էպիսկոպոս 22.

Երուանդաշատ 9.

Երուսաղէմ 2. 3. 8. 9. 21-23. 58. 101. 103. 120.

155. 237. 242. 262. 273. 277. 284. 295. 336.

Եւարիստոս պապ 11.

Եւգինէոս Ա պապ 108.

Եւգին. Բ պապ 150.

Եւգին. Գ պապ 250.

Եւգին. Դ պապ 358.

Եւզաղիոս 62.

Եւմենէս Էպիսկոպոս 22.

Եւոդիոս 3. 9.

Եւսեբիոս Էպիսկոպոս Նիկոմիդէայ 58.

Եւս. կէսարացի 4. 16. 21. 34.

Եւս. սլաւ 44.

Եւտիբէս. Եւտիբականք 67-70. 72. 78. 87.

Եւտիբիանոս սլաւ 38.

Եւփիմիոս 72. 78.

Եփեսոս 9. 21. 64. 65. 68.

Եփրեմ ասորի 59.

Եփրեմ եպիսկոպոս 22.

Ջաբդաս 57.

Ջակքէոս եպիսկոպոս 21.

Ջապէլ 278. 313. 314.

Ջաքարիա զօրապետ 119.

Ջաք. կաթողիկոս 347.

Ջաք. մարգարէ 25.

Ջաք. նուիրակ 161.

Ջաք. սլաւ 130.

Ջեբէննոս եպիսկոպոս 41.

Ջենոն կայսր 69. 70.

Ջեփիւռնիոս սլաւ 24.

Ջմիւռնիա 17.

Ջոսիմոս սլաւ 61.

Էլիոգաբաղոս կայսր 25.

Էմմանուէլ կոմնէնոս 247-256.

Էոլն 251.

Էջմիածին 120.

Թադէոս առաքեալ 8. 9. 57.

Թաթարք 282. 284.

Թեսիա 131.

Թետոն 20.

Թերեզիա կոյս 412. 437.

Թեւտոնեան առաքեալք 265.

Թէաալինք 393. 405. 430.

Թէոգիտոն 23.

Թէոդոն 20.

Թէոդոս Ա կայսր Մեծ 54. 55.

- Թէոգոս Բ կայսր 61. 62. 64-66.
 Թէոգոտոս արքայ 84.
 Թէոգորա 182. 183.
 Թէոգորա կայսրուհի 217.
 Թէոգորեոս 52.
 Թէոգորիկոս արքայ 74. 79. 80. 81.
 Թէոգորիկոս գերապապ 234.
 Թէոգորոս գեոպան 146.
 Թէոգ. կուսակալ 117.
 Թէոգ. Ա պապ 105.
 Թէոգ. Բ պապ 174.
 Թէոգ. քաջանայ 116.
 Թէովնաս եպիսկոպոս 42.
 Թէովիլակոտոս պատրիարք 185.
 Թէովի. պատրիկ 122.
 Թէովիլոս եպիսկոպոս 22.
 Թովմաս ագուլինացի 287. 323. 411.
 Թով. արքեպիսկոպոս Կանտուարիոյ 257.
 Թով. արքեպիսկոպոս Վալենցիոյ 444.
 Թով. Բաղէոլոգ 369.
 Թով. Մոռոս 398.
 Թով. Մաւրոգանոս 271.
 Թով. վարդապետ 360.
 Թորգան 77.
 Թուրին 485.
 Թրակիա 51.
 Իբերնիա 262.
 Իգնատիոս եպիսկոպոս Անտիոքայ 9. 21.
 Իգնատ. հիմնադիր Յիսուսեանց 399. 401. 430.
 431. 437. 451.
 Իգնատ. պատրիարք 160. 161. 163. 165.
 Իլարիոն 67.
 Իլարիոս պապ 68.
 Իննովկենտիոս Ա պապ 60.
 Իննով. Բ պապ 244.

- Իննով. Գ. պապ 269.
 Իննով. Գ. գերասպապ 257.
 Իննով. Դ. պապ 280.
 Իննով. Ե. պապ 292.
 Իննով. Զ. պապ 332.
 Իննով. Է. պապ 348.
 Իննով. Ը. պապ 376.
 Իննով. Թ. պապ 425.
 Իննով. Ժ. պապ 441.
 Իննով. ԺԱ. պապ 449.
 Իննով. ԺԲ. պապ 454.
 Իննով. ԺԳ. պապ 463.
 Ինքիրման 7.
 Իսրահիմ 458.
 Իւլանապէք 396. 484.
 Իսահակ Անկէլոս 261-267.
 Իսահակ Բերերիոս 443.
 Իսահակ Կոմնենոս 219.
 Իսիդորոս 437.
 Իսարիա 105. 118. 210.
 Իտալիա. Իտալացիք 60. 64. 90-92. 257.
 Իրմինգանդիա 147.
 Լամբերտոս Կայսր 170-175.
 Լանկթամուր 347.
 Լանտոս պապ 182.
 Լանփրանկոս 215.
 Լատերան 46. 103. 172. 180. 234. 241. 246. 259.
 272. 339. 386. 387. 420. 466.
 Լատինք 410.
 Լատիւլաւ արքայ 348. 349. 352. 354.
 Լաւրենտիոս գերասպապ 74.
 Լաւրեն. Էրէց 91.
 Լաւրեն. սաարիարդ 259. 363. 454.
 Լաւրեն. վիայ 35.
 Լաւրեստոն 304. 370. 371. 396. 474.

- Լեհաստան 195.
 Լեւոն Բ արքայ 265. 268. 270.
 Լեւոն Գ արքայ 291.
 Լեւոն Դ արքայ 319.
 Լեւոն Ե արքայ 327.
 Լեւոն Ջ արքայ 337. 342.
 Լեւոն Ա կայսր 68. 69.
 Լեւոն կայսր արժրուհի 147. 148.
 Լեւոն կայսր իմաստասէր 169-180. 181. 184.
 Լեւոն կայսր իսաւրացի 127-129.
 Լեւոն Ա պապ 66. 68.
 Լեւոն Բ պապ 113.
 Լեւոն Գ պապ 142.
 Լեւոն Դ պապ 156.
 Լեւոն Ե պապ 179.
 Լեւոն Ջ պապ 184.
 Լեւոն Է պապ 186.
 Լեւոն Ը դերապապ 192-194.
 Լեւոն Թ պապ 214.
 Լեւոն Ժ պապ 387.
 Լեւոն ԺԱ պապ 433.
 Լեւոն ԺԲ պապ 496.
 Լեւոնիդէս 41.
 Լէոբուլա Ա կայսր 446-459.
 Լէովզիա 245.
 Լիբերիոս պապ 51.
 Լիկիանոս 45.
 Լինոս պապ 4-7.
 Լոթարիոս Ա կայսր 149. 150. 153. 154. 157-159.
 Լոթարիոս Բ կայսր 243-245.
 Լոնգորարտացիք 89-91. 126. 128. 129. 131. 139.
 140. 149. 154. 169.
 Լորեդո. տես Լաւրետոն.
 Լուգա 224.
 Լուգդոն 89. 281. 291.

- Լուգինա 44.
 Լուգովիկոս անտեկաւեցի 344. 352. 354.
 Լուդ. արքայ Հունգարիոյ 391.
 Լուդ. Զ արքայ 239. 240. 245.
 Լուդ. Է արքայ 245. 251. 253. 257.
 Լուդ. Թ արքայ սուրբ 280. 288. 289. 310.
 Լուդ. ԺԱ արքայ 370.
 Լուդ. ԺԴ արքայ 450.
 Լուդ. Բաւարոս 321. 322. 325. 329.
 Լուդ. Բերտրանդոս 449.
 Լուդ. Ա Պիոս կայսր 247-153.
 Լուդ. Բ կայսր 157-164.
 Լուդ. Գ կայսր 165.
 Լուդ. Գ կայսր այլ 178-183.
 Լուդ. Մովնա 428.
 Լուդ. Սփորցա 379.
 Լուիտպրանդոս 180.
 Լուիտպրանդոս արքայ 131.
 Լուիճի Կոնճակա 437.
 Լուիճիա Բալառինա 444.
 Լուկիոս կայսր 16.
 Լուկիոս արքայ 19.
 Լուկիատոս 325.
 Լունա 39.
 Լուտեր. տես Մարտինոս Լուտեր.
 Խադ 59.
 Խաչակիրք 232. 236. 253. 263. 270. 271. 276. 287.
 366.
 Խաչատուր կաթողիկոս 444.
 Խոսրով անձեւացի 204.
 Խոսրով Պարսէց արքայ 101.
 Խրիմ 7.
 Ծերապ Եադօբ 361.
 Ծփան 258.
 Կադովալոս 118.

Կալիստոս Ա պապ 25. 28.

Կալիս. Բ պապ 240.

Կալիս. Գ. պապ 366

Կալվինիկոս պատրիարք 122.

Կալվին. Կալվինականք 396. 398. 424. 428. 430.
443.

Կաղաբրիա 129. 149. 469.

Կամենից 451.

Կամուանիա 18.

Կայեռանոս 393. 405. 440. 449.

Կանգիաոս 141.

Կապիտուլիոն 469. 472.

Կապուլա 194. 230. 239. 282.

Կասինա 131.

Կասիանոս Էպիսկոպոս 22.

Կաստիլանա 259.

Կաստին 31.

Կատարինէ բոնոնիացի 460.

Կատ. գշիոյ հայկազուն 382.

Կատ. Թագուհի 395.

Կատ. սենացի 339. 340. 343. 370.

Կատ. Փղիսքա 470.

Կարապետ կաթողիկոս 467.

Կարթագինէ. Կարթագինեցիք 28. 31. 33. 56. 61.
289.

Կարթուսեանք 333.

Կարինոս կայսր 39.

Կարմեղականք 259. 301. 412. 455.

Կարմեղոս 259.

Կարողոս արքայ Սիկիլիոյ 296. 297. 299.

Կար. Ե արքայ 388.

Կար. Է արքայ 370.

Կար. Բորբոն 394.

Կար. Բորբոմէոս 435.

Կար. Կալվոս 163. 164.

- Կար. Ա կայսր մեծ 131. 139. 140-145. 147. 176.
 Կար. Գ կայսր Կրասոս 166-168.
 Կար. Դ կայսր 332-341.
 Կար. Ե կայսր 390-404.
 Կար. Ջ կայսր 463-471.
 Կար. Կոմս 288.
 Կար. Մարտեւլոս 129. 133.
 Կաֆայ 324.
 Կեկեւիանոս 46.
 Կեղադիոն 22.
 Կեղեսաեանք 60.
 Կեղեսաիանոս Ա պապ 64.
 Կեղ. Բ պապ 247.
 Կեղ. Գ պապ 267.
 Կեղ. Գ դերապապ 257.
 Կեղ. Դ պապ 279.
 Կեղ. Ե պապ 305. 319.
 Կեղեսաիոս 61.
 Կեսար Բիւս 435.
 Կեսար Բորճեան 380. 385.
 Կեսարիա. Կեսարացիք 23. 36.
 Կեսարիոս 82. 83.
 Կերդոն եպիսկոպոս 21.
 Կերդոն հերձուածող 15.
 Կիբեւեանք 291. 311.
 Կիլիկիա 237. 265. 268.
 Կիպրիանոս 28. 30. 32-34. 42.
 Կիպրոս 267. 336. 382. 411.
 Կիսապեղադեանք 82.
 Կիսարիանոս 52.
 Կիստերոսականք 233. 251.
 Կիրակոս սլաւրիարդ 440.
 Կիւրեղ ազեքսանդրացի 64. 66. 76.
 Կիւրոս եպիսկոպոս 42.
 Կիւրոս հերձուածող 106.

- Կիւրոս պատրիարք 125.
 Կլարամոնտիս 232.
 Կղեգոս պապ 6.
 Կղեմէս ասէքսանդրացի 41.
 Կղ. Հերձուածող 131.
 Կղ. Ա պապ 6. 28. 29. 80. 107.
 Կղ. Բ պապ 212.
 Կղ. Գ պապ 264.
 Կղ. Գ գերապապ 227. 230. 231. 234.
 Կղ. Դ պապ 287.
 Կղ. Ե պապ 317. 361.
 Կղ. Զ պապ 328.
 Կղ. Է պապ 393.
 Կղ. Է պապ յԱւենին 342. 343.
 Կղ. Ը պապ 426.
 Կղ. Թ պապ 446.
 Կղ. Ժ պապ 448.
 Կղ. ԺԱ պապ 459.
 Կղ. ԺԲ պապ 468.
 Կղ. ԺԳ պապ 476.
 Կղ. ԺԴ պապ 479.
 Կղոզովէոս 73. 79.
 Կղօզիոս կայսր 1-3.
 Կղոնիակա 239.
 Կողմոս դուքս 411.
 Կոթարդոս 245.
 Կոմոգոս կայսր 20.
 Կոմպոստելա 183. 217.
 Կոնկոյ 434. 440.
 Կոնոն Էպիսկոպոս 240.
 Կոնոն պապ 116.
 Կոնրադինոս 283. 289.
 Կոնրադոս Էպիսկոպոս 241.
 Կոնր. Բ կայսր 209. 210.
 Կոնր. Գ կայսր 247-250. 253.

- Կոստանդինոս կայսր 130-140.
 Կոստանդ կայսր արևելեան. 104. 109.
 Կոստ. Հայր մեծին Կոստ. 43.
 Կոստ. որդի մեծին Կոստ. 51. 52.
 Կոստանդիա կայսրուհի 268. 270.
 Կոստանդիանոս մեծ 44-50. 57. 58. 155.
 Կոստանդին Բաղէոլոգ կայսր 364.
 Կոստ. Թագաւոր 331. 333.
 Կոստ. Ա կաթողիկոս 278.
 Կոստ. Ե կաթողիկոս 360.
 Կոստ. Կոստանդինոս կայսր 140.
 Կոստ. Մոնոմախոս կայսր 211-214.
 Կոստ. որդի Լեւոնի Դ կայսր 142.
 Կոստ. պապ 124.
 Կոստ. զերապապ 136.
 Կոստ. Պերսիեռուժէն կայսր 181-191.
 Կոստ. Պուգոնատոս կայսր 110-115.
 Կոստ. Տուկիծ կայսր 221-223.
 Կոստանդինուպօլիս 54. 60. 112. 113. 120. 144.
 163. 313.
 Կոտիւրեաոս 232. 273.
 Կորբիանոս 127.
 Կորիւն 76.
 Կորմոս 145.
 Կորսիկա 276.
 Կուալդերիոս 243.
 Կուէսնեղոս 461.
 Կուիրինալէ 420.
 Կուէլեանք 291.
 Կումանոն 126.
 Կուռնելիոս Աւսինա 133.
 Կուռ. Էպիսկոպոս 21.
 Կուռ. Յանսէնիոս 442. 443.
 Կուռ. պապ 30. 44.
 Կրեսկենափոս 199. 201.

- Կրկնէ 109. 444. 447.
 Կրէնօպլ 493.
 Կրկնակնունք 33. 55. 56.
 Հագարայիք 121.
 Հաղթատ 204.
 Համազասպ լկայ 145.
 Հայք 414. 421. 432.
 Հապէշք 388.
 Հեթում Ա թագաւոր 278. 289.
 Հեթում Բ թագաւոր 303.
 Հեղինէ կին Կոստ. մեծի 48. 58. 155.
 Հեղինէ կին Կոստ. Բաղէ. 365.
 Հենրիկոս Բ արքայ Անգլ. 257. 262.
 Հենր. Ը արքայ Անգլ. 384. 395. 398.
 Հենր. կայսր արևելեան 275.
 Հենր. Բ կայսր 205-208.
 Հենր. Գ կայսր 211-218.
 Հենր. Դ կայսր 219-234.
 Հենր. Ե կայսր 234-243.
 Հենր. Զ կայսր 267.
 Հենր. Է կայսր 319. 321.
 Հենր. սուրբ 511.
 Հերակլ կայսր 100-105.
 Հերակլ որդի Կոստանդեայ 115.
 Հերակլէս եպիսկոպոս 41.
 Հերոլդոս արքայ 203.
 Հերոլդոս արքեպիսկոպոս 195.
 Հերոլդոս ըսնաւոր 224.
 Հերոնիմեանք 339.
 Հերոնիմոս 53. 57. 59. 76. 310.
 Հերոնիմոս Նմիլիանոս 473.
 Հերմոն եպիսկոպոս 57.
 Հիլդեգարթէ 252.
 Հիլահերիկոս 78.
 Հիմենոս եպիսկոպոս 42.

- Հիմերիոս եպիսկոպոս 55.
 Հիպպոդիաէս եպիսկոպոս 41.
 Հիպպոդիտոս քահանայ 27.
 Հիւգենոս սրբապ 15.
 Հնդիկք 429. 460.
 Հոկտաւիանոս կարդինալ 262.
 Հուգոն արքայ 183. 187.
 Հուգոն եպիսկոպոս 190.
 Հումանա 134.
 Հուներիկոս 71.
 Հուսէանք 358. 372. 374. 398.
 Հւամիրոս 155.
 Հւայմունգոս 278.
 Հւալէննա 60. 80. 81. 129. 133. 182. 183. 234. 243.
 Հւաարուգա 131.
 Հւաքիսիոս 131.
 Հւէմիկիոս 73.
 Հւէքարեառոս 92.
 Հւէմս 73. 147. 240. 251.
 Հւիփսիմէ. Հւիփսիմէանք 57. 120.
 Հւիքարտոս արքայ Անգլ. 264. 267.
 Հւիք. արքայ Սպան. 96.
 Հւորեբոս արքայ Գաղ. 201. 202.
 Հւոր. կայսր արեւելեան 277.
 Հւոր. կայսր արեւմտեան 348-351.
 Հւոգոս. Հւոգացիք 242. 331. 391.
 Հւոմկլայ 273.
 Հւոստոլիոս գուքս 226.
 Հւոտ. Ա. կայսր 291-302.
 Հւոտ. Բ. կայսր 417-434.
 Հւոտ. Մաքսիմիլիանոս 437.
 Հւոտովրեառոս 194.
 Հւուփինոս 56.
 Հրեայք 3. 8. 9. 11. 17. 22. 48. 281. 377. 406. 415.
 Դաղար Բրամանտէ 385.

- Ղազար փարսեցի 76.
 Ղեւի եպիսկոպոս 22.
 Ղեւոնդեանք 76.
 Ղեւոնդիոս կայսր 122.
 Ղուկաս աւետարանիչ 9.
 Ղուկիոս Ա պապ 32. 44.
 Ղուկ. Բ պապ 249.
 Ղուկ. Գ. պապ 259.
 Ղունկիանոս հարիւրապետ 143.
 Ճեաբոն 414. 416. 419. 429. 434.
 Ճինեվրա 399.
 Ճինկիզ իւան 313.
 Մազբանոս եպիսկոպոս 42.
 Մաթիղդա 235. 245. 261. 276.
 Մալդա 242. 377. 408. 440.
 Մակեդոն 54. 78.
 Մահմուտ 490.
 Մաղաքիա եպիսկոպոս 248.
 Մաճառք 145. 204.
 Մամբրէ 76.
 Մանէ 58.
 Մանդուտ 143. 144. 183. 223. 370.
 Մանլեքեցիք 38. 55. 56. 66. 67. 72 78.
 Մանուէլ Բ կայսր 344-356.
 Մանփրետոս 287. 289.
 Մատաթիա եպիսկոպոս 21.
 Մատթէոս արքայ 374.
 Մատ. աւետարանիչ 9.
 Մատ. քահանայ 393.
 Մարիամ եգիպտացի 421. 511.
 Մար. Թադուհի Անդղ. 402. 411.
 Մար. մադդաղենացի Բացեան 447.
 Մարինոս եպիսկոպոս 190.
 Մարկեղիանոս պապ 40.
 Մարկեղոս Ա պապ 43.

- Մարկեղոս Բ պապ 403.
 Մարկոս աւետարանիչ 9. 152.
 Մարկ. Աւրեղիոս 16-18.
 Մարկ. Եպիսկոպոս 22.
 Մարկ. պապ 49.
 Մարկ. վարդապետ 360.
 Մարոնիք 388.
 Մարովկ 327.
 Մարոցիա 184. 186.
 Մարտինոս Լուտեր և Լուտերականք 389. 391.
 392. 394. 396. 399. 430. 460.
 Մարտինոս Ա պապ 106.
 Մարտ. Բ պապ 166.
 Մարտ. Գ պապ 188.
 Մարտ. Դ պապ 299.
 Մարտ. Ե պապ 356.
 Մաւրիտանիա. Մաւրիտանացիք 71. 377.
 Մաւրիտիոս սուրբ 40.
 Մաւր. դերապապ 207. 239. 241.
 Մաքսենտիոս 43. 44. 45.
 Մաքսիմիանոս կայսր 40.
 Մաքսիմիանոս պատրիարկ 65.
 Մաքսիմիլիանոս Ա կայսր 383-387.
 Մաքսիմիլիանոս Բ կայսր 409-413.
 Մաքսիմիանոս կայսր 27-29.
 Մաքսիմիանոս Եպիսկոպոս 22.
 Մաքսիմոս աղէքսանդրացի 37.
 Մաքս. աղէքս. այլ 42.
 Մաքս. անտիոքացի 22.
 Մաքս. Էրուսաղէմացի 23.
 Մաքս. Ոստիայ Եպիսկոպոս 36.
 Մաքս. սենեկապետ 26.
 Մեթոն 462.
 Մեղիիդէ 232. 299.
 Մեղքիադէս պապ 45.

- Մեքիսե թ կաթողիկոս 440.
 Մեսրոպ կաթողիկոս 334. 339.
 Մեսրոպ վարդապետ 59. 76.
 Մէլիք աշրաֆ 303.
 Մէհէմէտ Ա 382.
 Մէհ. Բ 272. 364. 366. 382.
 Մէհ. Գ 432.
 Մէհ. Դ 458.
 Միակամադաւանք 102-106. 109. 111. 112.
 Միղէւիս 61.
 Մինաս պատրիարք 85. 87.
 Մինորիք 321. 375. 384.
 Միջնալաւոս 204.
 Միքայէլ Բայոս 411. 415.
 Միք. երէց 126.
 Միք. կաթողիկոս 408.
 Միք. Բ կայսր 105. 151.
 Միք. Գ կայսր 154-160. 163.
 Միք. Է կայսր 225.
 Միք. Ը կայսր Բաղէոլոգ 284-299.
 Միք. պատրիարք 216.
 Մխիթար արքայ 457. 462. 475. 487. 488.
 Մխիթար կաթողիկոս 327. 330. 333.
 Մկրտիչ Բոկիոս 375.
 Մոլինա 434. 452.
 Մոնկասինա 219.
 Մոսկովք 176. 177.
 Մովսէս խորենացի 76.
 Մով. կաթողիկոս 440.
 Մորավիացիք 163.
 Մուհամմէտ 120.
 Մուստաֆա Ա. Բ 458.
 Մուստաֆա Գ. 490.
 Մուտինա 168.
 Մուրատ Ա 347.

Մուրատ Բ 382.

Մուրատ Գ. 434.

Մուրատ Դ. 458.

Մօրիկ կայսր 93.

Յակոբայ վանք յԵրուսաղէմ 262.

Յակոբիկեանք 361.

Յակովբ Ա արքայ 435.

Յակ. Բ արքայ 319.

Յակ. Բ արքայ Անգղ. 451.

Յակ. Մծբնայ 58.

Յակ. Նալեան 478.

Յակովբոս եղբայր տեառն 2. 8. 9.

Յանսենիոս. տես Կուռ. Յանսենիոս.

Յիսուսեանք 399. 401. 415. 416. 428. 434. 480. 494.

Յոյնք 410.

Յօսատոս 21. 22.

Յովակիմ արքայ 272.

Յով. եպիսկոպոս 360.

Յով. Է Աննա 437.

Յով. պատրիարք 365. 382.

Յովբիոս 33.

Յովնիանոս 55.

Յովհան Ուորմաժ պատրիարք 120. 457.

Յովհան քոնեցի 323.

Յովհաննա թագուհի 330. 342.

Յովհաննէս անտիոքացի 66.

Յովհ. արքայ Անգղ. 271.

Յովհ. արքայ Գաղ. 336.

Յովհ. արքայ Կասաիլիոյ 342. 343.

Յովհ. արքայ Լուսիտանիոյ 380.

Յովհ. աւետարանիչ 9. 17. 20. 21.

Յովհ. Բաղէօլոգ կայսր 328-341.

Յովհ. Բաղ. կայսր այլ 358-362.

Յովհ. Բողիագեան 322.

Յովհ. Բոնա 375.

- Յովն. Եղնկացի 311. 323. 346.
 Յովն. Եպիսկոպոս Հռոմենայ 398.
 Յովն. Եպիս. Երուս. 21.
 Յովն. Խմաստասեր 281.
 Յովն. լարիսացի 109.
 Յովն. Է կաթողիկոս 276.
 Յովն. Կանաթիոս 477.
 Յովն. Կապիստրան 366. 367. 454.
 Յովն. կարդինալ 511.
 Յովն. կոմսենոս 238-244.
 Յովն. Նեբոմուչենոս 467.
 Յովն. ոսկեբերան 57. 59. 60. 75.
 Յովն. Չմէկիկ կայսր 196-198.
 Յովն. Ս պապ 80.
 Յովն. Բ պապ 83.
 Յովն. Գ պապ 89.
 Յովն. Դ պապ 104.
 Յովն. Ե պապ 115.
 Յովն. Զ պապ 122.
 Յովն. Է պապ 123.
 Յովն. Ը պապ 164.
 Յովն. Թ պապ 175.
 Յովն. Ժ պապ 182. 183.
 Յովն. ԺԱ պապ 185.
 Յովն. ԺԲ պապ 191.
 Յովն. ԺԳ պապ 194.
 Յովն. ԺԴ պապ 198.
 Յովն. ԺԵ պապ 199.
 Յովն. ԺԶ դերասպապ 201.
 Յովն. ԺԷ պապ 205.
 Յովն. ԺԸ պապ 205.
 Յովն. ԺԹ պապ 209.
 Յովն. Ի կամ ԻԱ պապ 295.
 Յովն. ԻԲ պապ 320.
 Յովն. ԻԳ պապ 353.

- Յովհ. սլաւորիարդ 94.
 Յովհ. սլաւոր. այլ հերձուածող 125.
 Յովհ. Պարտեկիսարիոս 152.
 Յովհ. Սկովթոս 215.
 Յովհ. Վասիլէվիչ 416.
 Յովհ. Վիկլէփ 339. 354.
 Յովհ. Փոստոս 381.
 Յովհ. քահանայ 330.
 Յովհ Օգոստինեան 454.
 Յովհ. Ֆրանչիսկոս 470.
 Յովսէփ Եպիսկոպոս 22.
 Յովս. Բ կայսր 479-482.
 Յովս. հիմնադիր 473.
 Յովս. սլաւորիարդ 360.
 Յովս. վկայ 176.
 Յուդա Եպիսկոպոս 22.
 Յուլիանէ Փաղկոնեբեանց 470.
 Յուլիանոս Եպիսկոպոս Աղեքս. 22.
 Յուլ. Եպիս. Երուս. 22.
 Յուլ. Եպիս. հերձուածող 65.
 Յուլիոս կարգինալ 357.
 Յուլիոս Ա պապ 50.
 Յուլիոս Բ պապ 384.
 Յուլիոս Գ. պապ 400.
 Յուստիանէ 153. 216.
 Յուստինիանոս Ա կայսր 82-89.
 Յուստինիանոս Բ կայսր 115-125.
 Յուստինոս կամ Յուստիանոս Ա կայսր 78-81.
 Յուստինոս Բ կայսր 89. 90. 93.
 Յուստինոս սուրբ 15. 16.
 Յուստինոս փիլիսոփայ 22.
 Նաբոլէոն Պօնափառթէ 483. 484. 486. 489. 493.
 Նազարեթ 304.
 Նախագամիտներ 443.
 Նահապետ կաթողիկոս 455. 461.

- Նարկէսոս եպիսկոպոս 23.
 Նաքսոս 107.
 Նեստոր 64. 65.
 Ներոն կայսր 3. 4.
 Ներսէս լամբրոնացի 261. 266. 273. 273.
 Ներս. Շնորհալի 237. 273.
 Ներս. սպարիկ 89.
 Նէապօլիս. Նէապօլէցիք 126. 164. 282.
 Նիկեփորոս կայսր 194. 228.
 Նիկիա 20. 48. 49. 51. 58. 102. 141. 144. 208.
 Նիկոլ 445.
 Նիկողայիտք 221. 225. 231.
 Նիկողայոս Ա սպապ 160.
 Նիկող. Բ սպապ 221.
 Նիկող. Գ սպապ 296.
 Նիկող. Դ սպապ 302.
 Նիկող. Ե սպապ 362.
 Նիկող. Ե դերապապ 322.
 Նիկող. սպարիարդ 382.
 Նոնանտուլա 168.
 Նովատիանոս. Նովատոս. Նովոտեանք 31. 32. 36.
 60. 64.
 Նովիորոս 177.
 Նորմանք 176. 215. 222. 227. 241.
 Նորմանիա 329.
 Նորմանտիա 224.
 Նումերիանոս կայսր 39.
 Շահան իշխան 342.
 Շահթաճմուզ 431.
 Շմաւոն ազգական Քրիս. 9. 21.
 Ողիզոն արքայ 213.
 Ողոն Ա կայսր 190-196.
 Ողոն Բ կայսր 196-198.
 Ողոն Գ կայսր 198-202.
 Ողոն Դ կայսր 268. 270. 275.

Ոգոն որդի փեղեկ. կայսեր 258.

Ոգոն վանահայր 186. 187.

Ոնեախմոս 21.

Ոնորիոս կայսր 56-62.

Ոնոր. Ա պապ 101. 104.

Ոնոր. Բ պապ 243.

Ոնոր. Բ դերասպապ 223.

Ոնոր. Գ պապ 275.

Ոնոր. Դ պապ 301.

Ոսմոնաոս եպիսկոպոս 367.

Ոսաիա 36. 49. 152. 157.

Որեղիանոս կայսր 37. 38.

Որմիզդէս պապ 78. 84.

Որոգինէս 29. 41. 56.

Որվիեդո 394.

Ուզուհն Հասան 367.

Ուլգարիկոս 199.

Ունիագ 366. 367.

Ուրբանոս Ա պապ 26.

Ուրբ. Բ պապ 231.

Ուրբ. Գ պապ 261.

Ուրբ. Դ պապ 285.

Ուրբ. Ե պապ 334.

Ուրբ. Ջ պապ 340.

Ուրբ. Ի պապ 422.

Ուրբ. Լ պապ 438.

Ուրսանոս 54.

Չինք 416. 429.

Չիչիլիա 26.

Չորեքաասանեայք 17. 20.

Պագոս 168.

Պալլաաիոս եպիսկոպոս 64.

Պայազիա Ա 347.

Պայ. Բ 382.

Պանդոպիոս 194.

Պաշպալով 457.

Պաղեստին 253. 262. 278. 295. 303. 316.

Պապիան 21.

Պատաւին 153. 216. 361.

Պասքաղէս Բայլոնեան 454.

Պասք. Ա պապ 148.

Պասք. Բ պապ 233.

Պասք. Գ դերապապ 257.

Պատարա 86.

Պատկերամարտք 127. 129. 152.

Պարթէնիոս 438.

Պարոն Լոյս նահատակ 431.

Պարսք 460.

Պաւարիացիք 92.

Պեղագիտ Տերձուածող. Պեղագեանք 56. 60.

61. 63. 65. 66. 72. 104.

Պեղագիտ Ա պապ 88.

Պեղագ. Բ պապ 91.

Պեղոպոնէս 451.

Պեռքասդէլ 380.

Պետրարքա 329. 337.

Պետրոնիլա 136.

Պետրոս արքայ 247.

Պետ. Ալքանտարեան 437. 447.

Պետ. առաքեալ 1-10. 17. 31. 33. 35.

Պետ. արքայ 271.

Պետ. աւագերէց 116.

Պետ. Գետագարձ 236.

Պետ. Դամիանոս 219. 223.

Պետ. եպիսկոպոս 57.

Պետ. կայսր 275.

Պետ. Կնափոս 69. 70.

Պետ. միանձն 232.

Պետ. Մոնգոս 69. 71.

Պեքքեդգի 378. 380.

- Պէլլըրատ 366.
 Պիզա 263. 344. 350. 386. 387.
 Պիտոս Էպիսկոպոս 21.
 Պիոս Ա պապ 16.
 Պիոս Բ պապ 368.
 Պիոս Գ պապ 383.
 Պիոս Դ պապ 407.
 Պիոս Ե պապ 409. 449. 460.
 Պիոս Զ պապ 482.
 Պիոս Է պապ 491.
 Պիոս Ը պապ 505.
 Պիպին 123. 131. 133. 135. 137.
 Պիւռոս պատրիարք 105. 106.
 Պօքղիոս Էպիսկոպոս 22.
 Պոլոնիացիք 195. 451.
 Պոլոսլաւ արքայ 227.
 Պոնտիանոս պապ 27.
 Պորաոս 164. 169. 207.
 Պուրկոնտացիք 75.
 Պաիմիկուր 453.
 Պրաքսիտէլէս 420.
 Պրէմոնստրատեանք 241.
 Պրիանտոն 485.
 Պրիսկիլէանք 66.
 Պրուսա 365.
 Պօղիկարպոս 17. 21.
 Պօղիկրատէս 23.
 Պօղոս առաքեալ 3-9. 31. 35.
 Պօղ. Ա պապ 135.
 Պօղ. Բ պապ 371.
 Պօղ. Գ պապ 397.
 Պօղ. Դ պապ 404.
 Պօղ. Ե պապ 434.
 Պօղ. պատրիարք յոյն 105. 106.
 Պօղ. սամոստացի 37. 42.

Պօնափառ[ժէ. տես Նաբոլէոն Պօն .

Ռոճեր 244. 246. 255. 267. 273.

Ռոմանոս կայսր 210.

Ռոմանոս պապ 173.

Ռուբինեանք 236. 237. 274.

Ռուսք 388. 489.

Սաբէլ 36. 37.

Սաբինիանոս պապ 97.

Սալահադին Յուսուփ 262. 263. 267. 273.

Սալերնոն 228.

Սահակ վկայ 145.

Սահակ վկայ այլ 176.

Սամարիսքի 411.

Սանահին 204.

Սանատրուկ 9.

Սանդուխտ 9.

Սարակինոսք 75. 106. 152. 157. 164. 183. 185. 189.
207. 230. 259.

Սարգիս երէց 176. 179.

Սար . Ա պապ 117.

Սար . Բ պապ 154.

Սար . Գ. պապ 180.

Սար . Դ. պապ 202. 206.

Սար . կամ Սերգիոս պատրիարք յոյն 206.

Սար . վարդապետ 360.

Սարգենիա 27. 69. 94. 149.

Սարգիկէ 50.

Սարմատացիք 303.

Սաւոնա. Սաւոնացիք 145. 350.

Սիգարա Կողոնա 312. 316.

Սելէւկիա 265.

Սէւերինոս պապ 103.

Սէւերոս կայսր 24. 68.

Սեղբեստրոս Ա պապ 47.

Սեղբես . Բ պապ 202.

- Սեղբեւ. դերասպապ 210.
 Սեղբեւ. այլ դերասպապ 234.
 Սէլիմ Ա 388. 432.
 Սէլիմ Բ 432.
 Սէլիմ Գ 490.
 Սիգոն եպիսկոպոս 189.
 Սիլվերիոս պապ 85. 88.
 Սիկելիա 67. 88. 92. 117. 129. 149. 246. 255. 268.
 288. 300.
 Սիգիսմունդոս արքայ 437.
 Սիգիս. արքայ այլ 75.
 Սիգիս. կայսր 353-358.
 Սիմաքոս եպիսկոպոս 22.
 Սիմ. Թարգմանիչ 22.
 Սիմ. քաղաքապետ 62.
 Սիմոնականք 221. 223. 230. 231. 240. 387.
 Սիմաղիկիոս պապ 69.
 Սինէացիք 460. 461.
 Սիս 281. 327. 330.
 Սիսենանտոս 183.
 Սիսինիոս պապ 124.
 Սիրիկիոս պապ 55.
 Սիւլէյման Ա 391.
 Սիււ. Բ 432.
 Սիււ. Գ 458.
 Սիւմաքոս պապ 74.
 Սկովաիա. Սկովաիայիք 20. 64. 102. 126.
 Սմբատ արքայ Կիլիկիոյ 311.
 Սոկինոս Փոստոս 431.
 Սոմասկեանք 473.
 Սովանը պապ 18.
 Սպանիա. Սպանիայիք 92. 94. 155. 327.
 Ստանիսլաւոս եպիսկոպոս 227.
 Ստեփանոս Ա արքայ 488. 489.
 Ստեփ. Թագաւոր Հունգարիոյ 200. 202.

- Ստեփ. Ե կաթողիկոս 402.
 Ստեփ. Կալվին 428.
 Ստեփ. Ա պապ 33. 44.
 Ստեփ. Բ պապ 131.
 Ստեփ. Գ պապ 137.
 Ստեփ. Դ պապ 147.
 Ստեփ. Ե պապ 166.
 Ստեփ. Զ պապ 172-175.
 Ստեփ. Է պապ 185.
 Ստեփ. Ը պապ 187.
 Ստեփ. Թ պապ 219.
 Ստեփ. պատրիարք 169.
 Սաիւղիանոս 170.
 Սրապիոն Եպիսկոպոս 23.
 Սքլաւոնք 176.
 Վալդոսեանք 259.
 Վալենցա 486.
 Վահան Կողթնացի 145.
 Վաղարշապատ 23.
 Վաղենախանոս կմ Վաղենախինիանոս Ա կայսր 53.
 Վաղեն. Բ կայսր 55.
 Վաղեն. Գ կայսր 65. 66.
 Վաղենախինոս Հերձուածող 15. 36.
 Վաղենախինոս պապ 151.
 Վաղերիանոս կայսր 34. 35. 36.
 Վաղէս Եպիսկոպոս 23.
 Վաղէս կայսր 53.
 Վանդալք 71. 79.
 Վասիլ կայսր արչակուների 162-169.
 Վասիլ և Վոստ. կայսերք սրգէք Ռոմանոսի 198.
 209.
 Վասիկան 4. 10. 157. 373. 375. 385. 388. 469. 472.
 485.
 Վարդուհի լիմացի 449.
 Վենետիկ 91. 110. 152. 209. 215. 258. 262. 265. 267.
 363. 394. 435. 462. 492. 509. 511.

- վենետիկեցիք 120. 152. 257. 258. 284. 302. 382.
 386. 441. 447. 451. 511.
 վեննա Գաղղիոյ 319.
 վեննա Գերմանիոյ 451. 483.
 վեսպասիանոս կայսր 5. 6. 474.
 վերոնա 215. 260. 261.
 վիգիլիոս սարկուլազ 83.
 վիգիլիոս սլապ 87. 88.
 վիգոն կայսր 169. 170.
 վիգոն մարքեզ 185.
 վիկտոր Ա պապ 20. 24.
 վիկ. Բ սլապ 217.
 վիկ. Գ պապ 229.
 վիկ. Դ գերապապ 246.
 վիկ. Ե գերապապ 257.
 վինկեսլաուս կայսր 344.
 վինչենցիոս Պօղոսեան 470.
 վինչ. Ֆերիերեան 367.
 վինպրիաուս 145.
 վիտալիանոս պապ 109.
 վիտերբիոն 289. 290. 295.
 վլասիոս 510.
 վլատիսլաուս արքայ Բոլեմիոյ 236.
 վլատ. արքայ Պօղոնիայ 374.
 վոլթեռ 483.
 վոլուսիանոս կայսր 32. 33.
 վոնիփակիոս Էպիսկոպոս 128. 131.
 վոն. Ա պապ 62.
 վոն. Բ պապ 82.
 վոն. Գ պապ 98.
 վոն. Դ պապ 99.
 վոն. Ե պապ 101.
 վոն. Ջ պապ 171.
 վոն. Է գերապապ 196-198.
 վոն. Ի կամ Լ պապ 308. 309.

- Վոն. Թ. պատ 344.
 Տաճարականք 242. 319.
 Տաճիկք 364. 365. 372.
 Տանգրէտ 267.
 Տանխմարքա 145. 203.
 Տարասիոս պատրիարք 140.
 Տարսոն 236. 268.
 Տաւրիա 7. 80.
 Տեղեւփորոս պատ 14.
 Տերտուղիանոս 41.
 Տիանոս եպիսկոպոս 57.
 Տիբեր կայսր 8.
 Տիբեր կայսր Աբսիմարոս 123.
 Տիրերիոս կայսր 91.
 Տիբերիս դէտ 25. 172. 375.
 Տիբուր 252.
 Տիբուրիոս 26.
 Տիմոթէոս հերժուածող 54.
 Տիտոս կայսր 9.
 Տոլուսա 240. 321.
 Տովբիաս եպիսկոպոս 21.
 Տուրուլն 217.
 Տրայիանոս 7. 10. 11.
 Տրասիլոն 84. 272.
 Տրիդէնտոն 396. 399. 407. 408.
 Փաւլենցիա 133.
 Փարիզ 251. 301. 323. 347. 486. 493.
 Փեդերիկոս արքայ Արագոնիոյ 377.
 Փեդ. արքայ Նեապոլսոյ 374.
 Փեդ. Ա կայսր 253.
 Փեդ. Բ կայսր 276-282.
 Փեդ. Գ կայսր 362-378.
 Փեդ. Օգոստոս 460.
 Փէլլքս 'ի Կանդաղիկիոյ 460.
 Փէլ. որդէղայի 141. 144.

- փեւ. Ա պապ 37.
 փեւ. Բ պապ 51.
 փեւ. Գ պապ 70. 72. 93.
 փեւ. Դ պապ 81.
 փեւ. Ե դերապապ 359. 362.
 փեւ. քաբուշին 440.
 փերարա 133. 263.
 փերտինանտոս արքայ 379.
 փեր. Ա կայսր 407.
 փեր. Բ կայսր 436-438.
 փեր. Գ կայսր 443.
 փիգիաս 420.
 փիլիպպոս Ա արքայ Գաղղոյ 233.
 փիլ. Բ արքայ Գաղ. 264.
 փիլ. Դ արքայ Գաղ. 290. 291.
 փիլ. Գեղեցիկ Դ արքայ Գաղ. 303. 311. 323.
 փիլ. Զ արքայ Գաղ. 326.
 փիլ. Բենիաիոս 294. 449.
 փիլ. Էպիսկոպոս Անտ. 41.
 փիլ. Էպիս. Երուս. 21. 22.
 փիլ. կաթողիկոս 442.
 փիլ. Ներեան 409. 415. 432. 437.
 փիլիպպիկոս Վարդանէս 125.
 Փլորենտիա. Փլորենտացիք 217. 218. 220. 222. 286.
 339. 356. 359. 360. 361. 485.
 Փոկաս կայսր 97-99.
 Փոկասիոս 19.
 Փոա կամ Փոտիոս 160-163. 165. 167-170. 177. 180.
 Փորդուգեզք 236.
 Փորմոզոս պապ 164. 167. 169. 172-175.
 Փորտունատոս պատրիարկ 102.
 Փուլլոն 262.
 Փուլմոն 308.
 Փրանգք 128. 131. 145.
 Փրանկոնիա 117.

- Փրանկիորաիա 141.
 Փրովականտա 437. 439.
 Քաբուչինք 393. 399. 423. 430.
 Քալիարի 69.
 Քաղկեդոն 37. 67. 87.
 Քարպոնարք 494.
 Քերսոնէս 7. 107. 122. 204.
 Քիեւ 177.
 Քիլգերիկոս 131.
 Քսեստոս Ա պապ 13.
 Քսես. Բ պապ 35.
 Քսես. Գ պապ 65.
 Քսես. Դ պապ 373.
 Քսես. Ե պապ 417.
 Քրիստապփոր Մաւրոս 370.
 Քրիս. պապ 179.
 Քինսալինա Թագուհի 444. 461.
 Օգոստինեանք 375.
 Օգոստինոս 57. 59. 63. 76. 82. 310.
 Օգոստոս կայսր 8. 29.
 Օլկա Թագուհի 203. 204.
 Օսման Ա 347.
 Օսման Բ 458.
 Օսման Գ. 490.
 Օսմանեանք 381. 382.
 Փլաճէլեանք 330.
 Փռամասոնք 475.
 Փռադիչելլեանք 321. 326. 346.
 Փրանչիսկեանք 313. 369. 375.
 Փրանչիսկոս աստիզացի 271. 278.
 Փրան. Ա արքայ Գաղ. 391.
 Փրան. Բորճեան 449.
 Փրան. Դուքս 394.
 Փրան. Ա կայսր 476.
 Փրան. Բ կայսր 491.

Ֆրան. Հիմնադիր 481.

Ֆրան. Մավրոգինի 453.

Ֆրան. Պաւլեան 375. 384. 388.

Ֆրան. Սալեղեան 435. 444.

Ֆրան. Քառերեան 430. 437.

Էջ 509, վրիպակ

ՈՒՂԻՂ,

6	18	Ս. ԿՂԵՄԷՍ	Ս. ԿՂԵՄԷՍ Ա
7	14	Դաւրիոյ	Տաւրիոյ
17	1	Ս. ԱՆԻԿՏՈՍ Ա	Ս. ԱՆԻԿՏՈՍ
26	9	Պոնդիանոսի	Պոնտիանոսի
53	16	Ս. ԴԵՄԵՍՈՍ	Ս. ԴԵՄԵՍՈՍ Ա
55	2	Բ 10	Բ 3
72	15	ՉԵՎԻՄԻՈՍ	ՉԵՎԻՄԻՈՍ
78	13	Յուստիանոս	Յուստինոս
81	12		
111	1	ԴՈՆՈՍ	ԴՈՆՈՍ Ա
190	3	Ագաբեառոս	Ագապեառոս
	5		
192	21	ՉԼԵԼՈՆ Դ	ՉԼԵԼՈՆ Ը
202	2	ՈՒՄԻ Կայսեր 4	ՈՒՄԻ Գ 16
225	19	ՎԻՐԿԵՂԱՅ	ՎԵՐԿԵՂԱՅ
262	27	Բաղդին Բ, Լ	Բաղդին Դ, Լ
324	7	Դաւրիոյ	Տաւրիոյ
469	7	տաճար	շտաճար
553	29	2294	1294

